

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

4

ΛΟΓΟΙ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΙ

(ΚΖ - ΛΑ', Κ', Μ',)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Ν. ΣΑΚΚΟΥ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

**Ε Π Ε**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μεταξὺ τῶν 45 λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἑπτὰ εἶνε δογματικοί. Ἐξ αὐτῶν πάλιν οἱ μὲν πέντε ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον σῶμα καὶ εἶνε οἱ γνωστοὶ ὡς «θεολογικοὶ λόγοι», οἱ δὲ ἄλλοι δύο εἶνε μεμονωμένοι.

1. Θεολογικοὶ λόγοι πέντε. Εἶνε οἱ ἐν τῇ συλλογῇ ὄλων τῶν λόγων ἀριθμούμενοι ὡς ΚΖ'—ΛΑ'. Στρέφονται κατὰ τῶν εὐνομιανῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἡ κυριώτερα μερὶς τῶν ἀρειανῶν. Τοὺς ἐξεφώνησεν ὁ Γρηγόριος περὶ τὸ 379 ἢ 380 ὡς ἐπίσκοπος Σασιμῶν παρεπιδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Γρηγόριος τοὺς ὀνομάζει «Λόγους τῆς θεολογίας»¹, δι' αὐτοὺς δὲ ἐπωνομάσθη καὶ ὁ ἴδιος ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων «θεολόγος». Τρεῖς δὲ παραδίδονται ὡς θεολόγοι· πρῶτος ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, ἔπειτα ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, καὶ τέλος ὁ Συμεὼν ὁ «νέος θεολόγος». Οἱ λόγοι προφανῶς ἐξεφωνήθησαν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Τὰ θέματά των, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἐπιγραφὰς τὰς προστεθείσας ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρας χειρογράφου παραδόσεως, ἔχουν ὡς ἀκολούθως. α') Κατὰ εὐνομιανῶν προδιάλειξις β') Περὶ θεολογίας γ') Περὶ Ἰησοῦ δ') Περὶ Ἰησοῦ ε') Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀφιερώνονται δύο λόγοι, διότι ἀκριβῶς ἡ θεότης τοῦ Ἰησοῦ ἦτο τὸ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα. Ὁ Ἱερώνυμος εἰς τὸ ἔργον του *De viris illustribus* (κεφ. 17), ἀναφέρων δύο βιβλία τοῦ Γρηγορίου, *Adversus Eunomium* καὶ *De Spiritu sancto*, ἐννοεῖ πιθανῶς τοὺς λόγους τούτους, ἦτοι τοὺς μὲν τέσσαρας πρῶτους ὑπὸ τὸν πρῶτον τίτλον, τὸν δὲ πέμπτον ὑπὸ τὸν δεύτερον τίτλον.

2. Λόγος περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων. Ἐν τῇ συλλογῇ εἶνε ὁ Κ'. Εἶνε προγενέστερος τῶν πέντε θεολογικῶν κατὰ ἓνα ἔτος ἢ καὶ ὀλιγώτερον ἐκφωνη-

1. Λόγος θεολ. Β' (= ΚΗ'), 1 PG 86, 25d.

θείς τῷ 379. Ὁ Γρηγόριος τὸν ἐξεφώνησεν ἐπίσης ὡς ἐπίσκοπος Σασίμων παρεπιδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἶνε σύντομος καὶ δὲν ἔχει ἰσχυρὰν καὶ σαφῆ διήκουσαν γραμμὴν τοῦ περιεχομένου. Ἴσως αὐτὸς ὁ λόγος εἶνε τὸ πρόβλημα τῶν πέντε θεολογικῶν.

3. Λόγος εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα. Ἐν τῇ συλλογῇ φέρεται ὡς Μ', εἶνε δὲ ἕνας ἐκ τῶν ἐκτενεστέρων λόγων τοῦ Γρηγορίου. Δὲν εἶνε καθαρῶς δογματικός, ἀλλὰ καὶ πανηγυρικός καὶ παραινετικός. Εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα καὶ κυριότερα κείμενα, διὰ τῶν ὁποίων ὑποδεικνύεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ θεσμὸς τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ. Ὁ Γρηγόριος τὸν ἐξεφώνησεν ὡς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως τῷ 381 κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων, ἦτοι τῶν Χριστουγέννων, μετὰ τῆς ὁποίας ἐωρτάζετο καὶ ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ· ἐωρτάζοντο δὲ τότε τὰ Χριστούγεννα κατὰ τὴν 5 Ἰανουαρίου, διότι τότε ἐτοποθετεῖτο ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἶνε γνωστὸν καὶ ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου Κύπρου*. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐν δὲ τῇ Δύσει ἐωρτάζοντο κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου, δηλαδὴ κατὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, εἰς ἀντίπραξιν τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ θεοῦ Ἡλίου ἀντ' αὐτοῦ δηλαδὴ οἱ Χριστιανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐορτάζουν τὴν γέννησιν τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Γρηγόριον, τουτέστιν ἐπὶ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἡ 25 Δεκεμβρίου ὡς ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἐπεχράτησε καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰσαχθεῖσα ἐκ τῆς Δύσεως. Ἐπι βραδύτερον ἐθεσπίσθη καὶ ἡ ἐορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατὰ τὴν 25 Μαρτίου, ἀφοῦ ἐπεμετρήθησαν ἀναδρομικῶς 9 μῆνες. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ Θεοφάνεια (=Χριστούγεννα) τῇ 5 Ἰανουαρίου ἐωρτάζετο, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλοι οἱ κατηχούμενοι τοῦ παρελθόντος ἔτους· καὶ ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα ἐλέγετο φωτισμὸς καὶ τὸ βαπτίζεσθαι φωτίζεσθαι καὶ οἱ νεωστὶ βαπτι-

σθέντες νεοφώτιστοι, ἡ ἑορτὴ ὠνομάζετο ἄλλως καὶ Φῶτα, ὅπως μέχρι σήμερον. Πλὴν λόγῳ τῶν μακρῶν ἀναγνωσμάτων καὶ εὐχῶν διὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτισμοῦ, τὰ ὁποῖα σήμερον εἶνε γνωστὰ ὡς «μέγας ἁγιασμός», καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἐβαπτίζοντο δεκάδες ἢ ἑκατοντάδες κατηχουμένων, ἡ ἀκολουθία παρετείνεται μέχρι προκεχωρημένης μεσημβρινῆς ὥρας· διὰ τοῦτο, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ Γρηγορίου, ὅπως φαίνεται εἰς τὸν παρόντα λόγον (§ 1), ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ τελεῖται ὁ κύριος πανηγυρισμὸς καὶ νὰ ἐκφωνῆται ὁ πανηγυρικός λόγος κατὰ τὴν ἐπομένην τῆς ἑορτῆς, ὁ Ἰανουαρίου· σὺν τῷ χρόνῳ αὕτη ἡ ἡμέρα ἐπεκράτησεν ὡς ἑορτὴ τῶν Φώτων, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεχωρίσθη ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἢ Θεοφανείων, ἀσχέτως ἂν ὅπως περιέργως ἡ ὀνομασία Θεοφάνεια παρέμεινε μέχρι σήμερον ὡς ὀνομασία τῶν Φώτων καὶ τῆς Βαπτίσεως. Ἡ δὲ ἀρχικὴ ἑορτὴ τῶν Φώτων, ἡ κατὰ τὴν 5 Ἰανουαρίου, παρέμεινε μέχρι σήμερον ὡς ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὡρῶν καὶ τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ. Ταῦτα διὰ νὰ προσδιορισθῇ ἡ περίστασις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ παρόντος λόγου, ὅστις ἐξεφωνήθη ἀκριβῶς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, τὴν 6 Ἰανουαρίου.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ τούτων δογματικῶν λόγων μόνον οἱ πέντε θεολογικοὶ ἐσχολιάσθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τοῦ Ἡλία Κρήτης³. Εἰς τὴν παρούσαν ἔκδοσιν τῶν πέντε θεολογικῶν τὸ κείμενον λαμβάνεται, μετὰ τινων διορθώσεων, ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. Barbel⁴ τῶν δὲ ἐτέρων δύο ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῶν λεγομένων Μαύρων μοναχῶν τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνετύπωσεν ὁ Migne⁵.

3. PG 36, 757 - 898.

4. J. Barbel, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Λόγοι Θεολογικοί, Düsseldorf 1963.

5. PG 35, 1065-1080· 36, 360-425.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Πρὸς εὐνομιανούς προδιάλεξις

5 1. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κοιμφοὺς ὁ λόγος. καὶ ἵνα ἀπὸ τῆς
Γραφῆς ἄρξωμαι· "Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὴν ὑβρίστριαν", καὶ παι-
δευοῖν καὶ ἀκοῆν καὶ διάνοιαν. εἰσὶ γάρ, εἰσὶ τινες, οἱ τὴν
ἀκοῆν προσκνῶμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥδη δέ, ὡς ὀρῶ, καὶ
τὴν χεῖρα, τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες ταῖς θεθή-
10 λοις κενοφωνίαις καὶ ἀντιθέσει τῆς ψευδωνύμου γνώ-
σεως καὶ ταῖς εἰς οὐδὲν χρῆσιμον φερούσαις λογομαχίαις. οὗ-
τω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ πᾶν τὸ ἐν λόγῳ περιττὸν καὶ περι-
εργον, ὁ τοῦ συντετημημένου λόγου κῆρυξ καὶ θεβαιωτής, ὁ τῶν
ἀλιέων μαθητὴς καὶ διδάσκαλος. οὗτοι δέ, περὶ ὧν ὁ λόγος,
15 εἶθε μὲν, ὡσπερ τὴν γλῶσσαν εὐσιροφον ἔχουσι καὶ δεινὴν
ἐπιθέσθαι λόγοις εὐγενεστέροις τε καὶ δοκιμωτέροις, οὕτω τι
καὶ περὶ τὰς πράξεις ἠσυχολοῦντο, μικρὸν οὖν, καὶ ἴσως ἦτιον

1. «Τοὺς ἐν λόγῳ κοιμφοὺς» τοὺς ἐπιδεικνύοντας κοιμψότητα λόγου, τοὺς λογοτέχνας, τοὺς κοιμψευμένους ῥήτορας· ἔννοεῖ τοὺς εὐνομιανούς, ἕνα κλάδον τῶν ἀρειανῶν.

2. «Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὴν ὑβρίστριαν» (Ἰε 27, 31). Φράσις τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα· «Ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι ἀντιμέτωπος ἐναντίον σοῦ τῆς ὑπερηφάνου καὶ ἀλαζονικῆς». Ἀνεξαρτήτως τοῦ θηλυκοῦ γένους τοῦ ἐπιθέτου, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται μόνον διὰ νὰ παραμείνῃ αὐτοῦσις ἡ φράσις τοῦ Ἱερεμίου, ὁ ἅγιος Γρηγόριος «ὑβρίστας» ἔννοεῖ τοὺς αἰρετικούς, διότι εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου των καὶ τῆς σοφίας των. Ἰδοὺ τοὺς λέγει, ὑπερηφάνοι, ἔρχομαι νὰ σᾶς ἀντιμετωπίσω ἐγώ.

8. Β' Τι 4, 8.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Κατὰ εὐνομιανῶν προδιάλεξις

1. Πρὸς τοὺς κομψευομένους ρήτορας¹ ἀπευθύνεται ὁ λόγος μου. Καὶ διὰ ν' ἀρχίσω ἀπὸ τὴν Γραφήν, «Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὴν ὑβρίστριαν»² εἰς τὴν μόρφωσιν, εἰς τὸν λόγον, εἰς τὴν διάνοιαν. Διότι ὑπάρχουν, ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ ἐρεθίζονται ἀπὸ τοὺς λόγους μου εἰς τὴν ἀκοήν³ καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καί, καθὼς βλέπω, καὶ εἰς τὸ χέρι⁴, καὶ καίρουν μὲ τὰς βεβήλους ματαιολογίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδω-
νύμου γνώσεως⁵ καὶ μὲ τὰς λογομαχίας ποὺ δὲν ὀδηγοῦν εἰς τίποτε τὸ ὠφέλιμον⁶. Ἔτσι χαρακτηρίζει κάθε περιττὸν καὶ παράξενον λόγον ὁ Παῦλος, ὁ κῆρυξ καὶ βεβαιωτῆς τοῦ «συντετημημένου λόγου»⁷, ὁ μαθητῆς καὶ διδάσκαλος τῶν ἀλιέων⁸. Αὐτοὶ δέ, περὶ τῶν ὁποίων ὁ λόγος, ὅπως ἔχουν εὐ-
λύγιστον καὶ φοβερὰν τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτεθοῦν μὲ λέξεις διαλεκτὰς καὶ καταλλήλους, εἴθε νὰ ἦσαν ἔτσι σχολαστικοὶ καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ζωὴν των, ἔστω καὶ κατ' ὀλίγον· καὶ τότε θὰ ἦσαν ἴσως ὀλιγώτερον σοφισταὶ καὶ σαλιτιμ-

4. «Καὶ τὴν χεῖρα» καὶ τὴν γροθιάν. Οἱ αἰρετικοὶ πλὴν τῶν ἐπιχειρημάτων ἐχρησιμοποιοῦν καὶ τὴν βίαν. Ὁ ἅγιος πατὴρ ὑπαινίσσεται προηγουμένης δεισιπραγίας.

5. Α' Τι 6, 20· Β' Τι 2, 16.

6. Β' Τι 2, 14· Α' Τι 6, 4.

7. Ῥω 9, 28. Πρὸβλ. Ἦσ 28, 22.

8. «Παῦλος... ὁ τῶν ἀλιέων μαθητῆς καὶ διδάσκαλος». Ἡ ἔννοει ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Παύλου, πράγμα ποὺ ἀληθεύει, ἢ λέγων ἀλιεῖς ἔννοει γενικῶς τοὺς πρῶτους Χριστιανούς.

ἀν ἦσαν σοφισταὶ καὶ κυβισταὶ λόγων ἄστοχοι καὶ παράδοξοι, ἴν' εἴπω τι καὶ γελοῖως περὶ γελοίου πράγματος.

2. Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν εὐδοκείας ὁδὸν καταλύσαντες πρὸς ἐν τοῦτο βλέπονται μόνον, ὅτι δήσουσιν ἢ λύσουσι τῶν προβαλ-
 5 λομένων, — καθάπερ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τὰ παλαίωματα δημοσιεύοντες, καὶ τῶν παλαιομάτων οὐχ ὅσα πρὸς νίκην φέρει κατὰ νόμους ἀθλήσεως, ἀλλ' ὅσα τὴν ὄψιν κλέπτει τῶν ἀμαθῶν τὰ τοιαῦτα καὶ συναρπάζει τὸν ἐπαινήτην —, καὶ δεῖ πᾶσαν μὲν ἀγορὰν περιδομβεῖσθαι τοῖς τούτων λόγοις, πᾶν
 10 δὲ συμπόσιον ἀποκναίεσθαι ψυαριὰ καὶ ἀηδία, πᾶσαν δὲ ἐσορτὴν καὶ πένθος ἅπαν, τὴν μὲν ἀνέορτον εἶναι καὶ μεοτήν κατηφείας, τὸ δὲ παραμυθεῖσθαι συμφορᾷ μείζονι τοῖς ζητήμασι, πᾶσαν δὲ διοχλεῖσθαι γυναικωνίτιν ἀπλόγητι σύντροφον, καὶ τὸ τῆς αἰδοῦς ἄνθος ἀποσουλᾶσθαι τῇ περὶ λόγον
 15 ταχύτητι. ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω καὶ τὸ κακὸν ἄσχετον καὶ ἀφόρητον, καὶ κινδυνεύει τεχνύδριον εἶναι τὸ μέγα ἡμῶν μυστήριον, φέρε, ἰσοοῦτον γοῦν ἡμῶν ἀνασχέσθωσαν οἱ κατὰ-
 20 οκοποὶ οπλάγχθοις πατρικοῖς κινουμένων καὶ, ὃ φησὶν ὁ θεὸς Ἰερεμίας, σπαρασσομένων τὰ αἰσθητήρια, ὅσον μὴ τραχέως τὸν περὶ τούτων δέξασθαι λόγον, καὶ τὴν γλῶσσαν μικρὸν ἐπισχόντες, ἀν ἄρα καὶ δύνωνται, τὴν ἀκοὴν ἡμῖν ὑποδέτωσαν. πάντως δὲ σὺδὲν ζημιωθήσεσθε. ἢ γὰρ εἰς ὧτα ἔλα-

9. «Κυβιστὰὶ λόγων». Κατ' ἄλλην εὐκολωτέραν γραφὴν κυβευταὶ λόγων. Κυβευτὴς εἶνε ὁ παίζων τυχερὰ ζάρια, ἐνῶ κυβιστὴς ὁ ἐκτελῶν ἀκροβατικά νούμερα, κυρίως ὁ περιπατῶν μὲ τὰς χεῖρας, ἔχων τοὺς πόδας ἀνω κυριολεκτικῶς ὁ σάλτιμπάγκος. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁπθερον πλανόδιοι ῥήτορες, ὅπως τῶρα τραγουδισταὶ καὶ οργανοπαῖκται, οἱ ὅποιοι ἔκαναν ῥητορικὰ νούμερα καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐβγαζαν δίσκον». Τέτοιους ῥήτορας ἀποκαλεῖ ὁ Γρηγόριος τοὺς ἐπιδειξιμανεῖς ἑνομιανοὺς. Ἡ ἔρμηνεία τοῦ κυβιστὰὶ ὡς κολουμβητὰὶ ὑπὸ τοῦ Ἡλία Κρήτης εἶνε ἀνακριβής. Προφανῶς οἱ ἀρχαιότεροι ἔλεγον κυβιστὰς καὶ τοὺς ἐκτελοῦντας ἀκροβατικά νούμερα ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ὃ δὲ Ἡλίας, νομίζων ὅτι πρόκειται περὶ κολουμβητῶν ἀπλῶς, ἀπορρίπτει τὴν ἔρμηνείαν.

πάγκοι⁹ τῶν λόγων πονηροὶ καὶ ἀλλόκοτοι, διὰ νὰ δώσω καὶ ἓνα γελοῖον χαρακτηρισμὸν εἰς ἓνα γελοῖον πρᾶγμα.

2. Ἐπειδὴ δὲ κατέλυσαν κάθε τομέα τῆς εὐσεβείας καὶ ἀποβλέπουν εἰς τοῦτο μόνον, τί πρόβλημα θὰ δέσουν καὶ θὰ λύσουν (ὅπως εἰς τὰ θέατρα οἱ ἐπιδειξίαι τῶν παλαιστικῶν τεχνασμάτων, ποὺ ἐπιδεικνύουν ὄχι τὰ τεχνάσματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ ἀθλητισμοῦ ἐξασφαλίζουν τὴν νίκη, ἀλλ' ὅσα ἐντυπωσιάζουν αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν ἰδέαν ἀπ' αὐτὰ καὶ συναρπάζουν τὸν θαυμαστήν), καὶ θέλουν ὄλη μὲν ἡ ἀγορὰ νὰ βουίξῃ ἀπὸ σχόλια διὰ τοὺς λόγους των, καὶ κάθε συμπόσιον νὰ κατατρίβεται ἀπὸ φλυαρίαν καὶ ἀηδίαν, κάθε ἑορτὴ νὰ κυριαρχῆται ἀπὸ κατήφειαν ἀκατάλληλον δι' ἑορτήν, καὶ κάθε πένθος νὰ παρηγορῆται μὲ συμφορὰν μεγαλυτέραν, τὰς συζητήσεις, κάθε γυναικωνίτις¹⁰ ποὺ ἔχει σύντροφον τὴν ἀπλότητα νὰ ἐνοχλῆται, καὶ μὲ τὴν γοργὴν ροὴν τοῦ λόγου νὰ ληλατῆται τὸ ἄνθος τῆς αἰδοῦς. Ἐπειδὴ αὐτὰ γίνονται ἔτσι καὶ τὸ κακὸν εἶνε ἀκατάσχετον καὶ ἀφόρητον, καὶ κινδυνεύει τὸ μεγάλο μας μυστήριον νὰ γίνῃ τεχνύδριον, παρακαλῶ τοὺς κατασκόπους, ἐφ' ὅσον κινεῖσθαι ἀπὸ πατρικὰ σπλάγχνα καί, καθὼς λέγει ὁ θεὸς Ἱερεμίας¹¹, σπαράσσομαι κατὰ τὰ αἰσθητήριά μου, νὰ μὲ ἀνεχθοῦν τόσον, ὅσον νὰ μὴ ὑποδεχθοῦν μὲ τραχύτητα τὸν λόγον μου τὸν σχετικὸν μὲ τὰ θέματα αὐτά· καὶ συγκρατώντας δι' ὀλίγον τὴν γλῶσσαν των, ἂν φυσικὰ δύνανται, νὰ θάλουν αὐτὴ νὰ μὲ ἀκούσουν. Εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν θὰ ζημιώσετε τίποτε. Διότι ἢ ὁμιλῶ εἰς αὐτιὰ ἀνθρώπων ποὺ ἀκούουν,

10. «Πᾶσαν διοχλεῖσθαι γυναικωνίτιν». Οἱ αἰρετικοὶ μὲ τὰς ῥητορικὰς φιγούρας ἐπροσπάθουν νὰ διεισδύσουν καὶ εἰς τοὺς γυναικωνίτας τῶν οἰκογενειῶν καὶ νὰ αἰχμαλωτίσουν τὸν γυναικόκοσμον, ὅπως μὲ ἄλλους τρόπους ὁ Ρασκούτιν. Αὐτὸ εἶνε κοινὸν γνώρισμα ὄλων τῶν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας αἰρετικῶν.

11. Ἱε 4, 19.

λήσαμεν ἀκουόντων, καὶ τινα καρπὸν ἔσχεν ὁ λόγος, τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν, — ἐπειδὴ σπείρει μὲν ὁ σπείρων τὸν λόγον ἐπὶ πᾶσαν διάνοιαν, καρποφορεῖ δὲ ἢ καλὴ τε καὶ γόνιμος —, ἣ ἀπήλθετε καὶ τοῦτο ἡμῶν διαπιύσαντες καὶ
 5 πλείονα λαβόντες ὕλην ἀντιλογίας τε καὶ τῆς καθ' ἡμῶν λοιδορίας, ἵνα καὶ μᾶλλον ὑμᾶς αὐτοὺς ἐσιτιάσητε. μὴ θαυμάσητε δέ, εἰ παράδοξον ἔρω λόγον καὶ παρὰ τὸν ὑμέτερον νόμον, οἱ πάντα εἰδέναι τε καὶ διδάσκειν ὑπισχεῖσθε λίαν νεανικῶς καὶ γενναίως, ἵνα μὴ λυπῶ λέγων ἀμαθῶς καὶ θρασέως.

10 3. Οὐ παντός, ὧ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν, οὐ παντός· οὐχ οὐτω τὸ πρᾶγμα εἶωνον καὶ τῶν χαμαὶ ἐρχομένων. προσθήσω δέ, οὐδὲ πάντοτε, οὐδὲ πᾶσιν, οὐδὲ πάντα, ἀλλ' ἔστιν διτε, καὶ οἷς, καὶ ἐφ' ὅσων. οὐ πάντων μὲν, διτῶν ἐξετασμένων καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καὶ πρὸ τούτων καὶ
 15 ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων, τὸ μειριώτατον. μὴ καθαρῶ γὰρ ἄπισται καθαρῶ τυχόν οὐδὲ ἀσφαλές, ὡσπερ οὐδὲ ὕψει σαυρῆ ἡλιακῆς ἀκτίνος. διτε δέ; ἡνίκα ἂν σχολὴν ἄγωμεν ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἰλύος καὶ ταραχῆς, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγγέηται τοῖς μοχθηροῖς τύποις
 20 καὶ πλανωμένοις, οἷον γράμμασι πονηροῖς ἀναμιγνύτων κάλλη γραμμάτων, ἢ βορβόρω μύρων ἐδωδῖαν. δεῖ γὰρ τῶ δντι σχολάσαι, καὶ γνῶναι Θεόν καὶ διαν λάβωμεν καιρὸν κρῖνειν θεολογίας εὐθύτητα. τίσι δέ; οἷς τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆς, καὶ οὐχ ὡς ἐν τι τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο φλυαρεῖται ἡδέως,
 25 μετὰ τοὺς ἱπικουὺς καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ ἄσματα καὶ τὴν

12. Μφ 18, 8 ε.· Μρ 4, 14 ε.· Λκ 8, 5 ε.

13. «Μὴ καθαρῶ ἄπισται καθαρῶ τυχόν οὐδὲ ἀσφαλές». Τὸ νόημα τοῦτο λαμβάνει ἐκ τοῦ Πλάτωνος, τὸν ὁποῖον ὁ Γρηγόριος γενικῶς κολῶ μιμνῆται (Φαίδων, 67b).

14. Ψα 45, 11.

ὅποτε ὁ λόγος ἔχει κάποιον καρπὸν, τὴν ὠφέλειάν σας, (ἐπειδὴ σπεῖρει μὲν ὁ σπορευὺς τὸν λόγον εἰς πᾶσαν διάνοιαν, καρποφορεῖ ὅμως ἢ καλὴ καὶ γόνιμος¹³), ἢ μοῦ ἀποπτύετε καὶ τοῦτον τὸν λόγον καὶ φεύγετε ἔχοντας περισυλλέξει περισσότερην ὕλην ἀντιλογίας καὶ ἐναντίον μου λοιδορίας, ὥστε νὰ κορεσθῆτε καὶ περισσότερον. Καὶ ἂν εἰπῶ λόγον ἀντίθετον πρὸς τὰς δοξασίας σας καὶ τὴν συνήθειάν σας, μὴ καταπλαγῆτε, σεῖς οἱ ὅποιοι μὲ πολλὴν νεανικὴν ὀρμὴν καὶ μὲ ἐπιδεικτικὸν ἐγωϊσμόν, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ μὲ ἀμάθειαν καὶ θράσος καὶ σᾶς στενοχωρήσω, ἐπαγγέλλεσθε ὅτι τὰ γνωρίζετε ὅλα καὶ τὰ διδάσκετε.

3. Δὲν εἶνε τοῦ καθενός, ἀγαπητοί, νὰ φιλοσοφῆ περὶ Θεοῦ· δὲν εἶνε τοῦ καθενός. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν εἶνε τόσον εὐθηνὸν καὶ χαμηλόν. Καὶ θὰ προσθέσω, δὲν εἶνε δυνατόν πάντοτε, οὔτε εἰς ὄλους, οὔτε εἰς ὅλα, ἀλλὰ μόνον μερικὰς φορές, καὶ εἰς μερικούς, καὶ ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις. Δὲν εἶνε μὲν τοῦ καθενός, παρὰ μόνον τῶν δοκιμασμένων καὶ ὧν ἔχουν προχωρήσει εἰς τὴν θεωρίαν, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὰ ἔχουν καθαρισθῆ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα, ἢ τοῦλάχιστον καθαρίζονται τώρα. Διότι εἶνε καὶ ἐπικίνδυνον εἰς τὸν μὴ καθαρὸν νὰ πᾶν τὸ καθαρὸν¹⁴, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἠλιακὴ ἀκτινοβολία εἰς τὸν ἄρρωστον ὀφθαλμόν. Καὶ πότε; ὅταν εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἔξω λάσπην καὶ ταραχὴν, καὶ τὸ ἡγεμονικόν μας δὲν συγχύζεται μὲ μοχθηρὰς καὶ πεπλανημένας παραστάσεις, ὡσὰν νὰ ἀναμιγνύωμεν τὰ καλλιγραφημένα γράμματα μὲ τὰ ἄσχημα, ἢ τὴν εὐωδίαν τῶν μύρων μὲ τὴν ἀκαθαρσίαν. Διότι πράγματι πρέπει νὰ μείνῃ κανεὶς χωρὶς ἀσχολίαν, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν¹⁴. Καὶ μόνον ὅταν εὕρωμεν εὐκαιρίαν, νὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὸ κάλλος τῆς θεολογίας. Εἰς ποίους δέ; εἰς ὧν μελετοῦν σοβαρῶς τὸ πρᾶγμα, καὶ δὲν τὸ ἔχουν σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντικείμενον ἡδονικῆς φλυαρίας μετὰ τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ ἄσματα καὶ τὰ γαστρονο-

γαστέρα καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα· οἷς καὶ τοῦτο μέρος τροφῆς, ἡ
 περὶ ταῦτα ἐρεσχελία καὶ κομψεία τῶν ἀντιθέσεων. τίνα δὲ
 φιλοσοφητέον καὶ ἐπὶ πόσον; ὅσα ἡμῖν ἐφικτά, καὶ ἐφ' ὅσον
 ἡ τοῦ ἀκούοντος ἕξις ἐφικνεῖται καὶ δύναμις· ἵνα μὴ καθά-
 5 περ αἱ ὑπερβάλλουσαι τῶν φωνῶν ἢ τῶν τροφῶν τὴν ἀκοὴν
 βλάπτουσιν ἢ τὰ σώματα, — εἰ βούλει δὲ τῶν φοριῶν τὰ ὑ-
 πέρ δύναμιν τοὺς ὑποβαίνοντας, ἢ τὴν γῆν τῶν ὑετῶν οἱ
 σφοδρότεροι —, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοῖς σιερροῖς, ἵν' οὕτως
 εἴπω, τῶν λόγων καταπιεσθέντες καὶ βαρυνθέντες ζημιωθεῖ-
 10 εν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δύναμιν.

4. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο μὴ δεῖν πάντοτε μεμνηθῆναι Θεοῦ,
 μὴ πάλιν ἐπιφρέσθωσαν ἡμῖν οἱ πάντα εὐκόλοι καὶ ταχεῖς.
 μνημονευτέον γὰρ Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον καί, εἰ οἶόν
 τε τοῦτο εἰπεῖν, μηδὲ ἄλλο τι ἢ τοῦτο πρακτέον. καὶ γὰρ τῶν
 15 ἐπαινούστων εἰμὶ τὸν λόγον, ὃς μελειτᾶν ἡμέρας καὶ νυκτὸς
 διακελεύεται, καὶ ἐσπέρας καὶ πρωτὶ καὶ μεσημβρίας διηγεί-
 σθαι, καὶ εὐλογεῖν τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· εἰ δεῖ καὶ τὸ
 Μωυσέως εἰπεῖν, κοιταζόμενον, διανοιστάμενον, ὁδοιποροῦντα,
 8 τι οὐν ἄλλο πράττοντα καὶ τῇ μνήμῃ τυποῦσθαι πρὸς καθά-
 20 ρότητα. ὥστε οὐ τὸ μεμνηθῆναι διηγεκῶς κωλύω, τὸ θεολο-
 γεῖν δὲ οὐδὲ τὴν θεολογίαν, ὥσπερ ἀσεβές, ἀλλὰ τὴν ἀκαι-
 ρίαν οὐδὲ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν. ἢ μέλιτος
 μὲν πλησμονὴ καὶ κόρος ἕμειον ἐργάζεται, καίπερ ὄντιος μέ-
 λιτος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, ὡς Σολομῶντι κάμοι

15. «Καὶ τοῦτο (= ἡ θεολογία) φλυαρεῖται ἡδέως μετὰ τοὺς ἱπ-
 κούς καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ ἄσματα καὶ τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπὸ γαστέ-
 ρα· αἷς καὶ τοῦτο μέρος τροφῆς...». Πράγματι εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς
 γενικῶς τὸ θεολογεῖν ἦτο ἓνα εἶδος μανιακοῦ χόμπυ, ὅπως καὶ αἱ ἱπ-
 ποδρομαί, ἢ σήμερον ἡ ποδοσφαιροφιλία.

16. Ψα 1, 2.

17. Ψα 54, 18.

18. Ψα 88, 2.

19. Δε 6, 7.

20. Πρμ 25, 16.

21. Ἐκκλ. 8, 1.

μικὰ καὶ τὰ σεξουαλικά¹⁶· εἰς ἐκείνους ἕνας τομεὺς ἡδονῆς εἶνε καὶ τοῦτο, ἢ περὶ τὰ θέματα αὐτὰ φλυαρία καὶ ἐπίδειξις κομψότητος μὲ τὰ σχήματα τοῦ λόγου. Καὶ ποῖα πράγματα νὰ ἔχη κανεὶς ἀντικείμενα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ του καὶ μέχρι ποίου σημείου νὰ προχωρῇ; "Ὅσα εἶνε ἐφικτὰ εἰς ἡμᾶς καὶ μέχρι ἐκεῖ πού φθάνει ἡ φυσικὴ ἰκανότης καὶ δυνατότης τοῦ ἀκροατοῦ, ὥστε νὰ μὴ συμβῇ, ὅπως οἱ ὑπερβολικοὶ ἤχοι καταστρέφουν τὴν ἀκοὴν καὶ αἱ ὑπερβολικαὶ τροφαὶ τὰ σώματα, καὶ ἂν θέλῃς τὰ ὑπερβολικὰ φορτία τοὺς φορτωμένους ἢ αἱ πολὺ σφοδραὶ βροχαὶ τὸ χωράφι, νὰ μὴ συμβῇ, λέγω, νὰ καταπιεσθοῦν καὶ νὰ λυγίσουν καὶ αὐτοὶ μὲ τοὺς στιβαροὺς λόγους, ὡς τὸ εἰπῶ ἔτσι, καὶ καταστραφῇ καὶ ἡ ἀρχικὴ τῶν δυνάμεις.

4. Καὶ ταῦτα λέγων δὲν ἐννοῶ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν τὸν Θεὸν πάντοτε. Μὴ πετάγωνται ἐμπρὸς μου πάλιν οἱ πάντοτε εὐκολοὶ καὶ προπετεῖς. Διότι εἶνε προτιμότερον νὰ σκέπτεται κανεὶς τὸν Θεὸν παρὰ ν' ἀναπνέῃ· καὶ ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ εἰπῶ καὶ τοῦτο, δὲν πρέπει νὰ κἀνη κανεὶς τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτό. Εἶμαι καὶ ἐγὼ ἀπ' ἐκείνους πού ἐπαινοῦν τὸν λόγον πού παροτρύνει νὰ μελετῶμεν ἡμέραν καὶ νύκτα¹⁶ καὶ νὰ διηγούμεθα βράδυ καὶ πρωτὶ καὶ μεσημέρι¹⁷, καὶ νὰ εὐλογοῦμεν τὸν Κύριον «ἐν παντὶ καιρῷ»¹⁸· καὶ ἂν πρέπη νὰ εἰπῶ καὶ τὸν λόγον τοῦ Μωϋσέως¹⁹, ὅταν πλαγιάζῃ κανεὶς, ὅταν σηκώνεται, ὅταν βαδίζῃ, ὅταν κἀνη ὁ,τιδήποτε ἄλλο, νὰ τὸν ἔχη καὶ εἰς τὴν σκέψιν του, διὰ νὰ καθαρίζεται. Δὲν ἐμποδίζω λοιπὸν τὸ νὰ τὸν ἔχη κανεὶς συνεχῶς εἰς τὴν σκέψιν του, ἀλλὰ τὸ νὰ θεολογῇ· οὔτε ἐμποδίζω ἀκριβῶς τὴν θεολογίαν, πρᾶγμα ἀσεβές, ἀλλὰ τὴν ἀκαιρον ἐνασχόλησιν μὲ αὐτήν, οὔτε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὴν ἀδιακρισίαν ἢ μήπως τὸ νὰ παραφάγῃ μὲν κανεὶς μέλι προκαλεῖ ἐμετόν, παρ' ὄλον πού εἶνε μέλι²⁰, καὶ κάθε πρᾶγμα εἰς τὸν καιρὸν του²¹, ὅπως φρονοῦμεν ὁ

δοκεῖ, καὶ τὸ καλὸν οὐ καλόν, διὰ μὴ καλῶς γίνηται, ὡσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παντελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος, ἢ γυναικεῖος ἀνδράσι, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότῳ δάκρυον, ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσομεν, οὐδ' υἷαλιστα τιμητέον τὸ εὐκαιρον;

5. Μηδαμῶς, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί· ἀδελφοὺς γὰρ ὑμᾶς εἶμι καλῶ, καίπερ οὐκ ἀδελφικῶς ἔχοντας· μὴ οὕτω διανοώμεθα, μηδὲ καθάπερ Ἴπποι θερμοὶ καὶ δυσκάθεκτοι, τὸν ἐπιβάτην λογιζόμενοι ἀπορρίψαντες καὶ τὴν καλῶς ἄγχουσαν εὐλάβειαν ἀποπιύσαντες, πόρρω τῆς νύσσης θέωμεν· ἀλλ' εἴσω τῶν ἡμετέρων δρων φιλοσοφῶμεν, καὶ μὴ εἰς Αἴγυπτον ἐκφερώμεθα, μηδὲ εἰς Ἀσουρίους κατασυρῶμεθα, μηδὲ ἄδωμεν τὴν ὠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτριᾶς, πάσης ἀκοῆς λέγω, ξένης τε καὶ ἡμετέρας, ἐχθρᾶς καὶ φιλίας, εὐγνώμονος καὶ ἀγνώμονος, ἢ λίαν ἐπιμελῶς τηρεῖ τὰ ἡμέτερα, καὶ θούλοιο ἂν τὸν σπινθῆρα τῶν ἐν ἡμῖν κακῶν γενέσθαι φλόγα, ἐξάπτει τε καὶ ἀναρριπίζει καὶ εἰς σθρανὸν αἶρει ταῖς παρ' ἐαυτῆς αἰσθραῖς λανθάνουσα, καὶ ποιεῖ τῆς Βαβυλωνίας φλογὸς τὰ κύκλω καταφλεγούσης ὑψηλοτέραν. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τοῖς

22. «Τὸ καλὸν οὐ καλόν, διὰ μὴ καλῶς γίνηται». Αὐτὸ ἦτο ἀρχαία παροιμία ἢ ὁποία εὐρίσκειται καὶ εἰς τὸ ἀπόκρυφον Πράξεις Πέτρου (Ἐπιτομή), 18 ΒΕΠ 1, 240, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἑλλάς Κρήτης.

28. «Πένθει γεωμετρία». Ἡ γεωμετρία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀφ' ἐνὸς μὲν κατετάσσετο μετὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν ἄλλων μαθηματικῶν εἰς τὴν ἄκρως θεωρητικὴν πτέρυγα τῆς φιλοσοφίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐθεωρεῖτο ὡς εὐγενῆς ἐνασχόλησις τῆς πολυτελείας καὶ τῶν σαλονιῶν. Ἦτο δ,τι ἀνάρμοστον διὰ τὸ πένθος.

24. «Πόρρω τῆς νύσσης θέωμεν». Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τοὺς ἀγῶνας δρόμου, δρομέων ἢ ἰππέων ἢ ἀρμάτων, ἔτρεχον μέχρις ἐνὸς σημείου καὶ κατόπιν ἐπανεστρεφον, ὥστε νὰ τερματίσουν εἰς τὴν ἀφετηρίαν, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ θεαταί. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐπανακάμψεως ὑπῆρχεν ὡς ὀρόσημον ἕνας σιδηροῦς πάσσαλος ἢ μία λιθίνη στήλη, τὴν ὁποίαν ἔτρεπεν οἱ τρέχοντες νὰ ὑπερκεράσουν. Αὕτη ἡ στήλη ἐλέγτετο νύσσα. Μεταφορικῶς λέγεται νύσσα τὸ μέρος μέχρι τοῦ ὁποίου ἔγινε μία προέλασις μετὰ τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἐπιστροφή· π.χ. ἡ νύσσα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶνε ὁ Ἰνδὸς ποταμὸς. Συνήθως εἰς ἀνάμνησιν εἰς ἕνα τέτοιον τόπον ἰδρύετο πόλις ἢ ὁποία ἀνωμάζετο Νύσσα. Τέτοια πόλις ἦτο

Σολομών και ἐγώ, και τὸ καλὸν δὲν εἶνε καλόν, δταν δὲν γίνεται καλῶς²⁵, ὅπως τὸ ἐντελῶς παράκαιρον ἄνθος κατὰ τὸν χειμῶνα, και τὰ ἀνδρικὰ κοσμήματα εἰς τὰς γυναῖκας ἢ τὰ γυναικεῖα εἰς τοὺς ἀνδρας, και ἡ γεωμετρία²⁶ εἰς τὸ πένθος, και τὰ δάκρυα εἰς τὸ συμπόσιον, και μόνον ἐδῶ εἰς τὴν θεολογίαν θὰ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὴν καταλληλότητα τοῦ καιροῦ, ἕνα πεδῖον ὅπου κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ ἐκτιμᾶται αὐτὴ ἡ καταλληλότης;

5. Καθόλου, ὦ φίλοι και ἀδελφοί, — σᾶς ὀνομάζω βέβαια ἀκόμη ἀδελφούς, ἀν και δὲν διάκεισθε ἀδελφικῶς — νὰ μὴ σκεπτόμεθα ἔτσι, μήτε νὰ ρίψωμεν κάτω τὸν ἀναβάτην λογισμὸν, ὅπως τὰ θερμόαιμα και ἀτίθασα ἄλογα, και νὰ μὴ περιφρονήσωμεν τὴν εὐλάβειαν ποὺ μᾶς συγκρατεῖ καλῶς ἀπὸ τὸ νὰ τρέξωμεν πέραν ἀπὸ τὴν νύσσαν²⁴, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφῶμεν ἐντὸς τῶν ἰδικῶν μας ὀρίων και νὰ μὴ ἐκτρεπώμεθα μήτε πρὸς τὴν Αἴγυπτον, μήτε νὰ παρασυρῶμεθα πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους, μήτε νὰ ψάλλωμεν τὸ ἄσμα τοῦ Κυρίου εἰς ξένην χώραν²⁵, ἐννοῶ κάθε ἀκροατὴν και ξένον και ἰδικόν μας και φίλον και ἐχθρὸν και εὐγνώμονα και ἀγνώμονα ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον κατασκοπεύει τὰς ὑποθέσεις μας και θὰ ἤθελε νὰ γίνῃ φλόγος ὁ σπινθὴρ τῶν κακῶν μας· διὰ τοῦτο ὑπούλως τὸν ἀνάπτει και τὸν φυσᾷ μὲ τὰ φυσήματά του σηκώνοντάς τον μέχρι τὸν οὐρανὸν και τὸν κάνει φλόγα ὑψηλοτέραν ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς καμίνου τῆς Βαβυλῶνος ποὺ κατέκαιε τὰ πάντα γύρω της²⁶. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν εἰς τὰ

²⁴καὶ ἡ Νύσσα τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ἦτο ἐπίσκοπος ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ἄν ὁ δρομεὺς ἐπανεστρεφεν ἐντεῦθεν τῆς νύσσης, ὁ ἀγὼν του ἤκουροῦτο, διότι ἠδίκηει τοὺς συναγωνιστάς του· ἀν ὁμοίως ἐστρεφε πολὺ πέραν τῆς νύσσης, ἠδίκηει τὸν ἑαυτὸν του. Μεταφορικῶς αἱ ἐκφράσεις «πόρρω τῆς νύσσης θέειν» ἢ «πέρα τῶν ἐσκαμμένων πηδᾶν» (νὰ πηδᾶς ἔξω ἀπὸ τὸ σκάμμα) σημαίνουν νὰ θγαίνῃ κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια, νὰ κἀνῃ ὑπερβολάς.

25. Ψα 136, 4.

26. Δα 3, 22.

ἑαυτῶν δόγμασιν ἔχουσι τὴν ἰσχύν, ἐν τοῖς ἡμετέροις σαθροῖς
 ταύτην θηρεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς περ αἱ μυῖαι τοῖς τραύ-
 μασι, οὕτω τοῖς ἡμετέροις ἐπιτίθενται εἴτε ἀτυχήμασι χρῆ
 λέγειν εἴτε ἀμαρτήμασι. ἀλλ' ἡμεῖς γε μὴ ἐπὶ πλεῖον ἡμᾶς αὐ-
 5 τοὺς ἀγνοήσωμεν, μηδὲ τὸ περὶ ταῦτα κόσμιον ἀτιμάσωμεν·
 ἀλλ' εἰ μὴ τὴν ἔχθραν καταλύσασθαι δυνατὸν, ἐκεῖνό γε συμ-
 βῶμεν ἀλλήλοις, μυστικῶς τὰ μυστικὰ φθέγγεσθαι καὶ ἀγλῶς
 τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς θεβήλους ἀκοάς τὰ μὴ ἔκφορα,
 μηδὲ σεμνοτέρους ἡμῶν ἀποφαίνωμεν τοὺς προσκυνούσας
 10 τοῖς δαιμονίοις καὶ τῶν αἰσχυρῶν μύθων καὶ πραγμάτων θε-
 ραπευτάς, οἳ θᾶπιον ἂν τοῦ αἵματος ἢ λόγων ἔστιν ὧν μετα-
 δοῦεν τοῖς ἀμνήτοις, ἀλλ' εἰδῶμεν ὡς περ ἐσθῆτος καὶ διαίτης
 καὶ γέλωτος καὶ βαδίσματος οὐσάν τινα κοσμιότητα, οὕτω καὶ
 λόγου καὶ σιωπῆς, ὅτι καὶ Λόγον πρεσβεύομεν μετὰ τῶν ἄλ-
 15 λων τοῦ Θεοῦ προσηγοριῶν καὶ δυνάμεων, ἔστω καὶ τὸ φιλό-
 νεικον ἡμῶν ἔννομον.

6. Τί γένησιν ἀκούει Θεοῦ καὶ κτίσιν καὶ Θεὸν ἐξ οὐκ
 ὄντων καὶ τομὴν καὶ διαίρεσιν καὶ ἀνάλυσιν ὁ πικρὸς τῶν
 λεγομένων ἀκροατῆς; τί δικαστὰς τοὺς κατηγοροὺς καθίζο-
 20 υεν; τί τὰ ξίφη τοῖς ἐχθροῖς ἐγχειρίζομεν; πῶς, οἶει, δέξε-
 ται τὸν περὶ τούτων λόγον ἢ μεθ' οἷας τῆς διανοίας ὁ τὰς
 μοιχείας ἐπαινῶν καὶ τὰς παιδοφθορίας, καὶ προσκυνῶν τὰ
 πάθη, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα διανοηθῆναι δυνάμενος, ὁ χθὲς
 καὶ πρώην ἑαυτῷ σιήσας θεοὺς καὶ τούτους ἐπὶ τοῖς αἰσχι-

27. Mt 7, 6.

28. Α' Κο 6, 2.

δόγματά των, προσπαθοῦν νὰ τὴν θηρεύσουν εἰς τὰς ἰδικὰς μας ἀδυναμίας, καὶ διὰ τοῦτο πίπτουν ἐπάνω εἰς τὰ ἰδικὰ μας εἴτε ἀτυχήματα πρέπει νὰ τὰ ὀνομάσω εἴτε ἁμαρτήματα, ὅπως αἱ μῦγες εἰς τὰ τραύματα. Ἄλλ' ἡμεῖς νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας περισσότερο εἰς τὴν ἄγνοιαν μῆτε ν' ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἁμαρτημάτων μας. Ἄλλ' ἂν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ καταλύσωμεν τὴν ἔχθραν, τούλάχιστον νὰ συμφωνήσωμεν μεταξύ μας εἰς τοῦτο, δηλαδὴ νὰ λαλῶμεν μὲ τρόπον μυστικὸν τὰ μυστικά καὶ μὲ ἅγιον τὰ ἅγια, καὶ νὰ μὴ ρίπτωμεν²⁷ εἰς βέβηλα αὐτιά τὰ ἀπόρρητα μῆτε νὰ γινώμεθα αἰτία νὰ φαίνωνται σεμνότεροι ἀπὸ ἡμᾶς οἱ προσκυνηταὶ τῶν δαιμονίων καὶ οἱ λάτρες τῶν αἰσχυρῶν μύθων καὶ πραγμάτων, αὐτοὶ ποὺ προτιμοῦν νὰ δώσουν τὸ αἷμά των παρὰ τὰ μυστικά των εἰς τοὺς ἀμυήτους. Ἄλλ' ὡς γνωρίζωμεν, ὅτι, ὅπως ὑπάρχει κάποια κοσμότης εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἰς τὴν τροφήν καὶ εἰς τὰ γέλια καὶ εἰς τὸ βάδισμα, παρομοίως ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν σιωπήν, ἀφοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἄλλας ὀνομασίας καὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ πιστεύομεν καὶ εἰς τὴν τοῦ Λόγου. Ἄς εἶνε λοιπὸν καὶ ἡ διαμάχη μας ἐντὸς τοῦ νόμου.

6. Διατί νὰ ἀκούῃ ὁ πικρόχολος ἀκροατὴς τὴν διαφωνίαν μας περὶ τοῦ ἂν ὁ Λόγος ἐγεννήθη ἢ ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Θεόν, περὶ Θεοῦ ἔξ οὐκ ὄντων, περὶ τομῆς καὶ διαιρέσεως καὶ ἀναλύσεως; Διατί καθιστῶμεν δικαστὰς τοὺς κατηγοροὺς μας²⁸; Διατί δίδομεν τὰ ἕξφη εἰς τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν μας; Πῶς ἢ μὲ ποίαν διάθεσιν, νομίζεις, ὅτι θὰ δεχθῇ αὐτὰ τὰ λόγια ἐκεῖνος ποὺ ἐπαινεῖ τὰς μοιχείας καὶ τὰς παιδεραστίας, καὶ προσκυνεῖ τὰ πάθη καὶ δὲν δύναται νὰ σκεφθῇ τίποτε ἀνώτερον ἀπὸ τὸ σῶμα, αὐτὸς ποὺ χθὲς καὶ παλαιότερα κατεσκεύασεν ὁ ἴδιος τοὺς θεοὺς του καὶ μάλιστα αὐτοὺς ποὺ εἶνε διαβόητοι διὰ τὰ ἀκατανώμαστα αἵσχη; Δὲν

στοις γνωριζομένους; οὐχ ὑλικῶς; οὐκ αιοχρῶς; οὐκ ἀμα-
 θῶς; οὐχ ὡς εἶπεν; οὐ συνήγορον τῶν οικείων θεῶν καὶ
 παθῶν τὴν σὴν θεολογίαν ποιήσεται; εἰ γὰρ αὐτοὶ ταῖς φω-
 ναῖς ταύταις ἐπηρεάζομεν, σχολῆ γ' ἂν ἐκείνους πείσοιμεν
 5 φιλοσοφεῖν ἐν τοῖς ἡμετέροις· καὶ εἰ παρ' ἑαυτῶν εἶοιν ἐφευ-
 ρεῖται κακῶν, πότε ἂν τῶν διδομένων ἀπόχοιτο; ταῦτα ἡμῖν
 ὁ πρὸς ἀλλήλους πόλεμος. ταῦτα οἱ πλεῖον ὑπὲρ τοῦ Λόγου
 μαχόμενοι, ἢ ὅσον ἀρέσκει τῷ Λόγῳ, καὶ ταῦτον πάσχοντες
 τοῖς μαινομένοις, οἱ τοὺς ἰδίους οἴκους ἀνάπτουσι ἢ τοὺς
 10 παῖδας σπαράττουσι ἢ τοὺς γονέας περιωθοῦσι ὡς ἄλλο-
 τρούς νομίζοντες.

7. Ἐπει δὲ ἀπεσκευασάμεθα τοῦ λόγου τὸ ἀλλότριον καὶ
 εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἀπεπεμφάμεθα τὸν πολλὸν λεγεῶ-
 να κατὰ θυτῶν χωρήσαντα, ὁ δευτέρον ἐστὶ, πρὸς ἡμᾶς αὐ-
 15 τοὺς ἴδωμεν καὶ ξέσωμεν εἰς κάλλος ὡσπερ ἀνδριάντα τὸν
 θεολόγον. ἐκεῖνο δὲ πρῶτον λογιώμεθα, τίς ἢ τοσαύτη περὶ
 τὸν λόγον φιλοτιμία καὶ γλωσσαλία; τίς ἢ καινὴ νόσος αὐτῆ
 καὶ ἀπλησία; τί τὰς χεῖρας δήσαντες τὰς γλώσσας ὥπλισα-
 μεν; οὐ φιλοξενίαν ἐπαινοῦμεν; οὐ φιλαδελφίαν, οὐ φιλαν-
 20 δρίαν, οὐ παρθενίαν, οὐ πτωχοτροφίαν θαυμάζομεν, οὐ ψαλ-
 μαδίαν, οὐ πάννυχον σιάν, οὐ δάκρυον; οὐ τὸ σῶμα νη-
 στείλαις ὑποπιέζομεν; οὐ δι' εὐχῆς πρὸς Θεὸν ἐκδημοῦμεν;
 οὐ τῷ κρείττονι τὸ χεῖρον ὑποζεύγνυμεν, τὸν χυτὸν λέγω τῷ
 πνεύματι, ὡς ἂν οἱ τῷ κράματι δικαίως δικάζοντες; οὐ με-
 25 λέτην θανάτου τὸν βίον ποιούμεθα; οὐ τῶν παθῶν δεσπόται
 καθιστάμεθα, μεμνημένοι τῆς ἀνωθεν εὐγενείας; οὐ θυμὸν

29. Ἐω 1, 80.

80. Μρ 8, 18· Λκ 8, 80 ε.

θά τὰ ἀκούσῃ μὲ ὑλοφροσύνην, μὲ αἰσχρότητα, μὲ ἀμάθειαν ὅπως ἔχει συνηθίσει; Δὲν θὰ καταστήσῃ τὴν θεολογίαν σου συνήγορον τῶν θεῶν του καὶ τῶν παθῶν του; Διότι ἐὰν μὲ τὰς διαφωνίας μας αὐτὰς τοὺς σκανδαλιζώμεν, πολὺ θὰ βραδύνωμεν νὰ τοὺς πείσωμεν νὰ φιλοσοφοῦν τὰ ἡμέτερα. Καὶ ἂν ἀπὸ μόνοι των εἶνε «ἐφευρεταὶ κακῶν»²⁹, πῶς θὰ ἀπωθοῦσαν τὰ προσφερόμενα; Αὐτὰ προκαλεῖ ἢ μεταξύ μας διαμάχῃ· νὰ τὰ ἀποτελέσματα ἐκείνων πού ὑπερασπίζονται τὸν Λόγον περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ἀρέσει εἰς τὸν Λόγον· παθαίνουν τὸ ἴδιον μὲ τοὺς μανιακοὺς πού καίουν τὰ σπίτια των ἢ κατασπαράσσουν τὰ παιδιὰ των ἢ παραπετοῦν τοὺς γονεῖς των, ἐπειδὴ τοὺς θεωροῦν ξένους.

7. Ἄφοῦ πρῶτον ἐξεχωρίσαμεν ὅ,τι εἶνε ξένον πρὸς τὴν διδασκαλίαν μας καὶ ἐξαπεστείλαμεν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων τὴν ἰσχυρὰν λεγεῶνα, ἢ ὁποῖα ὤρμησεν εἰς τὸν θυθόν³⁰, δεύτερον ἔρχεται νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ σμιλεύσωμεν ὅπως τὸν ἀνδριάντα τὸν ἄξιον' θεολόγον. Κατ' ἀρχὴν νὰ ὑπολογίσωμεν ἀπὸ ποῦ προέρχεται αὐτὴ ἢ τόσοσιν μεγάλη προθυμία διὰ λόγια καὶ ἢ γλωσσαλγία. Ποῖα ἢ καινούργια αὐτὴ ἀρρώστια καὶ ἀπληστία; Διατί ἐδέσαμεν τὰ χέρια καὶ ἐξωπλίσσαμεν τὰς γλώσσας; Δὲν ἐπαινοῦμεν τὴν φιλοξενίαν; δὲν θαυμάζομεν τὴν φιλαδελφίαν, τὴν φιλανδρίαν, τὴν παρθενίαν, τὴν πτωχοτροφίαν, τὴν ψαλμωδίαν, τὴν ὀλονύκτιον ἀκολουθίαν, τὴν μετάνοιαν; Δὲν ὑποπιέζομεν τὸ σῶμα μὲ τὰς νηστείας; Δὲν μεταφερόμεθα πρὸς τὸν Θεὸν μὲ τὴν προσευχήν; Δὲν ὑποτάσσομεν τὸ κατώτερον εἰς τὸ ἀνώτερον; ἐννοῶ τὸ κῶμα εἰς τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ ἐκφέρωμεν δικαίαν κρίσιν περὶ τοῦ κράματος. Δὲν μελετῶμεν εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν τὸν θάνατον; Δὲν κυριαρχοῦμεν εἰς τὰ πάθη μας μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἔχομεν οὐράνιον καὶ ὑψηλὴν καταγωγὴν; Δὲν δαμάζομεν τὸν θυ-

τιθαροεύομεν ἐξοιδοῦντα καὶ ἀγριαίνοντα; οὐκ ἔπαρσιν καταβάλλουσαν, οὐ λύπην ἀλόγιστον, οὐχ ἡδονὴν ἀπαίδευτον, οὐ γέλωτα πορνικόν, οὐκ ὕψιν ἄτακτον, οὐκ ἀκοὴν ἄπληστον, οὐ λόγον ἄμετρον, οὐ διάνοιαν ἔκτοπον, οὐχ ὅσα παρ' ἡμῶν ὁ
 5 πονηρὸς καθ' ἡμῶν λαμβάνει, τὸν διὰ τῶν θυρίδων, ὡς ἡ Γραφή φησιν, εἶπουν αἰσθητηρίων, εἰσάγων θάνατον; πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον, καὶ τοῖς ἄλλων πάθειν ἐλευθερίαν δεδώκαμεν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς τὰς ἐπινικίους ἀφέσεις, μόνον ἂν
 10 πρὸς ἡμᾶς νεύωσι καὶ κατὰ Θεοῦ φέρωνται θρασύτερον ἢ ἀσεδέστερον· καὶ κακὸν οὐ καλοῦ πράγματιος μισθὸν ἀντιδίδομεν, τῆς ἀσεβείας τὴν παρησίαν.

8. Καίτοιγε, ὦ διαλεκτικὲ καὶ λάλε, ἐρωτήσω σέ τι μικρόν· Σὺ δὲ ἀπόκριται, φησὶ τῷ Ἰωβ ὁ διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν χρηματίζων. πότερον πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ Θεῷ, δ-
 15 περ ἀκούεις, ἢ μία; πολλαί, δώσεις δηλαδή, καὶ οὐ μία. πότερον δὲ πληρωθῆναι δεῖ πάσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ οὐ, ὡς εἶναι κενὰς καὶ μάτην ἠτοιμασμένας; ναὶ πάσας· οὐδὲν γὰρ εἰκῆ τῶν παρὰ Θεοῦ γενομένων. ταύτην δὲ ὃ τί ποτε θήσεις τὴν μονήν, ἔχοις ἂν εἰπεῖν; ἄρα τὴν ἐκεῖθεν ἀνάπανοίν τε
 20 καὶ δόξαν τὴν ἀποκειμένην τοῖς μακαρίοις, ἢ ἄλλο τι; οὐκ ἄλλο ἢ τοῦτο. ἐπειδὴ τοῦτο ὠμολογήσαμεν, κάκεῖνο προσεξετάσωμεν. ἔστι τι τὸ ταύτας προσενεῖν τὰς μονάς, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἢ οὐδέν; ἔστι πάντως. τί τοῦτο; τὸ διαφόρους εἶναι πολιτείας καὶ προαιρέσεις, καὶ ἄλλην ἀλλαγῶ φέρειν κατὰ
 25 τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὅπερ καὶ ὁδοῦς ὀνομάζομεν. πά-

81. Ἰε 9, 21.

82. «Ἐπινικίους ἀφέσεις». Οἱ βασιλεῖς μετὰ μίαν νίκην, μετὰ τῶν ἄλλων ἐφορταστικῶν ἐκδηλώσεων ἔδιδον καὶ ἀμνηστειὰν ἢ ἐχάριζον ἄλλας ποινάς, ὅπως καὶ σήμερον συνηθίζουν οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες.

83. Ἰωβ 88, 8.

84. Ἰωβ 88, 1.

85. Ἰω 14, 2.

86. Ῥω 12, 6.

μόν πού ἐξογκοῦται καὶ ἀγριεύει; δὲν δαμάζομεν τὴν ὑπερηφάνειαν πού ταπεινώνει, τὴν ἀλόγιστον λύπην, τὴν ἀκαλίνωτον ἡδονήν, τὰ πορνικὰ γέλια, τὸ ἄτακτον βλέμμα, τὴν ἀχόρταστον ἀκοήν, τὴν ἀδιάκριτον φλυαρίαν, τὴν ἐξαλλον σκέψιν καὶ ὅλα ὅσα ὁ πονηρὸς λαμβάνει ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ ἐναντίον μας καὶ εἰσάγει τὸν θάνατον, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, διὰ «τῶν θυρίδων»²¹ δηλαδὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων; Καὶ ὅμως κάνομεν τὸ ἀντίθετον, καὶ ὅπως οἱ βασιλεῖς δίνουν ἀμνηστειάν μετὰ μίαν νίκην των²² ἔτσι ἔχομεν δώσει ἐλευθερίαν εἰς τὰ πάθη τῶν ἄλλων, φθάνει νὰ συμφωνοῦν μὲ ἡμᾶς· παρὰ ταῦτα μὲ περισσοτέραν θρασύτητα καὶ ἀσέβειαν καταφέρονται κατὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ δίνομεν κακὸν μισθὸν δι' ἄσχημον πρᾶγμα, τὴν παρρησίαν διὰ τὴν ἀσέβειάν των.

8. 'Ἄλλ', ὦ διαλεκτικὲ καὶ φλύαρε, ἔχω νὰ σοῦ κάνω μίαν μικρὰν ἐρώτησιν· καὶ σὺ ἀπάντησε²³, ὅπως λέγει εἰς τὸν 'Ιωβ ἐκεῖνος πού δίνει τὸν χρησμὸν μὲ τὴν καταιγίδα καὶ τὰ νέφη²⁴. 'Υπάρχουν πολλαὶ μοναὶ²⁵ κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, ὅπως ἀκοῦς, ἢ μία; 'Ασφαλῶς θὰ ἀπαντήσης πολλαὶ καὶ ὄχι μία. Καὶ πρέπει νὰ γεμίσουν ὄλαι, ἢ ἄλλαι μὲν νὰ κατοικοῦνται καὶ ἄλλαι ὄχι, ὥστε νὰ εἶνε ἀκατοίκητοι, ὁπότε ματαίως κατεσκευάσθησαν; Βεβαίως ὄλαι, διότι τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔκανεν ὁ Θεὸς δὲν εἶνε μάταιον. Θὰ ἠμποροῦσες νὰ μοῦ εἰπῆς τί τέλος πάντων θεωρεῖς αὐτὴν τὴν μονήν; Μήπως ἀνάπαυσιν καὶ δόξαν πού περιμένει ἐκεῖ τοὺς μακαρίους ἢ κάτι ἄλλο; "Ὁχι ἄλλο, ἀλλ' αὐτό. 'Αφοῦ συνεφωνήσαμεν εἰς τοῦτο, ἅς ἐξετάσωμεν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνο τὸ ἄλλο. 'Υπάρχει κάτι πού ἐξασφαλίζει εἰς ἡμᾶς αὐτὰς τὰς μονάς, ὅπως λέγω ἐγὼ ἢ ὄχι; 'Οποιοδήποτε ὑπάρχει. Ποῖον εἶνε αὐτό; Τὸ ὅτι ὑπάρχουν διάφοροι τρόποι ζωῆς καὶ προαιρέσεις καὶ ἢ κάθε μία ὁδηγεῖ εἰς διαφορετικὸν τόπον ἀναλόγως πρὸς τὴν πίστιν²⁶, δι' αὐτὸ καὶ τὰς ὀνομάζομεν

σας οὖν ὀδευτέον, ἢ ινας τῶν ὀδῶν τούτων; εἰ μὲν οἶδν τε
 τὸν αὐτόν, πάσας· εἰ δὲ μὴ, δι πλείστας· εἰ δὲ μὴ, ινάς·
 εἰ δὲ μὴδὲ τοῦτο, μέγα κἄν εἰ μίαν διαφερόντως, ὡς γέ μοι
 φαίνεται. ὀρθῶς τοῦτο ὑπολαμβάνεις. τί οὖν; διαν ἀκούσης
 5 μίαν ὀδὸν εἶναι καὶ ταύτην σιενήν, τί σοι φαίνεται δηλοῦν
 ὁ λόγος; μίαν μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν· μία γάρ, κἄν εἰς πολλὰ
 σχιζήται· σιενήν δὲ διὰ τοὺς ἰδρωτίας καὶ τὸ μὴ πολλοῖς εἶ-
 ναι θαιήν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων καὶ ὅσοι διὰ
 τῆς κακίας ὀδευοῦσιν. οὕτω κἄμοι δοκεῖ. τί οὖν, ὦ βέλτιστε,
 10 εἶπερ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὥσπερ ἰνὰ πενίαν καταγνόντες τοῦ
 ἡμετέρου λόγου, πάσας τὰς ἄλλας ὀδοὺς ἀφέντες, πρὸς μίαν
 ταύτην φέρεσθε καὶ ὠθεισθε τὴν διὰ λόγου καὶ θεωρίας, ὡς
 αὐτοὶ οἶσεθε, ὡς δὲ ἐγὼ φημι, ἀδολεσχίας καὶ τερατείας;
 ἐπιτιμάτω Παῦλος ὑμῖν, τοῦτο πικρῶς ὀνειδίζων μετὰ τὴν
 15 ἀπαριθμησὶν τῶν χαρισμάτων, ἐν οἷς φησὶ· Μὴ πάντες ἀπό-
 τιολοί; μὴ πάντες προφηταί; καὶ τὰ ἕξῃς.

9. Ἔστω δέ· ὑψηλὸς οὖν καὶ ὑψηλῶν πέρα καὶ ὑπὲρ τὰς
 νεφέλας, εἰ βούλει, ὁ τῶν ἀθεάτων θεατῆς, ὁ τῶν ἀρρήτων
 ἀκροατῆς, ὁ μετὰ Ἡλίαν μετάρσιος, καὶ ὁ μετὰ Μωϋσέα
 20 θεοφανείας ἠξιωμένος, καὶ μετὰ Παῦλον οὐράνιος. τί καὶ
 τοὺς ἄλλους αὐθημερὸν πλάττεις ἀγίους καὶ χειροτονεῖς θεο-
 λόγους, καὶ εἶον ἐμπνεῖς τὴν παιδεύσιν, καὶ πεποίηκας λογί-
 ων ἀμαθῶν πολλὰ συνέδρια; τί τοῖς ἀραχνίοις ὑφάσμασιν
 ἐνδεομεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους, ὡς δὴ τι σοφὸν καὶ μέγα;

87. Mt 7, 13.

88. A' Κο 12, 29.

89. Δ' Βα 2, 11.

40. Ἐξ 33, 23.

41. B' Κο 12, 4.

όδους. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὰς βαδίσωμεν ὅλας ἢ μερικὰς ἀπὸ αὐτὰς τὰς ὁδοὺς; Ἄν μὲν εἶνε δυνατὸν ὁ καθεὶς νὰ τὰς βαδίσῃ ὅλας· εἰ δ' ἄλλως, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας· εἰ δ' ἄλλως μερικὰς· εἰ δ' ἄλλως, εἶνε σπουδαῖον πρᾶγμα, ὅπως μοῦ φαίνεται, ἂν βαδίσῃ ἕστω καὶ μίαν, τὴν κατ' ἐξοχήν. Αὐτὸ σωστὰ τὸ καταλαβαίνεις. Τί λοιπόν; Ἄν ἀκούσης ὅτι μία εἶνε ἡ ὁδὸς καὶ αὐτὴ στενὴ³⁷, τί νομίζεις ὅτι σημαίνει ὁ λόγος; εἶπε μία ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς. Μία βεβαίως, ἕστω καὶ ἂν σχίζεται εἰς πολλὰς. Εἶνε δὲ στενὴ ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδρωτός καὶ διότι εἶνε ἄβατος εἰς τοὺς πολλοὺς, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀντιθέτων καὶ αὐτῶν ποῦ ὀδεύουν τὴν ὁδὸν τῆς κακίας. Αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχω καὶ ἐγώ. Ἄν, ὦ ἀγαθώτατε, ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα καὶ κατηγορεῖτε τὴν διδασκαλίαν μας ὡς πενιχράν, διατὶ ἐγκαταλείπετε ὅλας τὰς ἄλλας ὁδοὺς καὶ βαδίζετε καὶ σπρώχνεσθε μόνον εἰς τὴν μίαν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν σεῖς νομίζετε τοῦ λόγου καὶ τῆς θεωρίας, ἐγὼ ὅμως τὴν χαρακτηρίζω τῆς φλυαρίας καὶ φαντασιοκοπίας; Ἀφήνω τὸν Παῦλον νὰ σᾶς ἐπιπλήξῃ, ὁ ὁποῖος μὲ σκληρότητα ὀνειδίζει τὴν συμπεριφορὰν σας, ὅταν κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν χαρισμάτων λέγει: «Μὴ πάντες ἀπόστολοι; Μὴ πάντες προφῆται;»³⁸ καὶ τὰ ἑξῆς.

9. Ἔστω ὅτι σὺ εἶσαι ὑψηλὸς καὶ ἀνώτερος τῶν ὑψηλῶν καὶ πῶς ἐπάνω ἀπὸ τὰ σὺννεφα, ἂν θέλῃς, ἕστω ὅτι βλέπεις τὰ ἄρατα καὶ ἀκοῦς τὰ ἀπόρρητα, ὅτι ἀνελήφθης μετὰ τὸν Ἥλιον³⁹ καὶ μετὰ τὸν Μωϋσῆν ἡξιώθης νὰ ἰδῇς τὸν Θεόν⁴⁰, καὶ μετὰ τὸν Παῦλον ἀνέβηκες εἰς τὸν οὐρανόν⁴¹. διατὶ αὐθημερὸν πλάθεις ἀγίους καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ τοὺς χειροτονεῖς θεολόγους καὶ τρόπον τινὰ τοὺς ἐμφυσεῖς τὴν μόρφωσιν καὶ ἔχεις δημιουργήσει πολλὰ συνέδρια ἀπὸ ἀμαθεῖς λογίους; Διατὶ δένεις τοὺς ἀσθενεστέρους μὲ ἰσοτὸς ἀράχνης μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι κάνεις κάτι σοφὸν καὶ μεγάλο;

τί σφηκιάς ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως; τί σχεδιάζεις ἡμῖν
 διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν, ὥσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας;
 τί τῶν ἀνδρῶν δσον κοῦφον καὶ ἄνανδρον, ὥσπερ τινὰ συρφε-
 5 τὸν εἰς μίαν χαράδραν συναγαγὼν καὶ κολακείᾳ πλέον θηλύ-
 νας, καινὸν ἀσεβείας ἐργαστήριον ἐδημιουργήσας, οὐκ ἀσό-
 φως τὴν ἄνοιαν αὐτῶν ἐκκαρπούμενος; ἀντιλέγεις καὶ τού-
 τοις; καὶ σόδαμοῦ σοι ἰάλλα; καὶ τὴν γλῶσσαν δεῖ δυναστεύ-
 ειν πάντως, καὶ οὐ κατέχεις τὴν ὠδῖνα τοῦ λόγου; ἔχεις καὶ
 ἄλλας ὑποθέσεις πολλὰς τε καὶ φιλοτίμους. ἐκεῖ τρέφον μετὰ
 10 τοῦ χρησίμου τὴν νόσον.

10. Βάλλε μοι Πυθαγόρου τὴν σιωπὴν καὶ τοὺς κυάμους
 τοὺς ὄρφικους καὶ τὴν περὶ τὸ Αὐτὸς ἔφα καινιότεραν ἀλα-
 ζονείαν. βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς ἰδέας, καὶ τὰς μεινεω-
 ματώσεις καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀνα-
 15 μνήσεις, καὶ τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυ-

42. «Ὡσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας». Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐλ-
 ληνικὴν μυθολογίαν οἱ γίγαντες ἦσαν ὑπεράνθρωπα ὄντα τὰ ὁποῖα ἐπο-
 λέμησαν κατὰ τῶν θεῶν.

43. «Οὐ κατέχεις τὴν ὠδῖνα τοῦ λόγου». Ὅπως δταν ἔλθῃ ἡ ὄρα
 τοῦ τοκετοῦ, ἡ ἔγκυος δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἔμβρυον πέραν
 τοῦ καιροῦ, ἔτσι καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ συγκρατήσουν αὐτὸ
 πού διηγείρετο ἐντός των, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε τὸ ἐξεστόμιζον.

44. «Πυθαγόρου τὴν σιωπὴν». Ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ πυθαγόρειοι φι-
 λόσοφοι ἦσαν σιωπηροὶ μέχρι μανίας, ὥστε νὰ προκαλοῦν καὶ τὸν γέ-
 λωτα τῶν ἄλλων· ἡ σιωπὴ ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ δόγματά των.

45. «Κυάμους τοὺς ὄρφικούς». τὰ ὄρφικὰ κουκιά. Καὶ αὐτὸ δόγμα
 τῶν πυθαγορείων, τὸ ὁποῖον, καθὼς ἔλεγον, ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τὸν
 Ὀρφέα. Τὸ δόγμα ἔλεγε «κυάμων ἀπέχεσθε», μακριὰ ἀπὸ τὰ κουκιά,
 τὸ ὁποῖον ἄλλοι ἠρμήνευσαν «μὴ τρώγετε ποτὲ κουκιά», ἄλλοι δὲ «μακριὰ
 ἀπὸ τὴν πολιτικὴν»· διότι τότε ἐφήφιζον μὲ κουκιά τὰ ὁποῖα ἐρριπτον
 εἰς τὴν κάλπην, ὅπως σήμερον τὰ ψηφοδέλτια, καὶ ἔλεγον «κυάμους»
 τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὴν πολιτικὴν.

46. «Αὐτὸς ἔφα». «Τὸ εἶπεν Ἐκεῖνος!» Οἱ πυθαγόρειοι ἐθεωροῦσαν
 τὸν Πυθαγόραν ὡς θεόπνευστον καὶ ἀπαραβίαστον αὐθεντίαν. Φράσις
 καὶ δόγμα καὶ αὐτὸ ἐκείνων.

47. «Πλάτωνος τὰς ἰδέας». Κατὰ τὸν Πλάτωνα δλα τὰ ἐπάγεια
 καὶ ὁρατὰ πράγματα ἔχουν ἐν τῷ οὐρανῷ τὰ αἰώνια πρότυπά των, τῶν

Διατί ξεσηκώνεις σμήνη σφηκῶν ἐναντίον τῆς πίστεως; Διατί σχεδιάζεις διαλεκτικὴν ἐξόρμησιν ἐναντίον μας ὅπως οἱ παλαιοὶ μῦθοι μὲ τοὺς γίγαντας⁴²; Διατί συνεκέντρωσες εἰς μίαν χαράδραν ἕνα συρφετὸν ἀπὸ κούφious καὶ ἀνάνδρους ἄνδρας τοὺς ὁποίους μὲ τὴν κολακείαν ἐξεθήλυνες περισσότερο, καὶ ἐδημιούργησες ἕνα νεωτεριστικὸν ἐργαστήριον ὅπου μὲ πανουργίαν ἐκμεταλλεύεσαι τὴν ἀνοησίαν των; Καὶ εἰς αὐτὰ ἔχεις ἀντίρρησιν; Καὶ δὲν σοῦ φαίνονται τίποτε καὶ τᾶλλα; Καὶ πρέπει ὅπωςδήποτε μὲ τὴν γλῶσσάν σου νὰ καταδυναστεύῃς καὶ ὁ λόγος ποῦ ἔχεις νὰ ἐκστομίῃς σοῦ εἶνε ἀσυγκράτητος σὰν τοκετός⁴³; Ἐχεις καὶ ἄλλας ὑποθέσεις πολλὰς καὶ ἀξιολόγους. Στρέψε πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν ἀδυναμίαν σου, διὰ νὰ ὠφελῇς.

10. Πολέμησε, ἀγαπητέ μου, τὴν σιωπὴν τοῦ Πυθαγόρου⁴⁴ καὶ τὰ ὄρφικὰ κουκιά⁴⁵ καὶ τὴν ἰδιότροπον ἀλαζονείαν τὴν σχετικὴν μὲ τὸ «Αὐτὸς εἶπε»⁴⁶. Πολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος περὶ ἰδεῶν⁴⁷ καὶ περὶ τοῦ ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον εἰσέρχονται εἰς ἄλλα σώματα καὶ ὅτι περιοδεύουν, καὶ ὅτι ἐνθυμοῦνται τὴν προὔπαρξιν των⁴⁸, καὶ ὅτι οἱ αἰσχροὶ

ὁποῖον εἶνε εἰκόνας καὶ ἀπομυμήσεις. Αὐτὰ τὰ πρότυπα τὰ ἔλεγεν «ἰδέας».

48. «Μετενσωματώσεις καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ τὰς ἀναμνήσεις». Κατὰ τὸν Πλάτωνα αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων προϋπῆρχον ἀνευ σωμάτων, ἀλλὰ διὰ παρεκτροπᾶς των ἐρρίφθησαν εἰς τὰ σώματα, διὰ νὰ παιδευθοῦν καὶ ἐξαγνισθοῦν. Ἄν πράξουν χειρότερα, ἀναγκάζονται μετὰ θάνατον νὰ εἰσέλθουν εἰς χοίρους ἢ ἄλλα κτήνη ἀνάλογα μὲ τὰς ἠρωπᾶς των ἢ καὶ εἰς φυτὰ, ἕως ὅτου βελτιωθοῦν κατὰ τὰς προαιρέσεις καὶ τὰς πράξεις καὶ λάβουν τὴν ἀνοδικὴν πορείαν, π.χ. ἀπὸ ἀκανθῶν μεταβοῦν εἰς σκώληκα, μετὰ εἰς χοῖρον, μετὰ εἰς ἵππον, μετὰ εἰς δοῦλον, μετὰ εἰς ἐλεύθερον, μετὰ εἰς φιλόσοφον, καὶ τέλος λυτρωθοῦν. Αὐτὰ αἱ μεταφυτεύσεις τῶν ψυχῶν ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα λέγονται «μετενσωματώσεις» ἢ «μετεμψυχώσεις», αἱ δὲ περιπέτεια «περιόδου». Ἐπίσης, πάντοτε κατὰ τὸν Πλάτωνα, πολλάκις αἱ ψυχαὶ μας ἐνθυμοῦνται ποῦ εὗρισκοντο κατὰ τὴν προηγουμένην ζωὴν των, π.χ. κάποιος πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος ἐνθυμεῖται ὅτι ἦτο πρόβατον, ἢ πρὶν γίνῃ Πλάτων ἐνθυμεῖται ὅτι ἦτο Γανυμήδης! (Φαίδων). Αὐτὸ τὸ ἔλεγεν «ἀνάμνησιν». Σήμερον ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ ἀντιλήψεις καὶ ἀναμνήσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον ἐντονα γνωρίσματα σχιζοφρενῶν ἀτόμων.

χήν ἔρωτας· Ἐπικούρου τὴν ἀθείαν καὶ τὰς ἀτόμους καὶ τὴν ἀφιλόσοφον ἡδονήν· Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον πρόνοιαν καὶ τὸ ἐντεχνον καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων τῆς Σιοῦς τὴν ὄφρυν, τῶν
 5 Κυνῶν τὸ λίχρον τε καὶ ἀγοραῖον. θάλλε μοι τὸ κενόν, τὸ πλήρες τῶν ληρημάτων, ὅσα περὶ θεῶν ἢ θνυοῶν, περὶ εἰδώλων, περὶ δαιμόνων ἀγαθῶν τε καὶ κακοποιῶν, ὅσα περὶ μαντείας, θεαγωγίας, ψυχαγωγίας, ἀστρῶν δυνάμεως, τερα-

49. «Τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἔρωτας». Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ὁμοφυλοφιλία (=κιναιδισμὸς) συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀρετὴν, διότι εἶνε μία ὁδὸς νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸν ἔρωτα τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος κάλιν εἶνε ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα στάδια τῆς ἀγωγῆς εἰς ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων ἔλεγε τὸν μὲν ἔρωτα μεταξὺ ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς παρὰ φύσιν, τὸν δὲ μεταξὺ δύο ἀνδρῶν φυσιολογικὸν (Συμπόσιον, Λύσις, Φαῖδρος, Πολιτεία). Γενικῶς ἀπὸ τοῦ Σωκράτους ἤδη οἱ πλατωνικοὶ φιλόσοφοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν παιδεραστείαν. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Γρηγόριος λέγων «τοὺς οὐ καλοὺς ἔρωτας».

50. «Ἐπικούρου τὴν ἀθείαν καὶ τὰς ἀτόμους καὶ τὴν ἀφιλόσοφον ἡδονήν». Ἐδῶ ὁ Γρηγόριος δὲν ἀκριβολογεῖ. Ἡ ἀθεΐα καὶ αἱ ἄτομοι εἶνε κυρίως δόγματα τοῦ Δημόκριτου, αἱ ἄτομοι καὶ τοῦ Ἐπικούρου καὶ ἡ ἡδονὴ μόνον τοῦ Ἐπικούρου. Κατὰ τὸν Δημόκριτον δὲν ὑπάρχει θεός. Αἱ δὲ ἄτομοι εἶνε αὐτὰ πού λέγομεν ἡμεῖς σήμερον ἄτομα (τῆς ὕλης), τὰ ὁποῖα πρῶτος ἐφαντάσθη ὁ Δημόκριτος, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἡμέρας μας χρησιμοποιεῖται ὡς ἔμβλημα εἰς τὴν πυρηνικὴν φυσικὴν. Τὸ δὲ δόγμα τοῦ Ἐπικούρου εἶνε ὅτι ἡ ἀρίστη ἐπίδοσις τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ πᾶν εἶνε αἱ γενετήσιοι ἡδοναί. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ φιλήδονοι καὶ ὑλόφρονες λέγονται ἐπικούρειοι.

51. «Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον πρόνοιαν». Ὁ Γρηγόριος ἐδῶ ἔχει ὑπ' ὄψιν ἡ ὠρισμένα ψευδεπίγραφα ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ κάποιον φιλόσοφον Ποσειδώνιον στηριζόμενον ἐπίσης εἰς τὰ ψευδεπίγραφα αὐτὰ ἔργα, συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ θεὸς δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ἐπίγεια πράγματα, ἀλλ' ἡ πρόνοιά του εἶναι περιορισμένη καὶ κυβεργῆ μόνον τὰ οὐράνια πράγματα, φθάνουσα μέχρι καὶ τῆς σελήνης πού εἶναι τὸ κατώτατον μέρος τῶν οὐρανῶν.

52. «Τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους». Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμιλεῖ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς μὲ πολὺ ἄτονον τρόπον. Γενικῶς ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι, λαὸς καὶ φιλόσοφοι, ἐφαντάζοντο τὴν ἀθανασίαν πολὺ σχετικὴν, οὐδεὶς εἶχε συλλάβει τὸ ἀτελεύτητον τῆς ἀθανασίας τοῦ ἀνθρώπου ὅπως ἰσοκαλύπτεται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Δηλαδή τὸ δόγμα τῆς ἀθανά-

ἔρωτες πρὸς τὰ ὠραία σώματα ἀνάγονται εἰς τὴν ψυχὴν⁵⁰. Πολέμησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐπικούρου περὶ ἀθείας καὶ περὶ τῶν ἀτόμων καὶ περὶ ἡδονῶν ἀναξίων διὰ φιλοσόφους⁵⁰ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ περιορισμένης προνοίας⁵¹ καὶ τὸν ξυτεχνον λόγον καὶ τὰς ἀποδείξεις περὶ θνητῆς ψυχῆς⁵² καὶ τὴν πολὺ ἀνθρωπίνην φιλοσοφίαν του⁵³. τὴν ἔπαρσιν τῶν στοικῶν⁵⁴, τὴν λαιμαργίαν καὶ τὴν ἀλητείαν τῶν κυνικῶν⁵⁵. Πολέμησε, ἀγαπητέ μου, τὴν κουφότητα τὴν γεμάτην ἀπὸ τὰ παραληρήματα ποὺ τερατολογοῦν περὶ θεῶν καὶ θυσιῶν, περὶ εἰδώλων, περὶ ἀγαθοποιῶν καὶ κακοποιῶν δαιμόνων, ὅσα περὶ μαντείας, περὶ ἐπικοινωνίας μὲ θεοὺς

σίας τοῦ ἀνθρώπου εἶνε μὲν φυσικὸν καὶ πρὸ πάσης θείας ἀποκαλύψεως, διὸ καὶ οὐδέποτε διδάσκεται εἰς τὴν Γραφήν, ἀλλὰ μόνον προϋποτίθεται συνεχῶς, πλὴν ἢ προχριστιανικῆ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν εἶνε ὑποτυπώδης καὶ θολὴ καὶ περιορισμένη. Ἡ ἀγία Γραφή μόνη ἀποκαλύπτει τί ἀκριβῶς εἶνε ἡ ἀθανασία.

53. «Τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων». Ὁ Ἀριστοτέλης ἐλάχιστα φιλοσοφεῖ, καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον τὸν περιφρονεῖ ὁ Γρηγόριος. Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἶνε ἐπιστήμων (φιλόλογος, ἱστορικός, οἰκονομολόγος, φυσιογνώστης, ἀνθρωπολόγος, μετεωρολόγος, ἀστρονόμος) καὶ κατὰ τὸ ἐλάχιστον φιλόσοφος, ἐγκαταστειρῶν ἐνίστε μόνον φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις εἰς τὰ διβλία του. Καὶ ὡς μὲν φιλόσοφος σφάλλεται γενικῶς, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἀπαξάπαντες οἱ φιλόσοφοι, διότι ἐπαχειροῦν νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰ αὐτὰ μὲ τὴν ἀγίαν Γραφήν ἐρωτήματα κατὰ τρόπον διάφορον πρὸς τὴν ἀγίαν Γραφήν, εἶτε διότι δὲν τὴν ἐγνώρισαν, εἶτε διότι δὲν τὴν παρεδέχθησαν. Ὡς ἐπιστήμων ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης προσέφεραν ὅσα οὐδεὶς εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε ὁ πατὴρ τῶν ἐπιστημῶν. Πλὴν ὁ Γρηγόριος θεωρῶν ἀνωτέραν τὴν φιλοσοφίαν, περιφρονεῖ τὴν ἐπιστήμην χαρακτηρίζων αὐτὴν ἀνθρωπικὰ δόγματα, ἦτοι μὴ μεταφυσικά.

54. «Τῆς στοᾶς τὴν ὄφρυν». Στοᾶ εἶνε ἡ φιλοσοφία τῶν στοικῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑπέμετρον ἐγωϊσμόν (ὑψηλὴν ὄφρυν οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον αὐτὸ πὺρ σήμερον λέγομεν «ψηλὴ μύτη») καὶ ἐνόμιζον ὅτι εἶνε οἱ ἀλάθητοι.

55. «Τῶν κυνῶν τὸ λίχνον τε καὶ ἀγοραῖον». Κίνας οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον καὶ τοὺς κυνικοὺς φιλοσόφους, τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Διογένης. Τόσον ὁ Διογένης ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι κυνικοὶ ἦσαν κατὰ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν κατ' ἐξοχὴν λαιμαργοὶ καὶ λίχνοι καὶ ἀλητήριοι (=ἀγοραῖοι). Ὅ,τι περὶ του σήμερον οἱ χίτωνδες. «Ὅτι οἱ (οἱ κυνικοὶ) φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι κυνικοὶ προσηγορεύθησαν διὰ τὴν ἀναίδειαν καὶ τὸ ὑλακτικὸν καὶ τὸ λίχνον καὶ ἀκρατέες εἰς ἡδονὰς καὶ τὸ ταῖς ἀγοραῖς προστρέβεσθαι» Ἡλίας Κρήτης.

τεύονται. εἰ δὲ σὺ ταῦτα μὲν ἀπαξιοῖς λόγου, ὡς μικρά τε
καὶ πολλὰκις ἐληλεγμένα, περὶ δὲ τὰ σὰ στρέφη, καὶ ζητεῖς
τὸ ἐν τοῖτοις φιλότιμον, ἐγὼ σοι κἀνταῦθα παρέξομαι πλα-
τείας ὁδοῦς. φιλοσόφει μοι περὶ κόσμον ἢ κόσμων, περὶ ὕ-
5 λης, περὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιόνων τε καὶ χει-
ρόνων, περὶ ἀνασιτάσεως, κρίσεως, ἀνταποδόσεως, Χριστοῦ
παθημάτων. ἐν τοῖτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυγχάνειν οὐκ ἄχρη-
σιον, καὶ τὸ διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον. Θεῶ δὲ ἐντενξόμεθα,
νῦν μὲν ὀλίγα, μικρὸν δὲ ὑπεροχὴν ἴσως τελεώτερον, ἐν αὐ-
10 τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
νας ἀμήν.

καὶ ψυχὰς⁵⁶ καὶ περὶ ἐπιδράσεως τῶν ἀστρῶν⁵⁷. Καὶ ἂν ἀπαξιῆς νὰ ὁμιλῆς δι' αὐτά, διότι τὰ θεωρεῖς ὅτι εἶνε μικρὰ καὶ ἔχουν ἀνασκευασθῆ πολλὰς φορὰς καὶ στρέφουσαι πρὸς τὰ ἰδικά σου καὶ ζητῆς νὰ δοξασθῆς εἰς αὐτά, ἐγὼ καὶ ἐκεῖ θὰ σοῦ παρουσιάσω πλατείας ὁδοὺς. Φιλοσόφησε, ἀγαπητέ μου, περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ καλῶν καὶ κακῶν λογικῶν ὑπάρξεων, περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀνταποδόσεως, περὶ παθημάτων Χριστοῦ. Διότι εἰς αὐτὰ τὰ θέματα καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶνε χρήσιμος καὶ ἡ ἀποτυχία ἀκίνδυνος. Καὶ τώρα μένει νὰ εἴπωμεν περὶ Θεοῦ, ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν ὀλίγα, μετ' ὀλίγον Ἰωσὺς τελειότερον, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα αἰωνίως· ἀμήν.

56. «Θεαγωγία καὶ ψυχαγωγία». Ἔτσι ἐλέγετο ὁ πνευματισμὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἢ ἄλλως καὶ «νεκρομαντεία». «Θεαγωγία» ὅταν ὁ μάντις (μέντιουμ) καλῆ καὶ ἄγῃ κάποιον θεόν, «ψυχαγωγία» ὅταν καλῆ ψυχὰς νεκρῶν.

57. «Ἄστρων δυνάμεις»· ἀστρολογία. Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπίστευον μερικοὶ (πάντοτε εἰδωλολάτραι), ὅτι τὰ ἄστρα ἐπιδρῶν εἰς τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. «Θεαγωγία δὲ καὶ ψυχαγωγία κακοτεχνία τίς ἐστὶ, δι' ἐπφῶν τε καὶ θυσιῶν ἄγουσα θεοὺς καὶ ψυχὰς εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπαγγελίαν μελλόντων, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ φαντασίᾳ δὲ» Ἡλίας Κοῤῥήτης.

Περὶ θεολογίας

1. Ἐπειδὴ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, οἷόν τε
 5 εἶναι χρὴ διελθόντες, καὶ οἱοῖσι φιλοσοφητέον, καὶ ἡνίκα,
 καὶ δοσὺν διὰ ὡς οἷόν τε καθαρὸν, ἵνα φωτὶ καταλαμβάνηται
 φῶς· καὶ τοῖς ἐπιμελεσιτέροις ἵνα μὴ ἄγονος ἢ εἰς ἄγονον
 χώραν ἐμπίπτωσιν ὁ λόγος· καὶ διὰ γαλήνην ἔχωμεν ἔνδον
 ἀπὸ τῆς ἕξω περιφορᾶς, ὥστε μὴ καθάπερ οἱ λύζοντες τῷ
 10 πνεύματι διακόπτεσθαι· καὶ δοσὺν ἐχωρήσαμεν ἢ χωρούμεθα·
 ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ ἐνεώσαμεν ἐαυτοῖς θεῖα νεώματα,
 ὥστε μὴ σπεῖρειν ἐπ' ἀκάνθαις, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς
 ὠμαλλοῦμεν, τῇ Γραφῇ τυπωθέντες τε καὶ τυπώσαντες· φέρε
 τοῖς τῆς θεολογίας ἤδη προσβῶμεν λόγοις, προσιτησάμενοι
 15 τοῦ λόγου τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥστε τὸν μὲν εὐδοκεῖν τὸν δὲ συνεργεῖν τὸ
 δὲ ἐμπνεῖν μᾶλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μιᾶς θεότητος γενέσθαι τὴν
 ἔλλαμψιν ἐνικῶς διαιρουμένην, καὶ συναπιομένην διαιρειτῶς,
 20 δ καὶ παράδοξον.
2. Ἀνιόντι δὲ μοι προθύμως ἐπὶ τὸ δρος, ἢ τό γε ἀλη-
 θέστερον εἰπεῖν, προθυμουμένῳ τε ἅμα καὶ ἀγωνιῶντι, τὸ
 μὲν διὰ τὴν ἐλπίδα, τὸ δὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἵνα τῆς νεφέλης

1. Μθ 13, 4.

2. «Λύζοντες» αὐτοὶ τοὺς ὁποίους κατέλαβε λύξ (=λόξυγκας). Ἡ ἀληθινή γραφή εὐκολωτέρα «λυττωντες». Καὶ ὁ Ἡλίας Κρήτης εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἀμφοτέρως τὰς γραφάς.

3. Ἰε 4, 8 «Ἐνεώσαμεν... νεώματα». Νέωμα ἢ νεαμὸς (δημῶδης: νιάμα) εἶνε ὁ παρθένος ἀγρός, τὸ καλῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν ὠργωμένον καὶ ἀσπαρτον χωράφι, τὸ δὲ ῥῆμα νεῶ σημαίνει καθιστῶ τὸν ἀγρὸν παρθένον (δημῶδης: νιαματίζω).

4. Ἡσ 28, 25.

5. Ἐξ 19, 3· 24, 18.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Περὶ θεολογίας

1. Εἰς τὸν προηγούμενον λόγον μας εἶπομεν περὶ τῆς ἀπαιτουμένης καθαρότητος τοῦ θεολόγου καὶ ποίας ποιότητος ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶνε καὶ πρὸς τοίους πρέπει νὰ ἐκφράζεται φιλοσοφικῶς καὶ πότε καὶ πόσον. Ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶνε ὅσον τὸ δυνατόν καθαρός, νὰ εἶνε φῶς, διὰ νὰ κυριαρχῆται ὑπὸ τοῦ φωτός. Καὶ νὰ ὁμιλῆ εἰς τοὺς προθυμότερους, διὰ νὰ μὴ πίπτῃ ὁ λόγος εἰς ἄγονον γῆν καὶ καθίσταται ἄκαρπος¹. Καὶ ὅταν μέσα μας ἔχωμεν γαλήνην ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὴν ἔξω κίνησιν, ὥστε νὰ μὴ διακόπτεται ἡ ἀναπνοή μας ὅπως ἡ ἀναπνοὴ αὐτῶν ποὺ ἔχουν λώξυγκα². Καὶ νὰ φιλοσοφῶμεν ὅσον κατενοήσαμεν ἢ ὅσον κατανοοῦμεθα. Ἐφοῦ αὐτὰ ἔχουν ἔτσι καὶ ὠργώσαμεν θεῖα κωράφια ὥστε νὰ μὴ σπεῖρωμεν εἰς τὰς ἀκάνθας³ καὶ ἔξωμαλύναμεν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους⁴, διαμορφωθέντες σύμφωνα μὲ τὴν Γραφήν, ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς θεολογίας. Θέτομεν ἀρχὴν εἰς τὸν λόγον μας τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν, ὥστε ὁ Πατὴρ νὰ εὐδοκήσῃ, ὁ Υἱὸς νὰ συνεργήσῃ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα νὰ ἐμπνεύσῃ. Μᾶλλον δὲ νὰ μᾶς φωτίσῃ ἡ μία λάμψις ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν ἕνα Θεόν, ἢ ὁποία ἂν καὶ εἶνε μία, διαιρεῖται, καὶ ἂν καὶ διαιρεῖται, παραμένει ἐνιαία, καὶ αὐτὸ εἶνε τὸ παράδοξον.

2. Ὁ Θεὸς μὲ διατάσσει νὰ ἀναβῶ εἰς τὸ ὄρος⁵, νὰ ἐκέλθω εἰς τὴν νεφέλην, νὰ πλησιάσω τὸν Θεόν· καὶ ἀναβαίνω μὲ προθυμίαν, ἦ, διὰ νὰ ὁμιλήσω ἀκριβέστερον, μὲ προθυμίαν μαζὶ καὶ ἀγωνίαν· προθυμίαν μὲν διὰ τὴν ἐλπί-

εἶσω γένωμαι, καὶ Θεῶ συγγένωμαι (τοῦτο γὰρ κελεύει Θε-
 ός), εἰ μὲν τις Ἀαρῶν, συνανίτω καὶ στηκέτω πλησίον, κἄν
 ἔξω μένειν τῆς νεφέλης δέη, τοῦτο δεχόμενος. εἰ δέ τις Να-
 δαβ ἢ Ἀβιοὺδ ἢ τῆς γερουσίας, ἀνίτω μὲν, ἀλλὰ στηκέτω
 5 πόρρωθεν, κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς καθάρσεως. εἰ δέ τις τῶν
 πολλῶν καὶ ἀναξίων ὕψους τοιούτου καὶ θεωρίας, εἰ μὲν
 ἀναγνος πάντη, μηδὲ προσίτω, οὐ γὰρ ἀσφαλές· εἰ δὲ πρόσκαι-
 ρα γοῦν ἠγγισμένος, κάτω μενέτω, καὶ μόνης ἀκούετω τῆς
 φωνῆς καὶ τῆς σάλπιγγος, τῶν ψιλῶν τῆς εὐσεβείας ρημά-
 10 τῶν καπνιζόμενόν τε τὸ ὄρος βλέπετω καὶ καταστραπιόμε-
 νον, ἀπειλήν τε ὁμοῦ καὶ θαῦμα τοῖς ἀνιέναι μὴ δυναμένοις.
 εἰ δέ τις θηρίον ἐστὶ πονηρὸν καὶ ἀνήμερον καὶ ἀνεπίδεκτον
 πάντη λόγων θεωρίας καὶ θεολογίας, μὴ ἐμφωλευέτω ταῖς
 ὕλαις κακοῦργως καὶ κακοηθῶς, ἵνα τινὸς λάβηται δόγματος
 15 ἢ ρήματος, ἀθρόως προσπηθῆσαν, καὶ σπαράξῃ τοὺς ὑγιαί-
 νοντας λόγους ταῖς ἐπηρείαις, ἀλλ' ἔτι πόρρωθεν στηκέτω
 καὶ ἀποχωρείτω τοῦ ὄρους, ἢ λιθοβοληθήσεται καὶ συντρι-
 βήσεται καὶ ἀπολείται κακῶς κακός· λίθοι γὰρ τοῖς θηριώ-
 δεσιν οἱ ἀληθεῖς λόγοι καὶ στερροί. εἴτε πάρδαλις εἴη, συνα-
 20 ποθνησκέτω τοῖς ποικίλμασιν· εἴτε λέων ἀρπάζων καὶ ὠρνώ-
 μενος καὶ ζητῶν ἠγνίνα βρωῶν ποιήσεται τῶν ἡμετέρων
 ψυχῶν ἢ λέξεων εἴτε σὺς καταπατῶν τοὺς καλοὺς τε καὶ δι-
 αυγεῖς μαργαρίτας τῆς ἀληθείας· εἴτε λύκος ἀραβικός καὶ
 ἀλλόφυλος ἢ καὶ τούτων ὀξύτερος τοῖς σοφίσμασιν· εἴτε ἀλώ-
 25 πηξ, δολοερά τις ψυχὴ καὶ ἄπιστος, καὶ ἄλλοτε ἄλλη, τοῖς και-
 ροῖς καὶ ταῖς χρεῖαις συμμορφουμένη, ἣν νεκρὰ τρέφει καὶ

6. Ἔξ 19, 24.

7. Ἔξ 24, 1.

7α. Ἔξ 19, 14.

8. Μθ 21, 41.

9. Ἰε 13, 23 «Ἐἴτε πάρδαλις εἴη, συναποθνησκέτω τοῖς ποικίλμασιν». Ἡ λέξις ποικίλματα εἶνε ἐδῶ δισημαντός· σημαίνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ πλούσια παρδαλίδια τοῦ δέσματος τῆς λεοπαρδάλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ὀρητοκινὰ καὶ σοφιστικὰ τεχνάσματα τῶν αἰρετικῶν.

10. Α' Πε 5, 8.

11. Μθ 7, 6.

12. Ἀ6 1, 8.

δα, ἀγωνίαν δὲ διὰ τὴν ἀδυναμίαν. Ἄν κάποιος εἶνε Ἄαρών, ἐμπρὸς νὰ ἀναβῆ μαζί μου⁸, νὰ στέκεται κοντά μου καὶ νὰ δεχθῆ τοῦτο, καὶ ἂν ἀκόμη μείνη ἔξω ἀπὸ τὴν νεφέλην. Ἄν κάποιος εἶνε Ναδὰβ ἢ Ἀβιούδ⁹ ἢ ἕνας ἀπὸ τὴν γερούσιαν καὶ αὐτὸς ν' ἀναβῆ, ἀλλὰ νὰ στέκεται μακριά, ἀναλόγως πρὸς τὸν ἔξαγνισμόν του. Ἄν κάποιος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀναξιούς διὰ μίαν τοιαύτην θέαν εἶνε ἐντελῶς ἀκάθαρτος, νὰ μὴ πλησιάσῃ, διότι κινδυνεύει ἂν ὅμως εἶνε προσωρινὰ ἔξαγνισμένος, νὰ παραμείνῃ κάτω καὶ ν' ἀκούῃ μόνον τὴν φωνὴν καὶ τὴν σάλπιγγα, δηλαδὴ τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς πίστεως, νὰ βλέπῃ τὸ ὄρος πού καπνίζει καὶ ἀστράπτει καὶ εἶνε μία ἀπειλὴ μαζί καὶ ἕνα θαῦμα δι' αὐτοὺς πού δὲν ἠμποροῦν ν' ἀναβοῦν, Ἄν δὲ κάποιος εἶνε θηρίον πονηρὸν καὶ ἀνήμερον καὶ ἐντελῶς ἀνεπίδεκτον θεωρητικῶν λόγων καὶ θεολογίας νὰ μὴ παραδοκῆ μὲ κακίαν καὶ κακοήθειαν χωμένος μέσα εἰς τὰ δάση καὶ ἔτοιμος νὰ πηδήσῃ ἀποτόμως καὶ ν' ἀρπάσῃ κάποιον δόγμα ἢ λόγον μας, διὰ νὰ κατασπαράξῃ μὲ συκοφαντίας τοὺς ὑγιεῖς λόγους, ἀλλὰ νὰ σταθῆ ἀκόμη πῶ μακριά καὶ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ ὄρος, εἰ δ' ἄλλως θὰ λιθοβοληθῆ, καὶ θὰ συντριβῆ¹⁰, καὶ θὰ καταστραφῆ κακῶς σὰν κακὸς πού εἶνε¹¹, διότι οἱ ἀληθεῖς λόγοι εἶνε λιθάρια καὶ μάλιστα λιθάρια στερεὰ διὰ τοὺς θηριώδεις. Καὶ ἂν εἶνε λεοπάρδαλις νὰ θανατωθῆ μαζί μὲ τὰ τεχνάσματά του¹², εἴτε εἶνε ἀρπακτικὸ λιοντάρι πού ὠρύεται καὶ ζητεῖ ποῖον ἀπὸ μᾶς ἢ ἀπὸ τὰς λέξεις μας θὰ καταφάγῃ¹³. εἴτε εἶνε κοῖρος πού καταπατεῖ τοὺς ὠραίους καὶ λαμπροὺς μαργαρίτας τῆς ἀληθείας¹⁴. εἴτε λύκος ἀραβικὸς¹⁵ καὶ ἀλλόφυλος ἢ καὶ πῶ πανοῦργος εἰς τὰ τεχνάσματα ἀπ' αὐτοὺς· εἴτε εἶναι ἀλώπηξ, δηλαδὴ ἔχει ψυχὴν ὕπουλον καὶ ἀναξιόπιστον καὶ σύμφωνα πρὸς τὰς εὐκαιρίας καὶ τὰς ἀνάγκας λαμβάνει ἄλλοτε αὐτὴν καὶ ἄλλοτε ἐκείνην τὴν μορφήν καὶ τρέφεται μὲ νεκρὰ καὶ βρώμικα πώ-

ὀδωδῶτα σώματα ἢ ἀμπελῶνες μικροί, τῶν μεγάλων διαπεφυγῶτων εἴτε τι ἄλλο τῶν ὠμοβόρων καὶ ἀποβλήτων τῷ νόμῳ καὶ οὐ καθαρῶν εἰς βρωσίν τε καὶ ἀπόλωνιν. βούλεται γὰρ τούτων ἀποχωρήσας ὁ λόγος οὕτω πλαξί σιερραῖς
 5 καὶ λιθίναις ἐγγράφεσθαι, καὶ ταύταις ἀμφοιέρωθεν διὰ τε τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου καὶ τὸ κρυπτόμενον· τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ κάτω μένουσι, τὸ δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθάνουσι.

3. Τί τοῦτο ἔπαθον, ὦ φίλοι καὶ μύσται καὶ τῆς ἀληθείας συνεργασταί; ἔτρεχον μὲν ὡς Θεὸν καταληψόμενος, καὶ οὕτως ἀνήλθον ἐπὶ τὸ ὄρος καὶ τὴν νεφέλην διέσχον, εἶσω γενόμενος ἀπὸ τῆς ἕλης καὶ τῶν ὑλικῶν καὶ εἰς ἔμεινον ὡς οἶόν τε σοιραφεῖς. ἐπεὶ δὲ προσέβλεπα, μόλις εἶδον Θεοῦ τὰ ὀπίσθια· καὶ τοῦτο τῇ πέτρᾳ σκεπασθεῖς, τῷ σαρκωθέντι δι' ἡμᾶς Θεῷ Λόγῳ καὶ μικρὸν διακύψας, οὐ τὴν πρώτην τε
 15 καὶ ἀκήρατον φύσιν καὶ ἐαυτῆ, λέγω δὴ τῇ Τριᾷδι, γινωσκομένην, καὶ ὄση τοῦ πρώτου καταπειτᾶσματος εἶσω μένει καὶ ὑπὸ τῶν χερουβιμ συγκαλύπτεται, ἀλλ' ὄση τελευταία καὶ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα, ἣ δὲ ἐστίν, ὄσα ἐμὲ γινώσκειν, ἣ ἐν τοῖς κτίσμασι καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προβεβλημένοις καὶ διοικουμένοις
 20 μεγαλειότης, ἣ, ὡς ὁ θεῖος Δαυὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. ταῦτα γὰρ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, ὄσα μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου γνωρίσματα, ὡσερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου οκταὶ καὶ εἰκόνες ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνύουσι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἶόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἰ-

13. Ἐσ 2, 15.

13a. Λε 11· Δε 14.

14. Ἐξ 51, 18.

15. Ἐξ 22, 15.

16. Ὁ Γρηγόριος διακρίνει τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς εἰς δύο τάξεις. Τοῦ νόμου ὑπάρχουν λέγει δύο μέρη, «τό τε φαινόμενον καὶ τὸ κρυπτόμενον», τὸ φανερόν καὶ τὸ μυστικόν· τὸ φανερόν εἶνε διὰ τὸ διαβάξουν «οἱ πολλοὶ καὶ κάτω μένοντες»· τὸ μυστικόν εἶνε διὰ «τοὺς ὀλίγους καὶ ἄνω φθάνοντας». Ὁ ἴδιος διὰ τοῦ λόγου του, λέγει, θὰ προσφέρῃ καὶ τὰ δύο, καὶ διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δέ.

17. «Μύσται». Θεωρεῖ τὴν διδασκαλίαν του ὡς μυσταγωγίαν, τὴν δὲ

ματα ἢ μὲ μικροὺς ἀμπελῶνας¹⁸, δότι οἱ μεγάλοι τῆς διαφεύγουν· εἶτε εἶνε κάποιον ἄλλο σαρκοβόρον καὶ ἀκάθαρτον ζῷον ποῦ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τὸ τρώγωμεν¹⁹. Διότι ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ γράψωμεν τὸν λόγον εἰς στερεὰς λιθίνας πλάκας²⁰ καὶ μάλιστα καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄψεις²⁰. ὥστε καὶ ἀπλοῦς νὰ εἶνε ὁ νόμος, διὰ τοὺς πολλοὺς ποῦ μένουν κάτω καὶ νὰ ἔχη μυστικὰ διὰ τοὺς ὀλίγους ποῦ φθάνουν ἐπάνω¹⁸.

3. Ἄλλὰ τί εἶνε αὐτὸ ποῦ ἔπαθα, ὦ φίλοι καὶ μύσται²¹ καὶ συναρσασταὶ τῆς ἀληθείας; ἔτρεχα διὰ νὰ καταλάβω τὸν Θεὸν καὶ ἔτσι ἀνέβηκα εἰς τὸ ἕρος καὶ διέσχισα τὴν νεφέλην, ἀπεσῦρθην ἀπὸ τὴν ὕλην καὶ τὰ ὑλικά καὶ συνεκεντρώθην ὅσον ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Ὅταν ὅμως ἔρριψα τὰ βλέμματά μου, μόλις ἐπρόλαβον νὰ ἰδῶ τὰ νῶτα τοῦ Θεοῦ²² καὶ τοῦτο μὲ τὴν προστασίαν τοῦ βράχου, δηλαδὴ τοῦ Λόγου ποῦ δι' ἡμᾶς ἔγινεν ἄνθρωπος²³. Καὶ ἀφοῦ ἔσκυψα ὀλίγον, εἶδα ὄχι τὴν πρωταρχικὴν καὶ ἀκήρατον φύσιν ποῦ εἶνε γνωστὴ μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἐννοῶ βέβαια τὴν Τριάδα, αὐτὴ ποῦ μένει μέσα εἰς τὸ πρῶτον καταπέτασμα καὶ καλύπτεται ἀπὸ τὰ χερουβίμ, ἀλλὰ τὴν ἐξωτερικὴν ποῦ φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὅπως καταλαβαίνω αὐτὸ ποῦ ἡμπόρεσα νὰ γνωρίσω εἶνε ἡ μεγαλειότης, ἢ ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ θεῖος Δαυῖδ ἡ μεγαλοπρέπεια²⁴, ποῦ ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ δημιουργήματα τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐδημιούργησε καὶ κυβερνᾷ. Ὅπως ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν ἀδύνατα μάτια βλέπουν τὰς σκιὰς καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ ἡλίου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων, διότι τὸ καθαυτὸ φῶς θὰ καταστρέψῃ τὴν ὄρασίν των, ἂν τὸν ἀντικρύσουν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν τὰ νῶτα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὰ ἴχνη του. Ἔτσι λοιπὸν θὰ θεολογήσῃς, ἀκόμη καὶ ἂν

συμμετοχὴν εἰς τὴν ἀκρόασιν ὡς μήσην.

18. Ἐξ 33, 23.

19. Ἰω 1, 14.

20. Ψα 8, 2.

σθῆσιν. οὕτως οὖν θεολογήσεις, καθὼς ἦς Μωϋσῆς καὶ φαραὼ
 θεός, καθὼς μέχρι τρίτου κατὰ τὸν Παῦλον οὐρανοῦ φθάσης καὶ
 ἀκούσης ἄρρητα ῥήματα, καθὼς ὑπὲρ ἐκείνους γένη, ἀγγελικῆς
 5 τινός ἢ ἀρχαγγελικῆς σιτάσεώς τε καὶ τάξεως ἡξιωμένος. καθὼς
 γὰρ οὐράνιον ἅπαν, καθὼς ὑπερουράνιον τι, καὶ πολὺ τὴν φύσιν
 ὑψηλότερον ἡμῶν ἢ, καὶ ἐγγυτέρω Θεοῦ, πλεον ἀπέχει Θεοῦ
 καὶ τῆς τελείας καταλήψεως, ἢ ὅσον ἡμῶν ὑπεραίρει τοῦ
 συνθέτου καὶ ταπεινοῦ καὶ κάτω βριθοντος κράματος.

4. Ἀρκτέον οὖν οὕτω πάλιν. Θεὸν νοῆσαι μὲν χαλεπὸν,
 10 φράσαι δὲ ἀδύνατον, ὥς τις τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολόγων ἐ-
 φιλοσόφησεν, — οὐκ ἀτέχνως ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα καὶ κατειλη-
 φέναι δόξη τὸ χαλεπὸν εἰπεῖν, καὶ διαφύγη τῷ ἀνεκφράστῳ
 τὸν ἔλεγχον — ἀλλὰ φράσαι μὲν ἀδύνατον, ὥς ὁ ἐμὸς λόγος,
 νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον. τὸ μὲν γὰρ νοηθὲν τάχα ἂν λόγος
 15 δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μειρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε, τῷ μὴ πάν-
 τη τὰ ὄντα διεφθαρμένῳ καὶ νωθρῷ τὴν διάνοιαν. τὸ δὲ το-
 σοῦτον πράγμα τῇ διανοίᾳ περιλαβεῖν πάντως ἀδύνατον καὶ
 ἀμήχανον, μὴ ὅτι τοῖς καταβεβλακευμένοις καὶ κάτω νεύου-
 σιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς λίαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοθέοις, καὶ ὁμοίως
 20 πάσῃ γενητῇ φύσει, καὶ οἷς ὁ ζόφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ καὶ
 τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν. οὐκ
 οἶδα δέ, εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέρω καὶ νοεραῖς φύσεσιν, αἱ διὰ
 τὸ πλησίον εἶναι Θεοῦ, καὶ ὄλω τῷ φωτὶ καταλάμπεσθαι, τυ-
 χὸν ἂν καὶ τρανοῖντο, εἰ καὶ μὴ πάντη, ἀλλ' ἡμῶν γε τελε-

21. Ἐξ 7, 1.

22. Β' Κο 12, 4.

23. «Ὡς τις τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολόγων ἐφιλοσόφησεν, οὐκ ἀτέ-
 χνως ἐμοὶ δοκεῖ». Ὁ ἐδῶ ἐπαινούμενος εἰδωλολάτρης «θεολόγος» εἶνε
 ὁ Πλάτων, ὅστις εἰς τὸν Τίμαιον (28c) λέγει «Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν
 καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας
 ἀδύνατον λέγειν».

είσαι Μωϋσῆς καὶ θεὸς τοῦ φαραώ²¹, καὶ ἂν φθάσης μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὅπως ὁ Παῦλος καὶ ἀκούσης «ἄρρητα ῥήματα»²², καὶ ἂν καὶ ἐκείνους τοὺς ὑπερβάλλης καὶ ἀξιωθῆς ἀγγελικῆς ἢ ἀρχαγγελικῆς καταστάσεως καὶ τάξεως, καὶ ἂν ἀκόμη κατέχης ὅλα τὰ οὐράνια καὶ εἶσαι κάτι τὸ ὑπερουράνιον καὶ πολὺ ἀνώτερος κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν, ὅμως ἀπέχεις ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὴν τελείαν κατανώσιν του περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀπέχεις ἀπὸ ἡμᾶς, τὸ σύνθετον καὶ ταπεινὸν κρᾶμα ποὺ κλίνει πρὸς τὰ κάτω.

4. Πρέπει λοιπὸν νὰ θέσωμεν ὡς ἀρχὴν τὸ ἐξῆς ποὺ εἶπε κάποιος, ἐπιτυχῶς κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀπὸ τοὺς "Ἑλληνας θεολόγους φιλοσοφῶντας περὶ Θεοῦ"²³ εἶνε δύσκολον νὰ κατανοήσωμεν τὸν Θεόν, ἀδύνατον δὲ νὰ τὸν ἐκφράσωμεν. Ἔτσι καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει καταλάβει ἐκεῖνο ποὺ δυσκόλως ἐκφράζεται, ἀλλὰ καὶ ἀπέφυγε τὸν ἔλεγχον τοῦ ὅτι δὲν τὸ ἐκφράζει. Ἐγὼ ὅμως προσθέτω, ὅτι εἶνε μὲν ἀδύνατον νὰ τὸν ἐκφράσῃ κανεὶς, ἀλλ' εἶνε περισσότερο ἀδύνατον νὰ τὸν κατανοήσῃ. Διότι ὅ,τι μὲν ἔχει κατανοήσῃ κανεὶς, θὰ ἠμποροῦσε ἴσως νὰ τὸ ἐκφράσῃ, ἂν ὄχι ἱκανοποιητικῶς, τοῦλάχιστον ἀσαφῶς, εἰς ἀκροατὰς ποὺ δὲν ἔχουν ἐντελῶς κατεστραμμένα αὐτὰ καὶ νωθρὰν διάνοιαν. Τὸ νὰ περιλάβῃ ὅμως κανεὶς εἰς τὴν σκέψιν του ἕνα τόσο σπουδαῖον πρᾶγμα, εἶνε ἀδύνατον καὶ ἀκατόρθωτον ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἀποβλακωμένους καὶ ὑλόφρονας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λίαν εὐφρεῖς καὶ φιλοθέους, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ κάθε κτιστὴν φύσιν καὶ δι' ὅσους τὸ σκοτάδι, δηλαδὴ τὸ παχὺ αὐτὸ σαρκίον, παρεμποδίζει τὴν κατανώσιν τῆς ἀληθείας. Δὲν ξέρω μήπως αὐτὸ εἶνε ἀδύνατον καὶ διὰ τὰς ἀνωτέρας καὶ πνευματικὰς φύσεις αἱ ὁποῖαι, ἐπειδὴ εὐρίσκονται πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ καταλάμπονται ἀπὸ ὄλον τὸ φῶς του, ἴσως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸν κατανοήσουν ὄχι βεβαίως ἀπο-

ώτερόν τε καὶ ἐκτυπώτερον, καὶ ἄλλων ἄλλαι πλείον ἢ ἔλαι-
τον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τάξεως.

5. Τοῦτο μὲν οὖν ἐνιαυθα κείσθω· τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐχ
ἢ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ μόνον ὑπερέχει πάντα νοῦν καὶ κατὰλη-
5 ψιν, οὐδὲ δσα τοῖς δικαίοις ἐστὶν ἐν ἐπαγγελταῖς ἀποκείμενα,
τὰ μήτε ὀφθαλμοῖς ὄρατά, μήτε ὠσὶν ἀκουσά, μήτε διανοίᾳ
θεωρητά, κατὰ μικρὸν νοῦν, οὐδὲ ἢ τῆς κτίσεως ἀκριβοῦς
κατανόησις· καὶ γὰρ καὶ ταύτης πείσθητι τὰς οκιάς ἔχειν
μόνον, διὰ ἀκούσης· Ὁμομα τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν θα-
10 κτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πάγιον
λόγον· ὡς οὐχὶ νῦν ὄρω, ὀφόμενος δὲ ἐστὶν διε· ἀλλὰ πολὺ
πρὸ τούτων ἢ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ ἐξ ἧς ταῦτα, φύσις ἀληπιός
τε καὶ ἀπερίληπτος· λέγω δέ, οὐχ διε ἐστὶν, ἀλλ' ἦτις ἐστὶν.
οὐ γὰρ κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἢ πλοῖσις ἡμῶν,
15 οὐδὲ τοῦτό ἐστὶν δὲ δογματίζομεν· μὴ πάλιν τὴν εὐγνωμοσύ-
νην ἡμῶν ἀθετας λάβης ἀρχὴν καὶ συκοφαντίας, καὶ κατε-
παρθῆς ὡς ὁμολογοῦντων τὴν ἄγνοιαν. πλείστον γὰρ διαφέ-
ρει τοῦ εἶναι τι πεπειῖσθαι τὸ τί ποτέ ἐστι τοῦτο εἰδέναί.

6. Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι Θεόν, καὶ τὴν πάντων ποιητικὴν
20 τε καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ ὕψις διδάσκαλος καὶ ὁ φυσιο-
κός νόμος· ἢ μὲν τοῖς ὀρωμένοις προσβάλλουσα καὶ πεπηγῶσι
καλῶς καὶ ὀδεθουσι καὶ ἀκινήτως, ἵνα οὕτως εἴπω, κινου-
μένοις καὶ φερομένοις· ὁ δὲ διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τεταγμέ-

24. Φιλ 4, 7.

25. Α' Κο 2, 9.

26. Ψα 8, 4.

27. Α' Κο 15, 14· 17.

28. Κλ 1, 17.

λύτως ἄλλ' ὅπωςδήποτε τελειότερον καὶ καθαρώτερον ἀπὸ ἡμᾶς, ἄλλαι περισσότερον καὶ ἄλλαι ὀλιγώτερον ἀναλόγως πρὸς τὴν τάξιν των.

5. Ἄλλ' ἃς μείνη ὡς ἐδῶ τὸ θέμα αὐτὸ τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς ἀγγέλους, διὰ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἰδικὴν μας δυνατότητα. Ὅχι μόνον «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν»²⁴ καὶ κάθε κατανόησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀκόμη πού ἐναμένουν τοὺς δικαίους κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε κατ' ἐλάχιστον ἤμποροῦν οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ τὰ ἴδουν, οὔτε τ' αὐτιά νὰ τὰ ἀκούσουν, οὔτε ἡ διάνοια νὰ τὰ συλλάβῃ²⁵, ἐπίσης οὔτε καὶ τὴν κτίσιν ἤμποροῦμεν μὲ ἀκρίθειαν νὰ κατανοήσωμεν — πιστεῦε ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως μόνον τὰς σκιάς κατέχεις, ὅταν ἀκοῦς «ψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου σελήνην καὶ ἀστέρας»²⁶ συμφώνως πρὸς τὴν σταθερὰν τάξιν πού τὰ διέπει· ἀφοῦ τώρα δὲν τὰ βλέπωμεν, θὰ τὰ ἴδοῦμεν ὅπως κάποτε. Ἀσφαλῶς εἶνε ἠσύλληπτον καὶ ἀπεριόριστον τὸ ὄν πού ὑπῆρχε πολὺ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχονται αὐτά. Ἐννοῶ θεβαίως ὅχι τὸ ἄν ὑπάρχη ἄλλ' ὁποῖος εἶνε. Διότι δὲν εἶνε κούφιον τὸ κήρυγμά μας οὔτε ματαία ἡ πίστις μας²⁷ οὔτε αὐτὰ εἶνε τὰ δόγματά μας — (διευκρινίζω) διὰ νὰ μὴν ἐκλάβῃς τὴν ταπεινοφροσύνην μας ὡς ἀφορμὴν ἀθεΐας καὶ συκοφαντίας καὶ ὑψηλοφρονήσεως εἰς βάρος μας, ὅτι δῆθεν ὁμολογοῦμεν ἄγνοιαν. Διότι πάρα πολὺ διαφέρει τὸ νὰ γνωρίζῃς τί ἀκριβῶς εἶνέ τοῦτο ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι πεπεισμένος ὅτι ὑπάρχει κάτι.

6. Ἡ ὁμορφιὰ καὶ ἡ τάξις τῆς φύσεως μᾶς διδάσκουν, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὅτι αὐτὸς ἐδημιούργησε καὶ κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα²⁸. Μὲ τὸ βλέμμα ἀντικρούζομεν τὰ ὄρατὰ δημιουργήματα, νὰ εἶνε καλὰ στερεωμένα, νὰ ὀδεύουν, νὰ κινοῦνται ἀκινήτως, ἃς εἰπῶ ἔτσι, καὶ νὰ περιστρέφονται· ἡ τάξις ὄλων αὐτῶν πού βλέπομεν φέρει εἰς τὴν σκέψιν

νων τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογιζόμενος. πῶς γὰρ ἂν καὶ
 ὑπέσκη τόδε τὸ πᾶν ἢ συνέσκη, μὴ Θεοῦ τὰ πάντα καὶ σθενω-
 σαντος καὶ συνέχοντος; οὐδὲ γὰρ κιδάραν τις δρῶν κάλλιστα
 ἠοκημένην καὶ τὴν ταύτης εὐαρμοσίαν καὶ εὐταξίαν, ἢ τῆς
 5 κιδαρωδίας αὐτῆς ἀκούων, ἄλλο τι ἢ τὸν τῆς κιδάρας δη-
 μιουργὸν καὶ τὸν κιδαρωδὸν ἐννοήσει καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνα-
 δραμεῖται τῇ διανοίᾳ, κἂν ἀγνοῶν τύχη ταῖς ὕψεσιν. οὕτω καὶ
 ἡμῖν τὸ ποιητικὸν δῆλον καὶ τὸ κινεῦν καὶ τηροῦν τὰ πεποιη-
 μένα, κἂν μὴ διανοίᾳ περιλαμβάνηται· καὶ λίαν ἀγνώμων ὁ
 10 υἱὸς μέχρι τούτων προῖων ἐκουσίως καὶ ταῖς φρονικαῖς ἐπόμε-
 νος ἀποδείξειεν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶναι Θεόν, ὅπερ ἐφαντά-
 σθημεν, ἢ ἀνευπωσάμεθα, ἢ λόγος ὑπέγραψεν. εἰ δέ τις ἐν
 περινοίᾳ τούτου ποιεῖ κἂν ἐπὶ ποσὸν ἐγένετο, τίς ἢ ἀπόδει-
 ξις; τίς οὕτως εἰς ἔσχατον σοφίας ἀφίκετο; τίς τοσοῦτου
 15 χαρίσματος ἠξιώθη ποιέ; τίς οὕτω τὸ οἶμα τῆς διανοίας
 ἠνοιξε καὶ εἰλκνε Πνεῦμα, ἵνα τῷ τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ
 γινώσκοντι καὶ τὰ θάθη τοῦ Θεοῦ Πνεύματι Θεὸν καταλάβῃ,
 καὶ μηκέτι τοῦ πρόσω δέηται, τὸ ἔσχατον ὄρεκτον ἔχων ἤδη,
 καὶ εἰς ὃ πᾶσα σπεύδει καὶ πολιτεία τοῦ θψηλοῦ καὶ διάνοια;

20 7. Τί γὰρ ποιεῖ ἔπολήψῃ τὸ θεῖον, εἴπερ ὅλαις ταῖς λο-
 γικαῖς πιστεύεις ἐφόδοις; ἢ πρὸς τί σε ὁ λόγος ἀνάξει θασα-
 νιζόμενος, ὃ φιλοσοφώτατε σὺ καὶ θεολογικώτατε καὶ κευ-
 χώμενε εἰς τὰ ἄμειρα; πότερον οἶμα; καὶ πῶς τὸ ἄπειρον
 καὶ ἀόριστον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀναφῆς καὶ ἀόρατον; ἢ
 25 καὶ ταῦτα σώματα; ὃ τῆς ἐξουσίας! οὐ γὰρ αὐτὴ φύσις οω-

29. Ψα 118, 131.

30. Α' Κο 2, 10.

31. Β' Κο 10, 13.

μας τὸν δημιουργόν. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῆ καὶ νὰ συγκρατηθῆ αὐτὸ τὸ σύμπαν, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἔδιδεν εἰς ὅλα καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν διατήρησιν; Ὅταν κανεὶς βλέπη μίαν κιθάραν ποῦ εἶνε ἀριστοτεχνικὰ κατασκευασμένη καὶ μὲ εὐαρμοσίαν καὶ εὐταξίαν, ἢ ἀκούῃ τὴν μελωδίαν τῆς κιθάρας, αὐτὸς δὲν θὰ σκεφθῆ τίποτε ἄλλο παρὰ τὸν δημιουργὸν τῆς κιθάρας καὶ τὸν κιθαρωδὸν καὶ πρὸς αὐτὸν θ' ἀνατρέξῃ ἢ σκέψῃς του καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸν ἔχη ἰδῆ ποτέ. Κατὰ παρόμοιον τρόπον εἶνε ἐμφανῆς καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ δημιουργὸς ποῦ κινεῖ καὶ διατηρεῖ τὰ δημιουργήματα, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν χωρῆ εἰς τὴν σκέψιν μας. Καὶ εἶνε πολὺ ἀχάριστος ἐκεῖνος ποῦ δὲν θέλει νὰ προχωρήσῃ μέχρι αὐτῶν τῶν σκέψεων καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὰς φυσικὰς ἀποδείξεις. Ἄλλὰ δὲν εἶνε Θεὸς αὐτὸ ποῦ συνέλαβεν ἡ φαντασία μας ἢ ἐσχημάτισεν ἢ ἐντύπωσῃς μας ἢ ἐσχεδίασεν ἢ λογικὴ μας. Καὶ ἂν ποτε κανεὶς κατενόησε τὸν Θεὸν μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ, ποῖα εἶνε ἡ ἀπόδειξις του; Ποῖος τοιοῦτοτρόπως ἔφθασεν εἰς τὰ ἔσοχα τῆς σοφίας; Ποῖος ἠξιώθη ποτὲ νὰ ἔχη τόσον μέγαλο χάρισμα; Ποῖος ἤνοιξε τὸ στόμα τῆς διανοίας καὶ «εἶλκυσε Πνεῦμα»²⁹, ὥστε νὰ κατανοήσῃ τὸν Θεὸν μὲ τὸ Πνεῦμα ποῦ «τὰ πάντα ἐρευνᾷ» καὶ γνωρίζει «καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»³⁰; Αὐτὸς δὲν χρειάζεται ἄλλην πρόοδον, ἀφοῦ κατέχει ἤδη τὸ ὑψιστον ἀγαθὸν πρὸς τὸ ὁποῖον σπεύδει καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ σκέψις τοῦ τελείου.

7. Πῶς περίπου φαντάζεσαι τὸ θεῖον, ἐὰν βέβαια παραδέχεσαι ὅλα τὰ λογικὰ ἐπιχειρήματα; Ἡ εἰς ποῖον σημεῖον θὰ σὲ ἀνεβάσῃ ἡ λογικὴ ἐξέτασις, ὧ σὺ μέγιστε τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων, ποῦ καυχᾶσαι εἰς τὰ ἄμετρα³¹; Ἐχει ὁ Θεὸς σῶμα; Ἄλλὰ τότε πῶς εἶνε ἄπειρος καὶ ἀπερίριστος καὶ ἀκαθόριστος καὶ ἀψηλάφητος καὶ ἀόρατος; Μήπως καὶ αὐτὰ εἶνε σωματικὰ πράγματα; Πῶ πῶ αὐθαιρεσία! Διότι δὲν εἶνε αὐτὴ ἡ φύσις τῶν σωμάτων. Μήπως

- μάτων. ἢ οἰμα μὲν, οὐχὶ ταῦτα δέ; ὦ τῆς παχύτητος! ἵνα
 μηδὲν πλέον ἡμῶν ἔχη τὸ θεῖον. πῶς γὰρ σεπίον, εἰ περιγρυ-
 πιδόν; ἢ πῶς φεύξεται τὸ ἐκ στοιχείων συγκείσθαι καὶ εἰς
 αὐτὰ πάλιν ἀναλύεσθαι, ἢ καὶ ὄλως λύεσθαι; σύνθεοις γὰρ
 5 ἀρχὴ μάχης· μάχη δὲ διασπάσεως· ἢ δὲ λύσεως· λύοις δὲ
 ἀλλότριον πάντη Θεοῦ καὶ τῆς πρώτης φύσεως οὐκ οὖν διά-
 σπασις, ἵνα μὴ λύοις· οὐδὲ μάχη, ἵνα μὴ διάσπασις· οὐδὲ σύν-
 θεοις, ἵνα μὴ μάχη· διὰ τοῦτο οὐδὲ οἰμα, ἵνα μὴ σύνθεοις.
 ἐκ τῶν τελευταίων ἐπὶ τὰ πρώτα ὁ λόγος ἀνιῶν οὕτως ἴσταιται.
- 10 8. Πῶς δὲ καὶ σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διήκειν καὶ
 πληροῦν τὰ πάντα Θεόν, καὶ τὸ Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
 γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος, καὶ Πνεῦμα Κυρίου πεπλή-
 ρωκε τὴν οἰκουμένην, εἰ τὸ μὲν περιγράφοι, τὸ δὲ περιγρά-
 φοιο; ἢ γὰρ διὰ κενοῦ χωρήσει τοῦ παντός, καὶ τὰ πάντα
 15 οἰχήσεται ἡμῖν, ἵν' ὑβρισθῆ ἑὸς, καὶ οἰμα γενόμενος καὶ
 οὐκ ἔχων ὄσα πεποίηκεν· ἢ οἰμα ἐν οἰμασιν ἔσται, ὅπερ
 ἀδύνατον· ἢ πλαθήσεται καὶ ἀντιπαραιτηθήσεται, ὅπερ ὄσα
 τῶν ὑγρῶν μίγνυται, καὶ τὸ μὲν τέμνει, ὑπὸ δὲ τοῦ τμηθή-
 οεται, ὁ καὶ τῶν ἐπικουρείων ἀτόμων ἀποπώτερόν τε καὶ γρα-
 20 ωδέστερον· καὶ οὕτω διαπεσεῖται ἡμῖν καὶ οἰμα οὐχ ἔξει, οὐ-
 δὲ πῆξιν ἵνα; ὁ περὶ τοῦ οἰματος λόγος. εἰ δὲ ἄυλον φήσο-
 μεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὡς ἴσιον ἔδοξε, καὶ τὴν κύκλω φορὰν

32. Ἰε 23, 24.

33. Σο Σολ 1, 7.

34. «Τῶν ἐπικουρείων ἀτόμων». Βλ. σχόλιον 21 τοῦ πρώτου λόγου.

35. «Τὸ πέμπτον». Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπεκράτει ἡ θεωρία τοῦ Ἐμπεδοκλέους ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς ὕλης εἶνε τέσσαρα· γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ· ὡς «πέμπτον» δὲ μεταξὺ ὑλικῆ καὶ ἀύλου στοιχείου ἐθεώρουσαν μερικοὶ τὸν ἀλάρα.

εἶνε μὲν σῶμα ἀλλὰ χωρὶς αὐτὰς τὰς ἰδιότητας; Αὐτὸ εἶνε πολὺ κονδροειδές. Διότι τὸ θεῖον δὲν θὰ εἶχε τίποτε περιοσότερον ἀπὸ ἡμᾶς. Πῶς θὰ σεβώμεθα τὸ θεῖον, ὅταν δυνάμεθα νὰ τὸ περιγράψωμεν; ἢ πῶς θ' ἀποφύγη τὴν διάλυσιν ἢ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν κάτι ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ στοιχεῖα; Διότι ἡ σύνθεσις προκαλεῖ μάχην, ἡ δὲ μάχη διάστασιν, ἐκείνη δὲ διάλυσιν· ἀλλ' ἡ διάλυσις εἶνε κάτι ἐντελῶς ξένον διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρωταρχικὴν φύσιν. Δὲν ἔχει λοιπὸν διάστασιν ὁ Θεός, διὰ νὰ μὴ ἔχη διάλυσιν, οὔτε μάχην, διὰ νὰ μὴ ἔχη διάστασιν, οὔτε σύνθεσιν, διὰ νὰ μὴ ἔχη μάχην· διὰ τοῦτο οὔτε σῶμα ἔχει ὁ Θεός, διὰ νὰ μὴ ἔχη σύνθεσιν. Τοιοῦτοτρόπως φθάνει εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ λόγος βαίνων ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα εἰς τὰ χαμηλότερα.

8. Ἐὰν ὅμως ἦτο δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νὰ κατανοήσῃ τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς νὰ κατανοηθῇ, τότε πῶς θὰ ἰσχύη τὸ δόγμα, ὅτι ὁ Θεὸς εἰσέρχεται εἰς ὅλα καὶ πληροῖ τὰ πάντα συμφώνως πρὸς τὰ χωρία «Οὐκὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος»²² καὶ «Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην»²³; Διότι ἢ θὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ πάντα διὰ νὰ κινήται ὁ Θεὸς μέσα εἰς κενὸν κῶρον, ὅποτε τὸν προσβάλλομεν, ἀφοῦ καὶ σῶμα λαμβάνει καὶ χάνει ὅσα ἔχει δημιουργήσει· ἢ ὡς σῶμα θὰ εἰσέρχεται ἐντὸς σωμάτων, πρᾶγμα ἀδύνατον· ἢ θὰ περιπλακῇ καὶ θὰ εὔρεθῇ μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως τὰ ὑγρά ποῦ ἀναμιγνύονται. Εἰς τὴν περίπτωσηιν αὐτὴν τὸ ἴδιον σῶμα θὰ τέμνη καὶ θὰ τέμνεται ἀπὸ ἄλλα, πρᾶγμα ποῦ εἶνε περισσότερον παράδοξον καὶ μωρὸν καὶ ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐπικούρου περὶ ἀτόμων²⁴. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περὶ τοῦ σώματος θεωρία καταπίπτει ἐντελῶς ἐνώπιόν μας, δὲν ἔχει σῶμα καὶ χάνει τὴν ὑπόστασίν της. Ἐὰν πάλιν ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἄυλος, ἢ ὅπως ἐνόμισαν μερικοί, ἢ πεμπουσία²⁵, καὶ στρέφεται κυκλικῶς,

φερόμενον, ἔσιω μὲν αὐλὸν τι καὶ πέμπτον σῶμα, εἰ βούλον-
 ται δέ, καὶ ἀσώματον, κατὰ τὴν ἀδιόνομον αὐτῶν τοῦ λόγου
 φορὰν καὶ ἀνάπλασιν· οὐδὲν γὰρ νῦν περὶ τούτου διοίσομαι.
 κατὰ τί δὲ τῶν κινουμένων ἔσιαι καὶ φερομένων, ἵνα μὴ λέ-
 5 γω τὴν ὕβριν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς πεπονημένοις ὁ πεπονηκῶς κι-
 νηθῆσεται καὶ τοῖς φερομένοις ὁ φέρων, εἴ γε καὶ τοῦτο δώ-
 σουσι; τί δὲ τὸ τοῦτο πάλιν κινοῦν; τί δὲ τὸ τὸ πᾶν κινοῦν;
 κάκεινο τί; καὶ τί πάλιν ἐκεῖνο; καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. πῶς
 δὲ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως, εἴ γε φερόμενον; εἰ ἐξ ἄλλο τι παρὰ
 10 τὸ πέμπτον φῆσουσιν, εἰ μὲν ἀγγελικόν, πόθεν διὲ ἄγγελοι
 σῶματα, καὶ τίνα ταῦτα; καὶ πόσον ὑπὲρ ἄγγελον εἶη Θεός,
 οὗ λειτουργὸς ἄγγελος; εἰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, πάλιν εἰσῆχθη
 σωματίων ἐσμός ἀλόγιτος καὶ φλυαρίας θυθὸς οὐδαμοῦ οἰη-
 ναι δυνάμενος.

15 9. Οὕτω μὲν οὖν οὗ σῶμα ἡμῖν ὁ Θεός. οὐδὲ γὰρ ἤδη
 τις τοῦτο τῶν θεοπνεύσιων ἢ εἶπεν ἢ παρεδέξαιτο, οὐδὲ τῆς
 ἡμετέρας αὐλῆς ὁ λόγος. λείπεται δὴ ἀσώματον ἐπολαμβάνειν.
 ἀλλ' εἰ ἀσώματον, οὕτω μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστα-
 τικόν τε καὶ περιεκτικόν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ
 20 ἄναρχον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ὅσα περὶ
 Θεοῦ ἢ περὶ Θεοῦ εἶναι λέγεται. τί γὰρ ὄντι αὐτῷ κατὰ τὴν
 φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν ὑπάρχει τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν, μηδὲ
 ἐξίσιασθαι, μηδὲ περαιουῖσθαι, ἀλλ' ὄλον τὸ εἶναι περιλαμβά-

86. «Οὐ σῶμα ἡμῖν ὁ Θεός... οὐδὲ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ὁ λόγος». «Ὅτι ὁ Θεός ἔχει σῶμα ἐδίδασκον οἱ στοῖκοί. «Ἐλληνικὸς γὰρ οὗτος ὁ κληρὸς καὶ τῆς τῶν στοϊκῶν φλυαρίας, ὑλικὸν τὸ θεῖον ὑπειληφῶτων» Ἥλιας Κρητης.

δὲν θὰ διαφωνήσωμεν πρὸς τὸ παρὸν διὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ ἔστω ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε κάτι τὸ ἄυλον καὶ ἡ πεμπουσία καὶ ἂν θέλουν καὶ ἀσώματος κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ αὐτονόμου φθορᾶς καὶ ἀναπλάσεως. Ἐὰν καὶ αὐτὴν τὴν ιδιότητα τοῦ ἀποδώσουν, ποῖα θὰ εἶνε ἡ σχέσις τοῦ μὲ αὐτὰ ποῦ κινοῦνται καὶ περιστρέφονται — διὰ νὰ μὴ ὀμιλήσω διὰ τὴν βλασφημίαν τῶν — ἔάν καὶ ὁ δημιουργὸς θὰ κινῆται ὅπως τὰ δημιουργήματα καὶ ὁ περιστρέφων ὅπως τὰ περιστρεφόμενα; Ἄλλὰ καὶ πάλιν ποῖος θὰ τὸν κινῆ; Ποῖος θὰ κινῆ τὸ σύμπαν; Καὶ τί θὰ εἶνε ἐκεῖνο; Καὶ ποῖος θὰ τὸ κινῆ ἐκεῖνο; Καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Φθάνομεν εἰς τὸ ἄπειρον. Ἐπειτα, πῶς εἶνε ἐντελῶς ἐκτὸς τόπου, ἀφοῦ περιστρέφεται; Ἐὰν ἰσχυρισθοῦν ὅτι εἶνε κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πεμπουσίαν ἢ ὅτι ἔχει σῶμα ἀγγελικόν, ἀπὸ ποῦ γνωρίζουν ὅτι οἱ ἄγγελοι ἔχουν σῶματα καὶ τί λογῆς εἶνε αὐτά; Καὶ πόσον ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους θὰ ἦτο ὁ Θεὸς εἰς τὸν ὁποῖον εἶνε ὑπηρετῆς ὁ ἄγγελος; Ἐὰν πάλιν εἶνε κάτι ἀνώτερον, πάλιν εἰσάγονται ἀνυπολόγιστα σμήνη σωμάτων καὶ ἄβυσσος ἀνοησίας ποῦ δὲν θὰ σταματήσῃ ποθενά.

9. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν μας λοιπὸν δὲν ἔχει σῶμα ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ κανεὶς θεόπνευστος ἄνθρωπος μέχρι σήμερον δὲν εἶπε οὔτε παρεδέχθη αὐτό, οὔτε ἡμεῖς τὸ διδάσκομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας. Μένει λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν ὅτι εἶνε ἀσώματος. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἔκφρασις «ἀσώματος» δὲν ἔμπορεῖ νὰ παραστήσῃ ἢ νὰ περιγράψῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπίσης οὔτε καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀναρχον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ὅσα λέγονται περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεόν. Πράγματι, τί τὸ θετικὸν προσφέρουν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ οἱ χαρακτηρισμοὶ ἀναρχος, ἀναλλοίωτος καὶ ἀπεριόριστος; Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔχει πράγμα-

νειν; λείπεται προσφιλοσοφείν τε καὶ προσεξειτάζειν τῷ γε
 νοῦν Θεοῦ ἀληθῶς ἔχοντι καὶ τελειώτερω τὴν θεωρίαν. ὡς
 γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ οἶμα εἰπεῖν, ἢ τὸ γεγεννηθῆσαι, πρὸς τὸ καὶ
 τό, περὶ δὲ ταῦτα, παρασιῆσαι τε καὶ δηλῶσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ
 5 ὑποκείμενον τοῦτοις εἰπεῖν, εἰ μέλλοι τελείως καὶ ἀποχρών-
 τως τὸ νοούμενον παρασιῆσεσθαι ἢ γὰρ ἄνθρωπος ἢ βοῦς ἢ
 ἵππος τοῦτο τὸ ἐνωμάτιον καὶ γεννώμενον καὶ φθειρόμενον
 οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ σιγήσεται μέχρι τοῦ εἰπεῖν ἃ μὴ ἔστιν ὁ τὴν
 τοῦ ὄντος πολυπραγμονῶν φύσιν, ἀλλὰ δεῖ, πρὸς τῷ εἰπεῖν
 10 ἃ μὴ ἔστι, καὶ ὃ ἔστιν εἰπεῖν, — δοῦν καὶ ῥᾶον ἔν τι περιλαβεῖν,
 ἢ τὰ πάντα καθ' ἕκαστον ἀπειπεῖν, — ἵνα ἕκ τε τῆς ἀναιρέσε-
 ως ὧν οὐκ ἔστι, καὶ τῆς οὐ ἔστι θέσεως, περιληφθῆ τὸ νο-
 οούμενον. ὁ δὲ ἃ μὲν οὐκ ἔστι λέγων, σιωπῶν δὲ ὃ ἔστι, ποιεῖ
 παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ τὰ πέντε δις ὅσα ἔστιν ἐρωτώμε-
 15 νος δι μὲν οὐ δύο λέγοι, οὐδὲ τρία, οὐδὲ τέσσαρα, οὐδὲ πέν-
 τε, οὐδὲ εἴκοσιν, οὐδὲ τριάκοντα, οὐδέ τινα, ἵνα συνελῶν εἴ-
 πω, τῶν ἐντὸς δεκάδος ἢ δεκαδικῶν ἀριθμῶν δι μὲν εἴη δέ-
 κα μὴ λέγοι, μηδὲ ἐρείδοι τὸν νοῦν τοῦ ἐρωτῶντος εἰς τὸ
 ζητούμενον. πολλῷ γὰρ ῥᾶον καὶ συντομώτερον ἕκ τοῦ ὃ ἔ-
 20 στιν ὅσα οὐκ ἔστι δηλῶσαι, ἢ ἕκ τοῦ ἀνελεῖν ἃ μὴ ἔστιν ὃ ἔ-
 στιν ἐνδείξασθαι. ἢ τοῦτο μὲν παντὶ δῆλον.

10. Ἐπεὶ δὲ ἔστιν ἀσώματιον ἡμῖν τὸ θεῖον, μικρόν τι
 προσεξειτάσωμεν πότερον οὐδαμοῦ τοῦτο, ἢ ἔστιν ὄν; εἰ
 μὲν γὰρ οὐδαμοῦ, ζητήσοι τις ἂν τῶν ἄγαν ἐξεταστικῶν, πῶς
 25 ἂν καὶ εἴη. εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ τυχόν οὐδὲ

τι νοῦν Θεοῦ καὶ εἶνε προχωρημένος εἰς τὴν θεωρίαν, ὑπερεῖ εἰς τὸ νὰ περιλάβῃ, προσφιλοσοφήσῃ καὶ προσεξετάσῃ ὅλον τὸ εἶναι τὸ Θεοῦ. Ὅπως διὰ νὰ παρουσιάσωμεν καὶ νὰ φανερώσωμεν κάτι, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἰποῦμεν, ὅτι ἔχει σῶμα καὶ ἔχει γεννηθῆ, καὶ ἀκόμη νὰ ὀρίσωμεν τὸ περιβάλλον του, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸ ἴδιον τὸ ὑποκείμενον, ὥστε νὰ παρουσιάσωμεν τὴν ἔννοιαν τελείως καὶ δεόντως· διότι καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ βοῦς καὶ ὁ ἵππος ἔχουν σῶμα, γεννῶνται καὶ φθείρονται. Τοιοῦτοτρόπως ὁποῖος ἐξετάζει διεξοδικῶς τὴν φύσιν τοῦ ὄντος, δὲν θὰ σταματήσῃ μέχρι ἐκεῖ μόνον, ἀλλ' ἐπιβάλλεται νὰ εἰπῆ ὄχι μόνον τί δὲν εἶνε, ἀλλὰ καὶ τί εἶνε, καθόσον εἶνε καὶ εὐκολώτερον νὰ περιγράψῃς ἓνα πρᾶγμα παρὰ νὰ ἀρνηθῆς τὰ πάντα ἓνα ἓνα, ὥστε μὲ τὴν ἀναίρεσιν ὄσων δὲν εἶνε καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ποῦ εἶνε νὰ περιγράψῃς τὴν ἔννοιαν. Ἐκεῖνος ποῦ λέγει τί δὲν εἶνε κάτι καὶ ἀποσιωπᾷ αὐτὸ ποῦ εἶνε, κάνει κάτι παρόμοιον μὲ ἐκεῖνον, ποῦ ὅταν τὸν ἐρωτοῦν πόσον κάνει δύο ἐπὶ πέντε, ἀπαντᾷ· δὲν κάνει οὔτε τρία, οὔτε τέσσαρα, οὔτε πέντε, οὔτε εἴκοσι, οὔτε τριάντα, οὔτε κανένα γενικῶς ἀπὸ τοὺς μονοψηφίους ἢ τοὺς διψηφίους ἀριθμούς, καὶ δὲν λέγει ὅτι κάνει δέκα οὔτε ἱκανοποιεῖ τὴν σκέψιν αὐτοῦ ποῦ ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ. Εἶνε πολὺ εὐκολώτερον καὶ συντομώτερον νὰ δείξῃς τί δὲν εἶνε κάτι ἀναφέροντας αὐτὸ ποῦ εἶνε, παρὰ νὰ ἀναιρέσῃς ὅλα ὅσα δὲν εἶνε, διὰ νὰ δείξῃς τί εἶνε. Ἄλλ' αὐτὸ ὁ καθεὶς τὸ καταλαβαίνει.

10. Ἄφοῦ λοιπὸν κατὰ τὴν ἄποψίν μας εἶνε ἀσώματον τὸ θεῖον, ἃς ἐξετάσωμεν καὶ κάτι ἀκόμη. Πουθενὰ δὲν εὐρίσκεται τὸ θεῖον ἢ εὐρίσκεται κάπου; Ἐὰν βεβαίως δὲν εὐρίσκεται πουθενά, κάποιος ὑπερβολικὸς ἐξεταστὴς θὰ ἠρώτα, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ. Διότι ἐὰν τὸ ἀνύπαρκτον δὲν εὐρίσκεται πουθενά, πιθανῶς καὶ αὐτὸ ποῦ δὲν

5 δν. εἰ δὲ ἐστὶ πον, πάντως ἐπέπερ ἐστὶν ἢ ἐν τῷ παντὶ ἢ
 ὑπὲρ τὸ πᾶν. ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τῷ παντί, ἢ ινι, ἢ πανταχοῦ.
 καὶ εἰ μὲν ἔν ινι, ὑπ' ἐλάττωτος περιγραφῆσεται τοῦ ινις,
 εἰ δὲ πανταχοῦ, ὑπὸ πλείονος καὶ ἄλλου πολλοῦ, λέγω δὲ τὸ
 5 περιεχόμενον τοῦ περιέχοντος, εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντός μέλ-
 λοι περιοχεθήσεσθαι, καὶ μηδένα τόπον εἶναι περιγραφῆς ἐλεύ-
 θερον. ταῦτα μὲν, εἰ ἐν τῷ παντί καὶ ποῦ πρὶν γενέσθαι τὸ
 πᾶν; οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἀπορίαν. εἰ δὲ ὑπὲρ τὸ πᾶν,
 ἄρ' οὐδὲν ἦν τὸ διορίζον αὐτὸ τοῦ παντός; ποῦ δὲ τὸ ὑπὲρ
 10 τοῦτο; καὶ πῶς ἐνοήθη τὸ ὑπεραῖρον καὶ ὑπεραιρόμενον, οὐκ
 ὄντιος ὄρου ινός τοῦ τέμνοντος ταῦτα καὶ διορίζοντος; ἢ χρῆ
 πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ ᾧ περαιούται τὸ πᾶν καὶ τὸ ὑπὲρ
 τὸ πᾶν; καὶ τί ἄλλο τοῦτο ἢ τόπος ἐστίν, ὅνπερ ἐφύγομεν; καὶ
 οὐπω λέγω τὸ περιγραπὸν πάντως εἶναι τὸ θεῖον, καὶ εἰ
 15 διανοία καταληπιόν· ἐν γὰρ περιγραφῆς εἶδος καὶ ἡ κατά-
 ληψις.

11. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διήλθον, καὶ περιεργότερον
 ἴσως ἢ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, καὶ κατὰ τὸν νῦν κε-
 κραιηκότα τύπον τῶν λόγων, ὅς τὸ γενναῖον καὶ ἀπλοῦν ἀτι-
 20 μάσας τὸ σκολιὸν καὶ γριφοειδὲς ἐπεισηγάγεν· ὡς ἐκ τῶν
 καρπῶν τὸ δένδρον γινώσκεσθαι, λέγω δὲ τὸ ἐνεργοῦν τὰ
 τοιαῦτα δόγματα σκοτίος ἐκ τοῦ ζόφου τῶν λεγομένων; οὐ γὰρ

εὐρίσκεται πουθενὰ εἶνε ἀνύπαρκτον. Ἐὰν πάλιν ὑπάρχη κάπου, ὅπως ἴπποτε, ἀφοῦ ὑπάρχει, θὰ εὐρίσκεται ἢ ἐντὸς τοῦ σύμπαντος ἢ ὑπεράνω τοῦ σύμπαντος. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον μὲν θὰ εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ σύμπαντος, θὰ εὐρίσκεται ἢ εἰς ἓνα μέρος αὐτοῦ ἢ παντοῦ. Καὶ ἂν μὲν εὐρίσκεται εἰς ἓνα μέρος, θὰ περιγράφεται ἀπὸ τὸ μικρότερον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό. Ἐὰν δὲ εὐρίσκεται παντοῦ, θὰ περιγράφεται ἀπὸ κάποιο ἄλλο περισσότερο καὶ μεγαλύτερον, ἐννοῶ ὅτι τὸ περιέχον εἶνε μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ περιεχόμενον. Ἐὰν τὸ πᾶν θὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸ πᾶν, τότε δὲν θὰ ὑπάρχη καὶ κανεὶς τόπος ἀπερίγραπτος. Αὐτὰ ἔαν εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ σύμπαντος. Καὶ ποῦ ἦτο πρὶν δημιουργηθῆ τὸ σύμπαν; Διότι καὶ αὐτὸ δὲν εἶνε μία μικρὰ ἀπορία. Ἐὰν πάλιν εὐρίσκεται ὑπεράνω τοῦ σύμπαντος, ἄραγε δὲν ὑπάρχει τίποτε, πὺ νὰ τὸ διαχωρίζη ἀπὸ τὸ σύμπαν; Καὶ ποῦ εἶνε αὐτὸ τὸ ὑπερσύμπαν; Καὶ πῶς ἐπενοήθη τὸ ἀνώτερον καὶ τὸ κατώτερον, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κανένα ὄριον πὺ νὰ τὰ τέμνη καὶ νὰ τὰ διακρίνη; Ἡ ὅπως ἴπποτε πρέπει νὰ ὑπάρχη τὸ ἐνδιάμεσον εἰς τὸ ὁποῖον τελειώνει τὸ σύμπαν καὶ τὸ ὑπερσύμπαν; Καὶ τί ἄλλο θὰ ἦτο αὐτό, παρὰ τόπος τὸν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἀπεφύγαμεν; Οὐδέποτε λοιπὸν ἤμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν, ὅτι τὸ θεῖον εἶνε ἀπολύτως περιγραφτὸν καὶ κατανοητὸν εἰς τὴν σκέψιν. Διότι καὶ ἡ κατανόησις εἶνε ἓνα εἶδος περιγραφῆς.

II. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν, τὰ ἀνέφερα αὐτὰ καὶ ἴσως μάλιστα μὲ τρόπον πολὺ παράξενον διὰ τοὺς πολλοὺς ἀκροατάς; Καὶ διατί ὁμιλῶ καὶ ἐγὼ συμφώνως πρὸς τὸν τύπον τοῦ λόγου πὺ ἔχει ἐπικρατήσει; Τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου περιφρονεῖ τὸ γενναῖον καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσάγει τὸ περιπεπλεγμένον καὶ γριφοειδές· ὅπως ἀπὸ τοὺς καρπούς ἀναγνωρίζομεν τὸ δένδρον^α, ἔτσι ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς λόγους τῶν διακρίνομεν τὸ σκότος τὸ ὁποῖον παρά-

ἵνα καὶ αὐτὸς παρὰδόξα λέγειν δόξω, καὶ περιττὸς φαίνωμαι
 τὴν σοφίαν, πλέκων συνδέσμους καὶ διαλύων κρατούμενα·
 τοῦτο δὴ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ἴν' ἐκεῖνο δηλώσαι-
 μι, ὃ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὤρμησεν. τοῦτο δὲ ἦν τί;
 5 τὸ μὴ ληπιὸν εἶναι ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μηδὲ ὄλον-
 ὖσον ἐστὶ φανιάζεσθαι· καὶ τοῦτο οὔτε διὰ φθόνον, — μακρὰν
 γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος, τῆς γε ἀπαθoῦς καὶ μόνης
 ἀγαθῆς καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων περὶ
 τὸ τιμιώτατον· τί γὰρ Λόγῳ πρὸ τῶν λογικῶν; ἐπεὶ καὶ αὐ-
 10 τὸ τὸ ὑποστῆναι τῆς ἄκρας ἀγαθότητος· — οὔτε εἰς τιμὴν ἑαυ-
 τοῦ καὶ δόξαν τοῦ πλήρους, ἵνα τῷ ἀνεφίκτω τὸ τίμιον ἔχη
 καὶ τὸ σεβάσιμον. τοῦτο γὰρ πάντως σοφιστικὸν καὶ ἀλλότρι-
 ον, μὴ δι' Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετρίως ἐπεικοῦς, καὶ
 τι δεξιὸν ἑαυτῷ συνειδότης, ἐκ τοῦ κωλύειν ἐτέρους τὸ πρω-
 15 τεῖον πορίζεσθαι.

12. Ἄλλ' εἰ μὲν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, εἶδειεν ἂν οἱ ἐγ-
 γυτέρω Θεοῦ, καὶ τῶν ἀνεξιχνιάσιων αὐτοῦ κτισμάτων ἐπό-
 πται καὶ θεωροί, εἴπερ εἰσὶ τινες τοσοῦτοι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν
 ἴχνεσιν ἀδύσοου περιπατοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον· ὅσον δ' οὖν
 20 ἡμεῖς κατειλήφαμεν, μικροῖς μέτροις μετροῦντες τὰ δυναθεώ-
 ρητα, τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ ῥαδίῳ τῆς κηθσεως ῥάσιθ γένηται
 καὶ ἡ τοῦ κηθένιος ἀποβολή· φιλεῖ γὰρ τὸ μὲν πόνῳ κη-
 θέν μᾶλλον κρατεῖσθαι, τὸ δὲ ῥαδίῳ κηθέν καὶ ἀποπιῦεσθαι

38. Δα 5, 12.

39. «Μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος» τοῦτο λαμβάνει ἐκ τοῦ Πλάτωνος (Τίμαιος, 29ε· Φαῖδρος, 247α).

40. Ῥω 11, 33.

41. Ἰωδ 38, 16.

γει τοιαῦτα δόγματα. Δὲν τὸ ἔκανα βεβαίως, διὰ νὰ φανῶ ὅτι καὶ ἐγὼ λέγω παράδοξα πράγματα καὶ νὰ δείξω ὅτι ἔχω περισσὴν σοφίαν συνθέτοντας δύσκολα προβλήματα καὶ λύνοντας αἰνίγματα — αὐτὸ τὸ μεγάλο θαῦμα εἶνε τοῦ Δανιὴλ* —, ἀλλὰ διὰ νὰ φανερώσω αὐτὸ πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἤρχισε νὰ λέγῃ ὁ λόγος μου. Καὶ τί ἦτο αὐτό; Ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὸ θεῖον οὔτε καὶ νὰ τὸ φαντασθῇ πόσον εἶνε καθ' ὀλοκληρίαν. Καὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἀπὸ φθόνον. — Διότι ὁ Θεὸς εἶνε ἀπαθὴς καὶ ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ Κύριος, καὶ δὲν ἔχει φθόνον* καὶ μάλιστα διὰ τὸ πολυτιμότερον ἀπὸ τὰ κτίσματά του. Τί εἰς τὸν Λόγον εἶνε σπουδαιότερον τῶν λογικῶν πλασμάτων; Διότι καὶ αὐτὴ ἡ δημιουργία των ἔγινεν ἀπὸ ἀπειρον ἀγαθότητα —. Ἐπίσης δὲν συμβαίνει ἀπὸ φιλοτιμίαν του καὶ φιλοδοξίαν του, διὰ νὰ τὸν τιμήσωμεν καὶ νὰ τὸν σεβασθῶμεν μὲ τὸ νὰ εἶνε ἀπληροῦστος, διότι ὁ Θεὸς εἶνε αὐτάρκης. Τὸ νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸς τὰ πρωτεῖα, εἶνε ἐντελῶς σοφιστικὸν καὶ ξένον ὄχι μόνον διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε ἄνθρωπον μὲ σχετικὴν ἐπιείκειαν καὶ κάπως καλὴν συνείδησιν.

12. Ἄλλ' ἂν μὲν καὶ δι' ἄλλους λόγους δὲν ἔχη τὴν δυνατότητα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις νὰ κατανοήσῃ τὸν Θεόν, θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τὸ γνωρίζουν ὅσοι εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν καὶ παρακολουθοῦν καὶ βλέπουν τὰς ἀνεξιχνιάστους κρίσεις* του, ἂν βεβαίως ὑπάρχουν πρόσωπα τόσοσὸν πολὺ ἐνάρετα πού κατὰ τὴν παροιμίαν περιπατοῦν ἐπάνω εἰς τὰ ἴχνη τῆς ἀβύσσου*. Ἄλλ' ἡμεῖς πού μὲ μικρὰ μέτρα μετροῦμεν τὰ δυσθεώρητα, τὸ ἀντιλαμβανόμεθα ὡς ἐξῆς· ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ καθῆ εὐκόλως τὸ ἀποκτηθὲν ἀγαθὸν ἐφ' ὅσον εὐκόλως ἀπεκτήθη καὶ ἔγινε κτήμα. Διότι συνήθως ὅ,τι ἀποκτᾶ κανεὶς μὲ κόπον τὸ κρατεῖ περισσότερο· ὅ,τι ὁμοῦ ἀποκτᾶ εὐκόλως καὶ πάρα πολὺ γρή-

τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆναι δυνάμενον καὶ οὕτως εὐεργε-
 οῖα καθίσταται τὸ μὴ πρόχειρον τῆς εὐεργεσίας, τοῖς γε νοῦν
 ἔχουσι. τάχα δέ, ὡς μὴ ταυτὸν ἡμᾶς τῷ πεσόντι ἐσοφώρω
 πάσχειν, ἐκ τοῦ τὸ φῶς ὄλον χωρῆσαι κατέναντι κυρίου παν-
 5 τοκράτορος ιραχηλιᾶν, καὶ πίπτειν ἐκ τῆς ἐπάροσεως πιῶμα
 πάντων ἐλεεινότατον. τυχὸν δέ, ἴν' ἢ τι πλεον ἐκεῖθεν ἄθλον
 φιλοπονίας καὶ λαμπροῦ βίου τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις
 καὶ μακροθυμοῦσι πρὸς τὸ ποθοῦμενον. διὰ τοῦτο μέσος ἡμῶν
 τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὐτός ἴσταιται γνόφος, ὥσπερ ἡ
 10 νεφέλη τὸ πάλαι τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. καὶ τοῦ-
 τό ἐστιν ἴσως, ὃ ἔθετο σκότιος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, τὴν ἡμετέ-
 ραν παχύτητα, δι' ἣν ὀλίγοι καὶ μικρὸν διακύπτουσιν. τοῦτο
 μὲν οὖν φιλοσοφείωσαν οἷς ἐπιμελές, καὶ ἀντίωσαν ἐπὶ πλεῖ-
 στον τῆς διασκέψεως. ἡμῖν δ' οὖν ἐκεῖνο γνώριμον τοῖς δε-
 15 ομίοις τῆς γῆς, ὃ φησιν ὁ θεὸς Ἱερεμίας, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο
 σαρκίον περιβεβλημένοις, δι' ὥσπερ ἀδύνατον ὑπερβῆναι τὴν
 ἑαυτοῦ οκιάν, καὶ τῷ λίαν ἐπειγομένῳ, — φθάνει γὰρ αἰ-
 τοσοῦτον, ὅσον καταλαμβάνεται, — ἢ τοῖς ὄρατοῖς πλησιάσαι
 τὴν ὄψιν δίχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτὸς καὶ ἀέρος, ἢ τῶν ὑδάτων
 20 ἔξω τὴν νηκτὴν φύσιν διολισθαίνειν, οὕτως ἀμήχανον τοῖς
 ἐν σῶματι δίχα τῶν σωματικῶν πάντη γενέσθαι μετὰ τῶν
 νοουμένων. αἰεὶ γὰρ τι παρεμπεσεῖται τῶν ἡμετέρων, κἂν δι-
 μάλιστα χωρίσας ἑαυτὸν τῶν ὄρωμένων ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἑ-
 αυτὸν γενόμενος, προσβάλλειν ἐπιχειρῆ τοῖς συγγενέσι καὶ
 25 ἰοράτοις. γνώση δὲ οὕτως.

42. Ἦσ. 14, 12.

43. Ἐξ 14, 20.

44. Ψα 17, 12.

45. Θρ 3, 34.

γορα, τὸ περιφρονεῖ, ἀφοῦ δύναται καὶ πάλιν νὰ τὸ λάβῃ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ συνετοὶ ἄνθρωποι θεωροῦν μίαν πράξιν εὐεργεσίαν, τὸ ὅτι δὲν εἶνε εὐκόλος ἢ εὐεργεσία. Ἄφ' ἑτέρου διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιον μὲ τὸν ἑωσφόρον⁴³, ποῦ ἔπεσε, διότι ὑπερηφανεύθη ἐνώπιον τοῦ παντοκράτορος Κυρίου, ὅτι ἐχώρεσεν ὅλον τὸ φῶς, καὶ κατέπεσεν ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειάν του τὴν πλέον ἐλεεινὴν πῶσιν. Τέλος εἶνε ἀκατάληπτον τὸ θεῖον, διὰ νὰ εἶνε αὐτὸ ἓνα μεγαλύτερον ἔπαθλον φιλοπονίας καὶ λαμπρᾶς ζωῆς ποῦ περιμένει ἐκεῖ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐδῶ ἐξαγνίζονται καὶ μακροθυμοῦν διὰ τὸ ποθοῦμενον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ στέκει αὐτὸ τὸ σωματικὸν σκότος, ὅπως ἡ νεφέλη μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων⁴⁴ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν. Εἰς τὸ χωρίον «ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ»⁴⁴ μὲ τὸ σκότος Ἰσως ἐννοεῖ τὴν ἰδικὴν μας πώρωσιν διὰ μέσου τῆς ὁποίας ὀλίγοι καὶ ὀλίγον ἤμπορουν νὰ βλέπουν. Αὐτὸ λοιπὸν ἄς τὸ φιλοσοφήσουν, ὅσοι ἐνδιαφέρονται, καὶ ἄς προχωρήσουν περισσότερον εἰς τὴν σκέψιν. Ἡμεῖς οἱ δέσμοι τῆς γῆς, ποῦ ἔχομεν περιβληθῆ αὐτὸ τὸ παχὺ σαρκίον, ἄς γνωρίζωμεν ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ θεῖος Ἰερεμίας⁴⁵, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς εἶνε ἀδύνατον νὰ ξεπεράσῃ κανεὶς τὴν σκιάν του, ἔστω καὶ ἂν σπεύδῃ πολὺ (διότι συνεχῶς τὴν φθάνει τόσοσ ὅσον φθάνεται), ἢ νὰ πλησιάσῃ τὴν ὄρασιν εἰς τὰ ὄρατά, χωρὶς νὰ μεσολαβοῦν τὸ φῶς καὶ ὁ ἀήρ, ἢ νὰ ξεγλιστρήσουν τὰ ὑδρόβια ἔξω ἀπὸ τὰ ὕδατα, ἔτσι εἶνε τελείως ἀδύνατον τὰ σώματα νὰ πλησιάσουν τὰ νοητὰ χωρὶς τὰ σωματικὰ ἰδιώματα. Διότι πάντοτε θὰ μεσολαβῆσῃ κάτι τὸ ἰδικόν μας, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ νοῦς ἀπομονώσῃ τελείως τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐπιχειρῇ νὰ προσεγγίσῃ τὰ ἀόρατα καὶ ὅσα τοῦ ὁμοιάζουν εἰς τὴν φύσιν. Θὰ τὸ ἐννοήσῃς δὲ αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἐξῆς.

13. Οὐ πνεῦμα καὶ πῦρ καὶ φῶς, ἀγάπη τε καὶ σοφία
 καὶ δικαιοσύνη καὶ νοῦς καὶ λόγος καὶ τὰ τοιαῦτα, αἱ προση-
 γορταὶ τῆς πρώτης φύσεως; τί οὖν; ἢ πνεῦμα νοήσεις δίχα
 φορᾶς καὶ χύσεως; ἢ πῦρ ἔξω τῆς ὕλης καὶ τῆς ἄνω φορᾶς
 5 καὶ τοῦ ἰδίου χρώματός τε καὶ σχήματος; ἢ φῶς οὐκ ἀέρι
 σύγκρατόν τε καὶ ἀφειδόν τοῦ οἴον γεννῶντός τε καὶ φωτί-
 ζοντος; νοῦν δὲ τίνα; μὴ τὸν ἐν ἄλλῳ καὶ οὐ κινήματα τὰ
 διανοήματα, ἡρεμοῦντα ἢ προβαλλόμενα; λόγον δὲ τίνα παρὰ
 τὸν ἡσυχάζοντα ἐν ἡμῖν ἢ χεόμενον; ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν, λυόμε-
 10 νον. εἰ δὲ καὶ σοφίαν, τίνα παρὰ τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἐν τοῖς
 θεωρήμασιν εἴτε θείοις εἴτε καὶ ἀνθρωπίνοις; δικαιοσύνην
 τε καὶ ἀγάπην οὐ διαθέσεις ἐπαινουμένας, καὶ τὴν μὲν τῆς
 ἀδικίας, τὴν δὲ τοῦ μίσους ἀντίπαλον, ἐπιτεινομένας τε καὶ
 ἀνιεμένας, προσγινομένας τε καὶ ἀπογινομένας, καὶ ὅλως
 15 ποιούσας ἡμᾶς καὶ ἀλλοιούσας, ὥσπερ αἱ χροαὶ τὰ σώματα;
 ἢ δεῖ τούτων ἀποσιάντας ἡμᾶς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θεῖον ἐκ
 τούτων ἰδεῖν, ὡς εἶόν τε, μερικὴν τινα φαντασίαν ἐκ τῶν
 εἰκασμάτων συλλεγομένους; τίς οὖν ἡ μηχανὴ ἐκ τούτων τε
 καὶ μὴ ταῦτα; ἢ πῶς ταῦτα πάντα, καὶ τελείως ἕκαστον, τὸ
 20 ἐν τῇ φύσει ἀσύμμετον καὶ ἀνείκαστον; οὕτω κάμνει ἐκβῆναι
 τὰ σωματικὰ ὃ ἡμέτερος νοῦς, καὶ γυμνοῖς ὀμιλῆσαι τοῖς ἀ-
 σωματίοις, ἕως σκοπεῖ μετὰ τῆς ἰδίας ἀσθενείας τὰ ὑπὲρ
 δύναμιν. ἐπεὶ ἐφίεται μὲν πᾶσα λογικὴ φύσις Θεοῦ καὶ τῆς
 πρώτης αἰτίας· καταλαβεῖν δὲ ἀδυνατεῖ, δι' ἃς εἶπον αἰτί-

13. Αἱ πρῶται ὀνομασίαι τῆς φύσεως δὲν εἶνε ἀήρ, πῦρ, φῶς, ἀγάπη, σοφία, δικαιοσύνη, νοῦς, λόγος καὶ τὰ ὅμοια; Πῶς λοιπὸν θὰ ἐννοήσῃς τὸν ἀέρα χωρὶς τὰς ιδιότητάς του νὰ κινῆται καὶ νὰ διαχέεται; Ἡ τὸ πῦρ χωρὶς τὴν καύσιμον ὕλην καὶ τὴν φορὰν του πρὸς τὰ ἄνω, χωρὶς τὸ χρῶμα τῆς καὶ τὸ σχῆμα τῆς; Πῶς θὰ ἐννοήσῃς τὸ φῶς διαχωρισμένον ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν πηγὴν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν γεννᾶται καὶ λαμβάνει τὴν λάμψιν; Καὶ πῶς θὰ ἐννοήσῃς τὸν νοῦν χωρὶς τὸν φορέα του, τοῦ ὁποῖου αἱ κινήσεις εἶνε αἱ σκέψεις μας αἱ ὁποῖαι ἢ ἡσυχάζουν ἢ ἐκδηλώνονται; Καὶ πῶς θὰ ἐννοήσῃς τὸν λόγον παρὰ ὡς κάτι τὸ ὁποῖον ἢ ἡσυχάζει μέσα μας ἢ ξεχειλίζει; Διστάζω θεβαίως νὰ εἰπῶ ὅτι διαλύεται. Ὅσον δὲ διὰ τὴν σοφίαν πῶς ἄλλως θὰ τὴν ἐννοήσῃς παρὰ ὡς μίαν ἰκανότητα νὰ ἐρευνᾷ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; Καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη δὲν εἶνε ἀξιέπαινοι διαθέσεις, καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶνε ἀντίπαλος τῆς ἀδικίας, ἡ δὲ δευτέρα ἀντίπαλος τοῦ μίσους; καὶ ἄλλοτε μὲν αὐξάνουν καὶ ἄλλοτε ἐλαττώνονται, ἄλλοτε τὰς κατέχομεν καὶ ἄλλοτε τὰς χάνομεν καὶ γενικῶς αὐταὶ μᾶς διαμορφώνουν καὶ μᾶς ἀλλοιώνουν, ὅπως αἱ βαφαὶ τὰ σώματα. Ἡ πρέπει νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ ἴδωμεν τὸ θεῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ὅσον εἶνε δυνατόν, καὶ νὰ σχηματίσωμεν ἔστω καὶ μίαν μερικὴν ἀντίληψιν ἀπὸ τὰς εἰκόνας; Ἀλλὰ μὲ ποῖον μηχανισμόν θὰ βλέπῃ κανεὶς τὸν Θεὸν διὰ τῶν πραγμάτων τὰ ὁποῖα ἀποφεύγει; Ἡ πῶς ὄλα αὐτὰ καὶ τὸ καθένα ἐντελῶς μόνον του, θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰκονίσῃ τὸ ἕνα, ποῦ εἶνε ἀσύνητον κατὰ τὴν φύσιν καὶ ποῦ δὲν εἰκονίζεται; Ἐτσι ὁ νοῦς μας κουράζεται νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ σωματικά καὶ νὰ συναναστραφῇ ἀπ' εὐθείας μὲ τὰ ἀσώματα ὄντα, ὥστε νὰ ἐξετάζῃ μὲ τὴν ἀδυναμίαν του πράγματα ποῦ ὑπερβαίνουν τὰς δυνάμεις του. Διότι κάθε λογικὴ φύσις λαχταρᾷ τὸν Θεόν, ποῦ εἶνε ὁ δημιουργός, καὶ τὴν

α. κάμνουσα δὲ τῷ πόθῳ καὶ οἶον οφαδάζουσα καὶ τὴν ζη-
 μίαν οὐ φέρουσα, δεύτερον ποιεῖται πλοῦν, ἢ πρὸς τὰ δρώ-
 μενα βλέπει, καὶ τούτων τι ποιῆσαι Θεόν, κακῶς εἰδυῖα,
 — τί γὰρ τῶν ὄραιῶν τοῦ ὄρωντος καὶ πόσον ἐστὶν ὑψηλότερόν
 5 τε καὶ θεοειδέστερον, ἢ τὸ μὲν προσκυνοῦν, τὸ δὲ προσκυν-
 νούμενον; — ἢ διὰ τοῦ κάλλους τῶν ὄρωμένων καὶ τῆς εἰσα-
 ξίας Θεὸν γνωρίοι, καὶ ὀδηγῶ τῇ ὄψει τῶν ὑπὲρ τὴν ὄψιν
 χρῆσασθαι, ἀλλὰ μὴ ζημιωθῆναι Θεὸν διὰ τῆς μεγαλοπρε-
 πείας τῶν ὄρωμένων.

10 14. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ἀσιέ-
 ρων πληθος, οἱ δὲ σθρανὸν αὐτὸν ἅμα τούτοις, οἷς καὶ τὸ
 πᾶν ἄγειν δεδώκασι κατὰ τὸ ποῖον ἢ ποσὸν τῆς κινήσεως·
 οἱ δὲ τὰ στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, διὰ τὸ χρεῖῳδες, ὧν
 ἄνευ οὐδὲ συσιῆναι δυνατὸν τὸν ἀνθρώπινον βίον· οἱ δὲ δ τι
 15 τύχοιεν ἕκαστος τῶν ὄραιῶν ἐσεβάσθησαν, ὧν ἐώρων τὰ
 κάλλιστα θεοῦ προσησάμενοι. εἰσὶ δὲ οἱ καὶ εἰκόνας καὶ
 πλάσματα, πρῶτα μὲν τῶν οἰκείων, οἱ γὰρ περιπαθέστεροι
 καὶ σωματικώτεροι, καὶ τιμῶντες τοὺς ἀπελθόντας τοῖς ὑπο-
 μνήμασιν ἔπειτα καὶ τῶν ξένων, οἱ μετ' ἐκείνους καὶ μα-
 20 κράν ἀπ' ἐκείνων, ἀγνοία τῆς πρώτης φύσεως, καὶ ἀκολου-
 θία τῆς παραδοθείσης τιμῆς, ὡς ἐννόμου καὶ ἀναγκαίας, ἐ-
 πειδὴ χρόνῳ τὸ ἔθος θεβαιωθὲν ἐνομίσθη νόμος. οἶμαι δὲ καὶ
 δυναστείαν τινὲς θεραπεύοντες, καὶ ρώμην ἐπαινέσαντες, καὶ

πρωταρχικήν της αίτιαν, ἀδυνατεῖ ὁμως νὰ τὴν καταλάβῃ διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐξέθεσα. Ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὸν πόθον φαίνεται νὰ σφαδάζῃ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρει τὴν ζημίαν, κάνει μίαν δευτέραν προσπάθειαν, δηλαδή ἢ παρατηρεῖ τὰ ὄρατὰ καὶ ἀπὸ ἄγνοιαν θεοποιεῖ κάποιο ἀπὸ αὐτά, (διότι ποῖον εἶνε ἀπὸ τὰ ὄρατὰ καὶ πόσον εἶνε αὐτὸ ἀνώτερον καὶ θεϊκώτερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ποὺ τὸ βλέπει, ὥστε αὐτὸς μὲν νὰ τὸ προσκυνῇ ἐκεῖνο δὲ νὰ δέχεται τὴν προσκύνησιν;) ἢ γνωρίζει τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἁρμονίαν αὐτῶν ποὺ βλέπει καὶ ὀδηγεῖται ἀπὸ ὅσα βλέπει, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν μὲ τὰ ἀόρατα, χωρὶς νὰ μειωθῇ ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ὄρατῶν.

14. Ἐντεῦθεν ἄλλοι μὲν προσκυνοῦν τὸν ἥλιον, ἄλλοι τὴν σελήνην, ἄλλοι τὸ πλῆθος τῶν ἀστέρων καὶ ἄλλοι τὸν οὐρανὸν μὲ τοὺς ἀστέρας του. Πιστεύουν δὲ ὅτι ἀπὸ τὸ εἶδος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κινήσεων αὐτῶν κατευθύνεται τὸ σύμπαν. Ἄλλοι ἐθεοποίησαν τὰ στοιχεῖα, ἤτοι γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, διότι εἶνε ἀπαραίτητα καὶ ἄνευ αὐτῶν δὲν εἶνε δυνατὸν οὔτε κἀν νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ. Καὶ ἄλλοι πάλιν κατὰ τύχην ἐλάτρευσαν ἀπὸ τὰ ὄρατὰ, ὅτιδήποτε ὁ καθένας ἔτυχε, καὶ ἀνεκῆρυξαν θεοὺς τῶν τὰ ὠραιότατα ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα ἔβλεπαν. Ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διὰ νὰ τιμήσουν κατὰ πρῶτον τοὺς νεκροὺς τῶν καὶ νὰ μὴ τοὺς λησμονήσουν, ἐπειδὴ εἰς τὴν μεγάλην τῶν θλίψιν ἤθελαν νὰ τοὺς βλέπουν μὲ σώματα, κατεσκεύασαν τὰς εἰκόνας τῶν καὶ ἀγάλματά τῶν. Ἀργότερον οἱ μεταγενέστεροι ἐνῶ δι' αὐτοὺς ἦσαν ἐκεῖνοι ξένοι, ὁμως ἐπειδὴ ἔζησαν πολὺ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον ὅτι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν τῆς αὐτῆς φύσεως, ἐθεωρήθη ἡ τιμὴ ποὺ παρεδόθη νόμιμος καὶ ἀναγκαία, ἀφοῦ ἡ συνθήκη μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐνισχύθη καὶ ἐθεωρήθη νόμος^{4α}. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ μερκοὶ οἱ ὁποῖοι ἐκολάκευον τοὺς δυνά-

κάλλος θανατάσαντες, θεὸν ἐποίησαν τῷ χρόνῳ τὸν τιμώμενον, προσλαβόμενοι τινὰ καὶ μῦθον τῆς ἐξαπατίας ἐπίκουρον.

15. Οἱ ἐμπαθέστεροι δὲ ἀδτιῶν καὶ τὰ πάθη θεοῦ ἐνόμισαν, ἢ θεοῦ ἐτίμησαν, θυμὸν καὶ μαιφονίαν καὶ ἀσέλγειαν
 5 καὶ μέθην καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι ἄλλο τῶν τούτοις παραπλησίων, οὐ καλὴν οὐδὲ δικαίαν ταύτην ἀπολογίαν εὐράμενοι τῶν οἰκειῶν ἁμαρτημάτων. καὶ τοὺς μὲν ἀφῆκαν κάτω, τοὺς δὲ ὑπὸ γῆν ἔκρουσαν — τοῦτο συνειῶς μόνον —, τοὺς δὲ ἀνήγαγον εἰς τὸν οὐρανόν· ὡς τῆς γελοίας κληροδοσίας! εἶτα ἐκάστω τῶν
 10 πλασμέτων ὄνομά τι θεῶν ἢ δαιμόνων ἐπιφημίσαντες, κατὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀδιονομίαν τῆς πλάνης, καὶ ἀγάλματα ἰδρυσάμενοι, ὧν καὶ τὸ πολυτελὲς δέλεαρ, αἵμασί τε καὶ κνίσσαις, ἔστι δὲ οἷ γε καὶ πράξεις λίαν αἰσχροῖς, μανίαις τε καὶ ἀνθρωποκτονίαις, τιμῶν τοῦτο ἐνόμισαν. τοιαύτας γὰρ ἔπρεπεν
 15 εἶναι θεῶν τοιούτων καὶ τὰς τιμάς. ἤδη δὲ καὶ κνωδάλοις καὶ τετραπόδοις καὶ ἐρπειοῖς καὶ τούτων τοῖς αἰσχίστοις τε καὶ γελοιοτάτοις, ἑαυτοὺς καθύβρισαν, καὶ τούτοις φέροντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν προσέθηκαν· ὡς μὴ ῥάδιον εἶναι κρῖναι, πότερον δεῖ καταφρογεῖν μᾶλλον τῶν προσκυνούτων ἢ τῶν
 20 προσκυνουμένων. τάχα δὲ καὶ πολὺ πλεον τῶν λατρευόντων, διὰ λογικῆς ὄντες φύσεως, καὶ χάριν Θεοῦ δεξάμενοι, τὸ χειρόν· ὡς ἄμεινον προεσησάντο. καὶ τοῦτο τοῦ πονηροῦ τὸ σόφισμα, τῷ καλῷ καταχρησάμενον πρὸς τὸ κακόν, οἷα τὰ πολλὰ τῶν ἐκείνου κακουργημάτων. παραλαβὼν γὰρ ἀδτιῶν
 25 τὸν πόθον πλανώμενον κατὰ Θεοῦ ζήτησιν, ἴν' εἰς ἑαυτὸν πε-

στας ἢ ἐπήνεσαν τοὺς ἰσχυροὺς ἢ ἐθαύμασαν τὸ κάλλος, μετὴν παράδον τοῦ χρόνου ἐθεοποίησαν τὸ τιμώμενον πρόσωπον καὶ τὸ συνέδεσαν μετὰ κάποιον μῦθον ὁ ὁποῖος τοὺς ἐβοήθει εἰς τὴν ἀπάτην των.

15. Καὶ οἱ ἐμπαθέστατοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπίστευσαν ὡς θεοὺς ἀκόμη καὶ τὰ πάθη καὶ ἀπέδωσαν θείας τιμὰς εἰς τὸν θυμὸν, τὸν φόνον, τὴν ἀσέλγειαν, τὴν μέθην καὶ δὲν γνωρίζω ποῖον ἄλλο παρόμοιον πρὸς αὐτά, καὶ ἐπενόησαν ἔτσι κακὴν καὶ ἄδικον δικαιολογίαν διὰ τὰ ἁμαρτήματά των. Καὶ ἄλλους μὲν θεοὺς τοὺς ἄφησαν κάτω εἰς τὴν γῆν, ἄλλους τοὺς ἔκρυσαν κάτω ἀπὸ τὴν γῆν — καὶ ἐνήργησαν μετὰ σύνεσιν εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν μόνον — ἄλλους δὲ τοὺς ἀνέβασαν εἰς τὸν οὐρανόν. Τί γελοία διανομή! Ἔπειτα μετὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν πού τοὺς ἐδίδεν ἡ πλάνη, ἔδωσαν εἰς κάθε εἶδωλον ἓνα ὄνομα θεοῦ ἢ δαίμονος, κατεσκεύασαν ἀγάλματα μετὰ δελεαστικὴν πολυτέλειαν καὶ ὤρισαν νὰ τὰ τιμοῦν μετὰ αἵματα καὶ μετὰ κνίσσας, μερικοὶ δὲ καὶ μετὰ πράξεις πολὺ αἰσχράς, μετὰ μανιακὰς ἐκδηλώσεις καὶ ἀνθρωποκτονίας. Πράγματι εἰς τοιοῦτους θεοὺς ἐταίριαζαν τοιαῦται τιμαί. Ἀκόμη δὲ ἀπέδωσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των εἰς ἄγρια θηρία, εἰς τετράποδα καὶ ἔρπετά⁴⁶ καὶ μάλιστα εἰς τὰ αἰσχροτέρα καὶ γελοιώτερα ἐξ αὐτῶν. Ἐγελοιοποίησαν τοὺς ἑαυτοὺς των οὕτως, ὥστε δὲν εἶνε εὐκολὸν νὰ διακρίνη κανεὶς, ἂν εἶνε περισσότερον ἀξιοκαταφρόνητοι οἱ προσκυνηταὶ ἢ τὰ προσκυνούμενα. Ἀσφαλῶς πολὺ περισσότερον ἀξιοκαταφρονήσεως εἶνε αὐτοὶ πού λατρεύουν τὰ εἶδωλα, διότι ἐνῶ εἶνε λογικὰ ὄντα μετὰ τὸ χάρισμα πού ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐπροτίμησαν τὸ χειρότερον ὡς καλύτερον. Καὶ τοῦτο εἶνε τέχνασμα τοῦ πονηροῦ ὁ ὁποῖος ἔκανε κατάχρησιν τοῦ καλοῦ, διὰ νὰ ἐπιτύχη τὸ κακόν, καὶ τέτοια εἶνε τὰ περισσότερα κακουργήματά του. Διὰ ν' ἀποσπάσῃ δηλαδὴ πρὸς τὸ μέρος του τὴν δύναμιν καὶ

ρισπάση τὸ κράτος καὶ κλέψῃ τὴν ἔφρουν, ὡσπερ τυφλὸν χειραγωγῶν ὁδοῦ τινος ἐφιέμενον, ἄλλους ἀλλαχοῦ κατεκρήμνισε καὶ διέσπειρεν εἰς ἓν τι θανάτου καὶ ἀπωλείας θάραθρον.

- 5 16. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα· ἡμᾶς δὲ ὁ λόγος δεξάμενος ἐφιεμένους Θεοῦ καὶ μὴ ἀνεχομένους τὸ ἀνηγεμόνευτόν τε καὶ ἀκυβέρνητον, εἶτα τοῖς ὀρωμένοις προσβάλλων καὶ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἐντυγχάνων, οὕτε μέχρι τούτων ἔσποιησεν, — οὐ γὰρ ἦν λόγου δοῦναι τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ὁμοτίμοις κατὰ τὴν αἰσθη-
- 10 σιν, — καὶ διὰ τούτων ἄγει πρὸς τὸ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ δι' οὗ τούτοις τὸ εἶναι περίεστιν. τί γὰρ τὸ τάξαν τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' ἀέρος καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ φύσιν ὕδατος; τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμέρισεν; τίς ἢ κοινωνία τούτων πρὸς
- 15 ἄλληλα καὶ συμφυία καὶ σύμπνοια; ἐπαινῶ γὰρ τὸν εἰρηκότα, κἄν ἀλλότριος ἦ. τί τὸ ταῦτα κεκινήκως καὶ ἄγον τὴν ἄληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον; ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων καὶ πᾶσι λόγον ἐνθεῖς, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; ἄρ' οὐχ ὁ πεποιηκὼς ταῦτα
- 20 καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγωγῶν; οὐ γὰρ δὴ τῷ αὐτομάτῳ δοιέον τισαύτην δύναμιν. ἔστιν γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου. τίνας τὸ τάξαι; καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δῶμεν. τίνας τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι καθ' οὗς πρῶτον ὑπέστη λόγους; ἐτέρου τινὸς ἢ τοῦ αὐτομάτου; ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. τοῦτο

νά κλέψη τὴν ἐπιθυμίαν, ἐπῆρε μαζί του τοὺς ἀνθρώπους, πού μὲ πόθον περιεπλανῶντο πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ κρατώντας αὐτοὺς ἀπὸ τὸ χέρι, ὅπως τὸν τυφλὸν πού ζητεῖ κάποιον δρόμον, τοὺς κατεκρήμνισεν εἰς διάφορα μέρη καὶ τοὺς διεσκόρπισεν εἰς ἓνα βάραθρον θανάτου καὶ καταστροφῆς.

16. Αὐτοὶ λοιπόν, αὐτὰ ἔκαναν. Ἡμᾶς ὅμως τὸ λογικὸν μᾶς ὤθει νὰ ἀναζητῶμεν τὸν Θεὸν καὶ νὰ μὴ ἀνεχώμεθα τὸ σύμπαν χωρὶς ἡγεμόνα καὶ κυβερνήτην. Ἐπειτα τὸ λογικὸν ἐρευνᾷ τὰ ὄρατὰ καὶ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ ἀρχικὰ αἰσθητά, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς αὐτὰ σταματᾷ — διότι εἶνε ἀνάξιον τοῦ λογικοῦ ν' ἀναθέτῃ τὴν ἡγεμονίαν (τοῦ παντός) εἰς ἐκείνους πού εἶνε ἴσοι κατὰ τὰς αἰσθήσεις — ἀλλὰ δι' αὐτῶν μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἐκεῖνο πού εἶνε ὑπεράνω αὐτῶν καὶ δίδει εἰς αὐτὰ τὴν ὕπαρξιν. Ποῖος λοιπὸν ἐρρύθμισε μὲ τάξιν τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια σώματα, ὅσα κινοῦνται διὰ τοῦ ἀέρος καὶ ὅσα ζοῦν μέσα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ὅσα ὑπῆρχον πρὸ αὐτῶν, δηλαδὴ τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ; Ποῖος τὰ ἀνέμιξε καὶ τὰ διεχώρισε; Πῶς φέρονται καὶ ἄγονται ἐξ ὀλοκλήρου; Ἐπαινῶ, καὶ ἂς εἶνε ξένος, ἐκείνον πού εἶπε· «Ποῖος δίδει καὶ κατευθύνει τὴν ἀτελείωτον καὶ ἀνεμπόδιστον κίνησιν;». Δὲν εἶνε λοιπὸν ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει φυτεύσει τὸ λογικὸν μὲ τὸ ὁποῖον τὰ πάντα κατευθύνονται εἰς τὴν ζωὴν; Ἄλλὰ ποῖος εἶνε ὁ δημιουργὸς αὐτῶν; Ἄραγε δὲν εἶνε αὐτὸς πού τὰ ἔπλασε καὶ τοὺς ἔδωκε ζωὴν; Δὲν δυνάμεθα βεβαίως ν' ἀποδώσωμεν τόσην δύναμιν εἰς τὴν τύχην. Ἄλλ' ἔστω ὅτι ἐδημιουργήθησαν κατὰ τύχην· ποῖος τὰ ἐρρύθμισεν; Ἄς τὸ ἀποδώσωμεν καὶ αὐτό, ἂν θέλετε, εἰς τὴν τύχην· ποῖος τὰ διατηρεῖ καὶ τὰ φυλάσσει συμφῶνως πρὸς τοὺς ἀρχικοὺς νόμους; Κάποιος ἄλλος ἢ ἡ τύχη; Ὅπωςδήποτε κάποιος ἄλλος καὶ ὄχι ἡ τύχη. Καὶ τί τέλος

δὲ τί ποτε ἄλλο πλὴν Θεός; οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν νόμος καὶ πᾶσι συνημμένος ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἐκ τῶν ὀρωμένων. καὶ δὴ λέγωμεν ἀρξάμενοι πάλιν.

5 17. Θεόν, ὃ τί ποτε μὲν ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὐτε τις εὗρεν ἀνθρώπων πρόποτε, οὐτε μὴν εἴρη, ἀλλ' εἰ μὲν εὗρήσει ποτέ, ζητειοῦτω τοῦτο καὶ φιλοσοφειοῦτω παρὰ τῶν βουλομένων, εὗρήσει δέ, ὡς ἐμὸς λόγος, ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ
10 οἰκείῳ προσμίξει, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθη πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν. καὶ τοῦτο εἶναι μοι δοκεῖ τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσεσθαι ποτε ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσαμεθα. τὸ δὲ νῦν εἶναι θραχεῖά τις ἀπορροή πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἶον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα. ὥστε καὶ εἰ τις
15 ἔγνω Θεὸν ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος. καὶ τὸ ὑπερβάλλον τέλειον ἐνομιόσθη, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει παραμειτρούμενον.

18. Διὰ τοῦτο Ἐνώς μὲν ἠλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύ-
20 ριον· ἐλπίς τὸ κατορθούμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ γνώσεως ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνώχ δὲ μειτετέθη μὲν, οὐπω δὲ δῆλον εἰ Θεοῦ φύσιν περιλαβὼν ἢ περιληφόμενος. τοῦ δὲ Νῶε καλὸν ἢ εὐαρέσεισι τοῦ καὶ κόσμον ὄλον ἐξ ὑδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, ἢ κόσμου οπέσματα, ξύλῳ μικρῷ φεύγοντι τὴν

47. Α' Κο 13, 12.

48. Γε 4, 26.

49. Γε 5, 24.

πάντων εἶνε αὐτὸ ἂν ὄχι ὁ Θεός; Τοιοῦτοτρόπως τὸ λογικόν, ποῦ εἶνε εἰς ὄλους φυτευμένον καὶ ποῦ εἶνε ὁ πρῶτος νόμος μέσα μας ἠνωμένος μὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, μᾶς ἀνέβασεν ἀπὸ τὰ ὄρατὰ εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλὰ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας.

17. Κανεὶς ἄνθρωπος οὔτε εὐρῆκε μέχρι σήμερον οὔτε θὰ εὐρη ποτὲ ποία εἶνε ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅσοι λοιπὸν θέλουν, ἄς ἐρευνήσουν καὶ ἄς φιλοσοφήσουν ἂν ποτὲ τὸ εὐρη. Θὰ τὸ εὐρη, κατὰ τὴν γνώμην μου, διὰ αὐτὸ τὸ θεοειδὲς καὶ θεῖον, ἐννοῶ τὸν νοῦν μας καὶ τὸ λογικόν μας, ἐνωθῆ μὲ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν. Τότε ἡ εἰκὼν θὰ ἀνέλθῃ πρὸς τὸ πρωτότυπον, τὸ ὁποῖον τῶρα ἀναζητεῖ. Νομίζω ὅτι τὸ κωρίον ποῦ λέγει ὅτι θὰ γνωρίσωμεν κάποτε καλῶς τὸν Θεόν, ὅσον αὐτὸς ἀποκαλύπτεται⁴⁷, εἶνε ἡ ὑψηλὴ μας φιλοσοφία. Αὐτὸ ποῦ γνωρίζομεν τῶρα εἶνε μία μικρὰ σταγὼν ποῦ φθάνει εἰς ἡμᾶς ὡσὰν μικρὰ ἀνταύγεια κάποιου μεγάλου φωτός. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος ἐγνώρισεν τὸν Θεὸν ἢ τὸ μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ ὅτι τὸν ἔχει γνωρίσει, τὸσον μόνον ἐγνώρισεν, ὥστε νὰ φανῆ λαμπρότερος ἀπὸ κάποιον ἄλλον ποῦ δὲν ἐδέχθη παρομοίαν λάμψιν. Ἡ ὑπεροχὴ ἐθεωρήθη ὡς τελειότης, διότι ἐμετρήθη ὄχι ἐπὶ τῆ βάσει τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ ἐπὶ τῆ βάσει τῆς δυνάμεως τοῦ πλησίον.

18. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἐνώχ ἤλπισεν ὅτι θὰ ἐπικαλῆται τὸν Κύριον⁴⁸. Τὸ κατόρθωμά του ἦτο ἡ ἐλπίς, ἐλπίς νὰ ἐπικαλῆται καὶ ὄχι νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Ἐνώχ μετετέθη⁴⁹ βεβαίως, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀκόμη φανερόν ἂν κατενόησε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ ἢ θὰ τὴν κατανόησεν. Ὁ Νῶε πάλιν καλῶς εὐηρέστησεν εἰς τὸν Θεόν⁵⁰, καὶ ὁ Θεὸς ἐνεπιστεῦθη εἰς αὐτὸν νὰ διασώσῃ ἀπὸ τὰ νερὰ τὸν κόσμον ὄλον ἢ σπέρματα τοῦ κόσμου μὲ τὴν μικρὰν κιβωτὸν ἢ ὁποία διέφυγε

50. Γε 6, 9.

ἐπίκλυνον. Ἀβραὰμ δὲ ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως, ὁ μέγας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ξένην καὶ τῆς μεγάλης ἀντίτυπον. Θεὸν δὲ οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψε, καὶ ἐπηνέθη, σεβασθεὶς ὅσον κατέλαβεν. Ἰακώβ δὲ κλί-
 5 υακα μὲν ὑψηλὴν ἐφαντάσθη τινὰ καὶ ἀγγέλων ἄνοδον, καὶ σιήλην ἀλείφει μουσικῶς, ἰσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφθέντα λίθον παραδηλώσῃ, καὶ Εἶδος Θεοῦ ἰόπω τινὶ προσηγορίαν δίδωσιν εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος, καὶ ὡς ἄνθρωπῳ τῷ Θεῷ προσπαλαίει, ἥτις ποιεῖ ἔστιν ἢ πάλιν Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον,
 10 ἢ ἰάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς πρὸς Θεὸν ἀντεξέτασις, καὶ σύμβολα τῆς πάλης ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἥτιαν παραδεικνύντα τῆς γενητῆς φύσεως, καὶ ἄθλον εὐσεβείας τὴν μεταβολὴν τῆς προσηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεὶς ἀντὶ Ἰακώβ Ἰσραήλ, τοῦτο δὲ τὸ μέγα καὶ τίμιον ὄνομα· ἐκεῖνο
 15 δὲ οὔτε αὐτὸς οὔτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σήμερον ἐκαυχήσατο τῶν δώδεκα φυλῶν, ὧν πατὴρ ἦν, διὸ Θεοῦ φύσιν ἢ ὀψιν δλην ἐχώρησεν.

19. Ἥλια δὲ οὔτε πνεῦμα βίαιον οὔτε πῦρ οὔτε οὐροεισμός, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' ἢ αὔρα τις ὀλίγη τὴν
 20 τοῦ Θεοῦ παρουσίαν, καὶ ταῦτα οὐ φύσιν, ἐσκιαγράφησεν Ἥλια τίνι; δν καὶ ἄρμα πρὸς ἀνάγει πρὸς οὐρανόν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον. Μανωὲ δὲ τὸν κριτὴν πρό-

51. Γε 9, 1 ἔ.

52. Γε 15, 6· Ῥω 4, 8.

53. Γε 22, 2 ἔ.

54. Γε 18, 2 ἔ. «Θεὸν δέ... ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψεν». Ἐννοεῖ τὴν φιλοξενίαν τῶν τριῶν ἀγγέλων ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ (Γένεσις, κεφ. 18).

55. Γε 28, 12.

56. Γε 28, 18.

57. Ἦσ 28, 16· Μθ 21, 42.

58. Γε 32, 30.

59. Γε 32, 24.

60. Γε 32, 28.

τὸν κατακλυσμόν⁶¹. Ὁ Ἀβραάμ, ὁ μέγας πατριάρχης, ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως⁶² καὶ προσέφερε θυσίαν παράδοξον ποὺ προεικόνιζε τὴν μεγάλην θυσίαν⁶³, δὲν εἶδεν ὅμως τὸν Θεὸν ὡς Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐφιλοξένησεν ὡς ἄνθρωπον⁶⁴, καὶ ἐπληνέθη, διότι ἐσεβάσθη αὐτὸ ποὺ κατενόησεν. Ἐπίσης ὁ Ἰακώβ εἶδεν ἐν ὄραματι μίαν ὑψηλὴν κλίμακα καὶ ἀγγέλους νὰ ἀνεβαίνουν⁶⁵ καὶ ἔκρισε μυστικῶς μίαν στήλην⁶⁶ ἴσως διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν Λίθον ποὺ χάριν ἡμῶν ἐκρίσθη⁶⁷, καὶ ἔδωκεν εἰς κάποιαν τοποθεσίαν τὸ ὄνομα «Εἶδος Θεοῦ»⁶⁸ πρὸς τιμὴν ἐκείνου ποὺ εἶδε. Ἐπάλαισε μὲ τὸν Θεὸν ὡσάν μὲ ἄνθρωπον⁶⁹ (αὐτὴ ἡ πάλη τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπον ἴσως σημαίνει τὴν παρουσίαν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς ἐνώπιον τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ) καὶ ἔμειναν εἰς τὸ σῶμα του τὰ σημεῖα τῆς πάλης τὰ ὁποῖα ἔδεικναν τὴν ἡτταν τῆς κτιστῆς φύσεως. Καὶ ὡς ἔπαθλον τῆς εὐσεβείας ἔλαβε τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματός του, καὶ ἀντὶ Ἰακώβ ὠνομάσθη Ἰσραήλ⁷⁰, δηλαδὴ μὲ τὸ μεγάλο καὶ πολῦτιμον αὐτὸ ὄνομα. Οὔτε αὐτὸς ὅμως οὔτε καὶ κανεὶς ἄλλος μέχρι σήμερον ἀπὸ τὰς δώδεκα φυλάς, τῶν ὁποίων ἦτο πατέρας, δὲν ἐκαυχέθη ὅτι συνέλαβε ὅλην τὴν οὐσίαν ἢ τὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ.

19. Ὅπως ἀκούομεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ὁ Ἥλιος εἶδε τὴν σκιαγραφίαν καὶ ὄχι τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν δὲν τὴν εἶδεν οὔτε εἰς τὸν ὀρμητικὸν ἀέρα οὔτε εἰς τὸ πῦρ οὔτε εἰς τὸν σεισμόν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπαλὴν αὔραν⁷¹. Καὶ ποῖος εἶνε ὁ Ἥλιος; Εἶνε αὐτὸς ποὺ πύρινον ἄρμα τὸν ἀνεβάζει εἰς τὸν οὐρανὸν⁷² διὰ νὰ φανερωθῇ ὅτι ὁ δίκαιος εἶνε ὑπεράνθρωπος. Πῶς δὲν ἔχεις θαυμάσει τὸν κριτὴν Μανωῆ⁷³

61. Γ' Βα 19, 11-12.

62. Δ' Βα 2, 11.

63. «Μανωῆ τὸν κριτὴν». Δὲν ἀκριβολογεῖ· ὁ Μανωῆ ἦτο πατὴρ τοῦ κριτοῦ Σαμψών.

τερον και Πείρον τὸν μαθητὴν ὑστερον πῶς οὐ τεθαύμακας;
 τὸν μὲν οὐδὲ ὄψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος Θεοῦ, και διὰ
 τοῦτο Ἀπολώλαμεν, ὧ γύναι, λέγοντα, Θεὸν ἐωράκαμεν, ὡς
 οὐ χωρητῆς οὐσης ἀνθρώποις οὐδὲ φαντασίας θείας, μὴ δι
 5 γε φύσεως· τὸν δὲ και τὸν φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοῖῳ
 μὴ προσιέμενον, και διὰ τοῦτο ἀποπεμπόμενον· καιτοιγε θερ-
 μότερος τῶν ἄλλων εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, και διὰ
 τοῦτο μακαριζόμενος και τὰ μέγιστα πιστευόμενος. τί δ' ἂν
 εἴποις περὶ Ἡσαίου, και Ἰεζεκιήλ τοῦ τῶν μεγίστων ἐπό-
 10 πίου και τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὧν ὁ μὲν τὸν Κύριον Σα-
 βαὼθ εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης, και τοῦτον ὑπὸ τῶν
 ἐξαπτερυγῶν σεραφίμ κυκλούμενον και αἰνούμενον και ἀπο-
 κρυπτόμενον, ἑαυτὸν τε τῷ ἀνδρακι καθαιρόμενον και πρὸς
 τὴν προφητείαν καταριζόμενον· ὁ δὲ και τὸ ὄχημα τοῦ Θεοῦ
 15 τὰ χερουβὶμ διαγράφει και τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θρόνον και τὸ
 ὑπὲρ αὐτοῦ στερέωμα και τὸν ἐν τῷ στερεώματι φανταζόμε-
 νον και φωνὰς δὴ τινὰς και ὄρμὰς και πράξεις, και ταῦτα
 εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερινή, μόνοις θεωρητῆ τοῖς ἁγίοις,
 εἴτε νυκτὸς ἀπευδῆς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγ-
 20 γινομένη τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν, εἴτε τι ἄλλο προφη-
 τείας εἶδος ἀπόρητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' οἶδεν ὁ τῶν
 προφητῶν Θεὸς και οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι. πλὴν οὔτε
 οὔτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν και' αὐτοὺς ἔ-
 σιγη ἐν ὑποσίτηματι και οὐσία κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
 25 οὐδὲ Θεοῦ φῶσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγήθρευσεν.

20. Παύλῳ δὲ εἰ μὲν ἔκφορα ἦν ἃ παρέσχεν ὁ τρίτος οὐ-

64. Κο 13, 22.

65. Λκ 5, 8.

66. Μθ 16, 17.

67. Ἦσ 6, 1 ἐ.

68. Ἰζ 1, 4 ἐ.

69. Ἰε 23, 18.

πρῶτα καὶ ἔπειτα τὸν μαθητὴν Πέτρον; Καὶ ὁ μὲν πρῶτος δὲν ἀντέχει οὔτε νὰ ἰδῆ τὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο λέγει· «Ἀπολώλαμεν, ὦ γυναῖ, Θεὸν ἐωράκαμεν»⁴⁴, διότι δὲν ἤμποροῦν οἱ ἄνθρωποι ν' ἀνθέξουν οὔτε τὴν θείαν ἐμφάνισιν, οὔτε πολὺ περισσότερον τὴν θείαν οὐσίαν. Ὁ δὲ Πέτρος, ὅταν ἐφανέρωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ Χριστός, δὲν τὸν ἠθέλησεν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀπέλθῃ⁴⁵, ἂν καὶ ὁ Πέτρος ἦτο θερμότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ καλὰ τὸν Χριστόν· διὰ τοῦτο ἄλλως τε τὸν ἐμακάρισεν ὁ Κύριος⁴⁶ καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὰ μέγιστα. Τί θὰ ἔλεγεσ ἐπίσης διὰ τὸν Ἰησοῖον καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ πού εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὰ μεγαλεῖα καὶ διὰ τοὺς ἄλλους προφήτας; Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ πρῶτος εἶδε τὸν Κύριον Σαβαώθ νὰ κάθεται εἰς τὸν ἔνδοξον θρόνον, νὰ περικυκλῶνεται ἀπὸ τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφίμ, πού μὲ σκεπασμένα τὰ πρόσωπα τὸν ὑμνοῦν. Εἶδε μὲ ἀναμμένον ἄνθρακα νὰ καθαρίζεται ὁ ἑαυτός του, ὥστε νὰ εἶνε τέλειος διὰ τὴν προφητικὴν του ἀποστολήν⁴⁷. Ὁ δεῦτερος πάλιν περιγράφει τὸ ὄχημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ χερουβίμ καὶ τὸν θρόνον πού εἶνε ἐπάνω εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ὑπεράνω αὐτοῦ στερέωμα καὶ ἐκεῖνον πού ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στερέωμα καὶ ὠρισμένας φωνὰς καὶ κινήσεις καὶ πράξεις⁴⁸. Δὲν ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ ἂν ὅλα αὐτὰ ἦσαν μία ἐμφάνισις κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ πού εἶνε δυνατὸν νὰ ἰδοῦν μόνον οἱ ἅγιοι, ἢ μία πραγματικὴ ὄπτασις κατὰ τὴν νύκτα, ἢ μία νοερὰ εἰκὼν πού ἐπαρουσίαζε τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα, ἢ κάποιο ἄλλο ἀπόρρητον προφητικὸν δράμα. Τὸ γνωρίζει ὁμοίως ὁ Θεὸς τῶν προφητῶν καὶ αὐτοὶ πού ἔχουν τὸ χάρισμα. Ἄλλ' οὔτε αὐτοὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν, οὔτε κανεὶς ἄλλος τῆς τάξεώς των δὲν κατενόησε τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ⁴⁹, καθὼς εἶνε γραμμένον, οὔτε εἶδεν ἢ περιέγραψε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ.

20. Ἄν ὁ Παῦλος ἤμποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ ὅσα τοῦ

ρανός και ἡ μέχρις ἐκείνου πρόοδος ἢ ἀνάβασις ἢ ἀνάληψις, τάχα ἂν τι περὶ Θεοῦ πλέον ἔγνωμεν, εἶπερ τοῦτο ἦν τὸ τῆς ἀρπαγῆς μυστήριον. ἐπεὶ δὲ ἄρρητα ἦν, καὶ ἡμῖν σιωπῇ τιμάσθω. τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέγοντος, δι' Ἐκ
 5 μέρους γινώσκωμεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμολογεῖ ὁ μὴ ἰδιώτης τὴν γνώσιν, ὁ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὁ μέγας τῆς ἀληθείας προαγωνιστῆς καὶ διδάσκαλος. διὸ καὶ πᾶσαν τὴν κάτω γνώσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπιρα καὶ τὰ αἰνίγματα ἰθύνεται,
 10 ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ἱσταμένην ἰνδάλμασιν, εἰ δὲ μὴ λίαν δοκῶ ἰσοπεριττός καὶ περιεργός τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων, οὐδὲ ἄλλα τινὰ τυχόν ἢ ταῦτα ἦν, ἀ μὴ δύναται νῦν βασταχθῆναι, ὁ Λόγος αὐτὸς ὑψηλίσσετο, ὡς ποτε βασταχθι-
 σόμενα καὶ τρανωθησόμενα· καὶ ἄπερ μὴδ' ἂν αὐτὸν δυνή-
 15 θῆναι χωρῆσαι τὸν κάτω κόσμον Ἰωάννης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος, ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή, διωριζέτο.

21. Πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια καὶ πᾶς λόγος δυοτέκμαρτός τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ οἷον ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνώσιν θη-
 20 ρεύοντες, καὶ τοῖς νοητοῖς προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων, ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεων, ὑφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῷ τῷ νοῦ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες μᾶλλον τι προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸν

70. Β' Κο 12, 2.

71. Β' Κο 12, 4.

72. Α' Κο 13, 9.

73. Β' Κο 13, 3.

74. Α' Κο 13, 12.

75. «Τῆς ἀληθείας... ἰνδάλμασιν» ἰνδαλμα, ὄρος τοῦ Πλάτωνος.

76. Ἰω 16, 12.

77. «Ἰωάννης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος, ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή». Ἄν καὶ «πρόδρομος Ἰωάννης» καὶ «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» λέγεται ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, ἐν τούτοις ἐδῶ ὁ Γρηγόριος ἔννοεῖ Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστὴν.

78. Ἰω 21, 25.

79. «Οὐκ ἄνευ αἰσθήσεων, ὑφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα» νόημα ἐκ τοῦ Πλάτωνος (Φαῖδρος 66α· 83α).

προσέφερον ὁ τρίτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρόοδος ἢ ἀνάβασις ἢ ἀνάληψις μέχρις ἐκείνου⁷⁰, ἴσως θὰ ἐγνωρίζαμεν κάτι περισσότερο περὶ τοῦ Θεοῦ, ἂν φυσικὰ αὐτὸ ἦτο τὸ μυστηριῶδες σχέδιον τῆς ἀρπαγῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνα ἦσαν ἀπόρητα⁷¹, ἃς τὰ τιμήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἄξια σιωπῆς. Καὶ φθάνει μόνον ν' ἀκούσωμεν τὸν ἴδιον τὸν Παῦλον νὰ λέγη, ὅτι «Ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»⁷². Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια ὁμολογεῖ ὁ Παῦλος, ὁ μέγας μαθητῆς καὶ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο καθυστερημένος εἰς τὴν γνῶσιν, ὁ ὁποῖος ἠπέιλει ν' ἀποδείξῃ ὅτι δι' αὐτοῦ λαλεῖ ὁ Χριστός⁷³. Διὰ τοῦτο καὶ ὄλην τὴν γνῶσιν τῆς παρουσίας ζωῆς δὲν τὴν θεωρεῖ μεγαλυτέραν τῆς γνώσεως δι' ἐσόπτρων καὶ δι' αἰνιγμάτων⁷⁴, διότι αὐτὴ περιορίζεται εἰς μικρὰ ὁμοιώματα τῆς ἀληθείας⁷⁵. Καὶ ἃς μὴ φανῶ εἰς μερικοὺς πολὺ ὑπερβολικὸς καὶ παράδοξος, ἐπειδὴ ἐξετάζω τέτοια θέματα, ἀφοῦ αὐτὰ δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ ἴδια πού καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος ὑπαινίσσετο, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἠμποροῦν τώρα νὰ τὰ βαστάσουν οἱ μαθηταί⁷⁶, ἀλλὰ κάποτε θὰ βασταχθοῦν καὶ θὰ διευκρινισθοῦν. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος τοῦ Λόγου, ἡ μεγάλη φωνὴ τῆς ἀληθείας⁷⁷, ἔλεγε δι' αὐτά, ὅτι οὔτε καὶ αὐτὸς ὁ ἐδῶ κόσμος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὰ κωρέσῃ⁷⁸.

21. Δυσκόλως ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξιχνιάσῃ καὶ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ εἶνε ὡσάν ν' ἀναλαμβάνωμεν τὴν δημιουργίαν μεγάλων ἔργων μὲ μικρὸν ἐργαλεῖον, ὅταν μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν προσπαθῶμεν νὰ γνωρίσωμεν τὰ ἄντα καὶ ἐρευνῶμεν τὰ νοητὰ μὲ τὰς αἰσθήσεις, ἢ μὴ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις αἱ ὁποῖαι μᾶς φέρουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ μᾶς παραπλανοῦν⁷⁹ καὶ μᾶς ἀπατοῦν καὶ δὲν κατορθώνομεν νὰ συναναστραφῶμεν γυμνὰ τὰ πράγματα μὲ γυμνὸν τὸν νοῦν καὶ νὰ πλησιάσωμεν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ διαμορφώσωμεν τὰς σκέψεις

νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλήψεσιν. ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος δοφ
 τελεώτερος ισοσύτῳ δυσεφικιότερος καὶ πλείους τὰς ἀντι-
 λήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργωδεσιτέρας. πᾶν γὰρ τὸ ἐνι-
 σιτάμενον, κἄν βραχύτατον ἦ, τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐπέσχε
 5 καὶ διεκώλυσε καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν διέκοψεν ὡπερ
 οἱ τοὺς ἵππους τοῖς ῥυτιῆρσιν ἀθρόως μεθέλκοντες φερομέ-
 νους καὶ τῷ ἀδοκίῳ τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. οὕτω Σο-
 λομῶν μὲν, ὁ σοφιστάμενος περισσὰ ὑπὲρ πάντας τοὺς γενο-
 μένους ἔμπροσθεν καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὡ τὸ τῆς καρδίας πλάτος
 10 δῶρον Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου δαφιλεσιτέρα χύσις τῆς θεωρίας,
 δοφ πλέον ἐμβατεύει τοῖς θάδεσι, ισοσύτῳ πλέον ἰλιγγιᾷ, καὶ
 τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὐρεῖν ὅσον διέφυγεν. Παῦλος δὲ
 πειραῖται μὲν ἐφικέσθαι, οὕτω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως,
 τοῦτο γὰρ ἤδει παντελῶς ἀδύνατον ὄν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ
 15 Θεοῦ κριμάτων· ἐπεὶ δὲ οὐχ εὗρίσκει διέξοδον οὐδὲ σιάσιν
 τῆς ἀναβάσεως, οὐδὲ εἷς τι φανερόν τελευτιᾷ πέρας ἢ πο-
 λυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, αἰεὶ ἴνος ὑποφαινομένου τοῦ
 λείποντος· ὡ τοῦ θαύματος (ἵνα καὶ αὐτὸς πάθῃ τὸ ἴσον)!
 ἐκπλήξει περιγράφει τὸν λόγον καὶ πλοῦτον Θεοῦ καὶ θάθος
 20 τὸ τοιοῦτο καλεῖ, καὶ ὁμολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ
 ἀκατάληπτον, μονονουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Δαυτῷ φθεγγόμενος, πο-
 τὲ μὲν ἄβυσσον πολλὴν ὀνομάζοντι τὰ τοῦ Θεοῦ κριματα ἧς
 οὐκ ἔστι τὴν ἔδραν ἢ μέτρον ἢ αἰσθήσει λαβεῖν, ποτὲ δὲ τεθαν-
 μασιῶσθαι τὴν γνῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως
 25 λέγοντι, κεκραταιῶσθαί τε πλέον ἢ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύνα-
 μιν καὶ περιδραξιν.

80. Γ' Βα 3, 12· Β' Παρ 1, 12.

81. Ἐκκλ 7, 24· 8, 17.

82. Ῥω 11, 38.

88. Ψα 35, 7.

84. Ψα 188, 6.

μας αναλόγως πρὸς αὐτὰ ποῦ κατανοοῦμεν. Καὶ ἡ ἀλήθεια περὶ τοῦ Θεοῦ εἶνε τόσον δυσκολωτέρα, ὅσον τελειότερον θέλομεν νὰ τὴν κατανοήσωμεν καὶ εἶνε τόσον κοπιωδέστερα τὰ προβλήματα τῆς, ὅσον περισσοτέρους τρόπους κατανοήσεως ἔχει. Διότι κάθε ἔνστασις, ἀκόμη καὶ ἡ πλέον μικρά, φράσσει τὸν δρόμον καὶ ἀνακόπτει τὴν πορείαν διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐμποδίζει τὸν δρόμον τοῦ λόγου καὶ διακόπτει τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς κίνησιν ὅπως μεταστρέφουν τοὺς Ἴππους μὲ τὸ ἀπότομον τίναγμα τῶν χαλινῶν, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τοὺς σέρνουν ἀπὸ τὰ χαλινὰ καὶ τοὺς ὀδηγοῦν ὄλους μαζί. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν Σολομών, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνώτερος εἰς τὴν σοφίαν ἀπὸ ὄλους τοὺς προγενεστέρους καὶ τοὺς συγχρόνους του⁸⁸, διότι ὁ Θεὸς ἐδώρισεν εἰς αὐτὸν εὐρύχωρον διάνοιαν, ὥστε τὸ πλῆθος τῶν διανοημάτων νὰ εἶνε πλουσιώτερον ἀπὸ τὴν ἄμμον, καὶ ὅμως καὶ αὐτὸς ὅσον περισσότερον εἰσέρχεται εἰς τὰ βάθη, τόσον περισσότερον ἰλιγγιᾷ καὶ θέτει ὡς κορυφὴν τῆς σοφίας τὸ νὰ εὕρη πόσον ὑπολείπεται⁸¹. Ὁ δὲ Παῦλος προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ, δὲν λέγω θεβαίως τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὸ εἶνε ἤδη ἐντελῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ μόνον τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εὕρισκει διέξοδον οὔτε στάσιν εἰς τὴν ἀνάβασίν του, οὔτε τελειώνει εἰς ἓνα φανερόν τέλος ἢ περιέργεια τῆς διανοίας, ἀφοῦ πάντοτε φαίνεται νὰ λείπη κάτι — ὡ παράδοξον! Θὰ πάθω καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιον —, κατάπληκτος περιγράφει τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὀνομάζει πλοῦτον καὶ βάθος Θεοῦ καὶ ὁμολογεῖ ὅτι εἶνε ἀκατάληπτοι αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ⁸² καὶ χρησιμοποιεῖ σχεδὸν τοὺς λόγους τοῦ Δαυῖδ, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ὀνομάζει τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ ἄβυσσον βαθεῖαν⁸³ τῆς ὁποίας τὸν πυθμένα δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσῃ ἢ ν' ἀντιληφθῇ, ἄλλοτε λέγει ὅτι «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ»⁸⁴ καὶ ἀπὸ τὴν σύστασίν μου, καὶ ὅτι εἶνε ἀσύγκριτος ἢ ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ ἔναντι τῆς δυνάμεως καὶ δραστηριότητος τοῦ ἑαυτοῦ μας.

22. Ἴνα γὰρ ἰάλλα ἑάσας, φησί, πρὸς ἑμαυτὸν βλέπω, καὶ πάσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμπηξιν, τίς ἢ μῆξις ἡμῶν; τίς ἢ κίνησις; πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθη; πῶς κάτω ῥέω, καὶ ἄνω φέρομαι; πῶς ψυχὴ περιγράφεται; πῶς ζωὴν δίδωσι, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; πῶς ὁ νοῦς καὶ περιγραπτός καὶ ἀόριστος, ἐν ἡμῖν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς καὶ ῥεύσεως; πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδοται, καὶ δι' ἄερος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; πῶς αἰσθῆσει κοινωνεῖ καὶ συ-
 5 στέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων; καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τίς ἢ πρώτη πλάσις ἡμῶν καὶ οὐσιασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ; καὶ τίς ἢ τελευταία μόρφωσις καὶ τελείωσις; τίς ἢ τῆς τρογῆς ἑξέσις καὶ διάδοσις; καὶ τίς ἤγαγεν ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς καὶ τοῦ ζῆν ἀφορμὰς αὐτομάτως; πῶς οἰτίοις μὲν οὐ-
 10 α, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται; τίς ἢ τῆς φύσεως ὀλκὴ καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννῶσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φίλιτῳ συνέχηται; πῶς ἐσιτηκότια τε τὰ εἶδη καὶ τοῖς χαρᾶκιτῆροι διεσιτηκότια, ὧν τοσοῦτων ὄντων αἱ ἰδιότητες ἀνέφικτοι; πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῆ μεταστά-
 20 σει, τὸ δὲ τῆ γεννήσει; τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθε, τὸ δὲ ἀντιεσῆλθεν, ὥσπερ ἐν ὀλκῷ ποταμοῦ μὴ ἐσιῶτις καὶ μένοντις. πολλὰ δ' ἂν ἔτι φιλοσοφήσας περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοστίας, πρὸς χρεῖαν τε ὁμοῦ καὶ κάλλος συνεσιῶτων τε καὶ διεσιῶτων, προσεχόντων τε καὶ
 25 προσεχομένων, ἐνσυνμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε

22. Ὡς νὰ λέγῃ ὁ Δαυῖδ· Ἀφῆνω τὰ ἄλλα καὶ βλέπω τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ κατασκευὴν· ποῖα εἶνε τὰ συστατικά μας; Πῶς κινούμεθα; Πῶς τὸ ἀθάνατον ἀνεμίχθη μὲ τὸ θνητόν; Πῶς ῥέω πρὸς τὰ κάτω καὶ συγχρόνως φέρομαι πρὸς τὰ ἄνω; Πῶς περιορίζεται ἡ ψυχὴ εἰς τὸ σῶμα, πῶς δίδει ζωὴν καὶ συγχρόνως μετέχει εἰς τὰ παθήματα; Πῶς ὁ νοῦς καὶ περιορίζεται καὶ συγχρόνως εἶνε ἀπεριόριστος, μένει μέσα μας καὶ παρακολουθεῖ τὰ πάντα μὲ τὴν ταχεῖαν κίνησιν καὶ ῥοὴν του; Πῶς χρησιμοποιεῖ τὸν λόγον καὶ ἀνακοινώνεται καὶ προχωρεῖ μέσῳ τοῦ ἀέρος καὶ εἰσέρχεται μεταξὺ τῶν πραγμάτων; Πῶς συμμετέχει εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ συμμαζεύεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἔκτος αἰσθήσεων; Καὶ ἀκόμη πρὸ αὐτῶν, πῶς εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς φύσεως γίνεται ἡ ἀρχικὴ σύλληψις καὶ ὁ πρῶτος σχηματισμός; Καὶ πῶς γίνεται ἡ τελευταία διαμόρφωσις καὶ ἡ ὀλοκλήρωσις μας; Πῶς ἐπιθυμοῦμεν τὴν τροφήν καὶ πῶς τρεφόμεθα; Ποῖος μᾶς ὠδήγησεν ἀδιδάκτους εἰς τοὺς μαστοὺς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ζωῆς; Πῶς τὸ σῶμα τρέφεται μὲ τροφὰς ἢ δὲ ψυχὴ μὲ λόγον; Ποῖα εἶνε ἡ φυσικὴ ἔλξις καὶ σχέσις μεταξὺ γονέων καὶ παιδιῶν, ὥστε νὰ συνδέωνται μὲ τὸ φίλτρον; Πῶς ὁμοιάζουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι; Πῶς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶνε εἰς ὅλους ἢ ἰδίᾳ καὶ συγχρόνως διαφέρουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς χαρακτῆρας, πού εἶνε πάρα πολλοὶ μὲ ἀναριθμήτους ιδιότητας; Πῶς τὸ αὐτὸ ὄν εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν θνητόν ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀθάνατον λόγῳ τῆς γεννήσεως; Πράγματι τὸ ἕνα ἐξέρχεται καὶ εἰς τὴν θέσιν του εἰσέρχεται τὸ ἄλλο, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ῥοὴν τοῦ ποταμοῦ, πού ἐνῶ δέν σταματᾷ ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ. Πολλὰ ἀκόμη θὰ εἶχες νὰ φιλοσοφήσῃς διὰ τὰ ὄργανα καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ τὴν μεταξὺ των ἀρμονίαν· πῶς μὲ τὸν νόμον καὶ τὴν λογικὴν τῆς φύσεως συνενώνονται καὶ ἀπομακρύνονται, ὑπερτεροῦν καὶ ὑπολείπονται, ἐνώ-

καὶ περιεχομένων, νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. πολλὰ περὶ φωνῶν καὶ ἀκοῶν· πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, αἱ δὲ ὑποδέχονται, διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυπώσεως ἀλλήλαις ἐπιμιγνύμεναι. πολλὰ περὶ ὕψους ἀρρήτως κοινωνούσης τοῖς ὄρατοῖς, καὶ μόνῳ τῷ θεῷ ἰσχυροῦσθαι καὶ ὁμοῦ κινουμένης, καὶ ταυτὸν τῷ νοῦ πασχούσης μετὰ γὰρ τοῦ Ἰσοῦ τάχους ἐκεῖνός τε μίγνυται τοῖς νοουμένοις καὶ αἴθρη τοῖς ὄρωμένοις. πολλὰ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, αἱ παραδοχαὶ τινὲς εἰσι τῶν ἔξωθεν, λόγῳ μὴ θεωρούμεναι. 10 πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὕπνοις ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δι' ὄνειράτων ἀναπλάσεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ καὶ ἐφέσεως, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὅσοις ὁ μικρὸς οὗτος κόσμος διοικεῖται, ὁ ἄνθρωπος.

23. Βούλει σοὶ καὶ τὰς τῶν ἄλλων ζώων διαφορὰς πρὸς 15 τε ἡμᾶς καὶ πρὸς ἄλληλα, φύσεις τε καὶ γενέσεις καὶ ἀνατροφάς, καὶ χώρας, καὶ ἦθη, καὶ ὅλον πολιτείας καταριθμῶμαι; πῶς τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ μοναδικά; τὰ μὲν ποηφάγα, τὰ δὲ σαρκοβόρα; τὰ μὲν θυμοειδῆ, τὰ δὲ ἡμερα; τὰ μὲν φιλόανθρωπα καὶ σύντροφα, τὰ δὲ ἀτίθασα καὶ ἐλεύθε- 20 ρα; καὶ τὰ μὲν ὅλον ἐγγύτερα λόγου τε καὶ μαθήσεως, τὰ δὲ παντελῶς ἄλογα καὶ ἀμαθέστατα; τὰ μὲν πλείονων αἰσθή-

85. «Ὁ μικρὸς οὗτος κόσμος, ὁ ἄνθρωπος». «Ἀπομίμησις τοῦ παντός (=σύμπαντος), ἢ «μικρὸς κόσμος» ἢ «μικρὸς διάκοσμος», «δραχὺς κόσμος» λέγεται ὁ ἄνθρωπος πρῶτα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (Τίμαιος, 88cd) καὶ ἔπειτα ὑπὸ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἰδίᾳ δταν ἐρμηνεύουν τὴν Γένεσιν ἢ γράφουν περὶ παραδείσου. Βλ. Φίλων, Περὶ κληρον. τῶν θείων, 155. Κλήμης Ἀλεξ., Πρωτ. 1, 1, 5. ΒΕΠ 7, 19. Μεθόδιος Πατάρων, Περὶ ἀναστ. 2, 10. ΒΕΠ 18, 160. Μ. Βασίλειος, Εἰς τὸ Ἐπίσκοπος σεαυτῷ 7 PG 216a. Γρηγόριος Νύσσης, Περὶ κατασκ. τοῦ ἀνθρ., 16 PG 44, 177d.

86. Τὰ κεφάλαια 23-30 ὁμοιάζουν τόσον πολὺ μὲ τὴν Ἐξαήμερον τοῦ Μ. Βασιλείου, ὥστε δύναται κανεὶς νὰ εἰπῆ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἔλαβεν ὁ Γρηγόριος ὅλα, ὅσα λέγει, καὶ τὰ ἐκθέτει ἐν ἐπιτομῇ. Ἔχει δὲ ἡ ἐπιτομὴ ὡς ἑξῆς: Γρηγορίου κεφάλαιον 23 (Βασιλείου λόγοςΘ')· 24 (Ζ', Η')· 25 (Η')· 26 (Ε', Δ', Γ')· 27 (Γ', Δ')· 28 (Στ', Γ')· 29 (Στ')· 30 (Γ', Στ'). Βλέπε τὰ ἐκεῖ σχόλια περὶ τῶν ζώων, φυτῶν, χωρῶν, γεωλογικῶν, μετεωρολογικῶν καὶ ἀστρονομικῶν φαινομένων.

νονται καὶ διαχωρίζονται, περιέχουν καὶ περιέχονται, ὥστε νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰς ἀνάγκας καὶ συγχρόνως νὰ εἶνε καὶ ὠραῖα. Πολλὰ θὰ εἶχες νὰ εἰπῆς διὰ τὴν φωνὴν καὶ τὴν ἀκοήν· ἡ μὲν φωνὴ ἐκφέρεται μὲ τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ πλήττει τὸν ἀέρα· ἡ δὲ ἀκοὴ ὑποδέχεται τὰ κτυπήματα καὶ ἔτσι συναντῶνται. Πῶς συναντῶνται μεταξύ των, καθὼς ἡ φωνὴ μὲν ἐκφέρεται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, ἡ ἀκοὴ δὲ τὴν συλλαμβάνει μὲ τὴν μορφήν ποῦ λαμβάνει ἀφοῦ πλήξῃ τὸν ἀέρα. Πολλὰ θὰ εἶχες νὰ εἰπῆς διὰ τὴν ὄρασιν ἢ ὁποῖα μὲ ἀνέκφραστον τρόπον καὶ μὲ μόνην τὴν βούλησιν ἐπικοινωνεῖ μὲ τὰ ὄρατά, καὶ ἐπειδὴ κινεῖται μαζὶ μὲ τὴν βούλησιν συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ὄρασιν ὅτι καὶ μὲ τὸν νοῦν ἢ ἔχει καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιον προνόμιον ποῦ ἔχει ὁ νοῦς. Διότι μὲ ὄρασιν ταχύτητα ἀναμιγνύεται ὁ νοῦς εἰς τὰ νοητά, μὲ τὴν ἀναμιγνύεται ἡ ὄρασις εἰς τὰ ὄρατά. Ἀκόμη πολλὰ θὰ ἠδύναντο νὰ λεχθοῦν διὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἱ ὁποῖαι εἶνε τρόπον τινὰ αἱ ἀποθῆκαι διὰ τὰ ὅσα δὲν ἐρευνᾷ τὸ λογικόν. Πολλὰ διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ὕπνου, δι' ὅσα ἀναπλάθωμεν μὲ τὰ ὄνειρα, διὰ τὴν μνήμην καὶ τὴν ἀνάμνησιν, τὸν λογισμὸν καὶ τὸν θυμὸν, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ γενικῶς δι' ὅλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα διοικεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὁ μικρὸς αὐτὸς κόσμος**.

23. Θέλεις νὰ σοῦ ἀπαριθμήσω καὶ τὰς διαφορὰς** ποῦ ἔχουν τὰ ἄλλα ζῶα μὲ ἡμᾶς καὶ μεταξύ των; Τὴν φύσιν καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὴν διατροφήν καὶ τὰς χώρας καὶ τὰς συνηθείας καὶ τὴν ὄλην τρόπον τινὰ πολιτείαν; Πῶς ἄλλα μὲν ζοῦν εἰς ἀγέλας καὶ ἄλλα μόνα; ἄλλα εἶνε φυτοφάγα καὶ ἄλλα σαρκοφάγα; ἄλλα ἄγρια καὶ ἄλλα ἡμερα; ἄλλα εἶνε φίλοι καὶ σύντροφοι τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ἄλλα εἶνε ἀτίθασα καὶ ζοῦν ἐλεύθερα; ἄλλα οἰονεὶ κατανοοῦν καὶ μαθαίνουν εὐκολώτερον καὶ ἄλλα εἶνε ἐντελῶς ἄλογα καὶ ἀμαθέστατα; Πῶς ἄλλα ἔχουν περισσοτέρας καὶ ἄλλα

σεων, τὰ δὲ ἐλαιτόνων; τὰ μὲν ἀκίνητα, τὰ δὲ μεταβατικά;
 τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα; τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα με-
 γέθει καὶ κάλλει ἢ τῷ εἰτέρῳ τούτων, τὰ δὲ βραχύτατα ἢ δυο-
 ειδέστατα ἢ καὶ ἀμφοτέρω; τὰ μὲν ἄλκιμα, τὰ δὲ ἀσθενῆ; τὰ
 5 μὲν ἀμυντικά, τὰ δὲ ὑποπια καὶ ἐπίβουλα; τὰ μὲν φυλακιά, τὰ
 δὲ ἀφύλακτα; τὰ μὲν φίλεργα καὶ οἰκονομικά, τὰ δὲ παντῶ-
 πασιν ἀργὰ καὶ ἀπρονόητα; καὶ ἔτι πρὸ τούτων, πῶς τὰ μὲν
 ἐρπυστικά, τὰ δὲ ὄρθια; τὰ μὲν φιλόχωρα, τὰ δὲ ἀμφίβια;
 τὰ μὲν φιλόκαλα, τὰ δὲ ἀκαλλώπιστα; συζυγῆ τε καὶ ἀζυγῆ;
 10 σὴ φρονά τε καὶ ἀκόλαστα; πολύγονά τε καὶ οὐ πολύγονα;
 μακρόβιά τε καὶ ὀλιγόβια; κάμνοι ἂν ἡμῖν ὁ λόγος τοῖς κατὰ
 μέρος ἐπεξιῶν.

24. Σκέψαι μοι καὶ νηκτὴν φύσιν τῶν ὑδάτων διολι-
 σθαίνουσαν, καὶ οἶον ἵπταμένην κατὰ τῆς ὑγραῶς φύσεως, καὶ
 15 τοῦ μὲν ἰδίου σπῶσαν ἀέρος, τῷ ἡμετέρῳ δὲ κινδυνεύουσαν,
 ὥστερ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὕδασι· ἦθη τε καὶ πάθη, καὶ μί-
 ξεις καὶ γονάς, καὶ μεγέθη καὶ κάλλη, φιλοχωρίας τε καὶ
 πλάνας, συνόδους τε καὶ ἀποχωρήσεις, καὶ ἰδιότητος μικροῦ
 τοῖς ἐπιγείοις παραπλησίας, ἔστι δὲ ὧν καὶ κοινωνίας καὶ
 20 ἰδιότητος ἀντιθέτους, ἔν τε εἶδεσι καὶ ὀνόμασι. σκέψαι μοι
 καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας ἔν τε σχήμασι καὶ χρω-
 μασι, τῶν τε ἀλάλων καὶ τῶν ᾠδικῶν καὶ τίς τῆς τούτων
 μελωδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τίς δὲ δοὺς τέτιγι τὴν

ὀλιγωτέρας αἰσθήσεις; ἄλλα μένουν εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ ἄλλα μετακινουῦνται; ἄλλα εἶνε ταχύτατα καὶ ἄλλα παχύτατα; ἄλλα ὑπερέχουν εἰς τὸ μέγεθος καὶ εἰς τὴν ὁμορφίαν των ἢ εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ δύο, ἐνῶ ἄλλα εἶναι πολὺ μικρὰ ἢ πολὺ ἄσχημα ἢ καὶ τὰ δύο; Πῶς ἄλλα εἶνε ῥωμαλέα καὶ ἄλλα εἶνε ἀδύναμα; ἄλλα μόνον ἀμύνονται καὶ ἄλλα εἶνε ὑπουλα καὶ ἐπιθετικά, ἄλλα ἀγρυπνα καὶ ἄλλα ἀμέριμα; ἄλλα ἐργατικά καὶ οἰκονόμα ἐνῶ ἄλλα δὲν ἐργάζονται καθόλου καὶ δὲν προνοοῦν; Καὶ κάτι ἀκόμη σπουδαιότερον· πῶς ἄλλα μὲν ἔρπου καὶ ἄλλα εἶνε ὄρθια; ἄλλα εἶναι χερσαῖα καὶ ἄλλα ἀμφίβια; ἄλλα ἀγαποῦν τὴν ἐπίδειξιν τοῦ κάλλους καὶ ἄλλα εἶνε ἀστόλιστα; Πῶς ἄλλα ζοῦν ζευγαρωτὰ καὶ ἄλλα δὲν συνταιριάζου; ἄλλα ζοῦν μὲ σφροσύνην καὶ ἄλλα εἶνε ἀκόλαστα; ἄλλα γεννοῦν πολλὰ μικρὰ καὶ ἄλλα ὀλίγα; ἄλλα εἶνε μακρόβια καὶ ἄλλα βραχύβια; Θὰ ἀποκάμωμεν ἂν ἀναφέρωμεν τὰς ἐπὶ μέρους λεπτομερείας.

24. Ἐξέτασε, ἀγαπητέ μου, τὰ ὑδρόβια ζῶα ποὺ κινουῦνται μέσα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἶνε ὡσάν νὰ πετοῦν μέσα εἰς τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον· καὶ τὸν μὲν ἰδικόν των ἀέρα, δηλαδὴ τὸ ὕδωρ, τὸ ἀπομυζοῦν, εἰς τὸν ἰδικόν μας ὅμως διατρέχουν τὸν κίνδυνον ποὺ διατρέχουμε ἡμεῖς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐπίσης τὰς συνηθείας καὶ τὰ πάθη, τὰς μίξεις καὶ τὰς γεννήσεις, τὸ μέγεθος, τὸ κάλλος, τὴν ἀγάπην πρὸς ἓνα τόπον καὶ τὰς περιπλανήσεις, πῶς συναθροίζονται καὶ πῶς σκορπίζονται, καὶ τὰς ιδιότητας μερικῶν ὑδροβίων ποὺ εἶνε παρόμοιαι μὲ τὰς τῶν χερσαίων. Μερικὰ πάλιν ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά, μερικὰ ἀντίθετα καὶ εἰς τὴν μορφήν καὶ εἰς τὸ ὄνομα. Ἐξέτασε, ἀγαπητέ μου, καὶ τὰ σμήνη τῶν πτηνῶν καὶ τὴν ποικιλίαν εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὰ χρώματα, ὅσα εἶνε ἄλαλα καὶ ὅσα ὠδικά. Διὰ ποῖον λόγον ἔχουν τὴν μελωδίαν καὶ ἀπὸ ποῖον

ἐπὶ σιήθους μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἄσματά τε καὶ
 τερετίσματα, διὰ τὴν ἡλίω κινῶνται τὰ μεσημβρινὰ μουσουρ-
 γοῦντες, καὶ καταφρονῶσι τὰ ἄλλα, καὶ ὁδοιπόρον ταῖς φω-
 ναῖς παραπέμπωσι; τίς ὁ κήρυξ συνυφαίνων τὴν ᾠδὴν, διὰ
 5 ἐκπειτᾶση τὸ πτερόν ταῖς αἴραις, καὶ ποιῆ μέλος τὸ σύριγμα;
 ἔω γὰρ λέγειν τὰς θιαίους φωνάς, καὶ ὅσα τέχναι σοφίζον-
 ται κατὰ τῆς ἀληθείας. πόθεν ταῶς, ὁ ἀλαζῶν ὄρνις καὶ Μη-
 δικός, οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, ὥστε (καὶ γὰρ αἰσθᾶ-
 νεται τοῦ οἰκείου κάλλους), διὰ τὴν ἴδην τινὰ πλησιάζοντα, ἢ ταῖς
 10 θηλείαις, ὡς φασί, καλλωπίζηται, τὸν ἀνχένα διάρας, καὶ
 τὸ πτερόν κυκλοτερώς περιστήσας τὸ χρυσαυγές καὶ κατᾶ-
 στερον, θεατρῶν τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς μετὰ σοβαροῦ τοῦ
 βαδίσματος; ἢ μὲν σὺν θεῷ Γραφή καὶ γυναικῶν θαυμάζει
 σοφίαν τὴν ἐν ὑφάσμασι, Τίς ἔδωκε, λέγουσα, γυναιξὶν ὑφά-
 15 σματος σοφίαν καὶ ποικιλικὴν ἐπιστήμην; ζῶον λογικοῦ τοῦ-
 το, καὶ περιτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ μέχρι τῶν οὐρανίων ὁδεύ-
 οντος.

25. Σὺ δέ μοι θαύμασον καὶ ἀλόγων φρονικὴν σύνεσιν,
 καὶ τοὺς λόγους, εἰ δύνασαι, παράσκησον. πῶς μὲν ὄρνις κα-
 20 λιαὶ πέτραι τε καὶ δένδρα καὶ ὄρφοι, εἰς ἀσφάλειάν τε ὁμοῦ
 καὶ κάλλος ἐξησκημένοι, καὶ τοῖς τερομένοις ἐπιτηδείως;
 πόθεν δὲ μελίσοις τε καὶ ἀράχναις τὸ φίλεργον καὶ φιλό-
 τεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκηται καὶ συνέχηται δι'
 ἑξαγώνων σφρίγγων καὶ ἀντισφρόφων, καὶ τὸ ἑδραῖον αὐταῖς
 25 διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος καὶ ἀλλαγῆς ἐπιπλεκομένων
 ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν πραγματεύηται, καὶ ταῦτα ἐν ζο-

τὴν ἔλαβον; Ποῖος ἔδωκεν εἰς τὸν τζίτζικα τὸ μουσικὸν ὄργανον, ὥστε νὰ τραγουδᾷ καὶ νὰ τερετίζη ἐπάνω εἰς τὰ κλωνάρια; Ὅταν ὑποκινουῦνται ἀπὸ τὸν ἥλιον διὰ τὴν μεσημβρινὴν τῶν μουσικῶν, γεμίζουν τὰ δάση μὲ τὰ τραγούδια καὶ συντροφεύουν μὲ τὰς φωνὰς τὸν ὄδοιπρόν. Ποῖος βοηθεῖ τὸν κύκνον νὰ συνθέσῃ τὸ ὄσμα του, ὅταν ἀπλώνη τὰ φτερά του εἰς τὰς αὔρας καὶ μελοποιῇ τὸ σφύριγμά του; Δὲν ἀναφέρω βεβαίως ἀγρίας κραυγὰς καὶ θύσας ἐντέχνως σοφίζονται κατὰ τῆς ἀληθείας. Πῶς τὸ παγῶνι τὸ ἀλαζονικὸν Μηδικὸν πτηνὸν ἀγαπᾷ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν δόξαν, ὥστε, ἐπειδὴ αἰσθάνεται τὴν ὁμορφίαν του, ὅταν ἰδῆ νὰ τὸ πλησιάσῃ κάποιος ἢ τὰ θηλυκά, ὅπως λέγουν, καλλωπίζεται, τανύζει τὸν τράχηλόν του καὶ ἀπλώνει κυκλικὰ τὰ φτερά του, πού λάμπουν σὰν χρυσᾷ καὶ εἶνε γεμάτα μὲ ἄστρα, καὶ μὲ ἀγέρωχον βάδισμα ἐπιδεικνύει τὸ κάλλος εἰς τοὺς ἐραστάς; Ἡ θεία Γραφή λοιπὸν θαυμάζει τὴν δεξιότητιαν τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ὑφαντικὴν καὶ λέγει· «Τίς ἔδωκε γυναιξίν ὑφάσματος σοφίαν καὶ ποιητικὴν ἐπιστήμην;»⁹⁷. Αὐτὸς εἶνε λογικὸν ὄν μὲ περισσὴν σοφίαν, πού φθάνει εἰς τὸν οὐρανόν.

25. Σὺ ὅμως, ἀγαπητέ μου, θαύμασε τὴν φυσικὴν σύνεσιν τῶν ἀλόγων ὄντων καὶ δός μου ἐξηγήσεις. Πῶς οἱ βράχοι, τὰ δένδρα, καὶ αἱ στέγαι καθίστανται φωλεαὶ διὰ τὰ πτηνὰ ἀσφαλεῖς καὶ ὠραῖαι καὶ συγκρόνως κατάλληλοι διὰ τὴν τροφήν των; Ἀπὸ ποῦ ἔμαθαν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν τελειότητα εἰς τὴν τέχνην αἱ μέλισσαι καὶ αἱ ἀράχναι; Ὡστε αἱ μὲν μέλισσαι νὰ διαμορφώνουν τὰς κηρήθρας των καὶ νὰ τὰς συγκρατοῦν μὲ ἐξαγώνους θαλάμους πού συμπληρῶνται ἀμοιβαίως καὶ μὲ ἓνα διατείχισμα εἰς τὸ μέσον, καὶ καθὼς περικυκλώνονται καὶ ἐναλλάσσονται αἱ γωνίαι μὲ εὐθείας γραμμὰς νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ σταθερότης τῶν θαλάμων. Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται

φεροῖς οὕτω τοῖς σίμβλοις καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν· αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερίων σχεδὸν τῶν νημάτων πολυειδῶς διατεταμένων πολυπλόκους τοὺς ἰσοῦς ἐξυφαίνωσι, καὶ ταῦτα ἐξ ἀφανῶν τῶν ἀρχῶν, οἴκησιν τε ὁμοῦ τιμίαν, 5 καὶ θήραν τῶν ἀσθενεσιτέρων εἰς τροφῆς ἀπόλαυσιν; ποῖος Εὐκλείδης ἐμιμήσατο ταῦτα, γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ οὔσαις, καὶ κάμνων ἐν ταῖς ἀποδείξεσι; τίος Παλαμήδους τακτικὰ κινήματά τε καὶ σχήματα γεράνων, ὧς φασι, καὶ ταῦτά παιδεύματα κινουμένων ἐν τάξει, καὶ μετὰ ποικίλης 10 τῆς πιήσεως; ποῖοι Φειδίαι καὶ Ζεύξιδες καὶ Πολύγνωτοι, Παρράσιοί τε ἑνὸς καὶ Ἀγλαοφῶντες, κάλλη μεθ' ὑπερβολῆς γράφειν καὶ πλαίτειν εἰδότες; τίς Κνώσσιος Δαιδάλου χορὸς ἐναρμόνιος, νόμφη πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν, ἢ λαβύρινθος Κρητικὸς δυσδιέξοδος καὶ δυσέλικτος, ποιη- 15 τικῶς εἰπεῖν, καὶ πολλάκις ἀπαντιῶν ἑαυτῷ τοῖς τῆς τέχνης σοφίσμασι; καὶ σιωπῶ μυστήκων ταμιεῖά τε καὶ ταμίας, καὶ θησαυρισμὸν τροφῆς τῷ καιρῷ σύμμετρον, τάλλα τε ὅσα περὶ ὁδῶν καὶ περὶ ἡγουμένων καὶ τῆς ἐν τοῖς ἔργοις εὐταξίας ἔγνωμεν ἱστορούμενα.

88. «Εὐκλείδης» ὁ μεγαλύτερος γεωμέτρης τῆς ἀρχαιότητος, αὐτὸς πού συνέταξε ὅλην τὴν γεωμετρίαν, ὅπως ἔχει μέχρι σήμερον, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Εὐκλείδειος γεωμετρία.

89. «Παλαμήδης» θρυλικὸς ἦρωσ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, θρυλούμενος ὡς σοφώτερος καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς. Εἰς αὐτὸν ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν ἐπινόησιν τῆς τακτικῆς ἐν παρατάξει μάχης (ἐνῷ μέχρι τότε δῆθεν ἐπολέμουν ὡς ἀτακτα στίφη), καὶ πολλὰς ἄλλας, τῶν ὁποίων κυριωτέρα ἡ ἐπινόησις τῆς ἀλφαβήτου. Κατ' ἄλλην ὁμως ἐκδοχὴν, ἱστορικὴν αὐτὴν καὶ ὄχι θρυλικὴν, τὴν ἀλφαβήτην ἔφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Φοίνικες, καὶ διὰ τοῦτο τὰ γράμματά του ὀνομάζοντο «φοινικήα».

90. «Φειδίαι καὶ Ζεύξιδες καὶ Πολύγνωτοι, Παρράσιοί τε ἑνὸς καὶ Ἀγλαοφῶντες». Φειδίας ὁ Ἀθηναῖος, γλύπτης· οἱ ὑπόλοιποι, Ζεύξις ὁ Ἡρακλειώτης, Πολύγνωτος ὁ Θάσιος, Παρράσιος καὶ Ἀγλαοφῶν, ἦσαν ὄλοι ζωγράφοι. Καὶ οἱ πέντε ἔζησαν τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα π.Χ.

91. «Δαιδάλος» θρυλικὸς μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος, κατασκευα-

μέσα εἰς σκοτεινὰ διαμερίσματα ἀπὸ ὑλικά ἀόρατα. Αἱ ἀράχναι πάλιν μὲ λεπτὰ καὶ σχεδὸν ἀέρια νήματα, πού μὲ πολλοὺς τρόπους ἀπλώνουν, ἐξυφαίνουν πολυπλόκους ἱστούς — χωρὶς νὰ φαίνεται ἡ ἀρχὴ — πού χρησιμοποιοῦν ὡς πολύτιμον κατοικίαν καὶ ὡς παγίδα διὰ νὰ συλλαμβάνουν τὰ ἀσθενέστερα πού εἶνε ἡ ἀπολαυστικὴ τροφή των. Ποῖος Εὐκλείδης⁹² ἐπέτυχε νὰ τὰ μιμηθῇ αὐτά, αὐτὸς πού ἐπενόησε τὰς νοητὰς γραμμὰς καὶ ἐκοπίασε νὰ τὰς ἀποδείξη; Ἐκ τῆς ἀποδείξεως ἐμαθάνθη ὅτι οἱ γερανοὶ νὰ κινουῦνται εἰς παρατάξεις καὶ σχηματισμούς, ὅπως λέγουν, καὶ μάλιστα νὰ κινουῦνται μὲ ὑποδειγματικὴν τάξιν καὶ ποιικιλίαν πτήσεων; Ποῖοι Φειδίαι καὶ Ζεῦξιδες καὶ Πολύγνωτοι καὶ Παρράσιοι καὶ Ἀγλαοφῶντες⁹³ πού ἐγνώριζαν νὰ κάνουν ἔργα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς μὲ ὑπερβολικὴν ὠραιότητα; Ποῖος Δαίδαλος⁹⁴ ἐφιλοτέχνησε τὸν ἀρμονικὸν κνώσσιον χορὸν⁹⁵ διὰ μίαν νύμφην⁹⁶ μὲ ἔξοχον κάλλος; ἢ ποῖος λαβύρινθος κρητικὸς⁹⁷ μὲ δυσκόλους διεξόδους καὶ πολυπλόκους ἐλιγμούς, διὰ νὰ ὀμιλήσω ποιητικῶς καὶ μὲ ὅλα τὰ σοφίσματα τῆς τέχνης; Καὶ δὲν κάνω λόγον διὰ τὰς ἀποθήκας τῶν μυρμηγκῶν, διὰ τοὺς ἀποθηκευτὰς καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῆς τροφῆς ἀναλόγως πρὸς τὸν καιρὸν, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού γνωρίζομεν ἀπὸ διηγήσεις διὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς ἡγέτας καὶ διὰ τὴν εὐταξίαν πού ὑπάρχει εἰς τὰς ἐργασίας.

στῆς τοῦ Λαβυρίνθου καὶ ἄλλων θαυμασίων κατασκευῶν ὁ πρῶτος ἱπτάμενος ἄνθρωπος.

92. «Κνώσσιον χορὸς»· πολύπλοκον εἶδος χορικῆς διατάξεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ, λαθὼν τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Κνωσσοῦ, καὶ χαρακτηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς ἐπινόησις τοῦ Δαιδάλου (Ἰλιάς Σ 590-595).

93. «Νύμφη»· ἐννοεῖ τὴν Ἀριάδην. Ὀμηρος, Ἰλιάς Σ, 590-595.

94. «Λαβύρινθος κρητικὸς». Κατὰ τὸν θρύλον ἦτο πολυδαίδαλον ἀνάκτορον ἐν Κρήτῃ, κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Δαιδάλου, ὅπου ἐτρέφετο ὁ Μινώταυρος. Κατὰ τὴν σύγχρονον ἀρχαιολογίαν καὶ γλωσσολογίαν πρέπει νὰ ἦτο ἀνάκτορον - ναὸς, ὅπου κυριώτερον λατρευτικὸν σύμβολον ἦτο ὁ λάβυς, δηλαδὴ ὁ διπλοῦς πέλεκυς.

26. Εἰ τούτων ἐφικτός ὁ λόγος σοι, καὶ τὴν περὶ ταῦτα
 σύνεσιν ἔγνωσ, σκέψαι καὶ φυτῶν διαφορὰς, μέχρι καὶ τῆς
 ἐν φύλλοις φιλοτεχνίας πρὸς τὸ ἡδιστόν τε ἄμα ταῖς ὄψεσι
 καὶ τοῖς καρποῖς χρησιμώτατον. σκέψαι μοι καὶ καρπῶν ποι-
 5 κιλίαν καὶ ἀφθονίαν, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκαιοτάτων τὸ
 κάλλιστον. καὶ σκέψαι μοι καὶ δυνάμεις ριζῶν καὶ χυμῶν
 καὶ ἀνθέων καὶ ὀσμῶν, οὐχ ἡδιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑγι-
 εῖαν ἐπιτηδεύων, καὶ χρωμάτων χάριτας καὶ ποιότητας. Ἔτι
 δὲ λίθων πολυτελείας καὶ διαυγείας· ἐπειδὴ σοι πάντα προῦ-
 10 θῆκεν, ὥσπερ ἐν πανδαισίᾳ κοινῇ, δοα τε ἀναγκαῖα καὶ δοα
 πρὸς ἀπόλασιν, ἢ φύσις· ἴν', εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐξ ὧν εὐεργε-
 τῆ, γνωρίσης Θεόν, καὶ τῷ δεῖσθαι γένη σεαυτοῦ συνειώτε-
 ρος. ἐντεῦθεν ἔπελθέ μοι γῆς πλάτη καὶ μήκη τῆς κοινῆς
 πάντων μητρὸς καὶ κόλπους θαλαττίλους ἀλλήλοισι τε καὶ τῆ
 15 γῆ συνδεσμένους καὶ ἀλοῶν κάλλη καὶ ποταμοὺς καὶ πη-
 γὰς δαυριεῖς τε καὶ ἀενάους, οὐ μόνον ψυχρῶν καὶ ποτίμων
 ὑδάτων, καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς, ἀλλὰ καὶ δοαὶ ὑπὸ γῆν ρέουσαι,
 καὶ σήραγγὰς τινὰς ἔποιτρέχουσαι, εἰτ' ἐξωθούμεναι διαίῳ
 τῷ πνεύματι καὶ ἀνιιτυπούμεναι, εἰτ' ἐκπυρούμεναι τῷ σφο-
 20 δρῳ τῆς πᾶλης καὶ τῆς ἀντιθέσεως, ὅπη παρέρκοι κατὰ μι-
 κρὸν ἀναρρήγνυται, καὶ τὴν τῶν θερμῶν λουτρῶν χρεῖαν
 ἐντεῦθεν ἡμῖν χαρίζονται πολλαχοῦ τῆς γῆς, καὶ μετὰ τῆς
 ἐναντίας δυνάμεως λαιρεῖαν ἄμισθον καὶ αὐτόματον. εἰπέ πῶς
 καὶ πόθεν ταῦτα. τί τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἄτεχνον ὕφασμα. οὐχ

26. Ἄν κατενόησες ὅσα εἶπα διὰ τὰ ζῶα καὶ ἔμαθες καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἐρεύνησε ἐν συνεχείᾳ τὰ διάφορα εἶδη τῶν φυτῶν. Νὰ τὰ βλέπη κανεῖς, αἰσθάνεται μεγίστην εὐχαρίστησιν· οἱ καρποὶ τῶν εἶνε χρησιμώτατοι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ φύλλα τῶν εἶναι ἀρίστης τέχνης. Ἐξέτασε, ἀγαπητέ μου, καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ μεγίστης ἀναγκαιότητος τὰς ἀρίστης ὠραιότητος. Ἀκόμη ἐξέτασε τὰς δυνατότητας τῶν βοτάνων* καὶ τῶν κυμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθέων καὶ τῶν ἀρωμάτων, ποὺ εἶνε ὄχι μόνον πάρα πολὺ εὐχάριστα ἀλλὰ καὶ κατάλληλα διὰ τὴν ὑγείαν. Ἐπίσης τὰ θέλγητρα καὶ τὰς ιδιότητας τῶν χρωματισμῶν, ἀκόμη δὲ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαύγειαν τῶν λίθων. Ὅλα αὐτά, καὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶνε πρὸς ἀπόλαυσιν, τὰ παρέθεσεν ἐμπρὸς σου ἡ φύσις ὡσὰν εἰς κοινὸν συμπόσιον, ὥστε μὲ τὰς εὐεργεσίας αὐτὰς ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο τούλάχιστον νὰ γνωρίσῃς τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃς περισσότερο συνετός. Ἐλα τώρα νὰ διατρέξῃς τὰ πλάτη καὶ τὰ μήκη τῆς γῆς, ποὺ εἶνε κοινὴ μητέρα ὄλων, καὶ τοὺς κόλπους τῆς θαλάσσης ποὺ συνδέονται μεταξύ τῶν καὶ μὲ τὴν γῆν, τὴν ὠραιότητα τῶν δασῶν καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς πηγὰς τὰς πλουσίας καὶ ἀστειρευτοὺς, ὄχι μόνον αὐτὰς ποὺ ἔχουν ψυχρὸν καὶ πόσιμον ὕδωρ καὶ εἶνε ἐπιφανειακά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνας ποὺ ρέουν κάτω ἀπὸ τὴν γῆν καὶ διατρέχουν ὑπογείους σήραγγας, κατόπιν ἐξωθοῦνται καὶ ἀλληλοσυγκρούονται μὲ τὴν δύναμιν πεπεσμένου ἀέρος καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπερθερμαίνονται ἀπὸ τὴν σφοδρὰν πάλην πίεσεως καὶ ἀντιστάσεως. Εἰς πολλὰ μέρη, ὅπου ὑποχωρεῖ ἡ γῆ, ἀναβλύζουσι ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τοιοῦτοτρόπως μᾶς χαρίζουσι τὰ θερμὰ λουτρά, ποὺ δίδουσι λόγῳ τῆς ἰαματικῆς τῶν ἐνεργείας ὄψεως καὶ ταχίστην θεραπείαν. Εἶπέ μου πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ ἔγιναν αὐτά; Τί εἶνε αὐτὸ τὸ μέγα καὶ ἀπλοῦν ὕφασμα; Εἶνε ἐξ

ἥτιον ἐπαινεῖα τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως, ἢ καθ' ἕκαστον θεωρούμενα; πῶς γῆ μὲν ἔστηκε παγία καὶ ἀκλινής; ἐπὶ τίνας ὄχουμένη καὶ τίνος ὄντιος τοῦ ὑπερείδοντιος; καὶ τίνος ἐκεῖνο
 5 θελήματος. καὶ πῶς ἡ μὲν εἰς ὄρων κορυφὰς ἀνηγμένη, ἡ δὲ εἰς πεδία καθεζομένη, καὶ τοῦτο πολυειδῶς καὶ ποικίλως, καὶ ταῖς κατ' ὀλίγον ἐναλλαγαῖς μεδισταμένη, πρὸς τε τὴν χρεῖαν ἐστὶν ἀφθονωτέρα καὶ τῷ ποικίλῳ χαριεσιτέρα; καὶ ἡ μὲν εἰς οἰκῆσεις νενεμημένη, ἡ δὲ ἀοίκητος, ὅσην αἱ ὑπερ-
 10 βολαὶ τῶν ὄρων ἀποτέμνονται, καὶ ἄλλη πρὸς ἄλλο τι πέρας σχιζομένη καὶ ἀποβαίνουσα, τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοφυΐας ἐναργέστατον ἐστὶ γνώρισμα;

27. Θαλάττης δέ, εἰ μὲν μὴ τὸ μέγεθος εἶχον θανατᾶζειν, ἐθαύμασα ἂν τὸ ἡμερον, καὶ πῶς ἴσταιται λελυμένη τῶν ἰδί-
 15 ων ὄρων ἐντός· εἰ δὲ μὴ τὸ ἡμερον, πάντως τὸ μέγεθος. ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρω, τὴν ἐν ἀμφοτέροις δύναμιν ἐπαινεύομαι. τί τὸ συναγαγόν; τί τὸ δῆσαν; πῶς ἐπαίρεται τε καὶ ἴσταιται, ὡσπερ αἰδουμένη τὴν γείτονα γῆν; πῶς καὶ δέχεται ποταμούς πάντας καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει διὰ πλήθους περιουσίαν, ἢ οὐκ
 20 οἶδ' ὅτι χρῆ λέγειν; πῶς ψάμμος ὄριον αὐτῆς τηλικούτῳ στοιχείῳ; ἔχουσι τι λέγειν οἱ φνσικοὶ καὶ σοφοὶ τὰ μάταια καὶ κυάθῳ μειροῦντες ὄντως τὴν θάλασσαν, τὰ τηλικαῦτα ταῖς ἐαυτῶν ἐπινοαῖς; ἢ συντόμως ἐγὼ παρὰ τῆς Γραφῆς τοῦτο φιλοσοφήσω καὶ τῶν μακρῶν λόγων πιθανώτερόν τε καὶ ἀ-

96. Ἐκκλ 1, 7.

97. Ἰε 5, 22.

ἴσου ἄξια ἐπαίνου, ὅταν τὰ βλέπη κανεὶς εἰς τὴν μεταξύ των σχέσιν, ὅσον καὶ ὅταν τὰ παρατηρῇ ἕνα - ἕνα. Πῶς ἡ γῆ ἐθεμελιώθη σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητος; Ποῖον ὄχημα τὴν μεταφέρει καὶ ποῖον εἶνε τὸ ὑποστήριγμά της, καὶ ἐκεῖνο πάλιν τίνος εἶνε; Ἡ λογικὴ δὲν εὐρίσκει ἄλλο στήριγμα τῆς γῆς παρὰ μόνον τὸ θεῖον θέλημα. Καὶ πῶς ἄλλη ἔκτασις γῆς ἀπλώνεται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ ἄλλη κάτω εἰς τὰς πεδιάδας κατὰ πολλὰς καὶ ποικίλας μορφὰς καὶ μὲ συχνὰς ἐναλλαγὰς μετατρέπεται, ὥστε καὶ τὰς ἀνάγκας μὲ ἀφθονίαν ἀγαθῶν νὰ ἱκανοποιῇ καὶ μὲ τὴν ποικιλίαν νὰ εἶνε χαριτωμένη; Καὶ ἄλλη ἔκτασις εἶνε κατανεμημένη εἰς οἰκισμοὺς ἄλλη δὲ ἀκατοίκητος, ἐπειδὴ τὰ κτανύψηλα ὄρη τὴν καθιστοῦν ἀπότομον, καὶ ἄλλοῦ σκίζεται καὶ καταλήγει εἰς κάποιον κρημνόν, καὶ ἀποτελεῖ ἔτσι καθαρῶτατον γνῶρισμα τῆς μεγαλουργίας τοῦ Θεοῦ;

27. "Ἄν δὲν εἶχα νὰ θαυμάσω τὸ μέγεθος τῆς θαλάσσης θὰ ἐθαύμαζα τὴν ἡμερότητά της καὶ πῶς, ἂν καὶ λυμένη, παραμένει μέσα εἰς τὰ ὄριά της. Καὶ ἂν δὲν ἐθαύμαζα τὴν ἡμερότητά της θὰ ἐθαύμαζα ὅπως ὅποτε τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶνε ἀξιοθαύμαστα, θὰ ἐπαινέσω τὴν δύναμιν ποὺ φαίνεται καὶ εἰς τὰ δύο. Ποῖος τὴν συνεκέντρωσε, ποῖος τὴν περιώρισε; Πῶς φουσκώνει καὶ κατακάθεται, ὡσὰν νὰ ἐντρέπεται τὴν γείτονα γῆν; Πῶς ἐνῶ δέχεται ὄλους τοὺς ποταμοὺς δὲν μεταβάλλεται", λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ της μεγέθους, ἢ δὲν ἤξεύρω τί νὰ εἰπῶ. Πῶς ἕνα τόσον δυνατὸν στοιχεῖον ἠμπορεῖ νὰ τὸ περιορίζη ἡ ἄμμος"; Ἐχουν νὰ εἰποῦν τίποτε αὐτοὶ ποὺ μελετοῦν τὴν φύσιν καὶ εἶνε σοφοὶ εἰς τὰ μάταια πράγματα, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ νὰ θέλουν νὰ ἐξηγήσουν αὐτὰ εἶνε ὡσὰν πράγματι νὰ μετροῦν τὴν θάλασσαν μὲ τὸ ποτήρι; "Ἡ δὲν εἶνε ἀσφαλέςτερον καὶ ἀληθέστερον νὰ διαφωτισθῶ περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Γραφήν ἢ ὁποία συντόμως καὶ ὄχι μὲ πολλὰ λέγει

ληθέστερον; Πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος. τοῦτο τῆς ὑγραῖς φύσεως ὁ δεσμός. πῶς δὲ τὸν χερσαῖον ναυτίλον ἄγει ξύλῳ μικρῷ καὶ πνεύματι, — τοῦτο οὐ θαυμάζεις δρῶν; οὐδ' ἐξίσταται σου ἡ διάνοια; — ἵνα γῆ καὶ θάλασσα
 5 δεδῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ εἰς ἓν ἔλθῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκότα κατὰ τὴν φύσιν; τίνες δὲ πηγῶν αἱ πρῶται πηγαί, ζήτησον, ἄνθρωπε, εἴ τί σοι τούτων ἐξιχνεῦσαι ἢ εὐρεῖν δυνατὸν. καὶ τίς ὁ ποταμοῖς σχίσας καὶ πεδία καὶ ὄρη, καὶ δούς τὸν δρόμον ἀκώλυτον;
 10 καὶ πῶς ἐκ τῶν ἐναντίων τὸ θαῦμα, μήτε θαλάσσης ἐπεξιούσης μήτε ποταμῶν ἰοισμένων; τίς δὲ ἡ τῶν ὑδάτων τροφή, καὶ τί τὸ ταύτης διάφορον, τῶν μὲν ἄνωθεν ἀρδομένων, τῶν δὲ ταῖς ῥίζαις ποτιζομένων, ἵνα τι καὶ αὐτὸς κατατροφήσω τοῦ λόγου, Θεοῦ τὴν τρυφήν ἐξηγούμενος;

28. Ἄγε δὴ γῆν ἀφεις καὶ τὰ περὶ γῆν, πρὸς τὸν ἀέρα κουφίσθητι τοῖς τῆς διανοίας περοῖς, ἵνα σοι καθ' ὁδὸν ὁ λόγος προῖη· κἀκεῖθεν ἀνάξω σε πρὸς τὰ οὐράνια καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανόν. καὶ τοῖς ἐξῆς ὀκνεῖ μὲν προσεῆναι ὁ λόγος, προσεῆθεται δὲ ὁμως ὀπόσον ἔξεσι. τίς
 20 ὁ χέας ἀέρα, τὸν πολλὸν τοῦτον πλοῦτον καὶ ἄφθονον, οὐκ ἀξίαις, οὐ τύχαις μειρούμενον, οὐχ ὄροις κρατούμενον, οὐχ ἡλικίαις μεριζόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ μάγνα διανομὴν αὐταρκεῖα περιλαμβανόμενον καὶ ἰσομοιρία τιμώμενον; τὸ τῆς πιτηνῆς φύσεως ὄχημα, τὴν ἀνέμων ἔδραν, τὴν ὠρῶν·

98. Ἰωβ 26, 10.

99. Ἀδ 3, 9-10.

100. Ἐξ 16, 18.

«πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος»²⁸; Τὸ πρόσταγμα κρατεῖ δεμένον τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον. Καὶ πῶς μεταφέρει τὸν ναύτην ἀπὸ τὴν ξηρὰν ἐπάνω εἰς ἓνα μικρὸν ξύλινον πλοῖον, ποῦ ὠθεῖται ἀπὸ τὸν ἄνεμον; Ὅταν τὰ βλέπῃς αὐτά, δὲν θαυμάζεις καὶ δὲν καταπλήσσειται ἡ διάνοιά σου; Ἔτοι γῆ καὶ θάλασσα συνδέονται διὰ τὰς ἀνάγκας καὶ ἐπικοινωνίας καὶ χάριν τοῦ ἀνθρώπου γίνονται ἓνα, αὐτὰ ποῦ τόσον πολὺ διαφέρουν κατὰ τὴν φύσιν. Ποῖαι εἶνε αἱ πρωταρχικαὶ πηγαὶ τῶν πηγῶν; Ἐρεῦνησε, ἄνθρωπε, ἂν ἤμπορῆς νὰ ἐξιχνιάσῃς καὶ νὰ εὔρῃς κάτι ἀπὸ αὐτά. Καὶ ποῖος διέσχισε τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη χάριν τῶν ποταμῶν εἰς τοὺς ὁποίους παρεκώρῃσε δρόμον ἄνευ ἐμποδίων²⁹; Καὶ πῶς ἀπὸ δύο ἀντίθετα συμβαίνει τὸ θαυμαστόν, ὥστε οὔτε ἡ θάλασσα νὰ ἐκχειλίζῃ οὔτε οἱ ποταμοὶ νὰ σταματοῦν; Τί εἶδους τροφήν περιέχουν τὰ ὕδατα, καὶ ποῖαι αἱ ποικιλίαι τῆς, ὥστε ἄλλα μὲν νὰ ποτίζονται μὲ τὴν βροχὴν ἄλλα -δὲ νὰ ποτίζονται διὰ τῶν ριζῶν, διὰ νὰ ἐντρυφήσω καὶ ἐγὼ εἰς τὸν λόγον, διηγούμενος τὸν πλοῦτον τοῦ Θεοῦ;

28. Ἔλα λοιπὸν ἄφησε τὴν γῆν καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ μὲ τὰ περὰ τῆς διανοίας πέταξε εἰς τὸν ἄερα, ὥστε ν' ἀκολουθήσῃς τὸν λόγον ποῦ θὰ προηγηθῇ. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ οὐ ἀνεβάσω εἰς τὰ οὐράνια, δηλαδὴ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ. Διστάζει μὲν νὰ προχωρήσῃ ὁ λόγος εἰς τὰ περαιτέρω, θὰ προχωρήσῃ ὅμως, ὅσον ἐπιτρέπεται. Ποῖος ἐσκόρπισε τὸν ἄερα, τὸν μέγαν καὶ ἀνυπολόγιστον αὐτὸν πλοῦτον ποῦ δὲν μετρεῖται κατ' ἀξίαν οὔτε κατὰ τύχην, δὲν περιορίζεται μὲ ὄρια, δὲν κατανέμεται κατὰ τὰς ἐποχάς, ἀλλ' ὅπως ἐγένετο μὲ τὸ μάννα διανέμεται ἰσομερῶς καὶ αὐτάρκως διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην αὐτοῦ³⁰; Εἶνε τὸ ὄχημα τῶν πτερωτῶν, ἡ ἔδρα τῶν ἀνέμων, ὁ κατάλληλος καιρὸς τῶν ἐποχῶν, ἡ ἐμφύχσις τῶν

εὐκαιρίαν, τὴν ζώων ψύχωσιν, μᾶλλον δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ
 σῶμα συντήρησιν, ἐν ᾧ σώματα, καὶ μεθ' οὗ λόγος, ἐν ᾧ φῶς
 καὶ τὸ φωτιζόμενον, καὶ ἡ ὄψις ἢ δι' αὐτοῦ ῥέουσα; σκόπει
 δέ μοι καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ συγχωροῦμαι τῷ ἀέρι δοῦναι τὴν
 5 ἅπασαν δυναστείαν τῶν τοῦ ἀέρος εἶναι νομιζομένων. τίνα
 μὲν ἀνέμων ταμιεῖα; τίνας δὲ θησαυροὺς χιόνος; τίς δὲ ὁ τε-
 τοκῶς βώλους δρόσου, κατὰ τὸ γεγραμμένον; ἐκ γαστρὸς
 δὲ τίνος ἐκπορεύεται κρῦσταλλος; τίς ὁ δεομεύων ὕδωρ ἐν
 νεφέλαις, καὶ τὸ μὲν ἰσιὰς ἐπὶ τῶν νεφελῶν — ὦ τοῦ θαύ-
 10 ματος! — λόγῳ κρατουμένην φύσιν τὴν ῥέουσαν, τὸ δὲ ἐκχέ-
 ων ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ οπειρῶν καιρίως καὶ
 ὁμοίτως, καὶ οὐδὲ ἀφιεῖς ἅπασαν τὴν θγρὰν οὐσίαν ἐλευ-
 θέραν καὶ ἄσχειον, — ἀρκεῖ γὰρ ἡ ἐπὶ Νῶε κάθαρις, καὶ
 τῆς ἑαυτοῦ διαθήκης οὐκ ἐπιλήθμων ὁ ἀφενδέσιαιτος —, οὔτε
 15 ἀνέχων παντάπασιν, ἵνα μὴ πάλιν Ἡλίου τινὸς δεηθῶμεν
 τὴν ξηρότητα λύοντος; Ἐὰν κλεισθῇ, φηοί, τὸν οὐρανόν, τίς
 ἀνοίξει; ἔὰν δὲ ἀνοίξη τοὺς καταρράκτας, τίς συνέξει; τίς
 οἴσει τὴν ἐπ' ἀμφοτέρω τοῦ ὑετίζοντος ἀμετρίαν, ἔὰν μὴ τοῖς
 ἑαυτοῦ μέτροις καὶ σταθμοῖς διεξαγάγῃ τὰ σύμπαντα; τί μοι
 20 φιλοσοφήσεις περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ὧ βροντῶν ἀπὸ
 γῆς οὐ καὶ οὐδὲ μικροῖς σπινθῆροι τῆς ἀληθείας λαμπόμενε;
 τίνας ἀίμους ἀπὸ γῆς αἰτιάσῃ νέφους δημιουργούς, ἢ ἀέρος
 πύκνωσίν τινα, ἢ νεφῶν τῶν ματωτάτων θλίψιν ἢ σύρρηξιν,
 ἵνα ἡ μὲν θλίψις σοι τὴν ἀστραπὴν ἢ δὲ ρῆξις τὴν βροντὴν
 25 ἀπεργάσῃται; ποῖον δὲ πνεῦμα στενοχωρούμενον, εἶτα οὐκ ἔ-

101. Ἰωβ 38, 22.

102. Ἰωβ 38, 28-29.

103. Ἰωβ 26, 8.

104. Γε 9, 12.

105. Γ' Βα 18, 44-45.

106. Δευτ 11, 17· Γε 7, 11· Μλ 3, 10.

107. Ἰωβ 28, 25.

ζωντανῶν ὑπάρξεων ἢ μᾶλλον ἢ συντήρησις τῆς ψυχῆς πλησίον τοῦ σώματος. Εἰς αὐτὸν εὐρίσκονται τὰ σώματα καὶ μὲ αὐτὸν μεταδίδεται ὁ λόγος, εἰς αὐτὸν τὸ φῶς καὶ τὰ φωτιζόμενα ἀντικείμενα καὶ ἡ θεὰ διὰ μέσου αὐτοῦ διασκορπίζεται. Ἐξέτασε, ἀγαπητέ μου, καὶ τὰ ἐξῆς, διότι δὲν συμφωνῶ νὰ ἀποδώσω εἰς τὸν ἀέρα τὴν ἡγεμονίαν ὄλων ἐκείνων ποῦ θεωροῦνται ὅτι εἶνε τοῦ ἀέρος. Ποῖοι εἶνε οἱ ἰόποι ὅπου συγκεντρώνονται οἱ ἀνεμοὶ; Ποῖαι αἱ ἀποθῆκαι τῆς χιόνος¹⁰¹; Καὶ ὅπως λέγει ἡ Γραφή, «Τίς δὲ ὁ τετοκῶς βόλους δρόσου καὶ ἀπὸ γαστρὸς δὲ τίνος ἡ κρύσταλλος»¹⁰² ἢ «Τίς ὁ δεσμεύων ὕδατα ἐν νεφέλαις;»¹⁰³. Καὶ ἄλλοτε μὲν συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ ἐπάνω εἰς τὰ νέφη — ὦ τοῦ θαύματος! — καὶ διὰ τοῦ λόγου συγκρατεῖται τὸ ρευστὸν στοιχεῖον· ἄλλοτε δέ, τὸ ἐκκύνει ἐπάνω εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὄλης τῆς γῆς καὶ τὸ μοιράζει εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ ὅπως πρέπει, καὶ δὲν ἀφήνει ἐλεύθερον καὶ ἀσυγκράτητον τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον — φθάνει ἡ κάθαρσις ποῦ ἔγινεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νῶε, καὶ δὲν λησμονεῖ τὴν διαθήκην τοῦ ὁ ἀψευδέστατος¹⁰⁴ —, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ συγκρατεῖ ἐντελῶς διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν πάλιν τὴν ἀνάγκην κάποιου Ἡλίου ποῦ θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀνομβρίαν¹⁰⁵. Ἄν κλείσῃ τὸν οὐρανόν, λέγει, ποῖος θὰ τὸν ἀνοίξῃ; Καὶ ἂν ἀνοίξῃ τοὺς καταρράκτας, ποῖος θὰ τοὺς συγκρατήσῃ¹⁰⁶; Ποῖος θὰ ὑποφέρῃ τὴν ὑπερβολὴν βροχῆς ἢ ξηρασίας αὐτοῦ ποῦ κυβερνᾷ τὴν βροχήν, ἂν αὐτὸς δὲν ρυθμίξῃ τὰ πάντα μὲ τὰ ἰδικά του μέτρα καὶ σταθμά¹⁰⁷; Τί ἔχεις νὰ μοῦ φιλοσοφήσῃς περὶ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν, σὺ ποῦ βροντᾷς ἀπὸ τὴν γῆν καὶ οὔτε μὲ μικροὺς σπινθῆρας τῆς ἀληθείας δὲν φωτίζεσαι; Ποῖους ἀτμοὺς τῆς γῆς θὰ θεωρήσῃς ὡς αἰτίαν τῆς δημιουργίας τοῦ νέφους; Ποῖαν πύκνωσιν τοῦ ἀέρος ἢ σύνθλιψιν ἢ σύγκρουσιν τῶν μανιασμένων νεφῶν θὰ ἐννοήσῃς ὥστε νὰ σοῦ δώσῃ ἡ σύνθλιψις τὴν ἀστραπὴν καὶ ἡ σύγκρουσις τὴν βροντὴν; Ποῖον ἀέρα στενοχωρούμενον,

χον διέξοδον, ἵνα ἀσιράψη θλιβόμενον καὶ βροניתη ῥηγνύμενον; εἰ τὸν ἀέρα διήλθες τῷ λογισμῷ, καὶ δοᾶ περὶ ἀέρα, ψαῦσον ἤδη οὖν ἐμοὶ καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανίων. πίοις δὲ ἀγέτω πλέον ἡμᾶς ἢ λόγος, εἴπερ ἔμαθες τὸ ἀσθενὲς ἐν τοῖς ἐγγυτέρω, καὶ λόγον ἔγνωσ τὸ γινῶναι τὰ ὑπὲρ λόγον, ἵνα μὴ παντελῶς ἐπίγειος ἦς ἢ περίγειος, ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο, τὴν ἄγνοιαν.

29. Τίς περιήγαγεν οὐρανόν, ἔταξεν ἀστέρας; μᾶλλον δέ, τί πρὸ τούτων οὐρανόσ καὶ ἀστέρες ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ὁ μειτέωρος, ὁ τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν, καὶ οὐδὲ σεαυτὸν μειρηῖσαι δυνάμενος, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν σὴν φύσιν πολυπραγμονῶν, καὶ κεχηνῶς εἰς τὰ ἄμειρα; ἔσιω γάρ σε κύκλους καὶ περιόδους καὶ πλησιασμούς καὶ ἀποχωρήσεις καταλαμβάνειν, ἐπιτολὰς καὶ ἀνατολὰς, καὶ μοίρας τινὰς καὶ λεπτότητας, καὶ δοοὶς οὐ τὴν θαυμασίαν σου ταύτην ἐπισιτήμην ἀποσεμνύνεις· οὐπω τοῦτο κατὰληψις τῶν ὄντων ἐοτίν, ἀλλὰ κινήσεως τινος ἐπιτήρησις, ἢ πλείονι γυμνασίᾳ βεβαιωθεῖσα, καὶ εἰς ἐν ἀγαθοῦσα τὰ τηρηθέντα πλείοσιν, εἶτα λόγον ἐπινοήσασα, ἐπισιτήμη προσηγορεύθη· ὥσπερ τὰ περὶ σελήνην παθήματα γνώριμα γέγονε τοῖς πολλοῖς, τὴν ὄψιν ἀρχὴν λαβόντια τῆς γνώσεως. οὐ δέ, εἰ λίαν ἐπισιτήμων εἰ τούτων, καὶ δικαίως ζητεῖς θαυμάζεσθαι, εἰπέ τίς ἢ τῆς τάξεως αἰτία καὶ τῆς κινήσεως; πόθεν ἥλιος φρυκτωρεῖ πάση τῇ οἰκουμένη καὶ πάσαις ὕψεσιν, ὥσπερ χοροῦ τινὸς κορυφαῖος, πλέον τοὺς ἄλλους ἀστέρας

πὺ ἐπειδὴ δὲν ἔχει διέξοδον πιεζόμενος θ' ἀστράφη καὶ διαρρηγνύμενος θὰ βροντήσῃ; Ἄν μὲ τὴν σκέψιν σου διήλθες τὸν ἀέρα καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ, ψηλάφησε πλέον μαζί μου τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ οὐράνια. Ἄς μᾶς ὀδηγήῃ πλέον ἢ πίστις καὶ ὄχι ἡ λογικὴ, ἀφοῦ βεβαίως διεπίστωσες τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ πράγματα ποῦ εἶνε πλησίον μας, καὶ ἀφοῦ ἐδιδάχθης ὅτι λογικὴ εἶνε νὰ γνωρίσῃς τὰ ὑπερλογικά, διὰ νὰ μὴ εἶσαι ἐντελῶς ἐπίγειος καὶ περίγειος ποῦ ν' ἀγνοῆς ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν ἄγνοιάν σου.

29. Ποῖος ἤπλωσε τὸν οὐρανὸν καὶ ἔβαλε εἰς τὰς θέσεις των τοὺς ἀστέρας; Ἡ μᾶλλον ἠμπορεῖς προηγουμένως νὰ μοῦ εἰπῆς, τί εἶνε ὁ οὐρανὸς καὶ τί εἶνε οἱ ἀστέρες; Σὺ ὁ μετέωρος ποῦ ἀγνοεῖς αὐτὰ ποῦ εὐρίσκονται ἔμπρὸς εἰς τὰ πόδια σου καὶ δὲν ἠμπορεῖς οὔτε τὸν ἑαυτὸν σου νὰ μετρήσῃς, καὶ ὅμως ἀσχολεῖσαι πολὺ μὲ πράγματα ἀνώτερα τῆς φύσεώς σου καὶ ἀνοίγεις τὸ στόμα σου ἔμπρὸς εἰς πράγματα ποῦ δὲν μετροῦνται; Ἄλλ' ὡς δεχθῶμεν ὅτι κατανοεῖς τοὺς κύκλους καὶ τὰς περιόδους, τὴν προσέγγισιν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν, δύσεις καὶ ἀνατολὰς καὶ μερικὰς μοίρας καὶ λεπτὰ καὶ ὄλα ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων κοσμεῖς τὴν θαυμασίαν σου αὐτὴν ἐπιστήμην. Αὐτὸ δὲν εἶνε κατανόησις τῶν ὄντων, ἀλλὰ παρατήρησις κάποιας κινήσεως ἢ ὁποία ἀφοῦ ἐπεβεβαιώθη μὲ πολλὴν ἄσκησιν καὶ μὲ συγκέντρωσιν τῶν παρατηρήσεων πολλῶν ἄλλων, ἐπειτα διευτυπώθησαν αἱ ἀρχαί, καὶ ὠνομάσθη ἐπιστήμη. Ἔτσι π.χ. ἔμαθαν οἱ πολλοὶ τὰς φάσεις τῆς σελήνης ἀρχίζοντας τὴν μάθησιν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν. Σὺ δέ, ἂν εἶσαι μεγάλος ἐπιστήμων εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ζητῆς δικαίως νὰ θαυμάζῃσαι, εἶπέ, ποία εἶνε ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς τάξεως καὶ αὐτῆς τῆς κινήσεως; Πῶς ὁ ἥλιος ἐξαποστέλλει τὸ φῶς εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην καὶ εἰς ὄλους τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὡσὰν κορυφαῖος κάποιου χοροῦ, ἀποκρῦπτει ἀπὸ

ἀποκρύπτων φαιδρότητι ἢ τινες ἐκείνων ἐτέρους; ἀπόδειξις δέ, οἱ μὲν ἀντιλάμπουσιν, ὁ δὲ ὑπερλάμπει, καὶ οὐδὲ δι συνα-
 νίοχουσιν ἐᾶ γνωρίζεσθαι, καλὸς ὡς νυμφίος, ταχὺς ὡς γί-
 γας καὶ μέγας· οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι ἄλλοθεν ἢ τοῖς ἔμοις τοῦ-
 5 τον ἀποσεμνύνειν ἰσοοῦτος τὴν δύναμιν, ὥστε ἀπ' ἄλλων ἄ-
 κρων ἄλλα τῇ θερμότητι καταλαμβάνειν, καὶ μηδὲν διαφεύ-
 γειν αὐτοῦ τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ πᾶσαν πληροῦσθαι καὶ ὄψιν
 φωτὸς καὶ σωματικὴν φύσιν θερμότητος· θέρωντος ἀλλ' οὐ
 φλέγοντος, εὐκρασίας ἡμερότητι καὶ τάξει κινήσεως, ὡς
 10 πᾶσι παρόντος καὶ πάντα ἐπίσης περιλαμβάνοντος.

30. Ἐκεῖνο δέ σοι πηλίκον, εἰ κατενόησας; Τοῦτο ἐν αἰ-
 σθητοῖς ἥλιος, ὅπερ ἐν νοητοῖς Θεός, ἔφη τις τῶν ἀλλοτριώ-
 ων. αὐτὸς γὰρ ὄψιν φωτίζων, ὥσπερ ἐκεῖνος νοῦν· αὐτὸς καὶ
 τῶν ὀρωμένων ἐστὶ τὸ κάλλιστον, ὥσπερ ἐκεῖνος τῶν νοου-
 15 μένων. ἀλλὰ τί τὸ κινήσαν αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς; τί δαί τὸ αἰε-
 κινεῖν καὶ περιάγον ἐσιῶτα λόγῳ καὶ μὴ κινούμενον, ὄντως
 ἀκάμαντα καὶ φερέσβιον καὶ φυσίζων, καὶ ὅσα ποιηταῖς ὕ-
 μνηται κατὰ λόγον, καὶ μήτε τῆς ἐαυτοῦ φορᾶς ποιεῖ μήτε
 τῶν εὐεργεσιῶν ἰσιάμενον; πῶς ἡμέρας δημιουργὸς ὑπὲρ γῆς
 20 καὶ νυκτὸς ὑπὸ γῆν; ἢ οὐκ οἶδ' ὃ τι χρὴ λέγειν ἡλίῳ προσ-
 βλέπαντα. τίς ἢ τούτων πρόσληψίς τε καὶ ἀνθυφαίρεσις, καὶ
 ἢ τῆς ἀνισότητος ἰσότης, ἢ εἶπω τι καὶ παράδοξον; πῶς δὲ
 ὄρων ποιητῆς τε καὶ μερσιότης, ἐπιτάκιως ἐπιγινομένων τε καὶ
 ἀπογινομένων, καὶ ὥσπερ ἐν χορῶ συμπλεκομένων ἀλλήλαις

108. Ψα 18, 6.

109. Ψα 18, 7.

110. «Τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ὅπερ ἐν νοητοῖς Θεός, ἔφη τις τῶν ἀλλοτριῶν». Κατὰ τὸν Ἡλίαν Κρήτης «Πλάτωνός ἐστι, δὲν δὴ καὶ ἀλλότριον εἶπεν ὡς Ἑλληνα καὶ τῆς ἡμετέρας ἀλλῆς ἀλλότριον».

111. «Ἀκάμαντα καὶ φερέσβιον καὶ φυσίζων καὶ ὅσα ποιηταῖς ὕμνηται». Ἐννοεῖ καὶ λαμβάνει ἐκ τοῦ Ὀμήρου (Ἰλιάς Σ, 239), καὶ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν.

τὴν δρασιν ὄλων τοὺς ἄλλους ἀστέρας μὲ τὴν λαμπρότητα, περισσότερο ἀπὸ ὅσον μερικοὶ ἐξ ἐκείνων ἀποκρύπτουν τοὺς ἄλλους; Καὶ ἀπόδειξις· ἐκεῖνοι μὲν ἀντιλάμπουν, αὐτὸς ὅμως ὑπερλάμπει καὶ οὔτε ἀφήνει νὰ φαίνεται ὅτι ἀνεβαίνουν μαζί, ὠραῖος ὡς νυμφίος, ταχύς ὡς γίγας¹⁰⁰ καὶ μέγας. Δὲν ἀνέχομαι βεβαίως νὰ τὸν ἐπαινέσω μὲ λόγους ἄλλου παρὰ μὲ τοὺς ἰδικούς μου. Ἐχει ὁ ἥλιος τόσην δύναμιν, ὥστε νὰ κυριεύῃ μὲ τὴν θερμότητα τὸν κόσμον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον¹⁰¹ καὶ τίποτε νὰ μὴ ἡμπορῇ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασίν του, ἀλλὰ καὶ κάθε ὀφθαλμὸς νὰ γεμίζῃ μὲ φῶς καὶ κάθε σῶμα νὰ γεμίζῃ μὲ θερμότητα. Θερμαίνει, χωρὶς νὰ κατακαίῃ, διότι ἔχει κανονικὴν θερμοκρασίαν καὶ κινεῖται μὲ τάξιν καὶ ἁρμονικὴν κίνησιν· εἰς ὅλα εἶνε παρῶν καὶ ὅλα ἐξ Ἰσου τὰ περιλαμβάνει.

30. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς ξένους, ὅτι «ὁ ἥλιος μεταξὺ τῶν αἰσθητῶν εἶνε ὅπως ὁ Θεὸς μεταξὺ τῶν νοητῶν»¹⁰², ἂν τὸ ἔχῃς κατανοήσει, πῶς σοῦ φαίνεται; Πράγματι αὐτὸς φωτίζει τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπως ἐκεῖνος τὸν νοῦν. Αὐτὸς εἶνε τὸ ὠραιότατον ἐκ τῶν ὄρατῶν, ὅπως ἐκεῖνος ἐκ τῶν νοουμένων. Ἄλλὰ ποῖος τὸν ἔθεσεν εἰς κίνησιν ἀπ' ἀρχῆς; Ποῖος εἶνε αὐτὸς ποὺ τὸν κινεῖ πάντοτε διὰ τοῦ λόγου του καὶ τὸν περιφέρει σταθερὸν καὶ ἀμετακίνητον, αὐτὸν ποὺ πράγματι εἶνε, ὅπως τὸν ὕμνησαν ἐπαξίως οἱ ποιηταί, ἀκάματος, ζωηφόρος, ζωογόνος¹⁰³ καὶ ποὺ δὲν σταματᾷ ποτὲ οὔτε τὴν περιφορὰν του οὔτε τὰς εὐεργεσίας του; Πῶς δημιουργεῖ τὴν ἡμέραν, ὅταν εἶνε ὑπεράνω τῆς γῆς, καὶ τὴν νύκτα, ὅταν εἶνε κάτω ἀπὸ τὴν γῆν; ἢ τί ἄλλο νὰ εἰπῶ δὲν γνωρίζω, ὅταν ἀτενίζω τὸν ἥλιον. Πῶς αὐξάνει καὶ ἐλαττώνει τὰς ἡμέρας καὶ μοιράζει ἐξ Ἰσου τὰς ἀνισότηας, διὰ νὰ εἰπῶ καὶ κάτι παράδοξον; Καὶ πῶς δημιουργεῖ καὶ μοιράζει τὰς ἐποχὰς ποὺ μὲ τάξιν ἔρχονται καὶ ἀπέρχονται καὶ ὡς εἰς χορὸν συμπλέκονται μεταξὺ των

καὶ δισταμένων, τὸ μὲν φιλίας νόμῳ, τὸ δὲ εὐταξίας, καὶ
κατὰ μικρὸν κίρναμένων, καὶ ταῖς ἐγγύτησι κλεπτομένων ταυ-
τὸν ἡμέραις τε καὶ νυξίν, ἵνα μὴ τῇ ἀθραΐᾳ λυπήσωμεν; ἀλλ'
ἴτω μὲν ἡμῖν ἥλιος· σὺ δὲ ἔγνωσ' οὐρανῆς φύσιν καὶ πάθη
5 καὶ μέτρα φωτὸς καὶ δρόμους, καὶ πῶς ὁ μὲν ἡμέρας ἔχει
τὴν δυναστείαν, ἡ δὲ νυκτὶς προκαθέζεται, καὶ ἡ μὲν θηρίοις
δίδωσι παρρησίαν, ὁ δὲ ἄνθρωπον ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίστησιν, ἡ
ὑποούμενος ἢ ταπεινούμενος πρὸς τὸ χρησιμώτατον; συνῆκας
δὲ δεσμὸν Πλειάδος ἢ φραγμὸν Ὀρίωνος, ὡς ὁ ἀριθμῶν
10 πλήθη ἄστρων καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν, καὶ δόξης
ἐκάστου διαφορὰν καὶ τάξιν κινήσεως, ἵνα σοι πιστεύσω διὰ
τούτων πλέκοντι τὰ ἡμέτερα καὶ κατὰ τοῦ κτίσιου τὴν κτί-
σιν ὀπλίζοντι;

31. Τί λέγεις; ἐνταῦθα σιησόμεθα τοῦ λόγου μέχρι τῆς
15 ἕλης καὶ τῶν ὀρωμένων; ἢ ἐπειδὴ τοῦ κόσμου παντὸς ἀντί-
τυπον τὴν Μωϋσέως ὀκητὴν οἶδεν ὁ λόγος, τοῦ ἐξ ὀρατῶν
τε καὶ ἀοράτων λέγω οὐσιήματος, τὸ πρῶτον καταπέτασμα
διασχόντες καὶ ὑπερβάντες τὴν αἰσθησιν, εἰς τὰ ἅγια παρα-
κύψωμεν, τὴν νοητὴν φύσιν καὶ ἐπουράνιον; οὐκ ἔχομεν οὐδὲ
20 ταύτην ἀσωμάτως ἰδεῖν, εἰ καὶ ἀσώματος, πῦρ καὶ πνεῦμα
προσαγορευομένην ἢ γινομένην. ποιεῖν γὰρ λέγεται τοὺς ἀγ-
γέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς
φλόγα· εἰ μὴ ποιεῖν μὲν ἔστι τὸ συντηρεῖν τῷ λόγῳ, καθ'
ὃν ἐγένοντο. πνεῦμα δὲ ἀκούει καὶ πῦρ· τὸ μὲν ὡς νοητὴ φύ-
25 σις, τὸ δὲ ὡς καθάρσιος· ἐπεὶ καὶ τῆς πρώτης οὐσίας τὰς

112. Γε 1, 16-18.

113. Ψα 108, 20-25.

114. Ἰδὲ 38, 31 «Δεσμὸς Πλειάδος ἢ φραγμὸς Ὀρίωνος» ἀστερι-
σμοί· ἡ Πλειὰς εἶνε ἡ σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ λεγομένη Πούλια.

115. Ψα 146, 4.

116. Ἐ6 9, 24.

117. Ψα 108, 4· Ἐ6 1, 7.

καὶ χωρίζονται, συμπλέκονται μὲν διὰ τοῦ νόμου τῆς φιλίας, χωρίζονται δὲ διὰ τοῦ νόμου τῆς τάξεως καὶ δι' ὄλιγον εἰς τὰ ἄκρα συμπύπτουν καὶ λόγῳ τῆς γειτνιασεως κλέπτει ἢ μία τὴν ἄλλην, δηλαδὴ ὅτι συμβαίνει μὲ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας, ὥστε νὰ μὴ δυσκολεύσουν (τὸν ἄνθρωπον) μὲ τὴν ἀπότομον ἀλλαγὴν; 'Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὸν ἥλιον. Σὺ δὲ γνωρίζεις τὴν φύσιν καὶ τὰς φάσεις τῆς σελήνης, τὸν βαθμὸν φωτισμοῦ καὶ τὴν τροχιάν της, καὶ πῶς ὁ ἥλιος μὲν εἶνε ἡγεμὼν τῆς ἡμέρας, ἢ δὲ σελήνη κυβερνᾷ τὴν νύκτα¹¹³; Καὶ ἐκείνη μὲν ἐνθαρρύνει τὰ θηρία, ἐνῷ ἐκεῖνος σηκώνει τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ ἔργον του¹¹³, καὶ εἶτε ἀνατέλλει εἶτε δύνει εἶνε πρὸς μεγίστην ὠφέλειάν μας; Γνωρίζεις τὸν δεσμὸν τῆς Πλειάδος ἢ τὸν φραγμὸν τοῦ Ὠρίωνος¹¹⁴, ἐρωτᾷ ἐκεῖνος ποῦ μετρεῖ τὰ πλήθη τῶν ἀστρων καὶ δίδει εἰς ὅλα ὀνόματα¹¹⁵, τὴν διαφορὰν τῆς λάμπσεως ἐκάστου ἀστέρος καὶ τὴν τάξιν τῆς κινήσεώς του, ὥστε νὰ σὲ πιστεύσω, ὅταν συνυφαίνης τὴν ζωὴν μας μὲ αὐτὰ καὶ ὀπλιζῆς τὴν κτίσιν ἐναντίον τοῦ κτίστου;

31. Τί λέγεις; Νὰ σταματήσωμεν τὸν λόγον ἐδῶ εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰ ὀρώμενα; ἢ ἀφοῦ εἶδαμεν τὴν σκηνὴν τοῦ Μωϋσέως, σύμβολον τοῦ κόσμου ὅλου, τοῦ συστήματος τῶν ὀρατῶν καὶ ἀοράτων, νὰ παραμερίσωμεν τὸ πρῶτον καταπέτασμα καὶ νὰ ὑπερβῶμεν τὰ αἰσθητὰ καὶ νὰ κυττάξωμεν εὐλαβῶς εἰς τὰ Ἁγία¹¹⁶, δηλαδὴ τὴν νοητὴν καὶ ἐπουράνιον φύσιν; Δὲν ἤμποροῦμεν οὔτε αὐτὴν νὰ τὴν ἴδωμεν χωρὶς σῶμα, ἂν καὶ εἶνε ἀσώματος, ἀφοῦ ὀνομάζεται ἢ γίνεται «πῦρ» καὶ «πνεῦμα». Διότι λέγεται ὅτι «ποιεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα»¹¹⁷. ἂν τὸ «ποιεῖν» δὲν σημαίη τὴν συντήρησιν διὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἔγιναν, ἀλλὰ τὰ οὐράνια πνεύματα ὀνομάζονται καὶ πῦρ, πρῶτον μὲν διότι εἶνε νοερᾶς φύσεως, δεύτερον δὲ διὰ τὴν καθαρότητά των. Γνωρί-

αὐτὰς οἶδα κλήσεις. πλὴν ἡμῖν γε ἀσώματος ἔστω, ἢ διὰ ἐγγύτητα. ὁρᾷς ὅπως ἰλιγγιῶμεν περὶ τὸν λόγον καὶ οὐκ ἔχομεν οἱ προέλθωμεν, ἢ τοσοῦτον ὅσον εἰδέναι ἀγγέλους τινὰς καὶ ἀρχαγγέλους, θρόνους, κυριότητας, ἀρχάς, ἐξουσίας, λαμπρότητας, ἀναβάσεις, νοερὰς δυνάμεις, ἢ νόας, καθαρὰς φύσεις καὶ ἀκινδύλους, ἀκινήτους πρὸς τὸ χεῖρον ἢ δυσκινήτους, περὶ τὸ πρῶτον αἴτιον ἀεὶ χορευούσας· ἢ πῶς ἂν τις αὐτὰς ἀνυμνήσειεν, ἐκείθεν ἔλλαμπομένης τὴν καθαρωτάτην ἔλλαμψιν, ἢ ἄλλως ἄλλην κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς
 10 τάξεως· τοσοῦτον τῷ καλῷ μορφουμένας καὶ τυπουμένας, ὥστε ἄλλα γίνεσθαι φῶτα καὶ ἄλλους φωτίζειν δύνασθαι ταῖς τοῦ πρώτου φωτὸς ἐπιρροαῖς τε καὶ διαδόσεσι· λειτουργοὺς θεοῦ θελήματος, δυνατὰς ἰσχύϊ φυσικῇ τε καὶ ἐπικιτήτῳ, πάντα ἐπιπορευόμενας, πᾶσι πανταχοῦ παρούσας ἐτοιμῶς, προθυ-
 15 μίᾳ τε λειτουργίας καὶ κουφότητι φύσεως· ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διειληφύλας, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοῦ παντὸς ἐπιτεταγμένας, ὡς οἶδεν ὁ ταῦτα τὰς καὶ διορίσας· πάντα εἰς ἓν ἀγούσας, πρὸς μίαν σύννευσιν τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος· ὑμνωδοὺς θείας μεγαλειότητος, θεωροὺς δόξης αἰ-
 20 θίου καὶ αἰδώς, οὐχ ἵνα δοξασθῇ Θεός, — οὐ γὰρ ἔστιν ὁ προσιεθήσεται τῷ πλήρει, τῷ καὶ τοῖς ἄλλοις χορηγῶ τῶν καλῶν —, ἀλλ' ἵνα μὴ λείπῃ τὸ εὐεργετιεῖσθαι καὶ ταῖς πρώταις μετὰ Θεὸν φύσει; ταῦτα εἰ μὲν πρὸς ἀξίαν ὑμνηται, τῆς τριά-

118. «Καθαρὰς φύσεις... περὶ τὸ πρῶτον αἴτιον ἀεὶ χορευούσας». Ὁρολογία τοῦ Πλάτωνος, (Φαῖδρος, 245c· 247a· 250b). Ἐπαναλαμβάνει ταῦτα καὶ ὁ λεγόμενος «Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης» (Ὁμ. ἰερ. 7, 1), ὁ ὁποῖος λαμβάνει πολλὰ ἐκ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ δὴ ἐκ τῶν πέντε τούτων λόγων.

119. Ἐβ 1, 14.

120. Ψα 102, 20.

121. Δευτ 82, 8.

ζω ἄλλως τε ὅτι καὶ ἡ πρωταρχικὴ οὐσία ὀνομάζεται μὲ αὐτὰς τὰς ὀνομασίας. Ἄλλὰ δι' ἡμᾶς ὡς εἶνε καὶ τὰ πνεύματα χωρὶς σῶμα ἢ πολὺ πλησίον εἰς τὴν ἀσώματον κατάστασιν. Βλέπετε πῶς ζαλιζόμεθα ἀπὸ τὸν λόγον καὶ δὲν γνωρίζομεν ποῦ νὰ προχωρήσωμεν; Προχωροῦμεν τῶσον μόνον, ὅσον νὰ γνωρίσωμεν, ὅτι ὑπάρχουν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι, λαμπρότητες, ἀναβάσεις, νοεραὶ δυνάμεις ἢ νόες, ὅτι εἶνε φύσεις καθαρὰ καὶ γνήσια, ἀμετακίνητοι ἢ δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακόν, καὶ ὅτι συνεχῶς σχηματίζουν χορὸν γύρω ἀπὸ τὸ πρωταρχικὸν αἴτιον¹¹⁸. Πῶς θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς ν' ἀνυμνήσῃ αὐτὰ τὰ πνεύματα ποῦ φωτίζονται ἀπὸ Ἐκεῖνον μὲ τὴν καθαρωτάτην λάμψιν ἢ εἰς διάφορον βαθμὸν ἕκαστον ἀναλόγως πρὸς τὴν φύσιν των καὶ τὴν τάξιν των; Τόσον πολὺ συμμορφώνονται μὲ τὸ καλὸν καὶ τὸ μιμοῦνται, ὥστε μερικὰ γίνονται φῶτα ποῦ ἤμποροῦν καὶ ἄλλους νὰ φωτίζουν, διασκορπίζοντας καὶ μεταδίδοντας τὸ φῶς τοῦ πρώτου φωτός. Γίνονται ὑπρέται τοῦ θεοῦ θελήματος¹¹⁹, δυνατὰ μὲ δύναμιν ποῦ ἔχουν ἐκ φύσεως¹²⁰ καὶ τὴν δοσμένην ἀπὸ τὸν Θεόν, τὰ πάντα διατρέχουν καὶ εἶνε ἕτοιμα παντοῦ νὰ παρουσιασθοῦν εἰς ὄλους, λόγῳ τῆς προθυμίας των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ λόγῳ τῆς φυσικῆς των ἐλαφρότητος. Ἄλλα εἶνε διεσκορπισμένα εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς οἰκουμένης¹²¹ καὶ ἄλλα ἔχουν διορισθῆ εἰς κάποιο ἄλλο σημεῖο τοῦ συμπαντος, ὅπως γνωρίζει αὐτὸς ποῦ τὰ ἐτακτοποίησε καὶ τὰ διώρισεν. Ὁδηγοῦν τὰ πάντα εἰς ἐνότητα πρὸς μίαν συμφωνίαν μὲ τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός. Ὑμνοῦν τὴν θεῖαν μεγαλειότητα καὶ αἰωνίως βλέπουν τὴν ἀίδιον δόξαν, ὅχι διὰ νὰ δοξασθῆ ὁ Θεός — ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ νὰ προστεθῆ εἰς αὐτὸν ποῦ εἶνε πλήρης καὶ ποῦ δίδει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὰ ἀγαθὰ —, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐεργετοῦνται συνεχῶς καὶ αἱ πρῶται μετὰ τὸν Θεὸν ὑπάρξαις. Ἄν ἐπάξια ὁ λόγος μου ἀνέπτυξε τὸ θέμα, εἶνε δῶρον τῆς Τριάδος καὶ

δος ἢ χάρις, καὶ τῆς μιᾶς ἐν τοῖς τρισι θεότητος· εἰ δὲ τῆς
ἐπιθυμίας ἐνδεέστερον, ἔχει τὸ νικᾶν καὶ σθιώς ὁ λόγος.
τοῦτο γὰρ ἠγωνίζετο παρασιῆσαι, διὰ τοῦ κρείττων καὶ ἡ τῶν
δευτέρων φύσις, μὴ διὰ τῆς πρώτης καὶ μόνης, ὁκνῶ γὰρ
δ εἰπεῖν, ὑπὲρ ἅπαντα.

τῆς μᾶς τρισυποστάτου θεότητος. Ἄν ὅμως ὑπῆρξεν κατώτερος τῆς προσδοκίας σας, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἐπέτυχε μίαν νίκην ὁ λόγος. Διότι αὐτὸ ἠγωνίζετο νὰ παρουσιάσῃ, ὅτι ὁ νοῦς μας δὲν ἔμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ οὔτε καὶ τὴν φύσιν τῶν δευτέρων (δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων), πόσω δὲ μᾶλλον τὴν πρώτην καὶ μοναδικὴν (τοῦ Θεοῦ), πού δὲν διστάζω νὰ εἰπῶ, ὑπερβαίνει τὰ πάντα.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ
ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ

1. Ἄ μὲν οὖν εἴποι τις ἂν επικόπιον τὴν περὶ τὸν λόγον
5 αὐτῶν ἐτοιμότητα καὶ ταχύτητα, καὶ τὸ τοῦ ἰάχους ἐπισημὰς
ἐν πᾶσι μὲν πράγμασι, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις,
ταῦτά ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν οὐ μέγα ῥῆσιον γὰρ καὶ
τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντισημαίνει τὴν ἑαυτοῦ γνώμην
ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος· φέρε, ἰὼ ἀγίῳ θαρρή-
10 σατες Πνεύματι, ἰὼ παρ' αὐτῶν μὲν ἀιμαζομένῳ, παρ' ἡ-
μῶν δὲ προσκυνουμένῳ, τὰς ἡμετέρας περὶ τῆς θεότητος ὑ-
πολήψεις, αἱ τινὲς ποτε εἶον, ὥσπερ τινὰ τόκον εὐγενῆ τε
καὶ ὄριμον εἰς φῶς προσενέγκωμεν· οὐδὲ ἄλλοτε μὲν οἰωπή-
σατες, τοῦτο γὰρ μόνον ἡμεῖς νεανικοί τε καὶ μεγαλόφρο-
15 νες, νῦν δὲ καὶ μᾶλλον παρρησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν ἵνα
μὴ τῇ ὑποσιολῇ, καθὼς γέγραπται, τὸ μὴ εὐδοκεῖσθαι κατα-
κριθῶμεν. διτιοῦ δὲ ὄντος λόγου παντός τοῦ μὲν τὸ οἰκεῖον
κατασκευάζοντος, τοῦ δὲ τὸ ἀντίπαλον ἀνατρέποντος, καὶ ἡμεῖς
τὸν οἰκεῖον ἐκθέμενοι πρότερον, οὕτω τὰ τῶν ἐναντίων ἀνα-
20 τρέψαι πειρασόμεθα· καὶ ἀμφοτέρω ὡς οἶόν τε διὰ θραχέων,
ἴν' εὐδύνοπτα γένηται τὰ λεγόμενα, ὥσπερ ὅτι αὐτοὶ λόγον
εἰσαγωγικὸν ἐπενόησαν πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀπλουσιτέρων ἢ
εὐηθεσιτέρων, καὶ μὴ ἰὼ μήκει τοῦ λόγου διαχεθῆ τὰ νοού-

1. «Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν οὐ μέγα...». Ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἡ-
λίας Κρήτης «Δημοσθένειον τὸ ἐνθύμημα, μικρόν τι παρωδηθέν» (Ὁ-
λυμπιακὸς Α', 16).

2. Ἐ6 10, 38.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ
ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ

1. Ὅσα προηγουμένως εἶπαμε εἶνε αὐτὰ πού θά ἤμποροῦσε νά εἰπῆ κανεῖς διὰ νά ἀνακόψῃ τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὴν ταχύτητα πού ἔχουν οἱ ἀντίπαλοί μας εἰς τὸ νά ὀμιλοῦν καὶ διὰ νά δεῖξῃ ὅτι ἡ προπέτεια εἶνε ἐπικίνδυνη εἰς ὅλα γενικῶς τὰ πράγματα, ἰδιαίτερος δὲ ὅταν ὀμιλῆ κανεῖς περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μὲν ἐπίπληξις δὲν εἶνε σπουδαῖον πρᾶγμα¹, ἀλλὰ πολὺ εὐκόλον καὶ ἤμπορεῖ νά τὸ κάνῃ ἕποιος θέλει, ἐνῶ τὸ νά ἀντιπαραθέτῃ κάποιος τὴν γνώμην του εἰς τὴν πλάνην δείχνει ἄνδρα εὐσεβῆ καὶ συνετόν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁποῖον αὐτοὶ μὲν καταφρονοῦν, ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν, ὡς ἐκφράσωμεν ὅποια εἶνε αἱ περὶ θεότητος ἀντιλήψεις μας ὡσὰν ἓνα γόνον εὐγενοῦς καταγωγῆς πού ἔρχεται εἰς τὴν ὥραν του. Καὶ ἄλλοτε βέβαια εἰς τὸ παρελθὸν δὲν ἐσιωπήσαμεν, διότι μόνον ἡμεῖς ὑπήρξαμεν εἰς αὐτὸ τολμηροὶ καὶ θαρραλέοι· σήμερον ὅμως μὲ περισσοτέραν ἐλευθερίαν κηρύττομεν τὴν ἀλήθειαν, διὰ νά μὴ καταδικασθῶμεν ἐπὶ δειλία, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ὁ Θεὸς δὲν ἀναπαύεται². Ἐπειδὴ κάθε λόγος ἔχει δύο ὄψεις, καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν παρουσιάζει ὁ ὀμιλητὴς τὰς ἰδικὰς του ἀπόψεις, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ἀνατρέπει τὰς ἀντιθέτους, θά ἐκθέσωμεν καὶ ἡμεῖς κατ' ἀρχὰς τὴν ἰδικὴν μας διδασκαλίαν, καὶ ἔπειτα θά προσπαθῶμεν νά ἀνατρέψωμεν τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἀντιπάλων. Καὶ τὰ δύο μέρη θά εἶνε ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερα, διὰ νά συγκρατῆται εὐκόλως εἰς τὴν μνήμην ὁ λόγος, ὅπως ὁ εἰσαγωγικὸς λόγος διὰ τοὺς ἀρχαρίους, πού ἐπενόησαν αὐτοὶ διὰ νά ἐξαπατοῦν τοὺς ἀπλοῦς καὶ τοὺς πλέον ἀνοήτους, καὶ νά μὴ διασκορπισθοῦν τὰ νοήματα ἐξ αἰτίας

μενα, καθάπερ ὕδωρ οὐ σωλήνι σφιγγόμενον, ἀλλὰ κατὰ πεδίου χεόμενον καὶ λυόμενον.

2. Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ Θεοῦ, ἀναρχία, καὶ πολυαρχία, καὶ μοναρχία. αἱ μὲν οὖν δύο παισὶν Ἑλλήνων
 5 ἐπαίχθησαν, καὶ παιζέσθωσαν. τό τε γὰρ ἄναρχον ἄτακτον·
 τό τε πολυαρχον σιασιῶδες, καὶ οὐτως ἄναρχον, καὶ οὐτως
 ἄτακτον. εἰς ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρω φέρει, τὴν ἀταξίαν, ἣ δὲ
 εἰς λύοιν· ἀταξία γὰρ μελέτη λύσεως. ἡμῖν δὲ μοναρχία τὸ
 τιμώμενον· μοναρχία δέ, οὐχ ἦν ἐν περιγράφει πρόσωπον
 10 ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἐν σιασιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ καθίστασθαι·
 ἀλλ' ἦν φύσεως ὁμοιμίαι συνίσητοι, καὶ γνώμης σύμπνοια,
 καὶ ταυτότης κινήσεως, καὶ πρὸς τὸ ἐν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευ-
 σις, ὅπερ ἀμήχανον ἐπὶ τῆς γεννητῆς φύσεως, ὥστε καθ' ἀ-
 ριθμῶ διαφέρει, τῇ γε οὐσίᾳ μὴ τέμνεσθαι. διὰ τοῦτο μόνος
 15 ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινήθεισα, μέχρι Τριάδος ἔστι. καὶ τοῦ-
 τό ἐστιν ἡμῖν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα·
 ὁ μὲν γεννήτωρ καὶ προβολεύς, λέγω δὲ ἀπαθῶς καὶ ἀχρό-
 νως καὶ ἀσωμάτως· τῶν δὲ τὸ μὲν γέννημα τὸ δὲ πρόβλη-
 μα, ἣ οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν τις ταῦτα καλέσειεν, ἀφελὼν πάντη
 20 τῶν ὀρωμένων. οὐ γὰρ δὴ ὑπέρχουσι ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρ-
 ρήσομεν, ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφησάντων εἰπεῖν τις ἐ-
 τόλμησεν, ὅλον κρατῆρ τισ ὑπερερρῶη, σαφῶς οὐτωσὶ λέγων,
 ἐν οἷς περὶ πρώτου αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ· μή ποτε
 ἀκούοισιν τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν, καὶ ὅλον περιτινωμά τι

8. «Ὁ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφησάντων εἰπεῖν τις ἐτόλμησεν Ὅλον κρατῆρ τισ ὑπερερρῶη». Ἐννοεῖ τὸν Πλάτωνα (Τίμαιος 41d). Βλ. καὶ Πλωτῖνον, Ἐννεάδες, 5, 1, 6. Ὁ Ἕλλησ Κρήτης λέγει «Πλατωνικὸν ἐνταῦθα διασύρει δόγμα... Πλάτων διὰ τοῦ κατὰ τὸν κρατῆρα ὑποδείγματος ὑπέρχουσιν θεότητος ἔδογματίξεν».

τοῦ μεγέθους τοῦ λόγου, ὅπως ἀκριβῶς σκορπίζεται καὶ χάνεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅταν δὲν περιορίζεται μέσα εἰς σωλῆνα.

2. Αἱ κεφαλαιωδέστεραι ἀντιλήψεις περὶ Θεοῦ εἶνε τρεῖς· ἀναρχία, πολυαρχία καὶ μοναρχία. Τὰς μὲν δύο τὰς ἐκρησιμοποίησαν οἱ εἰδωλολάτραι καὶ ἄς συνεχίσουν νὰ τὰς χρησιμοποιοῦν. Διότι καὶ ἡ ἀναρχία εἶναι κατάστασις ἀτακτος καὶ ἡ πολυαρχία εἶνε στασιαστικὴ· καὶ ἔτσι ἀναρχία, καὶ ἔτσι ἀταξία. Καὶ τὰ δύο ὀδηγοῦν εἰς τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, δηλαδὴ τὴν ἀταξίαν, ἐκείνη δὲ εἰς τὴν διάλυσιν, διότι ἡ ἀταξία εἶνε προπαρασκευὴ τῆς διαλύσεως. Ἡμεῖς ὅμως τιμῶμεν τὴν μοναρχίαν· καὶ μάλιστα τὴν μοναρχίαν ἢ ὁποία δὲν περιορίζεται εἰς ἓνα πρόσωπον· διότι συμβαίνει καὶ τὸ ἓνα νὰ ἐπαναστατῆ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ γίνεταί πολλά· ἀλλὰ μοναρχίαν τὴν ὁποίαν πραγματοποιεῖ ἡ ἰσοτιμία τῆς φύσεως, ἡ σύμπνοια τῆς γνώμης, ἡ ταυτότης τῆς κινήσεως καὶ ἡ συμφωνία μὲ τὸ ἓνα πρόσωπον, πρᾶγμα ποῦ δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰς τὴν κτιστὴν φύσιν. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχη διαφορὰ εἰς τὸν ἀριθμὸν, ὅμως ἡ οὐσία δὲν τεμαχίζεται. Διὰ τοῦτο ἐνῶ εἶνε μόνος ἐν τῇ ἀρχικῇ οὐσίᾳ, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν δυάδα καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν Τριάδα. Καὶ ἔτσι ἔχομεν τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ εἶνε ἐκεῖνος ποῦ γεννᾷ καὶ ἐκπορεύει μὲ ἀπάθειαν, ἀκρόνως καὶ ἀσωμάτως· ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, ἢ δὲν γνωρίζω πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς, χωρὶς καθόλου νὰ χρησιμοποίησῃ κάτι ἀπὸ τὰ ὁρατά. Κάποιος Ἕλλην φιλόσοφος εἰς τὴν φιλοσοφίαν του περὶ πρώτου καὶ δευτέρου αἰτίου, ἐτόλμησε νὰ εἰπῆ ἐπὶ λέξει· «ὡσὸν κρατὴρ ἐξεχειλίσεν»². Ἡμεῖς βεβαίως δὲν θὰ τολμήσωμεν νὰ ὀμιλήσωμεν διὰ ξεχειλισμα ἀγαθότητος, διὰ νὰ μὴ εἰσαγάγωμεν τὴν ἀκούσιον γέννησιν ὡς νὰ εἶνε ἓνα περίττωμα φυσικὸν καὶ ἀσυγκράτητον,

φυσικὸν καὶ δυοκάθεκτον, ἥκιστα ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοή-
αις πρόπον. διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων δρων ἰσιάμενοι τὸ
ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον, ὡς πού φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος.

5 3. Πότε οὖν ταῦτα; ὑπὲρ τὸ πότε ταῦτα. εἰ δὲ δεῖ τι
καὶ νεανικῶς εἰπεῖν, διε ὁ Πατήρ. πότε δὲ ὁ Πατήρ; οὐκ ἦν
διε οὐκ ἦν. τοῦτο οὖν καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
πάλιν ἐρώτα με, καὶ πάλιν ἀποκρινοῦμαι σοι. πότε ὁ Υἱὸς
γεγέννηται; διε ὁ Πατήρ οὐ γεγέννηται. πότε δὲ τὸ Πνεῦμα
10 ἐκπεπόρευται; διε ὁ Υἱὸς οὐκ ἐκπεπόρευται, ἀλλὰ γεγέννηται
ἀχρόνως καὶ ὑπὲρ λόγον· εἰ καὶ μὴ δυνάμεθα τὸ ὑπὲρ χρόνον
παρασιῆσαι, θέλοντες χρονικὴν ἐκφυγεῖν ἔμφασιν· τὸ γὰρ
διε καὶ πρὸ τοῦδε καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἄχρονα,
κἂν δι' μάλιστα θιαζώμεθα· πλὴν εἰ τὸ παρεκτεινόμενον τοῖς
15 αἰδίοις διάστημα τὸν αἰῶνα λαμβάνοιμεν, τὸ μὴ κινήσει τινὶ
μηδὲ ἡλίου φορᾶ μεριζόμενον καὶ μειρούμενον, ὅπερ ὁ χρόνος.
πῶς οὖν οὐ συνάναρχα, εἰ συναΐδια; δι' ἐκεῖθεν, εἰ καὶ μὴ
μετ' ἐκεῖνον. τὸ μὲν γὰρ ἄναρχον καὶ αἰδίον· τὸ αἰδίον δὲ οὐ
πάντως ἄναρχον, ἕως ἂν εἰς ἀρχὴν ἀναφέρηται τὸν Πατέ-
20 ρα. οὐκ ἄναρχα οὖν τῷ αἰτίῳ· δῆλον δὲ τὸ αἴτιον ὡς οὐ πάν-
τως πρεσβύτερον τῶν ὧν ἐσὶν αἴτιον· οὐδὲ γὰρ τοῦ φωτὸς
ἡλίου. καὶ ἄναρχά πως τῷ χρόνῳ, κἂν οὐ μορμολύττη τοὺς

4. Ἰω 15, 26.

5. «Κἂν οὐ μορμολύττη τοὺς ἀπλουστεροὺς». Κατὰ τὸν Ἕλληνα
«Μορμολύττειν ἐστὶ τὸ ἐκφοβεῖν. μορμολύκειον γὰρ φασὶ τινες προσω-
πεῖον εἶναι εἰς φόβον παιδίων ἀνοήτων εἰσαγόμενον, ἥτοι τύπον τινὰ
ἀλλοκότου ὄψεως, τὴν ἀρχὴν δὲ λαβεῖν τούτου τὸ ὄνομα ἀπὸ τινος γυ-
ναϊκῶς ἀλλοκότου τε τὴν ὄψιν καὶ θηριομόρφου, Μορμούς ὀνομασμένης,
ὡς ἱστορεῖ Θεόκριτος». Ἡ Μορμῶ παρ' ἀρχαίους ἦτο δ,τι εἶνε σήμερον
ἢ Λάμμα ἢ ὁ λύκος, μετὰ τὰ ὅποια φοβερίζουν τὰ μικρά, δταν κλαίουν.
Ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ παρήχθη καὶ τὸ ῥῆμα «μορμολύττομαι».

πράγμα πού δὲν ἀρμόζει καθόλου νὰ τὸ σκεπτώμεθα διὰ τὴν θεότητα. Διὰ τοῦτο παραμένομεν εἰς τοὺς ἰδικούς μας ὄρους καὶ χρησιμοποιοῦμεν τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ «ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον»⁴ ὅπως λέγει κάπου ὁ Ἰδιος ὁ Θεὸς καὶ Λόγος.

3. Πότε λοιπὸν συνέβησαν αὐτά; Αὐτὰ εἶνε πέραν τοῦ πότε. Καὶ ἂν πρέπη νὰ εἰποῦμεν κάτι τὸ τολμηρὸν, συνέβησαν ὅταν ὑπῆρχε καὶ ὁ Πατήρ. Καὶ πότε ὁ Πατήρ; Δὲν ὑπῆρχε χρόνος πού νὰ μὴ ὑπῆρχε. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ῥώτησέ με πάλιν, καὶ πάλιν θὰ σοῦ ἀπαντήσω. Πότε ἔχει γεννηθῆ ὁ Υἱός; Ὅταν ὁ Πατήρ ἦτο ἀγέννητος. Καὶ πότε ἔχει ἐκπορευθῆ τὸ Πνεῦμα; Ὅταν ὁ Υἱὸς δὲν εἶχεν ἐκπορευθῆ ἀλλὰ εἶχε γεννηθῆ ἐκτὸς χρόνου καὶ μὲ τρόπον ἀνέκφραστον· ἂν καὶ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀχρόνου, ὅταν θέλωμεν νὰ ἀποφύγωμεν τὴν δήλωσιν τοῦ χρόνου. Διότι τὸ «ὅταν», τὸ «πρὸ αὐτοῦ», τὸ «μετὰ ταῦτα» καὶ τὸ «ἐξ ἀρχῆς» δὲν ἐννοοῦνται ἐκτὸς χρόνου, ὅσον καὶ ἂν πιεζώμεθα νὰ τὰ ἐννοήσωμεν. Ἐκτὸς ἐὰν λάβωμεν τὸν αἰῶνα ὡς διάστημα πού ἐπεκτείνεται χωρὶς ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ δὲν διαιρεῖται οὔτε μετρεῖται μὲ κάποια κίνησιν, οὔτε μὲ τὴν περιφορὰν τοῦ ἡλίου, πρᾶγμα πού ἀκριβῶς εἶνε ὁ χρόνος. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶνε τὸ ἴδιον χωρὶς ἀρχὴν ἀφοῦ εἶνε ἐξ ἴσου αἰώνια; Διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ δὲν εἶνε μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Ὅ,τι δὲν ἔχει ἀρχὴν, εἶνε καὶ ἀίδιον. Ὅ,τι ὅμως εἶνε ἀίδιον, δὲν εἶνε ὅπως ὅποτε καὶ ἄναρχον, μὲ τὴν ἔννοιαν νὰ μὴ ἀναφέρεται εἰς κάποια πηγὴν, δηλαδὴ τὸν Πατέρα. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἄναρχα ὡς πρὸς τὸ αἴτιον. Ἄλλ' εἶνε φανερὸν ὅτι τὸ αἴτιον δὲν εἶνε ἀρχαιότερον ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ὁπίων εἶνε αἴτιον. Διότι οὔτε ὁ ἥλιος εἶνε ἀρχαιότερος ἀπὸ τὸ φῶς. Ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶνε ἄναρχα ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καὶ ἂν ἀκόμη σὺ φοβερίζῃς τοὺς ἀπλουστέρους⁵.

ἀπλουσιέρους· οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος.

4. Πῶς οὖν οὐκ ἐμπαθῆς ἡ γέννησις; διὸ ἀσώματος. εἰ γὰρ ἡ ἐνώματος ἐμπαθῆς, ἀπαθῆς ἡ ἀσώματος· ἐγὼ δέ σε ἀνιερέσομαι· πῶς Θεός, εἰ κτίσμα; οὐ γὰρ Θεὸς τὸ κτιζόμε-
 5 νον· ἵνα μὴ λέγω, διὸ κἀνταῦθα πάθος, ἀν σωματικῶς λαμβάνηται, ὅλον χρόνος, ἔφεις, ἀνατόπῳσις, φρονίσις, ἐλπίσις, λύπη, κίνδυνος, ἀποτυχία, διόρθῳσις· ἀ πάντα καὶ πλείῳ τούτων περὶ τὴν κτίσιν, ὡς πᾶσιν εὐδηλον, θαυμάζω δέ, διὸ μὴ καὶ τοῦτο τολμᾶς, συνδυασμούς τινας ἐννοεῖν καὶ χρόνους
 10 κινήσεως καὶ κινδύνους ἀμβλώσεως, ὡς οὐδὲ γεννᾶν ἐγχοροῦν, εἰ μὴ οὕτω γεγέννηκεν· ἢ πάλιν πιηῶν τινας καὶ χερσαίων καὶ ἐνύδρων γεννήσεις ἀπαριθμούμενος, τούτων τι-
 νι τῶν γεννήσεων ὑπάγειν τὴν θείαν καὶ ἀνεκλάλητον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν ἀναιρεῖν ἐκ τῆς καινῆς σου ὑποθέσεως. καὶ οὐδ'
 15 ἐκεῖνο δύνασαι συνιδεῖν, διὸ ᾧ διάφορος ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, — ποῦ γὰρ ἐν τοῖς σοῖς ἔγνωσι Θεοτόκον Παρθένον; — τούτῳ καὶ ἡ πνευματικὴ γέννησις ἐξαλλάτιουσα· μᾶλλον δέ, ᾧ τὸ εἶναι μὴ ταῦτόν, τούτῳ καὶ τὸ γεννᾶν διάφορον.

5. Τίσι οὖν εἰσι Παιτῆρ οὐκ ἠργμένοι; ὅσισι οὐδὲ τοῦ εἶ-
 20 ναι ἠρξαιτο· ᾧ δὲ τὸ εἶναι ἠρξαιτο, τούτῳ καὶ τὸ εἶναι Πατρί. οὐκον Παιτῆρ ἕστερον, οὐ γὰρ ἠρξαιτο καὶ Παιτῆρ κυρίως, διὸ μὴ καὶ Υἱός· ὡσπερ καὶ Υἱὸς κυρίως, διὸ μὴ καὶ Παιτῆρ.

Διότι δὲν εἶνε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ χρόνου ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὅποια ἐδημιουργήθη ὁ χρόνος.

4. Πῶς λοιπὸν ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἀπαθῶς ἀπὸ τὸν Πατέρα; Ἐπειδὴ εἶνε ἀσώματος. Διότι ἂν ἡ σωματικὴ γέννησις ἔχει πάθη, ἢ ἀσώματος εἶνε ἀπαθῆς. Καὶ ἐγὼ θὰ σ' ἐρωτήσω πῶς (ὁ Υἱὸς) εἶνε Θεὸς ἂν εἶνε κτίσμα; Καὶ ἀσφαλῶς ὅτι-δήποτε κατασκευάζεται, δὲν εἶνε Θεός. Δὲν χρειάζεται νὰ διευκρινίσω, ὅτι διὰ τὰ σωματικὰ ὄντα εἶνε πάθος ὁ χρόνος, ἢ ἐπιθυμία, ἢ ἀνάμνησις, ἢ φροντίς, ἢ ἐλπίς, ἢ λύπη, ὁ κίνδυνος, ἢ ἀποτυχία, ἢ διόρθωσις. Ὅλα αὐτά, ὅπως καταλαβαίνομεν ὅλοι, καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν κτίσιν. Ἀπορῶ δὲ πῶς δὲν ἀποτολμᾷς νὰ φαντασθῆς καὶ τὸ ἐξῆς, ἓνα εἶδος συνουσίας, καὶ διάστημα ἐγκυμοσύνης, καὶ κινδύνους ἀποβολῆς, δῶτι οὔτε καὶ νὰ γεννήσῃ εἶνε δυνατόν, ἂν δὲν ἐγέννησε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἡ πάλιν ἀπαριθμῶντας τὰ εἶδη τῶν γεννήσεων, τῶν πτηνῶν, τῶν ζῴων τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, νὰ ἐντάξῃς μέσα εἰς κάποιαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς γεννήσεις καὶ τὴν θείαν καὶ ἀνέκφραστον γέννησιν, ἢ ἄλλως νὰ ἀμφισβητήσῃς τὴν γέννησιν Υἱοῦ μὲ τὴν παράδοξον θεωρίαν σου. Καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ καταλάβῃς οὔτε τοῦτο· ὅτι Υἱὸς ποῦ εἶχεν ὑπεράνθρωπον κατὰ σάρκα γέννησιν (διότι ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἄκουσες Θεοτόκον Παρθένον;), ἔχει καὶ τὴν θείαν του γέννησιν ἐντελῶς ἀσυνήθη· ἢ καλύτερον, ὁ Θεὸς ποῦ δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν φύσιν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχει ἀσφαλῶς καὶ διάφορον τρόπον γεννήσεως.

5. Ποῖος λοιπὸν εἶνε Πατὴρ χωρὶς ἀρχήν; Ἐκεῖνος ποῦ ἡ ὑπαρξίς του δὲν ἔχει ἀρχήν. Ἀφ' ὅτου κῆρισε νὰ ὑπάρχη, ἀπὸ τότε ἦτο καὶ Πατὴρ. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἐκ τῶν ὑστέρων Πατέρ, διότι δὲν ἔχει ἀρχὴν ἢ ὑπαρξίς Του. Καὶ εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν Πατὴρ, διότι δὲν εἶνε καὶ Υἱός. Ὁμοίως ὁ Υἱὸς εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν Υἱός, διότι δὲν εἶνε καὶ Πατὴρ.

τὰ γὰρ ἡμέτερα οὐ κυρίως, διὲν καὶ ἄμφω· οὐ γὰρ τόδε μᾶλλον ἢ τόδε· καὶ ἐξ ἀμφοῖν ἡμεῖς, οὐχ ἑνός, ὥστε μερίζεσθαι, καὶ κατ' ὀλίγον ἀνθρωποὶ καὶ ἴσως οὐδὲ ἀνθρωποὶ, καὶ οἱοὶ μὴ τευελήμεθα, καὶ ἀφιέντες καὶ ἀφιέμενοι, ὡς μόνως τὰς
 5 οχέσεις λείπεσθαι ὀρφανὰς τῶν πραγμάτων. ἀλλὰ τὸ ἐγέννησε, φησὶν, αὐτὸ, καὶ τὸ γεγέννηται, τί ἄλλο ἢ ἀρχὴν εἰσάγει γεννήσεως; τί οὖν ἂν μηδὲ τοῦτο λέγωμεν, ἀλλ' ἦν ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένος, ἵνα σου ῥαδίως φύγωμεν τὰς περιέργους ἐνοτιάσεις καὶ φιλοχρόνους; ἄρα γραφὴν ἀποίσεις καθ'
 10 ἡμῶν, ὡς παραχαραιτόντων τὴν τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἀληθείας; ἢ πᾶσιν εὐδὴλον, διὲν πολλὰ τῶν χρονικῶς λεγομένων ἐνηλλαγμένως τοῖς χρόνοις προφέρεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῆς σουνηθεία τῆς θείας Γραφῆς, οὐχ ὅσα τοῦ παρεληλυθότος χρόνου μόνον ἐστὶν ἢ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ ὅσα τοῦ μέλλοντος;
 15 ὡς τὸ "Ἴνα τί ἐφροῦαξαν ἔθνη; οὐπω γὰρ ἐφροῦάξαντο καὶ Ἐν ποταμῶ διελεύσονται ποδί· ὄπερ ἐστὶ διαβεβήκασι. καὶ μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἀπαριθμεῖν τὰς τοιαύτας φωνάς, αἱ τοῖς φιλοπόνους τειθήρηται.

6. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον, οἷον δὲ αὐτῶν κάκεινο, ὡς λί-
 20 αν δύσερι καὶ ἀναλόχωντιον βουληθεῖς, φασί, γεγέννηκε τὸν Υἱόν, ἢ μὴ βουλόμενος. εἶτα δεσμοῦσιν, ὡς οἴονται, ἀμφοτέρωθεν ἄμμασιν, οὐκ ἰσχυροῖς ἀλλὰ καὶ λίαν σαυροῖς. εἰ μὲν γὰρ οὐ θέλων, φασί, τειτυράννηται. καὶ τίς ὁ τυραννήσας; καὶ πῶς ὁ τυραννηθεῖς Θεός; εἰ δὲ θέλων, θελήσεως Υἱὸς

6. Ψα 2, 1.

7. Ψα 65, 6.

Εἰς ἡμᾶς δὲν ὑπάρχουν αὐτὰ ὡς κατ' ἐξοκὴν ιδιότητες, διότι εἴμεθα καὶ πατέρες καὶ υἱοὶ καὶ δὲν μᾶς συμβαίνει ἀποκλειστικῶς ἢ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο. Ἐξ ἄλλου προερχόμεθα ἀπὸ δύο καὶ ὄχι ἀπὸ ἓνα· ἔτσι διαχωριζόμεθα καὶ γινόμεθα βαθμιαίως ἄνθρωποι καὶ ἴσως οὔτε ἄνθρωποι, διότι αὐτὰ συμβαίνουν ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεώς μας· μετὰ τοὺς ἐγκαταλείπομεν καὶ μᾶς ἐγκαταλείπουν, ὥστε μένουν μόναι αἱ σχέσεις πατέρων καὶ υἱῶν χωρὶς τὰ πράγματα. Ἄλλ' ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτὸ τὸ «ἐγέννησε» καὶ τὸ «ἐγεννήθη», τί ἄλλο ἐννοεῖ παρὰ ὅτι ἡ γέννησις ἔχει ἀρχὴν; Διατί λοιπὸν νὰ μὴ λέγωμεν οὔτε αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἦτο γεννημένος; Ἔτσι εὐκόλως θὰ ἀποφύγωμεν τὰς ματαιὰς ἐνοστάσεις σου ποὺ ἀρέσκονται νὰ χρονολογοῦν. Θὰ στρέψῃς ἄραγε ἐναντίον μας τὴν Γραφήν, διότι δῆθεν διαστρεβλώνομεν κάτι ἀπὸ τὴν Γραφήν καὶ τὴν ἀλήθειαν; Ἡ μήπως ὄλοι γνωρίζουν ὅτι πολλοὶ χρονικοὶ προσδιορισμοὶ διατυπώνονται μὲ διαφορετικοὺς χρόνους καὶ μάλιστα, συμφώνως πρὸς τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς, ὄχι μόνον διὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τοῦ μέλλοντος; Λέγει π.κ. «Ἴνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη», ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶκον φρυάξει. Ἐπίσης· «Ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί», ποὺ σημαίνει ὅτι ἔχουν περάσει. Καὶ θὰ ἔπαιρνε πολὺν χρόνον ν' ἀπαριθμήσωμεν ὅλας τὰς παρομοίας ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας οἱ φιλόπονοι ἐνθυμοῦνται.

6. Καὶ τοῦτο μὲν ἔχει ἔτσι. Τί σημαίνει ὅμως ἐκεῖνο τὸ φιλόνοιον καὶ ἀναίσχυντον ποὺ λέγουν; δηλαδή· «Μὲ τὴν θέλησίν του ἐγέννησε τὸν Υἱὸν ἢ χωρὶς νὰ θέλῃ»; Ἐπειτα φαντάζονται ὅτι μᾶς ἔχουν δεμένους καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἐκδοχάς· ἀλλὰ τὰ δεσμὰ εἶνε πολὺ σάπια, καὶ δὲν ἀντέχουν. Διότι, ἂν ἐγέννησε τὸν Υἱὸν χωρὶς νὰ θέλῃ, λέγουν, ἔχει ἀναγκασθῆ. Ἀλλὰ ποῖος τὸν ἔχει ἀναγκάσει; Καὶ πῶς εἶνε Θεός, ἀφοῦ ἔχει ἀναγκασθῆ; Ἐὰν πάλιν ὁ Πατὴρ ἐγέννησε τὸν Υἱὸν μὲ τὴν θέλησίν του, τότε ὁ Υἱὸς εἶνε καρπὸς τῆς

ὁ Υἱὸς· πῶς οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς; καὶ καινὴν τινα μητέρα
 τὴν θέλῃσιν ἀντὶ τοῦ Πατρὸς ἀναπλάττουσιν. Ἐν μὲν οὖν τοῦ-
 το χαρίεν αὐτῶν, ἂν τοῦτο λέγωσιν, διὸ τοῦ πάθους ἀποσιάν-
 τες ἐπὶ τὴν βούλησιν καταφεύγουσιν· οὐ γὰρ πάθος ἢ βού-
 5 λησις. δεύτερον δὲ ἴδωμεν τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν, ὃ τι λέγουσιν.
 ἄριστον δὲ αὐτοῖς συμπλακῆναι πρότερον ἐγγυτέρω. οὐ δὲ αὐ-
 τὸς ὁ λέγων εὐχερῶς ὃ τι ἂν θέλῃς, ἐκ θέλοντος ὑπέσθης
 τοῦ σοῦ πατρὸς ἢ μὴ θέλοντος; εἰ μὲν γὰρ ἐξ οὐ θέλοντος,
 τετυράνηται. τίς θίας! καὶ τίς ὁ τυραννήσας αὐτόν; οὐ γὰρ
 10 δὴ τὴν φύσιν ἐρεῖς· ἐκεῖνη γὰρ ἔχει καὶ τὸ σαφρονεῖν. εἰ
 δὲ θέλοντος, ἀπόλωλέ σοι δι'. ὀλίγας συλλαβὰς ὁ πατήρ. θε-
 λήματος γὰρ υἱός, ἀλλ' οὐ πατὸς ἀναπέφηνας. ἀλλ' ἐπὶ τὸν
 Θεὸν μέτειμι καὶ τὰ κτίσματα, καὶ τὸ οὖν ἐρώτημα προσάγω
 τῇ σῇ σοφίᾳ. θέλων ὑπέσθης ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἢ βιασθεῖς;
 15 εἰ μὲν βιασθεῖς, κἀναυθὰ ἢ τυραννίς καὶ ὁ τυραννήσας. εἰ
 δὲ βουλόμενος, ἐστέρηται τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ κτίσματα, καὶ οὐ
 πρὸ τῶν ἄλλων, ὁ τοιοῦτους ἀνευρίσκων λογιζομὸς καὶ τοιαῦ-
 τα σοφίζομενος. θελήσει γὰρ μέση τοῦ κτίτου διατειχίζεται.
 ἀλλ' ἕτερον, οἴμαι, θέλων ἐστὶ καὶ θέλησις, γεννῶν καὶ γέν-
 20 νησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν. τὰ μὲν ὁ κινούμε-
 νος, τὰ δὲ οἶον ἢ κίνησις. οὐκ οὖν θελήσεως τὸ θεληθῆν· οὐδὲ
 γὰρ ἔπεται πάντως· οὐδὲ τὸ γεννηθῆν γεννήσεως, οὐδὲ τὸ
 ἀκουσθῆν ἐκφωνήσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ τοῦ γεννῶν-
 τος καὶ τοῦ λέγοντος. τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα,

θελήσεως· πῶς λοιπὸν ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς; Καὶ ἀντὶ τοῦ Πατρὸς φαντάζονται μίαν νεοφανῆ μητέρα, τὴν θέλησιν. Ἐνα λοιπὸν εἶνε τὸ ὠραῖον εἰς αὐτούς, ὅταν τὸ διδάσκουν αὐτό, ὅτι διαφεύγουν τὴν δυσχέρειαν νὰ δεχθῶν πάθος Θεοῦ, καὶ καταφεύγουν εἰς τὴν βούλησιν. Πράγματι ἡ βούλησις δὲν εἶνε πάθος. Ἄς ἴδωμεν καὶ πάλιν τὸ ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖον διατυπώνουν. Τὸ ἄριστον εἶνε ἐξ ἀρχῆς μὲ αὐτούς νὰ συγκρουσθῶμεν ἐκ τοῦ συστάδην. Σὺ ποῦ τόσο εὐκόλως λέγεις ὅτι θέλεις, ἐπλάσθης μὲ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς σου ἢ χωρὶς τὴν θέλησίν του; Ἄν μὲν χωρὶς τὴν θέλησίν του, ἔχει ἀναγκασθῆ. Τί ἀγριότης! Καὶ ποῖος τὸν ἐξηνάγκασε; Διότι ὅπωςδήποτε δὲν θὰ τὸ ἀποδώσης εἰς τὴν φύσιν, ἀφοῦ ἐκείνη ἔχει καὶ τὴν σωφροσύνην. Ἐὰν δὲ ἐπλάσθης μὲ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς, μὲ δύο λόγια ἔχασες τὸν πατέρα σου, διότι ἀπεκαλύφθη ὅτι εἶσαι υἱὸς τῆς θελήσεως καὶ ὄχι τοῦ πατρὸς. Ἄλλὰ θὰ μεταφερθῶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ κτίσματα καὶ θὰ μεταφέρω τὸ ἐρώτημά σου εἰς τὴν ἰδικὴν σου σοφίαν. Ὁ Θεὸς μὲ τὴν θέλησίν του ἐδημιούργησε τὰ πάντα ἢ ἐπειδὴ ἐπέσθη; Ἐὰν μὲν ἐπέσθη, καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ τυραννία καὶ ὁ τύραννος· ἐὰν ὅμως ἔγιναν τὰ κτίσματα μὲ τὴν θέλησίν του, τότε καὶ αὐτὰ ἔχασαν τὸν Θεόν· καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα σὺ ποῦ ἐφευρίσκεις τέτοιου εἴδους συλλογισμοὺς καὶ σοφίζεσαι τέτοια σοφίσματα. Ἐτσι ἡ θέλησις τοῦ κτίστου διαχωρίζεται εἰς τὰ δύο ὡσὰν μὲ τεῖχος. Ἄλλ' ἂν δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι, νομίζω ὅτι διακρίνονται ὁ θέλων καὶ ἡ θέλησις, ὁ γεννῶν καὶ ἡ γέννησις, ὁ λέγων καὶ ὁ λόγος. Τὰ πρῶτα δείχνουν αὐτὸν ποῦ ἐνεργεῖ, τὰ ἄλλα τρόπον τινὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐπομένως τὸ θέλημα δὲν εἶνε δημιούργημα τῆς θελήσεως, διότι δὲν ἐπακολουθεῖ ὁπωςδήποτε, οὔτε τὸ γέννημα τῆς γεννήσεως, οὔτε τὸ ἄκουσμα τῆς ἐκφωνήσεως, ἀλλ' εἶνε καρπὸς τοῦ προσώπου ποῦ θέλει ἢ ποῦ γεννᾷ ἢ ποῦ λαλεῖ. Ἀνώτερα ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶνε τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ γέννησις εἶνε τὸ

ᾧ γέννησις ἐστὶν ἰσως ἢ τοῦ γεννᾶν θέλησις, ἀλλ' οὐδὲν μέσον, εἴ γε καὶ τοῦτο δεξιόμεθα δλωσ, ἀλλὰ μὴ καὶ θελήσεως κρείττων ἢ γέννησις.

7. Βούλει τι προσπαίξω καὶ τὸν Πατέρα; παρὰ σοῦ γὰρ
 5 ἔχω τὰ τοιαῦτα τολμᾶν. Θέλων Θεὸς ὁ Πατὴρ ἢ μὴ θέλων;
 καὶ ὅπως ἀποφεύξῃ τὸ σὸν περιδέξιον. εἰ μὲν δὴ θέλων, πό-
 τε τοῦ θέλειν ἠργγμένος; οὐ γὰρ πρὶν εἶναι οὐδὲ γὰρ ἦν τι
 πρότερον. ἢ τὸ μὲν αὐτοῦ θελήσαν, τὸ δὲ θεληθέν; μεριστιὸς
 οὖν. πῶς δὲ οὐ θελήσεως καὶ οὐτις, κατὰ σέ, πρόβλημα; εἰ
 10 δὲ οὐ θέλων, τί τὸ βιασάμενον εἰς τὸ εἶναι; καὶ πῶς Θεός,
 εἰ βεβίασται, καὶ ταῦτα οὐκ ἄλλο τι ἢ αὐτὸ τὸ εἶναι Θεός;
 πῶς οὖν γεγέννηται; πῶς ἔκτισται, εἴπερ ἔκτισται κατὰ σέ;
 καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς ἀπορίας. τάχα ἂν εἴποις, δι-
 βουλῆσει καὶ λόγῳ. ἀλλ' οὐπω λέγεις τὸ πᾶν. πῶς γὰρ ἔργου
 15 δύναμιν ἔοχεν ἢ βούλησις καὶ ὁ λόγος; ἔτι λείπεται λέγειν.
 οὐ γὰρ οὕτως ἄνθρωπος.

8. Πῶς οὖν γεγέννηται; οὐκ ἂν ἦν μεγάλη ἢ γέννησις,
 εἰ σοὶ κατελαμβάνετο, ὅς οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἐπίσθη γέννησιν, ἢ
 μικρόν τι ταύτης κατείληφας, καὶ ὅσον αλοχύνη λέγειν ἔπειτα
 20 οἶει τὸ πᾶν γινώσκειν; πολλὰ ἂν κάμοις πρότερον, ἢ εὖροις
 λόγους συμπήξεως, μορφώσεως, φανερώσεως, ψυχῆς πρὸς

ἴδιον μὲ τὴν θέλησιν νὰ γεννήσῃ καὶ δὲν ὑπάρχει ἐνδιάμεσον μεταξὺ αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀποδεχθῶμεν αὐτὸ γενικῶς, ἐν τούτοις ποτὲ δὲν εἶνε ἡ γέννησις ἀνωτέρα τῆς θελήσεως.

7. Θέλεις κάπως νὰ ἀστειευθῶ ἀκόμη καὶ μὲ τὸν Πατέρα; Σὺ βεβαίως μοῦ δίνεις τὸ δικαίωμα διὰ τέτοια τολμήματα. Ὁ Πατὴρ εἶνε Θεὸς μὲ τὴν θέλησίν του ἢ χωρὶς τὴν θέλησίν του; Καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃς τὰ ἐπιδέξια ἐπιχειρήματά σου, σ' ἐρωτῶ Ἐὰν μὲν εἶνε Θεὸς μὲ τὴν θέλησίν του, πότε ἤρχισε νὰ θέλῃ; Ὅπως δὲ ποτε ὄχι προτοῦ νὰ ὑπάρῃ, διότι προηγουμένως δὲν ὑπῆρχε τίποτε. Ἡ μήπως ἕνα μέρος αὐτοῦ ἠθέλησε, τὸ δὲ ἄλλο ὑπέστη τὴν θέλησιν; ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διαιρετός. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶνε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην σου καρπὸς θελήσεως; Ἐὰν πάλιν εἶνε Θεὸς χωρὶς τὴν θέλησίν του, τί τὸν ἠνάγκασε νὰ γίνῃ; Καὶ πῶς εἶνε Θεός, ἔὰν ἔχη ὑποστῆ βίαν καὶ μάλιστα ὄχι διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ νὰ εἶνε Θεός; Πῶς λοιπὸν, λέγει, ἔχει γεννηθῆ; Πῶς ἔχει κτισθῆ, ἔὰν βεβαίως, ὅπως νομίζεις, ἔχη κτισθῆ; Διότι καὶ αὐτὸ εἶνε ἐξ Ἰσοῦ ἀξίον ἀπορίας. Θὰ ἀπαντοῦσες Ἰσως ὅτι ἔγινε μὲ τὴν βούλησιν καὶ τὴν λογικὴν. Ἄλλὰ δὲν λέγεις ἀκόμη ὀλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Διότι πῶς ἡ βούλησις καὶ ἡ λογικὴ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐνεργήσουν; Ὑπολείπονται ἀκόμη νὰ εἰπῆς καὶ ἄλλα. Διότι ἔτσι οὔτε ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζεται.

8. Πῶς λοιπὸν ἐγεννήθη; Δὲν θὰ ἦτο μεγάλη αὐτὴ ἡ γέννησις, ἂν ἤμποροῦσες νὰ τὴν κατανοήσῃς σὺ, ποῦ δὲν γνωρίζεις οὔτε τὴν ἰδικὴν σου γέννησιν ἢ ἔχεις κατανοήσει ἕνα τόσο μικρὸν μέρος αὐτῆς, ποῦ ἐντρέπεσαι νὰ τὸ εἰπῆς. Φαντάζεσαι ἔπειτα ὅτι γνωρίζεις τὸ πᾶν; Πρέπει προηγουμένως πολὺ νὰ κοπάσῃς, διὰ νὰ ἐξηγήσῃς τὴν σύλληψιν, τὴν διαμόρφωσιν, τὴν γέννησιν, τὴν σύνδεσιν τῆς ψυχῆς μὲ

σῶμα δεσμών, νοῦ πρὸς ψυχὴν, λόγου πρὸς νοῦν, κίνησιν, αἰ-
 ξησιν, τροφῆς ἐξομοίωσιν, αἰσθησιν, μνήμην, ἀνάμνησιν, ἰδῆ-
 λα ἐξ ὧν συνέστηκε· καὶ τίνα μὲν τοῦ συναμφοιέρου ψυχῆς
 καὶ σώματος, τίνα δὲ τὰ μεμερισμένα, τίνα δὲ ἃ παρ' ἀλλή-
 5 λων λαμβάνουσιν· ὧν γὰρ ὑστερον ἢ τελείωσις, τούτων οἱ λό-
 γοι μετὰ τῆς γεννήσεως. εἰπέ τίνες· καὶ μηδὲ τότε φιλοσο-
 φήσης Θεοῦ γέννησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλές. εἰ μὲν γὰρ τὴν σὴν
 γινώσκεις, οὐ πάντως καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ μηδὲ τὴν
 σὴν, πῶς τὴν τοῦ Θεοῦ; δοῦν γὰρ Θεὸς ἀνθρώπου δυοικεμαζ-
 10 τότερος, τοσοῦτον καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἀληπιότερα ἢ ἄνω
 γέννησις. εἰ δὲ δι' ἡμῶν κατείληπται, διὰ τοῦτο οὐδὲ γεγέν-
 νηται, ὥρα σοι πολλὰ διαγράφειν τῶν δυνάμεων, ἃ μὴ κατείλη-
 φας, καὶ πρὸ γε πάντων τὸν Θεὸν ἀδίον· οὐδὲ γὰρ ὃ τι ποιεῖ
 ἔστιν εἰπεῖν ἔχεις, καὶ εἰ λίαν τολμηρὸς εἶ, καὶ τὰ περιττὰ
 15 μεγαλόψυχος. κατὰβασί σου τὰς ῥεύσεις, καὶ τὰς διαιρέσεις,
 καὶ τὰς τομὰς, καὶ τὸ ὡς περὶ σώματος διανοεῖσθαι τῆς ἀ-
 σωμάτου φύσεως· καὶ τὰχα ἂν ἄξιόν τι διανοηθεῖς Θεοῦ
 γεννήσεως. πῶς γεγέννηται; πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ φθέγγομαι
 δυοχεραίνων. Θεοῦ γέννησις οἰωπῆ τιμάσθω. μέγα σοι τὸ
 20 μαθεῖν, δι' ἡμῶν γεγέννηται. τὸ δὲ πῶς, οὐδὲ ἀγγέλοις ἐννοεῖν,
 μὴ δι' ἡμῶν γέ σοι νοεῖν συγχωρήσομεν. βούλει παραστήσω τὸ
 πῶς; ὡς οἶδεν ὁ γεννήσας Πατὴρ καὶ ὁ γεννηθεὶς Υἱός. τὸ
 δὲ ὑπὲρ ταῦτα νέφει κρύπτεται, τὴν σὴν διαφεῦγον ἀμβλυω-
 πίαν.

τὸ σῶμα, τοῦ νοῦ μὲ τὴν ψυχὴν, τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν, τὴν κίνησιν, τὴν αὔξησιν, τὴν ἀφομοίωσιν τῆς τροφῆς, τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων, τῆς μνήμης, τῆς ἀναμνήσεως καὶ τὰ ἄλλα γνωρίσματα τῆς ὑπάρξεώς σου. Καὶ ποῖαι ἐνέργειαι εἶνε καὶ τῶν δύο, δηλαδὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ποῖαι εἶνε διαχωρισμένοι καὶ εἰς ποίας συνεργάζονται μεταξύ των· καὶ ποῖαι αἱ λειτουργίαι ποῦ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου φθάνουν εἰς τὴν τελείωσιν, ἔχουν τὰς αἰτίας των συγκρότους μὲ τὴν γέννησίν των; Ἐξήγησέ τα αὐτά. Ἄλλ' οὔτε τότε ἤμπορεῖς νὰ φιλοσοφήσῃς διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὸ εἶνε ἐπικίνδυνον. Ἀκόμη καὶ ἂν γνωρίζῃς τὴν ἰδικὴν σου γέννησιν, ὅπως ὅποτε δὲν γνωρίζεις καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁμως δὲν γνωρίζῃς οὔτε τὴν ἰδικὴν σου, πῶς θὰ γνωρίσῃς τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ; Ὅσον περισσότερο δυσνόητος εἶνε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, τόσο περισσότερο ἀκατανόητος εἶνε ἢ οὐράνιος γέννησις συγκρινομένη πρὸς τὴν ἰδικὴν σου γέννησιν. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύῃς, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει γεννηθῆ, ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ κατανοήσῃς, τότε εἶνε καιρὸς ν' ἀπορρίψῃς πολλὰ ὄντα τὰ ὁποῖα δὲν κατενόησες, καὶ πρὸ πάντων βέβαια τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἀφοῦ παρὰ τὴν μεγάλην σου τόλμην καὶ τὸ ὑπερβολικὸν θάρρος σου δὲν ἠμπορεῖς νὰ εἰπῇς, τί τέλος πάντων εἶνε ὁ Θεός. Παῦσε λοιπὸν νὰ ὀμιλῇς περὶ τῶν διαρροῶν καὶ τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν τομῶν, καὶ νὰ φαντάζεσαι τὴν ἀσώματον φύσιν ὡσὰν νὰ ἔχῃ σῶμα· τότε ἴσως σκεφθῇς κάτι ἀντάξιον τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ. Πῶς ἔχει γεννηθῆ; Θὰ σὲ στενοχωρήσω ἐπαναλαμβάνοντας τὸ ἴδιον· ἄς τιμήσωμεν τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ μὲ σιωπὴν. Εἶνε πολὺ διὰ σὲ τὸ ὅτι ἔμαθες, ὅτι ἐγεννήθη. Τὸ πῶς ἐγεννήθη, δὲν ἐπιτρέπη νὰ τὸ μάθουν οὔτε οἱ ἄγγελοι, πολὺ δὲ περισσότερο σὺ. Θέλεις νὰ σοῦ ἐξηγήσω τὸ πῶς; Μὲ τὸν τρόπον ποῦ γνωρίζεις ὁ Πατὴρ ποῦ ἐγέννησε καὶ ὁ Υἱὸς ποῦ ἐγεννήθη. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὸ εἶνε καλυμμένα μὲ νέφη καὶ διαφεύγουν τὴν ἀσθενῆ ὄρασίν σου.

9. Ὅτι οὖν γεγέννηκεν, ἢ οὐκ ὄντι; τῶν ληρημάτων
 περὶ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα, οἳ τὸ μὲν τι ἤμεν, ὥσπερ ἐν τῇ δοφύι
 τοῦ Ἀβραάμ ὁ Δευί, τὸ δὲ γεγόναμεν ὥστε ἐξ ὄντων τρόπον
 ἵνα τὸ ἡμέτερον, καὶ οὐκ ὄντων ἐναντίως περὶ τὴν ἀρχέ-
 5 γονον ὕλην ὑποσιᾶσαν σαφῶς ἐξ οὐκ ὄντων, κἄν τινες ἀγέ-
 νητον ἀναπλάττωσιν. ἐνιαῦθα δὲ οὐδρόμον ἰφ εἶναι τὸ γε-
 γεννηθῆναι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς ὥστε ποῦ θήσεις τὸ ἀμφίκορημον
 τοῦτο ἐρώτημα; τί γὰρ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς προεσβύτερον, ἢ ἐκεῖ
 θῶμεν τὸ εἶναι ποτε τοῦ Υἱοῦ, ἢ τὸ μὴ εἶναι; ἀμφοτέρως γὰρ
 10 τὸ ἀπ' ἀρχῆς λυθῆσεται. εἰ μὴ σοι καὶ ὁ Πατήρ, πάλιν ἐρω-
 τῶντων ἡμῶν, ἐξ ὄντων ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, κινδυνεύσεις ἢ δις
 εἶναι, δ μὲν προῶν, δ δὲ ὢν, ἢ ταῦτόν ἰφ Υἱῶ παθεῖν, ἐξ
 οὐκ ὄντων εἶναι, διὰ τὰ σὰ τῶν ἐρωτημάτων παίγνια, καὶ
 τὰς ἐκ ψάμμων οἰκοδομάς, αἱ μὴδὲ αὔραις ἴστανται. ἐγὼ
 15 μὲν οὖν οὐδέτερον τούτων δέχομαι, καὶ τὴν ἐρώτησίν φημι
 τὸ ἄιοπον ἔχειν, οὐχὶ τὸ ἄπορον τὴν ἀπάντησιν. εἰ δέ σοι
 φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι τὸ ἕτερον ἀληθεῦσιν ἐπὶ παντός,
 κατὰ τὰς σὰς διαλεκτικὰς ὑπολήψεις, δέξαι μού τι μικρὸν
 ἐρώτημα. ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ; εἰ μὲν οὖν
 20 ἐν χρόνῳ, τίτι τούτῳ; καὶ τί παρὰ τοῦτον ὄντι; καὶ πῶς πε-

8. Ἐβ 7, 10.

9. «Κἄν τινες ἀγένητον ἀναπλάττωσι (τὴν ὕλην)». Ἐννοεῖ τὸν Πλάτωνα (Τίμαιος, 30α). «Πλάτωνος γὰρ ἡ πλάσις αὕτη, συνάναρχον τῷ Θεῷ εἰρηκότος ταύτην (=τὴν ὕλην) ἢ καὶ προτεθεωκότος, εἴπερ τὸ παραλαβεῖν ὡς προῖτοκεμένου τινὸς λαβεῖν ἐστίν. Οὕτω γὰρ φησὶν ἐν τῷ Τίμαιῳ 'Πᾶν ὅσον ἦν ὄρατόν παραλαβόν', ὁ ποιητὴς δὴλον διὰ Θεός, οὐκ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐξ ἀταξίας» Ἡλίας Κρητης.

9. (Καὶ ἄλλη σου ἀντίρρησης;) Ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς καὶ τὸν ἐγέννησεν (᾽ὄντα, λοιπόν, ἔχει γεννήσει ἢ μὴ ὄντα;) ὁ Πατὴρ ἢ δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸν ἐγέννησε; Φλυαρίαί. Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια ἔχουν σχέσιν μὲ ἐμὲ καὶ σὲ οἱ ὅποιοι κατὰ ἓνα μέρος ὑπῆρχομεν καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως, ὅπως π.χ. ὁ Λευΐ εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ Ἀβραάμ*, κατὰ τὸ ἄλλο δὲ ἔχομεν γεννηθῆ. Ὡστε ἡ δική μας φύσις συνίσταται ἀπὸ κάτι πού ὑπῆρχε καὶ ἀπὸ κάτι πού δὲν ὑπῆρχε, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρωταρχικὴν οὐσίαν ἢ ὁποῖα σαφῶς ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός, ἔστω κι ἂν μερικοὶ φαντάζωνται ὅτι προὔπῆρχε πάντοτε*. Εἰς τὸν Θεὸν ὅμως συμπύπτει ἡ ὑπαρξις μὲ τὴν γέννησιν καὶ μάλιστα εἶνε ἄνευ ἀρχῆς. Ποῦ λοιπόν θὰ θέσῃς αὐτὸ τὸ ἐτοιμόρροπον ἐρώτημα; Τί ὑπάρχει ἀρχαιότερον τοῦ πρωταρχικοῦ, διὰ νὰ στηρίξωμεν ἐκεῖ τὸ ὅτι κάποτε ὑπῆρχεν ἢ δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός; Διότι καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τὸ «ἀπ' ἀρχῆς» θὰ καταρρεύσῃ. Ἐὰν πάλιν ἐρωτήσωμεν, μήπως κατὰ τὴν γνώμην σου καὶ ὁ Πατὴρ ἐγεννήθη ἀπὸ προὔπαρχουσας ὑπαρξιν ἢ ἐκ τοῦ μηδενός, ὅποτε διακινδυνεύωμεν νὰ παραδεχθῶμεν, ἢ ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ ἔχει δύο ὑποστάσεις — μίαν προὔπαρχουσαν καὶ μίαν παροῦσαν — ἢ νὰ πάθῃ ὅτι καὶ ὁ Υἱός, νὰ κατάγεται δηλαδὴ ἐξ οὐκ ὄντων ἐξ αἰτίας τῶν ἀνοήτων ἐρωτήσεών σου, καὶ τῶν πύργων τοὺς ὁποίους κτίζεις εἰς τὴν ἄμμον, καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ μείνουν σταθεροὶ οὔτε εἰς τὸ φῶσημα τῆς αὔρας. Ἐγὼ λοιπόν δὲν δέχομαι τίποτε ἐκ τούτων τῶν δύο, καὶ ἰσχυρίζομαι ὅτι δὲν εἶνε ἡ ἀπάντησις δύσκολος, ἀλλ' ἡ ἐρώτησις παράλογος. Ἄν ὅμως σύ, συμφώνως πρὸς τὴν διαλεκτικὴν σου ἀντίληψιν, νομίζῃς ὅτι εἰς ὅλα τὰ πράγματα τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο εἶνε ἀληθινόν, τότε ἄκουσε ἀπὸ ἐμένα μίαν μικρὰν ἐρώτησιν. Ὁ χρόνος εὐρίσκεται μέσα εἰς τὸν χρόνον ἢ ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνον; Ἐὰν μὲν εὐρίσκεται μέσα εἰς τὸν χρόνον, ποῖος εἶνε ἐκεῖνος ὁ χρόνος; Καὶ ποῖαν σχέσιν ἔχουν αὐτοὶ οἱ χρόνοι; Καὶ πῶς περιέχει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον; Ἄν ὅμως δὲν εὐρίσκεται μέσα εἰς

ριέχοντι; εἰ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ, τίς ἢ περιιτὴ σοφία χρόνον
 εισάγειν ἄχρονον; τοῦ δέ, Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, δὸς τὸ ἕτερον,
 ἢ ἀληθεύεσθαι μόνον ἢ ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ ἀμφοτέρω
 5 μὲν. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. ἢ γὰρ ψευδόμενος ἀληθεύσει, ἢ ἀ-
 ληθεύων ψεύσεται· πᾶσα ἀνάγκη. τί οὖν θαυμασιόν, ὥσπερ
 ἐνταῦθα συμβαίνει τὰ ἐναντία, οὕτως ἐκεῖσε ἀμφοτέρω ψεύ-
 δεσθαι, καὶ οὕτω σοι τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναφανήσεται; ἐν ἔτι
 μοι λῦσον τῶν αἰνιγμάτων· σεαυτῷ δὲ γεννωμένῳ παρῆς;
 πάρει δὲ νῦν; ἢ οὐδέτερον; εἰ μὲν γὰρ καὶ παρῆς καὶ πάρει,
 10 ὡς τίς καὶ τίνοι; καὶ πῶς ὁ εἰς ἄμφω γέγονατε; εἰ δὲ μηδέ-
 τερον τῶν εἰρημένων, πῶς σεαυτοῦ χωρίζῃ; καὶ τίς ἢ αἰτία
 τῆς διαζεύξεως; ἀλλ' ἀπαιδεύον τὸ περὶ τοῦ ἐνός, εἰ ἐαυτῷ
 πάρεσιν ἢ μή, πολυπραγμονεῖν. ταῦτα γὰρ ἐπ' ἄλλων, οὐχ
 ἐαυτοῦ λέγεται. ἀπαιδευιότερον, εὖ ἴσθι, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γε-
 15 γεννημένον εἰ ἢ πρὸ τῆς γεννήσεως ἢ οὐκ ἦν διευθύνεσθαι.
 οὗτος γὰρ περὶ τῷ χρόνῳ διαιρειῶν ὁ λόγος.

10. Ἄλλ' οὐ ταυτίον, φησί, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννη-
 τόν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ταυτίον. διὸ μὲν φα-
 νερώς ὁ λόγος οὗτος ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος, ἢ τὸν
 20 Πατέρα, τί χρὴ λέγειν; εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία Θεοῦ,
 τὸ γεννητὸν οὐκ οὐσία· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐκεῖνο. τίς ἀντιρεῖ
 λόγος; ἐλοῦ τοίνυν τῶν ἀσεβειῶν ὁποῖεραν βούλει, ὧ κενὸ
 θεολόγε, εἶπερ ἀσεβεῖν πάντως ἐσπούδακας. ἔπειτα πῶς οὐ

10. «Τοῦ δὲ 'Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι'... τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναφανήσε-
 ται». Ὁ Ἡλίας λέγει περὶ τοῦ σοφίσματος τούτου· «Ἀλεξάνδρου τοῦ
 Ἀφροδισιεύς τὸ παρὸν πρόβλημα». Ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος ἦτο ὁ κυ-
 ριώτερος ἀρχαῖος ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὸν Β'
 μ.Χ. αἰῶνα.

ἰὼν χρόνον, πρὸς τί ἢ περιττὴ σοφία νὰ εἰσαγάγωμεν χρόνον ἄχρονον; Ἐπίσης ἀπάντησέ μου ἂν ἢ φράσις «Τώρα ἐγὼ ψεύδομαι» εἶνε ἀπόλυτος ἀλήθεια ἢ ψέμμα. Ἀσφαλῶς οὐδὲν ἐκ τῶν δύο θὰ παραδεχθῶμεν. Δὲν εἶνε δυνατόν. Διότι ἢ λέγεις ψέμματα ὅποτε ἢ φράσις εἶνε ἀληθινή, ἢ λέγεις τὴν ἀλήθειαν ὅποτε ἢ φράσις εἶνε ψευδής. Αὐτὸ εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Ποῖον εἶνε λοιπὸν τὸ παράδοξον; Ὅπως ἐδῶ συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα, ἔτσι ἐκεῖ καὶ τὰ δύο εἶνε ψέμματα. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ σοφία σου ἀποδεικνύεται ἡλιθιότης¹⁰. Λῦσε μου ἓνα ἀκόμη αἰνίγμα· ἦσουν παρῶν εἰς τὴν γέννησίν σου; τώρα εἶσαι παρῶν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου; ἢ οὔτε τότε οὔτε τώρα; Ἐὰν μὲν ἦσουν καὶ εἶσαι παρῶν, ποῖος ἦτο τότε παρῶν καὶ εἰς ποῖον ἦτο; Καὶ πῶς ὁ ἕνας ἔχετε γίνεи δύο; Ἐὰν δὲν συμβαίη τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχομεν εἰπῆ, πῶς χωρίζεσαι ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου; Καὶ ποῖα ἢ αἰτία τοῦ χωρισμοῦ; Ἄλλ' εἶνε ἀφελὲς νὰ ἐρευνῶμεν εἰς τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἔαν εἶνε παρὼν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἢ ὄχι. Γίνεται λόγος ἂν εἶνε ἄλλοι παρόντες εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὄχι ἂν εἶνε παρῶν ὁ ἑαυτός μου εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Ὅπωςδῆποτε, εἶνε περισσότερο ἀφελὲς νὰ καθορίσωμεν ἂν ὑπῆρχεν ἢ δὲν ὑπῆρχεν πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτὸ πού ἀπ' ἀρχῆς ὑπῆρχεν. Αὐτὴ ἢ θεωρία ἀφορᾷ εἰς ὅσα περατοῦνται ὑπὸ τοῦ χρόνου.

10. Ἄλλ' ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν εἶνε τὸ ἴδιον τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον. Ἄν ὅμως αὐτὸ ἀληθεύῃ, τότε οὔτε ὁ Υἱὸς εἶνε ἴδιος μὲ τὸν Πατέρα. Δὲν χρειάζεται κἂν νὰ τὸ εἰπῶ, ὅτι ἢ θεωρία αὐτὴ ἀποκλείει ἀπὸ τὴν θεότητα τὸν Υἱὸν καὶ ὄχι τὸν Πατέρα. Ὅπωςδῆποτε, ἔαν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἦτο τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητὸν δὲν θὰ ἦτο. Ἐὰν δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἦτο τὸ δεύτερον, δὲν θὰ ἦτο τὸ πρῶτον. Ποῖος θὰ ἐκφέρῃ ἀντίθετον γνώμην; Διάλεξε λοιπὸν, ὅποια ἀπὸ τὰς δύο ἀσεβείας θέλῃς, ὦ κούφιε θεολόγε, ἂν ὅπωςδῆποτε ἔχῃς σκοπὸ νὰ ἀσεβῆς. Ἐπειτα, πῶς δὲν συμφωνεῖς, ὅτι εἶνε τῆς αὐτῆς

ταυτὸν λέγεις τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν; εἰ μὲν τὸ μὴ ἐκτισμένον καὶ ἐκτισμένον, κἀγὼ δέχομαι. σὺ γὰρ ταυτὸν τῆ φύσει τὸ ἀναρχον καὶ τὸ κλιζόμενον. εἰ δὲ τὸ γεγεννηκὸς καὶ τὸ γεγεννημένον σὺ ταυτὸν λέγεις, οὐκ ὀρθῶς λέγεται.

5 ταυτὸν γὰρ εἶναι πάσα ἀνάγκη. αὕτη γὰρ φύσις γεννήματος, ταυτὸν εἶναι τῷ γεγεννηκῶτι κατὰ τὴν φύσιν. ἢ οὕτω πάλιν πῶς λέγεις τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν; εἰ μὲν γὰρ τὴν ἀγεννησίαν αὐτὴν καὶ τὴν γέννησιν, σὺ ταυτὸν· εἰ δὲ οἷς ὑπάρχει ταῦτα, πῶς σὺ ταυτὸν; ἐπεὶ καὶ τὸ ἄσοφον καὶ τὸ

10 σοφὸν ἀλλήλοις μὲν σὺ ταυτὰ, περὶ ταυτὸν δέ, τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐκ οὐσίας τέμνει, περὶ δὲ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τέμνεται. ἢ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλαὶ οὐσῆαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία. ἢ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ θεῖον. σὺ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα, εἴπερ

15 οὐσῆαι.

11. Ταῦτα μὲν οὐ φασι κοινὰ γὰρ καὶ ἄλλων. δὲ δὲ μόνου Θεοῦ καὶ ἴδιον, τοῦτο οὐσία. οὐκ ἂν μὲν συγχωρήσαιεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννητον οἱ καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἰδέαν συνεισάγοντες ὡς ἀγέννητα. τὸ γὰρ Μανιχαίων πορρωτέρω

20 ῥίψαμεν σκότιος. πλην ἔστι μόνου Θεοῦ. τί δὲ ὁ Ἀδάμ; οὐ μόνος πλάσμα Θεοῦ; καὶ πᾶν, φήσεις. ἄρ' οὐν καὶ μόνος ἄνθρωπος; οὐδαμῶς. τί δὴ ποτε; διτι μὴ ἀνθρωπότης ἢ πλάσις; καὶ γὰρ τὸ γεννηθὲν ἄνθρωπος. οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον μόνον Θεός, εἰ καὶ μόνου Πατρὸς. ἀλλὰ δέξαι καὶ τὸ γεννη-

οὐσίας τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον; Ἄν τὸ ἓνα ἦτο ἄκτιστον καὶ τὸ ἄλλο κτιστόν, δέχομαι καὶ ἐγὼ τὴν διαφορὰν. Διότι τὸ ἀναρχον φύσει διαφέρει ἀπὸ τὸ κτιστόν. Ὅταν ὁμως ἰσχυρίζοσαι, ὅτι διαφέρουν ὁ γεννῶν ἀπὸ τὸν γεννῶμενον, κάνεις λάθος. Διότι εἶνε ἀπολύτως ἀπαραίτητον νὰ εἶνε τῆς αὐτῆς φύσεως. Τότε κάτι εἶνε γέννημα, ὅταν ἔχη τὴν ἴδιαν φύσιν μὲ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη. Ἡ ἀκόμη καὶ ἔτσι· πῶς ἐννοεῖς τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν; Ἐὰν μὲν συγκρίνης ὡς ἰδιότητας τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν, ἀσφαλῶς διαφέρουν. Ἄν ὁμως ἀναφέρεσαι εἰς τὰ πρόσωπα ποὺ ἔχουν αὐτὰς τὰς ἰδιότητας, πῶς δὲν εἶνε τὸ ἴδιον; Ἄφοῦ καὶ τὸ ἄσοφον καὶ τὸ σοφὸν δὲν εἶνε μὲν τὸ ἴδιον μεταξὺ των, ἀναφέρονται ὁμως εἰς τὸ ἴδιον ὄν, τὸν ἄνθρωπον. Αἱ ἰδιότητες δὲν διαιροῦν τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ δημιουργοῦν ὑποδιαίρεσεις ἐντὸς τῆς αὐτῆς οὐσίας. Ἡ μήπως εἶνε οὐσία τοῦ Θεοῦ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ σταθερότης; Ἄν συμβαίη αὐτό, ὑπάρχουν πολλαὶ οὐσῖαι τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι μία, ἢ ἡ θεότης εἶνε σύνθετος μὲ αὐτὰ τὰ συστατικά, διότι δὲν θὰ ἔμποροῦσαν νὰ μένουν ἀσύνθετα μεταξὺ των αὐτά, ἐφ' ὅσον βεβαίως εἶνε οὐσῖαι.

11. Αὐτὰ βεβαίως δὲν τὰ ἰσχυρίζονται, διότι εἶνε κοινὰ γνωρίσματα καὶ ἄλλων ὄντων. Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ εἶνε χαρακτηριστικὸν μόνον τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνο εἶνε ἡ οὐσία του. Δὲν θὰ ἠνείχοντο νὰ εἶνε μόνον ὁ Θεὸς ἀγέννητος, ὅσοι θεωροῦν ἐξ Ἰσου ἀγέννητον μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἰδέαν. Ἄς ἀπορρίψωμεν μακρύτερα τὸ σκοτάδι τῶν Μανιχαίων. Ἄλλὰ τὸ ἀγέννητον νὰ εἶνε μόνον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Ἄδὰμ τί εἶνε; Δὲν εἶνε ὁ μόνος πλάσμα Θεοῦ; Καὶ κατ' ἐξοχὴν θὰ εἰπῆς. Εἶνε ἄραγε μόνον αὐτὸς ἄνθρωπος; Καθόλου. Τί λοιπόν; Διότι δὲν εἶνε ἀνθρωπότης ἢ πλάσις· ἀλλ' αὐτὸ ποὺ γεννᾶται εἶνε ἄνθρωπος. Ἐτσι τὸ ἀγέννητον δὲν εἶνε τὸ μοναδικὸν γνώρισμα τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ εἶνε ἴδιον μόνον τοῦ

τὸν εἶναι Θεόν. ἐκ Θεοῦ γάρ, εἰ καὶ λίαν εἰ φιλαγέννητος.
 Ἐπειτα πῶς οὐσίαν Θεοῦ λέγεις, οὐ τὴν τοῦ ὄντος θεοῖν, ἀλλὰ
 τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσιν; τὸ γὰρ μὴ ὑπάρχειν αὐτῷ γέν-
 νηοῖν ὁ λόγος δηλοῖ, οὐχ ὁ τὴν φύσιν ἐστὶ παρλιθηοῖν, οὐδ'
 5 ὁ ὑπάρχει τὸ μὴ ἔχον γέννηοῖν. τίς οὖν οὐσία Θεοῦ; τῆς οἷς
 ἀπονοίας τοῦτο λέγειν, ὅς πολυπραγμονεῖς καὶ τὴν γέννηοῖν.
 ἡμῖν δὲ μέγα, κἂν εἴποτε καὶ εἰς ὑστερον τοῦτο μάθοιμεν,
 λυθέντος ἡμῖν τοῦ ζόφου καὶ τῆς παχύτητος, ὡς ἡ τοῦ ἁ-
 ψευδοῦς ὑπόχεοις. τοῦτο μὲν οὖν καὶ νοεῖσθω καὶ ἐλπίζε-
 10 σθω τοῖς ἐπὶ τούτῳ καθαιρούμενοις. ἡμεῖς δὲ ἰσοοῦτον εἰπεῖν
 θαρρήσωμεν, διτι εἰ καὶ μέγα τῷ Πατρὶ τὸ μηδαμόθεν ὠρ-
 μῆσθαι, οὐκ ἔλαττον τῷ Υἱῷ τὸ ἐκ τοιοῦτου Πατρὸς. τῆς
 τε γὰρ τοῦ ἀναίτιου δόξης μετέχοι ἄν, διτι ἐκ τοῦ ἀναίτιου, καὶ
 πρόσσει τὸ τῆς γεννήσεως, πρᾶγμα ἰσοοῦτον καὶ οὕτω σεβά-
 15 σμιον τοῖς μὴ πάντη χαμαιπειτέοι καὶ ὑλικοῖς τὴν διάνοιαν.

12. Ἄλλ' εἰ ταῦτόν τῷ Πατρὶ, φαοῖν, ὁ Υἱὸς κατ' οὐ-
 σίαν, ἀγέννητον δὲ ὁ Πατήρ, ἔοιαι τοῦτο καὶ ὁ Υἱός. καλῶς,
 εἴπερ οὐσία Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἵν' ἡ τις καινὴ μῖξις, γεννη-
 τοαγέννητον. εἰ δὲ περὶ οὐσίαν ἡ διαφορὰ, τί τοῦτο ὡς ἰσχυ-
 20 ρὸν λέγεις; ἢ καὶ οὐ πατήρ τοῦ πατρὸς, ἵνα μηδενὶ λείπη τοῦ

11 Α' Ἰω 8, 2.

12. Τιτ 1, 2.

Πατρός· ἄλλως παραδέξου ὅτι καὶ τὸ γεννητὸν εἶνε Θεός. Διότι γεννᾶται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἂν καὶ σὺ εἶσαι πολὺ προσκολλημένος εἰς τὸν ἀγέννητον. Ἐπειτα, πῶς ἰσχυρίζεσαι, ὅτι οὐσία Θεοῦ δὲν εἶνε νὰ παραδεχθῆς τὴν ὑπαρξίν του ἀλλὰ νὰ ἀνατρέψῃς τὴν μὴ ὑπαρξίν του; Τὸ ὅτι ἀσφαλῶς ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει γέννησιν, τὸ φανερῶνει καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς ἀγέννητος. Ἀλλὰ τὸ ἀγέννητος δὲν εἶναι αὐτὸ πὺ ἐκφράζει τὴν οὐσίαν, οὔτε τὸ ἀγέννητον σημαίνει αὐτὸ πὺ ὑπάρχει. Ποία εἶνε λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Κάνομεν αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν μόνον χάριν τῆς ἀνοησίας σου, ἀφοῦ λεπτολογεῖς περὶ τῆς γεννήσεως· δι' ἡμᾶς ὅμως εἶνε μεγάλο πρᾶγμα, ἀκόμη καὶ ἂν κάποτε ἔστω καὶ ἀργότερον μαθαίναμεν αὐτό¹¹, ὅταν διαλυθῇ τὸ σκότος πὺ μᾶς περιβάλλει καὶ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὸ σαρκίον, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόσχασιν τοῦ ἀψευδοῦς¹². Αὐτὸ λοιπὸν ἅς εἶνε ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐλπὶς εἰς ὄσους ἐξαγνίζονται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἡμεῖς τόσον μόνον θὰ τολμήσωμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἂν καὶ εἶνε μεγάλο διὰ τὸν Πατέρα τὸ ὅτι δὲν κατάγεται ἀπὸ πουθενά, δὲν εἶνε μικρότερον διὰ τὸν Υἱόν, τὸ ὅτι κατάγεται ἀπὸ τέτοιον Πατέρα. Διότι καὶ ἡμπορεῖ νὰ μετέχη τῆς δόξης αὐτοῦ πὺ δὲν ἔχει αἰτίαν, ἀφοῦ κατάγεται ἀπ' αὐτόν, καὶ προστίθεται τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως τόσον σπουδαῖον καὶ δι' αὐτόν καὶ σεβαστὸν εἰς ὄσους δὲν πετοῦν ὅπωςδῆποτε χαμηλὰ μὲ ὑλικὰς διανοίας.

12. Αὐτοὶ ὅμως ἰσχυρίζονται ὅτι ἂν εἶνε τὸ ἴδιον ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα εἰς τὴν οὐσίαν, καὶ ὁ Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, τότε πρέπει νὰ εἶνε ἀγέννητος καὶ ὁ Υἱός. Σωστόν, ἂν βεβαίως ἦτο οὐσία τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ὁπότε θὰ εἴχωμεν τὸ παράδοξον μίγμα γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου. Ἄν ὅμως ἡ διαφορὰ εἶνε διὰ τὴν οὐσίαν, διατί τὸ λέγεις αὐτὸ ὡς ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα; ἢ εἶσαι καὶ σὺ πατέρας τοῦ πατέρα σου, διὰ νὰ μὴ ὑστερῆς καθόλου ἀπὸ τὸν πατέρα σου, ἀφοῦ εἶσαι

σοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ ταῦτόν ἐστι καὶ οὐσίαν; ἢ δῆλον δι, τῆς
 ἰδιότητος ἀκινήτου μενούσης, ζητήσομεν οὐσίαν Θεοῦ, ἥτις
 ποτιέ ἐσιν, εἴπερ ζητήσομεν; δι δὲ οὐ ταῦτόν ἀγέννητον καὶ
 5 Θεός, ὡς ἂν μάθοις. εἰ ταῦτόν ἦν, ἔδει πάντως, ἐπειδὴ
 μηδενὸς τὸ ἀγέννητον, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι τινῶν. τὰ γὰρ
 πάντα ταῦτα καὶ ὁμοίως ἐκφέρεται. ἀλλὰ μὴν οὐ τινῶν τὸ
 ἀγέννητον, τινῶν γάρ; καὶ τινῶν Θεὸς ὁ Θεός, πάντων γάρ.
 πῶς οὖν ἂν εἴη ταῦτόν Θεός καὶ ἀγέννητον; καὶ πάλιν, ἐπειδὴ
 10 τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν ἀντίκειται ἀλλήλοις, ὡς ἔξις
 καὶ στέρησις, ἀνάγκη καὶ οὐσίας εἰσαχθῆναι ἀντικειμένους ἀλ-
 λήλαις, ὅπερ οὐ δέδοται. Εἰ ἐπειδὴ πάλιν αἱ ἔξεις τῶν στε-
 ρήσεων πρότεροι, καὶ ἀναιρετικαὶ τῶν ἔξεων αἱ στερήσεις,
 μὴ μόνον προεσβυτέρα εἶναι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ
 15 Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀναιρουμένην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅσον ἐπὶ ταῖς
 σαῖς ὑποθέσει.

13. Τίς ἐστὶ λόγος αὐτοῖς τῶν ἀφύκιων; τάχα ἂν ἐπ' ἐ-
 κεῖνο καταφύγοιεν τελευταῖον ὡς Εἰ μὲν οὐ πέπναιται τοῦ
 γεννᾶν ὁ Θεός, ἀτελής ἢ γέννησις, καὶ ποτε παύσεται· εἰ πέ-
 20 πναιται δέ, πάντως καὶ ἤρξατο. πάλιν οἱ σωματικοὶ τὰ σωμα-
 τικά. ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἀίδιον αὐτῷ τῷ γεννᾶσθαι, ἢ μὴ, οὐπω
 λέγω, ἕως ἄν τὸ Πρὸ πάντων θουνῶν γεννᾶ με ἀκριβῶς ἐπι-
 σκεψώμαι. οὐχ ὀρῶ δὲ εἰς ἢ ἀνάγκη τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἤρ-
 κται καὶ αὐτοῦ τὸ παυσόμενον, οὐκ ἤρκει πάντως τὸ μὴ
 25 παυσόμενον. τί τοίνυν ἀποφανοῦνται περὶ ψυχῆς, ἢ τῆς ἀγγε-

13. «Ἐπειδὴ τὸ ἀγέννητον... καὶ στέρησις». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέ-
 λην οὔτε τὸ μάλλον καὶ ἥττον οὐσίας ἐπιδέχεται, οὔτε οὐσίαι εἶναι ἀλ-
 λήλαις ἀντικείμεναι συγχωροῦνται παρ' αὐτῷ» Ἡλίας Κρήτης· βλ. Ἀ-
 ριστοτέλην, Ἠθικὰ Νικομ. 2, 6· 2, 8 (1107a· 1108b). Μετὰ τὰ φυσικά
 4, 10 (1018ab).

14. Πρμ 8, 25.

τὸ ἴδιον εἰς τὴν οὐσίαν; Ἡ εἶνε φανερόν, ὅτι θὰ ἀναζητήσωμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ μεταθέσωμεν τὴν ιδιότητα, ἂν βεβαίως τὴν ἀναζητήσωμεν, ὁποῖα τέλος πάντων εἶνε; Ὅτι δὲν ταυτίζεται τὸ ἀγέννητον μὲ τὸν Θεόν, θὰ τὸ καταλάβῃς καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ἂν ἦτο τὸ ἴδιον, ἔπρεπεν ὁπωσδήποτε, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶνε Θεὸς μερικῶν, νὰ εἶνε μερικῶν καὶ τὸ ἀγέννητον· ἢ ἐπειδὴ δὲν εἶνε κανενὸς τὸ ἀγέννητον, οὔτε καὶ ὁ Θεὸς νὰ εἶνε Θεὸς μερικῶν· διότι τὰ ἐντελῶς ὁμοια ἐκφράζονται καὶ μὲ ὅμοιον τρόπον. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶνε μερικῶν τὸ ἀγέννητον· ποίων δηλαδή; Ὁ Θεὸς εἶνε Θεὸς μερικῶν, διότι εἶνε ὄλων. Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ ταυτίζεται ὁ Θεὸς μὲ τὸ ἀγέννητον; Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν εἶνε ἀντίθετα μεταξύ των, ὡς ἔχειν καὶ μὴ ἔχειν¹³, εἶνε ἀνάγκη νὰ διατυπωθῇ ἡ θεωρία περὶ ἀντιθέτων μεταξύ τῶν οὐσιῶν, πρᾶγμα ποῦ δὲν μαρτυρεῖται. Ἡ πάλιν ἐπειδὴ αἱ κατοκαὶ προηγούμεναι τῶν ἐλλείψεων καὶ αἱ στερήσεις καταργοῦν τὰς κτήσεις, δὲν θὰ εἶνε μόνον πρεσβυτέρα ἢ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὴν τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ θὰ καταργῆται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, τοῦλάχιστον σύμφωνα μὲ τὰς θεωρίας σου.

13. Τί ἄλλο ἀναπόφευκτον ἔχουν αὐτοὶ νὰ εἰποῦν; Ἴσως θὰ εἶχον ὡς τελευταῖον καταφύγιον τὸ ἐξῆς· ὅτι ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἔχη παύσει νὰ γεννᾷ, τότε ἡ γέννησις εἶνε ἀτελής, καὶ κάποτε θὰ σταματήσῃ· ἐὰν ὁμως ἔχη παύσει, τότε ὁπωσδήποτε κάποτε ἤρχισε. Καὶ πάλιν τὰ σωματικὰ οἱ σωματικοί! Ἐγὼ ὁμως δὲν λέγω ἀκόμη, ἐὰν εἶνε ἢ ὄχι ἀίδιος ἡ γέννησις εἰς τὸν Υἱόν, ἕως οὔτου ἐξετάσω μὲ ἀκρίβειαν τὸ χωρίον «Πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με»¹⁴. Ἄλλως τε δὲν βλέπω ποῖα εἶνε ἡ ἀνάγκη τοῦ λόγου. Διότι κατ' αὐτοὺς ἔχει ἀρχίσει αὐτὸ ποῦ θὰ παύσῃ, καὶ ὁπωσδήποτε αὐτὸ ποῦ δὲν ἔπαυσε, οὔτε ἔχει ἀρχίσει. Τί λοιπὸν ἔχουν ν' ἀποφανθοῦν περὶ τῆς ψυχῆς ἢ περὶ τῶν ἀγγελικῶν ὑπάρξεων; Ἐὰν μὲν

λικῆς φύσεως; εἰ μὲν ἤρκειαι, καὶ παύσεται· εἰ δὲ οὐ παύσεται, ὀφθαλμὸν διὸ κατ' αὐτοὺς οὐδὲ ἤρκειαι. ἀλλὰ μὴν καὶ ἤρκειαι, καὶ οὐ παύσεται. οὐκ ἄρα ἤρκειαι κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον. ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος· ὡσπερ ἵππου, καὶ θοός, καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἐκάστου ἰῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, εἰς λόγος ἐστί, καὶ ὁ μὲν ἂν μετέχη τοῦ λόγου, τοῦτο καὶ κυρίως λέγεσθαι, ὁ δ' ἂν μὴ μετέχη, τοῦτο ἢ μὴ λέγεσθαι, ἢ μὴ κυρίως λέγεσθαι. οὕτω δὲ καὶ Θεοῦ μίαν οὐσίαν εἶναι, καὶ φύσιν. καὶ κλησίν, καθ' ἐπινοίας τισὶ διαιρουμέναις συνδιαίρηται καὶ τὰ ὀνόματα· καὶ ὁ μὲν ἂν κυρίως λέγηται, τοῦτο καὶ εἶναι Θεόν· ὁ δ' ἂν ἢ κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι· εἴπερ μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἐστὶν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια. οἱ δὲ, ὡσπερ δεδοικότες μὴ πάντα κινεῖν κατὰ τῆς ἀληθείας, Θεὸν μὲν εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦσιν, διὰν διασθῶσι τῷ λόγῳ καὶ ταῖς μαρτυρίαις, ὁμώνυμον δὲ καὶ μόνης κοινουόντα τῆς κλήσεως.

14. Ὅταν δὲ ἀνθυποφέρωμεν αὐτοῖς· τί οὖν; οὐ κυρίως Θεός ὁ Υἱός, ὡσπερ οὐδὲ ζῶον τὸ γεγραμμένον; πῶς οὖν Θεός, εἰ μὴ κυρίως Θεός; τί γὰρ κωλύει, φασί, καὶ ὁμώνυμα ταῦτα εἶναι, καὶ κυρίως ἀμφότερα λέγεσθαι; καὶ προσίσουσιν ἡμῖν τὸν κύνα, τὸν χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάττιον, ὁμώνυμά τε ὄντα, καὶ κυρίως λεγόμενα, — ἔστι γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν τοῖς ὁμωνύμοις, — καὶ εἴτε τι ἄλλο τῆ ἀτιῆ προσ-

ἔχουν ἀρχὴν πρέπει νὰ ἔχουν καὶ τέλος· ἂν ὅμως δὲν παύσουν εἶνε φανερόν, κατὰ τὴν γνώμην των, ὅτι δὲν ἔχουν ἀρχίσει. Ἄλλὰ βεβαίως καὶ ἔχουν ἀρχὴν καὶ δὲν ἔχουν τέλος. Τὸ ἐπιχειρήμα μας λοιπὸν ἔχει ὡς ἐξῆς· ὅπως ἀκριβῶς ἰσχύει κάποια συνθήκη διὰ τὸν ἵππον, ἄλλη διὰ τὸ βόδι, ἄλλη διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄλλη διὰ τὸ κάθε τι ποῦ ἀνήκει εἰς ἓνα εἶδος, καὶ ὅ,τι συμμετέχει εἰς αὐτὴν τὴν συνθήκην, εἰς αὐτὸ ἀνήκει αὐτοδικαίως καὶ ἡ ἀνάλογος ὀνομασία, ἢ ὅ,τι δὲν συμμετέχει, αὐτὸ ἢ δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν ἢ τὴν ἔχει καταχρηστικῶς, ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Θεὸν ὅτι ἔχει μίαν οὐσίαν, μίαν φύσιν, μίαν ὀνομασίαν, ἔστω καὶ ἂν θεωρητικῶς μόνον διακρίνωμεν αὐτὰ καὶ μετ' αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματα. Καὶ ἔτσι εἶνε Θεὸς αὐτὸ ποῦ κυριολεκτικῶς λέγεται, καὶ ὅ,τι εἶνε φύσει ὁ Θεός, αὐτὸ εἶνε καὶ τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομά του, ἐὰν ἀσφαλῶς ἐντοπίζωμεν ὡς φορέα τῆς ἀληθείας τὰ πράγματα καὶ ὄχι τὰ ὀνόματα. Αὐτοὶ δέ, ἐπειδὴ φοβοῦνται νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι ὑποκινοῦν τὰ πάντα κατὰ τῆς ἀληθείας, ὁμολογοῦν μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶνε Θεός, ὅταν πέζωνται ἀπὸ τὴν λογικὴν καὶ τὰς μαρτυρίας (τῆς Γραφῆς), ἀλλὰ Θεὸς μόνον κατὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν προσφώνησιν, καὶ ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν.

14. Ὅταν ὅμως τοὺς ἀντιπροβάλλωμεν τὴν πρότασιν, Τί λοιπόν; ὁ Υἱὸς δὲν εἶνε πραγματικὸς Θεός, ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶνε πραγματικὸν ζῶον ἓνα ζωγραφισμένον ζῶον; καὶ τί εἶδους Θεὸς εἶνε, ὅταν δὲν εἶνε πραγματικὸς Θεός; ἀπαντοῦν· Τί ἐμποδίζει νὰ ὀνομάζωνται καὶ τὰ δύο θεοὶ καὶ νὰ εἶνε καὶ τὰ δύο πραγματικοί; Ἀμέσως μᾶς φέρουν ὡς παράδειγμα τὴν ὀνομασίαν σκύλος, ἢ ὁποία χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὸν σκύλον τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ τὸν θαλασσίον, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ εἶνε καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα σκύλοι (διότι ὑπάρχει πράγματι ἓνα τέτοιον εἶδος ὁμωνύμων ζῴων) καὶ ὅποιο ἄλλο διὰ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦνται.

χρῆται προσηγορία, καὶ μετέχει ταύτης ἐπ' ἰσῆς, τῆ φύσει
 διεισηκός. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ὡς θέλιτε, δύο φύσεις ἰθεὶς ὑπὸ
 τὴν αὐτὴν προσηγορίαν, οὐδὲν ἀμείνω τὴν ἑτέραν τῆς ἐ-
 τέρας εἰσάγεις, οὐδὲ τὴν μὲν πρότερον, τὴν δὲ ὕστερον, οὐδὲ
 5 τὴν μὲν μᾶλλον, τὴν δὲ ἥτιον οὖσαν τοῦθ' ὅπερ λέγεται. οὐδὲ
 γὰρ τι συνέζευκται τὸ ταύτην παρέχον αὐταῖς τὴν ἀνάγκην.
 οὐ γὰρ ὁ μὲν μᾶλλον κύων, ὁ δὲ ἥτιον τοῦ ἑτέρου κυνός, οἷον
 ὁ θαλάττιος τοῦ χερσαίου, ἢ ὁ χερσαῖος ἔμπαλιν τοῦ θαλατ-
 τίου· διὰ τί γάρ; ἢ κατὰ τίνα λόγον; ἀλλ' ἐν ὁμοίμοις πρά-
 10 γμασι καὶ διαφόροις ἢ κοινωνία τῆς κλήσεως. ἐνταῦθα δὲ
 τῷ Θεῷ παραζευγνῆς τὸ σεβάσιμον, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν οὐ-
 σίαν εἶναι καὶ φύειν. ὁ μόνου Θεοῦ καὶ οἰονεὶ φύσις θεότητος,
 εἶτα τῷ Πατρὶ μὲν τοῦτο διδούς, τὸν Υἱὸν δὲ ἀποστερωῶν
 καὶ ὑποτιθεὶς, καὶ τὰ δεύτερα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ
 15 τῆς προσκυνήσεως, καὶ ταῖς συλλαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὁμοιον, τῷ
 πράγματι τὴν θεότητα περικόπτεις, καὶ μεταβαίνεις κακούρ-
 γως ἀπὸ τῆς τὸ ἴσον ἐχούσης ὁμωνυμίας ἐπὶ τὴν τὰ μὴ ἴσα
 συνδέουσαν ὥστε ὁ γραπτός σοι καὶ ὁ ζῶν ἄνθρωπος μᾶλλον
 ἢ οἱ τοῦ ὑποδείγματος κύνες τῆ θεότητι πλησιάζουσιν. ἢ δὸς
 20 ἀμφοτέροις, ὡς περ τὴν κοινωνίαν τῆς κλήσεως, οὕτω δὲ καὶ
 τὴν ὁμοιμίαν τῶν φύσεων, εἰ καὶ διαφόρους ταύτας εἰσά-
 γεις· καὶ καταλέλυκας σου τοὺς κύνας, οὗς ἐξηῦρες κατὰ τῆς
 ἀνισότητος. τί γὰρ ὄφελος τῆς ὁμωνυμίας, εἰ τὸ ἰσότημον μὴ
 ἔχοιεν οἱ παρὰ σοῦ διαιρούμενοι; οὐ γὰρ ἵνα ἰσότημα δείξης,
 25 ἀλλ' ἵνα ἀνισότημα, πρὸς τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τοὺς κύνας
 κατέφυγες. πῶς ἂν τις ἐλεγχθεῖ μᾶλλον καὶ ἐαυτῷ μαχό-

εἶται ἢ ἴδια ὀνομασία, πού διαφέρουν κατὰ τὴν φύσιν ἐνῶ μετέχουν εἰς τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν. Ἄλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πού δύο διαφορετικὰ ὄντα ὀνομάζονται μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, οὐ, ὡ ἄριστε, δὲν τὰ διακρίνεις τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐὰν εἶνε καλύτερον ἢ προγενέστερον ἢ μεταγενέστερον ἢ μεγαλύτερον ἢ μικρότερον, πρᾶγμα πού λέγεται. Δὲν προστίθεται οὐδὲν χαρακτηριστικόν, πού νὰ κἀνη ἀναγκαίαν τὴν διάκρισιν μεταξὺ αὐτῶν, διότι οὔτε ὁ ἓνας σκύλος εἶνε περισσότερο σκύλος τοῦ ἄλλου καὶ ὁ ἄλλος ὀλιγώτερον, π.κ. ὁ θαλάσσιος τοῦ τῆς ξηρᾶς ἢ ἀντιθέτως ὁ τῆς ξηρᾶς τοῦ θαλασσίου. Διατί καὶ διὰ ποῖον λόγον; Ἄκομη καὶ εἰς ὁμοίωμα πράγματα, ἀλλὰ διάφορα, χρησιμοποιεῖται κοινὴ ὀνομασία. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τοῦ Θεοῦ ξεχωρίζεις τὸ σεβάσιμον καὶ τὸ ὅτι εἶνε ὑπεράνω πάσης οὐσίας καὶ φύσεως, αὐτὸ πού ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, δηλαδὴ τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ μετὰ ἀποδίδεις αὐτὸ εἰς τὸν Πατέρα, ἐνῶ ἀποστερεῖς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν ὑποβιβάζεις καὶ ἀπονέμεις εἰς αὐτὸν δευτερεύουσαν τιμὴν καὶ προσκύνησιν, ἔστω καὶ ἂν μὲ φράσεις καριζῆς καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· εἰς τὴν πραγματικότητα περικόπτεις τὴν θεότητά του καὶ μὲ πανοῦργον τρόπον μεταβαίνεις ἀπὸ τὴν ὁμωνυμίαν, πού συνδέει κοινὰ ὀνόματα, εἰς τὴν ἀνισότητα πού συνδέει ἄνισα πράγματα. Ὡστε θὰ ταίριαζε καλύτερα διὰ τὴν θεότητα τὸ παράδειγμα τοῦ ζωγραφισμένου καὶ τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου, παρὰ τὸ παράδειγμά σου διὰ τοὺς δύο σκύλους. Ἡ ἄλλως δῶσε εἰς ἀμφοτέρους καὶ τὴν ὁμοτιμίαν τῶν φύσεων ὅπως τὴν κοινήν ὀνομασίαν, καὶ μὴ εἰσαγγῆς διαφορὰν φύσεων. Καὶ ἔχεις ἀπολύσει καὶ τοὺς σκύλους σου πού ἐπενώησες διὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἀνισότητος. Διότι κατὰ τί θὰ εἶχον νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ὁμωνυμίαν αὐτοὶ πού κατὰ τὴν διάκρισίν σου δὲν ἔχουν τὴν ἰσοτιμίαν; Ἐξ ἄλλου δὲν κατέφυγες εἰς τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τοὺς σκύλους διὰ ν' ἀποδείξῃς τὴν ἰσοτιμίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνισότιμον. Πῶς θὰ ἠλέγχετο κανεὶς περισσότερο, ὅταν αὐ-

μενος και θεότητα;

15. Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, διτι τῷ αἰτίῳ μείζων ὁ Πα-
 τὴρ τοῦ Υἱοῦ, προσλαβόντες τὴν Τὸ δὲ αἷτιον φύσει πρότα-
 σιν, ἔπειτα τὸ Μείζον τῇ φύσει συνάγωσιν· οὐκ οἶδα πότερον
 5 ἑαυτοὺς παραλογίζονται, ἢ τοὺς πρὸς οὗς ὁ λόγος. οὐ γὰρ
 ἀπλῶς ὅσα κατὰ τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκει-
 μένου τούτῳ ρηθήσεται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος, καὶ τίνα.
 ἐπεὶ τί κωλύει καμὲ ταύτην πρότασιν ποιησάμενον τὴν, διτι
 ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει, ἔπειτα προσλαβόντα τὸ Φύσει δὲ
 10 οὐ πάντως μείζων οὐδὲ Πατὴρ, ἐνιεῦθεν συναγαγεῖν τὸ Μεί-
 ζον οὐ πάντως μείζον· ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ, εἰ
 δοῦλει δὲ οὕτως· ὁ Θεὸς οὐσία· ἢ οὐσία δὲ οὐ πάντως Θεός·
 τὸ ἐξῆς αὐτὸς συνάγαγε· ὁ Θεὸς οὐ πάντως Θεός. ἀλλ' οἶμαι,
 παρὰ τὸ πῆ καὶ ἀπλῶς ὁ παραλογισμὸς οὗτος, ὡς τοῖς περὶ
 15 ταῦτα τεχνολογεῖν σύνηδες. ἡμῶν γὰρ τὸ μείζον τῇ τοῦ αἰ-
 τίου φύσει διδόντων, αὐτοὶ τὸ τῇ φύσει μείζον ἐπάγουσιν·
 ὥσπερ ἂν εἰ καὶ λεγόντων ἡμῶν, διτι ὁ δεῖνα νεκρὸς ἄνθρω-
 πος, ἀπλῶς ἐπῆγον αὐτοὶ τὸν ἄνθρωπον.

16. Ἐκεῖνο δὲ πῶς παραδράμωμεν, σθεδρὸς ἦτιον τῶν
 20 εἰρημμένων ὃν ἀξιάγασιον; Ὁ Πατὴρ, φησὶν, οὐσίας ἢ ενεργε-
 γείας ὄνομα; ὡς ἀμφοτέρωθεν ἡμᾶς δῆσοιτες, — εἰ μὲν
 οὐσίας φήσομεν, συνθησομένους ἕτεροούσιον εἶναι τὸν Υἱόν,

τὸς μάχεται μὲ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν θεότητα;

15. Καὶ ὅταν ἡμεῖς λέγωμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶνε μείζων τοῦ Υἱοῦ ὡς αἰτία, τότε αὐτοὶ προτάσσουν τὴν ἐλάσσονα πρότασιν «ὅτι τὸ αἴτιον εἶνε κατὰ τὴν φύσιν», καὶ ἐν συνεχείᾳ συνάγουν τὸ συμπέρασμα ὅτι «εἶνε μείζων κατὰ τὴν φύσιν»· καὶ δὲν γνωρίζω, ἐὰν αὐτοὶ ἀπατοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των ἢ ἐκείνους πρὸς τοὺς ὁποίους ὁμιλοῦν. Διότι ὅσα κατηγοροῦνται ἀπλῶς εἰς κάποιον, αὐτὰ δὲν ἰσχύουν καὶ διὰ τὸν ὑφιστάμενον αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶνε φανερὸν τὸ εἰς ποῖον καὶ ποῖα. Ἐπειδὴ τί μὲ ἐμποδίζει νὰ διατυπώσω τὴν ἐξῆς πρότασιν; ὅτι ὁ Πατὴρ εἶνε μεγαλύτερος κατὰ τὴν φύσιν· ἔπειτα, ἀφοῦ προτάζω τὸ Κατὰ τὴν φύσιν ὄχι ὅπως ὅδηποτε μεγαλύτερος οὔτε Πατὴρ, ἀπ' αὐτὸ νὰ συμπεράνω «τὸ μεγαλύτερον ὄχι ὅπως ὅδηποτε μεγαλύτερον» ἢ «ὁ Πατὴρ ὄχι ὅπως ὅδηποτε Πατὴρ». Καὶ ἂν θέλῃς καὶ ἔτσι· ὁ Θεὸς εἶνε οὐσία, ἢ οὐσία ὅπως δὲν εἶνε ὅπως ὅδηποτε Θεός. Βγάλε μόνος σου τὸ συμπέρασμα· ὁ Θεὸς δὲν εἶνε ὅπως ὅδηποτε Θεός. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι τὸ σόφισμα ἔγκειται εἰς τὸ «κατὰ τί» καὶ εἰς τὴν καταχρηστικὴν ἐπέκτασιν καὶ συνεκδοχὴν, τέχνασμα πού συνηθίζουν νὰ κάνουν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα κολπαδόροι. Διότι, ἐνῶ ἡμεῖς ἀποδίδομεν τὸ μείζον εἰς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ εἶνε ἐκ φύσεως ἢ αἰτία, αὐτοὶ ἐπεκτείνουν τὸ μείζον καὶ εἰς τὴν φύσιν. Ἐνῶ π.χ. ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ὁ δεῖνα συγκεκριμένος ἄνθρωπος εἶνε νεκρός, αὐτοὶ ἐφαρμόζουν αὐτὸ γενικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον.

16. Πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ παραμερίσωμεν καὶ τὸ ἄλλο ἐμπόδιον πού δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀξιοπρόσεκτον ἀπὸ τὸ προηγούμενον; Ἐρωτοῦν δηλαδὴ· Ἡ ὀνομασία Πατὴρ χαρακτηρίζει οὐσίαν ἢ ἐνέργειαν; Νομίζουν ἔτσι ὅτι μᾶς ἔδεσαν καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, διότι ἐὰν ἀπαντήσωμεν, ὅτι χαρακτηρίζει οὐσίαν, θὰ μᾶς θεωρήσουν ὅτι συμφωνοῦμεν

ἐπειδὴ μία μὲν οὐσία Θεοῦ, ταύτην δέ, ὡς οὗτοι, προκατεί-
 ληφεν ὁ Πατήρ· εἰ δὲ ἐνεργείας, ποίημα σαφῶς ὁμολογή-
 σοντας, ἀλλ' οὐ γέννημα. οὐ γὰρ ὁ ἐνεργῶν, ἐκεῖ πάντως
 καὶ τὸ ἐνεργούμενον. καὶ πῶς τῷ πεποιηκότι ταῦτόν τὸ πε-
 5 ποιημένον, θαυμάζειν φήσουσι. σφόδρα ἂν ἠδέσθην ὑμῶν καὶ
 αὐτὸς τὴν διαίρεσιν, εἰ τῶν δύο τὸ ἕτερον δέξασθαι ἦν ἀναγ-
 καῖον, ἀλλὰ μὴ τὰ δύο διαφυγόντα τρίτον εἰπεῖν ἀληθέστερον·
 δι' οὗτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατήρ, ὡ σοφώτατοι, οὗτε ἐνεργείας,
 σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ὁ
 10 Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. ὡς γὰρ παρ' ἡμῖν αἱ κλήσεις αὐταὶ
 τὸ γνήσιον καὶ οἰκτεῖον γνωρίζουσιν, οὕτω κακεῖ τὴν τοῦ γε-
 γεννημένου πρὸς τὸ γεγεννηκὸς ὁμοφυσίαν σημαίνουσιν. ἔστω
 δέ, ὑμῶν χάριν, καὶ οὐσίας τις ὁ Πατήρ· συνεισάξει τὸν Υἱ-
 όν, οὐκ ἀλλοτριώσει, κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας καὶ τὴν τῶν
 15 κλήσεων τούτων δύναμιν. ἔστω καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκεῖ
 οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς αἰρῆσθε. αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνεργηκῶς ἂν εἴη
 τὸ ὁμοούσιον, εἰ καὶ ἄτιπος ἄλλως ἢ τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργ-
 γείας ὑπόληψις. ὀρθῶς ὅπως ὑμῶν, καὶ κακομαχεῖν ἐθελόν-
 των, τὰς στροφὰς διαφεύγομεν; ἐπεὶ δέ σου τὸ ἐν τοῖς λογι-
 20 σμοῖς καὶ ταῖς στροφαῖς ἄμαχον ἔγνωμεν, ἴδωμέν σου καὶ τὴν
 ἐκ τῶν θείων λογίων ἰσχύν, ἂν ἄρα δέξῃ κἀντιεῦθεν πείθειν
 ἡμᾶς.

ὅτι ὁ Υἱὸς εἶνε ἕτεροοῦσιος, ἀφοῦ μία εἶνε ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ κάτοχος αὐτῆς εἶνε, ὅπως νομίζουν, ὁ Πατήρ· ἐὰν ὅμως ἀπαντήσωμεν, ὅτι χαρακτηρίζει ἐνέργειαν, θὰ θεωρηθῶμεν, ὅτι σαφῶς ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶνε κτίσμα καὶ ὄχι γέννημα, διότι ὅπου εἶνε ὁ ἐνεργῶν, ἐκεῖ ὅπωςδήποτε εἶνε καὶ τὸ ἐνεργούμενον. Καὶ ἐκφράζουν τὴν ἀπορίαν των· Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ὁμοιάζῃ τὸ κτίσμα μὲ τὸν δημιουργόν; Θὰ ἐσεβόμην καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πολὺ τὴν διάκρισίν σας, ἐὰν ἦτο ἀναγκαστικὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο, καὶ νὰ μὴ ἀπορρίψωμεν καὶ τὰ δύο, καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν ἕνα τρίτον ποῦ εἶνε καὶ τὸ ἀληθέστερον· ὅτι ἡ ὀνομασία Πατήρ δὲν εἶνε χαρακτηρισμὸς οὔτε τῆς οὐσίας, ὡ σοφώτατοι, οὔτε τῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ σημαίνει τὴν σχέσιν τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν ἢ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὅπως δηλαδή εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους αἱ ὀνομασίαι αὐτὰι φανερώνουν τὴν γνησιότητα καὶ τὴν οἰκειότητα, ἔτσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἐπισημαίνουν αὐτὰ τὴν ὁμοιότητα φύσεως μεταξὺ γεννήτορος καὶ γεννηθέντος. Ἔστω ὅμως, πρὸς χάριν σας, ὅτι ἡ ὀνομασία Πατήρ χαρακτηρίζει κάποιαν οὐσίαν· αὐτὸ δὲν θὰ ἀποξενώσῃ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ θὰ τὸν ἐξομοιώσῃ, συμφῶνως πρὸς τὴν κοινὴν λογικὴν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν ὀνομασιῶν. Ἔστω ἀκόμη ὅτι ἡ ὀνομασία Πατήρ σημαίνει ἐνέργειαν, ἀφοῦ τὸ θέλει· οὔτε ὅμως καὶ ἔτσι θὰ μᾶς νικήσετε, διότι ἀκριβῶς· αὐτὴ ἡ ἐνέργεια θὰ ἦτο τὸ ὁμοούσιον, εἰ δ' ἄλλως ἡ θεωρία σας περὶ ἐνεργείας εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶνε ἄτοπος. Βλέπετε πῶς διαφεύγομεν τὰ τεχνάσματά σας, καὶ ὅταν ἀκόμη θέλετε νὰ μᾶς πολεμήσετε μὲ πονηρίαν; Ἀφοῦ λοιπὸν ἐδοκιμάσαμεν τὴν «ἀκαταμάχητον δύναμίν σου» εἰς τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὰ τεχνάσματα, ἃς δοκιμάσωμεν καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν «δύναμίν σου», ἐὰν ἀσφαλῶς καταδεχθῆς νὰ μᾶς πείσης καὶ ἐκ τῶν Γραφῶν.

17. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐκ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν τῶν φω-
 ρῶν τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα καὶ κατειλήφραμεν, καὶ κηρύσσο-
 μεν. τίνων τούτων; τῆς Θεός, τῆς Λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ
 τῆς ἀρχῆς, ἢ ἀρχῆ. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν
 5 πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ Μετὰ σοῦ ἢ ἀρχῆ·
 καὶ Ὁ καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχήν. ἐπειδὴ Υἱὸς μονο-
 γενής· Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς,
 ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. ὁδός, ἀλήθεια, ζωή, φῶς· Ἐγὼ εἰμι ἡ
 ὁδός καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή· καὶ Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ
 10 κόσμου. σοφία, δύναμις· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σο-
 φία. ἀπαύγασμα, χαρακτήρ, εἰκῶν, σφραγίς· Ὁς ὢν ἀπαύ-
 γασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ
 Εἰκῶν τῆς ἀγαθότητος· καὶ Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν
 ὁ Θεός. Κύριος, βασιλεύς, ὁ ὢν, ὁ Παντοκράτωρ· Ἐβρεξε
 15 Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου· καὶ Ῥάβδος ἐδύτητος ἢ ῥάβδος
 τῆς βασιλείας σου· καὶ Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ
 ὁ παντοκράτωρ, σαφῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενα, καὶ ὅσα
 τῆς αὐτῆς τούτοις ἐστὶ δυνάμεως, ὢν οὐδὲν ἐπίκτητον οὐδὲ
 ὑστερον τῷ Υἱῷ προσγενόμενον, ἢ τῷ Πνεύματι, ὡσπερ οὐ-
 20 δὲ αὐτῷ τῷ Πατρί. οὐ γὰρ ἐκ προσθήκης τὸ τέλειον. οὐ γὰρ
 ἦν διε ἄλογος ἦν, οὐδὲ ἦν διε οὐ Πατὴρ, οὐδὲ ἦν διε οὐκ
 ἀληθῆς ἢ ἄσοφος, ἢ ἀδύνατος, ἢ ζωῆς ἐνδεής, ἢ λαμπρότη-
 τος, ἢ ἀγαθότητος.

15. Ἰω 1, 1.

16. Ψα 109, 8.

17. Ἡσ 41, 4.

18. Ἰω 1, 18.

19. Ἰω 14, 8.

20. Ἰω 8, 12.

21. Α' Κο 1, 24.

17. Ἡμεῖς βεβαίως καὶ ἔχομεν κατανοῆσαι τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν κηρύσσομεν ἀπὸ μεγάλας καὶ ὑψηλὰς μαρτυρίας. Ποῖαι εἶνε αὐταί; Ὀνομάζεται Θεός, Λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχή· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»¹⁸ καὶ «Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή»¹⁹ καὶ «Ὁ καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχήν»²⁰· ἐπειδὴ εἶνε Υἱὸς μονογενῆς, «Ὁ μονογενῆς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»²¹. Ὀνομάζεται ἐπίσης ὁδός, ἀλήθεια, ζωή, φῶς· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»²² καὶ «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»²³· σοφία, δύναμις· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»²⁴· ἀπαύγασμα, χαρακτήρ, εἰκὼν, σφραγίς· «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»²⁵· καὶ «Εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος»²⁶· καὶ «Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός»²⁷. Ἐπίσης Κύριος, βασιλεὺς, ὁ Ὡν, ὁ παντοκράτωρ· «Ἐβρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου»²⁸· καὶ «Ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου»²⁹· καὶ «Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὁ παντοκράτωρ»³⁰. Τὰ λόγια αὐτὰ σαφῶς χαρακτηρίζουν τὸν Υἱόν, καὶ πολλὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς δυνάμεως. Κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶνε ἐπίκτητον, οὔτε προσετέθη ἀργότερον εἰς τὸν Υἱὸν ἢ εἰς τὸ Πνεῦμα, ὅπως οὔτε εἰς τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα. Διότι ἡ τελειότης δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ προσθηκῶν. Δὲν ὑπῆρξε χρόνος πού ὁ Πατὴρ ἦτο χωρὶς Λόγον, ἢ πού δὲν ἦτο Πατήρ, ἢ πού δὲν ἦτο ἀληθινός, ἢ ἦτο χωρὶς σοφίαν, ἢ χωρὶς δύναμιν, ἢ χωρὶς ζωὴν, ἢ λαμπρότητα, ἢ ἀγαθότητα.

22. Ἐβ 1, 3.

23. Σο Σολ 7, 26.

24. Ἰω 6, 27.

25. Γε 19, 24.

26. Ψα 44, 7.

27. Ἀπ 1, 4· 8· 4, 8· 11, 17· 16, 5.

18. Σὺ δὲ μοι καταρίθμει πρὸς ταῦτα τὰ τῆς ἀγνωμοσύνης ῥήματα, τὸ Θεὸς μου καὶ Θεὸς ἡμῶν, τὸ μείζων, τὸ ἔκτισε, τὸ ἐποίησε, τὸ ἡγίασεν. εἰ θούλει δέ, καὶ τὸ δοῦλον, καὶ τὸ ὑπήκοον· τὸ δέδωκε, τὸ ἔμαθε, τὸ ἐντέταται, τὸ ἀπέ-
 5 σταλται, τὸ μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιεῖν, ἢ λέγειν, ἢ κρίνειν, ἢ δωρεῖσθαι, ἢ θούλεσθαι. ἔτι δὲ καὶ ταῦτα, τὴν ἄγνοιαν, τὴν ὑποταγήν, τὴν εὐχὴν, τὴν ἐρώτησιν, τὴν προκοπήν, τὴν τελείωσιν. πρόσδες, εἰ θούλει, καὶ ὅσα τούτων ταπεινότερα, τὸ ὑπνοῦν, τὸ πεινῆν, τὸ κοπιᾶν, τὸ δακρῦειν,
 10 τὸ ἀγωνιᾶν, τὸ ὑποδύεσθαι. τάχα δ' ἂν ὄνειδίσαις καὶ τὸν σταυρόν, καὶ τὸν θάνατον. τὴν γὰρ ἔγερσιν καὶ τὴν ἀνάληψιν παρήσειν μοι δοκεῖς, ἐπειδὴ τι καὶ πρὸς ἡμῶν ἐν τούτοις εὐρίσκεται. πολλὰ δ' ἂν ἔτι πρὸς τούτοις σπερμολογήσαις, εἰ θούλοιο συντιθέναι τὸν ὁμώνυμόν σοι Θεόν καὶ παρέγγρα-
 15 πιον, ἡμῖν ἕδ' ἀληθινὸν καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρὶ. τούτων γὰρ ἕκαστον οὐ χαλεπὸν μὲν καὶ κατὰ μέρος ἐπεξιόντια ἐξηγεῖσθαί σοι πρὸς τὸ εὐσεβέσιτον, καὶ ἀνακαθαίρειν τὸ ἐν τοῖς γράμμασι πρόσκομμα, εἴ γε προσπταίεις ὀντως, ἀλλὰ μὴ ἐκὼν κακουργεῖς. ἐπὶ δὲ κεφαλαίῳ, τὰ μὲν ὑψηλότερα πρόσαγε τῇ
 20 θεότιμι καὶ τῇ κρείττονι φύσει παθῶν καὶ σώματος· τὰ δὲ

28. Ἰω 20, 17.

29. Ἰω 14, 28.

30. Πρμ 8, 22

31. Πρξ 2, 36· Πρβλ. Ἐβ 3, 2.

32. Ἰω 10, 36.

33. Ἦσ. 42, 1· Φιλ 2, 7.

34. Φιλ 2, 8.

35. Ἰω 18, 9· 11· 3, 35.

36. Ἐβ 5, 8.

37. Ἰω 15, 10· 10, 18.

38. Ἰω 5, 36· 9, 4· 20, 21

39. Ἰω 5, 19.

40. Ἰω 12, 49· 8, 28.

41. Ἰω 8, 15· 12, 47.

42. Μρ 10, 40· Μθ 20, 23.

43. Μθ 26, 39· Ἰω 5, 30.

44. Μρ 13, 32· Μθ 24, 36.

18. Ἀπαρίθμησέ μου καὶ σὺ τὰς λέξεις πού με κακοπιστίαν χρησιμοποιοεῖς, ἦτοι τὸ «Θεός μου καὶ Θεός ὑμῶν»⁴⁵, τὸ «μειζων»⁴⁶, τὸ «ἔκτισε»⁴⁷, τὸ «ἐποίησε»⁴⁸, τὸ «ἡγίασεν»⁴⁹. Ἄν θέλῃς καὶ τὸ ὅτι ἔγινε δοῦλος⁵⁰ καὶ ὑποτακτικός⁵¹, τὸ δέδωκε⁵², τὸ ἔμαθε⁵³, τὸ ἔλαβεν ἐντολάς⁵⁴, τὸ ἔχει ἀποσταλῆ⁵⁵, τὸ ὅτι «οὐ δύναται» νὰ κάνῃ κάτι ἀπὸ μόνος του⁵⁶, ἢ νὰ εἰπῆ⁵⁷, ἢ νὰ κρίνῃ⁵⁸, ἢ νὰ χαρίσῃ⁵⁹, ἢ νὰ θελήσῃ⁶⁰. Ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν ἀγνοίαν⁶¹, τὴν ὑποταγὴν⁶², τὴν προσευχήν⁶³, τὴν παράκλησιν⁶⁴, τὴν προκοπήν⁶⁵, τὴν τελείωσιν⁶⁶. Πρόσθεσε, ἂν θέλῃς, καὶ ὅσα εἶνε κατώτερα καὶ ἀπ' αὐτά, τὸν ὕπνον⁶⁷, τὴν πείναν⁶⁸, τὸν κόπον⁶⁹, τὰ δάκρυα⁷⁰, τὴν ἀγωνίαν⁷¹, τὴν ἀποκαρδίωσιν⁷². Ἴσως θὰ ἀνέφερες ἐμπαικτικῶς καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Διότι τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν νομίζω ὅτι θὰ τὰς παρέλειπες, ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ εὐρίσκεται καὶ κάτι ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών μας. Θὰ ἔλεγες ἐπὶ πλέον καὶ πολλὰ ἄλλα ἄσχετα, ἂν ἤθελες νὰ κατασκευάσῃς ἀνθρώπινον καὶ ἀπαράδεκτον κατὰ τὴν γνώμην σου Θεόν, δι' ἡμᾶς ὅμως ἀληθινὸν καὶ ὁμότιμον μετὰ τὸν Πατέρα. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶνε βεβαίως δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῆ μετὰ τρόπον ἀναλυτικόν, χωρὶς δόλου νὰ προσβληθῆ ἢ ὀρθή πίστις, καὶ ἔτσι νὰ διαλευκανθῆ τὸ ἐμπόδιον τοῦ γράμματος, ἂν πράγματι σκοντάφτης καὶ δὲν κακουργῆς μετὰ τὴν θέλησίν σου. Μὲ δύο λόγια, τὰ μὲν ὑψηλότερα ἀπόδωσε εἰς τὴν θεότητα, δηλαδὴ εἰς τὴν φύσιν πού εἶνε ἀνωτέρα ἀνθρωπίνων

45. Λκ 2, 51· Α' Κο 15, 28.

46. Λκ 3, 21· 6, 12.

47. Λκ 2, 46· Ἰω 11, 84.

48. Λκ 2, 52.

49. Λκ 13, 32· Ἐβ 2, 10.

50. Μθ 8, 24.

51. Μθ 4, 2· Λκ 4, 2.

52. Ἰω 4, 6.

53. Ἰω 11, 35· Ἐβ 5, 7.

54. Μρ 14, 33· Λκ 22, 44.

55. Μρ 14, 37.

ταπεινότερα τῷ συνθέτῳ καὶ τῷ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι, οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν, καὶ ἀνθρωπισθέντι, εἶτα καὶ ὑψωθέντι, ἵνα οὐ τὸ τῶν δογμάτων σου σαρκικὸν καὶ χαμαιπειτὲς καταλύσας μάθῃς ὑψηλότερος εἶναι, καὶ συνανιέναι
 5 θεότιμι, καὶ μὴ τοῖς ὀρωμένοις ἐναπομένοις, ἀλλὰ συνεπαίρῃ τοῖς νοουμένοις, καὶ γινώσκῃς, τίς μὲν φύσεως λόγος, τίς δὲ λόγος οἰκονομίας.

19. Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος, ἦν διε καὶ ὑπὲρ σὲ ἦν ὁ νῦν ἀνθρωπος καὶ ἀσύνητος ἦν. δ μὲν ἦν, διέ-
 10 μεινεν ὁ δὲ οὐκ ἦν, προσέλαβεν. ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναιτίως· τίς γὰρ αἰτία Θεοῦ; ἀλλὰ καὶ ὑστερον γέγονε δι' αἰτίαν (ἡ δὲ ἦν τὸ σὲ οωθῆναι τὸν ὑβρισιτήν, ὃς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότιμα, διτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο) διὰ μέσου νοὸς ὀμιλήσας σαρκί, καὶ γενόμενος ἀνθρωπος, ὁ κάτω Θεός·
 15 ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ καὶ γέγονεν εἷς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γένωμαι ἰσοοῦτον Θεός, ὅσον ἐκεῖνος ἀνθρωπος. ἐγεννήθη μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐγεγέννητο· ἐκ γυναικὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ παρθένου. τοῦτο ἀνθρώπινον, ἐκεῖνο θεῖον. ἀπάτωρ ἐπιεῦθεν, ἀλλὰ καὶ ἀμήτωρ ἐκεῖθεν. ὄλον τοῦτο θεότητος.
 20 ἐκνοφορήθη μὲν, ἀλλ' ἐγνώσθη προφήτη καὶ αὐτῷ κνοφορομένῳ, καὶ προσκιριῶντι τοῦ λόγου, δι' ὃν ἐγένετο. ἐσπαργανώθη μὲν, ἀλλ' ἀποσπαργανοῦται τὰ τῆς ταφῆς ἀνοιτάμενος. ἐν φάτιγῃ μὲν ἀνεκλίθη, ἀλλ' ὑπ' ἀγγέλων ἐδοξάσθη, καὶ

56. Φιλ 2, 7.

57. Φιλ 2, 7.

58. Μρ 16, 19· Λκ 24, 51· Πρξ 1, 9.

59. Γα 4, 4.

60. Ἑσ 7, 14· Μθ 1, 23.

61. Ἑβ 7, 8.

62. Λκ 1, 41.

63. Λκ 2, 7.

ἀδυναμιῶν, τὰ δὲ κατώτερα εἰς τὸν σύνθετον, ὁ ὁποῖος χάριν σοῦ ἐκενώθη⁶⁴ καὶ ἐσαρκώθη καί, δὲν θεωρῶ κακὸν νὰ εἰπῶ, ἔγινεν ἄνθρωπος⁶⁵, καὶ ἔπειτα ὑψώθη⁶⁶, ὥστε, μὲ τὴν κατάλυσιν τῶν σαρκικῶν καὶ γήινων φρονημάτων σου νὰ μάθῃς νὰ εἶσαι ὑψηλότερος, καὶ νὰ συμπορευθῆς μὲ τὴν θεότητα, καὶ νὰ μὴ προσκολληθῆς εἰς τὰ ὀρατά, ἀλλὰ νὰ συνανυψωθῆς εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ γνωρίζῃς τί λέγεται διὰ τὴν θείαν φύσιν καὶ τί λέγεται διὰ τὴν ἀνθρωπίνην.

19. Αὐτός, τὸν ὁποῖον τώρα σὺ καταφρονεῖς, ὑπῆρχε ἐποχὴ πού ἦτο ἀνώτερός σου. Ὁ τώρα ἄνθρωπος ὑπῆρχε τότε ἀπλοῦς (ὡς Θεός). Παρέμεινεν ὅ,τι ἦτο· καὶ ὅ,τι δὲν ἦτο, τὸ ἀπέκτησεν. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἦτο ὡς ἀναίτιος· διότι ποία εἶνε ἡ αἰτία τοῦ Θεοῦ; Ἄλλ' ἀργότερον ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ μίαν αἰτίαν· (Καὶ αὐτὴ ἡ αἰτία ἦτο, νὰ σωθῆς σὺ ὁ ὑβριστής, πού δι' αὐτὸ ἀκριβῶς περιφρονεῖς τὴν θεότητα, διότι κατεδέχθη νὰ φορέσῃ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα). Καὶ ἔχων ὡς σύνδεσμον τὸν νοῦν ἠνώθη μὲ τὴν σάρκα, καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος ὁ ἐπὶ γῆς Θεός. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἠνώθη μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἔγινεν ἓνας μὲ ὑπεροχὴν τῆς ἀνωτέρας φύσεως, ὥστε νὰ γίνω τόσον Θεός, ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ἐγεννήθη μὲν, ἀλλ' ἦτο καὶ γεννημένος· ἀπὸ γυναῖκα⁶⁷ μὲν ἀλλὰ καὶ παρθένον⁶⁸. Αὐτὸ εἶνε ἀνθρώπινον, ἐκεῖνο εἶνε θεϊκόν. Χωρὶς πατέρα ἐδῶ κάτω, ἀλλὰ καὶ χωρὶς μητέρα ἐκεῖ ἐπάνω⁶⁹. Ὅλον αὐτὸ εἶνε θεϊκόν. Ἐκυοφορήθη μὲν, ἀλλ' ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ προφήτου, ὁ ὁποῖος ἐκυοφορεῖτο ἐπίσης καὶ ἐσκίρτησε πρὸ τοῦ Λόγου⁷⁰, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἐγεννήθη. Ἐσπαργανώθη⁷¹ μὲν, ἀλλ' ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σπάργανα τῆς ταφῆς μὲ τὴν ἀνάστασίν του⁷². Ἀνεκλίθη μὲν εἰς τὴν φάτιν⁷³, ἀλλ' ἐδοξάσθη ἀπὸ ἀγγέλους⁷⁴ καὶ ἀνηγγέλθη ἀπὸ τὸν ἁ-

64. Λκ 24, 12· Ἰω 20, 6-7.

65. Λκ 2, 7.

66. Λκ 2, 9 ε.

ὕπ' ἀσιτέρος ἐμηνύθη, καὶ ὑπὸ μάγων προσεκυνήθη. πῶς σὺ προσπιαίεις τῷ βλεπομένῳ, μὴ σκοπῶν τὸ νοούμενον; ἐφυγαδεύθη μὲν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ φυγαδεύει τὰ Αἰγυπτίων. οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος παρὰ Ἰουδαίους, ἀλλὰ τῷ Δα-
 5 υτὸ ὠραῖος ἦν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀστράπτει, καὶ ἡλίου φωτισειδέστερος γίνεται, τὸ μέλλον μυσταγωγῶν.

20. Ἐβαπτίσθη μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἁμαρτίας ἔλυ-
 σεν ὡς Θεός· οὐ καθαρῶν αὐτὸς δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἀγιάσῃ
 10 τὰ ὕδατα. ἐπειράσθη ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐνίκησεν ὡς Θεός· ἀλλὰ θαρρεῖν διακελεύεται, ὡς κόσμον νενικηκώς. ἐπεινή-
 σεν, ἀλλ' ἔθρεψε χιλιάδας, ἀλλ' ἄριος ἐστὶ ζωτικὸς καὶ οὐ-
 ράνιος. ἐδίψησεν, ἀλλ' ἐδόθησεν· Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω
 πρὸς με καὶ πινέτω· ἀλλὰ καὶ πηγάζειν ὑπέσχετο τοὺς πι-
 15 στεύοντάς. ἐκοπίασεν, ἀλλὰ τῶν κοπιῶντων καὶ πεφορητισμέ-
 νων ἐστὶν ἀνάπανοις. ἐβαρῆθη μὲν ἕνῳ, ἀλλ' ἐπὶ πελάγους
 κουφίζεται, ἀλλ' ἐπιτιμᾷ πνεύμασιν, ἀλλὰ Πέτρον κουφίζει
 βαπτιζόμενον. δίδωσι τέλος, ἀλλ' ἐξ ἰχθύος, ἀλλὰ βασιλεύει
 τῶν ἀπαιτούντων. Σαμαρείτης ἀκούει καὶ δαιμονῶν, πλήν

67. Μθ 2, 2

68. Μθ 2, 11.

69. Μθ 2, 18.

70. Ἦσ 58, 2.

71. Ψα 44, 8.

72. Μθ 17, 2· Λκ 9, 29.

73. Μθ 8, 18 ε.

74. Μθ 9, 2.

75. Μθ 4, 1-11· Μρ 1, 18· Λκ 4, 1-18.

76. Ἰω 16, 33.

77. Μθ 4, 2

78. Μθ 14, 21.

79. Ἰω 6, 41· 51.

80. Ἰω 19, 28.

στέρα⁸⁷ καὶ ἐπροσκυνήθη ἀπὸ τοὺς μάγους⁸⁸. Πῶς οὐ σκο-
τάφτεις εἰς τὸ φαινόμενον καὶ δὲν ἐξετάζεις τὸ νοούμενον;
'Εφυγαδεύθη μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον⁸⁹, ἀλλ' ἔτρεψεν εἰς φυ-
γὴν τὰ εἶδωλα. Δὲν εἶχε μορφήν οὔτε κάλλος⁹⁰ διὰ τοὺς
'Ιουδαίους, ἀλλὰ διὰ τὸν Δαυῖδ ἦτο ὠραῖος εἰς τὸ κάλλος,
ἀνώτερος ὄλων τῶν ἀνθρώπων⁹¹. ἀλλ' ἀστράπτει ἐπάνω εἰς
τὸ ὄρος καὶ γίνεται λαμπρότερος ἀπὸ τὸν ἥλιον⁹², μία μυστα-
γωγία διὰ τὸ μέλλον.

20. Ἐβαπτίσθη μὲν ὡς ἄνθρωπος⁹³, ἀλλ' ἐξήλειψε τὰς
ἀμαρτίας ὡς Θεός⁹⁴. ἔβαπτίσθη, ὅχι διότι εἶχεν ὁ ἴδιος ἀνάγκην
νὰ καθαρισθῆ, ἀλλὰ διὰ ν' ἀγιάσῃ τὰ ὕδατα. Ἐπειράσθη ὡς
ἄνθρωπος⁹⁵, ἀλλ' ἐνίκησεν ὡς Θεός· καὶ μᾶς προτρέπει νὰ
ἔχωμεν θάρρος, διότι ἔχει νικήσει τὸν κόσμον⁹⁶. Ἐπείνα-
σεν⁹⁷, ἀλλ' ἔθρεψε χιλιάδας⁹⁸, καὶ εἶνε ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ
τοῦ οὐρανοῦ⁹⁹. Ἐδίψασεν¹⁰⁰, ἀλλ' ἐφώνησεν· «Ἐάν τις διψᾷ,
ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω»¹⁰¹. καὶ ἀκόμη ὑπεσχέθη, ὅτι οἱ
πιστοὶ θὰ εἶνε πηγὴ¹⁰². Ἐκοπίασεν¹⁰³, ἀλλ' εἶνε ἡ ἀνάπαυσις
τῶν κουρασμένων καὶ τῶν φορτωμένων¹⁰⁴. Τὸν ἐβάρυνεν ὁ
ὑπνος¹⁰⁵, ἀλλ' ἀβαρῆς βαδίζει ἐπάνω εἰς τὸ πέλαγος¹⁰⁶, καὶ
ἐπιπιμᾷ τοὺς ἀνέμους¹⁰⁷, καὶ κάνει ἀβαρῆ τὸν Πέτρον πὺ
ἐβυθίζετο¹⁰⁸. Πληρώνει φόρον, ἀλλὰ τὸν παίρνει ἀπὸ τὸ
ψάρι¹⁰⁹, καὶ εἶνε βασιλεὺς τῶν φορολόγων. Τὸν ὀνομάζουν
Σαμαρεῖτην καὶ δαιμονισμένον¹¹⁰, ἀλλὰ σψίζει ἐκεῖνον πὺ

81. Ἰω 7, 37.

82. Ἰω 7, 38.

83. Ἰω 4, 6.

84. Μθ 11, 28.

85. Μθ 8, 24.

86. Μθ 14, 25.

87. Μθ 8, 26.

88. Μθ 14, 28 ἔ.

89. Μθ 17, 27.

90. Ἰω 8, 48.

σώζει τὸν ἀπὸ Ἱεροουαλήμ καταβαίνοντα καὶ ληοταῖς περι-
 πεσόντα, πλὴν ὑπὸ δαιμόνων ἐπιγινώσκειται, καὶ ἀπελαύνει
 δαίμονας, καὶ λεγεῶνα πνευμάτων θυθίζει, καὶ ὡς ἀστραπὴν
 ὄρεῃ πίπιοντα τὸν ἀρχηγὸν τῶν δαιμόνων. λιθάζειται, ἀλλ' οὐχ
 5 ἀλίσκειται. προσεύχεται, ἀλλ' ἐπακουθεὶ. δακρῦει, ἀλλὰ παύει
 δάκρυον. ἐρωτᾷ ποῦ τέθειται Λάζαρος, ἀνθρώπος γὰρ ἦν·
 ἀλλ' ἐγείρει Λάζαρον Θεὸς γὰρ ἦν. πωλεῖται, καὶ λίαν εὐώ-
 νως, τριάκοντα γὰρ ἀργυρίων, ἀλλ' ἐξαγοράζει κόσμον, καὶ
 μεγάλης τιμῆς, τοῦ ἰδίου γὰρ αἷματος. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφα-
 10 γῆν ἄγεται, ἀλλὰ ποιμαίνει τὸν Ἰσραήλ, νῦν δὲ καὶ πᾶσαν
 τὴν οἰκουμένην. ὡς ἀμνὸς ἄφρωνος, ἀλλὰ Λόγος ἐστὶ φωνῆ
 βοῶντιος ἐν τῇ ἐρήμῳ καταγγελλόμενος. μεμαλάκισται καὶ τε-
 τραυμάτισται, ἀλλὰ θεραπεύει πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλα-
 κίαν. ἐπὶ τὸ ξύλον ἀνάγεται, προσπήγνυται, ἀλλὰ τῷ ξύλῳ
 15 τῆς ζωῆς ἀποκαθίστησιν, ἀλλὰ σώζει καὶ ληοτὴν σοιταυρού-
 μενον, ἀλλὰ σκοιίζει πᾶν τὸ θρώμενον. ὄξος ποτίζειται, χολὴν
 θρωματίζεται· τίς; ὁ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλὼν, ὁ τῆς
 πικρᾶς γένσεως καταλυτῆς; ὁ γλυκασμός καὶ ὄλος ἐπιθυ-
 μία. παραδίδωσι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει πάλιν λαβεῖν
 20 αὐτήν, ἀλλὰ καταπέτασμα ῥήγνυται, τὰ γὰρ ἄνω παραδείκνυ-
 ται, ἀλλὰ πέτραι σχίζονται, ἀλλὰ νεκροὶ ἐγείρονται. ἀποδνή-

91. Ακ 10, 30.

92. Μρ 1, 24· Ακ 4, 34.

93. Μρ 5, 9 ε. Ακ 8, 30 ε.

94. Ακ 10, 18.

95. Ἰω 8, 59.

95α. Μθ 26, 36 ε.

96. Μθ 8, 2 ε.

96α. Ἰω 11, 35.

97. Ακ 7, 13.

98. Ἰω 11, 34.

99. Ἰω 11, 43.

100. Μθ 26, 15.

101. Α' Πε 1, 19· Πρβλ. Α' Κο 6, 20· 7, 23.

102. Ἦσ 53, 7.

103. Ψα 79, 2.

104. Ψα 2, 8.

105. Ἦσ 53, 7.

106. Ἰω 1, 23.

κατέβαιναν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔπεσαν εἰς τὰ χέρια τῶν λησιτῶν¹⁰⁷, καὶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὰ δαιμόνια¹⁰⁸, καὶ ἐκδιώκει τὰ δαιμόνια, καὶ βυθίζει τὴν λεγεῶνα τῶν πνευμάτων¹⁰⁹, καὶ βλέπει τὸν ἀρχηγὸν τῶν δαιμονίων νὰ πίπτῃ ὡς ἀστραπή¹¹⁰. Λιθοβολεῖται, ἀλλὰ δὲν συλλαμβάνεται¹¹¹. Προσεύχεται¹¹², ἀλλ' αὐτὸς ἀκούει τὰς προσευχὰς μας¹¹³. δακρῦζει¹¹⁴, ἀλλὰ παύει τὰ δάκρυα¹¹⁵. ἐρωτᾷ ποῦ εἶνε θαμμένος ὁ Λάζαρος¹¹⁶, διότι εἶνε ἄνθρωπος· ἀλλ' ἀνασταίνει τὸν Λάζαρον¹¹⁷, διότι εἶνε Θεός. Πωλεῖται καὶ μάλιστα πολὺ εὐθηνά, δηλαδὴ τριάκοντα ἀργύρια¹¹⁸, ἀλλ' ἐξαγοράζει τὸν κόσμον καὶ μάλιστα μὲ μεγάλην τιμὴν, μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα¹¹⁹. Ὁδηγεῖται ὡς πρόβατον εἰς τὴν σφαγὴν¹²⁰, ἀλλὰ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ¹²¹, καὶ τώρα ὄλην τὴν οἰκουμένην¹²². Ὡς ἄμνος χωρὶς φωνήν¹²³, ἀλλ' εἶνε ὁ Λόγος ποῦ ἀνηγγέλθη μὲ τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ¹²⁴. Ἐτραυματίσθη καὶ ἐκακοποιήθη¹²⁵, ἀλλὰ θεραπεύει κάθε νόσημα καὶ κάθε ἀδιαθεσίαν¹²⁶. Ὑψώνεται εἰς τὸ ξύλον¹²⁷, καρφώνεται, ἀλλὰ μᾶς ἀποκαθιστᾷ εἰς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς¹²⁸, καὶ σφίζει καὶ τὸν λησιτὴν ποῦ ἐσταυροῦτο μαζί του¹²⁹, καὶ σκοτίζει ὅλα τὰ ὄρατά¹³⁰. Ποτίζεται μὲ ὄξος, τρέφεται μὲ χολήν¹³¹. Ποῖος; Αὐτὸς ποῦ μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον¹³², αὐτὸς ποῦ κατήγγησε τὴν πικρὰν γεῦσιν¹³³, ὁ γλυκὺς καὶ λίαν ποθητός¹³⁴. Παραδίδει τὴν ζωὴν του, ἀλλ' ἔχει ἐξουσίαν νὰ τὴν λάβῃ καὶ πάλιν¹³⁵, καὶ σχίζεται τὸ καταπέτασμα¹³⁶, διότι ἀποκαλύπτονται τὰ ἄνω, καὶ σχίζονται αἱ πέτραι¹³⁷, καὶ

107. Ἦσ 53, 5.

108. Μθ 9, 35.

109. Μθ 27, 35· Ἰω 19 18.

110. Γε 2, 9· Ἀπ 22, 2· 14.

111. Λκ 23, 43.

112. Μθ 27, 45.

113. Μθ 27, 34.

114. Ἰω 2, 7.

115. Ἐξ 15, 25.

116. Ἀσ 5, 16.

117. Ἰω 10, 18.

118. Μθ 27, 51.

119. Μθ 27, 51.

σκεῖ, ζωοποιεῖ δέ, καὶ καταλύει τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον. θάπτεται, ἀλλ' ἀνίσταται. εἰς ἄδου κάτεισιν, ἀλλ' ἀνάγει ψυχάς, ἀλλ' εἰς οὐρανούς ἄνεισιν, ἀλλ' ἤξει κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τοὺς τοιούτους βασανίσαι λόγους. εἰ ταῦτα ἐμποιεῖ
5 σοὶ τῆς πλάνης τὴν ἀφορμὴν, ἐκεῖνά σου λύει τὴν πλάνην.

21. Ταῦτα τοῖς αἰνιγματισταῖς παρ' ἡμῶν, οὐχ ἐκόντιον μὲν οὐ γὰρ ἡδὺ τοῖς πιστοῖς ἀδολεσχία καὶ λόγων ἀντίθεσις, ἀρκεῖ γὰρ καὶ εἰς ἀντικείμενος· πλὴν ἀναγκαίως διὰ τοὺς ἐμπίπτοντας, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰς νόσους τὰ φάρμακα, ἵν' εἰδῶσι
10 μὴ πάντα ὄντες σοφοὶ μηδὲ ἀήτιητοι τὰ περιττὰ καὶ κενοῦντα τὸ εὐαγγέλιον. διὰ γὰρ τὸ τοῦ λόγου δυνατὸν προβαλλώμεθα, τὸ πιστεύειν ἀφέντες, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος ἀξιόπιστον ταῖς ζητήσεσι λύσωμεν, εἴτα ἡτιηθῆ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὁ λόγος, — ἡτιηθῆσεται δὲ πάντως, ἀπὸ ἀσθενοῦς
15 ὄργάνου τῆς ἡμετέρας διανοίας δρμώμενος, — τί γίνεται; τὸ ἀσθενὲς τοῦ λόγου τοῦ μυστηρίου φαίνεται καὶ οὕτω κένωσις τοῦ σταυροῦ τὸ τοῦ λόγου κομρὸν ἀναδείκνυται, ὡς καὶ Παύλῳ δοκεῖ. ἡ γὰρ πίστις τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγον πλήρωσις. ὁ δὲ ἀναγγέλλων συνδέσμους καὶ λύων κρατούμενα, ὁ καὶ
20 ἡμῖν ἐπὶ νοῦν ἀγαγὼν διαλύσαι στραγγαλιὰς βιαίων δογμάτων, μάλιστα μὲν καὶ τούτους μεταβαλὼν ποιήσειεν πιστοὺς ἀντὶ τεχνολόγων, καὶ Χριστιανοὺς ἀνθ' ὧν νῦν ὀνομάζονται.

120. Μθ 27, 52.

120α. Λκ 23, 46.

121. Ἰω 5, 21.

122. Ἐθ 2, 14.

123. Ἰω 19, 42· Πρβλ Α' Κο 15, 4.

124. Μθ 28, 6· Μρ 16, 6· Λκ 24, 6.

125. Α' Πε 3, 19.

126. Πρξ 1, 9· Α' Πε 3, 22.

127. Β' Τι 4, 1.

128. Α' Πε 5, 8· Β' Θε 2, 4.

129. Α' Κο 1, 17.

130. Δα 5, 12.

131. Ἦσ 58, 8.

132. «Καὶ Χριστιανοὺς ἀνθ' ὧν νῦν ὀνομάζονται». Τὸ μόνον χωρίον

οἱ νεκροὶ ἀνασταίνονται¹²⁰. Ἀποθνήσκει^{120α}, ἀλλὰ δίδει ζωὴν¹²¹, καὶ μὲ τὸν θάνατον καταργεῖ τὸν θάνατον¹²². Θάπτεται¹²³, ἀλλὰ ἀνασταίνεται¹²⁴. Καταβαίνει εἰς τὸν ἄδην¹²⁵, ἀλλὰ ἀνεβάξει ψυχάς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς¹²⁶, καὶ θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς¹²⁷, καὶ τότε θὰ δοκιμάσουν αὐτοὶ τὰ λόγια του. Ἐὰν αὐτὰ σοῦ δίνουν τὴν ἀφορμὴν τῆς πλάνης, ἃς σοῦ λύσουν τὴν πλάνην ἐκεῖνα.

21. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀπάντησις μας πρὸς αὐτοὺς ποὺ ὁμιλοῦν μὲ αἰνίγματα, ὅχι βεβαίως ἐπιθυμητὴ, (διότι δὲν εἶνε εὐχάριστον εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ φλυαροῦν καὶ νὰ φιλονεικοῦν δι' αὐτὸ φθάνει ὅμως καὶ ἕνας ἀντίθετος¹²⁸), ἀλλ' ἀναγκαία δι' ὅσους ἐπιπίπτουν, ἀφοῦ καὶ διὰ τὰς ἀσθενείας ὑπάρχουν τὰ φάρμακα· καὶ ἔτσι θὰ μάθουν, ὅτι δὲν εἶνε πάνσοφοι καὶ ἀήττητοι, ὥστε νὰ συμπληρώσουν ἢ νὰ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ περιττὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Διότι, ὅταν ἐγκαταλείψωμεν τὴν πίστιν καὶ προβάλωμεν τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς, καὶ μὲ τὰς ἀναζητήσεις ἀποκλείσωμεν τὴν ἀξιόπιστιαν τοῦ Πνεύματος, ἔπειτα ἂν ἡ λογικὴ φανῇ κατωτέρα τῶν πραγμάτων ποὺ πρέπει νὰ συλλάβῃ (καὶ θὰ φανῇ ὅπως ὅποτε κατωτέρα, ἀφοῦ βασίζεται εἰς ἀσθενὲς ὄργανον, τὴν διάνοιάν μας), τότε τί γίνεται; Ἡ ἀδυναμία τοῦ λογικοῦ φαίνεται ἀδυναμία τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, καὶ ἔτσι, καθὼς φρονεῖ καὶ ὁ Παῦλος, ἡ κομπότης τοῦ λόγου ἀποθαίνει ταπείνωσις τοῦ σταυροῦ¹²⁹. Διότι ἡ πίστις εἶνε ἐκείνη ποὺ δίδει περιεχόμενον εἰς τὸ λογικόν μας. Αὐτὸς ποὺ ἐξηγεῖ τὰ ἀνεξήγητα καὶ λύει αἰνίγματα¹³⁰, αὐτὸς ποὺ ἐμπνέει καὶ ἡμᾶς νὰ διαλύσωμεν τοὺς βρόγχους τῶν θεσιασμένων δογμάτων¹³¹, αὐτὸς κυρίως νὰ μεταβάλλῃ καὶ τούτους, καὶ ἀντὶ κολλαδόρων νὰ τοὺς κἀνῃ πιστοὺς, ἀντὶ τῶν ὀνομασιῶν ποὺ ἔχουν τώρα νὰ τοὺς κἀνῃ Χριστιανούς¹³². Αὐτὸ

εἰς τοὺς πέντε αὐτοὺς λόγους, ὅπου ὁ Γρηγόριος ὑπαινίσσεται τὸ ὄνομα τῶν αἰρετικῶν ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ, τουτέστι τὸ ὄνομα «εθνομανοί».

τοῦτο δὴ καὶ παρακαλοῦμεν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ· κατα-
λάγητε τῷ Θεῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ σθέννυτε· μᾶλλον δὲ κα-
ταλλαγείη Χριστὸς ὑμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπὲρ γούν ἀναλάμ-
ψειεν. εἰ δὲ λίαν ἔχοιτε φιλονείκως, ἀλλ' ἡμεῖς γε σφύζοιμεν
8 ἡμῖν αὐτοῖς τὴν τριάδα καὶ ὑπὸ τῆς τριάδος σφύζομεθα, μέ-
νοντες εἰλικρινεῖς καὶ ἀπόσκοποι, μέχρις ἀναδείξεως τε-
λεωτέρας τῶν ποθουμένων, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν.

133. Β' Κο 5, 20.

134. Α' Θε 5, 19.

135. Φιλ 1, 10.

λοιπὸν καὶ παρακαλοῦμεν· «δεύμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ καταλάγητε τῷ Θεῷ»¹²³ καὶ τὸ «Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε»¹²⁴· ἢ μᾶλλον ὁ Χριστὸς νὰ συμφιλιωθῇ μαζί σας καὶ μετὰ νὰ σᾶς φωτίσῃ ἐπὶ τέλους τὸ Πνεῦμα. Ἄλλ' ἂν σεῖς εἴθε πολὺ φιλόνηκοι, ἡμεῖς ὁμοῦ ἐπιθυμοῦμεν νὰ διασώσωμεν διὰ τὸ καλὸν μας τὸ δόγμα τῆς Τριάδος καὶ εὐχόμενοι νὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὴν Τριάδα, παραμένοντες «εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι»¹²⁵ μέχρι τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀποκαλύψεως τῶν ποθουμένων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ αἰωνία δόξα· ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Α΄
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ

1. Ἐπειδή σοι τὰς μὲν ἐκ τῶν λογισμῶν στροφᾶς καὶ
5 πλοκάς ἱκανῶς διεοείσαμεν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, τὰς
δὲ παρὰ τῶν θείων γραφῶν ἐνοτάσεις τε καὶ ἀντιθέσεις, αἷς
οἱ τοῦ γράμματος ἱερόβουλοι καὶ τὸν νοῦν τῶν γεγραμμένων
κλέπτιοιτες τοὺς πολλοὺς σφειτερίζονται καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀ-
ληθείας ταράσσοι, συλλήβδην μὲν ἤδη λελύκαμεν καὶ οὐκ
10 ἀμυδρῶς, ὡς ἔμαντὸν πείθω, τοῖς εὐγνωμονεσιτέροις· τὰς
μὲν ὑψηλοτέρας καὶ θεοπρεπεσιτέρας φωνὰς προομείναντες
τῇ Θεότητι, τὰς δὲ ταπεινοτέρας καὶ ἀνθρωπικωτέρας τῷ νέῳ
δι' ἡμᾶς Ἀδὰμ καὶ Θεῷ παθητῷ κατὰ τῆς ἁμαρτίας· τοῖς
δὲ καθ' ἕνα οὐκ ἐπεξεληλύθαμεν, ἐπειγομένου τοῦ λόγου·
15 οὐ δὲ καὶ τούτων ἐπιζητεῖς ἐν βραχεῖ τὰς λύσεις, τοῦ μὴ
παρασύρεσθαι λόγοις πιθανότητος, ἡμεῖς καὶ ταύτας κεφαλαι-
ώσομεν εἰς ἀριθμοὺς διελόντες διὰ τὸ εὐμημόνευτον.

2. Ἔστι γὰρ ἐν μὲν αὐτοῖς ἐκεῖνο καὶ λίαν πρόχειρον
τὸ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. πρὸς
20 δὲ πῶς ἀπαντησόμεθα; οὐ Σολομῶντιος κατηγορήσομεν· οὐ τὰ
πρὶν ἀθειήσομεν διὰ τὴν τελευταίαν παράπτωσιν· οὐχὶ τῆς
σοφίας αὐτῆς ἐροῦμεν εἶναι τὸν λόγον, τῆς οἷον ἐπιστήμης

ΛΟΓΟΣ Α΄

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ

1. Τοὺς μὲν ἕλιγμοὺς καὶ τὰ συμπλέγματα τῶν συλλογισμῶν σοῦ τὰς διέσεισα ἐπαρκῶς μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος· τὰς δὲ ἐνστάσεις καὶ ἀντιρρήσεις τὰς «στηριζομένας» εἰς τὰς θείας Γραφάς, μὲ τὰς ὁποίας οἱ χρησιμοποιοῦντες τὸ γράμμα ἱεροσύλως καὶ παραποιοῦντες τὸ νόημα τῶν κειμένων παρασύρουν τοὺς πολλοὺς καὶ ἀναστατώνουν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, τὰς ἔχω ἀναιρέσει διὰ μιᾶς καί, καθὼς προσωπικῶς πιστεύω, κατηγορηματικῶς διὰ τοὺς καλοπίστους· καὶ τοὺς μὲν ὑψηλοτέρους καὶ κατ' ἐξοχὴν θεοπρεπεῖς χαρακτηρισμοὺς ἀπένειμα εἰς τὴν θεότητα, τὰς δὲ ταπεινοτέρας καὶ κυρίως ἀνθρωπίνας εἰς τὸν γενόμενον δι' ἡμᾶς νέον Ἀδάμ, ὅστις παραμένει Θεός, παθητὸς διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἁμαρτίας· δὲν διεξήλθον δὲ τὰς λεπτομερείας, διότι ὁ λόγος προχωρεῖ ἐσπευσμένως· σὺ δμως ζητεῖς ἀπαντήσεις καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐν συντομίᾳ, διὰ νὰ μὴ παρασύρῃσαι μὲ πιθανολογίας· δι' ὅλ' αὐτὰ θὰ σοῦ ἐκθέσω συνοπτικῶς καὶ αὐτάς, διαιρῶν τὴν ἔκθεσιν εἰς ἠριθμημένα κεφάλαια, ὥστε νὰ εἶνε εὐμνημόνευτοι.

2. Ἐχουν ἀσφαλῶς αὐτοὶ πρῶτον καὶ πολὺ πρόχειρον ἐκεῖνο τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹. Πῶς θ' ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτό; Δὲν θὰ κατηγορήσωμεν τὸν Σολομῶντα· δὲν θ' ἀπορρίψωμεν ὡς ἄκυρα λόγια ἀρχαῖα ἐξ αἰτίας τῆς ἐσχάτως γενομένης καταχρήσεώς των· δὲν θὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ λόγος λέγεται διὰ στόματος τῆς προσωποποιημένης σοφίας, τῆς οὕτως εἰπεῖν ἐπιστήμης, καὶ τοῦ

καὶ τοῦ τεχνίτου λόγου, καθ' ὃν τὰ πάντα συνέσιη· πολλὰ γὰρ ἡ Γραφή προσωποποιεῖν οἶδε καὶ τῶν ἀψύχων, ὡς τὸ Ἡ θάλασσα εἶπε ἰάδε καὶ ἰάδε· καὶ Ἡ ἄβυσσος εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί· καὶ Οἱ οὐρανοὶ διηγούμενοι δόξαν Θεοῦ. καὶ πάλιν
 5 ῥομφαία τι διακελεύεται, καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ λόγους ἐρωτῶνται οκικριτήσεως. τούτων οὐδὲν φάμεν, καὶ ἴσως τῶν πρὸ ἡμῶν ὡς ἰοχυρὰ τέθειται. ἀλλ' ἔστιν τοῦ σωτήρος αὐτοῦ, τῆς ἀληθινῆς σοφίας, ὁ λόγος. μικρὸν δὲ συνδιασκεψόμεθα. τί τῶν ὄντων ἀναίτιον; Θεότης. οὐδεὶς γὰρ αἰτίαν εἰπεῖν ἔχει
 10 Θεοῦ· ἢ τοῦτο ἂν εἴη Θεοῦ προεσῦτερον. τίς δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν δι' ἡμᾶς ὑπέσθη Θεός, αἰτία; τὸ σωθῆναι πάντως ἡμᾶς. τί γὰρ ἕτερον; ἐπειδὴ τοίνυν ἐνιαῦθα καὶ τὸ Ἐκτισε καὶ τὸ Γεννᾶ με σαφῶς εὐρίσκομεν, ἀπλοῦς ὁ λόγος. δ μὲν ἂν μετὰ τῆς αἰτίας εὐρίσκωμεν, προσθῶμεν τῇ ἀνθρωπότητι·
 15 δ δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναίτιον, τῇ Θεότητι λογιώμεθα. ἀρ' οὐκ οὐ τὸ μὲν Ἐκτισε ἐλεῖται μετὰ τῆς αἰτίας; Ἐκτισε γὰρ μέ, φησὶν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀλήθεια καὶ κρείσς, ὧν ἔνεκεν ἐχρίσθη Θεότητι. κρείσς γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος. τὸ δὲ Γεννᾶ με χωρὶς αἰτίας·
 20 ἢ δεῖξόν τι τοῦτω προσκειμένον. τίς οὐκ ἀντιρεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν σοφίαν κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ πλεον ἄληπιον;

2. Ἰωβ 28, 14.

3. Ψα 18, 2.

4. Ζα 18, 7.

5. Ψα 113, 6.

6. Πρμ 8, 25.

7. Πρμ 8, 22.

8. Ψα 110, 7.

τεχνίτου λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτεχνουργήθησαν τὰ σύμπαντα· καὶ ἀσφαλῶς ἡ Γραφή συνηθίζει νὰ προσωποποιῆ καὶ πολλὰ ἄψυχα, ὅπως ὅταν λέγῃ «Ἡ θάλασσα εἶπε τάδε καὶ τάδε», καὶ «Ἡ ἄβυσσος εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί»³, καὶ «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ»⁴, καὶ ἄλλοῦ ἡ ρομφαία δίδει μίαν ἐντολήν⁴ καὶ παροτρύνονται νὰ σκιρτήσουν τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνά⁵. Τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν ἰσχυρίζομεθα, ἂν καὶ μερικοὶ ἀρχαιότεροί μας τὰ ὑπεστήριξαν ὡς ἰσχυρὰς θέσεις. Ἄλλ' ἔστω, ὅτι ὁ λόγος λέγεται διὰ στόματος αὐτοῦ τούτου τοῦ σωτῆρος, τῆς ἀληθινῆς Σοφίας. Ἐν πρώτοις ὅμως νὰ κάνωμεν ἓνα σύντομον συλλογισμόν. Ποῖον ἐκ τῶν ὄντων εἶνε ἀνάτιον; ἡ θεότης· διότι οὐδεὶς δύναται νὰ μᾶς εἰπῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει αἴτιον· ἐὰν εἶχε, τοῦτο θὰ ἦτο ἀρχαιότερον τοῦ Θεοῦ. Ποία δὲ εἶνε ἡ αἰτία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν ὁποίαν κατεδέχθη νὰ φορέσῃ χάριν ἡμῶν; ὅπως δὴποτε τὸ νὰ σωθῶμεν· διότι τί ἄλλο θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε; Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς τὸ ἐδάφιον αὐτὸ εὐρίσκομεν νὰ λέγεται σαφῶς καὶ τὸ «ἔκτισε» καὶ τὸ «γεννᾶ με»⁶, τὸ χωρίον εἶνε εὐνόητον. Αὐτὸ μὲν ποῦ εὐρίσκομεν νὰ λέγεται συνοδευόμενον ἀπὸ τὴν δῆλωσιν τῆς αἰτίας, θὰ τὸ ἐπιδικάσωμεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐκεῖνο δὲ ποῦ εὐρίσκομεν ἀπλοῦν καὶ ἀνάτιον, θὰ τὸ καταλογίσωμεν εἰς τὴν θεϊαν φύσιν. Μήπως τὸ «ἔκτισε» δὲν λέγεται μαζὶ μὲ τὴν αἰτίαν; Διότι λέγει «Ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁷. Ἔργα δὲ τῶν χειρῶν του ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη⁸, χάριν τῶν ὁποίων ἔχει ὡς κρίσμα τὴν θεότητα· διότι αὐτὴ εἶνε ἡ κρίσις τῆς ἀνθρωπίνης του φύσεως. Ἐνῶ τὸ «γεννᾶ με» τὸ λέγει χωρὶς δῆλωσιν τῆς αἰτίας· εἰ δὲ μὴ, δεῖξε ποῦ φαίνεται καμμία προσθήκη του. Ποῖος λοιπὸν λόγος θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρθωθῇ ὡς ἀντίρρησις εἰς τὸ ὅτι ἡ Σοφία κτίσμα μὲν λέγεται κατὰ τὴν ἐπάγειον γέννησιν, γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην τὴν πλέον ἀκατάληπτον;

3. Τούτω δὲ ἐπεται καὶ τὸ δοῦλον ἀκούειν εὖ δουλεύον-
 τα πολλοῖς, καὶ τὸ μέγα εἶναι ἀτιμῶ κληθῆναι παῖδα Θεοῦ.
 τῷ ὄντι γὰρ ἐδούλευσε σαρκὶ καὶ γενέοι καὶ πάνθει τοῖς ἡμε-
 τέροις διὰ τὴν ἡμετέραν ἐλευθερίαν, καὶ πᾶσιν οἷς σέσωκεν
 5 ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένοις. τί δὲ μείζον ἀνθρώπου τα-
 πεινότητι ἢ Θεῷ πλακῆναι καὶ γενέομαι Θεὸν ἐκ τῆς μίξε-
 ως, καὶ τοσοῦτον ἐπισκεφθῆναι ἀνατιολῆ ἐξ ὕψους, ὥστε καὶ
 τὸ γεννώμενον ἅγιον Υἱὸν ὑψίστου κληθῆναι, καὶ χαρισθῆ-
 ναι ἀτιμῶ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο
 10 ἐστὶν ἢ Θεός; καὶ τὸ Πᾶν γόνυ κάμψαι τῷ κενωθέντι δι' ἡ-
 μᾶς, καὶ τὴν θείαν εἰκόνα δουλικῆ μορφῇ συγκεράσαντι, καὶ
 γνῶναι πάντα οἶκον Ἰσραήλ, διὸ καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χρι-
 στὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν; γέγονε γὰρ ταῦτα ἐνεργεῖα μὲν τοῦ
 γεννήματος, εὐδοκία δὲ τοῦ γεννήτορος.

15 4. Δεύτερον δὲ τί τῶν μεγίστων αὐτοῖς καὶ ἀμάχων;
 Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι τοῦδε, καὶ ὑπ' οὐρανοῦ δεχθῆ-
 ναι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέ-
 δραν ἔχειν, ἕως τῆς τῶν ἐχθρῶν επικρατήσεως. τὸ μετὰ
 τοῦτο δὲ τί; λῆξαι τῆς βασιλείας, ἢ τῶν οὐρανῶν ἀπωσθῆναι;
 20 ἵνους παύσεσθαι; ἢ δι' ἣν τινα τὴν αἰτίαν; ὡς τολμηρὸς ἐξη-
 γητῆς σὺ, καὶ λίαν ἀβασιλευτός. καὶ μὴν ἀκούεις τῆς βασι-
 λείας αὐτοῦ μὴ εἶναι πέρας. ἀλλὰ τοῦτο πάσχεις παρὰ τὸ μὴ
 γινώσκειν, διὸ τὸ ἕως οὐ πάντως ἀντιδιαίρεται τῷ μέλλοντι,

9. Ἦσ 49, 6.

10. Ἦσ 58, 11.

11. Λκ 1, 85· Ἦσ 52, 18.

12. «Πάνθει τοῖς ἡμετέροις». Ἐννοεῖ τὰ ἀδιάβλητα πάθη μας, π.χ. πείναν, δίκαν, κόπωνιν, νυσταγμόν, θάνατον, τὰ ὁποῖα εἶχε καὶ ὁ Χριστός.

13. Λκ 1, 78.

14. Λκ 1, 82.

15. Φι 2, 9.

16. Φι 2, 10.

17. Φι 2, 7.

3. Μετὰ δὲ τοῦτο ἔρχεται τὸ ὅτι λέγεται δούλος¹⁸ δουλεύων καλῶς χάριν τῶν πολλῶν¹⁹ καὶ τὸ ὅτι τοῦ εἶνε πολὺ νὰ ὀνομάζεται «παῖς Θεοῦ»²¹. Καὶ ἔγινε πράγματι δούλος μὲ τὸ νὰ δεχθῆ ἡ σάρκα καὶ ἀνάπτυξιν καὶ τὰ πάθη μας²², χάριν τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν καὶ ὅλων ὅσους ἔσωσεν ἀπὸ τῆν ἁμαρτίαν ποὺ τοὺς κατεῖχε. Καὶ τί μεγαλύτερον ὑπάρχει διὰ τὸν μηδαμινὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τῆς ἐνώσεως νὰ γίνῃ Θεός, καὶ τόσον νὰ τὸν προσέξῃ ἢ ἐξ ὕψους ἀνατολή²³, ὥστε καὶ τὸ ἀφιερωμένον βρέφος ποὺ ἐγεννᾶτο νὰ ὀνομασθῆ Υἱὸς ὑψίστου²⁴ καὶ νὰ τοῦ χαρισθῆ τὸ ὄνομα τὸ ὑπεράνω ὅλων τῶν ὀνομάτων²⁵; Καὶ τί ἄλλο δύναται νὰ εἶνε αὐτό, ἂν ὄχι Θεός; Καὶ μάλιστα νὰ κάμψῃ κάθε γόνυ²⁶ ἐνώπιον τοῦ δι' ἡμᾶς ταπεινωθέντος²⁷, αὐτοῦ ποὺ ἤνωσε τὴν θεῖαν εἰκόνα μὲ τὴν δουλικὴν μορφήν, καὶ νὰ μάθῃ ὅλος ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε καὶ Κύριον καὶ Χριστόν²⁸. Αὐτὰ ἔγιναν μὲ τὴν ἐνέργειαν μὲν τοῦ Υἱοῦ, μὲ τὴν συγκατάθεσιν δὲ τοῦ Πατρός.

4. Δεύτερον δέ, τί ἔχουν αὐτοὶ ὡς τὸ μέγιστον καὶ πλέον ἀκαταμάχητον; Πέπρωται, λέγουν, αὐτὸς νὰ βασιλευῇ μέχρι²⁹ ἐνὸς σημείου, καὶ νὰ εἶνε δεκτὸς ἐν τῷ οὐρανῷ μέχρι τῆς ὥρας τῆς ἐπανορθώσεως τῶν πάντων³⁰, καὶ νὰ κατέχῃ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν, ἕως ὅτου ἐπιβληθῆ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν³¹. Καὶ μετὰ ταῦτα τί; Θὰ παυθῆ ἀπὸ τὴν βασιλείαν, ἢ θ' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς; Καὶ ποῖος θὰ τὸν παύσῃ; Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; Τί τολμηρὸς ἐξηγητῆς ποὺ εἶσαι καὶ πόσον ἀβασίλευτος! Καὶ ὅμως ἀκούεις, ὅτι «τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος»³². Ἄλλ' αὐτὸ τὸ παθαίνεις, διότι δὲν γνωρίζεις, ὅτι τὸ «ἕως» δὲν δικάζει

18. Πρξ 2, 36.

19. Α' Κο 15, 25.

20. Πρξ 3, 21.

21. Ψα 109, 1.

22. Λκ 1, 83.

ἀλλὰ τὸ μέχρι τοῦδε μὲν τίθησι, τὸ ὑπὲρ τοῦτο δὲ οὐκ ἀναίνε-
ται. ἢ πῶς νοήσεις, ἵνα μὴ ἰάλλα λέγω, τὸ Ἔσομαι μεθ'
ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; ἀρ' ὡς μετὰ τοῦτο
οὐκ ἔτι ἐσομένου; καὶ τίς ὁ λόγος; οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ
5 παρὰ τὸ μὴ διαιρεῖν τὰ σημαινόμενα. βασιλεύειν γὰρ λέγεται
καθ' ἓν μὲν, ὡς παντοκράτωρ, καὶ θελότων, καὶ μὴ, βασι-
λεύς· καθ' ἕτερον δέ, ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν, καὶ ὑπὸ
τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν τιθεὶς ἡμᾶς, ἐκόντας δεχομένους τὸ
βασιλεύεσθαι. τῆς μὲν οὖν ἐκείνως νοουμένης βασιλείας οὐκ
10 ἔσται πέρας. τῆς δευτέρας δὲ τί; τὸ λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα
καὶ σφζομένους. τί γὰρ δεῖ τὴν ὑποταγὴν ἐνεργεῖν ὑποτε-
ταγμένων; μεθ' ἣν ἀνίσταται κρῖνων τὴν γῆν, καὶ διαιρῶν τὸ
σφζόμενον καὶ τὸ ἀπολλύμενον· μεθ' ἣν ἴσταιται Θεὸς ἐν μέσῳ
θεῶν, τῶν σφζομένων, διακρίνων καὶ διασιέλλων, τίνος ἔ-
15 κασιος τιμῆς καὶ μονῆς ἄξιος.

5. Τούτῳ σύναπιε καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἣν ὑποτάσσεις τῷ
Πατρὶ τὸν Υἱόν. τί, λέγεις, ὡς νῦν οὐχ ὑποτεταγμένου; δεῖται
δὲ ὄλως ὑποταγῆναι Θεῷ Θεὸς ὢν; ὡς περὶ ληιοῦ τινός,
ἢ ἀντιθέου, ποιῆ τὸν λόγον. ἀλλ' οὕτω σκοπεῖ δι' ὅσπερ κα-
20 τὰρα ἤκουσε δι' ἐμέ ὁ τὴν ἐμὴν λύων κατάραν· καὶ ἁμαρτία
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ Ἀδὰμ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ
γίνεται νέος· οὕτω καὶ τὸ ἐμὸν ἀνυπότακτον ἑαυτοῦ ποιεῖται,

23. Mθ 28, 20.

24. Mθ 25, 31 ἔ.· Ψα 81, 8.

25. Ψα 81, 1.

26. Α' Κο 15, 28.

27. Γα 3, 13.

28. Ἰω 1, 29· Πρδλ. Β' Κο 5, 21.

29. Α' Κο 15, 45.

ὅπως ὅποτε τὸ μέλλον, ἀλλ' ἀπλῶς θέτει μὲν τὸ «μέχρι ἐνὸς σημείου», δὲν αἶρει ὅμως καὶ τὸ «μετὰ ταῦτα». Διότι πῶς ἄλλως δύνασαι νὰ ἐννοήσης τὸ «Ἔσομαι μεθ' ἡμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»²², διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὰ ἄλλα παρόμοια ῥητά; Μήπως σημαίνει, ὅτι μετὰ τὴν συντέλειαν δὲν θὰ εἶνε μαζί των; Καὶ διὰ ποῖον λόγον; Ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ δὲν δύνασαι νὰ ἀντιδιαστειλῆς τὰ σημαινόμενα. Διότι λέγει, ὅτι βασιλεύει, διττῶς· ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡς παντοκράτωρ βασιλεὺς θελόντων καὶ μὴ θελόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς βασιλεὺς ποὺ προκαλεῖ τὸ φρόνημα τῆς ὑποταγῆς καὶ ἔτσι θέτει ὑπὸ τὴν βασιλείαν του ἐκόντας ἡμᾶς τοὺς δεχομένους νὰ βασιλευώμεθα ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ τῆς μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν πρῶτον καὶ καταναγκαστικὸν τρόπον νοουμένης βασιλείας δὲν θὰ ὑπάρξῃ τέλος· ἐνῷ τῆς δευτέρας; Ποία ἢ ἀποστολή της; Νὰ μᾶς λάβῃ ὑπὸ τὰς χεῖρας του καὶ σεσωσμένους. Μετὰ τοῦτο τί χρειάζεται νὰ ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν ὑποταγμένων; Μετὰ ταύτην ἐμφανίζεται, διὰ νὰ κρίνῃ τὴν γῆν καὶ νὰ διαχωρίσῃ τοὺς σφζομένους ἀπὸ τοὺς ἀπολλυμένους²⁴. Καὶ μετὰ τὴν κρίσιν ὑψοῦται ὡς Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν²⁵, δηλαδὴ τῶν σφζομένων, κατατάσσει καὶ προσδιορίζων ποίας διαμονῆς ἄξιος εἶνε ὁ καθείς.

5. Μετὰ τοῦτο βάλε καὶ τὸ ἄλλο ζήτημα, τὴν ὑποταγὴν διὰ τῆς ὁποίας σὺ φρονεῖς ὅτι ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Πατέρα. Διὰ τὴν ἐννοεῖς ὡς ὑποταγὴν ποὺ θὰ γίνῃ καὶ ὡσάν τῶρα νὰ εἶνε ἀκόμη ἀνυπότακτος²⁶; Καὶ γενικῶς χρειάζεται νὰ ὑποταγῇ εἰς Θεόν, ἀφοῦ εἶνε Θεός; Ὁμιλεῖς ὡς νὰ πρόκηται περὶ τινος ληστοῦ ἢ ἀντιθέου. Ἄλλὰ πρόσεξε πῶς νὰ προχωρῇ ὁ συλλογισμὸς σου. Ὅπως δι' ἐμὲ ὠνομάσθη «κατάρρα»²⁷ ὁ καταλυτὴς τῆς κατάρρας ἢ ὁποία μὲ ἐβάρυνεν, καὶ ὅπως ὠνομάσθη «ἁμαρτία» «ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»²⁸, καὶ ὅπως γίνεται νέος Ἄδὰμ²⁹ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ, ἔτσι καὶ τὴν ἰδικήν μου ἀνυποταξίαν τὴν ἐπωμίζεται

ὡς κεφαλὴ τοῦ παντός σώματος. ἕως μὲν οὖν ἀνυπότακτος ἐγὼ καὶ σιασιώδης, τῇ τε ἀρνήσει τοῦ Θεοῦ καὶ τοῖς πάθεσιν, ἀνυπότακτος τὸ κατ' ἐμὲ καὶ ὁ Χριστὸς λέγεται. διὰ δὲ ὑποταγῆς αὐτῷ τὰ πάντα, — ὑποταγήσεται δὲ καὶ τῇ ἐπι-
 5 γνώσει καὶ τῇ μεταποιήσει, — τότε καὶ αὐτὸς τὴν ὑποταγὴν πεπλήρωκε, προσάγων ἐμὲ τὸν σεσωσμένον. τοῦτο γὰρ ἡ ὑποταγὴ Χριστοῦ, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἢ τοῦ πατρικοῦ θελήματος πλήρωσις. ὑποτάσσει δὲ καὶ Υἱὸς Πατρί, καὶ Υἱῷ Πατρός· ὁ μὲν ἐνεργῶν, ὁ δὲ εὐδοκῶν, ὁ καὶ πρότερον εἶπω-
 10 μεν. καὶ οὕτω τὸ ὑποταγμένον ὁ ὑποτάξας Θεῷ παρίστησιν, ἑαυτοῦ ποιούμενος τὸ ἡμέτερον. τοιοῦτον εἶναι μοι φαίνεται καὶ τὸ Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; οὐ γὰρ αὐτὸς ἐγκαταλέλειπται, ἢ ὑπὸ τοῦ Πατρός, ἢ ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ Θεότητος, ὃ δοκεῖ τισίν, ὡς ἂν φοβουμένης τὸ
 15 πάθος, καὶ διὰ τοῦτο συσιελλομένης ἀπὸ τοῦ πάσχοντος. τίς γὰρ ἢ γεννηθῆναι κάτω τὴν ἀρχὴν, ἢ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνελεθεῖν ἠνάγκασεν; ἐν ἑαυτῷ δέ, ὅπερ εἶπον, τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γὰρ ἡμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς
 20 τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν· ὡπερ καὶ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν καὶ τὸ πλημμελὲς οἰκειοῦμενος τὰ ἐξῆς διὰ τοῦ ψαλμοῦ φησὶν· ἐπειδὴ προδήλως εἰς Χριστὸν ὁ εἰκοστὸς πρωτὸς ψαλμὸς ἀναφέρεται.

6. Τῆς δὲ αὐτῆς ἔχειται θεωρίας καὶ τὸ μαθεῖν αὐτὸν
 25 τὴν ὑπακοὴν ἐξ ὧν ἔπαθεν, ἢ τε κραυγὴ, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὸ ἰκετεῦσαι, καὶ τὸ εἰσακουσθῆναι, καὶ τὸ εὐλαβῆς. ἡ δὲ δραματουργεῖται καὶ πλέκεται θαυμασίως ὑπὲρ ἡμῶν. ὡς μὲν

30. Ἐφ 1, 22-23.

31. Ψα 21, 2· Μθ 27, 46.

32. Ἐβ 5, 8.

33. Ἐβ 5, 7.

34. Ἐβ 5, 7.

35. Ἐβ 5, 7.

36. Ἐβ 5, 7.

37. Ἐβ 5, 7.

ὡς ἰδικῆν του, ἐνεργῶν ὡς κεφαλὴ τοῦ ὄλου σώματος²⁰. Καὶ ἕως οὗτου μὲν ἐγὼ εἶμαι ἀνυπότακτος καὶ στασιαστῆς μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὰ πάθη, λέγεται καὶ ὁ Χριστὸς ἀνυπότακτος διὰ λογαριασμὸν μου. Ὅταν ὅμως ὑποταγοῦν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα (θὰ ὑποταγοῦν δὲ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν καὶ τὴν ἀλλαγὴν), τότε καὶ αὐτὸς θὰ ἔξη ὀλοκληρώσει τὴν ὑποταγὴν του, προσάγοντας ἐμὲ τὸν σεσωσμένον. Αὐτὸ εἶνε ὑποταγὴ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν γνώμην μου, ἢ ἐκπλήρωσις τοῦ πατρικοῦ θελήματος. Ὑποτάσσει δὲ καὶ ὁ Υἱὸς εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς τὸν Υἱόν· ὁ μὲν Υἱὸς ἐνεργώντας, ὁ δὲ Πατὴρ εὐδοκώντας, πρᾶγμα ποῦ εἶπομεν καὶ προηγουμένως. Καὶ ἔτσι αὐτὸς ποῦ ὑπέταξε παρουσιάζει τὸ ὑποτεταγμένον εἰς τὸν Θεόν, κάνοντας ἰδικόν του τὸ ἰδικόν μας. Τέτοιον εἶνε, μοῦ φαίνεται, καὶ τὸ «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχεσ μοι, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;»²¹. Ἀσφαλῶς δὲν ἐγκατελείφθη αὐτὸς ἢ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἢ ἀπὸ τὴν θεότητά του, ὅπως νομίζουν μερικοί, ἢ ὁποῖα δῆθεν ἐφοβήθη τὸ πάθος καὶ διὰ τοῦτο ἀπετραβήχθη ἀπὸ τὸν πάσχοντα. Διότι καὶ γενικῶς ποῖος τὸν ἐξηνάγκασε καὶ νὰ γεννηθῆ εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ σταυρωθῆ; Ἄλλ' ὅπως εἶπα, μετὰ τὸν ἑαυτὸν του συμβολίζει ἡμᾶς. Ἡμεῖς εἴμεθα οἱ πρότερον ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παραπεταμένοι, ἔπειτα προσληφθέντες καὶ σεσωσμένοι μετὰ τὰ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπωμιζόμενος καὶ τὴν ἀφροσύνην μας καὶ τὴν ἁμαρτίαν μας, λέγει διὰ τοῦ ψαλμοῦ ὅσα λέγει ἐν συνεχείᾳ τοῦ προειρημένου ῥητοῦ. Διότι προφανέστατα ὁ εἰκοστὸς πρῶτος ψαλμὸς ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστόν.

6. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα λέγονται καὶ τὰ χωρία, ὅτι «ἔμαθε τὴν ὑπακοὴν ἐξ ὧσων ἔπαθε»²², καὶ ἡ «κραυγὴ»²³ καὶ τὰ «δάκρυα»²⁴ καὶ τὸ ὅτι «ἰκέτευσε»²⁵ καὶ «εἰσηκούσθη»²⁶ καὶ ἡ «εὐλάβεια»²⁷. Αὐτὰ ἐκτελοῦνται μετὰ τρόπον δραματικόν καὶ πλέκονται θαυμασίως διὰ λογαριασμὸν μας. Διότι ὡς

γὰρ Λόγος, οὔτε ὑπήκοος ἦν, οὔτε ἀνήκοος. τῶν γὰρ ὑπὸ
 χεῖρα ταῦτα, καὶ τῶν δευτέρων, τὸ μὲν τῶν ἐδγνωμονεσιτέ-
 ρων, τὸ δὲ τῶν ἀξίων κολάσεως. ὡς δὲ δούλου μορφῆ, συγ-
 καταβαίνει τοῖς ὁμοδούλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ
 5 ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν, ἵνα ἐν
 ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀιμίδα γῆς
 ἥλιος, καὶ γὰρ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν. διὰ
 τοῦτο ἔργω τιμᾷ τὴν ὑπακοήν, καὶ πειρᾶται ταύτης ἐκ τοῦ
 παθεῖν. οὐ γὰρ ἱκανὸν ἢ διάδοσις, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μὴ
 10 καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρήσοιμεν. ἔργον γὰρ ἀπόδειξις
 διαδόσεως. οὐ χεῖρον δὲ ἴσως κάκεινο ὑπολαβεῖν, διτι δοκι-
 μάζει τὴν ἡμετέραν ὑπακοήν, καὶ πάντα μειρεῖ τοῖς ἑαυτοῦ
 πάθεσι τέχνη φιλανθρωπίας, ὥστε ἔχειν εἰδέναί τοις ἑαυτοῦ
 τὰ ἡμέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωροῦ-
 15 μεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθενείας. εἰ
 γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη διὰ τὸ πρόβλημα, φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ,
 τῷ δίῳ τούτῳ, ὑπὸ τῆς ἄλλης σκοτίας, τοῦ πονηροῦ λέγω
 καὶ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκοτίας πόσον, ὡς ἀσθενέστερον; καὶ
 τί θαυμασιόν, εἰ ἐκείνου διαφυγόντος παντᾶπασιν ἡμεῖς πο-
 20 σῶς καὶ καταληφθείημεν; μεῖζον γὰρ ἐκείνῳ τὸ διωχθῆναι,
 ἢ περὶ ἡμῖν τὸ καταληφθῆναι, παρὰ τοῖς ὀρθῶς ταῦτα λογιζο-
 μένοις. ἔτι δὲ προσθήσω τοῖς εἰρημένοις ἐκεῖνο, ἐνθυμηθεῖς
 τὸ Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεῖς, δύναται τοῖς πει-
 ραζομένοις βοηθῆσαι, σαφῶς πρὸς τὴν αὐτὴν φέρων διάνοι-
 25 αν. ἔσται δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀ-

38. Φι 2, 7.

39. Ἰω 1, 5.

40. Ἐβ 2, 18.

41. Α' Κο 15, 28.

Λόγος μὲν οὔτε ὑπήκουεν οὔτε παρήκουεν· αὐτὰ ἀνήκουον εἰς τοὺς ὑποδούλους καὶ τοὺς κατωτέρους, τὸ μὲν πρῶτον εἰς τοὺς καλογνώμους, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τοὺς ἀξίους κολάσεως. Καὶ ὡς μορφή δούλου** συγκαταβαίνει πρὸς τοὺς συνδούλους του, τοὺς καὶ δούλους του, καὶ παίρνει τὴν ξένην μορφήν, καὶ μεφορτῶνεται ὀλόκληρον μὲ τὰ γνωρίσματά μου, ὥστε ἐν τῷ προσώπῳ του αὐτὸς νὰ λιώσῃ τὸ (ἐν ἐμοὶ) κακὸν ὅπως ἡ φωτιὰ τὸν κηρὸν ἢ ὁ ἥλιος τὸν ἀτμὸν τῆς γῆς, καὶ ἐγὼ νὰ γίνω μέτοχος τῶν γνωρισμάτων του χάρις εἰς τὴν ἔνωσιν. Διὰ τοῦτο ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπακοὴν ἐμπράκτως καὶ λαμβάνει πείραν αὐτῆς διὰ τοῦ πάθους. Διότι δὲν ἀρκεῖ ἡ διάθεσις, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς, ἐὰν δὲν προχωρήσωμεν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν. Ἀπόδειξις τῆς διαθέσεως εἶνε τὸ ἔργον. Δὲν εἶνε δὲ κακὸν νὰ ὑποθέσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι δοκιμάζει τὴν ὑπακοὴν μας καὶ μετρεῖ τὰ πάντα μὲ τὰ ἰδικά του παθήματα διὰ τῆς τέχνης τῆς φιλανθρωπίας, ὥστε νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν ἰδικῶν του τὰ ἰδικά μας, καὶ τὸ πόσον εἶνε δι' ἡμᾶς αὐτὸ πού μᾶς ζητεῖται νὰ καταβάλωμεν, πόσον δὲ ἐκεῖνο πού μᾶς χαρίζεται, συνυπολογίζοντας μαζὶ μὲ τὸ πάθος μας καὶ τὴν ἀσθενείαν μας. Διότι ἂν ἐδιώχθη διὰ τὴν ἐνσάρκωσιν του τὸ φῶς, πού φωτίζει εἰς τὸ σκότος**, δηλαδὴ τὸν βίον τοῦτον, ἐκ μέρους τοῦ ὑπολοίπου σκότους, ἐννοῶ τὸν πονηρὸν καὶ πειραστὴν, τότε πόσον κατεδυναστεύθη τὸ σκότος πού εἶνε καὶ ἀσθενέστερον; Καὶ τί τὸ παράδοξον, ἂν ἡμεῖς κυριευθῶμεν κάπως, ὅταν ἐκεῖνος διέφυγε τὴν κατάληψιν τελείως; Ἦτο μεγαλύτερον τὸ ὅτι ἐδιώχθη ἐκεῖνος, παρὰ τὸ ὅτι ἐκυριεύθημεν ἡμεῖς, πρᾶγμα πού εἶνε εὐνόητον εἰς τοὺς ὀρθῶς σκεπτομένους. Θέλω δὲ νὰ προσθέσω εἰς ὅσα εἶπα καὶ τὸ ἐξῆς, καθὼς ἐνθυμοῦμαι· τὸ «Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι»⁴⁰. τὸ ὁποῖον σαφῶς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἴδιον νόημα. Θὰ εἶνε δὲ «Ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν»⁴¹ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς

ποκατασιάσεως· οὐχ ὁ Πατήρ, πάντως εἰς αὐτὸν ἀναλυθέν-
 τος τοῦ Υἱοῦ, ὡσπερ εἰς πυρὰν μεγάλην λαμπάδος πρὸς και-
 ρὸν ἀποσπασθείσης, εἴτα συναφθείσης, — μηδὲ γὰρ Σαβέλ-
 λιοι τῷ ρητῷ τούτῳ παραφθειρέσθωσαν, — ἀλλ' ὁλος Θεός,
 5 διὰν μηκέτι πολλὰ ὤμεν, ὡσπερ νῦν τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς
 πάθεσιν, οὐδὲν ὅλως Θεοῦ, ἢ ὀλίγον, ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέρον-
 τες, ἀλλ' ὅλοι θεοειδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου.
 τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις, πρὸς ἣν σπεύδομεν τεκμηριοῦ δὲ μά-
 λιστα Παῦλος αὐτός. ὁ γὰρ ἐνιαυθὰ περὶ Θεοῦ φησὶν ἀσρί-
 10 στως, ἀλλαχοῦ σαφῶς περιορίζει Χριστῷ. τί λέγων; Ὅπου
 οὐκ ἐν Ἑλλήνι, οὐδὲ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυτοῖα, βάρ-
 βαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν
 πᾶσι Χριστός.

7. Τρίτον ἀρίθμει τὸ μείζον· τέταρτον τὸ Θεὸν μου καὶ
 15 Θεὸν ὑμῶν. εἰ μὲν οὖν μείζων μὲν ἐλέγεται, μὴ ἴσος δέ, τάχα
 ἂν ἦν τι τοῦτο αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀμφότερα σαφῶς εὐρίσκομεν, τί
 φήσουσιν οἱ γεννάδαι; τί τὸ ἰσχυρὸν αὐτοῖς; πῶς συμβήσεται
 τὰ ἀσύμβατα; τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως μείζων καὶ ἴσον
 εἶναι τῶν ἀδυνάτων· ἢ δῆλον διὰ τὸ μείζων μὲν εἶναι τῆς αἰτί-
 20 ας, τὸ δὲ ἴσον τῆς φύσεως; καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμο-
 σύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς. τάχα δ' ἂν εἶποι τις ἄλλος τῷ ἡ-
 μετέρῳ λόγῳ προσφιλονεικῶν, μὴ ἔλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύ-
 τῆς αἰτίας εἶναι, τοῦ ἀναιτίου. τῆς τε γὰρ τοῦ ἀνάρχου δόξης
 μετέχει ἂν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἀνάρχου καὶ πρόσεσιν ἢ γέννησις,
 25 πρᾶγμα τοσοῦτον, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω σεβάσιμον.

42. Πρξ 3, 21.

43. «Σαβέλλιοι» καταχρηστικὸς πληθυντικὸς, ὅπως λέγομεν «Ἀθα-
 νάσιοι, Χρυσόστομοι, Φώτιοι, κλπ.». Ὁ Σαβέλλιος, ἀρρεσιάρχης τοῦ Γ'
 αἰῶνος, καὶ οἱ ὁπαδοὶ του σαβελλιανοὶ ἢ πατροπασχίται, ἐπίστευον διὰ
 ὁ Θεὸς εἶναι ἓνα πρόσωπον ἀποκαλυφθὲν κατὰ καιροὺς ὑπὸ διάφορα
 προσωπεῖα, ὡς Πατὴρ, ὡς Υἱός, κλπ.

44. Ἐβ 6, 1.

45. Κλ 3, 11· Πρβλ. Γα 3, 28.

46. Ἰω 14, 28.

47. Ἰω 20, 17.

ἀποκαταστάσεως⁴³. Ὁχι ὁ Πατήρ, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ λιώσει καὶ θ' ἀπόρροφηθῆ δῆθεν ὁ Υἱός, ὅπως ἡ φωτιὰ ἐνὸς πυρσοῦ πού ἀπεσπίασθη δι' ὀλίγον καὶ ἐν συνεχείᾳ πάλιν ἤνωθη (καὶ ἄς ἢ τριβῶνται μὲ τὸ ρητὸν αὐτὸ οἱ Σαβέλλιοι)⁴⁴, ἀλλ' ὅλος ὁ Θεός, ὅταν δὲν θὰ εἴμεθα πλέον πολλά, ὅπως τώρα πού λόγῳ τῶν διαφορῶν κινήματων καὶ παθῶν δὲν ἔχομεν ἐπάνω μας καθόλου Θεὸν ἢ ἔχομεν ὀλίγον, ἀλλὰ ὀλόκληροι θεοειδεῖς, πού θὰ δυνάμεθα νὰ χωροῦμεν ὅλον τὸν Θεὸν καὶ μόνον αὐτόν. Αὐτὸ εἶνε ἡ τελείωσις⁴⁴ πρὸς τὴν ὁποίαν σπεύδομεν. Τεκμήρια δὲ περὶ τούτου μᾶς δίδει ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος. Διότι αὐτὸ πού ἐδῶ λέγει περὶ Θεοῦ γενικῶς, ἀλλοῦ τὸ ἐντοπίζει σαφῶς εἰς τὸν Χριστόν. Τί λέγει; «Ὁπου οὐκ ἔνι Ἑλληγν, οὐδὲ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός»⁴⁵.

7. Τρίτον μέτρα τὸ «μεῖζων»⁴⁶, τέταρτον τὸ «Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν»⁴⁷. Καὶ ἂν μὲν ἐλέγετο «μεῖζων» μόνον καὶ ὄχι «ἴσος», ἴσως τοῦτο ἦτο κάτι δι' αὐτούς. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὰ εὐρίσκομεν καὶ τὰ δύο σαφῶς, τί θὰ εἰποῦν οἱ γενναῖοι; Τί τὸ ἰσχυρὸν ἔχουν; Πῶς θὰ συμβιβασθοῦν τὰ ἀσυμβίβαστα; Διότι εἶνε ἀδύνατον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νὰ εἶνε μεγαλύτερον ἐνὸς ἄλλου καὶ ταυτοχρόνως ἴσον· ἢ μήπως γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ μὲν μεῖζον ἀναφέρεται εἰς τὸ ὅτι εἶνε αἷτιος, τὸ δὲ ἴσον εἰς τὴν φύσιν; Ἐγὼ παραδέχομαι καὶ τοῦτο διὰ τὴν πολλήν μου καλοπιστίαν. Ἴσως ἄλλος, διαφωνῶν μὲ τὴν ἄποψίν μου, νὰ εἰπῆ ὅτι κάτι πού κατάγεται ἀπὸ μίαν τόσον μεγάλην αἰτίαν, ἀπὸ τὸν ἀναίτιον, δὲν εἶνε κατώτερον· διότι εἶνε μέτοχος καὶ τῆς ἀνάρχου δόξης, ἀφοῦ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνάρχου ἔχει δὲ ἐπὶ πλέον τὴν γέννησιν, ἕνα προσὸν τόσον μέγα καὶ σεβαστόν, καθὼς ἀντιλαμβάνονται οἱ μυαλωμένοι. Τὸ νὰ ἐξηγῆ δὲ κανεὶς, ὅτι (ὁ Πα-

τὸ γὰρ δὴ λέγειν, δι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων, ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ. τί γὰρ τὸ θαυμασιόν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός; ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς τοὺς τὸ μείζον κομπάζοντας.

8. Θεὸς δὲ λέγοιτο ἄν, οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὀρωμένου δὲ πᾶς γὰρ ἄν εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; ὡπερ καὶ Πατήρ, οὐ τοῦ ὀρωμένου, τοῦ Λόγου δέ. καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς· ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίως ἢ ἐφ' ἡμῶν ἔχει. ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεὸς ὁ Θεός, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ. καὶ τοῦτο εἰσιν ὁ ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην, ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίκεντροις, ἐπαλλακτικῶν τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγκρασιν. σημεῖον δὲ ἠνίκα αἱ φύσεις διίστανται, ταῖς ἐπινοήσιν συνδιαίρειται καὶ τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἄκουσον· Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατήρ τῆς δόξης. Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατήρ. εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἓν, ἀλλ' οὐ τῆ φύσει, τῆ δὲ συνόδῳ τούτων. τί ἄν γένοιτο γνωριμώτερον;

9. Πέμπτον λεγέσθω τὸ λαμβάνειν αὐτὸν ζωὴν, ἢ κρείον, ἢ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἢ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἢ δόξαν, ἢ μαθητάς, ἢ ὅσα λέγεται. καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος. εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δοῖται, οὐκ ἄστονον. οὐ γὰρ ὡς ἐπίκτητα δώσεις, ἀλλ' ὡς ἀπ' ἀρχῆς συνυπάρχοντα, καὶ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' οὐ χάριτος.

48. Ἐφ 1, 17.

49. Ἰω 5, 26.

50. Ἰω 5, 22· 27.

51. Ψα 2, 8.

52. Ἰω 17, 2.

53. Ἀπ 5, 12· Πρβλ. Ἰω 17, 1· 5· Α' Πε 1, 21· Β' Πε 1, 17.

54. Ἰω 17, 6.

τήρ) εἶνε «μείζων» τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (τοῦ Υἱοῦ), εἶνε μὲν ἀληθές, ἀλλ' ὄχι σπουδαῖον. Διότι τί τὸ θαυμαστόν, ἐὰν ὁ Θεὸς εἶνε ἀνώτερος τοῦ ἀνθρώπου; Αὐτὰ ἔχω νὰ εἰπῶ πρὸς τοὺς προβάλλοντας κομψαστικῶς τὸ «μείζων».

8. «Θεὸς» δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὄχι τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τοῦ ὄρατοῦ. Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε Θεὸς τοῦ κατ' ἐξοχὴν Θεοῦ; Ὅπως καὶ «Πατὴρ» λέγεται τοῦ ὄρατοῦ καὶ ὄχι τοῦ Λόγου. Διότι πράγματι ἦτο διπλοῦς. Ἐπομένως εἶνε ἀντίθετον πρὸς τὴν συνέπειάν μας τὸ μὲν πρῶτον νὰ λέγεται καὶ περὶ τῶν δύο κυριολεκτικῶς, τὸ δὲ δεύτερον καὶ κυριολεκτικῶς καὶ καταχρηστικῶς. Ἡμῶν βέβαια λέγεται ὁ Θεὸς κυριολεκτικῶς μὲν Θεός, καταχρηστικῶς δὲ Πατήρ· καὶ αὐτὸ εἶνε πού δημιουργεῖ τὴν πλάνην εἰς τοὺς αἰρετικούς, ἢ σύζευξις τῶν ὀνομάτων, ἐνῶ αὐτὰ λέγονται καὶ καταχρηστικῶς καὶ κυριολεκτικῶς ἐναλλάξ λόγῳ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων. Καὶ νὰ ἔνα τεκμήριον· ὅταν ἀντιδιαστέλλωνται αἱ φύσεις, θεωρητικῶς μόνον διαχωρίζονται καὶ αἱ ὀνομασίαι. ἤκουσε τὸν Παῦλον πού λέγει· «Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης...»⁴⁸. Ἄν καὶ εἶνε ἓνα καὶ τὰ δύο, ὄχι ὅμως εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἠνωμένον σύνολόν των. Τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ γίνῃ περισσότερο εὐνόητον;

9. Πέμπτον μέτρα τὸ ὅτι αὐτὸς «λαμβάνει ζωὴν»⁴⁹, ἢ «κρίσιν»⁵⁰, ἢ «κληρονομίαν ἐθνῶν»⁵¹, ἢ «ἐξουσίαν πάσης σαρκός»⁵², ἢ «δόξαν»⁵³, ἢ «μαθητάς»⁵⁴, ἢ ὅσα ἄλλα ἀναφέρονται. Καὶ τοῦτο εἶνε γνώρισμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν θείαν νὰ τὰ ἀποδώσῃς, οὐδὲν τὸ ἄτοπον. Διότι δὲν θὰ τὰ ἀποδώσῃς ὡς ἐπίκτητα, ἀλλ' ὡς συνυπάρχοντα ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐκ φύσεως προσόντων καὶ ὄχι τῶν ἐκ χάριτος.

10. Ἐπιον ιὴδέσθω τὸ μὴ δύνασθαι τὸν Υἱὸν ἀφ' ἑαυ-
 τοῦ ποιεῖν μηδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα. τοῦ-
 το δὲ τοιοῦτόν ἐσιν· οὐ τῶν καθ' ἓνα τρόπον λεγομένων τὸ
 δύνασθαι ἢ μὴ δύνασθαι· πολύσημον δέ. τὸ μὲν γὰρ τι λέ-
 5 γεται κατὰ δυνάμεως ἔλλειψιν, καὶ ποιε, καὶ πρὸς τι, ὡς τὸ
 μὴ δύνασθαι τὸ παιδίον ἀθλεῖν, ἢ τὸ σκυλάκιον βλέπειν, ἢ
 πρὸς τόνδε διαγωνίζεσθαι. ἀθλήσει γὰρ ἴσως ποτέ, καὶ θρε-
 ται, καὶ διαγωνιεῖται πρὸς τόνδε, καὶ πρὸς ἕτερον ἀδυνάτως
 ἔχη. τὸ δέ, ὡς ἐπὶ πλεῖστον, ὡς τὸ Οὐ δύναται πόλις κρυ-
 10 θῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη. τάχα γὰρ ἂν καὶ κρυφθεῖη τις,
 ἐπιπροσδοῦντος μείζονος. τὸ δέ, ὡς οὐκ εὐλογον· ὡς τὸ Οὐ
 δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νησιτεύειν, ἐφ' ὅσον ἔνδημος
 ὁ νυμφίος· εἴτε ὁ σωματικῶς ὀρώμενος· οὐ γὰρ κακοπαθείας,
 ἀλλ' εὐφροσύνης καιρὸς ὁ τῆς ἐπιδημίας· εἴτε ὁ ὡς Λόγος
 15 νοούμενος. τί γὰρ δεῖ νησιτεύειν σωματικῶς τοὺς Λόγους καθαι-
 ρομένους; τὸ δέ, ὡς ἀβούλητον, ὡς τὸ μὴ δύνασθαι ἐκεῖ ση-
 μεῖα ποιῆσαι, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων. ἐπειδὴ γὰρ
 τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς λάσεις, καὶ τῆς τῶν θερα-
 πευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ δυνάμεως, οὐκ
 20 ἐνεδέχεται τὸ ἕτερον τοῦ συζύγου ἐλλείποντος. οὐκ οἶδα δέ,
 εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθεῖτον· οὐ γὰρ εὐλογος ἴα-
 σις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπιστίας. τοῦ δὲ αὐτοῦ λόγου καὶ
 τὸ Οὐ δύναται ὁ κόσμος μὴ μισεῖν ὑμᾶς· καὶ, Πῶς δύνασθε
 ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες; πῶς γὰρ ἀδύνατόν τι τούτων,

55. Ἰω 5, 19.

56. Μθ 5, 14.

57. Μρ 2, 19· Πρβλ. Μθ 9, 15.

58. Μθ 13, 58· Πρβλ. Μρ 6, 5.

59. Ἰω 7, 7· Πρβλ. Ἰω 15, 18 ἔ.

60. Μθ 12, 34.

10. Ἐκτον βάλε τὸ ὅτι «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιοῦντα»⁵⁵. Αὐτὸ πάλιν ἔχει τὸ ἐξῆς νόημα. Τὸ δύνασθαι καὶ μὴ δύνασθαι δὲν εἶνε ἐξ ἐκείνων ποῦ λέγονται μὲ μίαν σημασίαν· εἶνε πολυσήμαντον. Ἄλλοτε μὲν λέγεται σημαίνοντας τὸ ὑποανάπτυκτον τῆς δυνάμεως καὶ τὸν ὠρισμένον χρόνον καὶ τὸ ἐν σχέσει μὲ κάτι, ὅπως π.χ. τὸ ὅτι δὲν δύναται τὸ νήπιον νὰ ἀθλῆ, ἢ τὸ σκυλάκι νὰ βλέπη ἢ νὰ νικᾷ εἰς διαγωνισμὸν τὸν δεῖνα. Μὲ τὴν ἐξάσκησιν βρως πιθανῶς κάποτε νὰ ἀθλήσῃ, καὶ νὰ βλέπη, καὶ θὰ νικήσῃ εἰς διαγωνισμὸν τὸν δεῖνα, ἂν καὶ πρὸς ἄλλον δὲν θὰ δύναται νὰ διαγωνισθῆ. Ἄλλοτε δὲ λέγεται σημαίνοντας τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅπως εἰς τὸ «Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη»⁵⁶. διότι ὑπάρχει καὶ περίπτωσις ποῦ θὰ ἠδύνατο μία νὰ κρυβῆ, ἂν π.χ. εἶχεν ἔμπροσθέν της ἕνα μεγαλύτερον ὄρος. Ἄλλοτε δὲ σημαίνει «δὲν πρέπει», ὅπως εἰς τὰ «Οὐ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν, ἐφ' ὅσον εἶνε μεταξύ των ὁ νυμφίος»⁵⁷, εἴτε ὁ σωματικῶς βλεπόμενος (διότι ὁ καιρὸς τῆς ἐδῶ ἀναστροφῆς του δὲν ἦτο καιρὸς στερήσεων ἀλλ' εὐφροσύνης) εἴτε ὁ νοούμενος ὡς Λόγος (διότι τί χρειάζεται νὰ νηστεύουν σωματικῶς οἱ διὰ τοῦ Λόγου καθαριζόμενοι;). Ἄλλοτε πάλιν σημαίνει «δὲν θέλει», ὅπως εἰς τὸ «Οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ σημεῖα ποιῆσαι διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων»⁵⁸. ἐπειδὴ διὰ τὰς θεραπείας χρειάζονται καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ πίστις τῶν θεραπευομένων καὶ ἡ δύναμις τοῦ θεραπευτοῦ, δὲν ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ κἀνῃ σημεῖα μὲ τὸ ἕνα, ἐφ' ὅσον ἔλειπε τὸ συζυγές. Νομίζω δὲ ὅτι πρέπει νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο μαζὶ μὲ τὴν ὠφέλιμον ἐνέργειαν· διότι δὲν εἶνε ὠφέλιμος ἡ θεραπεία εἰς αὐτοὺς ποῦ θὰ βλαβοῦν (ἀπ' αὐτὴν) λόγῳ τῆς ἀπιστίας. Τῆς αὐτῆς δὲ τάξεως εἶνε καὶ τὰ «Οὐ δύναται ὁ κόσμος μὴ μισεῖν ὑμᾶς»⁵⁹ καὶ «Πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες;»⁶⁰. Διότι αὐτὰ δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν

ἢ δι' ἀβούλητον; ἔστι δὲ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς λεγομένοις, δ' τῇ φύσει μὲν ἀδύνατον, Θεῷ δὲ δυνατὸν βουληθέντι, ὡς τὸ μὴ δύνασθαι τὸν αὐτὸν γεννηθῆναι δεύτερον καὶ ῥαφίς οὐκ εἰσοδεχομένη κάμηλον. τί γὰρ ἂν καὶ κωλύσειε γενέσθαι ταῦτα
 5 Θεοῦ θελήσαντος;

11. Τούτων δὲ πάντων ἐκτὸς τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον, ὡς δ' νῦν ἐξετάζομεν. ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἢ μὴ εἶναι τοῦτο γὰρ ἀδυναμίας ἂν εἴη μᾶλλον Θεοῦ, ἢ περὶ δυνάμεως· ἢ τὸ μὴ ἶναι, ἢ τὰ
 10 δις δύο καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα· οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον ποιεῖν τι τὸν Υἱόν, ὧν οὐ ποιεῖ ὁ Πατήρ. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν· ὡς ἔμπαλιν τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς· οὐδὲν οὖν ἴδιον, δι' κοινά. ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι κοινὸν καὶ ὁμότιμον, εἰ καὶ τῷ Υἱῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς.
 15 καθ' ὃ καὶ λέγεται καὶ τὸ· Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα. οὐχ ὡς ἐκεῖθεν αὐτῷ τοῦ ζῆν καὶ τοῦ εἶναι συνεχομένου, ἀλλ' ὡς ἐκεῖθεν ὑπάρχοντος ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως. βλέπει δὲ τὸν Πατέρα ποιοῦντα πῶς καὶ οὕτω ποιεῖ ἄρα, ὡς οἱ τὰς μορφὰς γράφοντες καὶ τὰ γράμματα διὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀληθείας
 20 ἄλλως ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχέυπον βλέποντας, κάκειθεν χειρωγωγούμενους; καὶ πῶς ἡ σοφία δεῖται τοῦ διδάξοντος, ἢ οὐ ποιήσει τι μὴ διδασκομένη; ποιεῖ δὲ πῶς ὁ Πατήρ, ἢ πεποίηκεν; ἄρα ἄλλον προῦπέσθησε κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος, καὶ ὑποστήσῃ τὸν μέλλοντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέ-
 25 πων ὁ Υἱός, τὸν μὲν ὑπέσθησε, τὸν δὲ ὑποστήσῃ; τέσσαρες

61. Ἰω 8, 5.

62. Μθ 19, 24.

63. Ἰω 16, 15.

64. Ἰω 17, 10.

65. Ἰω 6, 57.

66. Ἰω 5, 19.

δυνατότητα ἄλλ' εἰς τὴν βούλησιν. Τέλος ὑπάρχει καὶ μία τοιαύτη σημασία· ὅτι κάτι εἶνε μὲν ἀδύνατον φύσει, εἶνε ὅμως δυνατὸν διὰ τὸν Θεόν, ἂν θελήσῃ, ὅπως τὸ ὅτι δὲν δύναται ὁ Ἰδιος νὰ γεννηθῆῃ δύο φορὰς²¹, ἢ ἡ βελόνη ν' ἀφήσῃ νὰ περάσῃ διὰ μέσου αὐτῆς κάμηλος²². διότι ἂν ὁ Θεὸς θελήσῃ, ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ νὰ γίνουν καὶ αὐτά;

11. Ἐξω δὲ ἀπὸ ὧν αὐτὰ εἶνε τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον, ὅπως αὐτὸ ποῦ ἐξετάζομεν τώρα. Ὅπως δηλαδὴ εἶνε ἀδύνατον νὰ εἶνε πονηρὸς ὁ Θεὸς ἢ νὰ μὴ ὑπάρχῃ Θεὸς (διότι αὐτὰ θὰ ἦσαν ἀδυναμία καὶ ὄχι δύναμις τοῦ Θεοῦ), ἢ νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἀνύπαρκτον, ἢ τὰ δύο ἐπὶ δύο νὰ κάνουν καὶ τέσσαρα καὶ δέκα, ἔτσι ἀκριβῶς εἶνε ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον νὰ κἀνῃ κάτι ὁ Υἱὸς ἀπὸ ὧν δὲν κάνει ὁ Πατήρ. Διότι ὅλα ὧν ἔχει ὁ Πατήρ εἶνε τοῦ Υἱοῦ²³ καὶ ἀντιστρόφως τὰ τοῦ Υἱοῦ εἶνε καὶ τοῦ Πατρὸς²⁴. ἐπομένως τίποτε τὸ ἰδιαίτερον, διότι εἶνε ὅλα κοινά. Διότι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τὸ ἔχουν κοινὸν καὶ ἰσοτίμον, ἂν καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν λέγεται καὶ τὸ «Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»²⁵. ὄχι ὅτι ἡ ζωὴ του καὶ τὸ εἶναι του ἐξαρτῶνται ἀπ' ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ὑπάρχει ἀχρόνως καὶ ἀναίτιως. Καὶ βλέπει ἄραγε τὸν Πατέρα πῶς κάνει κάτι καὶ ἔτσι τὸ κάνει καὶ αὐτός²⁶, ὅπως οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ γραφεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἀκριβὲς κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ μόνον ἂν βλέπουν τὸ ἀρχέτυπον καὶ χειραγωγῶνται ἀπ' αὐτό; Μὰ πῶς ἡ Σοφία χρειάζεται διδάσκαλον, ἢ πῶς δὲν δύναται νὰ κἀνῃ κάτι, χωρὶς νὰ διδαχθῆ; Καὶ πῶς «ποιεῖ» ἢ «ἐποίησεν» ὁ Πατήρ; ἐδημιούργησεν ἄραγε ἕνα ἄλλον κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος, καὶ θὰ κατασκευάσῃ τὸν μέλλοντα, καὶ βλέποντας ἐκεῖνα ὁ Υἱὸς, ἐδημιούργησεν μὲν καὶ αὐτὸς τὸν παρόντα, πρόκειται δὲ νὰ κατασκευάσῃ καὶ τὸ ἀντίγραφον τοῦ μέλλοντος; Σύμφωνα

οὖν κόσμοι κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ μὲν Πατὴρ, οἱ δὲ Υἱοῦ ποιήματα. ὡς τῆς ἀλογίας. καθαίρει δὲ λέπρας, καὶ δαιμόνων καὶ νόσων ἀπαλλάττει, καὶ ζωοποιεῖ νεκρούς, καὶ ὑπὲρ θάλασσης ὁδεύει, καὶ ἄλλα ποιεῖ ὅσα πεποίηκεν, ἐπὶ τίνος ἢ 5 ποῦτε τοῦ Πατρὸς ταῦτα προενεργήσαντος; ἢ δῆλον διὰ τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνοημαίνεται μὲν ὁ Πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ ὁ Λόγος, οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπισημονικῶς τε καὶ δεσποικῶς, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν, παιρικῶς; οὕτω γὰρ ἐγὼ δέχομαι τὸ ἄπερ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γί- 10 νεται, ταῦτα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοίως ποιεῖν οὐ κατὰ τὴν τῶν γινομένων ὁμοίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἐξουσίας ὁμοιμίαν. καὶ τοῦτο ἂν εἶη τὸ ἕως ἄρτι καὶ τὸν Πατέρα ἐργάζεσθαι, καὶ τὸν Υἱόν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὧν πεποίηκασιν οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν, ὡς δηλοῖ τὸ ποιεῖσθαι τοὺς ἀγγέ- 15 λους αὐτοῦ πνεύματα· καὶ θεμελιοῦσθαι τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἅπαξ ἠδραομένα τε καὶ γενόμενα· καὶ σιερεῶσθαι θροניתήν, καὶ κτίζεσθαι πνεῦμα, ὧν ἅπαξ μὲν ὁ Λόγος ὑπέστη, συνεχῆς δὲ καὶ νῦν ἡ ἐνέργεια.

12. Ἐβδομον λεγέσθω τὸ καταβεβηκέναι ἐκ τοῦ οὐρα- 20 νοῦ τὸν Υἱόν, οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντος. εἰ μὲν οὖν μὴ παρὰ τοῦ κατεληλυθότος αὐτοῦ ταῦτα ἐλέγετο, εἶπομεν ἂν ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν Λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν σωτήρα νοουμένου, — τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν οὐδὲ ὑπεναντίον Θεῶν, θεωθὲν ὄλον, — ἀλλὰ τοῦ καθ' 25 ἡμᾶς· ὡς τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος οὐ πάντως ἐπομένου τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιπίπτοντος, ὡς τὰ πολλά, καὶ ἀντιπαλαίοντος. καὶ γὰρ ἐκεῖνο οὕτως ἐνοήσαμεν τὸ Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποιήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ

67. Ἰω 5, 19.

68. Ἰω 5, 17.

69. Ψα 103. 4· Ἐβ 1, 7.

70. Ψα 103, 5.

71. Ἀμ 4, 13.

72. Ἰω 6, 38.

λοιπὸν μὲ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν ὑπάρχουν τέσσαρες κόσμοι, δύο μὲν κτίσματα τοῦ Πατρὸς, δύο δὲ τοῦ Υἱοῦ. Ὡ ἀνοησία! Καὶ πότε ἦ ποῖον ὁ Πατὴρ προενεργώντας ἐκαθάρισεν ἀπὸ τὴν λέπραν καὶ ἀπήλλαξεν ἀπὸ δαιμόνια καὶ νόσους, καὶ ἀνέστησε νεκρούς, καὶ ἐβάδισεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἔκανε τόσα ἄλλα, ὥστε νὰ κάνῃ καὶ ὁ Υἱὸς ὅσα ἔκανεν; Ἡ μήπως εἶνε ὀλοφάνερον ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ διαγράφει τὰ πρότυπα τῶν αὐτῶν πραγμάτων, ὁ δὲ Λόγος τὰ ἐκτελεῖ, ὅχι ὡς δοῦλος οὔτε ὡς ἀμαθής, ἀλλ' ὡς γνώστης καὶ Κύριος, καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν οἰκειότερον, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ; Ἐγὼ ἔτσι δέχομαι τὸ ὅτι «Ἄπερ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»⁶⁷. Ὁχι ὅτι τὰ δημιουργήματα ἔχουν τὰ ὁμοιάτων, ἀλλ' ἡ ἐξουσία εἶνε ἰσότιμος. Καὶ τοῦτο, νομίζω, σημαίνει τὸ «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι»⁶⁸. ἐπίσης καὶ τὴν διευθέτησιν καὶ τὴν συντήρησιν τῶν ὄσων ἐδημιούργησαν, καθὼς δηλώνει τὸ ὅτι «Ποιεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα»⁶⁹ καὶ «θεμελιοῖ τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς»⁷⁰ (ἐνῶ αὐτὰ ἅπαξ ἔγιναν καὶ ἐστερεώθησαν), καὶ ὅτι στερεώνεται ἡ βροντὴ καὶ κτίζεται τὸ πνεῦμα⁷¹, πράγματα τῶν ὁποίων ἡ μὲν φύσις ἐπλάσθη ἅπαξ, ἡ δὲ ἐνέργεια εἶνε συνεχῆς καὶ ἐκδηλώνεται τώρα.

12. Ἐβδομον ἀναφέρω τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς κατέβη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, «οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντος»⁷². Καὶ ἂν μὲν αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγεν ὁ ἴδιος ὁ «καταβάς», θὰ ἐλέγομεν ὅτι τὸν λόγον διετύπωσεν ὁ ἄνθρωπος, ὅχι ὁ νοούμενος ὡς ὁ σωτὴρ (διότι τὸ θέλημα ἐκείνου δὲν εἶνε καθόλου ἀντίθετον πρὸς τὸν Θεόν, ἀφοῦ ἐθεώθη ὀλόκληρον), ἀλλ' ὁ ὁμοιος μὲ ἡμᾶς· διότι τὸ ἀνθρώπινον θέλημα δὲν ἀκολουθεῖ τὸ θεῖον πάντοτε, ἀλλ' ἀντικρούεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀντιπαλαίει. Ἔτσι ἐνοήσαμεν ἄλλως τε καὶ ἐκεῖνο τὸ «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σὸν ἰσχυ-

τὸ σὸν ἰσχυρέτω θέλημα. οὔτε γάρ, εἰ δυνατὸν ἦ μή; τοῦτο
 ἀγνοεῖν ἐκεῖνον εἰκός, οὔτε τῷ θελήματι ἀντιοφέρειν τὸ θέ-
 λημα. ἐπεὶ δὲ ὡς παρὰ τοῦ προσλαβόντος ὁ Λόγος, τοῦτο
 γὰρ τὸ κατεληλυθός, σὺ τοῦ προσλήμματος, οὕτως ἀπαντησό-
 5 μεθα. οὐχ ὡς ὄντος ἰδίου τῷ Υἱῷ θελήματος παρὰ τὸ τοῦ
 Πατρὸς, ἀλλ' ὡς οὐκ ὄντος ὁ λόγος· ἴν' ἢ τοιοῦτον τὸ συνα-
 γόμενον· Οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, οὐδὲ γὰρ ἐστὶ
 τὸ ἐμὸν τοῦ σοῦ κεχωρισμένον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ
 σοῦ, ὧν ὡς μία Θεότης, οὕτω καὶ βούλῃσις. πολλὰ γὰρ τῶν
 10 οὕτω λεγομένων ἀπὸ κοινοῦ λέγεται, καὶ οὐ θετικῶς, ἀρνη-
 τικῶς δέ, ὡς τὸ Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦ-
 μα· οὔτε γὰρ δίδωσιν, οὔτε μεμετρημένον, σὺ γὰρ μετρεῖται
 παρὰ Θεοῦ Θεός· καὶ τὸ Οὐτε ἡ ἁμαρτία μου, οὔτε ἡ ἀνομία
 μου· σὺ γὰρ ὡς σῆσης ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς οὐκ οὔσης· καὶ πάλιν
 15 τὸ Οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἃς ἐποιήσαμεν σὺ γὰρ ἐ-
 ποιήσαμεν. δῆλον δὲ τοῦτο κἄν τοῖς ἐξῆς· τί γάρ, φησί, τὸ
 θέλημα τοῦ Πατρὸς; ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν οὐ-
 ζῆται, καὶ τυγχάνῃ τῆς τελευταίας ἀναστάσεως. ἀρ' οὖν τοῦ
 Πατρὸς μὲν τοῦτο θέλημα, τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδαμῶς; ἢ ἄκων
 20 εὐαγγελίζεται καὶ πιστεύεται; καὶ τίς ἂν τοῦτο πιστεύσειεν;
 ἐπεὶ καὶ τὸ τὸν λόγον τὸν ἀκουόμενον μὴ εἶναι τοῦ Υἱοῦ,
 τοῦ Πατρὸς δέ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. πῶς γὰρ ἰδιὸν τινος
 τὸ κοινόν, ἢ μόνου, τοῦτο συνιδεῖν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκοπῶν
 οἶμαι δέ, οὐδὲ ἄλλος τις. ἂν οὕτω νοῆς περὶ τοῦ θέλειν,
 25 ὀρθῶς νοήσεις καὶ λίαν εὐσεβῶς, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, καὶ παν-
 τὸς τοῦ ἐθγνώμονος.

78. Μθ 26, 89· Λκ 22, 42.

74. Ἰω 6, 88.

75. Ἰω 8, 84.

76. Ψα 58, 4.

77. Ττ 8, 5· Δα 9, 18.

78. Ἰω 6, 40.

79. Ἰω 14, 24.

έτω θέλημα»⁷². Διότι οὔτε ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοῆ «ἐάν ἦτο δυνατόν» ἢ ὄχι, οὔτε εἰς τὸ θεῖον θέλημα νὰ ἀντιτάσῃ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ πού λέγομεν τώρα τὸ εἶπεν ὁ προσλαβὼν (αὐτὸς εἶνε ὁ «καταβάς»)⁷⁴ καὶ ὄχι τὸ πρόσλημμα, ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴν θ' ἀπαντήσωμεν καὶ ἡμεῖς. Δὲν τὸ λέγει ὡς νὰ εἶνε θέλημα τοῦ Υἱοῦ προσωπικόν, διάφορον τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός, ἀλλ' ὡς νὰ μὴ εἶνε τέτοιον· καὶ αὐτὸ πού συνάγεται εἶνε τὸ ἐξῆς: «Ὅχι διὰ νὰ κάνω ἓνα θέλημα πού εἶνε ἰδικόν μου, διότι τὸ ἰδικόν μου δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἰδικόν σου, ἀλλὰ τὸ κοινὸν θέλημα ἐμοῦ καὶ σοῦ, οἵτινες μίαν ἔχομεν τὴν θεότητα καὶ συνεπῶς καὶ τὴν βούλησιν». Διότι πολλά, ἐξ ὧων λέγονται ἔτσι, λέγονται ἀπὸ κοινοῦ, καὶ ὄχι θετικῶς ἀλλ' ἀρνητικῶς, ὅπως τὸ «Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα»⁷⁵. διότι οὔτε τοῦ τὸ δίδει, οὔτε καὶ εἶνε μετρημένον, ἀφοῦ δὲν εἶνε δυνατόν ὁ Θεὸς νὰ ἐπιμετρήῃ Θεὸν (εἰς κάποιον)· καὶ τὸ «Οὔτε ἡ ἁμαρτία μου, οὔτε ἡ ἀνομία μου»⁷⁶. δὲν τὴν λέγει ὡς νὰ ὑπάρκῃ, ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ὑπάρκῃ· ἐπίσης καὶ τὸ «Οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἀς ἐποιήσωμεν»⁷⁷. ἀφοῦ δὲν ἐποιήσωμεν. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. Τί εἶνε τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; λέγει. Εἶνε τοῦτο· «Ἴνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν»⁷⁸ σῶζεται, καὶ ἐπιτυχάνῃ τὴν ἐσχάτην ἀνάστασιν. Μήπως αὐτὸ εἶνε μὲν θέλημα τοῦ Πατρός, δὲν εἶνε δὲ καθόλου τοῦ Υἱοῦ; Ἡ μήπως εὐαγγελίζεται καὶ πιστεύεται χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ; Καὶ ποῖος θὰ τὸ ἐπίστευεν αὐτό; Διότι καὶ ἂν ὁ ἀκουόμενος λόγος δὲν εἶνε τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ τοῦ Πατρός⁷⁹, ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ὅσα καὶ νὰ σκεφθῶ μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ δεχθῶ ὅτι τὸ κοινὸν εἶνε προσωπικόν τινος ἢ μόνον αὐτοῦ· νομίζω δὲ καὶ εἰς ὁποιονδήποτε ἄλλον. Ἐὰν στοχάζεσαι περὶ τοῦ θελήματος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ στοχάζεσαι ὀρθῶς καὶ πολὺ εὐσεβῶς καὶ ὀλως καλοπίστως κατὰ τὴν γνώμην μου.

- 5 13. "Ογδοὸν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ "Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δὴν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ τὸ Οὐδείς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. τοῦτο δὲ καὶ πάντη ῥάσθη ἔχει τὴν λύσιν μοι φαίνεται. εἰ γὰρ τὸ μόνον ἀληθινὸν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θήσεις, ποῦ θήσεις τὴν αὐτοαλήθειαν; καὶ γὰρ εἰ Τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ, ἢ Τῷ μόνῳ ἔχοντι ἀθανασία, φῶς οἰκοῦντι ἀπρόσιτον, ἢ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτω, ἀσράτῳ, καὶ μόνῳ σοφῷ Θεῷ νοήσεις οὕτως, οἰχήσεται σοι θάνατον κατακρινθεὶς ὁ Υἱός, ἢ σκότιος, ἢ τὸ μὴ σοφός εἶναι, μηδὲ
- 10 βασιλεύς, μηδὲ ἀόρατος, μηδὲ ὄλως Θεός, δ τῶν εἰρημένων κεφάλαιον. πῶς δαὶ οὐκ ἀπολεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἢ μάλιστα μόνου Θεοῦ; ἀλλ' οἶμαι τὸ μὲν "Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ἐπ' ἀναιρέσει λέγεσθαι τῶν οὐκ ὄντων μὲν θεῶν, λεγομένων δέ. οὐ γὰρ ἂν προσέ-
- 15 κειτο· Καὶ δὴν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν, εἰ πρὸς ἐκεῖνον ἀντιδιήρητο τὸ μόνον ἀληθινόν, ἀλλὰ μὴ κατὰ κοινοῦ τῆς θεότητος ἦν ὁ λόγος. τὸ δέ, Οὐδείς ἀγαθός, ἀπάντησιν ἔχει πρὸς τὸν πειράζοντα νομικόν, ὡς ἀνθρώπῳ τὴν ἀγαθότητα μαρτυρήσαντα. τὸ γὰρ ἄκρως ἀγαθόν, φησί, μόνου Θεοῦ, καὶ τοῦτο
- 20 καὶ ἄνθρωπος ὀνομάζεται, ὡς τὸ "Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προβάλλει τὸ ἀγαθόν καὶ Δώσω τὴν βασιλείαν τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ, τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Σαουλ περὶ τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· καὶ τὸ Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς·

80. Ἰω 17, 8.

81. Δκ 18, 19· Μρ 10, 18.

82. Ἰω 14, 6.

83. Ῥω 14, 26.

84. Α' Τι 6, 16.

85. Α' Τι 1, 17.

86. Ἰω 17, 8.

87. Ἰω 17, 3.

13. Ὁγδοὸν προβάλλουν τὸ «Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν»⁸⁸, καὶ τὸ «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός»⁸⁹. Ἄλλ' αὐτὸ μού φαίνεται, ὅτι ἔχει τὴν λύσιν πολὺ εὐκόλον. Ἄν ἀποδώσῃς τὸ «μόνον ἀληθινόν» εἰς τὸν Πατέρα, ποῦ θὰ ἀποδώσῃς τὸ «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»⁹⁰; Ἄλλως τε ἂν ἐρμηνεύσῃς ἔτσι καὶ τὰ «Τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ»⁹¹ ἢ «Τῷ μόνῳ ἔχοντι ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»⁹², ἢ τὸ «Τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, καὶ μόνῳ σοφῷ Θεῷ»⁹³, πάει κατεδίκασες τὸν Υἱὸν εἰς θάνατον καὶ εἰς τὸ σκότος, καὶ τὸν καθήρεσες ἀπὸ σοφὸν καὶ βασιλέα καὶ ἀόρατον καὶ γενικῶς Θεόν, πρᾶγμα ποῦ εἶνε τὸ ἐπίκεντρον τῶν λεγομένων μας. Καὶ πῶς μαζὶ μὲ τᾶλλα δὲν θὰ χάσῃ καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἡ ὁποία εἶνε μάλιστα μόνου τοῦ Θεοῦ; Νομίζω λοιπόν, ὅτι τὸ μὲν «Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»⁹⁴ λέγεται διὰ ν' ἀποκλεισθοῦν οἱ ἀνύπαρκτοι μὲν λεγόμενοι δὲ θεοί· διότι δὲν θὰ ἐσυνεχίζετο «Καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν»⁹⁵, ἐὰν τὸ «μόνον ἀληθινόν» ἀντιδιεστέλλετο πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἂν ἡ φράσις δὲν ἀνεφέρετο κοινῶς εἰς τὴν ὄλην θεότητα. Τὸ δὲ «Οὐδεὶς ἀγαθός»⁹⁶ εἶνε ἀπάντησις πρὸς τὸν ἐκπειράζοντα νομικόν, ὅστις ἀπένειμε εἰς αὐτὸν τὴν ἀγαθότητα ὡς εἰς ἄνθρωπον. Τοῦ λέγει λοιπόν, ὅτι ἡ ἄκρα ἀγαθότης ἀνήκει εἰς μόνον τὸν Θεόν, καὶ ἂν ἀκόμη χρησιμοποιοῖται ὡς χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἰς τὸ «Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προβάλλει τὸ ἀγαθόν»⁹⁷ καὶ τὸ «Δώσω τὴν βασιλείαν τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ»⁹⁸, ποῦ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Σαοῦλ περὶ τοῦ Δαυῖδ, καὶ τὸ «Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς»⁹⁹, καὶ ὅσα ἄλλα

88. Λκ 18, 19· Μρ 10, 18.

89. Μθ 12, 35.

90. Α΄ Βασ 15, 28.

91. Ψα 124, 4.

καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα λέγεται περὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπαινουμένων, ἐφ' οὗς ἡ ἀπόρροια τοῦ πρώτου καλοῦ καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐφθασεν. εἰ μὲν οὖν πείθομεν τοῦτο, ἄριστον· εἰ δὲ μή, τί φήσεις πρὸς τοὺς λέγοντας ἐτέρωθι, τὸν Υἱὸν μόνον
 5 εἰρησάει Θεὸν κατὰ τὰς οὐκ ὑποθέσεις; ἐν ἴσοι τοῖς ῥήμασιν; ἐν ἐκείνοις· Οὐτός σου Θεός, οὐ λογισθήσεται ἕτερός πρὸς αὐτόν καὶ μετ' ὀλίγα· Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεσιγράφη. διὸ μὲν γὰρ οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ λεγόμενον, ἢ προσθήκη σαφῶς παρίσταιν.
 10 οὗτος γὰρ ἔστιν ὁ σωματικῶς ὀμιλήσας ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν κάτω γενόμενος. εἰ δὲ νικήσειε κατὰ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τοῦτο, μὴ τῶν νομιζομένων θεῶν, ἠτιήμεθα τὸν Πατέρα, δι' ὧν τοῦ Υἱοῦ κατεσπουδάσαμεν. καὶ τί ἂν τῆς νίκης ταύτης γένοιτο ἀθλιώτερον ἢ ζημιωδέστερον;

15 14. Ἐναίον ἐκεῖνο φήσουσι τὸ Πάνιοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν. εὖ γε καὶ λίαν μουσικῶς τε καὶ φιλανθρώπως. τὸ γὰρ ἐντυγχάνειν οὐχ, ὡς ἡ τῶν πολλῶν συνήθεια, τὸ ζητεῖν ἐκδίκησιν ἔχει· τοῦτο γὰρ πῶς καὶ ταπεινότητος· ἀλλὰ τὸ προσθεύειν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ λόγῳ τῆς μεοιτίας· ὡς καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. Εἰς
 20 γὰρ Θεός, εἰς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. προσθεύει γὰρ ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, διὸ μετὰ τοῦ σώματος ἔστιν, οὐ προσέλαβεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσῃ Θεὸν ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἐναν-
 25 θρωπήσεως, καθὼς μηκέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικὰ λέγω πάθη καί, χωρὶς τῆς ἁμαρτίας, ἡμέτερα. οὕτω δὲ καὶ παράκλητον ἔχομεν Ἰησοῦν Χριστὸν οὐχ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προ-

92. Βαρ 3, 86.

93. Βαρ 3, 88.

94. Ἐβ 7, 25.

95. Ῥω 8, 26.

96. Α' Τι 2, 5.

παρόμοια λέγονται περὶ τῶν ἐπαινουμένων ἀνθρώπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ ἀπόρροια τοῦ πρωταρχικοῦ καλοῦ εἰς κατωτέραν μερίδα. Καὶ ἂν μὲν σὲ πείθω εἰς τοῦτο, εἶνε τὸ ἄριστον· ἂν ὅμως ὄχι, τότε τί θ' ἀπαντήσης πρὸς τοὺς ἐξ ἄλλου χωρίου ὀρμημένους καὶ λέγοντας, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς σου ἀρχάς, ὅτι μόνος ὁ Υἱὸς ἐλέχθη Θεός; Ποῦ; Εἰς ποῖον ῥητόν; Εἰς ἐκεῖνο· «Οὗτός σου Θεός, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν»¹⁴· καὶ ὀλίγον παρακάτω συνεχίζει· «Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανειστέρας»¹⁵. Ὅτι βέβαια τοῦτο λέγεται διὰ τὸν Υἱὸν καὶ ὄχι διὰ τὸν Πατέρα, τὸ φανερῶνει σαφῶς ἡ συνέχεια. Διότι αὐτὸς εἶνε πού μᾶς συνανειστέρας σωματικῶς καὶ ἔζησε μὲ τοὺς κάτω. Ὡστε ἂν ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη (σου), κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ «μόνος» λέγεται, διὰ ν' ἀποκλεισθῇ ὁ Πατὴρ καὶ ὄχι οἱ θρυλούμενοι θεοί, τότε ἐπάνω εἰς τὸν ζῆλον μας νὰ κατοχυρώσωμεν τὸν Υἱὸν ἐχάσαμεν τὸν Πατέρα! Καὶ τί δυστυχέστερον ἢ βλαβερώτερον αὐτῆς τῆς νίκης ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ;

14. Ἐνατον θὰ εἰποῦν ἐκεῖνο τὸ «Πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν»¹⁶. Καλῶς βέβαια καὶ πολὺ μυσταγωγικῶς καὶ φιλανθρώπως. Διότι τὸ «ἐντυγχάνειν» δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ «ζητεῖν ἐκδίκησιν», ὅπως συνήθως χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς πολλούς· αὐτὸ εἶνε καὶ κάπως ποταπὸν· ἀλλὰ σημαίνει τὸ ὅτι πρεσβεύει ὑπὲρ ἡμῶν ὡς μεσίτης, ὅπως λέγεται καὶ διὰ τὸ Πνεῦμα ὅτι «ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνει»¹⁷. «Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός»¹⁸. Ἀκόμη καὶ τώρα πρεσβεύει διὰ τὴν σωτηρίαν μου, διότι ἔχει καὶ σῶμα, αὐτὸ πού ἐπῆρε, ἕως ὅτου μὲ κἀνῆ θεὸν μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐνανθρωπήσεως, παρ' ὅλον ὅτι δὲν φαίνεται πλέον ὡς ἔνσαρκος ἄνθρωπος, μὲ τὰ ἀναμάρτητα, ἐννοῶ ἀνθρώπινα καὶ ἰδικὰ μου πάθη. Καὶ ἔτσι «παράκλητον ἔχομεν τὸν Χρι-

καλινδούμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ προσπίπτοντα δουλικῶς. ἄπαγε τὴν δούλην ὄντως ὑπόνοιαν, καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ἐπιζητεῖν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ πάσχειν, ἢ ὡς περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δίκαιον· ἀλλ' οἷς πέπονθεν, ὡς ἄνθρωπος, πείθει καρτερεῖν, ὡς Λόγος καὶ παραινέτης. τοῦτο νοεῖται μοι ἢ παράκλησις.

15. Δέκατον αἰτιοῖς ἐστὶν ἡ ἄγνοια, καὶ τὸ μηδένα γινώσκειν τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἢ ὥραν, μηδὲ τὸν Υἱὸν αἰτιόν, εἰ μὴ τὸν Πατέρα. καίτοι πῶς ἀγνοεῖ τι τῶν ὄντων ἢ Σοφία, 10 ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ὁ συντελεστὴς καὶ μεταποιητὴς, τὸ πέρας τῶν γενομένων; ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ γινώσκων, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ; τί γὰρ ταύτης τῆς γνώσεως τελεώτερον; πῶς δαὶ τὰ μὲν πρὸ τῆς ὥρας ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ τὰ ὅλον ἐν χρόνῳ τοῦ τέλους αἰτὴν δὲ ἀγνοεῖ τὴν ὥ- 15 ραν; αἰνίγεται γὰρ τὸ πρᾶγμα ὁμοιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ μὲν πρὸ τοῦ τείχους ἀκριβῶς ἐπίστασθαι λέγοι, αὐτὸ δὲ ἀγνοεῖν τὸ τεῖχος· ἢ τὸ τῆς ἡμέρας τέλος εὖ ἐπιστάμενος, τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτὸς μὴ γινώσκων· ἔνθα ἢ τοῦ ἐτέρου γνώσις ἀναγκαίως συνεισάγει τὸ ἕτερον. ἢ πᾶσιν εὐδηλον, ὅτι γινώ- 20 σκει μὲν, ὡς Θεός, ἀγνοεῖν δὲ φησιν, ὡς ἄνθρωπος, ἂν τις τὸ φαινόμενον χωρὶς τοῦ νοουμένου; τὸ γὰρ ἀπόλυτον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὴν προσηγορίαν καὶ ἄσχειον, οὐ προοκειμένου τῷ Υἱῷ τοῦ τίτος, ταύτην ἡμῖν δίδωσι τὴν ὑπόνοιαν, ὥστε τὴν ἄγνοιαν ὑπολαμβάνειν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, 25 μὴ τῷ θεῷ, ταύτην λογιζομένους. Εἰ μὲν οὖν οὕτως αὐτάρκης

97. Α' Ἰω 2, 1.

98. Μο 18, 32.

99. Α' Κο 2, 11.

99α. «Ἐν χρόνῳ τοῦ τέλους». Ἐπάρχει εὐκολωτέρα ἀλλ' ἐσφαλμένη γραφὴ «ἐν χρόνῳ» ἀντὶ «ἐν χρόνῳ». Τὰ περισσότερα χειρόγραφα ἔχουν αὐτὴν, τὰ ἐκλεκτότερα δὲ ὡς ἔχουν τὴν γνησίαν γραφὴν «ἐν χρόνῳ».

σιδὸν Ἰησοῦν», ὅχι διότι προσπίπτει καὶ κυλίεται δουλικῶς ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ ἰκετεύσῃ ὑπὲρ ἡμῶν· ἀπόβαλε αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν τὴν ὄντως δουλικὴν καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. Οὔτε ὁ Πατὴρ εἶνε δυνατὸν νὰ ζητῆ τέτοιον πρᾶγμα, οὔτε ὁ Υἱὸς νὰ τὸ ὑφίσταται, οὔτε πρέπει νὰ σκεπτόμεθα τέτοια πράγματα περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ μᾶς πείθει νὰ ὑπομένωμεν καρτερικῶς ὅσα ἔπαθεν αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος, σὰν Λόγος ποῦ εἶνε καὶ παραινέτης. Αὐτὸ ἐννοῶ παράκλησιν.

15. Δέκατον ἔχουν τὴν ἄγνοιαν, τὸ ὅτι κανεῖς δὲν γνωρίζει τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἢ ὥραν, οὔτε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, παρὰ μόνον ὁ Πατὴρ¹⁰. Καὶ πῶς ἀγνοεῖ κάτι ἢ Σοφία τῶν ὄντων, ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ὁ συνδημιουργὸς καὶ ἀναδημιουργός, τὸ τέρμα τῶν γεγονότων; Πῶς ἀγνοεῖ αὐτὸς ποῦ γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως γνωρίζει τὰ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου¹¹; Τί τελειότερον ὑπάρχει ἀπ' αὐτὴν τὴν γνῶσιν; Καὶ πῶς γνωρίζει μὲν ἀκριβῶς τὰ πρὸ τῆς ὥρας καὶ τρόπον τινὰ αὐτὰ ποῦ εἶνε ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἐπιδερμίδος¹², ἀγνοεῖ δὲ τὴν ὥραν; Τὸ πρᾶγμα ὁμοιάζει μὲ αἴνιγμα, ὅπως ἂν ἔλεγε κάποιος ὅτι γνωρίζει μὲν ἀκριβῶς τὰ πρὸ τοῦ τείχους, ἀγνοεῖ δὲ τὸ ἴδιον τὸ τεῖχος, ἢ ὅτι, ἐνῶ γνωρίζει καλῶς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας, ἀγνοεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτός· ὅπου ἢ γνῶσις τοῦ ἐνὸς ἀνάγκαστικῶς συνεισάγει καὶ τὸ ἄλλο. Ἡ μήπως δὲν εἶνε ὀλοφάνερρον εἰς ὄλους, ὅτι γνωρίζει μὲν ὡς Θεός, λέγει δὲ ὅτι ἀγνοεῖ ὡς ἄνθρωπος, ἂν κανεῖς διακρίνῃ τὸ ὄρατὸν ἀπὸ τὸ ἀόρατον; Διότι μὲ τὸ νὰ κῆται ἐκεῖ τὸ ὄνομα Υἱὸς ἄνευ προσδιορισμοῦ καὶ νὰ μὴ διευκρινίζεται τίνος Υἱὸς (τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀνθρώπου;), μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὥστε εὐσεβέστερον συλλογιζόμενοι νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἄγνοιαν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὅχι εἰς τὴν θείαν. Ἐὰν λοιπὸν ἢ ἀπάντησις αὐτὴ εἶνε ἐπαρκὴς καὶ πλη-

ὁ λόγος, ἐνταῦθα σιησόμεθα, καὶ μηδὲν πλεον ἐπιζητεῖσθω
 εἰ δὲ μή, τὸ γε δεύτερον, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὕτω δὴ
 καὶ ἡ γνώσις τῶν μεγίστων ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀναφερέσθω τιμῆ
 τοῦ γεννητοῦτος. δοκεῖ δὲ μοί τις, μηδ' ἂν ἐκείνως ἀναγνοῦς,
 5 ὡς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων τις, μικρὸν ἐννοῆσαι, διὸ οὐδὲ
 ὁ Υἱὸς ἄλλως οἶδε τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν, ἢ ὡς διὸ Πα-
 τὴρ. τὸ γὰρ συναγόμενον ὁποῖον; ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ γινώσκει,
 διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱός, ὡς δῆλον, διὸ μηδενὶ γνωστοῦν τοῦτο
 μηδὲ ληπιόν, πλὴν τῆς πρώτης φύσεως.

10 16. Ἐλείπειτο περὶ τοῦ ἐντεινάσθαι, καὶ τειρηκέναι τὰς
 ἐντολάς, καὶ τὰ ἀρεσιὰ ἀντιῶ πάντοτε πεποιηκέναι, διαλαθεῖν
 ἡμᾶς· εἰ δὲ τελειώσεως, καὶ ὑψώσεως, καὶ τοῦ μαθεῖν ἐξ ὧν
 ἔπαυε τὴν ὑπακοήν, ἀρχιερωσύνης τε καὶ προσφορᾶς, καὶ πα-
 ραδόσεως, καὶ δεήσεως τῆς πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν
 15 ἐκ θανάτου, καὶ ἀγωνίας, καὶ θρόμβων, καὶ προσευχῆς, καὶ
 εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον· εἰ μὴ πᾶσι πρόδηλον ἦν, διὸ περὶ τὸ πά-
 σχον τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων, οὐ περὶ τὴν ἀίρεσιον φύσιν
 καὶ τοῦ πάσχειν ὑψηλοτέραν. ὁ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀντιθέτων
 λόγος τοσοῦτον, ὅσον ῥίζα τις εἶναι καὶ ὑπόμνημα τοῖς ἐξετα-
 20 στικωτέροις τῆς τελειώσεως ἐξεργασίας. ἄξιον δὲ ἴσως, καὶ
 τοῖς προειρημένοις ἀκόλουθον, μηδὲ τὰς προσηγορίας τοῦ Υἱ-
 οῦ παρελθεῖν ἀθεωρήτους, πόλλας τε οὖσας, καὶ κατὰ πολλῶν
 κειμένας τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων, ἀλλ' ἐκάστην αὐτῶν ὃ τί
 25 σιῆριον.

100. Ἰω 12, 49.

101. Ἰω 15, 10.

102. Ἰω 8, 29.

103. Ἐβ 2, 10.

104. Ἰω 8, 14· Πρξ 2, 38.

105. Ἐβ 5, 8.

106. Ἐβ 2, 17.

107. Ἐβ 8, 8.

108. Γα 2, 20.

ρης, θά σταματήσωμεν ἐδῶ, καὶ νὰ μὴ ἐπιζητήτε τίποτε ἄλλο· ἂν ὄμως ὄχι, τότε τὸ δεύτερον πού ἔχω νὰ εἰπῶ εἶνε ὅτι, ὅπως ὄλα τὰ ἄλλα, ἔτσι καὶ ἡ γνῶσις τῶν μεγίστων πρέπει ν' ἀποδίδεται εἰς τὸ αἴτιον, διὰ νὰ τιμᾶται ὡς γεννητῶρ. Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι, ἂν κανεὶς διαβάσῃ τὸ χωρίον μὲ ἄλλον τόνον, θὰ τὸ ἐννοήσῃ ὅπως καὶ κάποιος ἡμέτερος φιλόλογος, ὅτι «οὔτε ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν δι' ἄλλον λόγον, παρὰ διότι τὴν γνωρίζει ὁ Πατήρ». Καὶ ποῖον εἶνε τὸ νόημα πού συναγεται; Εἶνε ὅτι, ἐπειδὴ τὴν γνωρίζει ὁ Πατήρ, διὰ τοῦτο τὴν γνωρίζει καὶ ὁ Υἱός, ὥστε φαίνεται ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἰς οὐδένα εἶνε γνωστὸν ἢ καταληπτὸν παρὰ μόνον εἰς τὴν ἀνωτάτην φύσιν.

16. Ἀπέμενε νὰ ἐξετάσωμεν περὶ τοῦ ὅτι ἔλαβεν ἐντολήν¹⁰⁹ καὶ ἐτήρησε τὰς ἐντολάς¹⁰¹, καὶ ἔπραξε πάντοτε τὰ ἀρεστὰ εἰς τὸν Πατέρα¹⁰², καὶ περὶ τελειώσεως¹⁰³, καὶ ὑψώσεως¹⁰⁴, καὶ τοῦ ὅτι «ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν»¹⁰⁵, καὶ περὶ ἀρχιερωσύνης¹⁰⁶ καὶ προσφορᾶς¹⁰⁷ καὶ παραδόσεως¹⁰⁸ καὶ «δεήσεως πρὸς τὸν δυνάμενον σῶζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου»¹⁰⁹ καὶ ἀγωνίας καὶ θρόμβων καὶ προσευχῆς¹¹⁰ καὶ ὅτι ἄλλο παρόμοιον. Ἄλλ' εἶνε φανερὸν εἰς ὅλους ὅτι αἱ ἐκφράσεις αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν ποθητὴν φύσιν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἄτρεπτον καὶ τὴν ἀνωτέραν τοῦ πάθους. Καὶ ὁ μὲν λόγος περὶ τῶν ἀντιθέσεων φθάνει μέχρι τόσο, ὅσον νὰ εἶνε διὰ τοὺς ἐρευνητικωτέρους μία ρίζα καὶ ἓνα ὑπόμνημα τελειότερας ἐξετάσεως. Ἀξίζει δὲ ἐξ Ἰσοῦ καὶ συμφωνεῖ μὲ τὰ προηγούμενα, νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Υἱοῦ, πού εἶνε πολλοὶ καὶ ἀναφέρονται εἰς πολλὰ γνωρίσματά του, καὶ νὰ ἐκφράσωμεν τί σημαίνει ὁ καθένας, καὶ νὰ δεῖξωμεν τὸ μυστήριον τῶν ὀνομάτων.

109. Ἐ6 5, 7.

110. Λκ 22, 44.

17. Ἀρκιέον δὲ ἡμῖν ἐπιεῖθεν. τὸ θεῖον ἀκαιονόμασιον
 καὶ τοῦτο δηλοῦσιν, οὐχ οἱ λογισμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἑβραίων
 οἱ σοφώτατοι καὶ παλαιότατοι, δσον εἰκάζειν ἔδοσαν. οἱ γὰρ
 χαρακτηῆρσιν ἰδίοις τὸ θεῖον τιμήσαντες, καὶ οὐδὲ γράμμασι
 5 ἀνασχόμενοι τοῖς αὐτοῖς ἄλλο τι γράφεσθαι τῶν μετὰ Θεόν
 καὶ Θεόν, ὡς δέον ἀκοινώνητον εἶναι καὶ μέχρι τούτου τὸ
 θεῖον τοῖς ἡμετέροις, πότε ἂν δέξαιντο λυομένη φωνῇ δηλοῦ-
 σθαι τὴν ἄλυτον φύσιν καὶ ἰδιάζουσαν; οὔτε γὰρ ἀέρα τις ἔ-
 πνευσεν ὄλον πάποτε, οὔτε οὐσίαν Θεοῦ παντελῶς ἢ νοῦς κε-
 10 χῶρηκεν, ἢ φωνῇ περιέλαβεν. ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν σκια-
 γραφοῦντες τὰ κατ' αὐτόν, ἀμυδρὰν τινα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἄλ-
 λην ἀπ' ἄλλου φαντασίαν συλλέγομεν. καὶ οὗτος ἄριστος ἡμῖν
 θεολόγος, οὐχ ὃς εὔρε τὸ πᾶν, οὐδὲ γὰρ δέχεται τὸ πᾶν ὃ δε-
 ομός, ἀλλ' ὃς ἂν ἄλλου φαντασθῆ πλέον, καὶ πλεῖον ἐν ἑαυτῷ
 15 συναγάγη τὸ τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, ἢ ἀποσκίασμα, ἢ ὃ τι καὶ
 ὀνομάσομεν.

18. Ὅσον δ' οὖν ἐκ τῶν ἡμῖν ἐφικτιῶν, ὃ μὲν ὦν, καὶ
 ὃ Θεός, μᾶλλον πως τῆς οὐσίας ὀνόματα καὶ τούτων μᾶλλον
 ὃ ὦν οὐ μόνον δι τῷ Μωϋσεῖ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ
 20 τὴν κλησιν ἀπαιτούμενος, ἢ τίς ποτε εἶη, τοῦτο προσεῖπεν ἑαν-
 τόν, Ὁ ὦν ἀπέσιαλκέ με, τῷ λαῷ κελεύσας εἰπεῖν ἀλλ' δι
 καὶ κυριωτέραν ταύτην εὐρίσκομεν. ἢ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ, κἄν
 ἀπὸ τοῦ θέειν, ἢ αἰθεῖν, ἠτυμολογῆται τοῖς περὶ ταῦτα κομ-

111. «Οἱ χαρακτηῆρσιν ἰδίοις τὸ θεῖον τιμήσαντες». Μέχρι τῆς βαβυ-
 λωνίου αἰχμαλωσίας οἱ Ἑβραῖοι εἶχον μίαν γραφὴν ἀλφαβήτου ὁμοιά-
 ζουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἀριστερόστροφον. Μετὰ τὴν βαβυ-
 λώνιον αἰχμαλωσίαν ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἀραμαϊκὴν, αὐτὴν τὴν ὁμοίαν
 ἔχουν μέχρι σήμερον. Εἰς αὐτὴν τὴν νέαν γραφὴν μετέγραψαν καὶ τὸ
 κείμενον τῆς Π. Διαθήκης περίπου ἐπὶ Ἑσδρα. Κατὰ τὴν μεταγραφὴν
 ὁμοῦς ἐκράτησαν τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄνομα τοῦ Θεοῦ Γιαχβὲ γραφόμενον
 διὰ τῶν παλαιῶν γραμμάτων. Τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδὲ κἄν ἐπροφέρετο κα-
 τὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐπονομασθὲν διὰ τοῦτο «ἀνεκφώνητον ὄνομα», ἀλλ'
 ἀντ' αὐτοῦ ἀνεγίνωσκον Ἀδωναὶ ἢ Ἐλωχίμ. Σὺν τῷ χρόνῳ ἤοχισε νὰ
 γράφεται καὶ τοῦτο μὲ τὰ νέα ἀραμαϊκὰ γράμματα, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ

17. Καὶ ἄς ἀρχίσωμεν ἀπ' ἐδῶ. Τὸ θεῖον δὲν ἔχει ὄνομα. Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν ὄχι μόνον οἱ λογικοὶ στοχασμοί, ἀλλὰ καὶ οἱ σοφώτατοι καὶ ἀρχαιότατοι Ἑβραῖοι, ὅσον μᾶς ἐπέ-
 τρεψαν νὰ ὑποθέσωμεν. Αὐτοὶ ποὺ ἐτίμησαν τὸ θεῖον μὲ
 ἰδιαίτερα γράμματα¹¹¹, καὶ δὲν ἐθεώρησαν ἐπιτρεπτὸν οὔτε
 μὲ τὰ γράμματα τὰ ἴδια νὰ γράφουν καὶ τὸν Θεὸν καὶ ἄλλα
 τοῦ Θεοῦ κατώτερα, διότι ἔπρεπε τὸ θεῖον νὰ εἶνε ἄσχετον
 μὲ τὰ ἀνθρώπινα μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ σημείου, οὐδέποτε θὰ
 ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῶν νὰ ἐκφράζεται μὲ ἀναλυομένην
 προφορὰν ἢ ἄλυτος καὶ μοναδικὴ φύσις. Διότι οὔτε ἂν ἀέρα
 ὅλον ἀνέπνευσε ποτὲ κανεὶς μέχρι τώρα, οὔτε τὴν οὐσίαν
 τοῦ Θεοῦ ἐχώρησε ποτὲ πλήρως ἕνας νοῦς ἢ τὴν ἐξέφρασε
 μιὰ προφορὰ. Ἀλλὰ σχηματίζομεν μιὰν φανταστικὴν καὶ ἀ-
 μυδρὰν καὶ ὅλως ἔμμεσον ἐντύπωσιν μόνον, σκιαγραφώντας
 αὐτὸν ἐκ τῶν δημιουργημάτων του. Καὶ ἄριστος θεολόγος
 μεταξύ μας θεωρεῖται ὄχι ὁποῖος εὗρηκε καὶ συνέλαβε τὸ
 πᾶν, ἀφοῦ τὸ κομπόδεμα (δηλαδὴ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς) δὲν χω-
 ρεῖ τὸ πᾶν, ἀλλ' ὁποῖος θὰ φαντασθῆ περισσότερον ἀπὸ τὸν
 ἄλλον, καὶ περισυλλέξῃ εἰς περισσότερον βαθμὸν ἐντὸς τῆς
 διανοίας του τὸ Ἰνδαλμα τῆς ἀληθείας, ἢ ἀποσκίασμα, ἢ ὅπως
 καὶ ἂν τὸ ὀνομάσωμεν.

18. Καὶ ὅσον μὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν
 προσιπῶν εἰς ἡμᾶς, τὸ μὲν Ὡν καὶ τὸ Θεὸς εἶνε τὰ ὀνόματα
 ποὺ πλησιάζουν περισσότερον τὴν οὐσίαν· καὶ ἀπ' αὐτὰ πε-
 ρισσότερον τὸ Ὡν· ὄχι μόνον διότι, ὅταν ὠμίλει κάποτε
 πρὸς τὸν Μωϋσῆν καὶ τοῦ ἐζήτηθῆ νὰ εἰπῆ ποῖον εἶνε τὸ
 ὄνομά του, ἔτσι ὠνόμασε τὸν ἑαυτὸν του, καὶ τοῦ εἶπε νὰ
 εἰπῆ εἰς τὸν λαὸν «Ὁ Ὡν ἀπέσταλκέ με»¹¹², ἀλλὰ κα' διότι
 αὐτὸ εὐρίσκομεν καὶ περισσότερον κυριολεκτικόν. Διότι τὸ
 μὲν ὄνομα «Θεός», καὶ ἂν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικοί τὸ ἐτυ-

προφέρεται. Αὐτὰ ἐγίνοντο διὰ τὸν ἀπέραντον σεβασμὸν τῶν Ἑβραίων
 πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

112. Ὡξ 8, 14.

φοῖς, διὰ τὸ ἀεικίνητον καὶ σαπανητικὸν τῶν μοχθηρῶν ἐξε-
 ων, — καὶ γὰρ πῶρ καταναλισκον ἐντεῦθεν λέγεται, — ἀλλ'
 οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστί, καὶ οὐκ ἄφειτος· ὡπερ καὶ
 ἡ Κύριος φωνή, ὄνομα εἶναι Θεοῦ καὶ αὐτὴ λεγομένη· Ἐγὼ
 5 γὰρ, φησί, Κύριος ὁ Θεός σου· τοῦτό μού ἐστιν ὄνομα. καὶ
 Κύριος ὄνομα αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ φύσιν ἐπιζητοῦμεν, ἢ τὸ εἶναι
 καθ' ἑαυτό, καὶ οὐκ ἄλλῳ συνδεδεμένον· τὸ δὲ ὄν ἴδιον ὄντως
 Θεοῦ, καὶ ὄλον, μήτε τῷ πρὸ αὐτοῦ, μήτε τῷ μετ' αὐτόν, οὐ
 γὰρ ἦν, ἢ ἐστὶν, περαιούμενον ἢ περικοπιτόμενον.

10 19. Τῶν δ' ἄλλων προσηγοριῶν αἱ μὲν τῆς ἐξουσίας εἰ-
 σὶ προφανῶς, αἱ δὲ τῆς οἰκονομίας, καὶ ταύτης διτιτῆς· τῆς
 μὲν ὑπὲρ τὸ οἶμα, τῆς δὲ ἐν οἴματι· ὄλον ὁ μὲν παντοκρά-
 τωρ, καὶ ὁ βασιλεύς, ἢ τῆς δόξης, ἢ τῶν αἰώνων, ἢ τῶν δυ-
 νάμεων, ἢ τοῦ ἀγαπητοῦ, ἢ τῶν βασιλευόντων· καὶ ὁ Κύριος,
 15 ἢ Σαβαώθ, ὅπερ ἐστὶ οὐραϊῶν, ἢ τῶν δυνάμεων, ἢ τῶν κυ-
 ριευόντων. ταῦτα μὲν σαφῶς τῆς ἐξουσίας· ὁ δὲ Θεός, ἢ τοῦ
 σώζειν, ἢ ἐκδικήσεων, ἢ εἰρήνης, ἢ δικαιοσύνης, ἢ Ἀβραὰμ
 καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ παντὸς Ἰσραὴλ τοῦ πνευματικοῦ

113. «Ἡ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ, κἂν ἀπὸ τοῦ θέειν ἢ αἰθεῖν ἠτυμολόγη-
 ται...». Πλατωνικὴ ἢ ἐτυμολογία τοῦ «Θεός» ἐκ τοῦ ῥήματος «θέω»
 (=τρέχω, κινεῖσθαι). Πλάτων, Κρατύλος, 397d. Κατ' ἄλλους ἐτυμολο-
 γεῖται ἐκ τοῦ αἰθεῖν (=καίω) διὰ τὰς καιομένας θυσίας ἢ κατὰ Γρη-
 γόριον ἐπειδὴ εἶνε ἐπὶ καταναλισκον ὁ Θεός, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ
 «θεῶμαι», ἐπειδὴ εἶνε παντεπότης. Μᾶλλον οὐδεμία ἐτυμολογία εἶνε ὀρ-
 θή. «Τὴν Θεός φωνὴν ἦν μετὰ τὸ «ῶν» τίθησιν, ἀπὸ τοῦ αἰθεῖν ἐτυμολο-
 γῶν, ὃ σημαίνει καίειν, ὡς Πλάτων, ἢ θέειν, ὃ σημαίνει τρέχειν διὰ τὸ
 ἀεικίνητον καὶ σαπανητικόν...» Ἡλίας Κρήτης.

114. Δευτ 4, 24· Ἐβ 12, 29.

115. Ἐξ 20, 2· Ἠσ 42, 8.

116. Ἐξ 15, 8.

117. Β' Κο 6, 18.

118. Ψα 28, 7-10.

119. Α' Τι 1, 17.

120. Ψα 67, 13.

121. Ψα 67, 13.

122. Α' Τι 6, 15.

μολογοῦν ἀπὸ τὸ ῥῆμα «θέω», ἢ ἀπὸ τὸ «αἶθω»¹¹⁸, ἐπειδὴ τὸ θεῖον εἶνε ἀεικίνητον καὶ κατακαίει τὰς μοχθηρὰς ὑπάρξεις (ἀπ' ἐδῶ λέγεται τὸ θεῖον καὶ «πῦρ καταναλίσκον»¹¹⁴), ἐν τούτοις τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶνε ἀπὸ τὰ λεγόμενα πρὸς τι (δηλαδὴ τὰ ἐν σχέσει πρὸς κάτι) καὶ ὄχι ἀπόλυτον. Ὅμοίως καὶ ἡ λέξις Κύριος, πού χρησιμοποιεῖται καὶ αὐτὴ ὡς ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει· «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου· τοῦτό μού ἐστιν ὄνομα»¹¹⁵. καὶ «Κύριος ὄνομα αὐτῶ»¹¹⁶. Ἡμεῖς ὅμως ἀναζητοῦμεν τὴν φύσιν, ἢ ὁποία εἶνε τὸ εἶναι καθ' ἑαυτό, καὶ ὄχι ἐν σχέσει πρὸς κάτι ἄλλο· τὸ δὲ ὄν εἶνε πράγματι ἴδιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὀλόκληρον, μὴ περατούμενον μήτε διακοπτόμενον ἀπὸ κάτι πρὸ αὐτοῦ ἢ μετὰ ἀπ' αὐτόν· διότι δὲν εἶνε ἦν (παρελθόν) ἢ ἔσται (μέλλον).

19. Ἐκ τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἄλλα μὲν ἀναφέρονται προφανῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἄλλα δὲ εἰς τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας καὶ μάλιστα ἂν τὴν ἐννοῶμεν διττήν, ἀφ' ἑνὸς σωματικῶς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπεράνω τοῦ σώματος. Π.χ. σαφῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα παντοκράτωρ¹¹⁷, βασιλεύς, ἢ τῆς δόξης¹¹⁸, ἢ τῶν αἰώνων¹¹⁹, ἢ τῶν δυνάμεων¹²⁰, ἢ τοῦ ἀγαπητοῦ¹²¹, ἢ τῶν βασιλευόντων¹²², καὶ ὁ Κύριος ἢ Σαβαώθ¹²³, δηλαδὴ τῶν στρατιῶν, ἢ τῶν δυνάμεων¹²⁴, ἢ τῶν κυριευόντων¹²⁵. Εἰς δὲ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας ἀνήκουν τὰ ὀνόματα Θεός τοῦ σῴζειν¹²⁶, ἢ τῶν ἐκδικήσεων¹²⁷, ἢ τῆς εἰρήνης¹²⁸, ἢ τῆς δικαιοσύνης¹²⁹, ἢ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ¹³⁰, καὶ τοῦ ὄλου Ἰσραὴλ¹³¹, τοῦ πνευματι-

123. Ἦσ 1, 9· Ῥω 9, 29.

124. Ψα 23, 10.

125. Α' Τιμ 6, 15.

126. Ψα 67, 21.

127. Ψα 93, 1.

128. Ῥω 15, 33· 16, 20.

129. Μα 2, 17· Ψα 4, 2.

130. Ἔξ 3, 6.

131. Ψα 67, 9· 86.

καὶ ὁρῶντος Θεὸν ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας. ἐπειδὴ γὰρ τρισὶ
 τοῦτοις διοικούμεθα, δεῖ τε τιμωρίας, καὶ σωτηρίας ἐλπίδι,
 πρὸς δὲ καὶ δόξης, καὶ ἀσκήσει τῶν ἀρειῶν, ἐξ ὧν ταῦτα
 τὸ μὲν τῶν ἐκδικήσεων ὄνομα οἰκονομεῖ τὸν φόβον· τὸ δὲ τῶν
 5 σωτηρίων τὴν ἐλπίδα· τὸ δὲ τῶν ἀρειῶν τὴν ἀσκησιν ἴν' ὡς
 τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων ὁ τοῦτων τι κατορθῶν μᾶλλον ἐπέ-
 γηται πρὸς τὸ τέλειον, καὶ τὴν ἐξ ἀρειῶν οικείωσιν. ταῦτα
 μὲν οὖν ἔστι κοινὰ Θεότιτος τὰ ὀνόματα. Ἴδιον δὲ τοῦ μὲν
 ἀναρχοῦ, Πατῆρ· τοῦ δὲ ἀναρχῶς γεννηθέντος, Υἱός· τοῦ δὲ
 10 ἀγεννήτως προσελθόντος, ἢ προϊόντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 ἀλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ κλήσεις ἔλθωμεν, ὅπερ ὠρμήθη λέγειν
 ὁ λόγος.

20. Δοκεῖ γάρ μοι λέγεσθαι Υἱός μὲν, διὲ ταυτὸν ἔστι
 τῷ Πατρὶ καὶ ὁσολαν· καὶ οὐκ ἐκεῖνο μόνον, ἀλλὰ κάκειῖθεν.
 15 μονογενῆς δέ, οὐχ διὲ μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' διὲ καὶ
 μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σῶματα. Λόγος δέ, διὲ οὕτως ἔχει
 πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν Λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀ-
 παθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ ἐξαγγελ-
 τικόν. τάχα δ' ἂν εἴποι τις, διὲ καὶ ὡς ὄρος πρὸς τὸ ὀριζόμε-
 20 νον, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο λέγεται λόγος. ὁ γὰρ νενοηκῶς, φησί,
 τὸν Υἱόν, τοῦτο γάρ ἔστι τὸ ἑωρακῶς, νενόηκε τὸν Πατέρα
 καὶ σύντιμος ἀπόδειξις καὶ ῥαδιά τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως
 ὁ Υἱός. γέννημα γὰρ ἅπαν τοῦ γεγεννηκότις σιωπῶν Λόγος.
 εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τοῖς οδοὶ λέγοι τις, οὐχ ἁμαρτή-
 25 σεται τοῦ Λόγου. τί γὰρ ἔστιν, ὁ μὴ λόγῳ συνέστηκεν; σοφία

132. Ψα 87, 2· 27, 8.

132α. Μθ 11, 27.

133. Ἰω 1, 18.

134. Ἰω 1, 1.

135. Ἰω 14, 9.

κοῦ καὶ θεόπτου. Διότι μὲ τὰ ἐξῆς τρία διοικούμεθα· μὲ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ ἐπὶ πλέον τῆς δόξης, καὶ μὲ τὴν ἄσκησιν τῶν ἀρετῶν· ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται αὐτά. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα Θεὸς ἐκδικήσεων προκαλεῖ τὸν φόβον· τὸ δὲ Θεὸς τῆς σωτηρίας¹³³ τὴν ἐλπίδα· καὶ τῶν ἀρετῶν τὴν ἄσκησιν. Ὡστε μὲ τὴν συνείδησιν ὅτι ἔχει ἐντὸς τοῦ τὸν Θεὸν ὁποῖος κατορθώνει περισσότερο κατὰ ἀπ' αὐτὰ νὰ σπεύδῃ πρὸς τὸ τέλειον καὶ πρὸς τὴν διὰ τῶν ἀρετῶν οἰκείωσιν. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶνε τὰ ὀνόματα τὰ κοινὰ τῆς θεότητος· ἰδιαίτερον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου εἶνε τὸ Πατήρ, τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος τὸ Υἱός, τοῦ δὲ ἀγεννήτως προσελθόντος ἢ προερχομένου εἶνε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰς ὀνομασίας τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὰς ὁποίας ἐξεκινήσαμεν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου.

20. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι λέγεται Υἱός^{133α} μὲν, ἐπειδὴ εἶνε ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸν Πατέρα εἰς τὴν οὐσίαν· καὶ ὄχι μόνον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖνο. Μονογενής¹³³ δέ, ὄχι μόνον ἐπειδὴ εἶνε μόνος αὐτὸς ἀπὸ μόνον τὸν Πατέρα καὶ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ διότι κατὰ μοναδικὸν τρόπον, καὶ ὄχι ὅπως γεννῶνται τὰ σώματα. Λόγος¹³⁴ δέ, διότι ἡ σχέσηις τοῦ μὲ τὸν Πατέρα εἶνε ὁποῖα εἶνε καὶ ἡ σχέσηις τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν· ὄχι μόνον διότι ἡ γέννησίς τοῦ εἶνε χωρὶς πάθος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶνε πολὺ ἠνωμένος καὶ διότι εἶνε ἡ ἐξαγγελία τοῦ Πατρός. Θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ εἰπῇ ὅτι εἶνε ὁ ὀρισμὸς μὲ τὸ ἀντικείμενόν του τὸ ὁποῖον ὀρίζει, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς λέγεται λόγος. Διότι λέγει ὅτι ὁ νοήσας τὸν Υἱὸν (αὐτὸ σημαίνει τὸ «ὁ ἔωρακῶς») ἐνόησε τὸν Πατέρα¹³⁵· καὶ ὁ Υἱὸς εἶνε σύντομος καὶ εὐκόλος ἀπόδειξις τῆς φύσεως τοῦ Πατρός. Κάθε γέννημα εἶνε σιωπηρὸς λόγος τοῦ γεννήσαντος. Ἐὰν δὲ κανεῖς λέγῃ ὅτι λέγεται Λόγος καὶ ἐπειδὴ ἐνυπάρχει εἰς τὰ ὄντα, δὲν θὰ κάνῃ λάθος. Διότι τί ὑπάρχει πού νὰ μὴ εἶνε κατεσκευασμένον μὲ λόγον (=λο-

δέ, ὡς ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. πῶς
 γὰρ οἶόν τε τὸν πεποικηκότα τοὺς λόγους ἀγνοεῖν ὧν πεποιή-
 κεν; δύναμις δέ, ὡς συντηρητικὸς τῶν γενομένων, καὶ τὴν
 τοῦ συνέχεσθαι ταῦτα χορηγῶν δύναμις. ἀλήθεια δέ, ὡς ἐν, οὐ
 5 πολλὰ ἐπὶ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ἐν, τὸ δὲ ψεῦδος πολυ-
 οχιδές· καὶ ὡς καθαρὰ τοῦ Πατρὸς σφραγίς, καὶ χαρακτηρ
 ἀψευδέστατος. εἰκῶν δέ, ὡς ὁμοούσιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν,
 ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου Πατρὸς. αὕτη γὰρ εἰκόνας φύσις, μίμημα
 εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὐ λέγεται· πλὴν διὰ καὶ πλέον ἐν-
 10 ταῦθα. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένον· ἐνταῦθα δὲ ζῶν-
 τος καὶ ζῶσα, καὶ πλέον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἄ-
 δάμ ὁ Σήθ, καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον. τοιαύτη
 γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μὴ τῷ μὲν εἰκέναι, τῷ δὲ ἀπεικέναι,
 ἀλλ' ὅλον ὅλον τύπον εἶναι, καὶ ταῦτὸν μᾶλλον, ἢ ἀφομοί-
 15 ωμα. φῶς δέ, ὡς λαμπρότης ψυχῶν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ καθαι-
 ρομένων. εἰ γὰρ σκότιος ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἁμαρτία, φῶς ἂν εἴη
 ἡ γνῶσις, καὶ ὁ βίος ὁ ἐνθεός. ζῶη δέ, διὰ φῶς, καὶ πάσης
 λογικῆς φύσεως σύστασις καὶ οὐσίωσις. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν,
 καὶ κινούμεθα, καὶ ἐομέν, κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ ἐμφυσηματος
 20 δύναμιν, καὶ πνοὴν ἐκεῖθεν ἐμφυσώμενοι πάντες, καὶ Πνεῦ-
 μα ἅγιον ὅσοι χωρητικοί, καὶ τοσοῦτον, καθ' ὅσον ἂν τὸ σιό-
 μα τῆς διανοίας ἀνοιξώμεν. δικαιοσύνη δέ, διὰ τοῦ πρὸς ἀ-
 ξίαν διαιρέτης, καὶ διαιτῶν δικαίως τοῖς ὑπὸ νόμον καὶ τοῖς

136. Α' Κο 1, 24· 30.

137. Α' Κο 1, 24.

138. Ἰω 14, 6.

139. Ἰω 6, 27.

140. Ἐβ 1, 3.

141. Β' Κο 4, 4· Κλ 1, 15.

142. Ἰω 1, 9· 8, 12.

143. Ἰω 11, 25· 14, 6.

144. Πρξ 17, 28.

145. Γε 2, 7· Ἰω 20, 22.

146. Ψα 118, 131.

147. Α' Κο 1, 30.

γικήν εὐταξίαν); Σοφία¹³⁶ δὲ λέγεται, διότι εἶνε ἡ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Πῶς εἶνε δυνατόν ὁ δημιουργήσας τοὺς λόγους νὰ ἀγνοῇ ὅσα ἐδημιούργησε; Δύναμις¹³⁷ δέ, διότι συντηρεῖ τὰ ὅσα ἔγιναν καὶ χορηγεῖ εἰς αὐτὰ τὴν δύναμιν νὰ συγκρατοῦνται. Ἀλήθεια¹³⁸ δέ, ἐπειδὴ εἶνε εἰς τὴν φύσιν ἓνα καὶ ὄχι πολλά· διότι ἡ ἀλήθεια εἶνε μία, ἐνῶ τὸ ψέμμα πολὺπλοκόν. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε σφραγίς τοῦ Πατρὸς¹³⁹ καθαρὰ, καὶ ἐκτύπωμα γνησιώτατον¹⁴⁰. Εἰκῶν¹⁴¹ δέ, ἐπειδὴ εἶνε ὁμοούσιος καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἔχει αὐτὸς ἀπ' ἐκεῖνον καὶ ὄχι ὁ Πατὴρ ἀπ' αὐτόν. Αὐτὴ εἶνε ἡ φύσις τῆς εἰκόνας, νὰ εἶνε μίμημα τοῦ ἀρχετύπου καὶ αὐτοῦ πού λέγεται ὅτι εἶνε εἰκῶν. Μόνον πού ἐδῶ ὑπάρχει κάτι τὸ περισσότερον· διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἄλλων εἰκόνων ἡ εἰκῶν εἶνε ἀκίνητος εἰκῶν ἐνὸς κινουμένου ἀρχετύπου, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς θεότητος ὁ Υἱὸς εἶνε ζωντανοῦ Πατρὸς ζωντανῆ εἰκῶν, καὶ ἔχει τὸ γνῶρισμα τοῦ πανομοιότυπού περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔχει ὁ Σῆθ τὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ κάθε γεννώμενον τὸ τοῦ γεννῶντος. Διότι τέτοια εἶνε ἡ φύσις τῶν ἀπλῶν, δὲν συμβαίνει εἰς ἄλλα νὰ ὁμοιάζουν καὶ εἰς ἄλλα νὰ διαφέρουν, ἀλλ' εἶναι κατὰ τὴν ὁλότητά του τὸ καθὲν ἀντίγραφον τοῦ ὄλου, καὶ δὲν εἶνε ἓνα ὁμοίωμα ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἕτερον. Φῶς¹⁴² δέ, λέγεται, ἐπειδὴ εἶνε ἡ λάμπροτης τῶν ψυχῶν πού καθαρίζονται μὲ λόγον καὶ εἶον. Ἄν ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἁμαρτία εἶνε σκότος, ἡ γνῶσις καὶ ὁ κατὰ Θεὸν βίος θὰ εἶνε φῶς. Ζωὴ¹⁴³ δέ, λέγεται, διότι εἶνε φῶς, ἡ σύστασις καὶ ἡ οὐσίωσις κάθε λογικῆς φύσεως. Διότι «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»¹⁴⁴, πού μὲ τὴν διπλῆν δύναμιν τοῦ ἐμφυσηματος γεμίζομεν καὶ πνοὴν ζωῆς¹⁴⁵ ὄλοι, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὅσοι εἴμεθα ἐπίδεκτικοί, καὶ τόσον περισσότερον Πνεῦμα, ὅσον περισσότερον ἀνοίξομεν τὸ στόμα τῆς διανοίας¹⁴⁶. Δικαιοσύνη¹⁴⁷ δέ, λέγεται, διότι αὐτὸς κατανέμει τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν, καὶ αὐτὸς διευθετεῖ δικαίως τοὺς ὑπὸ νόμον καὶ τοὺς ὑπὸ χάριν, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα,

ὑπὸ χάριν, ψυχῇ καὶ σώματι, ὥστε τὸ μὲν ἄρχειν, τὸ δὲ ἄρχε-
σθαι, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν τὸ κρεῖττον κατὰ τοῦ χειρόνος,
ὡς μὴ τὸ χειρόν ἐπανίστασθαι τῷ βελτίονι. ἀγίασμός δέ, ὡς
καθαρότης, ἵνα χωρῆται τὸ καθαρὸν καθαρότητι. ἀπολδίρωσις
5 δέ, ὡς ἐλευθερῶν ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, καὶ
λύτρον ἑαυτὸν ἀντιδιδούς ἡμῶν τῆς οἰκουμένης καθάρσιον.
ἀνάστασις δέ, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀπανισιάς, καὶ πρὸς τὴν ζω-
ὴν ἐπανάγων νενεκρωμένους ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας.

21. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι κοινὰ τοῦ τε ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τοῦ
10 δι' ἡμᾶς. ἃ δὲ ἰδίως ἡμέτερα καὶ τῆς ἐντεῦθεν προσλήψεως
ἄνθρωπος μὲν, οὐχ ἵνα χωρηθῆ ἴσχυον διὰ σώματος σώμασιν,
ἄλλως οὐκ ἂν χωρηθῆσθε διὰ τὸ τῆς φύσεως ἄληπιον· ἀλλ' ἵνα
καὶ ἀγίαση δι' ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ ζύμη γενόμενος
τῷ παντὶ φυράματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσας τὸ κατακριθὲν
15 ὄλον λύση τοῦ κατακρίματος, πάντα ὑπὲρ πάντων γενόμενος,
ὅσα ἡμεῖς, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, δι' ὅσων ὁ
θάνατος· τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἄνθρωπος, Θεὸς ὀρώμενος,
διὰ τὸ νοούμενον. Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου, καὶ διὰ τὸν Ἀδάμ,
καὶ διὰ τὴν παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο· τοῦ μὲν, ὡς προπάτιο-
20 ρος, τῆς δέ, ὡς μητρός, νόμῳ καὶ οὐ νόμῳ γεννήσεως. Χρι-
στοῦ δέ, διὰ τὴν Θεότητα· χρίστους γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος,

148. A' Ko 1, 80.

149. A' Ko 1, 80.

150. Mq 10, 45· Mθ 20, 28.

151. 'Iω 11, 25.

152. 'Iω 8, 40.

153. A' Ko 5, 6.

154. 'E6 4, 15.

155. Mθ 24, 27.

156. Mθ 1, 18 ε.

157. Mθ 1, 16.

ὥστε τὸ μὲν νὰ ἄρχῃ, τὸ δὲ νὰ ἄρχεται, καὶ τὸ ἀνώτερον νὰ ἔχη τὴν ἡγεμονίαν τοῦ κατωτέρου, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναστατῆ τὸ χειρότερον κατὰ τοῦ καλυτέρου. Ἀγιασμός¹⁴⁸ δέ, λέγεται, διότι εἶνε καθαρότης, ὥστε νὰ γίνεται κανεὶς ἐπιδεκτικὸς τοῦ καθαροῦ διὰ τῆς καθαρότητος. Ἀπολύτρωσις¹⁴⁹ δέ, διότι μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ποὺ μᾶς κατέχει, καὶ προσφέρει τὸν ἑαυτόν του ὡς λύτρον¹⁵⁰ ποὺ μᾶς ἐξαγοράζει καὶ καθαρίζει τὴν οἰκουμένην. Τέλος λέγεται ἀνάστασις¹⁵¹, διότι μᾶς ἀνιστᾷ ἀπ' ἐδῶ καί, ἐνῶ ἔχομεν νεκρωθῆ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν.

21. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶνε ἐπίσης κοινὰ (καὶ τῶν δύο φύσεων) αὐτοῦ ποὺ εἶνε ὑπεράνω ἡμῶν ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς σὰν ἡμᾶς· ὅσα δὲ εἶνε ἰδιαίτερος ἰδικὰ μας καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐξ ἡμῶν προσληφθεῖσαν φύσιν, εἶνε τὰ ἀκόλουθα. Ἄνθρωπος¹⁵² μὲν λέγεται, ὅχι μόνον διὰ νὰ κατανοηθῆ διὰ τῆς σωματικῆς του φύσεως ἀπὸ τοὺς σωματικούς, ἐνῶ κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκαταλήπτου τῆς (ἀρχικῆς) φύσεώς του, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀγίασῃ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ παίξῃ τὸν ρόλον τῆς ζύμης εἰς τὸ ὄλον φύραμα¹⁵³, καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν καταδίκην τὸ γένος τῶν καταδίκων ἐνώνοντάς το μὲ τὸν ἑαυτόν του, γενόμενος τὰ πάντα ὑπὲρ ὄλων, ὅσα ἐγίναμεν ἡμεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν¹⁵⁴. ἔγινε δηλαδὴ σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, τὰ ὁποῖα διαιρεῖ ὁ θάνατος· ἔγινε τὸ κοινὸν κρᾶμα ὄλων αὐτῶν, δηλαδὴ ἄνθρωπος, Θεὸς ὁρατός, διὰ (νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν) τὸ ἀόρατον μέρος του. Υἱὸς ἀνθρώπου¹⁵⁵ δὲ λέγεται διότι κατάγεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἀπὸ τὴν παρθένον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐγενήθη. Τὸν μὲν Ἀδὰμ, ἔχει προπάτορα, τὴν δὲ παρθένον ἄμεσον μητέρα μὲ τὸν τρόπον ἀλλ' ὅχι μὲ τὴν (λοιπὴν) διαδικασίαν τῆς γεννήσεως¹⁵⁶. Χριστὸς¹⁵⁷ πάλιν λέγεται, ἐπειδὴ ἔχει τὴν θεότητα· διότι αὐτὴ εἶνε τὸ χρῖσμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣ ὁποία δὲν τὸν

οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρου-
 σία δὲ ὄλου τοῦ χριστοῦ· ἥς ἔργον ἀνθρώπου ἀκοῦσαι τὸ χρι-
 ον, καὶ ποιῆσαι Θεὸν τὸν χριόμενον. ὁδὸς δέ, ὡς δι' ἑαυτοῦ
 φέρων ἡμᾶς. θύρα δέ, ὡς εἰσαγωγέυς. ποιμὴν δέ, ὡς εἰς
 5 τόπον γλῶσς κατασκηνηῶν, καὶ ἐκτιρέφων ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύ-
 σεως, καὶ ἐντιεῦθεν ὁδηγῶν, καὶ προπολεμῶν κατὰ τῶν θηρί-
 ων τὸ πλανώμενον ἐπισιτρέφων, τὸ ἀπολωλὸς ἐπανάγων, τὸ συν-
 τειτριμμένον καταδεσμῶν, τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσων, καὶ πρὸς τὴν ἐ-
 κειῖθεν μάνδραν συνάγων λόγοις ποιμαντικῆς ἐπισιτήμης. πρόβα-
 10 τιν δέ, ὡς σφάγιον, ἀμνὸς δέ, ὡς τέλειον. ἀρχιερεὺς δέ, ὡς
 προσαγωγέυς. Μελχισεδέκ δέ, ὡς ἀμήτωρ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ
 ἀπάτωρ τὸ καθ' ἡμᾶς· καὶ ὡς ἀγενεαλόγητος τὸ ἄνω Τὴν γὰρ
 γενεάν αὐτοῦ, φησί, τίς διηγῆσεται; καὶ ὡς βασιλεὺς Σαλήμ,
 εἰρήνη δὲ τοῦτο, καὶ ὡς βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀπο-
 15 δεκατιῶν πατριάρχας κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀριστεύ-
 οντας. ἔχεις τὰς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας. βάδιζε δι' αὐτῶν,
 δοῦσαι τε ὑψηλαί, θεϊκῶς καὶ δοῦσαι σωματικά, συμπαθῶς· μᾶλ-
 λον δὲ ὄλον θεϊκῶς, ἵνα γένη Θεὸς κάτωθεν ἀνελθῶν, διὰ τὸν
 κατελθόντα δι' ἡμᾶς ἄνωθεν. ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, ἐκει-
 20 νο τήρει, καὶ οὐκ ἂν σφαλείης ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἢ ταπεινο-
 τέροις ὀνόμασιν· Ἰησοῦς Χριστός, χθὲς καὶ σήμερον σωματι-
 κῶς, ὁ αὐτὸς πνευματικῶς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
 Ἀμήν.

158. Ἰω 14, 6.

159. Ἰω 10, 9.

160. Ἰω 10, 11.

161. Ψα 22, 2.

162. Ἰζ 54, 16.

163. Ἡσ 55, 7.

164. Ἰω 1, 29.

165. Ἐβ 6, 20.

166. Ἐβ 6, 20· 7, 1 ἔ.

167. Ἡσ 55, 8.

168. Ἐβ 7, 2.

169. Ἐβ 7, 2.

170. Γε 14, 17-20.

ἀγιάζει μὲ τὴν ἐνέργειάν της ὅπως τοὺς ἄλλους χριστοὺς, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εἶνε ὀλόκληρος παροῦσα ἐν αὐτῷ. Αὐτὴ εἶχεν ἔργον νὰ κάνῃ νὰ ὀνομασθῇ ἄνθρωπος ἢ κρίουσα φύσις, καὶ νὰ γίνῃ Θεὸς ἢ κριομένη φύσις. Λέγεται καὶ ὁδός¹⁵⁵, διότι δι' αὐτοῦ περνοῦμεν ἡμεῖς (πρὸς τὴν θεότητα). Θύρα¹⁵⁶ δέ, διότι αὐτὸς μᾶς εἰσάγει. Ποιμὴν¹⁵⁷ δέ, διότι μᾶς κατασκοπώνει εἰς τόπον κλῆς καὶ μᾶς τρέφει παρὰ τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως¹⁵⁸, καὶ ἀπ' ἐκεῖ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν βοσκήν, καὶ πολεμεῖ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἀγρίμα· ἐπιστρέφει αὐτὸ πού χάνεται, ἐπαναφέρει τὸ ἀπολωλός, ἐπιδένει αὐτὸ πού ἔχει κάταγμα, φυλάσσει τὸ ἰσχυρόν, καὶ μᾶς συμμαζεύει εἰς τὴν οὐράνιον μάνδραν μὲ λόγια ποιμαντικῆς ἐπιστήμης¹⁵⁹. Πρόβατον¹⁶⁰ λέγεται, ἐπειδὴ εἶνε σφάγιον θυσίας. Ἄμνός¹⁶¹ δέ, ἐπειδὴ εἶνε τετελειωμένος. Ἀρχιερεὺς¹⁶² λέγεται ὡς προσαγωγεὺς. Μελχισεδὲκ¹⁶³ πάλιν, ἐπειδὴ εἶνε ἀμήτωρ κατὰ τὴν φύσιν τὴν ἀνωτέραν ἡμῶν καὶ ἀπάτωρ κατὰ τὴν φύσιν τὴν ἐξ ἡμῶν, καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἀγενεαλόγητος κατὰ τὴν ἄνω καταγωγὴν· διότι λέγει· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;»¹⁶⁷ καὶ ἐπειδὴ εἶνε «βασιλεὺς Σαλήμ»¹⁶⁸, πού σημαίνει εἰρήνης καὶ «βασιλεὺς δικαιοσύνης»¹⁶⁹, καὶ ἐπειδὴ ἀποδεκατώνει τοὺς πατριάρχας, ὅταν ἀριστεύουν, νικώντας τὰς πονηρὰς δυνάμεις¹⁷⁰. Σοῦ ἐξέθεσα λοιπὸν καὶ τὰς ὀνομασίας τοῦ Υἱοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν νὰ κινῆσαι μὲ φρόνημα ὡς περὶ Θεοῦ, ὅταν πρόκηται περὶ τῶν ὑψηλῶν ὀνομασιῶν, μὲ συμπάθειαν, ὅταν πρόκηται περὶ ἀνθρωπίνων. Ἡ μᾶλλον ἐξ ὀλοκλήρου φρονῶν ὡς περὶ Θεοῦ, διὰ νὰ γίνῃς Θεὸς ἀνελθὼν ἐκ τῶν κάτω, χάρις εἰς τὸν κατελθόντα δι' ἡμᾶς ἐκ τῶν ἄνω. Ἐπάνω ἀπὸ ὅλα καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ τηρῆς αὐτό, καὶ δὲν πρόκειται νὰ προσκρούσης εἰς τὰ ἄλλοτε ὑψηλότερα καὶ ἄλλοτε ταπεινότερα ὀνόματα. «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον» σωματικῶς βλεπόμενος, εἶνε πνευματικῶς «ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹⁷¹ τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΛΟΓΟΣ ΛΑ΄
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

1. Ὁ μὲν δὴ περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγος τοιοῦτος· καὶ οὕτω
5 διαπέφευγε τοὺς λιθάζοντας, διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν. ὁ
Λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται, λιθοβολεῖ δέ, διὰν ἐθέλῃ, καὶ σφεν-
δονᾷ θηρία, λόγους κακῶς τῷ ὄρει προσβαίνοντας. τί δ' ἂν
εἴποις, φασί, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; πόθεν ἡμῖν ἐπεισο-
άγεις ξένον θεὸν καὶ ἄγραφον; τοῦτο ἤδη καὶ οἱ περὶ τὸν
10 Υἱὸν μετριάζοντες. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ὁδῶν εὐρεῖν ἐσσι καὶ
τῶν ποταμῶν, σχίζονται τε ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἰς ἄλληλα συν-
άγονται· τοῦτο κἀνταῦθα συμβαίνει διὰ τὸν πλοῦτον τῆς ἀ-
σεβείας, καὶ τοὺς τὰ ἄλλα διεισιῶτας ἐν ἄλλοις συμφέρε-
σθαι, ὥστε μὴδὲ γινώσκειν καθαρῶς δύνασθαι τὸ συμφέρον
15 ἢ τὸ μαχόμενον.

2. Ἐχει μὲν οὖν τι καὶ δυσχερὲς ὁ περὶ τοῦ Πνεύμα-
τος λόγος, οὐ μόνον διὰ τὸ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγοις ἀπο-
καμόντες οἱ ἄνθρωποι θερμότερον τῷ Πνεύματι προσπαλαί-
σουσι· χρεὴ γάρ τι πάντως, αὐτοὺς ἀσεβεῖν, ἢ οὐδὲ θιωτός
20 ἐσιν αὐτοῖς ὁ βίος· ἀλλ' διὰ καὶ ἡμεῖς τῷ πλήθει τῶν ζη-
τημάτων ἀποκναιοθέντες ταυτὸν πάσχομεν τοῖς κακοσίοις,
οἳ ἐπειδὴν πρὸς τι τῶν θρωμάτων ἀηδιοῦσιν, πρὸς πάντα
λόγον ὁμοίως, ὥσπερ ἐκείνοι πρὸς τροφήν, δυσχεραίνουσι.

1. Λκ 4, 30.

2. Ἰω 8, 59.

3. Ἐξ 19, 12.

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

1. Ὁ μὲν περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγος εἶνε αὐτὸς ποῦ ἐξετέθη. Καὶ ἔτσι διέφυγεν αὐτούς, ποῦ ἤθελον νὰ τὸν λιθοβολήσουν, διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν¹. Διότι ὁ Λόγος δὲν λιθοβολεῖται², ἀλλὰ λιθοβολεῖ, ὅταν θέλῃ, καὶ πλήττει μὲ σφενδονισμοὺς τὰ θηρία, τοὺς λόγους δηλαδὴ ποῦ κακῶς ἐπιβαίνουν ἐπὶ τοῦ ὄρου³. Ἄλλὰ τί ἔχεις νὰ εἰπῆς, λέγουν, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἀπὸ ποῦ μᾶς εἰσάγεις ἐπιπροσθέτως ἓνα Θεόν, ξένον καὶ ἀνεύρετον εἰς τὴν Γραφήν; Αὐτὸ τὸ εἶπαν ἤδη καὶ ὅσοι ἔχουν μικρὰν ἰδέαν περὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι ὅπως, καθὼς βλέπομεν, αἱ ὁδοὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἀφ' ἑνὸς διχάζονται μεταξύ των διακλαδιζόμενοι καὶ ἀφ' ἑτέρου συνενώνονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ αὐτούς ἐξ αἰτίας τοῦ πλοῦτου τῆς ἀσεβείας· καὶ αὐτοὶ ποῦ εἰς ἄλλα θέματα διχάζονται, εἰς ἄλλα συμφωνοῦν, ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ γνωρίζῃ σαφῶς ποῖοι συμφωνοῦν καὶ ποῖοι διαμάχονται.

2. Ἐχει ἀσφαλῶς καὶ κάποιαν δυσκολίαν ὁ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος, ὅχι μόνον διότι οἱ ἄνθρωποι ἀπέκαμαν εἰς τὰς περὶ τοῦ Υἱοῦ συζητήσεις καὶ στρέφονται μὲ μεγαλύτεραν ὀρμὴν νὰ τὰ βάλουν μὲ τὸ Πνεῦμα (διότι τὸ αἰσθάνονται ὡς ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ ἀσεβοῦν, εἰ δ' ἄλλως τοὺς εἶνε ὁ βίος ἀβίωτος), ἀλλὰ καὶ διότι καὶ ἡμεῖς, καταβληθέντες ἀπὸ τὴν πληθώραν τῶν ζητημάτων, ἐπάθαμεν ὅτι παθαίνουν οἱ κακῶς διατρεφόμενοι, οἱ ὅποιοι ὅταν ἀηδιάσουν μίαν τροφήν, σικαίνονται καὶ κάθε ἄλλην· καὶ ἡμεῖς ἐσικάθημεν κάθε συζήτησιν καὶ δὲν ἔχομεν ὄρεξιν

δμως διδότην τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ λόγος δραμεῖται, καὶ ὁ Θε-
 ὸς δοξασθήσεται. τὸ μὲν εὖν ἐπιμελῶς ἐξετάζειν καὶ διαι-
 ρεῖσθαι, ποσαχῶς ἢ τὸ Πνεῦμα ἢ τὸ ἅγιον παρὰ τῆς θείας Γρα-
 φῆ νοεῖται καὶ λέγεται, μετὰ τῶν προσφθρων τῆς θεωρίας
 5 μαρτυριῶν, καὶ ὁ τι παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως τὸ ἐξ ἀμφοῖν
 συνημμένον, λέγω δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐτέροις παρήσο-
 μεν, οἳ καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἡμῖν ταῦτα πεφιλοσοφήκασιν, ἐπεὶ
 καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐκείνοις. αὐτοὶ δὲ πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου
 τρεφόμεθα.

10 3. Οἱ μὲν οὖν, ὡς ξένον τινὰ θεὸν καὶ παρέγγραπτον
 εἰσαγόντων ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσχεραίνοντες, καὶ
 σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμματος, ἴστωσαν ἐκεῖ φοβού-
 μενοι φόβον, οὐ μὴ ἔσσι φόβος, καὶ σαφῶς γνωσκέτωσαν ὅ-
 τι ἔνδυμα τῆς ἀσεθείας ἐστὶν αὐτοῖς ἢ φιλία τοῦ γράμματος, οἷς
 15 δειχθήσεται μικρὸν ὑστερον, ἐπειδὴν τὰς ἐνοστάσεις αὐτῶν
 εἰς δύναμιν διελέγξωμεν ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον θαρροῦμεν τῆ
 Θεότητι τοῦ Πνεύματος, ὃ προσθεύομεν, ὥστε καὶ τῆς θεολο-
 γίας ἐντεῦθεν ἀρξόμεθα, τὰς αὐτὰς τῆς Τριάδος φωνὰς ἐφαρ-
 μόζοντες, καὶν τισι δοκῆ τολμηρότερον. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀλη-
 20 θινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον,
 ὃ Παιτήρ, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρω-
 πον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὃ Υἱός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθι-
 νόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον,
 ὃ ἄλλος Παράκλητος. ἦν, καὶ ἦν, καὶ ἦν ἄλλ' ἐν ἦν. φῶς, καὶ
 25 φῶς, καὶ φῶς, ἀλλ' ἐν φῶς, εἰς Θεός. τοῦτό ἐστιν ὃ καὶ Δαυὶδ
 ἐφαντάσθη πρότερον, λέγων Ἐν τῷ φωτὶ σου ὑφόμεθα φῶς.
 καὶ νῦν ἡμεῖς καὶ τεθεάμεθα καὶ κηρύσσομεν, ἐκ φωτός τοῦ

4. Β' Θε 3, 1.

5. Ψα 18, 5· 52, 6.

6. Ἰω 1, 9.

7. Ψα 85, 10.

8. Α' Ἰω 1, 8· 5.

δι' ἄλλας. Παρὰ ταῦτα ἄς μᾶς δώσῃ τὸ Πνεῦμα (λόγον), καὶ ὁ λόγος θὰ τρέξῃ καὶ ὁ Θεὸς θὰ δοξασθῆ⁴. Καὶ ἀφήνω μὲν εἰς ἄλλους νὰ ἐξετάσουν ἐπιμελῶς καὶ νὰ διακρίνουν, κατὰ πόσους τρόπους λέγεται καὶ ἐννοεῖται εἰς τὴν θείαν Γραφήν τὸ «πνεῦμα» ἢ τὸ «ἅγιον», καθὼς καὶ τὰ πρόσφορα διὰ τὴν ἐξέτασιν χωρία, καὶ τί σημαίνει ἐκτὸς αὐτῶν καὶ ἡ ἰδιάζουσα συνεκφορὰ τῶν δύο, ἢ ἔκφρασις δηλαδὴ «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», διότι ἐκεῖνοι τὰ ἐμελέτησαν αὐτὰ καλῶς δι' ἑαυτοὺς καὶ δι' ἡμᾶς, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς τὰ μελετῶμεν δι' ἐκείνους. Ὁ ἴδιος δὲ θὰ τραπῶ πρὸς τὰ ἀκόλουθα.

3. Καὶ ὅσοι μὲν δυσανασχετοῦν, διότι δῆθεν ἡμεῖς παρειαγόμεν ἕνα Θεὸν ξένον καὶ νόθως προστεθειμένον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὑπερμάχονται σφοδρῶς τοῦ γράμματος, πρέπει νὰ μάθουν ὅτι «φοβοῦνται ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει φόβος»⁵ καὶ νὰ γνωρίζουν σαφῶς ὅτι ἡ προσκόλλησις εἰς τὸ γράμμα τοὺς εἶνε ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας, ὅπως θὰ δεიχθῆ ὕστερ' ἀπὸ ὀλίγον, ὅταν θὰ θέσωμεν ὑπὸ δοκιμασίαν τὴν ἀντοχὴν τῶν ἀντιρρήσεών των. Ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν μὲ τόσην πεποίθησιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Πνεύματος, τοῦ ὁποίου εἴμεθα λάτρευς, ὥστε ἀπ' αὐτὸ θ' ἀρξίσωμεν καὶ τὴν θεολογίαν, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸ τὰ ἴδια χωρία πού ἀποδίδονται εἰς τὴν Τριάδα, καὶ ἂν ἀκόμη μερικοὶ τὸ θεωροῦν πολὺ τολμηρόν. «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον»⁶, ὁ Πατήρ. «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», ὁ Υἱός. «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», ὁ ἄλλος Παράκλητος. Ἦν καὶ ἦν καὶ ἦν· ἀλλ' ἦτο ἕνα. Φῶς καὶ φῶς καὶ φῶς, ἀλλ' ἕνα φῶς, ἕνας Θεός. Αὐτὸ εἶνε ἐκεῖνο πού καὶ ὁ Δαυῖδ κατενόησεν ἐκ τῶν προτέρων καὶ εἶπεν· «Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»⁷. Καὶ τώρα ἡμεῖς εἶδομεν καὶ κηρύσσομεν⁸ ὅτι τὸ «σου» σημαίνει τὸν

Πατὴρς φῶς καταλαμβάνοντες τὸν Υἱὸν ἐν φωτὶ τῷ Πνεύματι, σύντομον καὶ ἀπέριτον τῆς Τριάδος θεολογίαν. ὁ ἀθεϊῶν ἀθετεῖτω, ὁ ἀνομῶν ἀνομεῖτω ἡμεῖς δὲ νενοήκαμεν, κηρύσσομεν. ἐπ' ἕρος ὑψηλὸν ἀναθησόμεθα καὶ δοήσομεν, εἰ μὴ κάτωθεν ἀκουσίμεθα. ὑψώσομεν τὸ Πνεῦμα, οὐ φοβηθησόμεθα. εἰ δὲ καὶ φοβηθησόμεθα, ἡσυχάζοντες, οὐ κηρύσσοντες.

4. Εἰ ἦν διε οὐκ ἦν ὁ Πατήρ, ἦν διε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. εἰ ἦν διε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ἦν διε οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ τὸ ἐν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τὰ τρία. εἰ τὸ ἐν κάτω θάλλεις, 10 τολμῶ, καὶ λέγω, μηδὲ τὰ δύο θῆς ἄνω. τίς γὰρ ἀτελοῦς Θεότιτος θνητοῖς; μᾶλλον δὲ τίς Θεότιτος, εἰ μὴ τελεία; τελεία δὲ πῶς, ἢ λείπει τι πρὸς τελείωσιν; λείπει δὲ πῶς, μὴ ἐχούση τὸ ἅγιον ἔχει δ' ἂν πῶς, μὴ τοῦτο ἔχουσα; εἰ γὰρ 15 ἄλλη τις παρὰ τοῦτο ἢ ἀγιότης, καὶ ἢ τις αὕτη νοεῖται, λέγω τίς ἢ εἴπερ ἢ αὕτη, πῶς οὐκ ἀπ' ἀρχῆς; ὡπερ ἄμεινον ὄν τῷ Θεῷ εἶναι ποτε ἀτελεῖ, καὶ δίχα τοῦ Πνεύματος. εἰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς ἦν, μετ' ἐμοῦ τέτακται, καὶ εἰ μικρὸν πρὸ ἐμοῦ. χρόνον γὰρ ἀπὸ Θεοῦ τεμνόμεθα. εἰ τέτακται μετ' ἐμοῦ, 20 πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεόν, ἢ πῶς συνάπτει Θεότιτος;

5. Μᾶλλον δὲ φιλοσοφήσω σοι περὶ αὐτοῦ μικρὸν ἄνωθεν. περὶ Τριάδος γὰρ καὶ πρότερον διειλήφαμεν. τὸ Πνεῦ-

9. Ἦσ 21, 2.

10. Ἦσ 40, 2.

11 Α' Ἰω 1, 1.

Πατέρα, τὸ φῶς ἐξ οὗ τὸ «φῶς» ὁ Υἱός, «ἐν τῇ φωτὶ» δηλονότι τῇ Πνεύματι· αὐτὴν τὴν σύντομον καὶ ἀπέριπτον θεολογίαν τῆς Τριάδος κηρύσσομεν. Ὅποιος δὲν παραδέχεται, ἄς μὴ παραδέχεται, ὅποιος παρανομεῖ, ἄς παρανομεῖ· ἡμεῖς κηρύσσομεν αὐτὸ πού ἐννοήσαμεν. Ἄν δὲν ἀκουόμεθα μέχρι κάτω, θ' ἀναβῶμεν εἰς ὄρος ὑψηλόν¹⁰ καὶ θὰ βοήσωμεν ἀπ' ἐκεῖ. Θὰ ὑψώσωμεν τὸ Πνεῦμα, δὲν θὰ φοβηθῶμεν. Καὶ ἂν φοβηθῶμεν, θὰ φοβηθῶμεν διὰ τὴν σιωπὴν καὶ ὄχι διὰ τὴν διακήρυξιν.

4. Ἄν ὑπῆρχε χρόνος πού δὲν ὑπῆρχεν ὁ Πατήρ, ὑπῆρχε χρόνος πού δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός. Ἄν ὑπῆρχε χρόνος πού δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, ὑπῆρχε χρόνος πού δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄν τὸ ἕνα «ἦν ἀπ' ἀρχῆς»¹¹, ἦσαν καὶ τὰ τρία. Ἄν βάζῃς τὸ ἕνα εἰς κατωτέραν μοῖραν, τολμῶ καὶ λέγω νὰ μὴ θάλῃς καὶ τὰ ἄλλα δύο εἰς ἀνωτέραν. Τί τὸ ὄφελος μᾶς ἀτελοῦς θεότητος; ἢ μᾶλλον τί θεότης εἶνε, ἂν δὲν εἶνε τελεία; Καὶ πῶς θὰ εἶνε τελεία, ὅταν τῆς λείπῃ κάτι, διὰ νὰ γίνῃ τελεία; Καὶ τῆς λείπει ὀπωσδήποτε, ἂν δὲν ἔχη τὸ «ἅγιον». Καὶ πῶς νὰ τὸ ἔχη, ἂν δὲν ἔχη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἄν ἡ ἀγιότης εἶνε κάτι ἄλλο ἔξω ἀπ' αὐτό, καὶ ποῖα νοεῖται ὅτι εἶνε αὐτή, ἄς μᾶς τὸ εἰπῇ ἕνας. Ἡ ἂν εἶνε ἡ ἴδια, τότε πῶς δὲν εἶνε ἐξ ἀρχῆς; Ἐκτός ἂν ἦτο προτιμότερον διὰ τὸν Θεὸν νὰ ἐχρημάτιζε κάποτε ἀτελῆς καὶ ἄνευ τοῦ Πνεύματος. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ Πνεῦμα ἐξ ἀρχῆς, τότε τάσσεται εἰς τὴν μοῖραν ἐμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καὶ κατὰ τι προγενέστερόν μου. Διότι ὁ χρόνος μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ ἂν τάσσεται μαζί μου, τότε πῶς μὲ κάνει θεόν καὶ πῶς μὲ ἐνώνει μὲ τὴν θεότητα;

5. Ἡ μᾶλλον θὰ σοῦ φιλοσοφήσω περὶ αὐτοῦ ὀλίγον εἰσαγωγικῶς. Ἄλλως τε καὶ προηγουμένως ὠμλήσαμεν

μα τὸ ἅγιον σαδδουκαῖοι μὲν οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν ἐνόμισαν· οὐδὲ γὰρ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀνάστασιν οὐκ οἶδ' ὄθεν τὰς τοσαύτας περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἐν τῇ παλαιᾷ διαπιύσαντες. Ἑλλήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι, καὶ μᾶλλον ἡμῖν προσεγγί-
 5 σαντες, ἐφραντάσθησαν μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· περὶ δὲ τὴν κλη-
 σιν διηνέχθησαν, νοῦν τοῦ παντός, καὶ τὸν θύραθεν νοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύσαντες. τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σοφῶν οἱ μὲν ἐνέργειαν τοῦτο ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν, οἱ δὲ οὐκ ἔγνωσαν ὁπότερον τούτων, αἰδοῖ τῆς Γραφῆς, ὡς
 10 φασιν, ὡς οὐδέτερον σαφῶς δηλωσάσης. καὶ διὰ τοῦτο οὐτε σέβουσι, οὐτε ἀτιμάζουσι, μέσως πως περὶ αὐτοῦ διακείμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀθλίως. καὶ τῶν Θεὸν ὑπειληφόντων οἱ μὲν ἄχρι διανοίας εἰσὶν εὐσεβεῖς, οἱ δὲ τολμῶσιν εὐσεβεῖν καὶ τοῖς χεῖλεσιν. ἄλλων δὲ ἤκουσα μειρούστων Θεότητα σο-
 15 φωτέρων, οἱ τρία μὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦσι τὰ νοούμενα, τοσοῦτον δὲ ἀλλήλων διέστησαν, ὡς τὸ μὲν καὶ οὐσία καὶ δυνάμει ποιεῖν ἀόριστον τὸ δὲ δυνάμει μὲν, οὐκ οὐσία δὲ τὸ δὲ ἀμφοτέροις περιγραφτόν ἄλλον τρόπον μιμούμενοι τοὺς δημιουργὸν καὶ συνεργὸν καὶ λειτουργὸν ὀνομάζοντας, καὶ τὴν
 20 ἐν τοῖς ὀνόμασι τάξιν καὶ χάριν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν εἶναι νομίζοντας.

12. Πρξ 23, 8. «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σαδδουκαῖοι μὲν οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν ἐνόμισαν». Ἀναφέρεται εἰς τὸ χωρίον τῶν Πρῶτων 23, 8 «Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν μήτε ἀγγέλον μήτε πνεῦμα», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι οἱ σαδδουκαῖοι ἔλεγον ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀνάστασις, οὔτε ἀγγελοι, οὔτε πνεῦμα, δηλαδὴ πνεύματα ἀνθρώπων ψυχαί. Ὁ Γρηγόριος ὁμοίως νομίζει ὅτι ὁ εὐαγγελιστής, ἐννοεῖ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ σαδδουκαῖοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνοῦνται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διότι οὔτε κθν ἐγνώριζαν, ἂν ὑπάρχη Πνεῦμα ἅγιον οὔτε αὐτοὶ οὔτε ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀφοῦ δὲν εἶχεν ἀκώμη ἀποκαλυφθῆ.

13. «Ἑλλήνων οἱ θεολογικώτεροι». Ὁ Ἡλίας Κρήτης σχολιάζει «Θεολόγοι μὲν σὺν παρ' Ἑλλήσι Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης καὶ πρὸ τούτων Ἐρμῆς, ὁ ἐπικληθεὶς παρ' ἐκείνοις τρισμέγιστος καὶ πρὸς τούτοις ἢ μετὰ τούτους ἕτεροὶ τινες· Θεολογικώτεροι δὲ πάντων Πλά-

περὶ Τριάδος. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἱ μὲν Σαδδουκαῖοι ἐφρόνουσι ὅτι οὔτε κἀν ὑπάρχει· διότι ἐφρόνουσι ὅτι οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀνάστασις ὑπάρχει¹³. Δὲν γνωρίζω ποῦ ἐστηρίχθησαν καὶ ἀπέπτυσαν τόσον πολλὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Οἱ δὲ θεολογικώτεροι ἐκ τῶν Ἑλλήνων¹⁴ εἰδωλολατρῶν καὶ μάλιστα αὐτοὶ ποῦ μᾶς πλησιάζουν περισσότερο, τὸ ἐφαντάσθησαν μὲν, ὅπως ἐγὼ νομίζω, ἀλλὰ διεφώνησαν εἰς τὴν ὀνομασίαν, καὶ τὸ ὠνόμασαν «νοῦν τοῦ παντός» ἢ «θύραθεν νοῦν», καὶ τὰ παρόμοια. Ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν σοφῶν ἄλλοι μὲν τὸ ἐθεώρησαν ἐνέργειαν, ἄλλοι δὲ κτίσμα, ἄλλοι δὲ Θεόν, ἄλλοι δὲ δὲν ἀπεφάσιον τί ἐξ ὧν αὐτῶν ἀπὸ σεβασμῶν, καθὼς λέγουσι, πρὸς τὸ κείμενον τῆς Γραφῆς, ἡ ὁποία τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν προσδιώρισε σαφῶς. Καὶ διὰ τοῦτο οὔτε τὸ λατρεύουσι οὔτε τὸ ἀπορρίπτουσι εἰς τὴν ἀτιμίαν, ἀλλὰ κρατοῦν ἀπέναντί του μίαν μέσῃν στάσει ἢ μᾶλλον πολὺ ἀθλίαν. Ἐξ ὧν πάλιν τὸ δέχονται ὡς Θεόν, ἄλλοι μὲν προχωροῦν εἰς τὴν εὐσεβειαν αὐτῆν μόνον μέχρι διανοίας, ἄλλοι δὲ τολμοῦν νὰ προχωρήσουσι μέχρι καὶ ὁμολογίας. Ἐκὼ δὲ ἀκουστὰ καὶ περὶ ἄλλων, σοφωτέρων αὐτῶν, ὅτι διαβαθμίζουν τὴν θεότητα καὶ ὁμολογοῦν ὅτι παρ' ἡμῖν τρία μὲν εἶνε τὰ ἐννοούμενα ὡς θεότης, ἀλλὰ διαφέρουν μεταξύ των τόσον, ὥστε τὸ μὲν τὸ θέλουσι ἀπεριόριστον καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, τὸ δὲ ἀπεριόριστον μὲν κατὰ τὴν δύναμιν ἀλλ' ὄχι καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ κατ' ἀμφοτέρα περιωρισμένον· αὐτοὶ μὲ ἄλλα λόγια λέγουσι ὅτι λέγουσι καὶ ἐκεῖνοι ποῦ τὰ ὀνομάζουσι δημιουργὸν¹⁴ καὶ συνεργὸν καὶ λειτουργὸν, καὶ φρονοῦν ὅτι ἡ ὀνομαστικὴ κατάταξις καὶ ἀξία ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὰ πράγματα.

των τε καὶ Ἀριστοτέλης.

14. «Δημιουργόν». Ἡ λέξις ἐδῶ σημαίνει δοσθός, ὑπηρέτης, ὁ τεχνίτης, ὁ ὑπὸ ἀρχιτέκτονα.

6. Ἡμῖν δὲ πρὸς μὲν τοὺς οὐδὲ εἶναι ὑπειληφίας οὐ-
 δεις λόγος, ἢ τοὺς ληροῦντας ἐν Ἑλλησιν. μηδὲ γὰρ ἁμαρτω-
 λῶν ἐλαίῳ πιανθείημεν εἰς τὸν λόγον. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους
 οὕτω διαλεξόμεθα. τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ τῶν καθ' ἑαυτὸ
 5 ὑφροσθηκῶν πάντως ὑποθετέον, ἢ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμέ-
 νων· ὧν τὸ μὲν οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ
 δὲ συμβεβηκός. εἰ μὲν οὖν συμβέβηκεν, ἐνέργεια τοῦτο ἂν εἴη
 Θεοῦ. τί γὰρ ἕτερον, ἢ τίνος; τοῦτο γὰρ πως μᾶλλον καὶ
 φεύγει σύνθεσιν. καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται δῆλον ὅτι,
 10 οὐκ ἐνεργήσεται, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται. τοιοῦτον
 γὰρ ἢ ἐνέργεια. πῶς οὖν ἐνεργεῖ καὶ τάδε λέγει καὶ ἀφο-
 ρίζει καὶ λυπεῖται καὶ παροξύνεται καὶ ὄσα κινουμένου σα-
 φῶς ἐστίν, οὐ κινήσεως; εἰ δὲ οὐσία τις οὐ τῶν περὶ τὴν
 οὐσίαν, ἦτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται, ἢ Θεός; μέσον γὰρ τι
 15 τοῦτων, ἦτοι μηδειτέρου μετέχον, ἢ ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδ'
 ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάτιοντες ἐννοήσαιεν. ἀλλ' εἰ μὲν
 κτίσμα, πῶς εἰς αὐτὸ πιστεύομεν, ἢ ἐν αὐτῷ τελειούμεθα;
 οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι πιστεύειν εἰς τι, καὶ περὶ αὐτοῦ πιστεύειν.
 τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ Θεότητος, τὸ δὲ παντός πράγματος. εἰ δὲ
 20 Θεός, ἀλλ' οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύνδουλον, οὐδ' ὀ-
 λως τι τῶν ταπεινῶν ὀνομάτων.

15. Ψα 140, 5.

16. Πρξ 18, 2.

17. Ἐφ 4, 80.

18. Ἦσ 68, 10.

19. «Τραγελάφους» Τραγελάφοι, φανταστικά τέρατα τῶν ἀρχαίων (τράγος + ἔλαφος), μὲ τὰ ὁποῖα ἤθελαν νὰ ἐκφράσουν τὰ ἀνυπόστατα πράγματα, τὰ «παχειὰ λόγια», ὅπως λέγομεν ἡμεῖς σήμερον ἐπράσινα ἄλογα.

6. Ἡμεῖς ὅμως κατ' ἀρχὴν οὔτε κἀν ἀπευθυνόμεθα πρὸς τοὺς φρονοῦντας, ὅτι οὔτε κἀν ὑπάρχει, ἢ πρὸς τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων φλυαροῦντας. Νὰ μᾶς λείπη τὸ «ἐλαιον ἀμαρτωλῶν»¹⁶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τοῦ λόγου μας. Πρὸς τοὺς ἄλλους ὅμως ἔχομεν νὰ εἴπωμεν τὰ ἐξῆς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ἢ ἐξ αὐτῶν ποὺ ὑπάρχουν καθ' ἑαυτὰ ἢ ἐξ αὐτῶν ποὺ θεωροῦνται ἐπὶ ἄλλου τινός· ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικοί ὀνομάζουν οὐσίαν, τὸ δὲ δεύτερον συμβεβηκός. Καὶ ἂν μὲν εἶνε συμβεβηκός, θὰ πρέπη νὰ εἶνε ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ· τί ἄλλο θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε καὶ τίνος; διότι ἔτσι διαφεύγομεν κάπως περισσώτερον τὸ λάθος νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν Θεὸν σύνθετον. Καὶ ἂν εἶνε ἐνέργεια, εἶνε φανερόν ὅτι θὰ τεθῆ, δὲν θὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν, καὶ θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ μόλις παύσῃ νὰ ἐνεργῆται· διότι τέτοια εἶνε ἡ ἐνέργεια. Πῶς ὅμως ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα καὶ λέγει αὐτὰ καὶ αὐτὰ καὶ ἀποχωρίζει¹⁶ καὶ λυπεῖται¹⁷ καὶ παροργίζεται¹⁸ καὶ ἔχει σαφῶς τὰ γνωρίσματα ἐνός ποὺ κινεῖται καὶ ὄχι μᾶς κινήσεως; Ἐὰν ὅμως (τὸ Πνεῦμα) εἶνε μία οὐσία καὶ ὄχι κάτι ποὺ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν οὐσίαν, τότε πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἢ κτίσμα ἢ Θεός. Διότι κάτι ἐνδιάμεσον αὐτῶν, δηλαδὴ νὰ μὴ ἔχῃ σχέσιν οὔτε μὲ τὸ ἓνα οὔτε μὲ τὸ ἄλλο, ἢ νὰ εἶνε σύνθετον καὶ ἐκ τοῦ ἐνός καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου, δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ φαντασθοῦν οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ πλάθουν τοὺς τραγελάφους¹⁹. Ἄλλ' ἔὰν μὲν εἶνε κτίσμα, πῶς πιστεύομεν εἰς αὐτό; Ἡ πῶς τελειοποιούμεθα δι' αὐτοῦ; Διότι δὲν εἶνε τὸ ἴδιον τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς κάτι καὶ τὸ νὰ πιστεύωμεν διὰ κάτι. Διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶνε πίστις ἀναφερομένη εἰς τὴν θεότητα, τὸ δὲ δεύτερον πίστις ἀναφερομένη εἰς κάθε πρᾶγμα. Ἐὰν δὲ (τὸ Πνεῦμα) εἶνε Θεός, τότε δὲν εἶνε κτίσμα οὔτε δημιούργημα οὔτε σύνδουλον οὔτε ὅτιδήποτε ἄλλο μὲ κατωτέρα ἀξίαν.

7. Ἐπιταῦθα σὸς ὁ λόγος· αἱ σφενδόναι πεμπέσθωσαν, οἱ συλλογισμοὶ πλεκέσθωσαν. ἢ ἀγέννητον πάντως ἢ γεννητόν. καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, δύο τὰ ἀναρχα. εἰ δὲ γεννητόν, ὑποδαίρει πάλιν ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτο, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. καὶ εἰ 5 μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, υἱοὶ δύο καὶ ἀδελφοί. οὐ δέ μοι πλάιτε καὶ διδύμοι, εἰ βούλει, ἢ τὸν μὲν πρεσβύτερον, τὸν δὲ νεώτερον· ἐπειδὴ λίαν εἰ φιλοσώματος. εἰ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, πέφηνε, φησί, καὶ υἱωνὸς ἡμῖν Θεός· οὐ τί ἂν γένοιτο παραδοξότερον; ταῦτα μὲν οὖν οἱ σοφοὶ τοῦ κακοποιῆσαι, τὰ δὲ 10 ἀγαθὰ γράφειν οὐ θέλοντες. ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐώρων ἀναγκαίαν τὴν διαίρεσιν, ἐδεξάμην ἂν τὰ πράγματα, οὐ φοβηθεὶς τὰ ὀνόματα. οὐ γάρ, ἐπειδὴ κατὰ τινα σχέσιν ὑψηλοτέραν Υἱὸς ὁ Υἱός, οὐ δυνηθέντων ἡμῶν ἄλλως ἢ οὕτως ἐνδείξασθαι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιον, ἤδη καὶ πάσας οἰητέον ἀναγκαῖον 15 εἶναι τὰς κάτω κλήσεις, καὶ τῆς ἡμετέρας συγγενείας, μεταφέρειν ἐπὶ τὸ Θεῖον. ἢ τὰχα ἂν σὺ γε καὶ ἄρρενα τὸν Θεὸν ἡμῖν ὑπολάβοις, κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, διὲ Θεὸς ὀνομάζεται καὶ Πατήρ; καὶ θηλύ τι τὴν Θεότητα δοον ἐπὶ ταῖς κλήσεσι; καὶ τὸ Πνεῦμα οὐδέτερον, διὲ μὴ γεννητικόν; εἰ δέ σοι καὶ 20 τοῦτο παιχθεῖη, τῇ ἑαυτοῦ θελήσει τὸν Θεὸν συγγενόμενον, κατὰ τοὺς παλαιοὺς λήρους καὶ μύθους, γεννήσασθαι τὸν Υἱόν, εἰσῆχθη τις ἡμῖν καὶ Μαρκίωνος καὶ Οὐαλεντίνου Θεὸς ἄρρενόθηλος, τοῦ τοὺς καινοὺς αἰῶνας ἀναινωπώσαντος.

8. Ἐπεὶ δέ σου τὴν πρώτην διαίρεσιν οὐ δεχόμεθα, τὴν

20. Ἰε 4, 22. Πρὸβλ. Ῥω 16, 19.

21. «Ἄρρενόθηλος». Ἔτσι «ἀρρενοθήλεις», δηλαδή «ἀρρενοκοθήλικοι», ἐξαπακτροῖζοντο οἱ θεοὶ τῶν γνωστικῶν, οἱ λεγόμενοι «Αἰῶνες». Αἱ γνωστικαὶ αἰρέσεις ἐθεοποιοῦν τὰ σαρκικὰ πάθη καὶ ὄργια.

22. «Μαρκίων». Αἰρεσιάρχης γνωστικῆς αἰρέσεως ἀκμάσας περὶ τὸ ἔτος 140.

23. «Οὐαλεντίνος». Αἰρεσιάρχης γνωστικῆς αἰρέσεως ἀκμάσας ὀλίγον πρὸ τοῦ Μαρκίωνος.

7. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔχεις τὸν λόγον· βάλε μὲ τὰς σφενδόνας σου, πλέξε τοὺς συλλογισμοὺς σου. Ὅπως ἴσως ποτε τὸ Πνεῦμα εἶνε ἢ ἀγέννητον ἢ γεννητόν. Καὶ ἐὰν μὲν εἶνε ἀγέννητον, τότε δύο εἶνε τὰ ἀναρχα (ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα). Ἐὰν ὁμοίως εἶνε γεννητόν, κάμε νέαν διαίρεσιν· ἢ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐγεννήθη ἢ ἀπὸ τὸν Υἱόν. Καὶ ἐὰν μὲν ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὑπάρχουν δύο Υἱοί, καὶ εἶνε ἀδελφοί. Σὺ δέ, ἐὰν θέλῃς, μὴ τοὺς κάνεις καὶ διδύμους ἢ τὸν μὲν ἕνα μεγαλύτερον, τὸν δὲ ἄλλον νεώτερον, ἐπειδὴ πολὺ ἀρέσκεσαι νὰ ὁμιλῇς σωματικά. Ἐὰν δὲ εἰπῇς ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἔχομεν καὶ Θεὸν ἕγγονον. Ἐκ τούτου αὐτὸν τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ παραδοξότερον; Αὐτὰ λοιπὸν τὰ λέγουσιν οἱ σοφοὶ εἰς τὸ νὰ κάνουν κακόν²², ἐνῶ τὰ καλὰ δὲν θέλουν νὰ τὰ γράφουν. Ἐγὼ δέ, ἐὰν μὲν ἔβλεπα ὅτι εἶνε ἀναγκαῖα ἢ διαίρεσις, θὰ ἐδεχόμην τὰ πράγματα, χωρὶς κἄν νὰ φοβοῦμαι τὰς λέξεις. Διότι δὲν πρέπει, ἐπειδὴ κατὰ κάποιαν σχέσιν ἀνωτέραν ὁ Υἱὸς εἶνε Υἱός, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμπορέσαμεν δι' ἄλλου τρόπου παρὰ ἔτσι νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ὅτι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι εἶνε ὁμοούσιος, νὰ νομίζωμεν ὅτι ἤδη πρέπει ὅπως ἴσως ποτε καὶ ἄλλας τὰς ἀνθρωπίνους καὶ τῆς ἰδικῆς μας συγγενείας ὀνομασίας νὰ τὰς ἐφαρμόσωμεν καὶ εἰς τὸ θεῖον. Μήπως θὰ ἐθεωροῦσες τὸν Θεὸν ὡς ἄρρενα, ἐπειδὴ δηλαδὴ ὀνομάζεται «Θεὸς» καὶ «Πατὴρ»; Καὶ θῆλυ τὴν θεότητα λόγῳ τῶν ὀνομασιῶν; Καὶ τὸ Πνεῦμα οὐδέτερον, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ γεννᾷ; Τότε ἔχεις νὰ παίξῃς καὶ μὲ τὸ ἐξῆς πὺρ εἶνε ἀνάλογον πρὸς τοὺς ἀρχαίους λήρους καὶ μύθους ὅτι ὁ Θεὸς συνενώθη μὲ τὴν θέλησίν του καὶ ἐγέννησε τὸν Υἱόν· ἔτσι μᾶς εἰσάγεις καὶ ἕνα νέον Θεὸν ἀρρενόθηλον²³, τοῦ Μαρκίωνος²⁴ καὶ τοῦ Βαλεντίνου²⁵, ὁ ὁποῖος διειτύπωσε τὴν θεωρίαν μὲ τοὺς καινούργιους αἰῶνας.

8. Ἐκ τούτου λοιπὸν ἀπορρίπτομεν τὴν πρώτην σου διαί-

μηδὲν ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον ὑπολαμβάνουσαν, αὐτίκα
 οὐκ ἔχουσι σοὶ μετὰ τῆς σεμνῆς διαιρέσεως οἱ ἀδελφοὶ καὶ
 οἱ υἱοὶ, ὡσπερ τινὸς δεσμοῦ πολυτλόκου τῆς πρώτης ἀρχῆς
 διαλυθείσης συνδιαλυθέντες, καὶ τῆς θεολογίας ὑποχωρήσαν-
 5 τες. ποῦ γὰρ θῆσῃς τὸ ἐκπορευτὸν, εἰπέ μοι, μέσον ἀναφα-
 νέν τῆς σῆς διαιρέσεως, καὶ παρὰ κρείσσονος ἢ κατὰ σὲ θεο-
 λόγου, τοῦ σωτήρος ἡμῶν εἰσαγόμενον; εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἐ-
 κείνην τῶν σῶν ἐξεῖλες εὐαγγελίων, διὰ τὴν τρίτην σου δια-
 θήκην, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται
 10 δὲ καθ' ὅσον μὲν ἐκεῖθεν ἐκπορεύεται, οὗ κτίσμα καθ' ὅσον δὲ
 οὗ γεννητὸν, οὐχ Υἱός· καθ' ὅσον δὲ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ
 μέσον Θεός. καὶ οὕτω σου τὰς τῶν συλλογισμῶν ἀρκυς δια-
 φυγῶν, Θεὸς ἀναπέφηγε τῶν σῶν διαιρέσεων ἰσχυρότερος.
 τίς οὖν ἢ ἐκπόρευσις; εἰπέ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς,
 15 καὶ γὰρ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἐκπόρευ-
 σιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτίσομεν ἄμφω εἰς Θεοῦ μν-
 σιτήρια παρακύπτοντες· καὶ ταῦτα ἴνες; οἱ μὴδὲ τὰ ἐν πο-
 οῖν εἰδέναι δυνάμενοι, μὴδὲ ψάμμοι θαλασσῶν, καὶ σταγόνας
 θειοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμεῖσθαι, μὴ διτι γε Θεοῦ
 20 δάθεσιν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὐτως ἀρρήτου
 καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως.

9. Τί οὖν ἐστί, φησὶν, δὲ λείπει τῷ Πνεύματι, πρὸς τὸ
 εἶναι Υἱόν; εἰ γὰρ μὴ λείπον τι ἦν, Υἱὸς ἂν ἦν. οὗ λείπειν
 φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐλλιπίης Θεός· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἴν' οὐ-

24. Ἰω 15, 26.

25. Α' Κο 2, 10.

ρεσιν, ἡ ὁποία δὲν δέχεται τίποτε τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου, πάραυτα ἐξαφανίζονται οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι μὲ τὴν σοβαροφανῆ διαίρεσιν. Διελύθησαν ὅλοι μαζὶ καὶ ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὸν κῶρον τῆς θεολογίας, ὅπως διαλύεται ἕνας πολὺπλοκος κόμβος, ὅταν λυθῇ ἡ πρώτη ἀρχὴ του. Διότι, εἶπέ μου, ποῦ θὰ τοποθετήσης τὴν ἐκπόρευσιν, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη ὡς ἐνδιάμεσος τῆς διαιρέσεώς σου καὶ πού εἰσάγεται ἀπὸ θεολόγον ἀνώτερόν σου, δηλαδή τὸν Σωτήρᾶ μας; Ἐκτὸς ἐὰν διέγραψες πρὸς χάριν τῆς τρίτης διαθήκης σου ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιόν σου τὸν λόγον τοῦτον «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»²⁴. τοῦτο, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐκπορεύεται, δὲν εἶνε κτίσμα· ἐπειδὴ δὲν εἶνε γεννητόν, δὲν εἶνε Υἱός· ἐπειδὴ εἶνε ἐνδιάμεσον μεταξὺ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου, εἶνε Θεός. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ διέφυγε τὰς παγίδας τῶν συλλογισμῶν σου ἀπεδείχθη Θεὸς ἰσχυρότερος ἀπὸ τὰς διαιρέσεις σου. Τί λοιπὸν εἶνε ἡ ἐκπόρευσις; Εἶπέ μου σὺ τί εἶνε ἡ ἀγεννησία τοῦ Πατρὸς καὶ ἐγὼ θὰ ὀμιλήσω διὰ τὴν φύσιν τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Πνεύματος, καὶ θὰ παραφρονήσωμεν καὶ οἱ δύο μὲ τὸ νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ ποῖοι; Ἡμεῖς, ποῦ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ γνωρίσωμεν οὔτε ὅσα εἶνε μπροστὰ εἰς τὰ πόδια μας, ποῦ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μετρήσωμεν οὔτε τὴν ἄμμον τῶν θαλασσῶν οὔτε τὰς σταγόνας τῆς βροχῆς οὔτε τὰς ἡμέρας τῆς αἰωνιότητος, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ εἰσέλθωμεν μέσα εἰς τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ²⁵, καὶ νὰ περιγράψωμεν τὴν τόσον ἀνέκφραστον καὶ ὑπέρλογον φύσιν.

9. Τί λοιπὸν εἶνε αὐτό, λέγει, ποῦ λείπει ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, διὰ νὰ γίνῃ Υἱός; Διότι, ἐὰν δὲν ἔλειπε κάτι, θὰ ἦτο Υἱός. Λέγομεν ὅτι δὲν λείπει. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶνε ἑλλειπῆς Θεός· ἀλλὰ ἡ διαφορὰ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν, διὰ νὰ

τως εἶπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον
 αὐτῶν κατὰ τὴν κληοῖν πεποίηκεν. οὐδὲ γὰρ τῷ Υἱῷ λείπει
 τι πρὸς τὸ εἶναι Πατέρα, (οὐδὲ γὰρ ἔλλειψις ἢ υἰότης),
 ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο Πατὴρ, ἢ οὕτω γε καὶ τῷ Πατρὶ λείπει
 5 τι πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν· οὐ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατὴρ. ἀλλ' οὐκ ἐλλεί-
 ψως ταῦτά ποθεν, οὐδὲ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ὑφέσεως· αὐ-
 τὸ δὲ τὸ μὴ γεγεννηθῆναι, καὶ τὸ γεγεννηθῆναι, καὶ τὸ ἐκπο-
 ρεύεσθαι, τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ δὲ τοῦθ' ὅπερ
 λέγεται Πνεῦμα ἅγιον προσηγόρευσεν, ἵνα τὸ ἀούχυτον σφύ-
 10 ζῆται τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ φύσει τε καὶ ἀξία
 τῆς Θεότητος. οὐτε γὰρ ὁ Υἱὸς Πατὴρ, εἰς γὰρ Πατὴρ, ἀλλ'
 ὅπερ ὁ Πατὴρ· οὐτε τὸ Πνεῦμα Υἱὸς διὲκ τοῦ Θεοῦ, εἰς
 γὰρ ὁ μονογενής, ἀλλ' ὅπερ ὁ Υἱός· ἐν τὰ τρία τῇ Θεότητι,
 καὶ τὸ ἐν τρία ταῖς ἰδιότησιν· ἵνα μήτε τὸ ἐν Σαβέλλιον ᾗ,
 15 μήτε τὰ τρία τῆς πονηρᾶς νῦν διαιρέσεως.

10. Τί οὖν; Θεὸς τὸ Πνεῦμα; πάντῃ γε. τί οὖν, ὁμο-
 ούσιον; εἴπερ Θεός. δὸς οὖν μοί, φησί, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ
 μὲν Υἱόν, τὸ δὲ οὐχ Υἱόν, εἶτα ὁμοούσια, καὶ δέχομαι Θεὸν
 καὶ Θεόν. δὸς μοι καὶ οὐ Θεὸν ἄλλον, καὶ φύσιν Θεοῦ καὶ
 20 δώσω σοι τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων τε
 καὶ πραγμάτων. εἰ δὲ εἰς ὁ Θεός τε καὶ μία φύσις ἢ ἀνω-
 τάτω, πόθεν παραστήσω σοι τὴν ὁμοίωσιν; ἢ ζητεῖς πάλιν
 ἐκ τῶν κάτω καὶ τῶν περὶ σέ; λίαν μὲν αἰσχρόν, καὶ οὐκ
 αἰσχρόν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπιεικῶς, ἐκ τῶν κάτω

26. «Σαβέλλιος». Αἰρεσιάρχης τοῦ Γ' αἰῶνος, ἐδίδασκειν, ὅτι ὁ
 Θεὸς εἶνε ἓνα πρόσωπον, ἐμφανιζόμενος εἰς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ και-
 ροὺς ὑπὸ διάφορα προσώπια, ὡς Πατὴρ, ὡς Υἱός, ὡς Πνεῦμα ἅγιον.

ὀμιλήσω ἔτσι, ἢ ἡ διαφορὰ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου προσώπου ἔκαμε διαφορετικὴν καὶ τὴν ὀνομασίαν. Διότι οὔτε ἀπὸ τὸν Υἱὸν λείπει κάτι, διὰ νὰ εἶνε Πατὴρ, — διότι δὲν εἶνε ἔλλειψις ἢ υἰότης, — καὶ ὅμως δὲν εἶνε Πατὴρ. Ἔτσι βεβαίως οὔτε καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα λείπει κάτι διὰ νὰ εἶνε Υἱός· καὶ ὅμως δὲν εἶνε Υἱός ὁ Πατὴρ. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ὀφείλονται εἰς κάποιαν ἔλλειψιν οὔτε εἰς μείωσιν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν. Αὐτὸ δὲ τὸ «δὲν ἐγεννήθη» καὶ τὸ «ἐγεννήθη» καὶ τὸ «ἐκπορεύεται» τὸ ἐχαρακτηρίσαμεν ἀντιστοίχως Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται, διὰ νὰ διατηρῆται τὸ ἀσύγχυτον τῶν τριῶν ὑποστάσεων μέσα εἰς τὴν μίαν φύσιν καὶ τὸ ἕνα ἀξίωμα τῆς θεότητος. Διότι οὔτε ὁ Υἱός εἶνε Πατὴρ — ἕνας εἶνε ὁ Πατὴρ —, ἀλλ' εἶνε αὐτὸ ποῦ ἀκριβῶς εἶνε ὁ Πατὴρ. Οὔτε τὸ Πνεῦμα εἶνε Υἱός, ἐπειδὴ προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ — διότι ἕνας εἶνε ὁ μονογενὴς Υἱός —, ἀλλ' εἶνε αὐτὸ ποῦ ἀκριβῶς εἶνε ὁ Υἱός. Κατὰ τὴν θεότητα τὰ τρία εἶνε ἕνα καὶ τὸ ἕνα εἶνε τρία εἰς τὰς ιδιότητες, ὥστε οὔτε τὸ ἕνα νὰ εἶνε κατὰ τὴν αἴρεσιν τοῦ Σαβελλίου**, οὔτε τὰ τρία νὰ εἶνε κατὰ τὴν πονηρὰν αὐτὴν ἐδῶ διαίρεσιν.

10. Τί λοιπόν; Θεός εἶνε τὸ Πνεῦμα; Βεβαιότατα. Τί λοιπόν καὶ ὁμοῦσιον; Βεβαίως, ἀφοῦ εἶνε Θεός. Τότε, λέγει, ἀπόδειξέ μου πῶς ἀπὸ τὸν ἴδιον Θεὸν τὸ μὲν ἕνα εἶνε Υἱός, τὸ δὲ ἄλλο ὄχι Υἱός, ἂν καὶ ὁμοῦσιον, καὶ δέχομαι καὶ τὸ ἕνα Θεὸν καὶ τὸ ἄλλο Θεόν. Ἀπόδειξέ μου καὶ σὺ ὅτι ἄλλο Θεός καὶ ἄλλο φύσις Θεοῦ, καὶ θὰ σοῦ ἀποδείξω πῶς εἰς τὴν ἴδιαν Τριάδα εἶνε τὰ ἴδια καὶ ὀνόματα καὶ πράγματα. Ἐὰν ὅμως ἕνας εἶνε ὁ Θεός καὶ μία ἡ ἀνωτάτη φύσις, ἀπὸ ποῦ νὰ πάρω παραδείγματα διὰ νὰ σοῦ παρουσιάσω τὴν ὁμοιότητα; Μήπως θέλεις πάλιν ἀπὸ ἐδῶ κάτω καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον σου; Εἶνε πολὺ ἀπρεπές, καὶ ὄχι μόνον ἀπρεπές ἀλλὰ καὶ μάταιον διὰ νὰ ἐκφρασθῶ ἐπι-

τῶν ἄνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς
 ρευσιτικῆς φύσεως, καί, ὃ φησὶν Ἡσαίας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶν-
 τα ἐν τοῖς νεκροῖς. ὁμοῦς δὲ πειράσομαι, σὴν χάριν, κἀντιεῦ-
 θεν δοῦναί τινα τῷ λόγῳ βοήθειαν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρή-
 5 σειν μοι δοκῶ, πλὴν ἂν ἔχων ἐκ τῆς περὶ ζῶων ἱστορίας
 εἰπεῖν, τὰ μὲν ἡμῖν γνῶριμα, τὰ δὲ τοῖς ἄλλοις· ὅσα περὶ
 τὰς τῶν ζῶων γενέσεις ἢ φύσεις ἐφιλοεχρήσατο. γεννᾶσθαι
 γὰρ λέγεται, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, οὐδὲ ἐξ ἐ-
 τέρων ἕτερα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐτέρων τὰ αὐτὰ, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν
 10 ἕτερα. εἰ δὲ τῷ πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ἐστὶ τρόπος γεννή-
 σεως, αὐτὸ τι ὑφ' ἑαυτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. ἔστι
 δὲ ἃ καὶ ἐξίσταται πως ἑαυτῶν, ἐξ ἄλλων ζῶων εἰς ἄλλα
 μεθιστάμενά τε καὶ μεταποιούμενα, φιλοτιμίᾳ φύσεως. ἤδη δὲ
 καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν οὐ γέννημα τὸ δὲ γέννημα, πλὴν ὁμο-
 15 ούσια· ὃ καὶ τῷ παρόντι πως μᾶλλον προσέοικεν. Ἐν δὲ τι τῶν
 ἡμετέρων εἰπὼν, ὃ καὶ πᾶσι γνῶριμον, ἐφ' ἕτερον μετασθῆ-
 σομαι λόγον.

11. Ὁ Ἀδὰμ τί ποιεῖ ἦν; πλάσμα Θεοῦ. τί δὲ ἡ Εὐα;
 τμήμα τοῦ πλάσματος. τί δὲ ὁ Σήθ; ἀμφοτέρων γέννημα. ἀρ'
 20 οὖν ταυτὸν σοι φαίνεται πλάσμα, καὶ τμήμα, καὶ γέννημα;
 πῶς οὖ; ὁμοούσια δὲ ταῦτα, ἦ τί; πῶς δ' οὖ; ὠμολόγηται οὖν

26α. Ἡσ 8, 19· Λκ 24, 5.

27. «Περὶ ζῶων ἱστορίας... Περὶ τὰς τῶν ζῶων γενέσεις». Τί-
 τλοι συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους.

28. «Αὐτὸ τι ὑφ' ἑαυτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον». Ἐννοεῖ
 ἢ τὸ μυθικὸν πτηνὸν φοίνικα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν εἰδωλολατρικὴν φαν-
 τασίαν τῶν Ἑλλήνων αὐτοεπυροποιεῖτο καὶ ἀνεγεννᾶτο ἐκ τῆς τέφρας
 του, ἢ τὸν μυθικὸν οὐροδόρον ὄφιν τῆς αἰγυπτιακῆς μυθολογίας, ὃ ὁ-
 ποῖος ἐτρέφετο τρώγων τὴν οὐρὰν του. Ὁ Γρηγόριος νομίζει ὅτι τὰ
 ζῶα αὐτὰ ὑπάρχοντα πράγματα.

29. «Ἡδη δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ μὲν οὐ γέννημα τὸ δὲ γέννημα
 πλὴν ὁμοούσια». Ἄγνωστον ποῖον ζῶον ἐννοεῖ τὸ ὁποῖον ἄλλον ἀπό-
 γονόν του γεννᾷ καὶ ἄλλον ἐκπορεύει, ὅπως ὁ Πατὴρ Θεὸς τὸν Υἱὸν
 καὶ τὸ Πνεῦμα! Πάντως θὰ ἦτο καὶ αὐτὸ μυθικόν. Πολλοὶ τῶν ἀρ-
 χαίων ἐπίστευον ὅτι ὅλα τὰ θεῖα μυστήρια, π.χ. ἡ τριαδικότης τοῦ
 Θεοῦ, ἢ ἐκ παρθένου γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἀνάστασις τοῦ Χρι-
 στοῦ, κλπ. συμβαίνουν ἀφθόνως εἰς τὰ κτήνη καὶ τὰ φυτὰ. Πρό-

εικῶς νὰ λαμβάνωμεν ἀπὸ τὰ καμηλὰ ἰδέαν διὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μεταβλητὰ διὰ τὰ αἰώνια, καί, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαίας, ν' ἀναζητῶμεν τὰ ζῶντα μεταξὺ τῶν νεκρῶν⁸⁰. Πὰρὰ ταῦτα πρὸς χάριν σου θὰ προσπαθῆσω νὰ στηρίξω τὴν ἐπιχειρηματολογία μου καὶ εἰς ὠρισμένα ἐπάγεια παραδείγματα. Θεωρῶ καλὸν νὰ παραμερίσω τὰ ἄλλα, διότι θὰ εἶχα νὰ εἰπῶ πολλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν ζῶων, ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα μὲν εἶνε γνωστὰ εἰς ἡμᾶς, ἄλλα δὲ εἰς τοὺς ὀλίγους, ὅσα δηλαδὴ ἐφιλοτέχνησεν ἡ φύσις ὡς πρὸς τοὺς τρόπους γεννήσεως τῶν ζῶων⁸¹. Λέγεται ὅτι γεννῶνται ὄχι μόνον ὅμοια ἀπὸ ὅμοια καὶ διάφορα ἀπὸ διάφορα, ἀλλὰ ὅμοια ἀπὸ διάφορα καὶ διάφορα ἀπὸ ὅμοια. Ἐὰν δὲ πιστεῦῃ κανεὶς αὐτὸ πού λέγω, ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος γεννήσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἴδιον ζῶον μόνον τοῦ καταστρέφεται καὶ γεννᾶται⁸². Ὑπάρχουν ἀκόμη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκφεύγουν κάπως ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των καὶ διὰ τῆς μεταπηδήσεως μεταβάλλονται ἀπὸ ἄλλα ζῶα εἰς ἄλλα, μὲ τὴν γενναιοδωρίαν τῆς φύσεως. Ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἕνα δὲν ἐγεννήθη, τὸ ἄλλο ἐγεννήθη καὶ ὁμοῦς εἶνε ὁμοούσια⁸³ καὶ αὐτὸ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶνε ἡ καλύτερα παρομοίωσις καὶ ἀφοῦ εἰπῶ ἕνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον εἶνε γνωστὸν εἰς ὄλους, θὰ προχωρήσω εἰς ἄλλην θεωρίαν.

11. Ὁ Ἀδὰμ τί ἦτο ἄραγε; Πλάσμα τοῦ Θεοῦ⁸⁴. Καὶ ἡ Εὔα τί ἦτο; Ἕνα τμῆμα τοῦ πλάσματος⁸⁵. Καὶ τί ὁ Σῆθ; Γέννημα καὶ τῶν δύο⁸⁶. Μήπως ἄραγε τὸ ἴδιον σου φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ πλάσμα καὶ τὸ τμῆμα καὶ τὸ γέννημα; Πῶς ὄχι; Εἶνε δὲ αὐτὰ ὁμοούσια ἢ τί εἶνε; Καὶ πῶς ὄχι; Ἐχει

κεῖται ἀσφαλῶς περὶ πλάνης. Ἐνδέχεται ὁμοῦς ὁ Γρηγόριος ἐδῶ νὰ ἐννοῇ τὸ δένδρον, τὸ σπέρμα του, καὶ τὴν παραφυάδα του.

80. Γε 2, 7.

81. Γε 2, 21-25.

82. Γε 4, 25· 5, 3.

καὶ τὰ διαφόρως ὑποσιάνια τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας ἐνδέ-
 χεσθαι. λέγω δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπὶ τὴν Θεότητα φέρων τὴν πλά-
 σιν, ἢ τὴν τομήν, ἢ τι τῶν ὄσα οὐματος, μὴ μοί τις ἐπιφνε-
 σθω πάλιν τῶν λογομάχων, ἐπὶ δὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ
 5 σκητῆς, τὰ νοούμενα. οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐ-
 δὲν πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. καὶ τί
 ταῦτα, φασίν; οὐ γὰρ τοῦ ἐνός τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ ἄλλο
 τι. τί οὐν; ἢ Εὐα καὶ ὁ Σήθ, οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ;
 τίνος γὰρ ἄλλον; ἢ καὶ ἀμφότεροι γεννήματα; οὐδαμῶς. ἀλ-
 10 λὰ τί; τὸ μὲν τμήμα, τὸ δὲ γέννημα. καὶ μὴν ἀμφότεροι ταῦ-
 τὸν ἀλλήλοις· ἄνθρωποι γάρ· οὐδεὶς ἀντιρεῖ. παύση οὐν ἀπο-
 μαχόμενος πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὡς ἢ γέννημα πάντως, ἢ μὴ ὁμο-
 ούσιον, μηδὲ Θεόν, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ δυνατὸν λα-
 βῶν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως; ἐγὼ μὲν οἶμαι σοι καλῶς
 15 ἔχειν, εἰ μὴ λίαν ἔγνωκας φιλονεικεῖν, καὶ πρὸς τὰ δῆλα
 μάχεσθαι.

12. Ἄλλὰ τίς προσεκύνησε τῷ Πνεύματι, φησίν; τίς ἢ
 τῶν παλαιῶν, ἢ τῶν νέων; τίς δὲ προσηύξατο; ποῦ δαὶ τὸ
 χρῆναι προσκυνεῖν ἢ προσεύχεσθαι γέγραπται; καὶ πόθεν τοῦ-
 20 το λαβῶν ἔχεις; τὴν μὲν τελειωτέραν αἰτίαν ἀποδώσομεν ὑ-
 σιερσιν, ἡγίκα ἂν περὶ τοῦ ἀγράφου διαλεγώμεθα. νῦν δὲ το-
 σοῦτον εἰπεῖν ἐξαρκέσει· τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ἐν ᾧ προσκυνου-
 μεν, καὶ δι' οὗ προσευχόμεθα. Πνεῦμα γάρ, φησίν, ὁ Θεός,

ὁμολογηθῆ λοιπὸν ὅτι καὶ αὐτὰ ποῦ ἔλαβον κατὰ διαφορετικὸν τρόπον ὑπόστασιν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε τῆς ἰδίας οὐσίας. Λέγω δὲ αὐτά, ὅχι διὰ νὰ μεταφέρω εἰς τὴν θεότητα τὴν πλάσιν ἢ τὴν τομὴν ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ποῦ συμβαίνει εἰς τὸ σῶμα — ἄς μὴ μὲ ἐπιτεθῆ πάλιν κανεὶς φιλόνηκος, — ἀλλὰ διαθλέπω εἰς αὐτά, ὡς ἐπὶ σκηνῆς, τὰ νοούμενα. Διότι τίποτε ἀπὸ τὰ ἐξεικονιζόμενα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φθάσῃ σαφῶς εἰς ὄλην τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τί εἶνε αὐτά; λέγουν· διότι δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἀπὸ τὸ ἴδιον ὃν τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ κάτι ἄλλο. Τί λοιπὸν εἶνε; Ἡ Εὐα καὶ ὁ Σῆθ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν αὐτόν, τὸν Ἀδάμ; Τίνος ἄλλου εἶνε; Εἶνε πράγματι καὶ οἱ δύο γεννήματα; Ὅχι. Ἀλλὰ τί εἶνε; Ἡ μὲν Εὐα τμήμα, ὁ δὲ Σῆθ γέννημα. Καὶ ὅμως καὶ οἱ δύο εἶνε τὸ ἴδιον μεταξύ των, δηλαδὴ ἄνθρωποι. Κανεὶς δὲν ἔχει ἀντίρρησην. Θὰ παύσης λοιπὸν νὰ μάχεσαι κατὰ τοῦ Πνεύματος, λέγων ὅτι ὅπωςδήποτε εἶνε ἢ γέννημα, ἢ δὲν εἶνε ὁμοούσιον οὔτε Θεός; Θὰ παύσης νὰ λαμβάνης ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα τὴν δυνατότητα νὰ ἀντιλαμβάνώμεθα τὸ Πνεῦμα; Ἐγὼ μὲν νομίζω, ὅτι θὰ σοῦ ἦσαν ἄρκετὰ αὐτά, ἂν δὲν εἶχες τὴν ἀμετάπειστον ἰσχυρογνωμοσύνην νὰ φιλονεικῆς καὶ ν' ἀντιμάχεσαι πρὸς τὰ ὀλοφάναρα.

12. Ἀλλὰ ποῖος, λέγει, προσεκύνησε τὸ Πνεῦμα; Ποῖος ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἢ τοὺς νεωτέρους; Ποῖος τοῦ ἀπηύθυνε προσευχὴν; Ποῦ δὲ ἐγράφη, ὅτι πρέπει νὰ προσκυνούμεν ἢ νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸ Πνεῦμα; Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ ἐπῆρες αὐτὸ καὶ τὸ ἔχεις; Τὴν μὲν τελειοτέραν αἰτίαν θὰ τὴν ἐξηγήσωμεν ἀργότερον, ὅταν θὰ συζητήσωμεν διὰ τὸ ἔαν ὑπάρχουν γραφαὶ μαρτυρίαι περὶ τοῦ Πνεύματος. Τώρα δὲ θὰ εἶνε ἄρκετὸν νὰ ὁμιλήσωμεν τόσον μόνον. Τὸ Πνεῦμα εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσκυνούμεν καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου προσευχώμεθα. Διότι λέγει· «Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ

καὶ τοὺς προσκυνούστας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ
 προσκυνεῖν. καὶ πάλιν· Τὸ γὰρ τί προσεξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ,
 οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερενιγχάνει ὑπὲρ ἡ-
 μῶν σιναγμοῖς ἀλαλήτοις. καὶ Προσεύξομαι τῷ Πνεύμα-
 5 τι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοί, τοῦτ' ἔστιν, ἐν νοί καὶ Πνεύ-
 ματι. τὸ οὖν προσκυνεῖν τῷ Πνεύματι, ἢ προσεσχεσθαι, οὐδὲν
 ἄλλο εἶναι μοι φαίνεται, ἢ αὐτὸ εἰς τῷ τὴν εὐχὴν προσάγειν
 καὶ τὴν προσκύνησιν. ὃ τίς οὐκ ἂν ἐπαιπέσειε τῶν ἐνθέων,
 καὶ τῶν εὐ εἰδόντων δι' καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς προσκύνησις τῶν τριῶν
 10 ἔστι προσκύνησις, διὰ τὸ ἐν τοῖς τριοῖν ὁμοίτητος τῆς ἀξίας καὶ
 τῆς Θεότητος; καὶ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο φοβηθήσομαι τὸ πάντα
 διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονέναι λέγεσθαι, ὡς ἐνὸς τῶν πάντων ὄντος
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. πάντα γὰρ ὅσα γέγονεν, εἴρηται,
 οὐχ ἀπλῶς ἅπαντα· οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ, οὐδ' ὅσα μὴ γέγο-
 15 νεν. δεῖξον οὖν, δι' ἡ γέγονε, καὶ τότε τῷ Υἱῷ ὁός, καὶ τοῖς
 κτίσμασι συναρίθμησον. ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτο δεικνύης, οὐδὲν
 τῷ περιληπτικῷ βοηθεῖ πρὸς ἀσέβειαν. εἰ μὲν γὰρ γέγονε,
 διὰ Χριστοῦ πάντως· οὐδὲ αὐτὸς ἀρνήσομαι. εἰ δὲ οὐ γέγο-
 νε, πῶς ἢ τῶν πάντων ἐν, ἢ διὰ Χριστοῦ; παῦσαι οὖν καὶ
 20 τὸν Πατέρα κακῶς τιμῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς, — κακὴ δὲ
 τιμὴ κτίσμα διδόντα τὸ τιμιώτερον ἀποστρεφεῖν Υἱόν, — καὶ
 τὸν Υἱόν κατὰ τοῦ Πνεύματος. οὐ γὰρ ὁμοδοῦλον δημιουργός,
 ἀλλ' ὁμοίτητον συνδοξαζόμενος. μηδὲν μετὰ σεαυτοῦ θῆς τῆς
 Τριάδος, μὴ τῆς Τριάδος ἐκπέσης. μηδενὶ περικόψης τὴν

33. Ἰω 4, 24.

34. Ῥω 8, 26.

35. Α' Κο 14, 15.

36. Ἰω 1, 8.

τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν»²². Καὶ πάλιν· «Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις»²³. Καὶ «Προσεύξομαι τῷ Πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῖ»²⁴, δηλαδή μὲ τὸν νοῦν καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα. Τὸ νὰ προσκυνοῦμεν λοιπὸν ἢ τὸ νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸ Πνεῦμα δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, μοῦ φαίνεται, παρὰ ὅτι αὐτὸ φέρει τὴν προσευκὴν καὶ τὴν προσκύνησιν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Αὐτὸ ποῖος ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς καλῶς γνωρίζοντας δὲν θὰ τὸ ἐπαινοῦσε, ἐφ' ὅσον ἡ προσκύνησις τοῦ ἑνὸς εἶνε προσκύνησις τῆς Τριάδος καὶ διότι καὶ τὰ τρία πρόσωπα εἶνε ἰσότιμα ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θεότητα; Καὶ ἀσφαλῶς οὔτε ἐκεῖνο θὰ φοβηθῶ πού λέγεται ὅτι «ἄλλα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ»²⁵. καὶ ἐπομένως ἕνα ἀπὸ ἄλλα εἶνε καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Διότι, ἐλέχθη, «πάντα ὅσα γέγονε» καὶ ὄχι ἀπλῶς «ἅπαντα». Διότι ἀπλούστατα οὔτε ὁ Πατήρ ἔγινε, οὔτε ὅσα δὲν ἔγιναν. Ἀποδείξει ὅτι ἐδημιουργήθη τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε ἀπόδωσέ το εἰς τὸν Υἱόν, καὶ συναρίθμησέ το εἰς τὰ κτίσματα. Ἄλλ' ἕως ὅτου αὐτὸ δὲν τὸ ἀποδεικνύης, δὲν ἠμπορεῖς νὰ στηρικθῆς εἰς ἕνα περιληπτικὸν χωρίον διὰ τὸ νὰ ἀσεβήσης. Διότι, ἐὰν μὲν ἐδημιουργήθη, ὅπως ὅποτε ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὔτε ἐγὼ θὰ τὸ ἀρνηθῶ. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐδημιουργήθη, τότε πῶς εἶνε ἕνα ἀπὸ ἄλλα ἢ πῶς ἔγινε διὰ τοῦ Χριστοῦ; Παῦσε λοιπὸν νὰ τιμᾷς κακῶς καὶ τὸν Πατέρα εἰς βάρος τοῦ Μονογενοῦς — κακὴ δὲ τιμὴ εἶνε τὸ νὰ στερῆς τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ νὰ τὸν ὀνομάζης κτίσμα, — καὶ τὸν Υἱὸν εἰς βάρος τοῦ Πνεύματος. Διότι δὲν εἶνε δημιουργὸς συνδούλου, ἀλλὰ συνδοξαζόμενος μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν. Νὰ μὴ κατατάσῃς τὴν Τριάδα εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἑαυτοῦ σου, διὰ τὸ νὰ μὴ ἐκπέσης ἀπὸ τὴν Τριάδα. Ἀπὸ κανένα ἐκ τῶν τριῶν προσώπων μὴ ἀφαιρῆς τὴν κοινὴν καὶ ἐξ Ἰσου λα-

μίαν φύσιν και ὁμοίως σεβάσιμον, ὡς ὁ τι ἂν τῶν τριῶν καθέλης, τὸ πᾶν ἔση καθηρηκῶς, μᾶλλον δὲ τοῦ παντός ἐκπεπωκῶς. βέλτιον μικρὰν τῆς ἐνώσεως φαντασίαν λαβεῖν, ἢ παντελῆ τολμῆσαι δυσοέθειαν.

- 5 13. Ἦκει δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον και σιένω μὲν, διὸ πάλαι τεθνηκὸς ζήτημα, και τῆ πίστει παραχωρήσαν, νῦν ἀνακαινίζεται· σιῆσαι δὲ ὁμῶς ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς λογιόλοχας, και μὴ ἐρήμην ἀλῶσαι, λόγον ἔχοντας, και σινηγοροῦστας Πνεύματι. εἰ Θεός, φασί, και Θεός, και Θε-
- 10 ὁς, πῶς οὐχὶ τρεῖς Θεοί; ἢ πῶς οὐ πολυαρχία τὸ δοξαζόμενον; ταῦτα τίνας; οἱ τελεώτεροι τὴν ἀσέθειαν, ἢ και οἱ τῆς δευτέρας μερίδος, λέγω δὲ τοὺς περὶ τὸν Υἱὸν πως ἐδγνώμονας; ὁ μὲν γὰρ κοινός μοι πρὸς ἀμφοτέρους λόγος, ὁ δὲ πρὸς τοῦτους ἴδιος. ὁ μὲν οὖν πρὸς τοῦτους τοιοῦτος. τί φαι-
- 15 τοῖς τριθεΐταις ἡμῖν οἱ τὸν Υἱὸν σέβοντες, εἰ και τοῦ Πνεύματος ἀφεσιτήκατε; ὑμεῖς δὲ οὐ διθεΐται; εἰ μὲν γὰρ ἀρνεῖσθε και τοῦ Μονογενοῦς τὴν προσκύνησιν, σαφῶς τέταχθε μετὰ τῶν ἐναντίων και τί φιλανθρωπευόμεθα πρὸς ὑμᾶς ὡς οὐ πάντη νενεκρωμένους; εἰ δὲ σέβεσθε, και μέχρι τοῦτου
- 20 διάκεισθε σωτηρίως, ὑμᾶς ἐρωτήσομεν τίς ὁ λόγος τῆς διθεΐας ὑμῖν, ἂν τοῦτο ἐγκαλῆσθε; εἰ ἔστι λόγος σινεσεως, ἀποκρίθητε, ὁότε και ἡμῖν ὁδὸν ἀποκρίσεως. οἷς γὰρ ἂν ὑμεῖς τὴν διθεταν ἀποκρούσισθε λόγοις, οὔτοι και ἡμῖν κατὰ τῆς τριθεΐας ἀρκέσουσιν. και οὔτω νικῶμεν, ὅμῖν τοῖς κατη-
- 25 γόροις σινηγόροις χρώμενοι· οὐ τί γενναιώτερον;

τρευτήν φύσιν. Διότι ὅποιο ἀπὸ τὰ τρία ὑποβιάσῃς, τὸ πᾶν θὰ ἔχῃς καταργήσει, ἢ μᾶλλον οὐ θὰ ἔχῃς ἐκπέσει ἀπὸ ὅλα. Εἶνε προτιμότερον νὰ ἔχῃς ἀτελῆ εἰκόνα τῆς ἐνώσεως, παρὰ νὰ τολμήσῃς, τελείαν ἀσέβειαν.

13. Ἐφθασε δὲ ὁ λόγος μας εἰς τὸ κυριώτερον μέρος. Καὶ στενοχωροῦμαι μὲν, διότι ἕνα ζήτημα ποῦ εἶχεν ἤδη ἀποθάνει πρὸ πολλοῦ, καὶ εἶχε κυριαρχήσει, ἡ πίστις, τώρα ξαναζωντανεύει. Εἶνε ὅμως ἀνάγκη νὰ σταθῶμεν ἐναντι τῶν φλυάρων καὶ νὰ μὴ παραδοθῶμεν ἀναπολόγητοι, διότι κατέχομεν τὸν Λόγον καὶ συνηγοροῦμεν ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος. Ἐάν, λέγουν, ὑπάρχη Θεὸς καὶ Θεὸς καὶ Θεός, πῶς δὲν εἶνε τρεῖς Θεοί; Καὶ δὲν εἶνε πολυθεΐα αὐτὸ ποῦ λατρεύετε; Ποῖοι λέγουν; Αὐτοὶ ποῦ ἔχουν μεγαλυτέραν ἀσέβειαν ἢ καὶ οἱ τῆς δευτέρας μερίδος, ἐννοῶ αὐτοὺς ποῦ ἔχουν κάποια καλὴν γνώμην διὰ τὸν Υἱόν; Διὰ τοῦτο ἡ μία ἀπάντησίς μου θὰ εἶνε κοινὴ πρὸς ἀμφοτέρους, ἡ δὲ ἄλλη θὰ εἶνε εἰδικὴ πρὸς αὐτούς. Καὶ πρῶτον ἰδιαίτερος πρὸς αὐτοὺς λέγω τὰ ἑξῆς: Διατί μᾶς κατηγορεῖτε ὡς «τριθεΐτας», σεῖς ποῦ τιμᾶτε τὸν Υἱόν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ἔχετε ἀπομακρυνθῆ; Καὶ σεῖς δὲν εἶσθε «διθεΐται»; Διότι, ἐάν μὲν ἀρνῆσθε καὶ τὴν προσκύνησιν τοῦ Μονογενοῦς, σαφῶς ἔχετε ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιθέτων. Καὶ ποῖος ὁ λόγος νὰ δεικνύωμεν φιλανθρωπίαν πρὸς ἐσᾶς, ὡσάν νὰ μὴ εἶσθε ἐντελῶς νεκροί; Ἐάν ὅμως τὸν σέβεσθε καὶ φθάνετε μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου τῆς σωτηρίας, θὰ σᾶς ἐρωτήσωμεν· Ποῖος ὁ λόγος τῆς διθεΐας σας, ἐάν κατηγορηθῆτε διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Ἐάν ἔχετε συνετὴν δικαιολογίαν, ἀποκριθῆτε, δώσατε καὶ εἰς ἡμᾶς ὁδὸν ἀποκρίσεως. Διότι τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα σεῖς θὰ ἀποκρούσετε τὴν διθεΐαν, θὰ εἶνε τὰ ἴδια ἀρκετὰ εἰς ἡμᾶς ἐναντίον τῆς τριθεΐας. Καὶ ἔτσι νικῶμεν, χρησιμοποιοῦντες ὡς συνηγόρους σᾶς τοὺς κατηγορούς. Ἀπὸ αὐτὸ τί γενναιώτερον ὑπάρχει;

14. Ὁ δὲ κοινὸς ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους τίς ἀγὼν τε
 καὶ λόγος; ἡμῖν εἰς Θεός, διὶ μία Θεότης· καὶ πρὸς ἕν τὰ
 ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, κἄν ἰεῖα πιστεύηται. οὐ γὰρ
 τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ἥτιον Θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ
 5 δὲ ὕστερον· οὐδὲ βουλήσει τέμνεται, οὐδὲ δυνάμει μερίζε-
 ται, οὐδέ τι τῶν ὄσων τοῖς μεριστοιῖς ὑπάρχει, κἀνταῦθα λα-
 θεῖν ἐστίν· ἀλλὰ ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις, εἰ δεῖ συντό-
 μως εἰπεῖν, ἡ Θεότης· καὶ ὅσον ἐν ἡλίσις ἰεῖσι ἐχομένοις
 ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις, διὰ μὲν οὖν πρὸς τὴν
 10 Θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχί-
 αν, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· διὰ δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ Θεό-
 της, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν ὄντα καὶ
 ὁμοδόξως, ἰεῖα τὰ προσκυνούμενα.

15. Τί δαί, οὐχὶ καὶ παρ' Ἑλλησι, φαῖεν ἄν, μία Θεό-
 15 της, ὡς οἱ τὰ τελεώτερα παρ' ἐκείνοις φιλοσοφοῦντες, καὶ
 παρ' ἡμῖν ἀνθρωπότης μία, τὸ γένος ἅπαν; ἀλλ' ὁμοῦ θεοὶ
 πολλοί, καὶ οὐχ εἷς, ὡς δὴ καὶ ἄνθρωποι; ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἡ
 κοινότης τὸ ἐν ἔχει μόνον ἐπινοία θεωρητόν· τὰ δὲ καθ' ἕ-
 καστον πλείστον ἀλλήλων καὶ ἰφ' χρόνον καὶ τοῖς πάθεσι καὶ
 20 τῇ δυνάμει μεμερισμένα. ἡμεῖς τε γὰρ οὐ σύνθετοι μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι καὶ ἀλλήλοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπι-
 μιᾶς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ καθαρῶς μένοντες, μὴ διὶ τὸν ἅπαντα
 βίον, ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀειρέοντες τε καὶ μετα-
 πίπτοντες. οὐκ οἶδα δέ, εἰ μὴ καὶ ἄγγελοι καὶ πᾶσα φύσις

14. Ποία τώρα εἶνε ἡ ἀπάντησις καὶ ἡ ἀντιμετώπισις ἀμφοτέρων; Εἰς ἡμᾶς ἕνας ὑπάρχει Θεός, διότι μία εἶνε ἡ θεότης, καὶ εἰς τὸ ἕνα ἀναφέρονται τὰ προερχόμενα ἐξ αὐτοῦ, ἂν καὶ πιστεύονται τρία. Καὶ δὲν εἶνε τὸ ἕνα ὀλιγώτερον καὶ τὸ ἄλλο περισσότερον Θεός· οὔτε τὸ μὲν παλαιότερον, τὸ δὲ νεώτερον· δὲν ὑπάρχει διαφορὰ θελήσεως, οὔτε διάσπασις δυνάμεως, οὔτε εἶνε δυνατὸν νὰ εὔρης ἐδῶ κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπάρχουν εἰς τὰ ὄντα τὰ δυνάμενα νὰ διαιρεθοῦν εἰς μέρη. Ἄλλ' ἐὰν πρέπη νὰ ἐκφρασθῶ συντόμως, ἡ θεότης ὑπάρχει ἀδιαίρετος εἰς διάφορα πρόσωπα. Ὅπως π.χ. σὲ τρεῖς ἡλίους ἐνωμένους μεταξύ των ὑπάρχει ἕνα κρᾶμα τοῦ φωτός. Ὅταν λοιπὸν ἀποβλέσωμεν πρὸς τὴν θεότητα καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ τὴν μοναρχίαν, ἕνα Θεὸν συλλαμβάνομεν διὰ τῆς φαντασίας· ὅταν ὅμως ἀποβλέσωμεν πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς θεότητος καὶ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀχρόνως καὶ ἰσοτίμως, τρία εἶνε τὰ προσκυνούμενα.

15. Τί λοιπόν; Δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας μία εἶνε ἡ θεότης, ὅπως λέγουν οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους των καὶ ὅτι εἰς ἡμᾶς μία εἶνε ἡ ἀνθρωπότης, δηλαδὴ ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος; Μήπως ὅμως ὑπάρχουν πολλοὶ θεοὶ καὶ ὄχι μόνον ἕνας, ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι; Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἔχει τὴν κοινότητα μόνον θεωρητικὰ εἰς τὴν σκέψιν· τὰ δὲ ἐπὶ μέρους διακρίνονται πάρα πολὺ μεταξύ των καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ ὡς πρὸς τὰ πάθη καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν. Διότι ἡμεῖς ὄχι μόνον σύνθετοι εἴμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι καὶ μεταξύ μας καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν μας, καὶ δὲν μένομεν καθαρὸι οὔτε ἐπὶ μίαν ἡμέραν, πόσον μᾶλλον εἰς ὅλην τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς τὰς ψυχὰς συνεχῶς καταρρέομεν καὶ μεταβαλλόμεθα. Δὲν γνωρίζω δέ, ἐὰν αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους

ἢ ἄνω μετὰ τὴν Τριάδα, καθ' ἅπλοϊ τινες ὦσι, καὶ πρὸς τὸ κακὸν παγιώτεροι τῇ πρὸς τὸ ἄκρον καλὸν ἐγγύτητι.

16. Οἱ τε παρ' Ἑλλήνων σεβόμενοι θεοὶ τε καὶ δαίμονες, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδὲν ἡμῶν δέονται κατηγόρων, ἀλλὰ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλλοσκονταὶ θεολόγοις, ὡς μὲν ἐμπαθεῖς, ὡς δὲ σιασιώδεις, ὄσων δὲ κακῶν γέμοντες καὶ μεταβολῶν, καὶ οὐ πρὸς ἀλλήλους μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πρώτας αἰτίας ἀντιθέτως ἔχοντες, οὗς δὴ καὶ Ὠκεανούς, καὶ Τηθύας, καὶ Φάνητας, καὶ οὐκ οἶδα οὗς τινὰς ὀνομάζουσι καὶ τελευταῖόν τινα θεὸν μισότεκνον διὰ φιλαρχίαν, πάντας καταπίνοντα τοὺς ἄλλους ἐξ ἀπληθείας, ἵνα γένηται πάντων ἀνδρῶν τε θεῶν τε πατήρ, δυστυχῶς ἐσθιομένων καὶ ἐμουμένων. εἰ δὲ ταῦτα μῦθοι καὶ ὑπόνοιαί τινες, ὡς αὐτοὶ φασὶ, τὸ αἰοχρὸν τοῦ λόγου διαδιδράσκοντες, τί φήσουσι πρὸς τό, 15 Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται, καὶ τὸ ἄλλον ἄλλῳ τινὶ τῶν ὄντων ἐπιστατεῖν, διηρημένους καὶ ταῖς ὕλαις καὶ τοῖς ἀξιώμασι; τὸ δὲ ἡμέτερον οὐ τοιοῦτον· οὐδὲ αὕτη μερὶς τῷ Ἰακῶβ, φηοῖν ὁ ἐμὸς θεολόγος· ἀλλὰ τὸ ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ συγκείμενον οὐχ ἦτιον ἢ πρὸς ἐαυτό, τῷ ταυτῷ τῆς 20 οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. καὶ οὗτος ὁ τῆς ἐνώσεως λόγος, ὅσον ἐφ' οἷς ἡμεῖς κατειλήφαμεν. εἰ μὲν οὖν λοχυρὸς οὗτος ὁ λόγος, τῷ Θεῷ χάρις τῆς θεωρίας· εἰ δὲ μή, ζητῶμεν τὸν λοχυρότερον.

17. Τοὺς δὲ οὗς λόγους οὐκ οἶδα πότερον παλαιοτέρους

87. «Ὠκεανούς καὶ Τηθύας καὶ Φάνητας». Θεότητες τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας θεωρούμεναι προγενέστεραι τοῦ Διὸς.

88. «Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται». Φράσις τοῦ Ὀμήρου ἐν Ἰλιάδι 0 189, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ζεὺς, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Πλούτων ἐμοίρασαν τὸν κόσμον εἰς τρία κράτη, α) γῆν καὶ οὐρανόν, β) θάλασσαν, γ) ὑποχθόνια, καὶ ἔλαβον ἀπὸ ἑνα.

89. Ἰε 10,18.

καὶ εἰς ὄλην τὴν οὐράνιον φύσιν, τὴν μετὰ τὴν Τριάδα, μολονότι εἶνε κατὰ τινὰ τρόπον ἀπλοῖ καὶ πρὸς τὸ καλὸν σταθερώτεροι, διότι εἶνε πλησίον εἰς τὸ ἀπόλυτον καλόν.

16. Καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς δαίμονας, ὅπως αὐτοὶ τοὺς ὀνομάζουσι, ποὺ λατρεύονται ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραι, δὲν χρειάζεται νὰ τοὺς κατηγορήσωμεν ἡμεῖς, διότι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἰδικούς των θεολόγους συλλαμβάνονται νὰ εἶνε καὶ ἐμπαθεῖς καὶ φιλόνοικοι καὶ γεμάτοι ἀπὸ κακὰ καὶ μεταπτώσεις. Καὶ ὄχι μόνον μεταξὺ των εἶνε ἀντίθετοι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πρώτας αἰτίας. Αὐτοὺς λοιπὸν ὀνομάζουσι καὶ Ὀκεανούς καὶ Τηθύας καὶ Φάνητας" καὶ δὲν γνωρίζω πῶς ἄλλως. Καὶ τελευταῖον ὀνομάζουσι κάποιον θεόν, ὁ ὁποῖος ἐξ αἰτίας τῆς φιλαρχίας του μισεῖ τὰ τέκνα του καὶ καταπίνει ὄλους τοὺς ἄλλους θεοὺς ἀπὸ ἀπληστίαν, διὰ νὰ εἶνε πατὴρ ὄλων, καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, τοὺς ὁποῖους δυστυχῶς τρώγει καὶ ξερνάει. Ἐὰν δὲ αὐτὰ εἶνε μῦθοι καὶ κατὰ τινὰ τρόπον φαντασίαι, ὅπως αὐτοὶ ἰσχυρίζονται, διὰ νὰ διαφεύγουν τὴν ἀπρέπειαν τοῦ λόγου, τί θὰ εἰποῦν διὰ τὸ «Εἰς τρία μέρη τὰ πάντα ἔχουν διαιρεθῆ»³³ καὶ διὰ τὸ ὅτι σὲ κάθε μέρος τοῦ σύμπαντος ἐπιστατεῖ ἄλλος, ἀφοῦ εἶνε διηρημένοι καὶ εἰς τὸ ὕλικὸν στοιχεῖον καὶ εἰς τὴν τιμὴν; Ἄλλ' ὁ Θεὸς μας δὲν εἶνε τέτοιος, «οὐδὲ αὐτὴ μερίς τῷ Ἰακώβ»³⁴, λέγει ὁ ἰδικός μου θεολόγος· ἀλλὰ τὸ κάθε πρόσωπον (τῆς Τριάδος) συνδέεται τόσον μὲ τὸ ἄλλον, ὅσον καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν του λόγῳ τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. Καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ ἀπάντησις περὶ τῆς ἐνώσεως (τῶν Προσώπων), ὅπως ἡμεῖς σχετικῶς τὴν κατενοήσαμεν. Ἐὰν μὲν εἶνε ἰσχυρὰ αὐτὴ ἡ ἀπάντησις, ἡ εὐχαριστία διὰ τὴν θεωρίαν ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν. Ἐὰν ὄμως ὄχι, τότε ἄς ζητήσωμεν (ἀπὸ τὸν Θεόν) τὴν ἰσχυροτέραν.

17. Δὲν γνωρίζω ἂν τὰ ἐπιχειρήματά σου, μὲ τὰ ὁποῖα

εἶναι φήσομεν, ἢ σπουδάζοντος, οἷς ἀναιρεῖς ἡμῶν τὴν ἔνω-
 σιν. τίς γὰρ δὴ καὶ ὁ λόγος; τὰ ὁμοσούσια συναριθμεῖται, φῆς·
 συναρίθμησιν λέγων τὴν εἰς ἀριθμὸν ἕνα συναίρεσιν· οὐ συνα-
 ριθμεῖται δὲ τὰ μὴ ὁμοσούσια· ὥστε ἡμεῖς μὲν οὐ φερόμεθα
 5 τὸ τρεῖς λέγειν θεοὺς κατὰ τὸν λόγον τοῦτον· ἡμῖν δὲ οὐδὲ
 εἰς κίνδυνος· οὐ γὰρ μὴ ὁμοσούσια λέγομεν. οὐ μὲν οὖν ἀπήλ-
 λαξας σεαυτὸν πραγμάτων μιᾷ φωνῇ, καὶ τὴν κακὴν νίκην
 νενίκηκας· ὁμοίον τι ποιήσας τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγ-
 χομένοις. ἵνα γὰρ μὴ κάμῃς τῇ μοναρχίᾳ συνιστάμενος, ἡρ-
 10 νήσω Θεόμητα, καὶ προδέδωκας τοῖς ἐχθροῖς τὸ ζητούμενον.
 ἐγὼ δὲ κἄν τι δέη καμῆν, οὐ προήσομαι τὸ προσκυνούμενον.
 ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲ ὄρω τίς ὁ πόνος.

18. Συναριθμεῖται. φῆς, τὰ ὁμοσούσια· τὰ δὲ οὐχ οὕτως
 ἔχοντα μοναδικὴν ἔχει τὴν δῆλωσιν. πόθεν σοι τοῦτο, καὶ
 15 παρὰ τίνων δογματισιῶν καὶ μυθολόγων; ἢ ἀγνοεῖς, διτι πᾶς
 ἀριθμὸς τῆς ποσότητος τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ δηλωτικός, οὐ
 τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων; ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω,
 μᾶλλον δὲ ἀμαθῶς, ὥστε τρία μὲν ὀνομάζω τὰ ἰσοσῆτα τῷ
 ἀριθμῷ, κἄν διέσπασθη τὴν φύσιν ἐν δέ, καὶ ἐν, καὶ ἐν, ἄλλως
 20 τὰς ἰσοσῆτας μονάδας, κἄν τῇ οὐσίᾳ συνάπτιωνται, οὐ πρὸς τὰ
 πράγματα μᾶλλον ἀφορῶν, ἢ τὸ πόσον τῶν πραγμάτων, καθ' ὅ-
 ὃν ἢ ἀρίθμησις. ἐπεὶ δὲ λίαν περιέχῃ τοῦ γράμματος, καίτοι
 γε πολεμῶν τῷ γράμματι, ἐκεῖθεν μοι λάβε τὰς ἀποδείξεις.
 τρία ἐν ταῖς παροιμίαις ἐστίν, ἃ εὐδόως πορεύεται, λέων,

ἀνατρέπεις τὴν ἔνωσιν (τῆς Τριάδος) εἶνε ἀνθρώπου ποῦ ἀστειεύεται ἢ σοβαρολογεῖ. Διότι ποῦ παρακαλῶ ἐπὶ τέλους στηρίζονται; Λέγεις ὅτι τὰ ὁμοούσια συναριθμοῦνται — καὶ συναρίθμησιν ἐννοεῖς τὴν εἰς ἓνα ἀριθμὸν συγχώνευσιν, — ἐνῷ τὰ μὴ ὁμοούσια δὲν συναριθμοῦνται. Ὡστε συμφώνως πρὸς τὴν βάση αὐτὴν διὰ σᾶς μὲν εἶνε ἀναπόφευκτον νὰ παραδέχεσθε τρεῖς θεοὺς, ἐνῷ εἰς ἡμᾶς δὲν ὑπάρχει κανεὶς τέτοιος κίνδυνος. Διότι τὰ χαρακτηρίζομεν μὴ ὁμοούσια. Καὶ οὐ μὲν μὲ μίαν φράσιν ἀπηλλάγης ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ ἐνίκησες τὴν κακὴν νίκην. Ἐκανες κάτι παρόμοιον πρὸς ἐκείνους ποῦ ἀπαγχονίζονται, διότι φοβοῦνται τὸν θάνατον. Καὶ διὰ νὰ μὴ κουρασθῆς μὲ τὸ νὰ διαφωνῆς, ὑπερασπιζόμενος τὴν μονοθεΐαν, ἠρνήθης τὴν θεότητα, καὶ ἐπρόδωσες εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτὸ ποῦ ἐζήτουν. Ἐγὼ δέ, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῆ νὰ κουρασθῶ, δὲν θὰ ἀπορρίψω αὐτὸ ποῦ προσκυνοῦμεν. Ἐν προκειμένῳ δὲ δὲν βλέπω καὶ ποῖος κόπος ὑπάρχει.

18. Λέγεις ὅτι συναριθμοῦνται τὰ ὁμοούσια, τὰ δὲ μὴ ὁμοούσια ἔχουν χωριστὴν τὴν ἀρίθμησιν. Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις αὐτὸ καὶ ἀπὸ ποίους δογματιστὰς καὶ μυθολόγους; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι κάθε ἀριθμὸς φανερώνει πόσα εἶνε τὰ ἀντικείμενα καὶ ὅχι ποῖα εἶνε ἡ φύσις αὐτῶν; Ἐγὼ δὲ εἶμαι τόσον πρωτόγονος ἢ μᾶλλον ἀμαθής, ὥστε τρία μὲν ὀνομάζω, ὅταν εἶνε τρία εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἔστω καὶ ἂν διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν φύσιν. Μὲ ἄλλον δὲ τρόπον ἓνα καὶ ἓνα καὶ ἓνα τὰς τρεῖς μονάδας, ἂν καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν συνενώνονται, διότι ἀποβλέπω περισσότερο εἰς τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων ποῦ ἀριθμοῦνται καὶ ὅχι εἰς τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ δὲ τόσον πολὺ ἔχεις κολλήσει εἰς τὸ γράμμα, ἂν καὶ βεβαίως πολεμῆς τὴν Γραφήν, ἀπ' αὐτὴν λάβε, παρακαλῶ, τὰς ἀποδείξεις. Εἰς τὰς Παροιμίας ὑπάρχει: «Τρία ἐστίν, ἃ εὐδῶς πορεύεται: λέων καὶ τράγος, καὶ

καὶ τράγος, καὶ ἀλεκτριῶν· καὶ βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνῃ τὸ τέταρτον· ἵνα μὴ λέγω τὰς ἄλλας ἐκεῖ τετραδάς ἀριθμουμένας, τῇ δὲ φύσει διηρημένας. καὶ δύο τῷ Μωϋσεὶ χειροῦβλι εὗρισκω μοναδικῶς ἀριθμούμενα. πῶς οὖν ἢ ἐκεῖνα
 5 τρία, κατὰ τὴν σὴν τεχνολογίαν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπερρηγμένα ταῖς φύσεσιν ἢ ταῦτα μοναδικά, τοσοῦτον ἀλλήλοις ὁμοφυῆ καὶ συγκείμενα; εἰ γὰρ λέγοιμι Θεὸν καὶ μαμωνᾶν δύο κυρίους εἰς ἓν ἀριθμουμένους, τοσοῦτω μακρὰν ὄντας ἀλλήλων, τάχα ἂν καὶ μᾶλλον γελασθεῖην τῆς συναριθμήσεως.

10 19. Ἄλλ' ἐμοί, φησὶν, ἐκεῖνα συναριθμούμενα λέγεται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, οἷς συνεκφωνεῖται καταλλήλως καὶ τὰ ὀνόματα οἷον, ἄνθρωποι τρεῖς, καὶ θεοὶ τρεῖς, οὐχὶ τρία τὰδε καὶ τὰδε. τίς γὰρ ἢ ἀντίδοσις; τοῦτο νομοθειοῦντός ἐστι τοῖς ὀνόμασιν, οὐκ ἀληθεύοντος. ἐπεὶ καὶ μοὶ Πέτρος, καὶ
 15 Παῦλος, καὶ Ἰωάννης, οὐ τρεῖς, οὐδὲ ὁμοούσιοι, ἕως ἂν μὴ τρεῖς Πέτροι, καὶ τρεῖς Παῦλοι, καὶ Ἰωάνναι τοσοῦτοι λέγονται. ὁ γὰρ οὐ τετήρηκας ἐπὶ τῶν γενικωτέρων ὀνομάτων, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπαιτήσομεν ἐπὶ τῶν εἰδικωτέρων κατὰ τὴν σὴν ἀνάπλασιν. ἢ ἀδικήσεις, μὴ διδοὺς ὅπερ εἴληφας; τί
 20 δὲ ὁ Ἰωάννης, τρεῖς εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας λέγων ἐν ταῖς Καθολικαῖς, τὸ Πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα; ἄρά σοι ληρεῖν φαίνεται; πρῶτον μὲν διὰ τὰ μὴ ὁμοούσια συναριθμῆσαι τετρίλμηκεν, ὁ τοῖς ὁμοουσίοις οὐ δίδως, — τίς γὰρ ἂν εἴποι

40. Παροιμ 24(30), 29-31.

41. Ἐξ 25, 18.

42. Μθ 6, 24.

43. Α' Ἰω 5, 7

ἀλεκτρύων· καὶ βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνει, τὸ τέταρτον»⁴⁰, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὰς ἄλλας τετράδας, ποὺ ἀριθμοῦνται ἐκεῖ, καὶ ποὺ εἰς τὴν φύσιν διαφέρουν. Εἰς δὲ τὸν Μωϋσῆν εὐρίσκω νὰ ἀριθμοῦνται δύο χειρουβιμ⁴¹ ἰὸ ἕνα χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πῶς λοιπὸν καὶ ἐκεῖνα (λέων, τράγος, πετεινός) ἀριθμοῦνται ὡς τρία κατὰ τὴν τεχνικὴν σου, ἂν καὶ τόσον πολὺ ξεχωρίζουν μετὰ τῶν λόγῳ τῆς φύσεως, καὶ αὐτὰ τὰ χειρουβιμ ἀριθμοῦνται χωριστὰ, ἂν καὶ τόσον πολὺ ταυτίζονται μετὰ τῶν, διότι ἔχουν ὁμοίαν φύσιν; Διότι, ἐὰν ἔλεγα, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ὁ μαμωνᾶς συναριθμοῦνται ὡς δύο κύριοι⁴², ἐνῶ τόσον πολὺ ἀπέχουν μετὰ τῶν, ἴσως θὰ ἐγινόμεν καταγέλαστος διὰ τὴν συναρίθμησιν.

19. Ἰσχυρίζεται ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συνηθίζεται νὰ συναριθμοῦνται μόνον ἐκεῖνα ποὺ εἶνε ὁμοούσια καὶ ποὺ προσφέρονται ταυτοχρόνως καὶ ἀντιστοίχως τὰ ὀνόματά των· Π.χ. ἄνθρωποι τρεῖς καὶ θεοὶ τρεῖς, καὶ ὄχι τρία τάδε καὶ τάδε. Διότι ποῖα ἀνταλλαγὴ ἰδιοτήτων γίνεται; Τοῦτο εἶνε γνώρισμα ἑνὸς ποὺ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς ὀνομασίας καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀλήθειαν. Ὅποτε καὶ ἐγὼ δὲν δέχομαι ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἰωάννης εἶνε τρεῖς, οὔτε ὁμοούσιοι, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ λέγωνται τρεῖς Πέτροι καὶ τρεῖς Παῦλοι καὶ τρεῖς Ἰωάννη. Διότι ἐκεῖνο ποὺ σὺ ἐφήρμοσες διὰ τὰ γενικώτερα ὀνόματα, αὐτὸ καὶ ἡμεῖς θὰ ἀπαιτήσωμεν διὰ τὰ εἰδικώτερα, συμφώνως πρὸς τὸν μετασχηματισμὸν σου. Ἄλλως θὰ μᾶς ἀδικήσης, ἐὰν δὲν μᾶς παρακωρήσης αὐτὸ ποὺ σὺ ἐκρησιμοποίησες. Τί δὲ ἐννοεῖ ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ εἰς τὰς Καθολικὰς Ἐπιστολάς ὅτι «τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες τὸ Πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα»⁴³; Μήπως σοῦ φαίνεται ὅτι λέγει ἀνοησίας; Πρῶτον μὲν, διότι ἐπόλησε νὰ συναριθμῆσιν τὰ μὴ ὁμοούσια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σὺ ἐφαρμόζεις μόνον διὰ τὰ ὁμοούσια — ποῖος πράγματι θὰ ἔλεγεν ὅτι αὐτὰ εἶνε ὁμοούσια;—

ταῦτα μιᾶς οὐσίας; — δευτερον δὲ δι μη καταλλήλως ἔχων ἀπήνησεν, ἀλλὰ τὸ τρεῖς ἀρρενικῶς προθεῖς, τὰ τρία οὐδέ-
 τέρως ἐπήνεγκε, παρὰ τοὺς οὐδὸς καὶ τῆς σῆς γραμματικῆς
 δρους καὶ νόμους; καίτοι τί διαφέρει, ἢ τρεῖς προθέντα ἔν
 5 καὶ ἔν καὶ ἔν ἐπενεγκεῖν, ἢ ἕνα καὶ ἕνα καὶ ἕνα λέγοντα μὴ
 τῶν νοῦν ἔχοντων; ὁρᾷς ὅπως σοι διαπέπωκεν ὁ περὶ τῆς
 Θεότητος. τί δὲ σοι ὁ καρκίνος, τὸ τε ζῶον, τὸ τε ὄργανον, ὃ τε
 ἀσιτήρ; τί δὲ ὁ κύων, ὃ τε χερσαῖος, καὶ ὁ ἐνυδρος, καὶ ὁ σθ-
 ράνιος; οὐ τρεῖς λέγεσθαί σοι δοκοῦσι καρκίνοι καὶ κύνες;
 10 πάντως γε. ἄρα οὖν παρὰ τοῦτο καὶ ὁμοούσιοι; τίς φήσει
 τῶν νοῦν ἔχοντων; ὁρᾷς ὅπως σοι διαπέπωκεν ὁ περὶ τῆς
 συναριθμήσεως λόγος, ἰσοούτοις ἐλληλεγμένος; εἰ γὰρ μήτε
 τὰ ὁμοούσια πάντως συναριθμεῖται, καὶ συναριθμεῖται τὰ μὴ
 ὁμοούσια, ἢ τε τῶν ὀνομάτων συνεκρώνησις ἐπ' ἀμφοῖν, τί
 15 σοι πλέον ὢν ἔδογματίας;

20. Σκοπῶ δὲ κάκεινο, καὶ ἴσως οὐκ ἔξω λόγον. τὸ
 ἔν καὶ τὸ ἔν οὐκ εἰς δύο συντίθεται; τὰ δύο δὲ οὐκ εἰς ἔν
 καὶ ἔν ἀναλύεται; δῆλον δι. εἰ οὖν ὁμοούσια μὲν τὰ συντι-
 θέμενα κατὰ τὸν οὐδὸν λόγον, ἑτεροούσια δὲ τὰ τεμνόμενα, τί
 20 συμβαίνει; τὰ ἀντὶ ὁμοούσιά τε εἶναι καὶ ἑτεροούσια. γελῶ
 σου καὶ τὰς προαριθμήσεις, καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, αἷς οὐ
 μέγα φρονεῖς, ὥσπερ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων κειμένων
 τῶν πραγμάτων. εἰ γὰρ τοῦτο, τί κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λό-
 γον, ἐπειδὴ τὰ ἀντὶ καὶ προαριθμεῖται καὶ ὑπαριθμεῖται πα-
 25 ρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ διὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, ἀντὶ δαυ-

Δεύτερον δέ, διότι ἀπήντησεν, ἐνῷ δὲν ἦτο ὁ ἀρμόδιος. Καὶ ἐνῷ θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ «τρεῖς» εἰς γένος ἀρσενικόν, μετὰ ἀναφέρει τὰ τρία εἰς γένος οὐδέτερον παρὰ τοὺς ἰδικούς σου καὶ τῆς ἰδικῆς σου γραμματικῆς κανόνας καὶ νόμους. Καίτοι τί διαφέρει νὰ εἰπῇ πρῶτον τρεῖς καὶ μετὰ νὰ ἐπεξηγήσῃ ἓνα καὶ ἓνα καὶ ἓνα ἢ νὰ εἰπῇ ἓνα καὶ ἓνα καὶ ἓνα καὶ μετὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τρία καὶ ἄχι τρεῖς; Σὺ ὅμως τὸ τρία (ὡς γένους οὐδετέρου) κρίνεις ὡς ἀνάξιον διὰ τὴν θεότητα. Πῶς σοῦ φαίνεται ἡ ὀνομασία καρκίνος πού κρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὸ ζῦον καὶ διὰ τὸ ὄργανον καὶ διὰ τὸν ἀστερισμόν; Καὶ πῶς τοῦ σκύλου τῆς ξηρᾶς, τῆς θαλάσσης καὶ ὁ τοῦ ἀστερισμοῦ; Δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι γίνεται λόγος διὰ τρεῖς καρκίνους καὶ διὰ τρεῖς σκύλους; Ὅπως δὴποτε βεβαίως. Μήπως διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶνε καὶ ὁμοοῦσιοι; Ποῖος μυαλωμένος ἄνθρωπος θὰ τὸ ἰσχυρισθῇ; Βλέπεις πῶς ἠστόχησε τὸ ἐπιχειρήμα σου περὶ τῆς συναριθμήσεως μετὰ ἀπὸ ἓνα τέτοιον ἔλεγχον; Διότι, ἐὰν τὰ ὁμοούσια δὲν συναριθμοῦνται ὅπως δὴποτε συναριθμοῦνται δὲ τὰ μὴ ὁμοούσια, καὶ εἶνε κοινὴ ἡ ὀνομασία εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας, τότε τί ἐκέρδησες ἀπὸ ὄσα ἐδογματίσεις;

20. Ἴσως δὲν εἶνε ἐκτὸς θέματος νὰ ἐξετάσω καὶ τὸ ἐξῆς· Ἐνα καὶ ἓνα δὲν κάνουν δύο; Ἐπίσης τὰ δύο δὲν ἀναλύονται εἰς ἓνα καὶ ἓνα; Εἶνε φανερόν. Ἐὰν λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν σου, ὅταν προστίθενται, εἶνε ὁμοούσια, καὶ ὅταν διαιροῦνται δὲν εἶνε ὁμοούσια, τί συμβαίνει; Τὰ ἴδια νὰ εἶνε καὶ ὁμοούσια καὶ ἑτεροούσια. Γελῶ μὲ τὰς ἀριθμήσεις σου, τῆς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, διὰ τὰς ὁποίας καυχᾶσαι, ὡσὰν ἡ φύσις τῶν πραγμάτων νὰ ἔγκηται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων των. Διότι ἐὰν συμβαίη τοῦτο, τότε τί ἐμποδίζει, συμφώνως μὲ τὴν ἰδίαν λογικὴν, τὰ ἴδια πρόσωπα νὰ εἶνε τιμιώτερα ἢ κατώτερα τοῦ ἑαυτοῦ των, ἀφοῦ τὰ ἴδια ἀναφέρονται εἰς τὴν Γραφὴν ἄλ-

τῶν εἶναι τιμιώτερά τε καὶ ἀτιμώτερα; ὁ δὲ αὐτός μοι καὶ
 περὶ τῆς Θεοῦ φωνῆς καὶ Κύριος λόγος· ἔτι δὲ τῶν προ-
 θέσεων, τῆς ἐξ οὐ, καὶ δι' οὐ, καὶ ἐν ᾧ, αἷς οὐ κατατεχνο-
 λογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ διδούς, τὴν δὲ τῷ
 5 Υἱῷ, τὴν δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. τί γὰρ ἂν ἐποίησας, παγίως
 ἐκάστου τούτων ἐκάστῳ νενεμημένον ὁπότε πάντων πᾶσι συν-
 τειταγμένων, ὡς δῆλον τοῖς φιλοπόνοις, ἰσοσύνην οὐ διὰ τού-
 των εἰσάγεις καὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς φύσεως ἀνισότητα; ἀ-
 πόχη καὶ ταῦτα τοῖς μὴ λίαν ἀγνώμοσιν. ἐπειδὴ δὲ σε τῶν
 10 χαλεπῶν ἐστίν, ἅπαξ ἐπιπηδήσαντα τῷ Πνεύματι, τῆς φο-
 ρᾶς σχεθῆναι, ἀλλὰ μὴ, καθάπερ τῶν σωτῶν τοὺς θρασυτέ-
 ρους, εἰς τέλος φιλονεικεῖν, καὶ πρὸς τὸ ξίφος ὠθίζεσθαι,
 μέχρις ἂν πᾶσαν εἴσω τὴν πληγὴν ὑπολάβῃς, φέρε, σκεπώ-
 μεθα τίς ἔτι σοι λείπεται λόγος.

15 21. Πάλιν καὶ πολλάκις ἀνακνυκτεῖς ἡμῖν τὸ ἄγραφον.
 δι μὲν οὖν οὐ ξένον τοῦτο, οὐδὲ παρελοακτιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 πάλοι καὶ τοῖς νῦν γνωριζόμενον καὶ παραγυμνούμενον, δέ-
 δεικται μὲν ἤδη πολλοῖς τῶν περὶ τοῦτον διειληφότων, ὅσοι
 μὴ ῥαθύμως μηδὲ παρέρως ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐντυχόν-
 20 τες, ἀλλὰ διασχόντες τὸ γράμμα καὶ εἴσω προκύναντες, τὸ
 ἀπόδειον κάλλος ἰδεῖν ἠξιώθησαν, καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς
 γνώσεως κατηνυγάσθησαν. δηλώσωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξ ἐπι-
 25 δρομῆς, ὅσον ἐνδέχεται, τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι περιτιτοὶ τινες,
 μηδὲ φιλοτιμώτεροι τοῦ δέοντος, ἐποικοδομοῦντες ἐπὶ θεμέ-
 λιον ἀλλότριον. εἰ δὲ τὸ μὴ λίαν σαφῶς γεγράφθαι Θεὸν μη-
 δὲ πολλάκις ὀνομασί, ὥσπερ τὸν Πατέρα πρότερον καὶ τὸν

44. ᾿Ρω 11, 36.

45. ᾿Ρω 15, 20.

λοτε πρώτα και άλλοτε ὕστερα λόγω τῆς ἰσοτιμίας τῆς φύσεως των; Τὸ ἴδιον λέγω και διὰ τὰ ὀνόματα «Θεὸς» και «Κύριος». Ἀκόμη δὲ και διὰ τὰς προθέσεις «ἐξ οὗ» και «δι' οὗ» και «ἐν ᾧ»⁴⁴, διὰ τῶν ὁποίων σὺ ἐξετάζεις κατὰ τοὺς γραμματικὸς κανόνας τὸ θεῖον και δίδεις τὴν πρώτην εἰς τὸν Πατέρα, τὴν ἄλλην εἰς τὸν Υἱόν, και τὴν τρίτην εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι τί θὰ ἔκανες, ἐὰν ἀπεδίδοτο ἀποκλειστικῶς ἀνὰ μία πρόθεσις εἰς ἕκαστον πρόσωπον, σὺ ὅστις τώρα, πού ὄλαι συντάσσονται μὲ ὄλα, καθὼς γνωρίζουν οἱ εἰδικοί, εἰσηγεῖσαι μίαν τόσοσιν μεγάλην ἀνισότιτα φύσεως και ἀξιώματος; Εἶνε ἀρκετὰ αὐτὰ διὰ τοὺς μὴ ὄλως ἀκρίτους. Ἐπειδὴ ὄμως εἶνε πολὺ δύσκολον, σὺ πού ἄπαξ ἐπετέθης ἐναντίον τοῦ Πνεύματος, ν' ἀνακόψης τὴν ὄρμην σου και νὰ μὴ φιλονεικῆς μέχρις ἐσχάτων, ὄπως οἱ μανιωδέστατοι κάπροι, μήτε νὰ ὄρμῃς πρὸς τὸ ἕψος, ἔως ὄτου τραυματισθῆς μέχρι τοῦ ἐσωτάτου βάθους σου, ἐμπρὸς ἄς ἐξετάσωμεν και τὰς λοιπὰς ἀντιρρήσεις σου.

21. Πάλιν και πολλάκις μᾶς γυροφέρνεις τὸ ὄτι δὲν ὄπάρχει εἰς τὴν Γραφήν. Ὅτι μὲν δὲν εἶνε τὸ Πνεῦμα ξένον και δὲν ἔχει εἰσαχθῆ λαθραίως, ἀλλὰ εἶνε γνωστὸν και ὄλοφάνερον και εἰς τοὺς παλαιὸς και εἰς τοὺς συγκρόνους, ἔχει ἀποδειχθῆ ἀπὸ πολλοὺς πού ἠσχολήθησαν μὲ αὐτό. Αὐτοὶ δὲν ἐνδιέτριψαν ἀμελῶς οὔτε ἐπιπολαίως εἰς τὰς θείας Γραφὰς, ἀλλ' ἠνοιξαν τὸ γράμμα και ἔσκυψαν μέσα, ἠξιώθησαν νὰ ἴδουν τὴν κεκρυμμένην ὄραιότητα και μὲ τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως ἐφωτίσθησαν. Θὰ ἄποσαφηνίσωμεν δὲ και ἡμεῖς ἐπιπροχάδην, ὄσον εἶνε δυνατόν, ὄστε νὰ μὴ θεωρηθῆ ὄτι εἴμεθα φλύαροι ἢ φιλοδοξότεροι τοῦ ὄέοντος και ὄτι οἰκοδομοῦμε ἐπάνω εἰς ξένον θεμέλιον⁴⁵. Ἐὰν δὲ σοῦ γίνεται αἰτία τῆς βλασφημίας και τῆς περιττῆς αὐτῆς φλυαρίας και ἀσεβείας τὸ ὄτι δὲν ἔχει γραφῆ μὲ πολλὴν σαφήνεια οὔτε πολλὰς φορὰς ὄτι

Υἱὸν ὑψιτερον, αἰτιὸν σοι γίνεται βλασφημίας, καὶ τῆς περι-
 τῆς ταύτης γλωσσοαλγίας καὶ ἀσεβείας, ἡμεῖς σοι λύσομεν
 ταύτην τὴν βλάβην, μικρὰ περὶ πραγμάτων καὶ ὀνομάτων
 καὶ μάλιστα παρὰ τῇ τῆς Γραφῆς συνηθείᾳ φιλοσοφήσαντες.

5 22. Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν οὐκ ἔστι, λέγεται δέ· τὰ
 δὲ ὄντα οὐ λέγεται· τὰ δὲ ὄντι ἔστιν, ὄντι λέγεται· τὰ δὲ
 ἄμφω, καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. τούτων ἀπαιτεῖς με τὰς ἀπο-
 δεῖξεις; παρασχεῖν ἔτοιμος. ὑπνοῖ τῇ Γραφῇ Θεοῦ, καὶ γρη-
 γορεῖ, καὶ δργίζεται, καὶ βαδίζει, καὶ θρόνον ἔχει τὰ χερου-
 10 βίμ καίτοι πότε γέγονεν ἐμπαθῆς; πότε δὲ σῶμα Θεὸν ἀκή-
 κοας; τοῦτο οὐκ ὄν ἀνεπλάσθη. ὠνομάσαμεν γάρ, ὡς ἡμῖν
 ἐφικτόν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. τὸ μὲν ἡρεμεῖν αὐ-
 τὸν ἀφ' ἡμῶν, καὶ οἶον ἀμελεῖν, δι' ἃς αὐτὸς οἶδεν αἰτίας,
 ὑπνοῦν. τὸ γὰρ ἡμέτερον ὑπνοῦν τοιοῦτον, ἀνερέργητόν τε καὶ
 15 ἄπρακτον. τὸ δὲ ἀθρόως εὐ ποιεῖν ἐκ μεταβολῆς, γρηγορεῖν.
 ὑπνου γὰρ λύσις ἐργήγορος, ὡπερ ἀποσιροφῆς ἐπίσκεψις.
 τὸ δὲ κολάζειν δργίζεσθαι πεποιθήκαμεν· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐξ
 ὀργῆς ἢ κόλασις. τὸ δὲ νῦν μὲν τῆδε, νῦν δὲ τῆδε ἐνεργεῖν,
 βαδίζειν. ἢ γὰρ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο μετάβασις, βαδιομός.
 20 τὸ δὲ ἀναπαύεσθαι ταῖς ἀγλαῖς δυνάμεσι, καὶ οἶον ἐμφιλοχω-
 ρεῖν, καθέζεσθαι καὶ θρονίζεσθαι, καὶ τοῦτο ἡμέτερον. οὐ-
 δενὶ γὰρ οὕτως ὡς τοῖς ἀγίοις τὸ θεῖον ἐναναπαύεται. τὸ δὲ
 δξυκίνητον, πιῆσιν· τὴν δὲ ἐπισκοπὴν, πρόσωπον· τὸ διδόναι

46. Ψα 43, 24· 77, 65.

47. Δα 9, 14.

48. Ἦσ 5, 25· Ψα 78, 5.

49. Γε 3, 8· 11, 5.

50. Ψα 79, 2· Ἦσ 87, 16· Ἰζ 1, 26.

51. Ψα 17, 11.

52. Ψα 4, 7.

τὸ Πνεῦμα εἶνε Θεός, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ παλαιότερον καὶ ὁ Υἱὸς βραδύτερον, ἡμεῖς θὰ σοῦ θεραπεύσωμεν αὐτὴν τὴν βλάβην, ἀφοῦ φιλοσοφήσωμεν ὀλίγον περὶ πραγμάτων καὶ ὀνομάτων καὶ μάλιστα κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς.

22. Ἐκ τῶν πραγμάτων ἄλλα δὲν ὑπάρχουν, ἀλλ' ὀνομάζονται· ἐνῶ ἄλλα ὑπάρχουν, ἀλλὰ δὲν ὀνομάζονται· ἄλλα δὲ οὔτε ὑπάρχουν οὔτε ὀνομάζονται· καὶ ἄλλα τέλος καὶ ὑπάρχουν καὶ ὀνομάζονται. Μοῦ ζητεῖς δι' αὐτὰ ἀποδείξεις; Εἶμαι ἕτοιμος νὰ σοῦ τὰς δώσω. Ἡ Γραφή λέγει ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται⁴⁶ καὶ εἶνε ξυπνητὸς⁴⁷ καὶ ὀργίζεται⁴⁸ καὶ βαδίζει⁴⁹ καὶ θρόνον ἔχει τὰ χειροῦβίμ⁵⁰. Ἀλλὰ πότε ὁ Θεὸς εἶχεν ἀδυναμίας; Πότε ἤκουσες ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει σῶμα; Αὐτὸ τὸ σῶμα, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει, ἐπενοήθη. Διότι, ἀναλόγως τῶν δυνάμεών μας, ἐχαρακτηρίσαμεν τὰ τοῦ Θεοῦ μὲ ἐιδικοὺς μας χαρακτηρισμοὺς. Λέγομεν π.χ. ὅτι κοιμᾶται, ὅταν ἡσυχάζῃ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τρόπον τινὰ μᾶς ἀμελεῖ διὰ λόγους ποῦ αὐτὸς γνωρίζει. Διότι, ὅταν κοιμᾶται ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ἐνεργεῖ οὔτε ἐργάζεται. Ἀντιθέτως λέγεται ὅτι ἀγρυπνεῖ, ὅταν ἔξαφνα μεταβάλλεται καὶ μᾶς εὐεργετεῖ. Πράγματι τέρμα τοῦ ὕπνου εἶνε τὸ ξύπνημα, ὅπως ἡ ἐπίβλεψις εἶνε τέρμα τῆς ἀποστροφῆς. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸ ἐκάναμεν «ὀργίζεται», διότι εἰς ἡμᾶς ἡ τιμωρία προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀργήν. Τὸ ὅτι ἄλλοτε μὲν ἐνεργεῖ πρὸς τὰ ἐδῶ, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅτι βαδίζει, διότι εἰς ἡμᾶς ἡ μετάβασις ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς ἄλλο λέγεται βάδισμα. Τὸ ὅτι ἀναπαύεται εἰς τὰς ἀγίας δυνάμεις καὶ τρόπον τινὰ ἀρέσκεται νὰ κατοικῆ εἰς αὐτάς, ὅτι κάθεται καὶ θρονίζεται. Καὶ αὐτὸ ἀνθρώπινον. Διότι τὸ θεῖον πουθενὰ δὲν ἀναπαύεται τόσον ὅσον εἰς τοὺς ἀγίους. Τὴν μεγάλην ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν κινεῖται τὴν ὀνομάσαμεν πῆσιν⁵¹. Ἐπειδὴ ἐπιβλέπει, λέγομεν ὅτι ἔχει πρόσωπον⁵²· καὶ ἐπειδὴ δίδει

δὲ καὶ προσέειπαι, χεῖρα· καὶ ἄλλη τις ὄλωσ τῶν τοῦ Θεοῦ
δυνάμεων ἢ ἐνεργειῶν, ἄλλο τι τῶν σωματικῶν ἡμῖν ἀνε-
ζωγράφησεν.

23. Πάλιν οὐ πόθεν τὸ ἀγέννητον λαβῶν ἔχεις, ἢ τὸ ἀν-
5 αρχον, τὰς σὰς ἀκροπόλεις, ἢ καὶ ἡμεῖς τὸ ἀθάνατον; δεῖξον
ταῦτα ὀνομασί, ἢ ἀδειήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται. καὶ τέ-
θνηκας ἐκ τῶν οἶων ὑποθέσεων, καθαιρεθέντων σοι τῶν ὀνο-
μάτων, καὶ τοῦ τείλους τῆς καταφυγῆς ἐφ' ᾧ ἐπεποιθεῖς. ἢ
δηλον διὰ ἐκ τῶν ταῦτα συναγόντων, κἂν μὴ ταῦτα λέγηται;
10 τίνων τούτων; Ἐγὼ εἰμι πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. καὶ
Πρὸ ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεὸς καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστι. δ-
λον γὰρ τὸ ἔστιν ἐμὸν οὔτε ἠργμένον, οὔτε πανούμενον. ταῦ-
τα λαβῶν, τὸ μὲν μὴ εἶναι τι πρὸ αὐτοῦ μηδὲ πρὸσδυτέραν
αἰτίαν ἔχειν, ἀναρχον προσηγόρευσας, καὶ ἀγέννητον· τὸ δὲ
15 μὴ σιῆσθαι τοῦ εἶναι, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. αἱ μὲν δὴ
πρῶται συζυγαὶ τοιαῦται, καὶ οὕτως ἔχουσαι. τίνα δὲ οὐτε
ἔστιν, οὔτε λέγεται; πονηρὸν τὸ θεῖον, ἢ σφαῖρα τειράγωνος,
τὸ παρελθὸν ἐνέσκηκεν, οὐ σύνθετον ὁ ἄνθρωπος. τίνα γὰρ
εἰς τοσοῦτον ἐμπληξίας ποτὲ ἀφικόμενον ἔγνωσ, ὥστε τι τοι-
20 οῦτον ἢ ἐννοῆσαι τολμῆσαι, ἢ ἀποφήνασθαι; λείπεται δεῖξαι
τίνα καὶ ἔστι καὶ λέγεται· Θεός, ἄνθρωπος, ἄγγελος, κηλίσ-
ματαιότης οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοί, καὶ τῆς πίστεως ἀνατρο-
πή, καὶ τοῦ μυσηρίου κένωσις.

53. Ψα 144, 16.

54. Ἦσ 44, 6.

55. Ἦσ 48, 10.

καὶ ἀποδέχεται ὅτι ἔχει χέρια⁴³. Καὶ γενικῶς παρεστήσαμεν μὲ μέλη καὶ ἐνεργείας τοῦ σώματος μας ὁποιαδήποτε ἄλλην δυνατότητα ἢ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ.

23. Ἐπίσης σὺ ἀπὸ ποῦ συνέλαβες ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἀγέννητος καὶ ἀναρχος, τὰ δύο προπύργιά σου, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ποῦ τὸ ὅτι εἶνε ἀθάνατος; Δεῖξε ποῦ ἐπὶ λέξει ὑπάρχουν εἰς τὴν Γραφήν, διότι ἄλλως θὰ τὰ ἀρνηθῶμεν ἐπειδὴ δὲν γράφονται. Ἔτσι αἱ ἰδικαὶ σου ὑποθέσεις σὲ ἐφόνευσαν, ἀφοῦ σοῦ κατέρρευσαν καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὸ τεῖχος εἰς τὸ ὁποῖον κατέφευγες μετὰ πεποιθήσεως. Ἡ εἶνε φανερόν ὅτι ἔχεις αὐτοὺς τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἀπὸ ἐκείνων ποὺ τοὺς συμπεραίνουν, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατονομάζονται εἰς τὴν Γραφήν; Καὶ ἀπὸ ποῦ; «Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα»⁴⁴ καὶ «Πρὸ ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται»⁴⁵. Διότι ὅλον τὸ «ἔστιν» εἶνε ἰδικόν μου, χωρὶς ἀρχὴν καὶ χωρὶς τέλος. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν χωρίων ὠνόμασες τὸν Θεὸν «ἀναρχον» καὶ «ἀγέννητον», ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κάτι πρὶν ἀπὸ αὐτὸν οὔτε ἔχει αἰτίαν ἀρχαιότεραν τοῦ ἐπίσης τὸν ὠνόμασες «ἀθάνατον» καὶ «ἄφθαρτον», διότι ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη. Καὶ λοιπὸν τὰ μὲν πρῶτα ζεύγη ὀνομάτων εἶνε ἔτσι, ὅπως τὰ ἐπαρουσιάσαμεν. Ποῖα ὅμως εἶνε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα οὔτε ὑπάρχουν οὔτε ὀνομάζονται; Εἶνε τὰ ἐξῆς: τὸ θεῖον εἶνε πονηρόν· ἡ σφαῖρα εἶνε τετράγωνος· τὸ παρελθὸν εἶνε παρόν· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε σύνθετος. Ἐγνώρισες πράγματι ποτὲ κανένα νὰ ἔκη φθάσει εἰς τόσον μεγάλην ἀφροσύνην, ὥστε νὰ τολμήσῃ ἢ νὰ σκεφθῇ ἢ νὰ ἰσχυρισθῇ κάτι τέτοιο; Ὑπολείπεται νὰ σοῦ ὑποδείξω ποῖα εἶνε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καὶ ὑπάρχουν καὶ ὀνομάζονται. Εἶνε ὁ Θεός, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἄγγελος, ἡ κρίσις. Ματαιότης λοιπὸν οἱ συλλογισμοὶ ποὺ εἶχες κάνει καὶ ἀνατροπὴ τῆς πίστεως καὶ ἐξουθένωσις τοῦ μυστηρίου.

24. Τοσαύτης οὖν οὔσης διαφορᾶς ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς πράγμασι, πῶς οὕτω σὺ λίαν δουλεύεις τῷ γράμματι, καὶ γίνῃ μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς σοφίας, καὶ συλλαβαῖς ἀκολουθεῖς, ἀφείδς τὰ πράγματα; εἰ δὲ σοῦ τὰ δις πέντε λέγοντος, 5 ἢ τὰ δις ἐπτά, τὰ δέκα οὐνῆγον, ἢ τέσσαρες καὶ δέκα ἐκ τῶν λεγομένων ἢ ἐκ τοῦ ζῶον λογικόν, θνητόν, τὸν ἄνθρωπον, ἄρα ἂν σοὶ ληρεῖν ἐνομιόσθην; καὶ πῶς, τὰ σὰ λέγων; σὺ γὰρ τοῦ λέγοντος μᾶλλον οἱ λόγοι, ἢ τοῦ λέγειν συναναγκάζοντος. ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα, οὐκ ἂν τὰ λεγόμενα μᾶλλον ἐσκόπουν, 10 ἢ τὰ νοούμενα· οὕτως οὐδὲ εἴ τι ἄλλο τῶν μὴ λεγομένων, ἢ μὴ σαφῶς, ἐκ τῆς Γραφῆς νοούμενον ἠῦρισκον, ἔφυγον ἂν τὴν ἐκφώνησιν, φοβούμενος σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων. οὕτω μὲν οὖν σιτησόμεθα πρὸς τοὺς ἕξ ἡμισείας εὐγνώμονας. σοὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἔξεσι λέγειν. ὁ γὰρ τὰς τοῦ Υἱοῦ 15 προσηγορίας οὕτως ἐναργεῖς οὔσας καὶ τοσαύτας ἀρνούμενος, οὐδ' ἂν ταύτας ἠδέσθης δῆλον δι, καὶ εἰ πολλῶ σαφροτιέρας καὶ πλείους ἐγίνωσκας. ἤδη δὲ καὶ τὴν αἰτίαν δηλώσω τῆς πάσης ἐπικρύψεως, καίπερ σοφοῖς οὔσιν ὑμῖν, βραχὺ τι τὸν λόγον ἀναγαγών.

25. Δύο γεγόνασι μεταθέσεις δίων ἐπιφανεῖς ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, αἱ καὶ δύο Διαθῆκαι καλοῦνται, καὶ οεισμοὶ γῆς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος περιβόητον ἢ μὲν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπὶ τὸν νόμον, ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ εὐαγγέλιον. καὶ τρίτον οεισμόν εὐαγγελιζόμεθα, τὴν ἐντεσθεν ἐπὶ τὰ ἐ- 25 κείσε μεταΐσταισιν, τὰ μηκέτι κινούμενα, μηδὲ σαλευόμενα.

56. «Σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων». Συκοφάντης τῶν ὀνομάτων (=λέξεων) εἶνε π.χ. σήμερον ὁ χιλιαστής, δταν μᾶς κατηγορεῖ ὡς πλαστογράφους, ἐπειδὴ λέγομεν Τριάδα ἁγίαν, ἐνῶ εἰς τὴν Γραφὴν δὲν ὑπάρχει ἡ λέξις τριάς. Δὲν ὑπάρχει μὲν, ἀλλ' ἐννοεῖται καὶ λέγεται μὲ ἄλλον τρόπον.

57. Ἐβ 12, 26.

24. Ἄφοῦ λοιπὸν τόσον μεγάλη διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα εἰς τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, πῶς γίνεσαι τόσοσιν πολὺ δούλος εἰς τὸ γράμμα καὶ συμφωνεῖς μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν σοφίαν καὶ ἀκολουθεῖς τὰς συλλαβάς, καὶ περιφρονεῖς τὰ πράγματα; Καὶ ἂν σὺ μοῦ ἔλεγες δύο οἱ πέντε, καὶ ἐγὼ ἐννοοῦσα δέκα, ἢ σὺ ἔλεγες δύο οἱ ἑπτὰ καὶ ἐγὼ ἐννοοῦσα δεκατέσσαρα, ἢ σὺ ἔλεγες ζῶον λογικὸν καὶ θνητόν, καὶ ἐγὼ ἐννοοῦσα ἄνθρωπον, θὰ μὲ ἐθεώρεις ἀνόητον; Μὲ ποίαν δικαιολογίαν, ἀφοῦ θὰ ἔλεγα τὰ ἴδια μὲ σέ; Διότι οἱ λόγοι ἀνήκουν περισσότερον εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἀναγκάζει κάποιον νὰ λέγῃ κάτι, παρὰ εἰς ἐκεῖνον ποῦ τὸ λέγει. Ὅπως λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἀπέβλεπον τόσοσιν εἰς τὰ προφερόμενα ὅσων εἰς τὰ ἐννοούμενα, ἔτσι καὶ ἂν κάτι, ποῦ δὲν λέγεται καθόλου ἢ δὲν λέγεται σαφῶς, τὸ εὑρισκόν νὰ ἐννοῆται εἰς τὴν Γραφήν, δὲν θὰ ἐδίσταζον νὰ τὸ διατυπώσω, χωρὶς νὰ φοβοῦμαι καθόλου σέ, τὸν περὶ τὰς λέξεις συκοφάντην⁶⁶. Ἔτσι λοιπὸν θ' ἀντιμετωπίσωμεν αὐτοὺς ποῦ κατὰ τὸ ἡμῶν ἔχουν ὀρθὴν γνώμην· εἰς σέ οὔτε αὐτὸ ἐπιτρέπεται νὰ λεχθῆ. Διότι σὺ ποῦ ἀρνεῖσαι τὰς ὀνομασίας τοῦ Υἱοῦ, ἂν καὶ εἶνε τόσοσιν σαφεῖς καὶ τόσοσιν πολλαί, δὲν θὰ τὰς ἐσέβησο, καὶ ἂν ἀκόμη ἐγνώριζες, ὅτι εἶνε πολὺ σαφέστεραι καὶ περισσότεραι. Ἦδη δὲ μολονότι εἴσθε σοφοί, θὰ κάνω μίαν σύντομον ἀναδρομὴν καὶ θὰ σᾶς φανερώσω διατί κάνετε ὄλην αὐτὴν τὴν ἀπόκρυφιν.

25. Διὰ μέσου τῶν αἰώνων συνέβησαν δύο ἀξιοσημεῖωτοι μεταβάσεις εἰς τὴν ζωὴν αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται καὶ δύο Διαθήκαι ἢ καὶ σεισμοὶ τῆς γῆς⁶⁷ λόγῳ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος τοῦ πράγματος. Ἡ μὲν μία μετάβασις ἐγένετο ἀπὸ τὰ εἶδωλα εἰς τὸν νόμον, ἢ δὲ ἄλλη ἀπὸ τὸν νόμον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ τρίτον σεισμὸν ἀκούομεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν πρὸς τὴν ἄλλην,

ταῦτόν δὲ αἱ δύο Διαθήκαι πεπόνθησαι. τί τοῦτο; οὐκ ἀδρόως
 μετεκινήθησαν, οὐδὲ ὁμοῦ τῇ πρώτῃ κινήσει τῆς ἐγχειρήσε-
 ως. τίνος ἕνεκα; (εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον). Ἴνα μὴ διασθῶ-
 μεν, ἀλλὰ πεισθῶμεν. τὸ μὲν γὰρ ἀκούσιον οὐδὲ μόνιμον
 5 ὥπερ ἂ θία κατέχεται τῶν ρευμάτων ἢ τῶν φυτῶν· τὸ δὲ
 ἐκούσιον μονιμώτερον τε καὶ ἀσφαλέστερον. καὶ τὸ μὲν τοῦ
 διασαμένου, τὸ δὲ ἡμέτερον· καὶ τὸ μὲν ἐπιεικείας Θεοῦ, τὸ
 δὲ τυραννικῆς ἐξουσίας. οὐκ οὖν ᾧδεο δεῖν ἄκοντας εὖ ποι-
 εῖν, ἀλλ' ἐκόντας εὐεργετεῖν. διὰ τοῦτο παιδαγωγικῶς τε
 10 καὶ λατρικῶς τὸ μὲν ὑφαίρει τῶν πατρῶων, τὸ δὲ συγχωρεῖ,
 μικρόν τι τῶν πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδοῦς· ὥπερ οἱ λατροὶ τοῖς
 ἀρρωστοῦσιν, ἵνα ἢ φαρμακεία παραδεχθῇ διὰ τῆς τέχνης
 φαρμακιομένη τοῖς χρησιωτέροις. οὐ γὰρ ῥάσιση τῶν ἐν ἔθει
 καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ τειμημένων μετάθεσις. λέγω δὲ τί;
 15 ἢ πρώτη τὰ εἰδῶλα περικόψασα τὰς θυσίας συνεχώρησεν·
 ἢ δευτέρα τὰς θυσίας περιελούσα τὴν περιτομὴν οὐκ ἐκώλυ-
 σεν· εἴτα ὡς ἅπαξ ἐδέξαντο τὴν ὑφαίρεισιν, καὶ τὸ συγχω-
 ρηθὲν συνεχώρησαν· οἱ μὲν τὰς θυσίας, οἱ δὲ τὴν περιτο-
 μὴν· καὶ γεγόνασιν, ἀντὶ μὲν ἐθνῶν, Ἰουδαῖοι· ἀντὶ δὲ τού-
 20 των, Χριστιανοί, ταῖς κατὰ μέρος μεταθέσεσι κλαπέντες ἐπὶ
 τὸ εὐαγγέλιον. πειθέτω σε τοῦτο Παῦλος ἐκ τοῦ περιτέμνειν
 καὶ ἀγνίζεσθαι προελθῶν ἐπὶ τὸ λέγειν· Ἐγὼ δέ, ἀδελφοί,
 εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἐκεῖνο τῆς οἰκονο-
 μίας, τοῦτο τῆς τελειότητος.

58. Ἐβ 12, 27.

59. Πρξ 16, 3.

60. Πρξ 21, 26.

61. Γα 5, 11.

τὴν αἰωνίαν καὶ ἀσάλευτον⁵⁸. Ὑπέστησαν δὲ ἀμφότεραι αἱ Διαθῆκαι τὸ αὐτό. Ποῖον εἶνε αὐτό; Δὲν ἤλλαξαν ἀποτόμως οὔτε συγχρόνως μὲ τὴν πρώτην προσπάθειαν μεταβάσεως. Διὰ ποῖον λόγον; Διότι πρέπει νὰ τὸ γνωρίζωμεν, διὰ νὰ μὴ βιασθῶμεν, ἀλλὰ νὰ πεισθῶμεν. Διότι τὸ καταναγκαστικὸν δὲν εἶνε σταθερόν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ρεύματα τῶν ὑδάτων ἢ μὲ τὰ φυτὰ τὰ ὁποῖα ἀποπειρᾶται κανεὶς νὰ τὰ συγκρατήσῃ βιαίως. Ἐνῶ ὅ,τι δεχόμεθα μὲ τὴν θέλησίν μας εἶνε καὶ σταθερώτερον καὶ ἀσφαλέστερον. Καὶ τὸ μὲν ἀνήκει εἰς τὸν βιαστήν, τὸ δὲ εἰς ἡμᾶς. Τὸ ἓνα εἶνε τῆς ἐπεικειᾶς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἄλλο τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας. Δὲν ἐνόμιζε λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ μᾶς εὐεργετῇ καὶ παρὰ τὴν θέλησίν μας, ἀλλὰ μόνον μὲ τὴν θέλησίν μας. Διὰ τοῦτο μὲ τὸν τρόπον τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τοῦ ἱατροῦ ἄλλο μὲν ἀπὸ τὰ πάτρια τὸ ἀφαιρεῖ, ἄλλο δὲ τὸ συγχωρεῖ, ὑποχωρώντας κάπως εἰς τὰ εὐχάριστα, ὅπως κάνουν οἱ ἱατροὶ εἰς τοὺς ἀρρώστους, διὰ νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἡ θεραπεία συνδυασμένη ἐντέχνως μὲ τὰ εὐχάριστα. Διότι δὲν εἶνε τόσον εὐκόλος ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐθίμων πού τιμῶνται ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Τί δὲ ἐννοῶ; Ἡ πρώτη ἀλλαγὴ κατήργησε τὰ εἰδωλα καὶ ἐπέτρεψε τὰς θυσίας. Ἡ δευτέρα κατήργησε τὰς θυσίας, δὲν ἀπηγόρευσεν ὅμως τὴν περιτομὴν. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐδέχθησαν τὴν ἀφαίρεσιν, παρητήθησαν καὶ ἀπ' αὐτὸ πού τοὺς ἐπέτρεψεν, οἱ μὲν ἀπὸ τὰς θυσίας, οἱ δὲ ἀπὸ τὴν περιτομὴν. Καὶ ἔγιναν ἀπὸ εἰδωλολάτραι Ἰουδαῖοι καὶ ἀπὸ Ἰουδαῖοι Χριστιανοί, καὶ διὰ τῶν ἐπὶ μέρος ἀλλαγῶν χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ὠδηγήθησαν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς αὐτὸ ἤμπορεῖ νὰ σὲ πείσῃ ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ σημείου νὰ ἀσκήσῃ ὁ ἴδιος περιτομὴν⁵⁹ καὶ νὰ ἐξαγνισθῇ⁶⁰ ἔφθασε νὰ λέγῃ· «Ἐγὼ δὲ ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι;»⁶¹. Ἐκείνη ἡ ἐνέργεια ἀνήκει εἰς τὰ κατ' οἰκονομίαν, αὐτὴ εἰς τὴν τελειότητα.

26. Τούτω τὸ τῆς θεολογίας εικάζειν ἔχω, πλὴν ὅσον ἐκ τῶν ἐναντίων. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὑφαιρέσεων ἢ μετὰ-θεοῖς· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῶν προσθηκῶν ἢ τελειώσις. ἔχει γὰρ οὕτως. ἐκήρυσσε φανερώς ἢ Παλαιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν ἀμυδρότερον. ἐφανέρωσεν ἢ Καινὴ τὸν Υἱόν, ὑπέδειξε τοῦ Πνεύματος τὴν Θεότητα. ἐμπολιτεύεται νῦν τὸ Πνεῦμα σαφειτέραν ἡμῖν παρέχον τὴν ἐαυτοῦ δῆλωσιν. οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλές, μήπω τῆς τοῦ Πατρὸς Θεότητος ὁμολογηθείσης, τὸν Υἱόν ἐκδήλως κηρύττεσθαι· μηδὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ παραδεχθείσης, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵν' εἴπω τι καὶ τοιμηρότερον, ἐπιφοριζέσθαι· μὴ καθάπερ τροφῇ τῇ ὑπὲρ δυνάμιν βαρυνθέντες. καὶ ἡλιακῶ φωτὶ σαφροτέραν ἔτι προσβαλόντες τὴν ὄψιν, καὶ εἰς τὸ κατὰ δυνάμιν κινδυνεύσωσι· ταῖς δὲ κατὰ μέρος προσθήκαις, καί, ὡς εἶπε Δαυὶδ, ἀναβάσει, καὶ ἐκ δόξης εἰς δόξαν προόδους καὶ προκοπαῖς, τὸ τῆς Τριάδος φῶς ἐκλάμψη τοῖς λαμπροτέροις. διὰ ταύτην, οἶμαι, τὴν αἰτίαν καὶ τοῖς μαθηταῖς κατὰ μέρος ἐπιδημεῖ, τῇ τῶν δεχομένων δυνάμει παραμειροῦμενον, ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὴν ἄνοδον, τὰς δυνάμεις ἐπιτελοῦν, ἐμφυσώμενον, ἐν γλώσσαις πυρίναις φαινόμενον. καὶ ὑπὸ Ἰησοῦ κατ' ὀλίγον ἐκφαίνεται, ὡς ἐπισιτήσεις καὶ αὐτὸς ἐνιυχάνων ἐπιμελέστερον· Ἐρωτήσω, φησί, τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἵνα μὴ ἀντίθεος εἶναι δόξη τις, καὶ ὡς ἀπὸ ἄλλης τινὸς ἐξουσίας ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, εἶτα. Πέμψει μὲν, ἐν δὲ τῷ ὀνόματί μου. τὸ Ἐρωτήσω παρὲς, τὸ Πέμψει τειθήρηκεν. εἶτα,

62. Ψα 88, 6.

63. Β' Κο 9, 18.

64. Λκ 8, 1.

65. Ἰω 20, 22.

66. Πρξ 2, 8.

67. Ἰω 14, 16-17.

68. Ἰω 14, 26.

26. Ἔτσι δύναμαι νὰ λάβω μίαν ἰδέαν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον διδάσκει ἡ θεολογία, ἀλλὰ μόνον ἀρνητικῶς. Διότι ἐκεῖ μὲν μὲ τὰς ἀφαιρέσεις γίνεται ἡ ἀλλαγὴ, ἐνῶ ἐδῶ μὲ τὰς προσθήκας ἡ τελείωσις. Τὸ πρᾶγμα δηλαδὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἡ Παλαιὰ ἐκήρυττε φανερὰ τὸν Πατέρα, ἐνῶ τὸν Υἱὸν ἀμυδρότερα. Ἡ Καινὴ ἐφανέρωσε τὸν Υἱὸν καὶ ἀφῆκε νὰ φανῆ ἐν μέρει ἡ θεότης τοῦ Πνεύματος. Τώρα κατοικεῖ ἐν μέσῳ ἡμῶν τὸ Πνεῦμα καὶ μᾶς ἀποκαλύπτεται σαφέστερον. Διότι δὲν ἦτο ἀσφαλές, ἐνῶ ἀκόμη δὲν ὠμολογήθη ἡ θεότης τοῦ Πατρός, νὰ κηρύττεται φανερὰ ὁ Υἱός· οὔτε μόλις ἔγινε δεκτὴ ἡ θεότης τοῦ Υἱοῦ, νὰ μᾶς φορτῶνεται ἐπὶ πλέον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ νὰ ὀμλήσω καὶ κάπως τολμηρότερον. Διὰ νὰ μὴν διακινδυνεύσουν καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ κάνουν, ὅπως ὅταν βαρύνωνται μὲ τροφὴν περισσοτέραν ἀπὸ ὅσην ἀντέχουν, ἢ κατευθύνουν πρὸς τὸ ἡλιακὸν φῶς τὴν ὄρασιν, ποῦ εἶνε ἀκόμη ἀσθενής· ἀλλὰ μὲ τὰς βαθμιαίας προσθήκας καὶ μὲ τὰς «ἀναβάσεις»²², ὅπως εἶπε καὶ ὁ Δαυΐδ, καὶ μὲ τὰς προόδους καὶ προκοπὰς ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν²³, νὰ πλημμυρίσῃ τὸ φῶς τῆς Τριάδος εἰς τοὺς λαμπροτέρους. Νομίζω ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν κατοικεῖ βαθμηδὸν εἰς τοὺς μαθητάς, λαμβάνον ὡς μέτρον τὴν δύναμιν δεκτικότητός των, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὅταν ἐπιτελοῦν τὰ θαύματα²⁴ μετὰ τὸ πάθος διὰ τοῦ ἐμφυσηματος²⁵ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, ὅταν ἐμφανίζεται ὡς πύρινα γλῶσσαι²⁶. Καὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν ἀποκαλύπτεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅπως θὰ διαπιστώσῃς καὶ σὺ ὁ ἴδιος, ἀν ἐρευνήσῃς μὲ μεγαλύτεραν ἐπιμέλειαν. Λέγει· «Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»²⁷, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἶνε ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι κηρύττει μὲ κάποιαν ἄλλην ἐξουσίαν. Ἐπεὶ συνδέει τὸ «πέμψει» μὲ τὸ «ἐν τῷ ὀνόματί μου»²⁸. Δηλαδὴ ἀφῆκε κατὰ μέρος τὸ «ἐρωτήσω» καὶ διεισήρησε τὸ «πέμψει». Ἄ-

Πέμπω, τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· εἶτα, Ἦξει, ἡ τοῦ Πνεύματος ἐξουσία.

27. Ὁρᾷς φωτισμοὺς κατὰ μέρος ἡμῖν ἐλλάμποντας, καὶ
τάξιν θεολογίας, ἣν καὶ ἡμᾶς τηρεῖν ἄμεινον, μήτε ἀθρόως
5 ἐκφαίνοντας, μήτε εἰς τέλος κρύπτοντας. τὸ μὲν γὰρ ἄτεχρον,
τὸ δὲ ἄθεον· καὶ τὸ μὲν τοὺς ἀλλοτριούς πληῖξαι δυνάμενον,
τὸ δὲ ἀλλοτριῶσαι τοὺς ἡμετέρους. ὁ δὲ ἴσως μὲν ἤδη τισὶν
ἦλθεν ἐπὶ νοῦν καὶ τῶν ἄλλων, ἐγὼ δὲ τῆς ἐμανιοῦ διανοί-
ας ὑπολαμβάνω καρπὸν, προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. ἦν τινὰ
10 τῷ σωτήρι, καὶ εἰ πολλῶν ἐνεπίμπλαντο μαθημάτων, ἃ μὴ
δύνασθαι τότε βασιαχθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐλέγεται, δι' ὧς
εἶπον ἴσως αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο παρεκαλύπτετο· καὶ πάλιν
πάντα διδαχθήσεσθαι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδημήσα-
τος. οὕτως ἐν εἶναι νομίζω καὶ αὐτὴν τοῦ Πνεύματος τὴν
15 Θεότητα, τρανουμένην εἰς ὕστερον, ὡς τηνικαῦτα ὠρίμου καὶ
χωρητικῆς ἤδη τυγχανούσης τῆς γνώσεως, μετὰ τὴν τοῦ σω-
τήρος ἀποκατάστασιν, οὐκέτι ἀπιστουμένον τῷ θαύματι. τί
γὰρ ἂν οὗτου μείζον ἢ ἐκεῖνος ὑπέοχετο, ἢ τὸ Πνεῦμα ἐδί-
δαξεν; εἴπερ τι μέγα οἶσθαι χρή, καὶ Θεοῦ μεγαλοπρεπειᾶς
20 ἄξιον, τὸ ὑπισχνούμενον, ἢ τὸ διδασκόμενον.

28. Ἐχω μὲν οὕτω περὶ οὕτων, καὶ ἔχοιμι, καὶ ὅς τις
ἐμοὶ φίλος, — σέβειν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητος, Θεότητα μίαν, δόξην,
καὶ τιμὴν, καὶ οὐσίαν, καὶ βασιλείαν μὴ μεριζομένην, ὡς τις
25 τῶν μικρῶ πρόσθεν θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν· ἢ μὴ ἴδοι ἕως-

69. Ἰω 15, 26· 16, 7.

70. Ἰω 16, 8.

71. Ἰω 16, 12.

72. Ἰω 14, 26.

κολούθως λέγει «πέμψω»⁶⁶ διὰ νὰ δείξῃ τὸ ἀξίωμα του καὶ μετὰ «ἤξει»⁶⁷ διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πνεύματος.

27. Βλέπεις τί φωτισμοὶ μᾶς πλημμυρίζουν βαθμηδὸν καὶ τί τάξεις θεολογίας! Αὐτὴν καὶ ἡμεῖς ἄριστον εἶνε νὰ τὴν διατηρῶμεν, καὶ οὔτε ἐφ' ἅπαξ νὰ τὴν ἐμφανίζωμεν οὔτε τελείως νὰ τὴν ἀποκρύπτωμεν. Διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶνε ἄστοχον, τὸ δὲ δεύτερον ἄθεον. Καὶ τὸ μὲν ἡμπορεῖ νὰ βλάβῃ τοὺς ξένους, τὸ δὲ νὰ ἀποξενώσῃ τοὺς ἰδικούς μας. Εἰς ὅσα εἶπα θὰ προσθέσω καὶ αὐτό, πὺ Ἰωῶς ἦλθεν ἤδη εἰς τὸν νοῦν καὶ μερικῶν ἄλλων, ἐγὼ ὅμως θεωρῶ καρπὸν τῆς ἰδικῆς μου διανοίας. Ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν εἰς τοὺς μαθητάς του ὅτι εἶχε καὶ ἄλλα νὰ τοὺς εἰπῇ, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἠδύναντο τότε νὰ βαστάξουν⁶⁸, μολονότι εἶχαν χορτάσει ἀπὸ πολλὰ μαθήματα, πιθανὸν διὰ τοὺς λόγους πὺ ἀνέφερα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὰ ἐφανέρωσε. Καὶ τότε ἔλεγεν, ὅτι θὰ μᾶς τὰ διδάξῃ ὅλα τὸ Πνεῦμα, ὅταν θὰ ἔλθῃ⁶⁹. Νομίζω ὅτι ἕνα ἀπὸ αὐτὰ εἶνε καὶ ἡ ἰδία ἡ θεότης τοῦ Πνεύματος, ἡ ὅποια ἀποσαφηνίζεται βραδύτερον μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος, ὅποτε οἱ μαθηταὶ ἦσαν πλέον ὄριμοι καὶ ἱκανοὶ νὰ κατανοήσουν, διότι δὲν δυσπιστοῦσαν πλέον εἰς τὸ καταπληκτικόν. Τί μεγαλύτερον ἀπ' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνος ὑπεσχέθη ἢ τὸ Πνεῦμα ἐδίδαξεν; Ἐὰν βεβαίως πρέπει νὰ θεωρῆται κάτι μέγα καὶ ἄξιον τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ εἶνε ἐκεῖνο πὺ ὑπεσχέθη (ὁ Χριστὸς) καὶ ἐδίδαξε (τὸ Πνεῦμα).

28. Αὐτὴ εἶνε καὶ εἶθε νὰ εἶνε ἡ πίστις μου περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ καὶ ὅποιος εἶνε φίλος μου ὡς τιμῶμεν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τρεῖς ἰδιότητος, μίαν θεότητα, πὺ δὲν διαιρεῖται ὡς πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν βασιλείαν, ὅπως ἐφιλοσόφησεν ὀλίγον προγενεστέρως κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοφόρους. Καὶ ὅποιος δὲν πιστεύει ἔτσι, ἀλλὰ προσ-

φόρον ἀνατέλλοντα, ὡς φησιν ἡ Γραφή, μηδὲ δόξαν τῆς ἐ-
 κειῖθεν λαμπρότητος, ὅς τις οὐχ οὕτως ἔχει, ἢ συμφέρεται
 τοῖς καιροῖς, ἄλλοτε ἄλλος γινόμενος, καὶ περὶ τῶν μεγί-
 στων σαθρῶς βουλευόμενος. εἰ μὲν γὰρ οὐ προσκυνητόν, πῶς
 5 ἐμὲ θεοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος; εἰ δὲ προσκυνητόν, πῶς οὐ
 σεπιόν; εἰ δὲ σεπιόν, πῶς οὐ Θεός; ἐν ἤρηται τοῦ ἑνός,
 ἢ χρυσοῦ τις ὄντως σειρὰ καὶ σωτήριος. καὶ παρὰ μὲν τοῦ
 Πνεύματος ἡμῖν ἡ ἀναγέννησις· παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως
 ἡ ἀνάπλασις· παρὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀξίας
 10 τοῦ ἀναπλάσαντος.

29. Ταῦτα μὲν οὖν εἶποι τις ἂν τὸ ἄγραφον ὑποθέμε-
 νος· ἤδη δὲ ἤξει σοι καὶ ὁ τῶν μαρτυριῶν ἑσμός, ἐξ ὧν, ὅτι
 καὶ λίαν ἔγγραφος, ἢ τοῦ Πνεύματος Θεότης ἐπιδειχθήσε-
 ται τοῖς μὴ λίαν σκαιοῖς, μηδὲ ἀλλοτριοῖς τοῦ Πνεύματος.
 15 οκόπει δὲ οὕτως· γεννᾶται Χριστός, προτρέχει· βαπτίζεται,
 μαρτυρεῖ· πειράζεται, ἀνάγει· δυνάμεις ἐπιτελεῖ, συμπαραμαρ-
 τεῖ· ἀνέρχεται, διαδέχεται. τί γὰρ οὐ δύναται τῶν μεγάλων,
 καὶ ὧν Θεός; τί δὲ οὐ προσσαγορεύεται ὧν Θεός, πλὴν ἀγεν-
 νησίας καὶ γεννήσεως; ἔδει γὰρ τὰς ιδιότητας μεῖναι Πα-
 20 τρι καὶ Υἱῶ, ἵνα μὴ σύγχυσις ἦ παρὰ τῇ Θεότητι, τῇ καὶ
 τᾶλλα εἰς τάξιν ἀγούση καὶ εὐκοσμίαν. ἐγὼ μὲν φρίττω τὸν
 πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ὅσων ὀνομάτων ἀναι-
 σχνητοῦσιν οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιπίπτοντες. Πνεῦμα Θεοῦ λέ-

78. Ἰωβ 8, 9· Β' Πε 1, 19.

74. Ἰω 8, 5.

75. Λκ 2, 7.

76. Λκ 1, 85.

77. Λκ 8, 21.

78. Λκ 8, 22.

79. Λκ 4, 2.

80. Λκ 4, 1· Μθ 4, 1.

81. Μθ 12, 22.

82. Λκ 4, 14 ε.

83. Πρξ 1, 9· Λκ 24, 51.

84. Πρξ 2, 4· Ἰω 14, 18.

85. Α' Κο 2, 11.

αρμόζεται με ρεύματα τῆς ἐποχῆς καὶ πιστεύει πότε αὐτὸ καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ σκέπτεται σαθρῶς διὰ τὰ μέγιστα, αὐτὸς νὰ μὴ ἰδῆ τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνὸν ν' ἀνατέλλῃ⁷³, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, οὔτε δόξαν ἀπὸ τὴν οὐράνιον λαμπρότητα. Διότι, ἐὰν μὲν δὲν πρέπη νὰ προσκυνῆται (τὸ Πνεῦμα), πῶς μὲ θεώνει διὰ τοῦ βαπτίσματος; Ἐὰν πάλιν πρέπη νὰ προσκυνῆται, τότε διατὶ νὰ μὴ λατρεύεται; Ἐὰν δὲ εἶνε λατρευτὸν, πῶς δὲν εἶνε Θεός; Τὸ ἓνα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ εἶνε πράγματι μία χρυσοῦ καὶ σωτήριος ἀλυσίδα. Καὶ ἀπὸ μὲν τὸ Πνεῦμα ἔχομεν ἡμεῖς τὴν ἀναγέννησιν⁷⁴, ἀπὸ δὲ τὴν ἀναγέννησιν τὴν ἀνάπλασιν, ἀπὸ δὲ τὴν ἀνάπλασιν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀξίας ἐκείνου ποῦ μᾶς ἀνέπλασεν.

29. Αὐτὰ μὲν, θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῆ, θέτων ὡς βάσιν τοῦ λόγου τὸ ὅτι «δῆθεν» ἐν τῇ Γραφῇ δὲν ἀναγράφεται ἡ θεότης τοῦ Πνεύματος. Ἦδη δὲ καταφθάνει εἰς σὲ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν, ἐκ τῶν ὁποίων θ' ἀποδειχθῆ εἰς αὐτοὺς ποῦ δὲν εἶνε πολὺ θρασεῖς καὶ πολὺ ξένοι πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὅτι καὶ ἡ Γραφή ὁμιλεῖ καὶ πολὺ μάλιστα καὶ διὰ τὴν θεότητα τοῦ Πνεύματος. Πρόσπεχε δὲ τώρα. Γεννᾶται ὁ Χριστός⁷⁵; τὸ Πνεῦμα προηγεῖται⁷⁶. βαπτίζεται⁷⁷; δίδει τὴν μαρτυρίαν⁷⁸. Δέχεται πειρασμούς⁷⁹; τὸν ὁδηγεῖ⁸⁰. Κάνει δυνάμεις⁸¹; τὸν συνοδεύει⁸². ἀναλαμβάνεται⁸³; τὸν διαδέχεται⁸⁴. Διότι τί τό μέγα ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ ἐξ ὧσων ἐπιτελεῖ ὁ Θεός; Ποίαν δὲ ὀνομασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Θεός, δὲν ἔχει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν; Διότι ἔπρεπε νὰ μείνουν αὐταὶ αἱ ιδιότητες εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ σύγχυσις εἰς τὴν θεότητα ἢ ὁποία καὶ τὰ ἄλλα ὁδηγεῖ εἰς τὴν τάξιν καὶ εὐπρέπειαν. Ἐγὼ φρίττω σκεπτόμενος τὸν πλοῦτον τῶν ὀνομάτων καὶ πόσα ὀνόματα βλασφημοῦν ἀναισχύντως ὅσοι ἐναντιῶνται εἰς τὸ Πνεῦμα. Ὀνομάζεται «Πνεῦμα Θεοῦ»⁸⁵, «Πνεῦμα

γεται, Πνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, αὐ-
 τὸ Κύριος· Πνεῦμα υλοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας· Πνεῦ-
 μα σοφίας, συνέσεως, βουλῆς, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας,
 φόβου Θεοῦ· καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἀπάντων πάντα τῆ
 5 οὐσία πληροῦν, πάντα συνέχον· πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν
 οὐσίαν, ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν· ἀγαθόν, εὐδές,
 ἡγεμονικόν, φύσει οὐ θέσει ἁγιαζόμενον, μειροῦν, οὐ μειρού-
 μενον, μετεχόμενον, οὐ μετέχον, πληροῦν, οὐ πληρούμενον,
 10 συνέχον, οὐ συνεχόμενον κληρονομούμενον, δοξαζόμενον, συν-
 αριθμούμενον, ἐπαπειλούμενον δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θε-
 ός, εἰς ἔμφασιν, οἶμαι, τοῦ ὁμοουσίου· Πνεῦμα τὸ ποιῆσαν,
 τὸ ἀνακίζον διὰ βαπίσματος, δι' ἀνασιτάσεως· Πνεῦμα τὸ
 γινῶσκον ἅπαντα, τὸ διδάσκον, τὸ πνεόν διου θέλει καὶ δ-
 σον, ὀδηγοῦν, λαλοῦν, ἀποσιέλλον, ἀφορίζον, παροξυνόμενον,
 15 πειραζόμενον ἀποκαλυπτικόν, φωτιστικόν, ζωτικόν· μᾶλλον
 δὲ αὐτοφῶς καὶ ζωῆ· νασοιοῦν, θεοποιοῦν, τελειοῦν, ὥστε

86. Ῥω 8, 9.

87. Α' Κο 2, 16.

88. Β' Κο 3, 17· Σο Σολ 1, 7.

89. Β' Κο 3, 17.

90. Ῥω 8, 15.

91. Ἰω 14, 17· 15, 26· 16, 13· Α' Ἰω 4, 6.

92. Β' Κο 3, 17.

93. Ἦσ 11, 2-3.

94. Σο Σολ 1, 7.

95. Ψα 142, 10.

96. Ψα 50, 12.

97. Ψα 50, 14.

98. «Φύσει οὐ θέσει ἁγιαζόμενον»· δυσκολωτέρα γραφή, ἢ ἡ ὁποία εἶνε καὶ ἡ γνησία. Ἐπάμχει καὶ εὐκολωτέρα γραφή «φύσει οὐ θέσει ἁγιαζόντων σὺν ἁγιαζόμενον». Ἐδῶ τὸ «ἁγιαζόμενον» ἔχει τὸ νόημα ποῦ ἔχει εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν «ἁγιασθήτω» (=ὁμολογηθήτω ἁγι-
 ον, ἁγιον).

99. Α' Κο 12, 11· Ἰω 3, 34.

100. Ῥω 8, 15· Φι 2, 1.

101. Σο Σολ 1, 7· Ἐφ 5, 19.

102. Ῥω 8, 14.

103. Ἐφ 1, 14.

104. Α' Κο 6, 19 ἔ· Α' Πε 4, 14.

Χριστοῦ»¹⁰⁵, «νοῦς Χριστοῦ»¹⁰⁷, «Πνεῦμα Κυρίου»¹⁰⁶, καὶ ἀπλῶς «Κύριος»¹⁰⁸, «Πνεῦμα υἰοθεσίας»¹⁰⁹, «ἀληθείας»¹¹⁰, «ἐλευθερίας»¹¹¹, «Πνεῦμα σοφίας», «συνέσεως», «βουλῆς», «ἰσχύος», «γνώσεως», «εὐσεβείας», «φόβου Θεοῦ»¹¹². Πράγματι τὸ Πνεῦμα εἶνε ὁ δημιουργὸς ὄλων αὐτῶν, γεμίζει τὰ πάντα μὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, τὰ πάντα συγκρατεῖ¹¹³· καὶ ἐνῶ γεμίζει τὸν κόσμον μὲ τὴν οὐσίαν, ὁ κόσμος δὲν χωρεῖ τὴν δύναμίν του. Εἶνε ἀγαθόν¹¹⁴, εὐθές¹¹⁵, ἡγεμονικόν¹¹⁶, φύσει ἅγιον καὶ ὄχι θέσει¹¹⁷, μετρεῖ¹¹⁸ καὶ δὲν μετρεῖται, μετέχεται¹¹⁹ καὶ δὲν μετέχει, πληροῖ¹²⁰ καὶ δὲν πληροῦται, συγκρατεῖ¹²¹ καὶ δὲν συγκρατεῖται, κληρονομεῖται¹²², δοξάζεται¹²³, συναριθμεῖται¹²⁴, ἀναγγέλλεται ὡς ἀπειλή¹²⁵. Πρὸς ἔμφασιν, νομίζω, τοῦ ὁμοουσίου χαρακτηρίζεται καὶ δάκτυλος Θεοῦ¹²⁶, καὶ πῦρ¹²⁷ ὡς Θεός. Εἶνε Πνεῦμα δημιουργόν¹²⁸ πού ἀναγεννᾷ διὰ τοῦ βαπτίσματος¹²⁹, διὰ τῆς ἀναστάσεως¹³⁰. Πνεῦμα πού γνωρίζει τὰ πάντα¹³¹, διδάσκει¹³², πνέει ὅπου καὶ ὅσον θέλει¹³³, ὁδηγεῖ¹³⁴, λαλεῖ¹³⁵, ἀποστέλλει¹³⁶, ξεχωρίζει¹³⁷, παροξύνεται¹³⁸, θίγεται¹³⁹. Ἀποκαλύπτει¹⁴⁰, φωτίζει¹⁴¹, ζωοποιεῖ¹⁴², μᾶλλον δὲ εἶνε τὸ ἴδιον φῶς καὶ ζωή. Καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους ναούς¹⁴³, τοὺς θεοποιεῖ, τοὺς τελειο-

105. Μθ 28, 19· Β΄ Κο 13, 13.

106. Μθ 12, 31· Μρ 3, 29.

107. Λκ 11, 20.

108. Πρξ 2, 3· Δευτ 4, 24· Ἐβ 12, 29.

109. Γε 1, 2· Ψα 103, 30.

110. Ἰω 3, 5· Ττ 3, 5.

111. Ῥω 8, 11.

112. Α΄ Κο 2, 10-11.

113. Ἰω 14, 26· Α΄ Ἰω 2, 27.

114. Ἰω 3, 8.

115. Ἰω 16, 13· Ψα 142, 10.

116. Πρξ 13, 2· Ἰω 16, 13.

117. Πρξ 10, 20· 13, 4.

118. Πρξ 13, 2.

119. Ἰωβ 4, 9.

120. Πρξ 5, 9.

121. Α΄ Κο 2, 10· Ἰω 16, 13.

122. Ἰω 14, 26.

123. Ἰω 6, 68· Ῥω 8, 10.

124. Α΄ Κο 3, 16· 6, 19.

καὶ προλαμβάνειν τὸ βάπτισμα, καὶ ἐπιζητεῖσθαι μετὰ τὸ
 βάπτισμα· ἐνεργοῦν ὁσα Θεός, μεριζόμενον ἐν γλώσσαις πν-
 ρίναις, διαιροῦν χαρίσματα, ποιοῦν ἀποστολούς, προφήτας, εὐ-
 αγγελιστάς, ποιμένας, καὶ διδασκάλους· νοερόν, πολυμερές,
 5 σαφές, τρανόν, ἀκώλυτον, ἀμόλυτον· ὅπερ (ἴσον δύναται τὸ
 σοφώτατον καὶ πολύτροπον ταῖς ἐνεργεῖαις, καὶ σαφηνησι-
 κὸν πάντων, καὶ τρανωτικόν, καὶ αὐτεξούσιον, καὶ ἀναλλοίω-
 τον), παντοδύναμον, παντεπίσκοπον, διὰ πάντων χωροῦν πνευ-
 μάτων νοερῶν, καθαρῶν, λεπιοιᾶτων, (ἀγγελικῶν, οἶμαι, δυ-
 10 νάμεων), ὥπερ καὶ προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν, κατὰ
 ταῦτόν, καὶ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἴσοις. (ἄλλων δὲ ἀλλαχού
 νενεμημένων), ᾧ δηλοῦται τὸ ἀπερίγραπτον.

30. Οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ διδάσκοντες, καὶ πρὸς γε
 ἄλλον Παράκλητον, ὅλον ἄλλον Θεόν, ὀνομάζοντες, οἱ τὴν εἰς
 15 αὐτὸν βλασφημίαν μόνην εἰδότες ἀσυγχώρητον, οἱ τὸν Ἄνα-
 νίαν καὶ τὴν Σάπφειραν οὕτω φοβερώς σιηλιτεύσαντες, ἐ-
 पेιδὴ ἐφύσαντο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς Θεὸν φρενοσαμέ-
 νους, οὐκ ἄνθρωπον· οὗτοι τί σοι δοκοῦσι, πότερον Θεὸν τὸ
 Πνεῦμα κηρύσσειν, ἢ ἄλλο τί; ὡς λίαν ὀντως παχύς τις εἶ,
 20 καὶ πόρρω τοῦ Πνεύματος, εἰ τοῦτο ἀπορεῖς, καὶ δέη τοῦ
 διδάξοντος. αἱ μὲν οὖν κήρυξεις τοσαῦται καὶ οὕτως ἔμψυχοι.
 τί γὰρ δεῖ σοι τὰς ἐπὶ τῶν ῥημάτων μαρτυρίας παρατίθε-
 σθαι; ὁσα δὲ κἀνιαῦθα λέγεται ταπεινότερον, τὸ δίδουσαι,
 τὸ ἀποσιέλλουσαι, τὸ μερίζουσαι, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, τὸ

125. Πρξ 10, 44.

126. Πρξ 8, 16· 19, 2-6.

127. Α' Κο 12, 11.

128. Πρξ 2, 8.

129. Α' Κο 12, 11.

130. Ἐφ 4, 11· Α' Κο 12, 28.

131. Σο Σολ 7, 22.

132. Σο Σολ 7, 28.

133. Ἰω 14, 26.

134. Μθ 12, 82.

135. Πρξ 5, 4· 9.

ποιεῖ, ὥστε νὰ προηγήται τοῦ βαπτίσματος¹⁸⁵ καὶ νὰ ἐπιζητήται μετὰ τὸ βάπτισμα¹⁸⁶. Ἐνεργεῖ¹⁸⁷ ὅσα ὁ Θεός, διαμοιράζεται εἰς πυρίνας γλώσσας¹⁸⁸, διαιρεῖ τὰ χάρισμα¹⁸⁹, κάνει ἀποστόλους, προφήτας, εὐαγγελιστάς, ποιμένας καὶ διδασκάλους¹⁸⁸. εἶνε νοερόν, πολυμερές, σαφές, εὐκρινές, ἀνεμπόδιστον, ἀμόλυντον¹⁹¹. Μὲ ἰσοδύναμα λόγια εἶνε καὶ σοφώτατον καὶ πολύτροπον εἰς τὰς ἐνεργείας, καὶ δύναται νὰ ἐξηγήῃ καὶ νὰ διασαφηνίζῃ τὰ πάντα, καὶ εἶνε καὶ αὐτεξούσιον καὶ ἀναλλοίωτον. Εἶνε παντοδύναμον, ἐπιβλέπει τὰ πάντα, διεισδύει εἰς ὅλα τὰ πνεύματα, τὰ νοερά, τὰ καθαρά, τὰ λεπτότατα¹⁹² — ἐννοῶ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις —, ὅπως καὶ εἰς τοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους ποὺ εἶνε διεσκορπισμένοι ἐδῶ κι ἐκεῖ τὴν ἰδίαν στιγμὴν εἰς διαφόρους τόπους· ἔτσι γίνεται φανερόν τὸ ἀπερίγραπτον.

30. Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ λέγουν καὶ διδάσκουν αὐτὰ· ὅταν τὸ ὀνομάζουν «ἄλλον Παράκλητον»¹⁹³, ὡς τρόπον τινὰ ἄλλον Θεόν· ὅταν γνωρίζουν ὅτι μία μόνον, ἢ κατ' αὐτοῦ βλασφημία, εἶνε ἀσυγχώρητος¹⁹⁴. ὅταν ἐλέγχουν τόσον αὐστηρῶς τὸν Ἄνανιαν καὶ τὴν Σαπφείραν, ἐπειδὴ εἶπον ψέμματα εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡσάν νὰ εἶπον ψέμματα εἰς Θεόν¹⁹⁵ καὶ ὄχι εἰς ἄνθρωπον· πῶς σοῦ φαίνονται αὐτοί; διακηρύττουν ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶνε Θεός ἢ κάτι ἄλλο; Πόσον πράγματι εἶσαι ἕνας λίαν κονδρός καὶ μακρὰν τοῦ Πνεύματος, ἐὰν ἔχῃς ἀπορίαν περὶ αὐτοῦ καὶ χρειάζεσαι διδάσκαλον! Καὶ αἱ μὲν ὀνομασίαι εἶνε τόσον πολλαὶ καὶ τόσον ζωνταναί. Τί λοιπὸν χρειάζεται νὰ σοῦ παραθέσωμεν τὰς μαρτυρίας ἐπὶ λέξει; Ὅσα δὲ λέγονται εἰς τὴν Γραφὴν κατὰ τρόπον ταπεινωτικόν ὅτι δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα δίδεται¹⁹⁶, ἀποστέλλεται¹⁹⁷, διαμοιράζεται¹⁹⁸, ὅτι εἶνε τὸ χάρισμα¹⁹⁹, τὸ

186. Λκ 11, 18.

187. Λκ 24, 49· Ἰω 16, 7· Γα 4, 6· Ψα 103, 30.

188. Πρξ 2, 8· Ἐδ 2, 4.

189. Α' Κο 12, 30· Β' Τι 1, 6.

ἐμφύσημα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπερέντευξις, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχαὶ μεμερισμένα πολυθέως παραδεχθῶσιν. Ἴσον γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καὶ 5 Σαβελλίως συνάψαι, καὶ Ἀρειανῶς διαστήσαι, τὸ μὲν τῷ προσώπῳ, τὸ δὲ ταῖς φύσεσιν.

31. Ὡς ἔγωγε πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἐμμαντὸν τῆ φιλοπραγμοσύνη τοῦ νοῦ, καὶ πανταχόθεν τὸν λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινὰ τοῦ τοσοῦτου πράγματος, οὐκ ἔσχον 10 ὧ τινὶ χρῆ τῶν κάτω τὴν θείαν φύσιν παραβαλεῖν. κἄν γὰρ μικρὰ τις ὁμοίωσις εὐρεθῆ, φεύγει με τὸ πλεον, ἀφ' ἧν κάτω μετὰ τοῦ ὑποδείγματος. ὀφθαλμὸν τινα, καὶ πηγὴν, καὶ ποταμὸν ἐνενόησα, καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι, μὴ τῷ μὲν ὁ Πατήρ, τῆ δὲ ὁ Υἱός, τῷ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναλόγως ἔχη. ταῦ- 15 τα γὰρ οὐτε χρόνῳ διέστηκεν, οὐτε ἀλλήλων ἀπέρορηκται τῆ συνεχείᾳ· κἄν δοκεῖ πως τριοῖν ἰδιότησι τέμνεσθαι. ἀλλ' ἔδεια, πρῶτον μὲν ῥύσιν τινὰ Θεοῦτος παραδέξασθαι οἰάσιν οὐκ ἔχουσαν· δεύτερον δὲ μὴ τὸ ἐν τῷ ἀριθμῷ διὰ τῆς εἰκασίας ταύτης εἰσάγῃται. ὀφθαλμὸς γάρ, καὶ πηγὴ, καὶ πο- 20 ταμὸς ἐν ἑσὶν ἀριθμῷ, διαφόρως σχηματιζόμενα.

32. Πάλιν ἥλιον ἐνεθυμήθην, καὶ ἀκτίνα, καὶ φῶς. ἀλλὰ κἀνταῦθα δέος, πρῶτον μὲν μὴ σύνθεοις τις ἐπινοῆται τῆς ἀουνητέου φύσεως, ὥσπερ ἡλίου καὶ τῶν ἐν ἡλίῳ· δεύτερον δὲ μὴ τὸν Πατέρα μὲν οὐσιώσωμεν, τἄλλα δὲ μὴ ὑποσιήσω-

140. Ἰω 4, 10· Πρξ 8, 20· Ἰκ 1, 17.

141. Ἰω 20, 22.

142. Λκ 24, 40· Πρξ 1, 4· Γα 8, 14.

143. Ῥω 8, 26.

144. «Σαβελλίως καὶ Ἀρειανῶς» εἰρωνικῆς κατασκευῆς ἐπιρρήματα.

145. «Ὄφθαλμὸν» λέγει αὐτὸ πού τῶρα λέγομεν «φλέβα τοῦ νεροῦ» ἢ «μάinna τοῦ νεροῦ». Καὶ σήμερον χρησιμοποιοῦμεν ἔτσι τὴν λέξιν «ὀφθαλμὸς» ἢ «μάτι», δταν φέρ' εἰπεῖν θέλωμεν νὰ ὀνομάσωμεν τὴν ἠλεκτρικὴν ἐστίαν μαγειρεύματος.

δώρημα¹⁴³, τὸ ἐμφύσημα¹⁴⁴, ἢ ὑπόσχεσις¹⁴⁵, ἢ μεγίστη μεσι-
τεία¹⁴⁶, καὶ ὅτι ἄλλο παρόμοιον, διὰ νὰ μὴ λέγω τὸ καθένα
χωριστά, πρέπει νὰ τ' ἀναφέρωμεν εἰς τὴν πρώτην αἰτίαν
διὰ νὰ δηλοῦται ἡ πηγὴ ἐκπορεύσεως καὶ νὰ μὴ παραδε-
χθῶμεν κατὰ τρόπον πολυθεϊστικόν, ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς χω-
ρισταὶ πηγαί. Διότι εἶνε ἐξ Ἰσου ἀσέβεια τὸ νὰ ταυτίσῃ κα-
νεὶς τὰ πρόσωπα, ὅπως ὁ Σαβέλλιος, καὶ τὸ νὰ διαχωρίσῃ
τὰς φύσεις, ὅπως ὁ Ἄρειος¹⁴⁴.

31. Νομίζω ὅτι ἀπὸ μέρους μου πολὺ ἠρεύνησα καὶ ὁ
νοῦς μου κατέβαλε φιλοπόνους προσπάθειας, καὶ ἡ μελέτη
μου κατηθύνθη πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, καὶ ἐνῶ ἀνεζή-
τουν μίαν εἰκόνα τοῦ τόσον σπουδαίου πράγματος, δὲν εὑ-
ρον ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια μίαν κατάλληλον παρομοίωσιν τῆς
θείας φύσεως. Διότι καὶ ἂν εὔρεθῇ μία μικρὰ ὁμοιότης, τὸ
μεγαλύτερον μέρος ἀδυνατῶ νὰ τὸ συλλάβω καὶ μ' ἀφήνει
κάτω μόνον μὲ τὸ παράδειγμα. Ἐσκέφθην, ὅπως θεβαίως
καὶ ἄλλοι, ἓνα ὀφθαλμὸν¹⁴⁵ καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν, μήπως
ἀναλογοῦν ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν, ὁ δὲ Υἱὸς πρὸς
τὴν πηγὴν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν ποταμὸν. Διότι
αὐτὰ οὔτε χρονικὴν διαφορὰν ἔχουν οὔτε ἡ μεταξὺ των
συνάφεια εὐρίσκεται εἰς διάσπασιν, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται
κάπως ὅτι χωρίζεται εἰς τὰς τρεῖς ιδιότητας. Ἄλλ' ἐφοβή-
θην πρῶτον μὲν μήπως παραδεχθῶ κάποιαν ἀσταμάτητον
διαρροὴν εἰς τὴν θεότητα, δεύτερον δὲ μήπως διὰ τοῦ πα-
ραδείγματος αὐτοῦ εἰσαχθῇ τὸ ἓνα (πρόσωπον). Διότι ὀφθαλ-
μὸς καὶ πηγὴ καὶ ποταμὸς εἶνε ἓνα εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἂν καὶ
ἔχουν διάφορον σχῆμα.

32. Πάλιν ἦλθεν εἰς τὴν σκέψιν μου ὁ ἥλιος καὶ ἡ
ἀκτίνα καὶ τὸ φῶς. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει φόβος, πρῶτον
μὲν μήπως κανεὶς σκεφθῇ ὅτι εἶνε σύνθετος ἡ ἀπλῆ (θεία)
φύσις, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ἥλιον καὶ τὰ τοῦ ἡλίου.
Δεύτερον δέ, μήπως ἀποδώσωμεν τὴν οὐσίαν μόνον εἰς

μεν, ἀλλὰ δυνάμεις Θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας, οὐχ ὑ-
 φεσιώσας. οὔτε γὰρ ἀκτῖς, οὔτε φῶς, ἄλλος ἥλιος, ἀλλ' ἡ-
 λιακαὶ τινες ἀπόρροιαί, καὶ ποιότητες οὐσιώδεις. καὶ ἅμα
 τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι τῷ Θεῷ δῶμεν ἐν τούτοις, ὅσον ἐκ
 5 τοῦ ὑποδείγματος, ὃ καὶ τῶν εἰρημένων ἀτοπώτερον. ἤκου-
 σα δέ τινος καὶ τοιοῦτον ὑπογράφοντος λόγον. μαρμαρυγὴν
 τινα ἡλιακὴν τοίχῳ προσαστράπτουσαν, καὶ περιτρέμουσαν ἐξ
 ὑδάτων κινήσεως, ἣν ἡ ἀκτὶς ὑπολαβοῦσα διὰ τοῦ ἐν μέσῳ
 ἀέρος, εἶτα σχεθεῖσα τῷ ἀντιτύπῳ, παλμὸς ἐγένετο καὶ πα-
 10 ράδοξος. ἅτιαι γὰρ πολλαῖς καὶ πυκναῖς ταῖς κινήσειν, οὐχ
 ἐν οὔσα μᾶλλον ἢ πολλά, οὐδὲ πολλά μᾶλλον ἢ ἐν, τῷ τάχει
 τῆς συνόδου καὶ τῆς διασιτάσεως, πρὶν ὄψει κρατηθῆναι,
 διαδιδράσκουσα.

33. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο θέσθαι δυνατὸν ἐμοί, δι' ἐν μὲν,
 15 διτι τὴν μὲν τὸ κινήσαν καὶ πάνυ δῆλον Θεοῦ δὲ οὐδὲν πρε-
 σβύτερον, ἢν' ἢ τι τὸ τοῦτον κεκινήκός. αὐτὸς μὲν γὰρ πάντων
 αἰτία, αἰτίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐκ ἔχει. δεύτερον δέ, διτι κἀν-
 ταῦθα τῶν αὐτῶν ὑπόνοια, συνθέσεως, χύσεως, δαιάτου καὶ
 οὐ παγίας φύσεως, ὧν οὐδὲν ἐννοητέον περὶ Θεότητος. καὶ
 20 ὅλως οὐδὲν ἔστιν ὃ μοι τὴν διάνοιαν ἴσθησιν ἐπὶ τῶν ὑποδει-
 γμάτων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον, πλὴν εἴ τις ἐν τι λα-

τὸν Πατέρα καὶ τὰ ἄλλα δὲν τὰ θεωρήσωμεν ὡς ὑποστάσεις, ἀλλὰ τὰ κάνωμεν δυνάμεις Θεοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐνυπάρχουν εἰς αὐτὸν καὶ δὲν ἔχουν προσωπικὴν ὑπόστασιν. Διότι οὔτε ἡ ἀκτίνα οὔτε τὸ φῶς εἶνε ἕνας ἄλλος ἥλιος, ἀλλὰ προϊόντα ἡλίου καὶ οὐσιώδεις ιδιότητές του. Ἐπίσης ἐξ αἰτίας τοῦ παραδείγματος θ' ἀποδώσωμεν συγχρόνως τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἀνυπαρξίαν αὐτῶν (Υἱοῦ - Πνεύματος) εἰς τὸν Θεόν, πρᾶγμα πού θὰ εἶνε καὶ τὸ πλέον παράλογον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν. Ἔχω ἀκούσει δὲ καὶ κάποιον πού ἐτόνιζε τὸ ἐξῆς: Ὅτι εἶνε ὅπως μία δέσμη ἡλιακοῦ φωτὸς πού προσπίπτει ἐπὶ ἐνὸς τοίχου καὶ πάλλεται ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ὑδάτων, τὴν ὁποίαν δέσμη φωτὸς διεπέρασεν ἡ ἀκτίς διὰ μέσου τοῦ διαστήματος, καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτὴ ἀνεχαιτίσθη ἀπὸ τὸ ἐμπόδιον καὶ ἔγινεν ἕνας παράδοξος παλμός. Διότι πηδᾶ μὲ πολλὰς καὶ πυκνὰς κινήσεις, καὶ δὲν εἶνε μᾶλλον ἕνα καὶ ὄχι πολλὰ, οὔτε μᾶλλον πολλὰ καὶ ὄχι ἕνα, ἀφοῦ, προτοῦ νὰ συλληφθῆ ἀπὸ τὴν ὄρασιν, τῆς διαφεύγει λόγῳ τῆς ταχύτητος τῆς ἐνώσεως καὶ διασπάσεως.

33. Ἄλλ' οὔτε αὐτὸ μοῦ εἶνε δυνατόν νὰ τὸ δεχθῶ. Πρῶτον μὲν, διότι ἐκεῖνο πού προεκάλεσε τὴν κίνησιν εἶνε πολὺ φανερόν. Ἐνῶ τίποτε δὲν προηγεῖται τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ὑπάρχη κάτι τὸ ὁποῖον νὰ τὸν ἔξη κινήσει. Διότι αὐτὸς εἶνε ἡ αἰτία ὅλων, αἰτία δὲ παλαιότερα τούτου δὲν ὑπάρχει. Δεύτερον δέ, διότι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς λάμπσεως συναντῶμεν τὴν ἴδιαν ὑποπτον σκέψιν, ἥτοι τὴν σύνθεσιν, τὴν ῥοήν, τὴν ἀστάθειαν καὶ τὴν μεταβλητότητα τῆς φύσεως, ἐκ τῶν ὁποίων τίποτε δὲν πρέπει νὰ σκεφθῶμεν διὰ τὴν θεότητα. Καὶ γενικῶς δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ ἱκανοποιῆ τὴν διάνοιάν μου, ὅταν βλέπω εἰς τὰ παραδείγματα ἐκεῖνο πού συλλαμβάνω μὲ τὴν φαντασίαν. Ἐκτὸς ἐάν, ἀφοῦ κατανοήσῃ κανεὶς ἕνα μέρος τοῦ παραδείγματος, ἀ-

θῶν τῆς εἰκόνας, ὅπ' εὐγνωμοσύνης τὰ λοιπὰ ῥήρειε. τέλος
 οὖν ἔδοξέ μοι κράτιστον εἶναι τὰς μὲν εἰκόνας χαίρειν ἑᾶσαι
 καὶ σκιάς, ὡς ἀπαιηλὰς καὶ τῆς ἀληθείας πλείστον ἀποδε-
 ούσας, αὐτὸν δὲ τῆς εὐσεβειτέρας ἐννοίας ἐχόμενον, ἐπ' ὁ-
 5 λίγων ῥημάτων ἰσιτάμενον, ὁδηγῶ τῷ Πνεύματι χρώμενον,
 ἦν ἐντιεῦθεν ἔλλαμριν ἐδεξάμην, ταύτην εἰς τέλος διαφυλάσ-
 σοντα, ὡς γνησίαν κοινωνὸν καὶ συνόμιλον, τὸν αἰῶνα τοῦ-
 τόν διαπορεύεσθαι διατιέμοντα, καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν εἰς
 δύναμιν προσκυνεῖν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον,
 10 ἰὴν μίαν Θεότητά τε καὶ δύναμιν δι' αὐτῶ πᾶσα δόξα, τι-
 μή, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πορρίψη τὰ ὑπόλοιπα μὲ καλὴν διάθεσιν. Τέλος, μοῦ ἐφάνη ὅτι εἶνε προτιμότερον νὰ ἀφήσω νὰ φύγουν αἱ εἰκόνες καὶ αἱ σκιαί, διότι εἶνε ἀπατηλαὶ καὶ ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, νὰ προσκολληθῶ δὲ εἰς τὴν εὐσεβεστέραν σκέψιν, νὰ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ χρησιμοποιῶ ὡς ὁδηγὸν τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλαβον τὸν φωτισμόν, αὐτὸν τὸν φωτισμόν νὰ διαφυλάττω μέχρι τέλους ὡς πραγματικὸν κοινωνὸν καὶ σύντροφον, νὰ διαπορεύωμαι διασχίζοντας τοῦτον τὸν αἰῶνα καὶ νὰ πείθω τὸ κατὰ δύναμιν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ προσκυνοῦν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητα καὶ δύναμιν, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει πᾶσα ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις εἰς ὄλους τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΔΟΓΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

1. Ὅταν ἴδω τὴν νῦν γλωσσαλίαν καὶ τοὺς ἀθημε-
 5 ρινοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς χειροτονητοὺς θεολόγους, οἷς ἀρκεῖ
 τὸ θελήσαι μόνον πρὸς τὸ εἶναι σοφοῖς, ποθῶ τὴν ἀνωτάτω
 φιλοσοφίαν καὶ σταθμὸν ἔσχατον ἐπιζητῶ, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν,
 καὶ ἔμαυτῶ μόνῳ συγγενέσθαι θούλομαι. Οὐδὲν γάρ μοι δο-
 κεῖ τοιοῦτον, οἷον μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς καὶ
 10 κόσμου γενόμενον, μηδεὶν τῶν ἀνθρωπίνων προσαπιτόμενον,
 διὰ μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἑαυτῷ προσλαλοῦντα καὶ τῷ Θεῷ ζῆν
 ὑπὲρ τὰ δρώμενα, καὶ αἰεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρὰς ἐν
 ἑαυτῷ φέρειν ἀμιγεῖς τῶν κάτω χαρακίτηρων καὶ πλανωμέ-
 νων, οἷον ἔσοπιρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ καὶ τῶν θείων, καὶ ὄν,
 15 καὶ αἰεὶ γινόμενον, φωτὶ προσλαμβάνοντα φῶς, καὶ ἀμαυροτέ-
 ρῳ τρανότερον, μέχρις ἂν πρὸς τὴν πηγὴν ἔλθωμεν τῶν τῆδε
 ἀπανρασμάτων καὶ τύχωμεν τοῦ μακαρίου τέλους, λυθέντων
 τῶν ἐσόπιρων τῆ ἀληθείᾳ· ὡς μόλις ἂν τις, ἑαυτὸν, ἢ μακροῦ
 φιλοσοφία παιδαγωγήσας καὶ ἀπορρηγνύς κατὰ μικρὸν τὸ
 20 τῆς ψυχῆς εὐγενὲς καὶ φωτισιδές, τοῦ ταπεινοῦ καὶ σκότιου
 συνεζευγμένον, ἢ Θεοῦ τυχῶν ἴλεω, ἢ καὶ ἄμφω ταῦτα, καὶ
 μελέτην διὰ μάλιστα ποιούμενος ἄνω βλέπειν, τῆς κατασπώ-

ΛΟΓΟΣ Κ'

ΠΕΡΙ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

1. Ὄταν βλέπω τὴν φλυαρίαν τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοὺς σοφοὺς ποὺ ἀναδεικνύονται ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας καὶ τοὺς αὐτοχειροτονήτους θεολόγους, οἱ ὅποιοι μόνον ἐπειδὴ θέλουν νὰ εἶνε σοφοί, νομίζουν καὶ ὅτι εἶνε, τότε ποθῶ τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν καὶ ἀναζητῶ τὴν πλέον ἀπόμακρον ἔριμον¹, καθὼς λέγει ὁ Ἱερεμίας, καὶ θέλω νὰ συζητήσω συγκεντρωμένος μὲ τὸν ἑαυτὸν μου. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν θεωρῶ τόσον σπουδαῖον, ὅσον τὸ νὰ κλείσω τὰς αἰσθήσεις, νὰ εὗρεθῶ ἔξω ἀπὸ τὴν σάρκα καὶ τὸν κόσμον, νὰ μὴ ἔχω ἐπαφήν μὲ τίποτε τὸ ἀνθρώπινον, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, καὶ τὰ συζητῶ μὲ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τὸν Θεόν, νὰ ζῶ ὑπεράνω τῶν ὀρατῶν πραγμάτων καὶ νὰ κρατῶ συνεχῶς μέσα μου διαυγεῖς τὰς θείας ἐνοράσεις, ἀμιγεῖς ἀπὸ τὰ γήινα καὶ παραπλανητικὰ εἶδωλα, σὰν ἕνας ἀκηλίδωτος καθρέπτης τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, καθρέπτης ποὺ καὶ εἶμαι καὶ συνεχῶς γίνομαι, λαμβάνοντας καὶ προσθέτοντας φῶς εἰς τὸ φῶς μου καὶ ἀπὸ σκοτεινότερος γινόμενος φωτεινότερος, μέχρι νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν πηγὴν τῶν ἀκτινοβολιῶν, ποὺ φθάνουν ἕως ἐδῶ, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ μακάριον τέλος, ὅταν ἡ ἀλήθεια θὰ καταργήσῃ τοὺς καθρέπτας. Διότι μόλις κατορθῶναι κανεὶς νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὴν ὕλην ποὺ τὸν ἔλκει κάτω, ἢ παιδαγωγῶντας τὸν ἑαυτὸν του μὲ μακροχρόνιον φιλοσοφίαν καὶ ἀποδεσμεύοντας βαθμηδὸν τὸ εὐγενὲς καὶ πνευματικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ εὐτελὲς καὶ σκοτεινόν, ἢ εὐρίσκων τὸν Θεὸν ἐξίληωμένον, ἢ καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ μελετώντας ὅσον δύναται περισσότερο νὰ ἀτενίζῃ τὰ ὑψηλά.

σης ὕλης επικρατήσῃ. Πρὶν δὲ ταύτην ὑπεροχεῖν, δοῦναι δύναμις, καὶ ἀνακαθάραι ἰκανῶς τὰ τε ὄψα καὶ τὴν διάνοιαν, ἢ ψυχῆς ἐπιστάσιαν δέξασθαι, ἢ θεολογίαν προσβαλεῖν, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι γινώσκω.

5 2. Καὶ ὅθεν εἰς τοῦτο ἐπήχθη τὸ δέος, ἵνα μὴ με τοῦ δέοντος δεικότερον ὑπολάβοιτε, ἀλλὰ καὶ ἐπαινῆτε τῆς προμηθείας, ἀκούω μὲν αὐτοῦ Μωϋσέως ἡνίκα ἐχρημάτιζεν αὐτῷ ὁ Θεός, διὰ πλειόνων εἰς τὸ ὄρος προσκεκλημένων, ὧν εἰς ἦν καὶ Ἀαρῶν σὺν τοῖς παισὶν αὐτοῦ τοῖς δύο τοῖς ἱερεῦσιν, οἱ μὲν λοιποὶ πάντες προσκυνῆσαι πόρρωθεν ἐκελεύσθησαν ἐγγίσει δὲ Μωϋσῆς μόνος, οὐ συναναβῆναι δὲ ὁ λαός. Καὶ μικρὸν πρὸ τούτων, τοὺς μὲν ἄλλους ἀσπραπαὶ καὶ θροῦνται καὶ σάλπιγγες καὶ ἄλλον καπνιζόμενον τὸ ὄρος καὶ ἀπειλοῖ φρικώδεις καὶ τοιαῦτα δειμάτα ἴσθη κάτω· καὶ μέγα ἦν αὐτοῖς ἀκούσαι τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς μόνον, καὶ ταῦτα εὖ μάλα ἀγνισσάμενοις. Μωϋσῆς δὲ καὶ ἄνεισι καὶ τῆς νεφέλης εἶσω χωρεῖ καὶ Θεῷ συγγίνεται καὶ δέχεται νόμον, τοῖς μὲν πολλοῖς τὸν τοῦ γράμματος, τοῖς δὲ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς τὸν τοῦ πνεύματος.

20 3. Γινώσκω δὲ Ἡλεὶ τὸν ἱερεῖα καὶ μικρὸν ἕστερον Ὀζᾶν τινα· τὸν μὲν καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων παρανομίας ἀπειτηθῆναι δίκην, ἦν ἐτόλμων κατὰ τῶν θυσιῶν, καὶ ταῦτα οὐκ ἀποδεχόμενον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, ἀλλὰ πολλὰ πολλάκις ἐπιτιμήσαντα· τὸν δὲ, διὰ τῆς κιβωτοῦ ψαῦσαι τολμήσας μόνον, 25 περιποασθείσης ὑπὸ τοῦ μόσχου, τὴν μὲν περιεσώσατο, αὐτὸς δὲ ἀπώλετο, φυλάσσοις δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ τῇ κιβωτῷ τὸ

2. Ἐξ 19, 8.

3. Ἐξ 19, 24.

4. Ἐξ 19, 16.

5. Ἐξ 19, 10.

6. Α' Βα 4, 15 ε.

7. Α' Βα 2, 12 ε.

8. Α' Βα 2, 22 ε.

9. Β' Βα 6, 6-7.

Ἄλλὰ πρὶν νὰ νικήσῃ τὴν ὕλην, ὅσον δύναται, καὶ νὰ καθαρῶς καλῶς καὶ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν διάνοιαν, νομίζω ὅτι δὲν εἶνε ἀσφαλὲς νὰ ὑποδεχθῆ (θεῖαν) ἐπίσκεψιν εἰς τὴν ψυχὴν του ἢ νὰ καταπρασθῆ μὲ τὴν θεολογίαν. /

2. Καὶ θὰ σὰς εἰπῶ πόθεν ὠδηγήθηκα εἰς αὐτὸν τὸν φόβον, διὰ νὰ μὴ μὲ ἐκλάβητε δειλότερον ἀπὸ ὅσον πρέπει, ἀλλὰ νὰ μὲ ἐπαινέσητε διὰ τὴν σύνεσιν. Ἄκούω τὸν ἴδιον τὸν Μωϋσῆν, ὅταν τοῦ ὠμιλοῦσεν ὁ Θεός, ὅτι ἐνῶ ἦσαν περισσότεροι προσκεκλημένοι εἰς τὸ ὄρος², ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας ἦτο καὶ ὁ Ἄαρὼν μὲ τοὺς δύο υἱούς του, τοὺς ἱερεῖς, οἱ μὲν λοιποὶ ὅλοι διετάχθησαν νὰ προσκυνήσουν ἀπὸ μακριά, νὰ πλησιάσῃ δὲ μόνος ὁ Μωϋσῆς, καὶ νὰ μὴ ἀναβῆ μαζί καὶ ὁ λαός³. Καὶ ὀλίγον πρὶν ἀπ' αὐτὰ τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς ἐκρατοῦσαν σημένους κάτω ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ σάλπιγγες καὶ ὄλον τὸ ὄρος ποὺ ἐκάπνιζε καὶ ἀπειλαὶ φρικιαστικαὶ⁴ καὶ ἄλλα παρόμοια φόβητρα, καὶ ἦτο πολὺ δι' αὐτοὺς ν' ἀκούσουν τὴν φωνὴν μόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο μετὰ ἀπὸ σοβαρὸν ἀγνισμόν⁵, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἀνέρχεται καὶ προχωρεῖ μέσα εἰς τὴν νεφέλην καὶ κάνει συντροφίαν μὲ τὸν Θεὸν καὶ παραλαμβάνει τὸν νόμον, διὰ μὲν τοὺς πολλοὺς τὸν νόμον τοῦ γράμματος, διὰ δὲ τοὺς ὑπεράνω τῶν πολλῶν τὸν νόμον τοῦ πνεύματος.

3. Γνωρίζω δὲ τὸν ἱερέα Ἥλει καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν κάποιον Ὁζᾶν· ὁ μὲν πρῶτος ἐτιμωρήθη⁶ διὰ τὴν παρανομίαν τῶν παιδιῶν του, τὴν ὁποίαν ἀδιστάκτως διέπραττον εἰς βάρος τῶν θυσιῶν⁷, καὶ μάλιστα χωρὶς αὐτὸς νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἀσέβειάν των, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ πολλάκις τοὺς ἐπέπληττεν⁸· ὁ δὲ δεῦτερος, καὶ μόνον διότι ἐτόλμησε νὰ ψαύσῃ τὴν κιβωτόν, ὅταν τὴν ἐτράβηξεν ἐπικινδύνως ὁ μόσχος, αὐτὴν μὲν τὴν ἔσωσεν, ὁ ἴδιος ὁμως ἀπέθανε, ἐπειδὴ προφανῶς ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ διαφυλάξῃ τὸ σεβάσιμον τῆς κιβωτοῦ⁹. Ἔχω γινῶ-

οεβάσιον. Οἶδα δ' ἐγὼ μηδὲ τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ ψαῦσαι τοῖς πολλοῖς δὲ ἀσφαλές, καὶ διὰ τοῦτο ἐτέρων ἐδεήθησαν τοίχων τῶν ἔξωθεν μηδὲ τὰς θυρίας αὐτάς, ἕφ' ὧν, καὶ διε, καὶ οὐ μὴ καθήκον ἦν, ἀναλίσκεσθαι· τοσοῦτου δεῖν πρὸς τὰ
 5 Ἅγια τῶν ἁγίων προσφοιτῶν θαρροῦντα, ἢ τὸ καταπέτασμα, ἢ τὸ ἰλαστήριον, ἢ τὴν κιβωτόν, ἢ προσβλέπειν εἶναι παντός, ἢ προσάπτειν.

4. Ταῦτα οὖν εἰδὼς ἐγὼ, καὶ διὸ μηδεὶς ἄξιος τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως, δὲ μὴ πρότερον ἐ-
 10 αυτὸν παρέστησε τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, μᾶλλον δέ, ναὸς ἄγιος ἐγένετο Θεοῦ ζῶντος καὶ ζῶν· πῶς ἢ αὐτὸς προχειρῶς ἐγχειρήσῃμι τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ἢ ἀποδέξωμαι τὸν ἐγχειροῦντα θρασέως; Οὐκ ἐπαινετὸς ὁ πόθος· φοβερὸν τὸ ἐγχειρήμα. Καὶ διὰ τοῦτο καθαρτέον ἑαυτὸν πρῶτον, εἴτα τῷ
 15 καθαρῷ προσομιλητέον εἰ μὴ μέλλοιμεν τὸ τοῦ Μανῶε πέλοεσθαι καὶ λέξειν ἐν φαντασίᾳ Θεοῦ γενόμενοι. Ἀπολώλαμεν, ὦ γύναι, Θεὸν ἐωράκαμεν, ἢ, ὡς Πέτρος, ἀποπέμψασθαι τοῦ πλοίου τὸν Ἰησοῦν, ὡς οὐκ ἄξιος τοιαύτης ἐπιδημίας· ἢ, ὡς ὁ ἐκατόνταρχος ἐκεῖνος, τὴν μὲν θεραπείαν ἀπαιτήσῃν, τὸν
 20 θεραπευτὴν δὲ οὐκ εἰσδέξασθαι. Λεγέτω τις καὶ ἡμῶν, ἕως ἔστιν ἐκατόνταρχος, καὶ πλειόνων ἐν κακίᾳ κρατῶν, καὶ ἐτι σιρατευόμενος Καίσαρι τῷ κοσμοκράτορι τῶν κάτω συρομένων· Οὐκ εἰμὶ ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν σιέγγην εἰσέλθῃς. Ὅταν δὲ Ἰησοῦν θεάσωμαι, καίτοι μικρὸς ὢν τὴν πνευματι-
 25 κὴν ἡλικίαν, ὡς ὁ Ζακχαῖος ἐκεῖνος, καὶ ὑπὲρ τὴν συκομορῆαν ἀρθῶ, νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μαρτύνας

10. Λε 8, 81.

11. Ῥω 12, 1.

12. Β' Κο 6, 16.

13. Κο 18, 22.

14. Λκ 5, 8.

15. Μθ 8, 8.

16. Λκ 19, 2 ε.

σιν ἐγώ, ὅτι εἰς τοὺς πολλοὺς δὲν ἦτο ἀσφαλὲς οὔτε τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ νὰ ἐγγίσουν, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρειάσθησαν ἄλλους τοίχους ἐξωτερικούς· οὔτε διὰ τὰς θυσίας ἦτο θεμιτὸν νὰ τὰς τρώγουν ὅποιοιδήποτε καὶ ὅποτεδήποτε καὶ ὅπου-δήποτε¹⁰. Τόσον πολὺ φοβερὸν ἦτο νὰ πλησιάσῃ ἢ ν' ἀτενίσῃ ἢ νὰ ἐγγίξῃ ὁ καθεὶς μὲ θάρρος τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἢ τὸ καταπέτασμα ἢ τὸ ἰλαστήριον ἢ τὴν κιβωτόν.

4. Αὐτὰ ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐγώ, καὶ ὅτι κανεὶς δὲν εἶνε ἄξιος τοῦ μεγάλου Θεοῦ, εἴτε θῦμα εἴτε ἀρχιερεὺς, ἐὰν δὲν ἐπαρουσίασε προηγουμένως τὸν ἑαυτὸν τοῦ «θυσίαν ζῶσαν τῷ Θεῷ»¹¹, ἢ μᾶλλον ἂν δὲν ἐγίνε ναὸς ἅγιος καὶ ζωντανὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ¹². Πῶς λοιπὸν ἢ ὁ ἴδιος ἐγώ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ ὀμιλήσω περὶ Θεοῦ προχειρῶς ἢ νὰ ἐπιδοκιμάσω αὐτὸν ποῦ τὸ ἐπιχειρεῖ μὲ θράσος; Δὲν εἶνε καθόλου ἀξίειπαινος αὐτὸς ὁ πόθος, εἶνε φοβερὸν τὸ τόλμημα. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει κανεὶς πρῶτα νὰ καθαρίσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ ἔπειτα νὰ πλησιάσῃ τὸν καθαρὸν. Ἐκτὸς ἂν πρόκηται νὰ πάθωμεν ὅ,τι ἔπαθε καὶ ὁ Μανωέ, καὶ νὰ εἴπωμεν ὅταν ἴδωμεν τὸν Θεόν· «Ἀπολώλαμεν, ὦ γύναι, Θεὸν ἐωράκαμεν»¹³· ἢ συμπεριφερθῶμεν ὅπως ὁ Πέτρος ποῦ ἔλεγεν εἰς τὸν Ἰησοῦν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ πλοῖον, ὡς ἀνάξιος μιᾶς τέτοιας ἐπισκέψεως¹⁴· ἢ ἂν ὅπως ὁ ἑκατόνταρχος ἐκεῖνος τὴν μὲν θεραπείαν ζητήσωμεν, τὸν δὲ θεραπευτὴν δὲν τολμήσωμεν νὰ ὑποδεχθῶμεν. Ἄς εὐρεθῇ ἕνας ἐξ ἡμῶν, ὁ ὁποῖος, ἕως ὅτου εἶνε ἑκατόνταρχος, ἕως ὅτου δηλαδὴ ἠγεῖται πολλῶν εὐρισκομένων ἐν κακίᾳ καὶ ὑπηρετεῖ στρατιωτικῶς ἀκόμη εἰς τὸν Καίσαρα τὸν κοσμοκράτορα τῶν συρομένων κάτω, νὰ λέγῃ «Οὐκ εἰμι ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς»¹⁵. Ὅταν δὲ ἴδῃ τὸν Ἰησοῦν, ἂν καὶ εἶμαι μικρὸς εἰς τὸ πνευματικὸν ἀνάστημα ὅπως ὁ Ζακχαῖος ἐκεῖνος, καὶ ὅταν ἐξυψωθῶ ὑπεράνω τῆς συκομορέας¹⁶, νεκρώνοντας «τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς

τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, τότε καὶ Ἰησοῦν εἰσδέξομαι καὶ ἀκούσομαι. Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ, καὶ τῆς σωτηρίας τεύξομαι καὶ φιλοσοφήσω ἐὰν τελεώτερα, σκορπίζων καλῶς ἢ κακῶς συνήγαγον, εἴτε χρήματα, εἴτε δόγματα.

- 5 5. Ἐπει δὲ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, φέρε δὴ καὶ περὶ Θεοῦ ὡς ἐν βραχεῖ διαλεχθῶμεν, ἀπὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι θαρρήσαντες, περὶ ὧν ὁ λόγος. Εὐχόμεαι δὲ τὸ τοῦ Σολομῶντος παθεῖν, μηδὲν ἴδιον ἐννοῆσαι περὶ Θεοῦ μηδὲ φθέγγασθαι. "Οἴαν γὰρ λέ-
- 10 γη' Ἀφρονέσιαιος γὰρ εἰμι πάντων ἀνθρώπων, καὶ Φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐμοί, οὐκ ἀσυνεσίαν ἑαυτοῦ δήπου καταγινώσκων τοῦτο φησίν. Πῶς γάρ, ὅς γε τοῦτο καὶ ἤτησε παρὰ Θεοῦ πρὸ παντὸς ἄλλου καὶ ἔλαβε σοφίαν καὶ θεωρίαν καὶ πλάτος καρδίας ψάμμον πλουσιώτερόν τε καὶ θαυμάσιον;
- 15 Καὶ ὁ τοσοῦτον σοφὸς καὶ τοιαύτης τετυχηκῶς δωρεᾶς, πῶς ἀφρονέσιαιον ἑαυτὸν πάντων ὀνομάζει; Ὡς οὐκ ἔχων ἴδιαν δηλαδὴ φρόνησιν, ἐνεργούμενος δὲ τὴν θείαν τε καὶ τελεωτέραν. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος λέγων, Ζῶ δὲ σῶκείτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός, οὐχ ὡς περὶ νεκροῦ πάντως ἑαυτοῦ
- 20 διελέγειτο, ἀλλ' ὡς ζῶντος κρείσσονα τῶν πολλῶν ζώῃν, τῷ μειτεληφέναι τῆς ὄντως ζωῆς καὶ μηδενὶ θανάτῳ περαιουμένης. Προσκυνοῦμεν οὖν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὰς μὲν ἰδιότητος χωρίζοντες, ἐνοῦντες δὲ τὴν θεότητα καὶ οὖτε εἰς ἓν τὰ τρία συναλείφομεν, ἵνα μὴ τὴν Σαβελλίου νό-
- 25 σον νοσήσωμεν, οὖτε διαιροῦμεν εἰς τρία ἔκφυλα καὶ ἀλλοτρία, ἵνα μὴ τὰ Ἄρειου μανῶμεν. Τί γὰρ δεῖ, καθάπερ φυτὸν

17. Κλ 8, 5.

18. Φι 8, 21.

19. Λκ 19, 9.

20. Πρμ 24(30), 2.

21. Γ' Βα 5, 5· Β' Πα 1, 11.

22. Γα 2, 20.

23. «Σαβελλίου νόσον». (Βλ. Λόγον Θεολ. 5, 9, σχόλιον 26).

γῆς»¹⁹ καὶ μαραίνοντας τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως¹⁸, τότε καὶ τὸν Ἰησοῦν θὰ ὑποδεχθῶ καὶ θὰ ἀκούσω· «Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ»²⁰· καὶ θὰ ἐπιτύχω τὴν σωτηρίαν μου καὶ θὰ φιλοσοφήσω τελειότερον, σκορπίζοντας καλῶς ὅσα συνέλεξα κακῶς, εἴτε χρήματα εἴτε δόγματα.

5. Καὶ ἀφοῦ ἐκαθαρίσαμεν μὲ τὸν λόγον τὸν θεολόγον, ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ συζητήσωμεν ἐν συντομίᾳ καὶ περὶ Θεοῦ, ἔχοντες πεποιθήσιν εἰς τὸν Ἴδιον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν. Εὐχομαι δὲ νὰ πάθω ὅ,τι ἔπαθε καὶ ὁ Σολομῶν, ὁ ὁποῖος τίποτε τὸ ἰδικόν του δὲν διενεόηθη περὶ Θεοῦ οὔτε εἶπε. Διότι, ὅταν λέγῃ «Ἀφρονέστατος γάρ εἰμι πάντων ἀνθρώπων, καὶ φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐμοί»²¹, δὲν τὸ λέγει αὐτὸ καταλογίζων εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἀσυνεσίαν. Πῶς εἶνε δυνατὸν, αὐτὸς ποῦ αὐτὸ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, καὶ ἔλαβε σοφίαν καὶ θεωρίαν καὶ πλάτος καρδίας πλουσιώτερον καὶ ἀφθονώτερον ἀπὸ τὴν ἄμμον²²; Καὶ ὁ τόσοσιν πολὺ σοφός, αὐτὸς ποῦ ἐπέτυχε τέτοιαν δωρεάν, πῶς ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτὸν του «ἀφρονέστατον πάντων»; Εἶνε φανερὸν ὅτι τὸ λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἰδικήν του φρόνησιν, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἐντός του ἡ θεία καὶ τελειότερα φρόνησις. Διότι καὶ ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός»²³, δὲν ὁμιλοῦσε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς περὶ νεκροῦ, ἀλλ' ὡς περὶ ἀνθρώπου ποῦ ζῆ μίαν ζωὴν ἀνωτέραν τῆς ζωῆς τῶν πολλῶν, ἐπειδὴ εἶχε γίνεи μέτοχος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ποῦ δὲν τερματίζεται μὲ κανένα θάνατον. Προσκυνοῦμεν λοιπὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, φρονούντες ὅτι αἱ μὲν ἰδιότητες εἶνε χωρισταὶ ἢ δὲ θεότις μία. Καὶ οὔτε συγχωνεύομεν τὰ τρία εἰς ἓνα, διὰ νὰ μὴ μᾶς πιάσῃ ἡ νόσος τοῦ Σαβελλίου²⁴, οὔτε διαιροῦμεν εἰς τρία διαφόρου φύσεως καὶ ξένα μεταξύ των, διὰ νὰ μὴ μᾶς κυριεύσῃ ἡ μανία τοῦ Ἀρείου. Τί χρειάζεται νὰ λυγίζωμεν

ετεροκλίγες πάντη καμπτόμενον, βία μετάγειν ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος, διασιροφῆ τὴν διασιροφὴν διορθουμένους, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ μέσον εὐδύνοντας, ἐν ὄροις ἴσασθαι τῆς θεοσεβείας;

6. Μεσότηα δὲ διὰ εἶπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω, πρὸς ἣν
 5 βλέπειν καλῶς ἔχομεν μόνην· καὶ τὴν φαύλην συναίρεσιν παραιοῦμενοι καὶ τὴν ἀτοπωτέραν διαίρεσιν· ὡς μήτε εἰς μίαν ἑπόστασιν συναιρεθέντα τὸν λόγον, δέει πολυθείας, ψιλὰ ἡμῖν καταλιπεῖν τὰ ὀνόματα, τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἑπολαμβάνουσι, καὶ μὴ μᾶλλον ἐν τὰ πάντι,
 10 ἢ μηδὲν ἕκαστον εἶναι ὀριζομένοις (φεύγοι γὰρ ἂν εἶναι ἄπερ ἐστίν, εἰς ἄλληλα μεταχωροῦντα καὶ μεταβαίνοντα)· μήτε εἰς τρεῖς ἢ ξένας καὶ ἀνομοίους οὐσίας καὶ ἀπερρηγμένας διαιρεθέντα, κατὰ τὴν Ἄρειου καλῶς ὀνομασθεῖσαν μανίαν, ἢ ἀνάρχους καὶ ἀτάκτους, καὶ ὅλον εἰπεῖν, ἀντιθέους· τῷ μὲν
 15 εἰς Ἰουδαϊκὴν ὀμικρολογίαν κατακλεισθῆναι, μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ τὴν Θεότητα περιγράφοντας· τῷ δὲ εἰς ἐναντίον μὲν, κακὸν δὲ ἴσον πεσεῖν, τρεῖς ἀρχὰς ὑποτιθεμένους, καὶ τρεῖς θεούς, ὃ τῶν προειρημένων ἀτοπώτερον· δέον μήτε οὕτως εἶναι τινὰς φιλοπάτορας, ὡς καὶ τὸ εἶναι Πατέρα περιαιρεῖν
 20 (τίνος γὰρ ἂν καὶ εἶη Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ τὴν φύσιν ἀποξενωμένου καὶ ἀπηλλοτριωμένου μετὰ τῆς κτίσεως;)· μήθ' οὕτω φιλοχρίστους, ὡς μήτε τοῦτο φυλάττειν, τὸ εἶναι Υἱὸν (τίνος γὰρ ἂν καὶ εἶη Υἱός, μὴ πρὸς αἴτιον ἀναφερόμενος τὸν Πατέρα;)· μήτε τῷ Πατρὶ τὸ τῆς ἀρχῆς κατασμικρύνειν ἀ-

πιεστικῶς τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ ἓνα μέρος, σὰν τὸ φυτὸν ποῦ κλίνει καὶ λυγίζεται ὀλοσχερῶς, προσπαθώντας νὰ διορθώσωμεν τὴν στρέβλωσιν μὲ στρέβλωσιν, καὶ μὴ εὐθυγραμμίζοντάς το εἰς τὸ μέσον, ὥστε νὰ ἴσταται εἰς τὰ ὄρια τῆς θεοσεβείας;

β. Ὅταν δὲ λέγω περὶ μέσης κατευθύνσεως, λέγω τὴν ἀλήθειαν, ἔχω δὲ καλῶς ὡς πρὸς τὸ νὰ ἀποβλέπω εἰς αὐτὴν καὶ μόνην, μὴ δεχόμενος τὴν φαύλην δοξασίαν περὶ συγχωνεύσεως μήτε τὴν φαυλοτέραν διαίρεσιν (τῶν οὐσιῶν). Καὶ ἔτσι οὔτε τοὺς συγχωνεύω διὰ τοῦ λόγου μου εἰς μίαν ὑπόστασιν, ἐπειδὴ δῆθεν ὑπάρχει ὁ φόβος τῆς πολυθεΐας, ὥστε νὰ μείνουν μόνον ὀνόματα ἄνευ περιεχομένου, ἐφ' ὅσον θὰ θεωροῦμεν τὸν Ἰδιὸν καὶ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁπότε θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ θεωροῦμεν τὰ πάντα ὡς ἓνα ἢ τὸ κάθε τι ὡς τίποτε διότι ὅταν τὰ πάντα εἰσέρχονται καὶ ταυτίζονται τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, παύουν καὶ νὰ ὑπάρχουν). Οὔτε τοὺς διακρίνω εἰς τρεῖς οὐσίας ἐντελῶς ξένας καὶ ἀνομοίους καὶ ἄνευ ἐπαφῆς, κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ Ἀρείου, ἡ ὁποία ὀρθῶς ὠνομάσθη μανία, ἢ ἀνάρχους καὶ ἀτάκτους καὶ τρόπον τινὰ ἀντιθέους· διότι ἔτσι ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ περιορισθῶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν στενοκεφαλίαν περιορίζοντας τὴν θεότητα μόνον εἰς τὸ γινώρισμα τοῦ ἀγεννήτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ πέσω εἰς τὸ ἀντίθετον ἀλλὰ καὶ ἴσον κακόν, νὰ δεχθῶ τρεῖς ἀρχὰς καὶ συνεπῶς τρεῖς θεοὺς, πρᾶγμα ποῦ εἶνε χειρότερον καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Πρέπει νὰ μὴ εἶνε κανεὶς οὔτε τόσοσιν «φιλοπάτωρ», ὥστε νὰ καταργῇ καὶ τὴν πατρικὴν ιδιότητα τοῦ Πατρὸς (διότι τίνος Πατὴρ θὰ ἦτο, ἂν ὁ Υἱὸς ἀποξενωθῇ ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀλλοτριωθῇ κατὰ τὴν φύσιν μαζὶ μὲ τὴν κτίσιν;). ἄλλ' οὔτε καὶ τόσοσιν «φιλόχριστος», ὥστε νὰ μὴ διατηρῇ μήτε τὸ ὅτι εἶνε Υἱὸς (διότι τίνος Υἱὸς θὰ ἦτο, ἂν δὲν εἶχεν αἵτιον τὸν Πατέρα;). Καὶ νὰ μὴ μειώνη τὸ ἄξιωμα τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν Πατέρα, κατὰ τὸ ὁποῖον

ξίωμα, τῆς ὡς Πατρὶ καὶ γεννήτορι· μικρῶν γὰρ ἂν εἶη καὶ ἀναξίων ἀρχή, μὴ Θεότητος ὧν αἴτιος τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης. Ἐπειδὴ χρῆ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τηρεῖν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, εἴτ' οὖν τρία πρό-
5 σωπα, καὶ ἑκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος.

7. Τηροῖτο δ' ἂν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἰς μὲν Θεός, εἰς ἐν αἴτιον καὶ Υἱὸν καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων οὐ συνιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων, καὶ κατὰ τὸ ἐν καὶ ταυτὸ τῆς Θεότητος, ἵνα οὕτως ὀνομάσω, κίνημά τε καὶ δούλημα,
10 καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα. Αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς, ἢ ἀναλύσεως, ἢ συγχύσεως, ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῆ, δι' ὧν τὸ ἐν σεμνύνεται πλέον ἢ καλῶς ἔχει. Αἱ δὲ ἰδιότητες, Πατὴρ μὲν καὶ ἀνάρχον καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου (ἀρχῆς δέ, ὡς αἰτιῶν
15 καὶ ὡς πηγῆς καὶ ὡς αἰδίου φωτός). Υἱοῦ δέ, ἀνάρχον μὲν οὐδαμῶς, ἀρχῆς δὲ τῶν ὄλων· ἀρχὴν δὲ διὰ τὸ εἶπω, μὴ χρόνον παρενθῆς, μηδὲ μέσον τι τάξεως τοῦ γεγεννηκότος καὶ τοῦ γεννήματος, μηδὲ διέλης τὴν φύσιν τῷ κακῶς παρεντεθέντι τοῖς συναϊδίοις καὶ συνημμένοις. Εἰ γὰρ χρόνος
20 Υἱοῦ προσβύτερος, ἐκείνου δηλαδὴ πρώτως ἂν εἶη αἴτιος ὁ Πατήρ. Καὶ πῶς ποιητῆς χρόνων ὁ ὑπὸ χρόνον; Πῶς δὲ καὶ Κύριος πάντων, εἰ ὑπὸ χρόνου προείληπται τε καὶ κυριεύεται; Ἄναρχος οὖν ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ ἐτέρωθεν αὐτῷ, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι. Ὁ δὲ Υἱός, ἐὰν μὲν ὡς αἴτιον τὸν
25 Πατέρα λαμβάνῃς, οὐκ ἄναρχος· ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ Πατὴρ ὡς αἴτιος· ἐὰν δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου νοῆς ἀρχὴν, καὶ ἄναρχος· οὐκ

24. Ἐδ 1, 2.

25. Ἐω 10, 12.

εἶνε Πατὴρ καὶ γεννήτωρ. Διότι ἂν δὲν ἦτο αἴτιος τῆς θεότητος ποῦ ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, τότε θὰ ἦτο ἀρχὴ μικρῶν καὶ ἀναξίων ὄντων. Ἐπειδὴ εἶνε ἀνάγκη καὶ τὴν μονοθεΐαν νὰ τηρῶμεν καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις νὰ ὁμολογῶμεν, δηλαδὴ τὰ τρία πρόσωπα. τὸ καθένα μὲ τὸν ιδιάζοντα χαρακτῆρά του.

7. Πρέπει δὲ νὰ φυλάττωμεν, καθὼς διδάσκω ἐγώ, ἓνα μὲν Θεόν, καὶ νὰ ἀνάγωμεν εἰς ἓνα αἴτιον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, χωρὶς νὰ τοὺς θεωρῶμεν ἓνα σύνθετον πρόσωπον οὔτε νὰ τοὺς συγχωνεύωμεν, νὰ διατηρῶμεν δὲ τὴν μῖαν θεότητα, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι, μὲ τὴν μῖαν ἐνέργειαν καὶ βούλησιν καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας. Αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις νὰ θεωροῦνται ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ ἐπινοῆται καμμία συγχώνευσις ἢ διάλυσις ἢ σύγκυσις, διὰ νὰ μὴ καταλυθῇ τὸ πᾶν μ' ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα σεμνύνεται ὅτι ἔχει περισσότερον ἀπὸ καλῶς. Αἱ δὲ ἰδιότητες τοῦ μὲν Πατρὸς εἶνε, ὅτι εἶνε ἀναρχος καὶ θεωρεῖται καὶ λέγεται ἀρχή, ἀρχὴ δὲ ὡς αἴτιος καὶ ὡς πηγὴ καὶ ὡς ἀίδιον φῶς· τοῦ δὲ Υἱοῦ ὅτι εἶνε οὐ βέβαια ἀναρχος ἀλλ' ὅμως ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων· ἀρχὴν δὲ ὅταν λέγω, μὴ ἐννοήσης ἐνδιάμεσον χρόνον καὶ μὴ τοποθέτησιν κάτι τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ αὐτοῦ ποῦ ἐγέννησε καὶ τοῦ γεννήματος, μήτε ν' ἀντιδιαστείλης τὴν φύσιν τῶν μὲ ἐκεῖνο ποῦ τυχὸν παρενέβαλες κακῶς μεταξὺ τῶν συναϊδίων καὶ ἡνωμένων. Διότι ἂν ὁ χρόνος ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Υἱοῦ, εἶνε φανερόν ὅτι ὁ Πατὴρ θὰ ἦτο ἐν πρώτοις ἐκείνου αἴτιος. Καὶ τότε πῶς θὰ ἦτο ὑπὸ τὸν χρόνον ὁ δημιουργὸς τῶν χρόνων²⁴; Καὶ πῶς θὰ εἶνε Κύριος τῶν πάντων²⁵, ἐὰν ὁ χρόνος τὸν περιέχη καὶ τὸν κυριεύη; Ἄναρχος λοιπὸν ὁ Πατὴρ· διότι τὸ εἶναι δὲν τὸ ἔλαβεν ἀπ' ἄλλοῦ οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ δὲ Υἱός, ἐὰν μὲν ἐκλαμβάνης τὸν Πατέρα ὡς αἴτιον, δὲν εἶνε ἀναρχος· διότι ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ εἶνε ὁ Πατὴρ ὡς αἴτιος· ἐὰν ὅμως ἐννοῆς τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχήν, εἶνε καὶ

ἄρχεται γὰρ ὑπὸ χρόνου ὁ χρόνων Δεσπότης.

8. Εἰ δέ, διὰ τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον, διὰ τοῦτο ἀξιῶσεις
 κείσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὸ χρόνον, περιδήσεις καὶ σῶμα τῷ
 ἀσωμάτῳ· καὶ εἰ, διὰ τὰ παρ' ἡμῖν γεννώμενα, οὐκ ὄντα ποιέ,
 5 εἴτα γινόμενα, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀναγκάσεις ἐξ οὐκ
 ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρεληλυθέναι, συγκρίσεις τὰ ἀσύγκριτα,
 Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον· οὐκοῦν καὶ περ-
 σεται καὶ λυθήσεται, διὰ καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα. Σὺ μὲν οὖν
 ἀξιοῖς διὰ τοῦτο οὕτω γεννᾶσθαι Θεόν, διότι τὰ σώματα ἐ-
 10 γῶ δὲ διὰ τοῦτο οὐχ οὕτως, διὰ οὕτω τὰ σώματα. Ὡν γὰρ
 τὸ εἶναι οὐχ ὁμοιον, τούτων οὐδὲ τὸ γεννᾶν ὁμοιον εἰ μὴ καὶ
 ἰᾶλλα δουλεύσῃ ταῖς ὕλαις, ὅλον πάσχων καὶ λυπούμενος καὶ
 πεινῶν καὶ διψῶν καὶ θσα ἢ οἴματος, ἢ τοῦ συναμφοτέρου
 πάθη. Ἄλλὰ ταῦτα οὐ παραδέχεταιί σου ὁ νοῦς· περὶ Θεοῦ
 15 γὰρ ὁ λόγος. Μὴ τοίνυν μηδὲ τὴν γέννησιν ἄλλως, ἢ ὡς θεϊ-
 κὴν παραδέχου.

9. Ἄλλ' εἰ γεγέννηται, πῶς γεγέννηται, φησίν; Ἀπόκρι-
 ναί μοι, ὧ διαλεκτικῆ σὺ καὶ ἄφροντε, εἰ ἐκτισται, πῶς ἐκτι-
 σται; καμὲ ἀπαίτει τό, πῶς γεγέννηται. Πάθος περὶ τὴν γέν-
 20 νησιν; πάθος καὶ περὶ τὴν κτίσιν· ἢ γὰρ οὐ πάθος ἢ ἀνατύ-
 πωσις καὶ ἡ φροντίς καὶ ἡ τοῦ νοηθέντος ἀθρόως εἰς τὸ κατὰ
 μέρος ἐξάπλωσις; Χρόνος περὶ τὴν γέννησιν; Ἐν χρόνῳ καὶ
 τὰ κτιζόμενα. Τόπος ἐνιαῦθα; Τόπος ἐκεῖ. Ἀποτυχία περὶ τὴν

αὐτὸς ἀναρχος· διότι δὲν προλαμβάνει ὡς ἀρχὴ ὁ χρόνος τὸν Κύριον τῶν χρόνων.

8. Ἐὰν δὲ προβάλλῃς τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶνε ὁ Υἱὸς ὑπὸ χρόνον, ἐπειδὴ εἶνε ὑπὸ χρόνον τὰ σώματα, θὰ ἐνδύσῃς τὸν ἀσώματον μὲ σῶμα. Καὶ ἂν θεωρήσῃς ὡς ἀναγκαῖον, ὅτι ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὰ οὐκ ὄντα ἐνεφανίσθη εἰς τὸ εἶναι, ἐπειδὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν γεννώμενα, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχον κάποτε, ἔπειτα ἔλαβον ὑπαρξιν, τότε συγκρίνεις τὰ ἀσύγκριτα, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, σῶμα καὶ ἀσώματον. Τότε λοιπὸν καὶ θὰ πάθῃ καὶ θὰ ἀποσυντεθῇ, ἀφοῦ αὐτὰ ὑφίστανται καὶ τὰ σώματά μας. Σὺ λοιπὸν ὑποστηρίζεις ὅτι, ἐπειδὴ τὰ σώματα γεννῶνται ἔτσι, ἔτσι γεννᾶται καὶ ὁ Θεός· ἐγὼ ὁμοῦ λέγω, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ σώματα γεννῶνται ἔτσι, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Θεὸς δὲν γεννᾶται ἔτσι. Διότι αὐτοὶ ποῦ ἔχουν διαφορετικὸν τὸ εἶναι, ἔχουν διαφορετικὴν καὶ τὴν γέννησιν. Διότι ἄλλως θὰ γίνῃ (ὁ Θεὸς) καὶ κατὰ τὰ ἄλλα δοῦλος τῆς ὕλης, π.χ. θὰ πάσχη καὶ θὰ λυπηθῇ καὶ θὰ πεινᾷ καὶ θὰ διψᾷ καὶ θὰ πάθῃ ὅσα εἶνε ἢ τοῦ σώματος ἢ συγχρόνως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Αὐτὰ ὁμοῦ δὲν τὰ παραδέχεται ὁ νοῦς σου· διότι περὶ Θεοῦ γίνεται ὁ λόγος. Μὴ παραδέχεσαι λοιπὸν μήτε τὴν γέννησιν ἄλλως παρὰ μόνον ὡς θεϊκὴν.

9. Ἄλλ' ἂν ἐγεννήθη, λέγει, πῶς ἐγεννήθη; Ἀπάντησέ μου οὐ διαλεκτικῆ καὶ ἀκαταμάχητε, ἂν ἐδημιουργήθη, πῶς ἐδημιουργήθη, καὶ τότε νὰ ἔχῃς τὴν ἀπαίτησιν νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ ἐγὼ πῶς ἐγεννήθη. Ἐγεννήθη μὲ πάθος; τότε καὶ ἐδημιουργήθη μὲ πάθος· ἢ μήπως δὲν εἶνε πάθος τὸ καλοῦ-πωμα (τῆς κτιστῆς ὑπάρξεως) καὶ ἡ φροντίς (τοῦ καλοῦπώματος) καὶ ἡ ἀκαριαία προέκτασις τοῦ νοητοῦ σχεδιάσματος εἰς τὸ συγκεκριμένον κτίσμα; Ἐγίνε ἡ γέννησις ἐν χρόνῳ; ἀλλ' ἐν χρόνῳ γίνονται καὶ ὅσα δημιουργοῦνται. Τόπος ἐδῶ; τόπος καὶ ἐκεῖ. Ἀποτυχία εἰς τὴν γέννησιν;

γέννησιν; Ἀποτυχία καὶ περὶ τὴν κτίσιν. Ταῦτα ἤκουσα φιλοσοφούντων ἡμῶν· ἃ γὰρ ὁ νοῦς ὑπέγραψε, πολλάκις ταῦτα ἡ χεὶρ οὐκ εἰέλεσεν. Ἀλλὰ λόγῳ, φησί, τὸ πᾶν ὑπέσθησε καὶ βουλήματι. Αὐτὸς γὰρ εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο
 5 καὶ ἐκτίσθησαν. Ὅτιαν εἶπης τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα ἐκί-
 σθαι, οὐ τὴν ἀνθρωπίνην κτίσιν εἰσάγεις· οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν λό-
 γῳ πράττει τὰ γινόμενα. Οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν ὑψηλότερον ἡμῶν,
 οὐδὲ ἀπονώτερον, εἰ τὸ λέγειν ἔργου συμπλήρωσις ἦν ὥστε
 εἰ καὶ λόγῳ κίττει Θεὸς τὰ κτιζόμενα, οὐκ ἀνθρώπινον αὐτῷ
 10 τὸ κίττειν. Ἡ γὰρ δεῖξον καὶ ἄνθρωπον λόγῳ τι πράττοντα,
 ἢ δέξαι διὸ οὐχ ὡς ἄνθρωπος κίττει Θεός. Ἐπεὶ διέγραφον
 βουλήματι πόλιν καὶ παρασιτήτω πόλις· θέλησον γενέσθαι σοι
 υἱὸν καὶ παρασιτήτω παῖς· θέλησον ἄλλο τι τῶν πραιτομένων
 καὶ εἰς ἔργον ἢ βούλησις χωρησάτω. Εἰ δὲ τούτων οὐδὲν
 15 ἔπεται τῷ βούλεσθαι, Θεοῦ δὲ τὸ βούλεσθαι πρᾶξις. ἔστιν,
 ἄλλως μὲν ἄνθρωπος κίττει, ἄλλως δὲ ὁ πάντων κτίστης
 Θεός. Πῶς οὖν κίττει μὲν οὐκ ἀνθρωπικῶς, γεννᾶν δὲ ἀ-
 ναγκάζεται ἀνθρωπικῶς; Σὺ μὲν οὐκ ὦν, ἔπειτα ἐγένου,
 εἶτα γεννᾷς· διὰ τοῦτο οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παράγεις. Ἡ,
 20 ἵνα τι βαθύτερον εἶπω, τάχα οὐδὲ αὐτὸς ἐξ οὐκ ὄντων παρά-
 γεις· ἐπεὶ καὶ ὁ Δευτ', φησὶν, Ἔτι ἐν τῇ δοφύι τοῦ πατρὸς ἦν,
 πρὶν εἰς τὸ εἶναι παρελθεῖν. Καὶ μηδεὶς ἐπηρεασζέτω τῷ λό-
 γῳ. Οὐ γὰρ οὕτως ἐκ τοῦ Πατρὸς φημι τὸν Υἱὸν ὑπάρχειν,
 ὡς ἐν τῷ Πατρὶ πρότερον ὄντα, μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὸ εἶναι

26. Ψα 82, 9.

27. Ψα 82, 6.

28. Ἐ6 7, 10.

ἀποτυχία καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν. Αὐτὰ τὰ πράγματα ἤκουσα νὰ φιλοσοφήτε. Διότι πολλακίς αὐτὰ ποὺ σχεδιάζει ὁ νοῦς, τὸ χέρι δὲν τὰ ἐκτελεῖ. Naί, λέγει, ἀλλὰ μὲ τὸν λόγον ἔφερε τὸ πᾶν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ μὲ τὸ θέλημα. «Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγένηθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν»²⁶. Ὅταν λέγῃς, ὅτι τὰ πάντα ἐκτίσθησαν μὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ²⁷, δὲν ἐννοεῖς τὴν ἀνθρωπίνην κτίσιν· διότι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν κάνει ὅσα κάνει μὲ τὸν λόγον του. Διότι, ἂν ὁ λόγος μας ἦτο ἀποπεράτωσις τοῦ ἔργου, τίποτε δὲν θὰ ἦτο ὑψηλότερον ἡμῶν οὔτε περισσότερον ἀπηλλαγμένον κόπων. Ὡστε ἂν καὶ ὁ Θεὸς κτίζῃ ὅσα κτίζει μὲ τὸν λόγον, ἡ δημιουργικὴ του ἐνέργεια δὲν εἶναι ἀνθρωπίνη. Πρέπει ἢ νὰ μοῦ δείξῃς καὶ ἓνα ἄνθρωπον νὰ κἀνῃ κάτι μὲ τὸν λόγον του, ἢ νὰ παραδεχθῇς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κτίζει σὰν ἄνθρωπος. Nὰ π.χ. σκιαγράφησε μὲ τὸ θέλημά σου νοερῶς μίαν πόλιν, καὶ νὰ ἐμφανισθῇ μία πόλις· θέλησε νὰ σοῦ γίνῃ υἱός, καὶ νὰ ἐμφανισθῇ ἓνα παιδί· θέλησε ἓνα ἄλλο ἔργον, καὶ νὰ γίνῃ τὸ βούλημά σου πρᾶξις. Ἐὰν ὅμως τίποτε ἀπὸ ὧν αὐτὰ δὲν ἀκολουθεῖ τὴν βούλησίν σου, τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ βούλημα εἶνε πρᾶξις, τότε ἀλλιῶς μὲ κτίζει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλιῶς δὲ ὁ κτίστης τῶν πάντων Θεός. Πῶς λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν κτίζει διαφορετικῶς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναγκάζεται νὰ γεννᾷ μὲ τὸν τρόπον ποὺ γεννᾷ ὁ ἄνθρωπος; Σὺ βέβαια, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχες καὶ ἔπειτα ὑπῆρξες καὶ ἔπειτα γεννᾷς, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν τὸν φαντάζεσαι νὰ ἔρχεται εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας. Ἡ μᾶλλον, διὰ νὰ εἰπῶ καὶ κάτι μὲ βαθύτερον νόημα, οὔτε καὶ σὺ ἐμφανίζεσαι ἐκ μὴ ὄντων· διότι, καθὼς λέγει, καὶ ὁ Λευὶ ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν ὄσφυν τοῦ πατρὸς του²⁸, πρὶν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν. Ἄλλὰ βέβαια κανεὶς νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ ἀπ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα. Διότι λέγω, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἤλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὥστε νὰ εἶνε πρῶτα ἐντὸς τοῦ Πατρὸς μετὰ δὲ τοῦτο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν.

ὀδεύσαντα· οὐδὲ γὰρ ἀτελῆ πρότερον, εἴτα τέλειον, ὥσπερ νόμος τῆς ἡμετέρας γεννήσεως.

10. Ταῦτα τῶν ἐπηραζόντων ἐστίν· ταῦτα τῶν ἐπιπηδόντων προχείρως πᾶσι τοῖς λεγομένοις. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὐ-
 5 τω φρονοῦμεν, οὐχ οὕτω δοξάζομεν· ἀλλ' ὁμοῦ τῷ τὸν Πατέρα εἶναι ἀγεννήτως (ἀεὶ δὲ ἦν, οὐχ ὑπερλίπει γὰρ εἰς τὸ μὴ εἶναι ποτε ὁ νοῦς), καὶ ὁ Υἱὸς ἦν γεννητιῶς. Ὡστε συντρέχει τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς τῷ γεγενῆσθαι τοῦ Μονογενοῦς, ἐξ αὐτοῦ τε ὑπάρχοντος, καὶ οὐ μετ' αὐτόν, ἣ ἐπινοία μόνῃ
 10 τῇ τῆς ἀρχῆς· ἀρχῆς δέ, ὡς αἰτίου. Πολλάκις γὰρ τὸν αὐτὸν ἀναστρέφω λόγον, τὸ παχύ σου καὶ ὑλικὸν τῆς διανοίας φηβούμενος. Εἰ δὲ οὐ πολυπραγμονεῖς τὴν τοῦ Υἱοῦ, εἴτε γέννησιν χρὴ λέγειν, εἴτε ὑπόστασιν, εἴτε τι ἄλλο κυριώτερον τούτων ἐπινοεῖ (νικᾷ γὰρ τὴν ἐμὴν γλῶτταν τὸ νοούμενον
 15 καὶ λεγόμενον), μηδὲ τοῦ Πνεύματος περιεργάζου τὴν πρόοδον. Ἀρκοῦμαι ἀκούειν, διὸ Υἱὸς καὶ διὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ διὸ ὁ μὲν Πατήρ, ὁ δὲ Υἱός· καὶ οὐδὲν παρὰ τοῦτο περιεργάζομαι, μὴ ταῦτο πάθω ταῖς φωναῖς, αἶ τῷ ὑπερφωνεῖσθαι παντιελῶς διαπίπτουσιν, ἣ τῇ ὕψει τεινούσῃ πρὸς ἡ-
 20 λιακὴν ἀκτίνα. Ὅσοι γὰρ εἴν πλείον καὶ ἀκριθέστερον ἰδεῖν ἐθέλοι τις, τοσοῦτον τὴν αἰσθησὶν παραβλάπτεται, καὶ τὸ ὀπωσοῦν ὄραν ἀποστερεῖται διὰ τοῦ πλείονος νικῶντος τὴν ὕψιν τοῦ ὀρωμένου, εἰ δὲ ὄλον ἰδεῖν ἐθέλησῃ καὶ μὴ ὄσον ὄραν ἀσφαλές.

25 11. Ἀκούεις γέννησιν; Τὸ πῶς μὴ περιεργάζου. Ἀκούεις διὸ τὸ Πνεῦμα προῖον ἐκ τοῦ Πατρὸς; Τὸ ὅπως μὴ

Ούτε ἦτο προηγουμένως ἀτελής καὶ ἔπειτα ἔγινε τέλειος, ὥπως ὁ φυσικὸς νόμος τῆς ἰδικῆς μας γεννήσεως.

10. Αὐτὰ τὰ προβάλουν αὐτοὶ ποὺ προσπαθοῦν νὰ σαῶς βλάψουν· αὐτοὶ ποὺ, ὅτι καὶ ἂν λέγεται, πετάζονται προπετῶς καὶ προχειρῶς. Ἡμεῖς ὅμως δὲν φρονοῦμεν ἔτσι, δὲν πιστεύομεν ἔτσι, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸ ὅτι ὁ Πατὴρ ὑπῆρχεν ἀγεννήτως (πάντοτε δὲ ἦτο, διότι ὁ νοῦς δὲν πίπτει ποτὲ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ὑπάρξεως) πιστεύομεν καὶ τὸ ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὁ Υἱὸς γεννητῶς. Καὶ ἔτσι τὸ ὅτι ὑπάρχει ὁ Πατὴρ συμβαδίζει μὲ τὸ ὅτι ἐγεννήθη ὁ μονογενὴς ἀπ' αὐτὸν ποὺ ὑπάρχει, χωρὶς νὰ εἶνε μετὰ ἀπ' αὐτόν, παρὰ μόνον ὅταν θεωρητικῶς ἐννοῶμεν τὴν ἀρχὴν, ἀρχὴν δὲ ὡς αἴτιον. Ἐπαναλαμβάνω βεβαίως πολλάκις τὸν ἴδιον λόγον, ἐπειδὴ φοβοῦμαι διὰ τὴν παχυλήν σου καὶ ὑλόφρονα διάνοιαν. Ἐὰν δὲ δὲν πολυπραγμονεῖς γύρω ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν γέννησιν ἢ ὑπόστασιν (πῶς πρέπει νὰ τὴν ὀνομάσω;), οὔτε ἐπινοεῖς κάτι ἄλλο ποὺ νὰ εἶνε ἀνώτερος κύριος ἀπ' αὐτά, (διότι εἶνε ἀνίκανος ἢ γλῶσσά μου νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖς ἢ λέγεις), τότε μὴ περιεργάζεσαι μήτε τὴν προέλευσιν τοῦ Πνεύματος. Ἄρκοῦμαι ν' ἀκούω, ὅτι εἶνε Υἱὸς καὶ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα· καὶ ὅτι ὁ μὲν εἶνε Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱός· καὶ δὲν ἀνασκαλίζω τίποτε ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, μήπως πάθω ὅ,τι παθαίνουν αἱ φωναὶ αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὴν πολλὴν ἔντασιν σβήνουν ἐντελῶς, ἢ ὅ,τι παθαίνει ὁ ὀφθαλμὸς ποὺ ἀτενίζει τὴν λάμπην τοῦ ἡλίου. Ὅσον περισσότερο καὶ ἀκριβέστερον θέλει κανεὶς νὰ τὸν ἰδῇ, τόσον βλάπτεται εἰς τὴν αἴσθησιν αὐτῆν, καὶ χάνει καὶ τὸ νὰ βλέπῃ ἀπλῶς, ἀφοῦ μὲ τὴν ὑπερβολὴν τὸ ἀτενιζόμενον νικᾷ τὸν ὀφθαλμόν, ἐὰν θελήσῃ νὰ τὸν ἰδῇ ὅλον καὶ ὅχι ὅσον εἶνε ἀσφαλὲς νὰ βλέπῃ.

11. Ἀκούεις γέννησιν; Μὴ περιεργάζου τὸ πῶς ἔγινε. Ἀκούεις ὅτι τὸ Πνεῦμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα; Μὴ

πολυπραγμόνει. Εἰ δὲ πολυπραγμονεῖς Υἱοῦ γέννησιν καὶ Πνεύματος πρόδοον, κἀγὼ σου πολυπραγμονῶ τὸ κρᾶμα ψυχῆς καὶ σώματος· Πῶς εἰ χοῦς καὶ εἰκῶν Θεοῦ; Τί τὸ κινοῦν σε, ἢ τί τὸ κινούμενον; Πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται;

5 Πῶς ἡ αἴσθησις ἐν τῷ αὐτῷ μένει καὶ τὸ ἐκτός ἐπισπᾶται; Πῶς ὁ νοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῦ; Πῶς λόγῳ νόημα διαδίδονται; Καὶ οὕτω τὰ μείζονα λέγω. Τίς οὐρανοῦ περιφορὰ; Τίς ἀστέρων κινήσις, ἢ τάξις, ἢ μέτρα, ἢ σύνοδος, ἢ ἀπόστασις; Τίνες δ' ὄροι θαλάσσης; Πόθεν δὲ

10 ἀνέμων ρεύματα, ἢ ὠρῶν περιτροπαί, ἢ δμβρων ἐπιχύσεις; Εἰ τούτων μηδὲν κατενόησας, ὦ ἄνθρωπε, (κατανοήσεις δὲ ἴσως ποτέ, διὰν ἀπολάβῃς τὸ τέλειον· Ὅψομαι γάρ, φησί, τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου· ὡς ὑπονοεῖσθαι τὰ νῦν ὀρώμενα μὴ εἶναι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἰν-

15 δάματα)· εἰ σαυτὸν οὐκ ἔγνως, ὅστις εἰ ὁ περὶ τούτων διαλεγόμενος, εἰ ταῦτα οὐ κατέλαβες, ὧν καὶ ἡ αἴσθησις μάρτυς, πῶς Θεὸν ἀκριβῶς, ὅπερ τε καὶ ὅσον ἐστίν, εἰδέναί ὑπολαμβάνεις; Πολλῆς τοῦτο τῆς ἀλογίας.

12. Ἄλλ' εἰ τι ἐμοὶ πείθῃ, τῷ μὴ θρασεῖ θεολόγῳ, τὸ

20 μὲν κατέλαβες, τὸ δὲ καταλαμβάνειν δεήθητι. Τὸ μὲν ἀγάπησον ἐν σοὶ μένον, τὸ δὲ ἐν τοῖς ἄνω θησαυροῖς μεινάτω. Διὰ πολιτείας, ἀνελθε· διὰ καθάρσεως κτήσαι τὸ καθαρόν.

29. Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπ' ἄλλου, ὁ Γρηγόριος θεωρεῖ ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μόνον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου (βλ. Λόγος εἰς τὸ δάπτισμα, 82).

30. «Τίς οὐρανοῦ περιφορὰ;». Ὁ Γρηγόριος ἐπίστευεν αὐτὸ πού ἔλεγεν ὁ Πλάτων, ὅτι οἱ ἀστέρες εἰνε ἐπικολημένοι εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν ὁποῖον ἐφαντάζοντο ὡς μίαν στερεάν διαφανῆ σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ὅτι ὁ οὐρανὸς αὐτὸς φέροι μίαν περιφορὰν περὶ τὴν γῆν ἀνά ἡμερονύκτιον, καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν τοὺς ἀστέρας νὰ ἀνατέλλουν καὶ δύουν (Πλάτων, Τίμαιος, 88c-89a).

31. «Σύνοδος ἀστέρων»· ἀστρονομικὸν φαινόμενον, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς ἀσπὴν προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἢ ἄλλως κατὰ τὸ ὁποῖον ὀρώνται ἀπὸ τῆς γῆς ἀνευ τινὸς γωνίας ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας.

32. Ψα 8, 4.

πολυπραγμονεῖς τὸ πῶς. Ἐὰν ὁμως ἐξετάζης περιέργως τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, τότε ἐξετάζω καὶ ἐγὼ περιέργως τὸ κρᾶμα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Πῶς εἶσαι κῶμα καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ³³; Ποῖον ἀπὸ τὰ συστατικά σου εἶνε ἐκεῖνο ποὺ κινεῖ καὶ ποῖον ἐκεῖνο ποὺ κινεῖται; Πῶς τὸ αὐτὸ ὄν (οὐ) καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται; Πῶς ἡ αἴσθησις μένει εἰς τὸν ἴδιον καὶ ἔλκει καὶ τὰ ἔξω; Πῶς ὁ νοῦς μένει μέσα σου καὶ συνάμα γεννᾷ λόγον εἰς ἄλλον νοῦν; Πῶς τὸ διανόημα μεταδίδεται μὲ τὸν λόγον; Καὶ δὲν εἶπα ἀκόμη τὰ μεγαλύτερα. Ποῖα εἶνε ἡ περιφορὰ τοῦ οὐρανοῦ³⁴; Ποῖα ἡ κίνησις τῶν ἀστέρων ἢ ἡ τάξις ἢ αἱ διαστάσεις ἢ ἡ σύνοδος³⁵ ἢ ἡ ἀπόστασις; Καὶ ποῖα τὰ ὄρια τῆς θαλάσσης; Ἀπὸ ποῦ τὰ ρεύματα τῶν ἀνέμων ἢ αἱ ἐκ περιτροπῆς διαδοχαὶ τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ἢ αἱ πτώσεις τῶν βροχῶν; Ἐὰν τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἠρμήνευσες, ἄνθρωπε, (Ἰσως δὲ κάποτε νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃς, ὅταν θὰ λάβῃς πάλιν τὴν τελειότητα· διότι λέγει «Ὁψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου»³⁶, ὥστε νὰ ὑπονοῆται ὅτι αὐτὰ ποὺ φαίνονται τώρα δὲν εἶνε ἡ πραγματικότητα, ἀλλὰ ἰνδάλματα τῆς πραγματικότητος³⁷), ἐὰν τὸν ἑαυτὸν σου δὲν ἔμαθες, ὅποιος καὶ ἂν εἶσαι σὺ ποὺ συζητεῖς περὶ αὐτῶν, ἐὰν αὐτὰ δὲν συνέλαβες, τὰ ὁποῖα καὶ ἡ αἴσθησις συλλαμβάνει, τότε πῶς φρονεῖς ὅτι γνωρίζεις ἀκριβῶς τὸν Θεόν, τί εἶνε καὶ πόσος εἶνε; Μεγάλῃ ἀνοησίᾳ αὐτό.

12. Ἄλλ' ἂν πείθεσαι ἔστω καὶ ὀλίγον εἰς ἐμέ, τὸν μὴ θρασὺν θεολόγον, ἄλλο μὲν κατενόησες, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἰκέτευσε νὰ κατανοήσῃς. Αὐτὸ μὲν ποὺ μένει μέσα σου ἀγάπησέ το, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἄς μείνῃ εἰς τοὺς ἄνω θησαυροὺς. Ὑψώσου μὲ τὴν διαγωγὴν· ἀπόκτησε τὸ καθα-

33. «Ἀληθείας ἰνδάλματα» ὄρος καὶ δοξασία καθαρώς πλατωνικά. Ὁ Πλάτων «ινδάλματα» ἔλεγε τὰς «ιδέας».

Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτὲ καὶ τῆς θεότητος ἄξιος; τὰς
 ἐπιτολάς φύλασσε, διὰ τῶν προσιταγμάτων ὀδενσον· προᾶξις γὰρ
 ἐπίθασις θεωρίας· ἐκ τοῦ σώματος τῆ ψυχῆ φιλοπόνησον· Ἄ-
 ρα τίς ἐστὶν ἀνθρώπων, ὃς ἀρθῆναι τοσοῦτον δύναται, ὥστε
 5 εἰς τὸ Παύλου μέτρον ἐλθεῖν; Ἄλλ' ὅμως φησὶ βλέπειν δι'
 ἐσόπτρου καὶ ἀντίγματος, καὶ εἶναι καιρόν, διε θυρεῖται πρό-
 σωπον πρὸς πρόσωπον. Ἄλλου μὲν εἰ φιλοσοφώτερος ἐν λό-
 γοις; Θεοῦ δὲ πάντως κατώτερος. Ἄλλου μὲν τυχόν συνε-
 ιώτερος; τὸ δὲ ἀληθείας τοσοῦτον λείπη, ὅσον τὸ εἶναι σου
 10 δεύτερον τοῦ εἶναι Θεοῦ. Ἐχομεν ἐπαγγελίαν γνώσεσθαι
 ποτε, ὅσον ἐγνώσμεθα. Εἰ μὴ δυνατὸν ἐνταῦθα ἔχειν τελείαν
 τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν, τί μοι τὸ λειπόμενον; Τί τὸ ἐλπίζο-
 μενον; Βασιλείαν οὐρανῶν πάντως ἐρεῖς. Ἠγοῦμαι δὲ μὴ ἄλ-
 λο τι τοῦτο εἶναι, ἢ τὸ τυχεῖν τοῦ καθαρωτάτου τε καὶ τελεω-
 15 τάτου· τελεώτατον δὲ τῶν ὄντων γνῶσις Θεοῦ. Ἄλλὰ τὸ
 μὲν κατάσχωμεν, τὸ δὲ καταλάβωμεν, ἕως ἔσομεν ὑπὲρ γῆς·
 τὸ δὲ ἐκεῖθεν ταμιευσώμεθα, ἵνα ταύτην οὐκ ὀκνῶμεν τῆς φιλο-
 πονίας τὴν επικαρπίαν, ὅλην τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν ἔλλαμ-
 ψιν, ἥτις ἐστί, καὶ οἶα, καὶ ὄση, εἰ θέμις τοῦτο εἰπεῖν, ἐν
 20 αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρὸν μὲ τὴν κάθαρσίν σου. Θέλεις νὰ γίνῃς κάποτε θεολόγος καὶ ἀντάξιός τῆς θεότητος; Νὰ τηρῆς τὰς ἐντολάς, νὰ βαδίζῃς συμφώνως πρὸς τὰ προστάγματα· δὴτι ἡ πράξις εἶνε ἡ σέλα τῆς θεωρίας. Μὲ τὸ σῶμα δούλευσε διὰ τὴν ψυχὴν. Ποῖος ἄραγε ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀρθῆ εἰς τέτοιον ὕψος, ὥστε νὰ φθάσῃ ὅπου ἔφθασεν ὁ Παῦλος; Καὶ ὅμως αὐτὸς λέγει, ὅτι «βλέπει δι' ἑσόπτρου» καὶ «ἐν αἰνίγματι», καὶ ὅτι θὰ ἔλθῃ καιρὸς, ὅταν θὰ ἰδῆ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»⁸⁴. Εἶσαι φιλοσοφώτερος κάποιου ἄλλου εἰς τὰ λόγια; Πάντως ὅμως εἶσαι κατώτερος τοῦ Θεοῦ. Εἶσαι συνετώτερος ἐνὸς ἄλλου; Εἶσαι ὅμως τόσον μακρὰν τῆς ἀληθείας, ὅσον κατωτέρα εἶνε ἡ ὑπαρξίς σου ἀπὸ τὸν Θεόν; Ἔχομεν λάβει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τὸν γνωρίσωμεν κάποτε ὅσον μᾶς ἐγνώρισεν⁸⁵. Ἄν δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποκτήσω ἐδῶ τὴν τελείαν γνῶσιν τῶν ὄντων, τί μοῦ λείπει; τί ἐλπίζω; Τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, θὰ εἰπῆς ὅπωςδὴποτε. Νομίζω δέ, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ κατορθώσῃ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὸ καθαρῶτατον καὶ τελειότατον. Τελειότατον δὲ τῶν ὄντων ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ὅσον εἴμεθα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, τὸ μὲν νὰ κρατῶμεν, τὸ δὲ νὰ καταλάβωμεν, τὸ δὲ ν' ἀποταμιεύσωμεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἔχωμεν αὐτὴν τὴν ἐπικαρπίαν τοῦ κόπου μας, τὴν ἔλλαμψιν ὅλην τῆς ἁγίας Τριάδος, ποία εἶνε, καὶ τί λογῆς, καὶ πόση, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι· καὶ θὰ τὴν ἔχωμεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

84. Α' Κο 13, 12.

85. Α' Κο 13, 12.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

1. Χθές τῇ λαμπρᾷ τῶν Φώτων ἡμέρᾳ πανηγυρισαντες (καὶ γὰρ ἔπρεπε χαρμόσυνα θέσθαι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμε-
 5 τέρας, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἢ γαμήλια καὶ γενέθλια καὶ ὀνομα-
 στήρια, τοῖς σαρκὸς φίλοις, κουρόσυνά τε καὶ κατοικέσια
 καὶ εἰήσια, ὅσα τε ἄλλα πανηγυρίζουσιν ἄνθρωποι), σήμερον
 περὶ τοῦ βαπτίσματος βραχέα διαλεξόμεθα καὶ τῆς ἐντεῦθεν
 ἡμῖν ὑπαρχούσης εὐεργεσίας· εἰ καὶ χθές ἡμᾶς ὁ λόγος παρῆ-
 10 δραμε, τῆς ὥρας κατεπειγούσης, καὶ ἅμα τοῦ λόγου τὸν κό-
 ρον φεύγοντος. Κόρος δὲ λόγου πολέμιος ἀκοαῖς, ὡς ὑπερ-
 βάλλουσα τροφὴ σώμασι. Προσέχειν δὲ ἄξιον τοῖς λεγομένοις
 καὶ μὴ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως τὸν περὶ τηλικούτων δέ-
 ξασθαι λόγον· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἐστὶ φωτισμός, τὸ γινῶναι τοῦ
 15 μνηστῆρος τὴν δύναμιν.

2. Τρισσὴν γέννησιν ἡμῖν οἶδεν ὁ λόγος· τὴν ἐκ σω-
 μάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, καὶ τὴν ἐξ ἀνασιτάσεως. Τούτων
 δὲ ἡ μὲν νυκτερινὴ τέ ἐστὶ καὶ δούλη καὶ ἐμπαθής· ἡ δὲ ἡ-

1. «Γαμήλια, γενέθλια, ὀνομαστήρια, κουρόσυνα, κατοικέσια, εἰ-
 τήσια». Διάφοροι ἔορταί τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως τῶρα τὰ γενέθλια
 καὶ τὰ ὀνομαστήρια. «Γαμήλια» εἶνε, ὅταν ἕνας ἐορτάσῃ τὸ ἕνα ἔτος
 ἀπὸ τὸν γάμον του (ἐπετηρίς) ἢ τὰ δέκα (δεκαετηρίς) ἢ τὰ πενήντα
 ἐπεντηκονταετηρίς). «Κουρόσυνα» εἶνε, ὅταν ἐορτάζεται τὸ πέρασμα
 τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν βρεφικὴν εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, τὸ ὅποιον ἐν-
 ταπάζεται ἢ εἰς τὴν ἀπογαλάκτισιν ἢ εἰς τὴν πρώτην ὀδοντοφυσίαν ἢ
 εἰς τὴν πρώτην κουράν· οἱ σχολιασταὶ λέγουσιν· «Ὅτε τοὺς ὀδόντας ἐκ-
 φέρωσι τὰ νήπια, ἐορτὴν ἐπετέλουν» ἢ ἐπὶ ὑπὲρ κουρᾶς θυόμενον». Κατ'
 ἄλλους ἡ ἐορτὴ ἐγένετο κατὰ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴν εἰς
 τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ὅταν ἐγένετο πανηγυρικῶς καὶ τὸ πρῶτον ξύρι-
 σμα (πωγωνοκούρια). Ἐνδέχεται νὰ ἐννοῆται ἐδὴν ὁ παῖς γίνεται
 κοῦρος». «Κατοικέσια» εἶνε ἡ ἐορτὴ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ εἰς νέαν οἰκίαν ἢ
 μία ἐπετηρίς αὐτῆς· πρὸβλ. σήμερον ἀγιασμών, ἐγκαίνια, θυρανοξία.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

1. Ἀφοῦ πανηγυρίσαμεν χθές κατὰ τὴν λαμπρὰν ἡμέραν τῶν φώτων (ἔπρεπεν ἄλλως τε νὰ περάσωμεν χαρισίονα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν σωτηρίαν μας, καὶ πολὺ περισσότερον μάλιστα ἀπὸ ὅσον ἑορτάζουν οἱ φιλόσαρκοι τὰ γαμήλια, τὰ γενέθλια, τὰ ὀνομαστήρια, τὰ κουρόσυνα, τὰ κατοικέσια, τὰ ἐτήσια¹, καὶ ὅσα ἄλλα πανηγυρίζουν οἱ ἄνθρωποι), σήμερον θὰ εἴπωμεν ὀλίγα λόγια² διὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐεργεσίαν πού προκύπτει ἀπ' αὐτὸ δι' ἡμᾶς· ἂν καὶ χθές ἐχάσαμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ὥρα ἦτο περασμένη³ καὶ ὁ λόγος δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸν κόρον. Ὁ δὲ κόρος τοῦ λόγου εἶνε ἐχθρὸς εἰς τὰς ἀκοάς, ὅπως ἡ ὑπερβολικὴ τροφή εἰς τὰ σώματα. Ἀξίζει δὲ νὰ προσέκη κανεὶς εἰς ὅσα λέγω, καὶ νὰ δεχθῆ τὸν λόγον δι' ἓνα τόσον μέγα θέμα ὅχι μὲ ἐπιπολαϊότητα ἀλλὰ μὲ προθυμίαν· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶνε φωτισμὸς, νὰ αἰσθανθῆ κανεὶς τὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου.

2. Τρεῖς γεννήσεις ἔχω νὰ σᾶς ἀναφέρω· τὴν σωματικὴν, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἡ μία εἶνε νυκτερινὴ καὶ δουλικὴ καὶ ἔμπα-

«Ἐτήσια» εἶνε ἡ ἐπετηρὶς (τὸ ἓνα ἔτος ἢ τὸ κάθε ἔτος) ἐνὸς ὁποιοδήποτε γεγονότος.

2. «Βραχέα διαλεξόμεθα». Καὶ ὅμως ὁ λόγος αὐτὸς εἶνε ὁ μεγαλύτερος τοῦ Γρηγορίου.

3. «Τῆς ὥρας κατεπειγούσης». Λόγω τῆς μεγάλης ἑορτῆς καὶ τῆς μακρᾶς ἀκολουθίας ἡ ὥρα ἐπέρασε καὶ λόγος δὲν ἐξεφωνήθη. Βραδύτερον ἢ μακρὰ αὕτη ἀκολουθία μετεταπίσθη ἀπὸ τὴν 6 εἰς τὴν 5 Ἰανουαρίου, ὥστε κατὰ τὴν 6 πού ἐπῆγαιναν ὅλοι νὰ ἔχουν ἐλεύθερον χρόνον νὰ πανηγυρίσουν. Ἔτσι προήλθεν ἡ γνωστὴ σήμερον «ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὥρῶν» τῆς παραμονῆς τῶν φώτων.

μερινή και ἐλευθέρα και λυτική παθῶν, πᾶν τὸ ἀπὸ γενέ-
σεως κάλυμμα περιτέμνουσα και πρὸς τὴν ἄνω ζωὴν ἐπαν-
άγουσα· ἡ δὲ φοβερωτέρα και συντομωτέρα, πᾶν τὸ πλάσμα
συνάγουσα ἐν βραχεῖ τῷ πλάσῳ παρασιτησόμενον και λόγον
5 ὑφέξον τῆς ἐνιαυθα δουλείας και πολιτείας, εἴτε τῆ σαρκί
μόνον ἐπηκολούθησεν, εἴτε τῷ πνεύματι συνανῆλθε και τὴν
χάριν ἠδέσθη τῆς ἀναπλάσεως. Ταύτας δὴ τὰς γεννήσεις
ἀπάσας παρ' ἑαυτοῦ τιμῆσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται· τὴν
μὲν τῷ ἐμφροσῆματι τῷ πρώτῳ και ζωικῷ· τὴν δὲ τῆ σαρ-
10 κώσει και τῷ βαπτίσματι, ὅπερ αὐτὸς ἐβαπτίσαιτο· τὴν δὲ
τῆ ἀνασιτάσει, ἧς αὐτὸς ἀπήρξατο· ὡς ἐγένετο πρωτότοκος
ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω και πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γε-
νέσθαι καταξιώσας.

3. Περὶ μὲν δὴ τῶν δύο γεννήσεων, τῆς πρώτης τὲ φη-
15 μι και τῆς τελευταίας, φιλοσοφεῖν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ·
περὶ δὲ τῆς μέσης και τῆς νῦν ἡμῖν ἀναγκαίας, ἧς ἐπώνυ-
μος ἡ τῶν Φώτων ἡμέρα, φιλοσοφήσωμεν. Τὸ φῶτισμα λαμ-

4. «Νυκτερινή και θούλη και ἐμπαθής»· ἐννοεῖ τὴν συνουσίαν,
ποῦ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς γεννήσεως.

5. «Κάλυμμα»· ἐννοεῖ τὴν καλύπτραν τοῦ ἀνδρικοῦ γεννητικοῦ
ὄργανου, ἡ ὁποία ἀπεκόπτετο κατὰ τὴν περιτομήν. Τὸ βάπτισμα ὁ ἁ-
γιος Γρηγόριος τὸ παρουσιάζει ὡς πνευματικὴν περιτομήν ποῦ ἀπο-
κόπτει τὴν ἁμαρτίαν.

6. «Τὸ ἀπὸ γενέσεως»· ἐφ' ὅσον πνευματικῶς ἐκάλυμμα εἶνε ἡ
ἁμαρτία και ἐπεριτομή· τὸ βάπτισμα, συνεπῶς και «γένεσις» εἶνε ἔχει
τὸ ὄργανον τῆς σωματικῆς καταβολῆς, ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὁ
ἄνθρωπος ὅλος.

7. «Φοβερωτέρα και συντομωτέρα»· ἀνευ συγκριτικῆς σημασίας,
ὅπως και εἰς τὸ ἐπίθετον ἐνεώτερος (=νεανίας).

7α. Ἐκκλ 12, 14.

8. Γε 2, 7.

9. Μθ 1, 18 β. Λκ 2, 7. Ἰω 1, 14.

10. «Τῆ σαρκώσει και τῷ βαπτίσματι». Τὴν γέννησιν και τὴν βά-
πτισιν τοῦ Χριστοῦ θεωρεῖ ὡς ἓνα και τὸ αὐτὸ γεγονός· ἄλλως τε ἡ
ἐορτὴ τῶν «φώτων», κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκφωνεῖ τὸν λόγον, ἦτο τότε
Φῶτα και Χριστοῦγεννα μαζί. Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐταποθετεῖτο
τότε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς 6 Ἰανουαρίου και ἐλέγετο «θεοφά-

θής· ἡ ἄλλη εἶνε τῆς ἡμέρας καὶ ἐλευθέρα καὶ καταλυτικῆ τῶν παθῶν, διότι περιτέμνει δλην τὴν καλύπτραν⁸ τῆς (ἀνθρωπίνης) φύσεως⁹ καὶ μᾶς ἐπαναφέρει πρὸς τὴν ἀνωτέραν ζωὴν· ἡ δὲ τρίτη εἶνε πολὺ φοβερὰ καὶ ἀκαριαία⁷, διότι ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ συνάγει ὅλα τὰ πλάσματα διὰ νὰ τὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιον τοῦ πλάστου¹⁰, ὥστε νὰ ἀποδοθῇ λογαριασμός διὰ τὴν ἐδῶ δουλικὴν ζωὴν καὶ πολιτείαν, ἂν ἦτο μόνον τῆς σαρκὸς ὁπαδὸς ἢ ἂν συνεξυψώθη μετὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἐδέχθη μὲ σεβασμὸν τὴν δωρεὰν τῆς ἀναπλάσεως. Αὐτὰς λοιπὸν τὰς γεννήσεις ὅλας ὁ Χριστός μου ἐμφανίζεται νὰ τὰς τιμᾷ μὲ τὴν ὕπαρξιν του. Τὴν μὲν πρώτην μὲ τὸ πρῶτον ἐμφύσημα ποῦ ἔδωκε «πνοὴν ζωῆς»¹¹· τὴν δὲ δευτέραν μὲ τὴν ἐνσάρκωσίν⁹ του καὶ μὲ τὸ βάπτισμα¹² ποῦ ἔλαβε· τὴν δὲ τρίτην μὲ τὴν ἀνάστασίν του¹¹ μὲ τὴν ὁποίαν ἔκανε ἔναρξιν (τῆς κοινῆς ἀναστάσεως)¹³· καὶ ὅπως εἶνε πρωτότοκος μετὰ τῶν πολλῶν ἀδελφῶν¹⁰, ἔτσι ἐθεώρησεν ἅξιον νὰ γίνῃ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν¹⁴.

3. Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο γεννήσεων, ἐννοῶ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν, δὲν εἶνε τῆς παρούσης ὥρας νὰ φιλοσοφήσωμεν· περὶ δὲ τῆς μεσαίας ποῦ εἶνε ἀναγκαία καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἡμέρα τῶν φώτων, θὰ φιλοσοφήσωμεν. Τὸ φῶτισμα¹⁵ εἶνε

νεια», δηλαδὴ ἐμφάνις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς διὰ τῆς γεννήσεώς του ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, καθὼς λέγει ὁ Λουκάς, ἠναόχθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ κατέβαινον ἄγγελοι ψάλλοντες «δόξα ἐν ὑψίστοις», διὰ τοῦτο, νομίζω, σύρεται μέχρι καὶ σήμερον εἰς τὸν λαὸν ἡ δοξασιὰ, ὅτι κατὰ τὰ μεσάνυχτα μετὰ τῶν 5 καὶ 6 Ἰανουαρίου (τὰ ὁποῖα ἄλλοις τώρα δὲν εἶνε Χριστούγεννα - Θεοφάνεια) ἀνοίγουν κάθε ἔτος τὰ οὐράνια (Μθ 8, 18 ἐ· Λκ 8, 21).

11. Μρ 16, 6.

12. Α' Κο 15, 20.

13. Ῥω 8, 29.

14. Κλ 1, 18.

15. «Τὸ φῶτισμα» τὸ βάπτισμα.

πρότης ἐστὶ ψυχῶν, βίου μετάνοιαι, ἐπερώτημα εἰς Θεὸν
 συνειδήσεως· τὸ φῶτισμα βοήθεια τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέ-
 ρας· τὸ φῶτισμα σαρκὸς ἀπόδοις, Πνεύματος ἀκολουθήσις,
 Λόγου κοινωνία, πλάσματος ἐπανόρθωσις, κατακλυσμοὶ ἁμαρ-
 5 τίας, φωτὸς μετνοσία, σκότους κατάλυσις· τὸ φῶτισμα ὄχημα
 πρὸς Θεόν, συνεκδημία Χριστοῦ, ἔρεισμα πίστεως, τοῦ τελεί-
 ωσις, κλείς οὐρανῶν βασιλείας, ζωῆς ἄμειψις, δουλείας ἀν-
 αίρεσις, δεσμῶν ἔκλυσις, συνθέσεως μεταποίησις· τὸ φῶτισμα
 (τί δεῖ πλείω καταριθμεῖν) τῶν τοῦ Θεοῦ δώρων τὸ κάλλι-
 10 σιον καὶ μεγαλοπρεπέσιαιον. Ὡσπερ γὰρ Ἁγία ἀγίων καλεῖ-
 ται τινὰ καὶ Ἄσματα ἀσμάτων (ἐμπεριεκτικώτερα γὰρ ἐστὶ
 καὶ κυριώτερα)· οὕτω καὶ αὐτὸ παντὸς ἄλλου τῶν παρ' ἡμῖν
 φωτισμῶν ὄν ἁγιώτερον.

4. Καλεῖται δέ, ὡσπερ Χριστὸς ὁ τούτου δοτῆρ, πολλοῖς
 15 καὶ διαφόροις ὀνόμασιν, οὕτω δὲ καὶ τὸ δώρημα· εἴτε διὰ τὸ
 περιχαρὲς τοῦ πράγματος τοῦτο παθόντων ἡμῶν (φιλοσοῖ
 γὰρ οἱ σφόδρα περὶ τὴν ἐρωτικῶς διακείμενοι, ἡδέως συνεῖναι
 καὶ τοῖς ὀνόμασιν), εἴτε τοῦ πολυειδοῦς τῆς ἐδουργείας πολ-
 λὰς καὶ τὰς κλήσεις ἡμῖν δημιουργήσαντος. Δῶρον, καλοῦ-
 20 μεν, χάρισμα, βάπτισμα, χρίσμα, φῶτισμα, ἀφθαροῖας ἔνδυ-
 μα, λουτρὸν παλιγγενείας, σφραγίδα, πᾶν δ,τι τίμιον δῶ-
 ρον μὲν, ὡς καὶ μηδὲν προεισηνεγκοῦσι διδόμενον· χάρισμα
 δέ, ὡς καὶ ὀφείλουσι· βάπτισμα δέ, ὡς συνδαπιομένοις τῷ ὕ-
 δατι τῆς ἁμαρτίας· χρίσμα δέ, ὡς ἱερὸν καὶ βασιλικὸν (ταῦ-

16. Α' Πε 3, 21.

17. Ττ 3, 5.

18. «Χρίσμα... σφραγίδα». Σήμερον «χρίσμα» καὶ «σφραγίδα» λέ-
 γομεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸ δεύτερον μυστήριον, τὴν ἐπίδοσιν
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ ὅποια κατὰ μὲν τοὺς ἀρ-
 χαίους χρόνους ἐγένετο μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου
 ἐπὶ τοῦ πιστοῦ, κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους δὲ ἑλαίου ἀ-
 λειφομένου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην «χρίσμα» λέγεται τὸ ἐπι-
 διδόμενον ἅγιον Πνεῦμα, τὸ δεύτερον μυστήριον· ὁμοίως καὶ «σφρα-

λαμπρότης τῶν ψυχῶν, ἀλλαγὴ βίου, συμβόλαιον συνειδήσεως μὲ τὸν Θεόν¹⁹. Τὸ φῶτισμα εἶνε βοήθεια τῆς ἀδυναμίας μας, τὸ φῶτισμα ἀπόθεσις τοῦ σαρκικοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀκολούθησις τοῦ Πνεύματος, ἐπακοινωνία μὲ τὸν Λόγον, ἐπανόρθωσις τοῦ πλάσματος, καταποντισμὸς τῆς ἀμαρτίας, συμμετοχὴ εἰς τὸ φῶς, κατάλυσις τοῦ σκοτούς. Τὸ φῶτισμα εἶνε ὄχημα ποῦ μᾶς φέρει εἰς τὸν Θεόν, ταξίδιον μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, στήριγμα τῆς πίστεως, τελείωσις τοῦ νοῦ, κλειδί τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μετάβασις εἰς τὴν ζωὴν, κατάργησις δουλείας, λύσις δεσμῶν, μετασχηματισμὸς τῆς ἀποσυνθετῆς καταστάσεως. Τὸ φῶτισμα — τί νὰ μετρῶ περισσότερα! — εἶνε τὸ ὠραιότερον ἀπὸ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ὅπως λέγονται τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων καὶ τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων (διότι εἶνε περισσότερον καὶ κυριολεκτικώτερον ἅγια καὶ ἄσματα), ἔτσι καὶ αὐτὸ εἶνε ἁγιώτερον ἀπὸ κάθε τι ἄλλο τὸ χριστιανικόν.

4. Ὅπως δὲ ὁ Χριστὸς ὁ κορηγὸς αὐτοῦ, ἔτσι καὶ τὸ δῶρον τοῦτο ὀνομάζεται μὲ πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα· καὶ αὐτὸ γίνεται εἴτε διότι τὸ πρᾶγμα εἶνε πηγὴ χαρᾶς καὶ μᾶς ἔχει αἰχμαλωτίσει (διότι αὐτοὶ ποῦ εἶνε σφοδρὰ ἐρωτευμένοι μὲ κάτι ἀρέσκονται νὰ παίζουν εὐχαρίστως μὲ τὰ ὀνόματα), εἴτε διότι ἡ ποικιλία τῆς εὐεργεσίας μᾶς ἔχει προκαλέσει καὶ πολλὰς ὀνομασίες. Τὸ ὀνομάζουμε δῶρον, χάρισμα, βάπτισμα, χρίσμα, φῶτισμα, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, λουτρὸν ἀναγεννήσεως¹⁷, σφραγίδα¹⁸, καὶ ὅτι ἄλλο πολὺτιμον ὑπάρχει. Δῶρον μὲν λέγεται, διότι μᾶς δίδεται, χωρὶς νὰ προσφέρωμεν τίποτε· χάρισμα δέ, διότι μᾶς δίδεται καὶ ἐνῶ χρεωστοῦμεν· βάπτισμα δέ, διότι καὶ θαπτόμεθα μαζὶ (μὲ τὸν Χριστόν)¹⁹ εἰς τὸ ὕδωρ τῆς ἀμαρτίας· χρίσμα δέ, ἐπειδὴ εἶνε ἱερὸν καὶ

γίς». Δηλαδή ἡ σύγχρονος ὀρολογία εἶνε συνεπεστέρα πρὸς τὴν Κ. Διαθήκην καὶ ἀρχαιότερα παρὰ ἡ τοῦ Γρηγορίου.

19. Ῥω 6, 4.

τα γὰρ ἦν τὰ χριδόμενα)· φῶσιμα δέ, ὡς λαμπρότητα· ἔν-
 δυμα δέ, ὡς αἰσχύνης κάλυμμα· λουτρον δέ, ὡς ἔκπλυσιν
 σφραγίδα δέ, ὡς συντήρησιν, καὶ τῆς δεσποτείας σημείωσιν,
 Τοῦτω συγκαίρουσιν οὐρανοί· τοῦτο δοξάζουσιν ἄγγελοι, διὰ
 5 τὸ συγγενὲς τῆς λαμπρότητος· τοῦτο εἰκῶν τῆς ἐκεῖθεν μα-
 καριότητος· τοῦτο ἡμεῖς ἐξυμνεῖν βουλόμεθα μὲν, οὐ δυνά-
 μεθα δὲ ὄσον ἄξιον.

5. Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἀπρόσιτον, καὶ
 ἄρρητον, οὐτε νῶ καταληπτόν, οὐτε λόγῳ ῥητόν, πάσης φωτι-
 10 στικῶν λογικῆς φύσεως. Τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς
 ἥλιος· ὄσον ἂν καθαιρώμεθα, φανταζόμενον καὶ ὄσον ἂν
 φαντασθῶμεν, ἀγαπώμενον καὶ ὄσον ἂν ἀγαπήσωμεν αὐτὸς
 νοούμενον· αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικόν τε καὶ καταληπτικόν, ὀ-
 λίγα τοῖς ἔξω χεόμενον. Φῶς δὲ λέγω, τὸ ἐν Πατρὶ καὶ
 15 Υἱῶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον ὡν πλοῦτός ἐστιν
 ἡ συμφύτα καὶ τὸ ἐν ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον δὲ
 φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μειουσία, τῆ
 πρὸς αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργία τὸν φωτισμὸν ἔχουσα· οὐκ οἶδα,
 εἴτε τῆ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένη τὸν φωτισμὸν, εἴτε τοῖς
 20 μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνουσα. Τρίτον φῶς
 ἄνθρωπος, ὃ καὶ τοῖς ἔξω δηλὸν ἐστὶ. Φῶς γὰρ τὸν ἄνθρωπον
 ὀνομάζουσι, διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν· καὶ ἡμῶν αὐ-

βασιλικὸν (διότι ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ βασιλεὺς εἶνε αὐτοὶ ποὺ κρίνεται). φῶτισμα δέ, διότι εἶνε λαμπρότης· ἔνδυμα δέ, διότι σκεπάζει τὴν αἰδῶ μας· λουτρὸν δέ, διότι μᾶς ξεπλύνει· σφραγὶς δέ, διότι μᾶς συντηρεῖ καὶ διότι εἶνε σῆμα τοῦ Κυρίου μας ἐπάνω μας. Ὅταν γίνεται αὐτό, χαίρουν μαζί μας οἱ οὐρανοί· αὐτὸ δοξάζουν οἱ ἄγγελοι, διότι ἔχουν συγγένειαν μὲ τὴν λαμπρότητα· αὐτὸ εἶνε μία εἰκὼν τῆς ἐκεῖ μακαριότητος· αὐτὸ καὶ ἡμεῖς θέλομεν μὲν νὰ τὸ ἐξυμνήσωμεν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἐξυμνήσωμεν ὅσον τοῦ ἀξίζει.

5. Ὁ μὲν Θεὸς εἶνε τὸ ὕψιστον καὶ τὸ ἀπροσπέλαστον καὶ τὸ ἀνέκφραστον φῶς, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ νοῦς δύναται νὰ κατανοήσῃ, οὔτε ὁ λόγος νὰ ἐκφράσῃ, φωτίζει δὲ αὐτὸ κάθε λογικὴν φύσιν. Αὐτὸ τὸ φῶς εἶνε διὰ τὰ νοητὰ, ὅ,τι εἶνε ὁ ἥλιος διὰ τὰ αἰσθητὰ. Ὅσον καθαριζόμεθα, τόσον καὶ τὸ φανταζόμεθα· καὶ ὅσον τὸ φανταζόμεθα, τόσον τὸ ἀγαπῶμεν· καὶ ὅσον τὸ ἀγαπῶμεν, τόσον πάλιν τὸ κατανοοῦμεν· τὸ ἴδιον βλέπει καὶ κατανοεῖ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ὀλίγον δίδεται εἰς τοὺς ἔξω. Λέγω δὲ φῶς αὐτὸ ποὺ βλέπομεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῶν ὁποίων πλοῦτος εἶνε ἡ κοινὴ φύσις, τὸ κοινὸν ἀκτινοβόλημα τῆς λαμπρότητος. Κατώτερον δὲ φῶς εἶνε ὁ ἄγγελος, μία κάποια ἀπορροή ἢ συμμετοχὴ τοῦ πρώτου φωτός, ἢ ὁποία ἔχει τὸν φωτισμὸν ἐκ τοῦ ὅτι στρέφεται πρὸς ἐκεῖνο καὶ ὑπηρετεῖ ἐκεῖνο· καὶ δὲν γνωρίζω ἂν τὸ δεύτερον αὐτὸ φῶς μοιράζεται τὰς διαφόρους ποσότητας τοῦ φωτισμοῦ ἀναλόγως πρὸς τὴν προτεραιότητα τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, ἢ ἂν (ἀντιστρόφως) λαμβάνῃ τὴν θέσιν ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν δεκτικότητος τοῦ φωτισμοῦ τὴν ὁποίαν ἔχει. Τρίτον φῶς ὁ ἄνθρωπος, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀντελήφθησαν καὶ οἱ ἔκτος (Ἐκκλησίας). Διότι ὀνομάζουν τὸν ἄνθρωπον φῶς, ἐπειδὴ ἔχομεν μέσα μας τὴν δύναμιν τοῦ λογικοῦ. Καὶ ἐξ ἡμῶν τῶν ἰδίων πάλιν ὀνομάζουν τὸν ἄνθρωπον φῶς, οἱ πλεον θεοει-

τῶν πάλιν οἱ θεοειδέστεροι καὶ μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες. Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἡλάθη σκότος ἢ διεκόπη, πρῶτον ὑποσιάν τῆς ὄρατῆς κτίσεως, τὴν τε κυκλικὴν τῶν ἀσιτέρων περίοδον καὶ τὴν ἄνωθεν φρυκτωριαν, κόσμον δλον δ αὐγάζουσαν.

6. Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολή (ἐπειδὴ Λύχνος ἐντολή νόμου καὶ φῶς, καὶ διότι Φῶς τὰ προσιάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισελθὼν τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν· φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑποδεχομένοις, ὁ γραπτὸς νόμος, σκιαγραφῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς μυστήριον· εἶπερ καὶ τὸ Μωϋσέως πρόσωπον τούτῳ δοξάζεται. Καὶ ἵνα πλείονα φῶτα δῶμεν τῷ λόγῳ, φῶς μὲν ἦν ἐκ πυρὸς τῷ Μωϋσεὶ φανταζόμενον, ἡνίκα τὴν θάτιον ἔκαιε
15 μὲν, σὺ κατέκαιε δέ, ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν· φῶς δὲ τὸ ἐν σιύλῳ πυρὸς ὀδηγήσῃ τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἡμερῶσαν τὴν ἔρημον· φῶς τὸ Ἥλιον ἀρπάσῃ ἐν τῷ τοῦ πυρὸς ἄρματι καὶ μὴ συμφλέξῃ τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς τὸ τοὺς ποιμένας περιαισράσῃ, ἡνίκα τὸ ἄχρσον
20 φῶς τῷ χρονικῷ ἐμίγνυτο· φῶς τὸ τοῦ προδραμόντιος ἀσιτέρου ἐπὶ Βηθλεὲμ κάλλος, ἵνα καὶ Μάγους ὀδηγήσῃ καὶ δορυφορήσῃ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς, μεθ' ἡμῶν γενόμενον φῶς, ἢ παραδειχθεῖσα Θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ σιερροτιέρα δὲ ὄψεως· φῶς, ἢ Παῦλον περιαισράσασα φαν-

20. «Τὴν ἄνωθεν φρυκτωριαν» ἐννοεῖ τὸν ἥλιον.

21. Γε 2, 16-17.

22. Πρμ 6, 28.

23. Ἦσ 26, 9.

24. Ἔξ 34, 29.

25. Ἔξ 3, 2.

26. Ἔξ 13, 21.

27. Δ' Βα 2, 11.

28. Λκ 2, 9.

29. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἐγεννᾶτο ἐν Βηθλεὲμ.

30. Μθ 2, 9.

δεῖς, αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν τὸν Θεὸν περισσότερο. Γνωρίζω καὶ ἓνα ἄλλο φῶς, μὲ τὸ ὁποῖον ἀπηλλάθη ἡ ἔστω ἔσπασε τὸ ἀρχικὸν σκότος, ἐκεῖνο τὸ φῶς ποὺ ἐκ τῶν ὀρατῶν κτισμάτων ἐδημιουργήθη πρῶτον, δηλαδή καὶ τοὺς ἀστέρας ποὺ περιτρέχουν κυκλοτερῶς καὶ τὸν φρυκτωρὸν⁸¹ ὁ ὁποῖος φωτίζει ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ ψηλά.

6. Φῶς βεβαίως ἦτο καὶ ἡ πρωτόφαντος ἐντολὴ ποὺ ἐδόθη εἰς τὸν πρωτόπλαστον⁸¹ (ἀφοῦ «Λύχνος ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς»⁸² καὶ «Φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς»⁸³), ἂν καὶ τὸ φθονερὸν σκότος, διεισέδυσσε καὶ ἐδημιούργησε τὴν κακίαν. Φῶς δὲ ἐγχάρακτον καὶ δοσμένον εἰς τὰ μέτρα τῶν δεχομένων εἶνε ὁ γραπτὸς νόμος, αὐτὸς ποὺ σκιαγραφεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ μεγάλου φωτός, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως μ' αὐτὸ δοξάζεται⁸⁴. Καὶ διὰ ν' ἀναφέρωμεν περισσότερα φῶτα, φῶς μὲν ἦτο ἐκεῖνο ποὺ ἔβλεπεν ὁ Μωϋσῆς νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ πῦρ, ὅταν ἔκαιεν ἀλλὰ δὲν κατέκαιε τὴν βάτον⁸⁵, ὥστε καὶ τὴν φύσιν του νὰ τοῦ δεῖξη ταυτοχρόνως καὶ τὴν δύναμίν του νὰ τοῦ καταστήσῃ γνωστήν. Φῶς ἐπίσης ἦτο ἐκεῖνο ποὺ μὲ μορφὴ στύλου πυρὸς ὠδήγησε τὸν Ἰσραὴλ⁸⁶ καὶ ἡμέρωσε τὴν ἔρημον. Φῶς ἐκεῖνο ποὺ ἤρπασε τὸν Ἥλιον μὲ πύρινον ἄρμα⁸⁷ χωρὶς νὰ ἀναφλέξῃ αὐτὸν ποὺ ἤρπαζε. Φῶς ἐκεῖνο ποὺ περιήστραψε τοὺς ποιμένας⁸⁸, ὅταν τὸ ἄκρον φῶς ἠνώνετο μὲ τὸ χρονικόν⁸⁹. Φῶς ὁ ὠραῖος ἐκεῖνος ἀστὴρ ὁ ὁποῖος ἐβάδισεν ὡς ὀδηγὸς μέχρι τῆς Βηθλεέμ, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς μάγους⁹⁰ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀνώτερον ἀπὸ ἡμᾶς, ποὺ ἦλθεν ἀνάμεσά μας⁹¹, ἐννοῶ τὴν θεότητα ποὺ ἐδείχθη ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ὄρους εἰς τοὺς μαθητὰς⁹² ὡς φῶς ὀλίγον σκληρότερον ἀπὸ ὅσον ἀντέχουν οἱ (ἀνθρώπινοι) ὀφθαλμοί. Φῶς ἐκεῖνο τὸ ὄραμα ποὺ περιήστραψε τὸν Παῦλον⁹³ καὶ μὲ τὸ

81. Ἰω 1, 14.

82. Μθ 17, 1 ε.

83. Πρξ 9, 8· 22, 6· 26, 18.

τασία, και πληγῆ τῶν ὕφρων, τὸν σκοτίον τῆς ψυχῆς θεραπεύ-
 σασα· φῶς, και ἡ ἐκεῖθεν λαμπρότης, τοῖς ἐνιαυθα κεκα-
 θαρμένοις, ἡνίκα ἐκλάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ὧν
 ἴσταιται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν ὄντων και βασιλέων, διασιέλ-
 5 λων και·διαιρῶν τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος· φῶς
 παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως, ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμός, περὶ
 οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, μέγα και θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας
 ἡμῶν περιέχων μυοτήριον.

7. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν μηδὲν ἀμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ και τῆς
 10 πρώτης ἀσυνθέτου φύσεως· ἀπλότης γὰρ εἰρηναία και ἀ-
 σιασιαστος· θαρρῶ δὲ εἰπεῖν, διαι και τῆς ἀγγελικῆς, ἡ διαι
 ἐγγυιάτω τούτου, διαι τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα. τὸ δὲ ἀμαρ-
 τάνειν, ἀνθρώπινον, και τῆς κάτω συνθέσεως· σύνθεσις γὰρ
 ἀρχὴ διασπάσεως· οὐκ ᾤετο δεῖν ἀδοῆθητιον τὸ ἐαυτοῦ πλά-
 15 σμα καταλιπεῖν ὁ Δεσπότης, οὐδὲ περιιδεῖν κινδυνεῦσον τὴν
 ἀπ' αὐτοῦ διάσπασιν. Ἄλλ' ὡπερ οὐκ ὄντας ὑπέστησεν, οὐ-
 τως ὑποσιάντας ἀνέπλασε, πλάσιν θειοτέραν τε και τῆς πρώ-
 τῆς ὑψηλοτέραν, ἡ τοῖς μὲν ἀρχομένοις ἐστὶ σφραγίς, τοῖς
 δὲ τελειότεροις τὴν ἡλικίαν και χάρισμα, και τῆς πεσοῦσης
 20 εἰκόνοσ διαι τὴν κακίαν ἐπανόρθωσις, ἵνα μὴ τῆ ἀπογνώσει
 χεῖρους γινόμενοι και ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον καταφερόμενοι,
 τελέως ἔξω τοῦ καλοῦ και τῆς ἀρετῆς δι' ἀπόγνωσιν πίπτω-
 μεν μηδὲ εἰς κακῶν δάθος ἐμπεσόντες, δ δὴ λέγεται, κα-
 ταφρονῶμεν, ἀλλ' ὡπερ οἱ μακρὰν ὁδὸν τέμνοντες, κατα-

84. Mt 18, 48.

85. Σο Σολ 8, 8.

86. Ἐδ 4, 15.

87. Πρμ. 18, 8.

πληγμα πού τοῦ ἐπέφερεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐθεράπευσε τὸ σκότος τῆς ψυχῆς του. Φῶς εἶνε καὶ ἡ ἐξ οὐρανῶν λαμπρότης πού θὰ φωταγωγῆσῃ τοὺς ἐδῶ καθαρισθέντας, ὅταν «Οἱ δίκαιοι ἐκλάμψωσιν ὡς ὁ ἥλιος»²⁴, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἴστανται ὁ Θεός²⁵, καθὼς αὐτοὶ εἶνε θεοὶ καὶ βασιλεῖς, καὶ διαβαθμίζει καὶ διαμοιράζει τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκεῖ μακαριότητος. Τέλος ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ φῶς εἶνε ἰδιαιτέρως καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ βαπτίσματος, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμιλῶ τὴν στιγμὴν αὐτήν, καὶ τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν μυστήριον τῆς σωτηρίας μας.

7. Ἡ ἀναμαρτησία ἀσφαλῶς εἶνε γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ²⁶, τῆς πρώτης καὶ μὴ συνθέτου φύσεως· διότι ἡ ἀπλότης εἶνε εἰρηνικὴ καὶ ἀστασίαστος· τολμῶ δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι ἡ ἀναμαρτησία εἶνε γνῶρισμα καὶ τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, ἢ ὅτι ἡ φύσις αὐτὴ ἔχει κάτι τὸ ὅσον γίνεται πλησιέστατον πρὸς τὴν ἀναμαρτησίαν, ἐπειδὴ πλησιάζει τὸν Θεόν. Τὸ δὲ ἀμαρτάνειν εἶνε ἀνθρώπινον, ἀνήκει εἰς τὴν κάτω σύνθετον φύσιν· διότι ἡ σύνθεσις εἶνε ἀρχὴ τῆς διαστάσεως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Κύριος ἐνόμισεν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφήσῃ ἀβοήθητον τὸ πλάσμα του, οὔτε νὰ τὸ παραβλέψῃ ἐνῶ ἐκινδύνευε ν' ἀποκοπῆ ἀπ' αὐτόν. Ἄλλ' ὅπως, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχομεν, μᾶς ἔφερεν εἰς τὴν ὑπαρξιν, ἔτσι ὅταν ἤλθομεν εἰς τὴν ὑπαρξιν μᾶς ἀνέπλασε, μίαν πλάσιν περισσότερο θείαν καὶ ὑψηλὴν ἀπὸ τὴν πρώτην. Αὐτὴ ἡ πλάσις εἰς μὲν τοὺς ἀρχαρίους εἶνε σφραγίς, εἰς δὲ τοὺς τελειοτέρους κατὰ τὴν (πνευματικὴν) ἡλικίαν εἶνε καὶ χάρισμα καὶ ἐπανόρθωσις τῆς εἰκόνης πού ἔπρεπε ἐξ αἰτίας τῆς κακίας. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἀπελλισθῶμεν καὶ γίνωμεν χειρότεροι, καὶ κατακυλώντας συνεχῶς πρὸς τὸ χειρότερον πέσωμεν ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν τελείως ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ νὰ μὴ «Καταφρονῶμεν ἐμπροσθέντες εἰς βάθος κακῶν»²⁷, ὅπως λέγει καὶ τὸ ρητόν. Ἄλλὰ νὰ διανύσωμεν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ δρό-

λύματι τούς πόρους διαναπαύσαντες, οὕτω τὸ ἐξῆς τῆς ὁδοῦ νεαροὶ καὶ πρόθυμοι διανύσωμεν. Ἄβη μὲν ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις, οὐ κόσμου κατακλυσομένη ὡς πάλαι, τῆς δὲ τοῦ καθ' ἑκαστον ἁμαρτίας κάθαρσιν ἔχουσα, καὶ παντελῆ
5 ῥύψιν τῶν ἀπὸ κακίας ἐπεισελθόντων συγχωσμάτων ἢ μολυσμάτων.

8. Διτιῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὄρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, διτιτῆ καὶ ἡ κάθαρσις, δι' ὕδατός τε, φημί, καὶ Πνεύματος, τοῦ μὲν
10 θεωρητικῶς τε καὶ σωματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρητικῶς συντρέχοντος· καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ καὶ τὰ βάθη καθαιρόντος· ὃ τῆς πρώτης γενέσεως ἐπικουρία τυγχάνον, καινοὺς ἀντὶ παλαιῶν καὶ θεοειδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν ὄντων ἐργάζεται, χωρὶς πυρὸς ἀναχωνεῦν
15 καὶ ἀνακίζον δίχα συντρέψεως. Εἰ γὰρ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου καὶ πολιτείας καθαρωτέρας, ὑποληπτέον τὴν τοῦ βαπτίσματος δύναμιν. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φοβητέον καὶ πάση φυλακῇ τηρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἑκαστον, μὴ ψευδοῖται τῆς ὁμολογίας ταύτης φαινόμε-
20 θα. Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοῖ Θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐδέμεθα τὸν Θεὸν συνθηκῶν, τοῦτων παραβάτας εὐρίσκεσθαι καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ἠποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ ταῦτα οὐκ ὀσσης

88. «Χωρὶς πυρὸς ἀναχωνεῦν». Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ χυτὰ μετάλλινα σκευή, τῶν ὀπλοῶν, ἀν' ὀρατίσουν, ἢ καλυτέρα διορθώσις εἶνε νὰ τακοῦν καὶ νὰ χυθοῦν ἐκ νέου εἰς τὸ καλοῦσι. Μόνον ἔτσι ἀπαλλάσσονται τελείως ἀπὸ τὴν πρώτην φθοράν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ βαπτίσματος ἀνακαινίζεται ἀπαλασσομένης τελείως ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Ἄλλοι πατέρες λέγουν χωνευτήριον καὶ ἀναχώνουσιν τοῦ ἀνθρώπου τὸν θάνατον· διότι κατὰ τὸν θάνατον ὁ ἄνθρωπος κυριολεκτικῶς ἀποσυντίθεται καὶ τήκεται, ἀποβάλλει τότε μόνον, καὶ τὴν ὀροπὴν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀνίσταται κατὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν ἕνα νέον σκευὸς ἀναμάρτητον.

μου μας γεμᾶτοι σφρίγος καὶ προθυμίαν, ὅπως ἀκριβῶς ἀναπαύονται ἀπὸ τοῦς κόπους των εἰς τὸ κατάλυμα αὐτοὶ ποῦ ἔχουν νὰ κάνουν μεγάλην πορείαν. Αὐτὴ λοιπὸν εἶνε ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος, ποῦ δὲν φέρει κατακλυσιμὸν τοῦ κόσμου ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ διενεργεῖ κάθαρσιν τῆς ἁμαρτίας τοῦ καθενὸς καὶ πλήρη πλύσιν τῶν βορβόρων καὶ τῶν κηλίδων ποῦ παρεισέφρησαν ἐκ τῆς κακίας.

8. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς εἴμεθα διττοί, δηλαδὴ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ἐπειδὴ ἡ μὲν μία φύσις μας εἶνε ὄρατὴ ἡ δὲ ἄλλη ἀόρατος, εἶνε διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις, μὲ ὕδωρ ἐννοῶ καὶ μὲ Πνεῦμα, καὶ τὸ μὲν λαμβάνομεν ὄρατῶς καὶ σωματικῶς, τὸ δὲ συμπαρίσταται ἀσωμάτως καὶ ἀοράτως. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ εἶνε τυπικὸν τὸ δὲ Πνεῦμα ἀληθινὸν καὶ δύναται νὰ καθαρῖσῃ τὰ βάθη. Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα εἶνε ἐπιχορήγησις εἰς τὴν πρώτην πλάσιν καὶ μᾶς κάνει ἀπὸ παλαιοῦς καινουργεῖς, καὶ ἀπὸ ὅ,τι εἴμεθα τώρα θεοειδεῖς, ἀναχωνεύοντάς μας χωρὶς πῦρ²⁸, καὶ ἀνακτίζοντάς μας χωρὶς πρῶτα νὰ μᾶς κατεδαφίσῃ. Καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσω συνοπτικώτερον, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος ὡς συνθήκην δευτέρου βίου καὶ καθαρωτέρας συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ αὐτὸ εἶνε ποῦ περισσότερον πρέπει νὰ φοβηθῶμεν, καὶ ὁ καθεὶς νὰ φυλάξῃ τὴν ψυχὴν του μὲ ὄλην του τὴν προσοχὴν, μήπως ἀποδειχθῶμεν καταπατηταὶ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας. Διότι ἐφ' ὅσον ἐμπεδώνει τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συμφωνίαν ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μεσίτου, ἀναλογισθῆτε, πόσος εἶνε ὁ κίνδυνος ποῦ διατρέχομεν, ἂν εὐρεθῶμεν παραβάται τῆς συμφωνίας τὴν ὁποίαν συνήψαμεν μὲ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν! Θὰ εἴμεθα ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς ἀληθείας ὅχι μόνον διὰ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ψεῦδος. Καὶ τοῦτο, χωρὶς νὰ ὑπάρχη δευτέ-

δευτέρας ἀναγεννήσεως, οὐδὲ ἀναπλάσεως, οὐδὲ εἰς τὸ ἀρ-
 χαῖον ἀποκαταστάσεως, κἄν διι μάλιστα ἐπιζητῶμεν ταύτην
 ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυοις, ἐξ ὧν συνούλωσις
 μὲν ἔρχεται μόγις, κατὰ γε τὸν ἐμὸν ὄρον καὶ νόμον (ἔρ-
 5 χεται γὰρ καὶ πιστεύομεν· εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς ἐξαλείφωμεν,
 ἀγαπῶν ἄν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς χρῆζω φιλανθρωπίας)· πλὴν
 μὴ δευτέρας δεηθῆναι καθάρσεως, ἀλλὰ οἴηται μέχρι τῆς
 πρώτης ἄμεινον, ἣν κοινήν οἶδα πᾶσι καὶ ἄμοχθον καὶ δμῶ-
 10 τιμον δούλοις, δεσπόταις, πένησι, πλουσίοις, ταπεινοῖς, ὑψη-
 λοῖς, εὐγενεστέροις, ἀγενεστέροις, ὀφείλουσιν, οὐκ ὀφείλου-
 σιν, ὡς ἄερος πνεῦσιν καὶ φωτὸς χύσιν καὶ ὠρῶν ἀλλαγὰς
 καὶ κτίσεως θέαν, τοῦ μεγάλου καὶ κοινοῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐντρο-
 φήματος καὶ ἰσομοιρίαν φύσεως.

9. Δεινὸν γὰρ ἀντὶ λαιρείας ἀπονωτέρας, τὴν ἐπιπονω-
 15 τέραν ἐργάσασθαι καὶ ἀπορρίψαντας χάριν οἴκιου χρεωστῆν
 κόλασιν καὶ ἀντιμετρεῖν ἁμαρτίαν διόρθωσιν. Πόσον γὰρ εἰσ-
 οἴσομεν δάκρυον, ἴν' ἀντισωθῆ τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος;
 τίς δὲ ὁ ἐγγυητής, διι μενεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος, ἀλλ'
 οὐκ ὀφείλουσας ἡμᾶς ἔτι τὸ κριτήριον ὑποδέξεται, καὶ τῆς
 20 ἐκεῖσε δεομένουσ πυρώσεως; Σὺ μὲν δεῖσση τοῦ Δεσπότη
 τυχόν, ὁ καλὸς καὶ φιλάνθρωπος γεωργός, ἔτι φείσασθαι
 τῆς σικῆς, καὶ μήπω ταύτην ἐκτεμεῖν ἐγκαλουμένην τὸ ἄκαρ-
 πον, ἀλλὰ συγχωρηθῆναι περιβαλεῖν κόπρια, δάκρυα, στενα-
 γμοῖς, ἀνακλίσεις, χαμευνίας, ἀγρυπνίας, τῆξιν ψυχῆς καὶ
 25 σώματος, τὴν δι' ἐξαγορευσεως καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς ἐ-
 πανόρθωσιν· ἄδηλον δέ, εἰ φείσεται ταύτης ὁ Δεσπότης, ὡς

39. Λκ 18, 8.

40. «Χαμευνίας»· χαμευνία εἶνε νὰ κοιμᾶται κανεὶς κατὰ γῆς χω-
 ρὶς κανένα ὑπόστρωμα καὶ χωρὶς σκέπασμα.

ρα αναγέννησις, οὔτε ἀνάπλασις, οὔτε ἀποκατάστασις εἰς τὸ ἀρχικόν, ὅσον πολὺ καὶ ἂν τὴν ἐπιζητοῦμεν μὲ πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, μὲ τὰ ὁποῖα μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας ἐπέρχεται μία ἐπούλωσις κατὰ τὸν ἰδικόν μου ὀρισμὸν καὶ νόμον (ἐπέρχεται ὅπως ἴηποτε καὶ τὸ πιστεύομεν· ἂν μάλιστα ἐξαλείφωμεν καὶ τὰς οὐλὰς, εἶμαι πολὺ ἱκανοποιημένος, διότι καὶ ὁ ἴδιος ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ φιλανθρωπίας). Πλὴν εἶνε καλῦτερον νὰ μὴ χρειασθῆ κανεὶς δευτέραν κάθαρσιν, ἀλλὰ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν πρώτην, διὰ τὴν ὁποίαν γνωρίζω ὅτι εἶνε κοινὴ δι' ὄλους καὶ ἄκοπος καὶ ἰσότημιος εἰς δούλους καὶ κυρίους, πτωχοὺς καὶ πλουσίους, ταπεινοὺς καὶ ὑψηλοὺς, ἐποσημοῦ καὶ ἀσήμου καταγωγῆς, κρεώστας καὶ μὴ κρεώστας, ὅπως εἶνε κοινὰ ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀέρος καὶ ἡ πλήμμουρα τοῦ φωτός, καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ἐποχῶν, καὶ ἡ θεὰ τῆς κτίσεως, τῆς μεγάλης αὐτῆς καὶ κοινῆς εἰς ὄλους ἀπολαύσεως, καὶ τὸ ὅτι ἔχομεν τὴν αὐτὴν φύσιν ὅλοι.

9. Εἶνε φοβερόν ἄλλως τε ἀντὶ τῆς ἀκόπου θεραπείας νὰ τὴν κάνωμεν κοπιωδεστέραν, καὶ ν' ἀπορρίψωμεν τὸν χαρισμένον οἶκτον, διὰ νὰ κρεωστῶμεν κόλασιν, καὶ ν' ἀκριβοπληρώνωμεν τὴν διόρθωσιν μὲ τὴν ἁμαρτίαν. Πόσον δάκρυ δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν, διὰ νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὸν ποταμὸν τοῦ βαπτίσματος; καὶ ποῖος ἐγγυᾶται ὅτι ὁ θάνατος θὰ μᾶς περιμένῃ νὰ θεραπευθῶμεν καὶ ὅτι δὲν θὰ μᾶς εὔρῃ τὸ κριτήριο, ἐνῶ ἀκόμη ὀφείλομεν καὶ μᾶς ἀπομένει νὰ ἐξοφλῶμεν μὲ τὴν ἐκεῖ κατάκαυσιν; Καὶ ἴσως μὲν σύ, ὁ καλὸς καὶ φιλάνθρωπος ἐργάτης τοῦ ἀγροῦ, νὰ παρακαλέσῃς τὸν Κύριον νὰ λυπηθῆ ἀκόμη ὀλίγον τὴν σουκῆν καὶ νὰ μὴ τὴν κόψῃ ἀκόμη, ἐπειδὴ κατηγορεῖται διὰ τὴν ἀκαρπίαν της, ἀλλὰ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ τῆς βάλουν κόπρια³⁹, δάκρυα δηλαδὴ καὶ στεναγμοὺς, γονυκλισίας, χαμευνίας⁴⁰, ἀγρυπνίας, λιῶσιμον ψυχῆς καὶ σώματος, διόρθωσιν μὲ ἐξομολόγησιν καὶ ταπεινωμένην συμπεριφορὰν. Εἶνε ὅμως ἄγνωστον ἂν θὰ

καταργούσης τὸν τόπον, ἀλλ' οὐ δεομένου φιλανθρωπίας καὶ γινομένου χειρόνος ἐκ τῆς εἰς τοῦτον μακροθυμίας. Συνταφώμεν οὖν Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα καὶ συνανασιῶμεν συγκατέλθωμεν, ἵνα καὶ συννηφωθῶμεν συνανέλθωμεν, ἵνα καὶ
5 συνδοξασθῶμεν.

10. Ἐάν σοι προσβάλλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ τοῦ φωτὸς διώκτης καὶ πειρασιῆς (προσβαλεῖ δέ· καὶ γάρ, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ μου προσέβαλε διὰ τὸ κάλυμμα, τῷ κρυπτῷ φωτὶ διὰ τὸ φαινόμενον), ἔχεις ᾧ νικήσεις· μὴ φοβηθῆς τὸν
10 ἀγῶνα. Προβαλοῦ τὸ ὕδωρ, προβαλοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐν ᾧ πάντα τὰ θέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπρωμένα οβεσθήσεται. Πνεῦμα μὲν ἐστίν, ἀλλὰ διαλύον ὄρη· ὕδωρ μὲν ἐστίν, ἀλλὰ πύρρος οβεστήριον. Ἐάν προσβάλλῃ τὴν χρεῖαν (καὶ γὰρ κάκεινω τειτόλμηκε), καὶ ζητῇ τοὺς λίθους ἄριους γενέσθαι, τὸ
15 πεινεῖν ἐπιθέμενος, μὴ ἀγνοήσης αὐτοῦ τὰ νοήματα. Δίδαξον ἃ μὴ μεμάθηκε· τὸν Λόγον ἀντίθετος τὸν ζωτικόν, ὃς ἐστίν ἐξ οὐρανοῦ πεμπόμενος ἄριος, καὶ τῷ κόσμῳ τὸ ζῆν χαριζόμενος. Ἐάν διὰ κενοδοξίας ἐπιβουλεύῃ σοι (καὶ γὰρ ἐκείνω ἀνάγων ἐπὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ περὺγιον, καί, Βάλε σεαυτὸν
20 κάτω, λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς Θεότητος), μὴ κατενεχθῆς διὰ τῆς ἐπάροσεως. Ἄν τοῦτο λάβῃ, οὐ μέχρι τούτου σιθήσεται. Ἄπλησιός ἐστίν, εἰς πάντα ἐπέρχεται. Σαίνει μὲν τῷ χρησιῶ, τελευτᾷ δὲ εἰς πονηρόν. Οὗτος αὐτοῦ τῆς μάχης ὁ τρόπος. Ἄλλὰ καὶ Γραφῶν ἔμπειρος ὁ λησιῆς. Ἐκεῖθεν τό, γέ-
25 γραπται περὶ τοῦ ἄριου· ἐντεῦθεν τό, γέγραπται, περὶ τῶν ἀγγέλων· Γέγραπται γάρ, φησὶν, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ

41. Ῥω 6, 4.

42. Μθ 4, 1 ε.

43. Ἐφ 6, 16.

44. «Πνεῦμα». Δὲν φαίνεται τὸ λογοπαίγνιον εἰς τὴν νέαν ἑλληνικήν, διότι μὲ τὴν λέξιν «Πνεῦμα» δὲν ἐννοοῦμεν πλέον τὸν ἄνεμον. Εἶπε ὡς νὰ λέγῃ· «Ἄνεμος εἶνε μὲν, ἀλλ' ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διαλύσῃ βουνά». Ἀσφαλῶς τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς δισημάντον καὶ ἐννοεῖ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

45. Μθ 4, 8.

46. Ἰω 6, 88.

τὴν λυπηθῆ ὁ Κύριος, διότι πάνει ἀσκόπως τὸν τόπον, καὶ δὲν τοῦ πρέπει φιλανθρωπία, ἀφοῦ γίνεται χειρότερος ἀπὸ τὴν μακροθυμίαν ποῦ τοῦ ἐδείχθη. Ἄς συνταφῶμεν λοιπὸν μὲ τὸν Χριστὸν μὲ τὸ βάπτισμα, ὥστε καὶ νὰ συναναστηθῶμεν⁴⁷. Ἄς συγκατέλθωμεν εἰς τὸν τάφον διὰ νὰ συνανυψωθῶμεν· ἄς συναναβῶμεν ὥστε καὶ νὰ συνδοξασθῶμεν.

10. Ἐὰν ὁ διώκτης τοῦ φωτὸς καὶ πειραστῆς σὲ προσβάλλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα (καὶ ὅπωςδήποτε θὰ σὲ προσβάλλῃ, ἀφοῦ προσέβαλεν ἀκόμη καὶ τὸν Λόγον καὶ Θεὸν μου⁴⁸, μὰ καὶ ἐφόρει τὸ κάλυμμα, προσέβαλε τὸ κρυμμένον φῶς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ποῦ ἦτο ὀρατόν), τότε ἔχεις μὲ τί νὰ τὸν νικήσῃς. Μὴ φοβηθῆς τὸν ἀγῶνα· νὰ προβάλλῃς τὸ ὕδωρ καὶ τὸ Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ σθῆσουν ὅλα τὰ πυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ⁴⁹. Εἶνε μὲν πνεῦμα⁵⁰, ἀλλὰ διαλύει βουνα· ὕδωρ εἶνε βέβαια, ἀλλὰ σθῆνει τὸ πῦρ. Ἐὰν σὲ προσβάλλῃ ἐκεῖ ποῦ σὲ πιέζει μία ἀνάγκη (διότι ἔτσι ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ καὶ ἐκεῖνον) καὶ σοῦ ζητῆ νὰ γίνουν οἱ λίθοι ἄρτοι⁵¹ ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῆς πείνης σου, μὴ σοῦ διαφύγῃ τὸ τί διανοεῖται. Δίδαξέ του ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἔμαθε. Ἄντιπρόβαλε τὸν Λόγον τῆς ζωῆς, αὐτὸν ποῦ εἶνε ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἀποστελλόμενος ἄρτος, αὐτὸς ποῦ χαρίζει τὸ ζῆν εἰς τὸν κόσμον⁵². Ἐὰν σὲ ἐπιβουλευθῆ εἰς τὸν τομέα τῆς κενοδοξίας (διότι ἔτσι καὶ ἐκεῖνον τὸν ἀνέβασεν εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ναοῦ καὶ τὸν προσέβαλε λέγοντας «Βάλε σεαυτὸν κάτω»⁵³ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος), μὴ κατακρημισθῆς μὲ τὴν ἔπαρσιν. Ἄν σοῦ κερδίσῃ αὐτό, δὲν θὰ σταματήσῃ ἐκεῖ. Εἶνε ἀπληστος, ὀρμῆ εἰς ὅλα. Χαριεντίζεται μὲν μὲ τὸ εὐχάριστον, καταλήγει ὅμως εἰς τὸ πονηρόν. Αὐτὸς εἶνε ὁ τρόπος του μὲ τὸν ὁποῖον μάχεται. Ἄλλὰ γνωρίζει καλῶς καὶ τὰς Γραφὰς ὁ ληστής. Ἄπ' ἐκεῖ ἐκρησιμοποίησε τότε διὰ τὸν ἄρτον καὶ τὸ «Γέγραπται» ἀπ' ἐκεῖ καὶ διὰ τοὺς ἀγγέλους τὸ «Γέγραπται». «Γέγραπται γάρ», λέγει, «ὅτι τοῖς

ἐντελείται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε. Ὡ σοφιστὰ
 τῆς κακίας, πῶς τὸ ἐξῆς ὑπεκράτησας; Πάνυ γὰρ νοῶ τοῦτο,
 κἂν αὐτὸς ἀποσιωπήσης διὰ ἐπὶ τὴν ἀσπίδα σε καὶ τὸν
 βασιλίσκον ἐπιθήσομαι καὶ καταπατήσω ἐπάνω ὄψεων καὶ
 5 σκορπίων, τῇ Τριάδι τετειχομένους. Ἐὰν ἐξ ἀπληστίας κατα-
 παλαίῃ σε, πάσας ὑποδεικνύων τὰς βασιλείας, ὡς αὐτῷ δια-
 φερύσας, ἐν μιᾷ καιροῦ τε ῥοπῇ καὶ ὄψεως, ἀπαιτῶν τὴν
 προσκύνησιν, ὡς πένητος καταφρόνησον. Εἰπέ, τῇ σφραγίδι
 θαρρήσας· Εἰκὼν εἰμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ· τῆς ἄνω δόξης οὐπω
 10 δι' ἔπαρσιν, ὥσπερ σὺ, καταδέβλημαι· Χριστὸν ἐνδέδυμαι·
 Χριστὸν μεταπεποιημαι τῷ βαπτίσματι οὐ με προσκύνησον. Ἀ-
 πελεύσεται, σαφῶς οἶδα, τοῦτοις ἠτιμημένος καὶ ἠοχυμμένος,
 ὥσπερ ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ πρώτου φωτός, οὕτω τῶν ἀπ' ἐκείνου
 πεφωτισμένων. Τοιαῦτα τὸ λουτρὸν τοῖς ἠσθημένοις αὐτοῦ
 15 χαρίζεται· τοιαύτην προτείνει τοῖς καλῶς πεινώσι τὴν παν-
 δαιοίαν.

11. Βαπτισθῶμεν οὖν, ἵνα νικήσωμεν· μετάσχωμεν κα-
 θαραίων ὑδάτων, ὑσώπων ῥυπτικωτέρων, αἵματος νομικοῦ
 καθαρωτέρων, σποδοῦ δαμάλεως ἰερωτέρων, ραντιζούσης τοὺς
 20 κεκοινωνημένους καὶ πρόσκαιρον ἐχούσης σώματος κάθαρσιν,
 οὐ παντελῆ τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεισιν. Τί γὰρ ἔδει καθαίρεσθαι
 τοὺς ἅπαξ κεκαθαμένους; Βαπτισθῶμεν σήμερον, ἵνα μὴ
 αἰσχρὸν διασθῶμεν. Καὶ μὴ ἀναβαλώμεθα τὴν εὐεργεσίαν,
 ὡς ἀδικίαν· μηδὲ ἀναμείνωμεν πλεῖον γενέσθαι κακοί, ἵνα
 25 πλεῖον συγχωρηθῶμεν· μηδὲ γενώμεθα χριστοκάπηλοι καὶ

48. Μθ 4, 6.

49. «Ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον». Εἶδη ὄψεων κατ' ἐξοχὴν δηλητηριω-
 δῶν (Προβλ. Ψα 90, 18).

50. Λκ 10, 19.

51. Μθ 4, 8-9.

52. «Τῇ σφραγίδι» εἰς τὸ βάπτισμα.

53. Ἦσ 14, 12.

54. Ἐβ 9, 18.

55. Ἐβ 10, 4.

56. «Μηδὲ ἀναμείνωμεν πλεῖον γενέσθαι κακοί, ἵνα πλεῖον συγ-
 χωρηθῶμεν». Εἰς αὐτὴν τὴν ἀπάτην ἐπίστευον μερικοὶ ἤδη ἀπὸ τοῦς
 χρόνους τῶν ἀποστόλων, παρεξηγουντες τὴν διδαχὴν τοῦ Παύλου, ὅτι

ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρουσί σε»⁴⁶. Ὡ τεχνίτα τῆς κακίας! Πῶς δὲν εἶπες καὶ τὰ παρακάτω; Διότι πολὺ καλῶς τὸ καταλαβαίνω, καὶ ἂν σὺ τὸ ἀποσιωπήσης, ὅτι θὰ πατήσω ἐπάνω εἰς σέ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸν βασιλίσκον⁴⁷ καὶ θὰ ποδοπατήσω ὄφεις καὶ σκορπίους⁴⁸ προστατευόμενος μὲ τὴν Τριάδα. Ἐὰν πάλιν σὲ προσβάλλῃ εἰς τὴν ἀπλησίαν καὶ σοῦ ἐπιδεικνύῃ ὄλας τὰς βασιλείας ὡς ὑποτεταγμένας εἰς αὐτόν, καὶ εἰς μίαν μόνην στιγμὴν καὶ κίνησιν τῶν βλεφάρων σοῦ ζητῆ νὰ τὸν προσκυνήσης⁴⁹, περιφρόνησέ τον ὡς πτωχόν. Ἐχοντας θάρρος εἰς τὴν σφραγίδα⁵⁰ σου, νὰ τοῦ εἰπῆς· Εἶμαι καὶ ἐγὼ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· δὲν ἐξέπεσα ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἄνω δόξαν, ὅπως σὺ διὰ τὴν ἔπαρσιν⁵¹ φορῶ τὸν Χριστόν· ἔχω μεταβληθῆ εἰς Χριστόν μὲ τὸ βάπτισμα· σὺ προσκύνησέ με. Θὰ φύγῃ, εἶμαι βέβαιος, ἠττημένος καὶ κατησχυμένος ἀπ' αὐτὰ· ὅπως ἔφυγεν ἀπὸ τὸν Χριστόν, τὸ πρῶτον φῶς, ἔτσι θὰ φύγῃ καὶ ἀπὸ ὄσους εἶνε φωτισμένοι ἀπ' ἐκεῖνον. Αὐτὰ χαρίζει τὸ λουτρὸν εἰς ὄσους τὸ ἐδοκίμασαν· τέτοιαν πανδαισίαν προσφέρει εἰς τοὺς καλῶς πεινῶντας.

11. Ἄς βαπτισθῶμεν λοιπόν, διὰ νὰ νικήσωμεν. Ἄς γίνωμεν συμμέτοχοι εἰς τὰ καθάρσια ὕδατα, ποὺ καθαρίζουν καλύτερον ἀπὸ τὸν ὕσσωπον, ποὺ εἶνε καθαρῶτερα ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ νόμου, ἱερώτερα ἀπὸ τὴν στάκτην τῆς δαμάλεως ποὺ ἐρράντιζε τοὺς μεμιασμένους⁵² καὶ παρεῖχε προσωρινὸν καὶ ἐπίγειον καθαρισμόν, ἀλλ' ὅχι ὀλοτελῆ κατάλυσιν τῆς ἁμαρτίας⁵³. Διότι τότε τί ἐχρειάζετο νὰ καθαρίζωνται (κατ' ἐπανάληψιν) αὐτοὶ ποὺ ἄπαξ εἶχον καθαρισθῆ; Ἄς βαπτισθῶμεν σήμερον, διὰ νὰ μὴ ἐκβιασθῶμεν αὔριον. Καὶ μὴ ἀναβάλωμεν τὴν εὐεργεσίαν ὡς ἀδικίαν. Μὴ περιμένωμεν νὰ γίνωμεν χειρότεροι, διὰ νὰ συγχωρηθῶμεν (τάχα) περισσότερον⁵⁴. Καὶ μὴ γίνωμεν χριστοκάπηλοι καὶ χριστέμπο-

«Ὁδὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» (Ῥω 5, 20· πρβλ. καὶ 8, 8).

χριστιέμποροι· μηδὲ φορτισθῶμεν πλέον ἢ δυνάμεθα φέρειν,
 ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ γῆ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυα-
 γήσωμεν, ἀνθ' ὧν τὸ πλεῖον ἠλπίσαμεν, τὸ πᾶν ἀπολέσαν-
 τες. Ἔως ἔτι τῶν λογισμῶν κύριος εἰ πρόοδραμε τῷ δω-
 5 ρήματι· ἔως οὕτω νοσεῖς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν,
 ἢ δοκεῖς οὕτω τοῖς παροῦσι, κἄν σωφρονῆς· ἔως οὐκ ἐπ'
 ἄλλοις κεῖται τὸ σὸν ἀγαθόν, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τούτου κύριος·
 ἔως οὐ παράφορος ἢ γλῶσσα, οὐδὲ κατεψυγμένη, οὐδὲ ζη-
 10 μιούται, ἵνα μὴ πλεῖόν τι λέγω, τὰ τῆς μυσταγωγίας ῥήμα-
 τα· ἔως δύνασαι γενέσθαι πιστός, οὐκ εἰκαζόμενος, ἀλλ' ὁμο-
 λογούμενος· οὐκ ἐλεούμενος, ἀλλὰ μακαριζόμενος· ἔως δη-
 λόν σοι τὸ δῶρον, ἀλλ' οὐκ ἀμφίβολον· καὶ τοῦ θάθους ἢ
 χάρις ἄπτεται, ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα ἐπιτάφια λούεται· ἔως οὐ δά-
 15 κρυα περὶ σὲ τῆς ἐξόδου μηνύματα, καὶ ταῦτα εἰς σὴν χάριν
 τυχόν ἐπεχόμενα, καὶ γυνὴ καὶ παῖδες τὴν ἐκδημίαν μεθέλ-
 κοντες καὶ ζητοῦντες ἐξόδια ῥήματα· ἔως οὐκ ἱατρὸς ἄτε-
 χνος περὶ σέ, ὥρας σοι χαριζόμενος ὧν οὐκ ἔστι κύριος, καὶ

57. «Ἴνα μὴ βαπτισθῶμεν» αὐτὸ τὸ ῥῆμα χρησιμοποιεῖ διὰ τὴν
 εἰρη καταποντισθῶμεν» φανερόν τὸ λογοπαίγνιον· «βαπτισθῶμεν..., ἵ-
 να μὴ βαπτισθῶμεν».

58. «Οὐδὲ ζημιούται... τὰ τῆς μυσταγωγίας ῥήματα». Ἐννοεῖ· «ἔ-
 ως οὗτου τὸ μυαλόν σου δὲν διεστράφη τόσον, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃς τὴν
 δύναμιν νὰ προφέρῃς ἔστω τὴν συγκατάθεσίν σου κατὰ τὸ βάπτισμά σου».

59. «Ἐπιτάφια λούεται». Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εὐθὺς μετὰ τὸν θά-
 νατον ἔλουον τὸν νεκρόν, καὶ τοῦτο ἦτο μία ἀπὸ τὰς ἐπιταφίους φρον-
 τίδας (Πρξ 9, 37). Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ οἱ ὁποῖοι
 διησθάνοντο, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶνε ἀληθινή, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐτόλ-
 μων ν' ἀπαρηγηθοῦν τὰ πονηρὰ ἔργα των, ἀνέβαλλον τὸ βάπτισμα καθ'
 ὄλην τὴν ζωὴν των, καὶ ἐβαπτίζοντο ὄλιγον πρὸ τοῦ θανάτου εἰς βαθὺ
 γῆρας καὶ μὲ τὸ ἔνα πόδι εἰς τὸν τάφον. Ἔτσι π.χ. ἐβαπτίσθη καὶ ὁ
 Μ. Κωνσταντῖνος. Αὐτὸ ὁμῶς οἱ πατέρες τὸ ἐβλεπον ὡς μίαν γενικὴν
 ἔκπτωσιν τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος τῶν λεγομένων «καταχουμένων»
 καὶ ὡς ἔνα ὑστερόβουλον ὑπολογισμόν, διὰ δὲ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν
 ἀμφέβαλλον ἂν παρέχεται πράγματι σωτηρία, ὅπως ἐπὶ λέξει ἐκφράζε-
 ται ἐδῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Γρηγόριος ὀνομάζει
 ἐπὶ πλέον τὸ βάπτισμα αὐτοῦ τοῦ εἶδους μὲ εἰρωνειαν ἐπιτάφιον λου-
 τρόν». Γενικῶς ἡ περιοχὴ αὐτὴ τοῦ λόγου του εἶνε ἀπὸ τὰς ἀπλουστερας
 καὶ καλυτέρας. Τὸ δὲ νόημά της εἶνε ὅτι ἡ μετάνοια δὲν εἶνε παιχνίδι

ροι, μήτε νὰ φορτωθῶμεν περισσότερο ἀπὸ ὅσον δυνάμεθα νὰ σηκῶσωμεν, διὰ νὰ μὴ καταποντισθῶμεν⁵⁷ μὲ αὐτανδρον τὸ πλοῖον καὶ ἀπολέσωμεν τὸ χάρισμα ὡς ναυάγιον, ἐπειδὴ ἀπεβλέψαμεν εἰς τὸ περισσότερο, ἀπωλέσαμεν τὸ πᾶν. Τρέξε εἰς τὸ δῶρημα, ἕως ὅτου εἶσαι ἀκόμη κύριος τῶν ἀποφάσεών σου· ἕως ὅτου δὲν περιέπεσες ἀκόμη εἰς νοσηρὰν κατὰστασιν καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας ἢ σὲ βλέπουν ἔτσι οἱ ἄλλοι ἀλλὰ σὺ ἀκόμη σκέπτεσαι ὀρθά· ἕως ὅτου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλους τὸ καλὸν σου, ἀλλ' εἶσαι κύριος αὐτοῦ ὁ ἴδιος· ἕως ὅτου δὲν ἔγινεν ἀσύνητος ἡ γλῶσσά σου, οὔτε ἐκρύψωσεν· οὔτε εἶνε ἀνίκανος νὰ προφέρῃ τὰ λόγια τῆς μυσσεως⁵⁸, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ καὶ κάτι χειρότερον· ἕως ὅτου ἔχεις τὴν δύναμιν νὰ γίνῃς πιστός, ὄχι πιστὸς καθ' ὑπόθεσιν ἀλλὰ μὲ ὁμολογίαν· ὄχι θεωρούμενος πιστός, ἐπειδὴ θὰ σὲ λυπηθοῦν (καὶ θὰ σὲ ὀνομάσουν πιστόν), ἀλλὰ πιστὸς πού νὰ σὲ μακαρίζουν διὰ τὴν πίστιν σου· ἕως ὅτου εἶνε ὀλοφάνερον ὅτι λαμβάνεις τὸ δῶρον, καὶ ὄχι ὅταν θὰ εἶνε ἀμφίβολον, καὶ ἕως ὅτου ἡ χάρις προχωρεῖ μέχρι τὸ βάθος καὶ δὲν βρέχεται μόνον τὸ σῶμα ἀπὸ ἓνα λουτρὸν ἐπιτάφιον⁵⁹· ἕως ὅτου τὰ δάκρυα πού χύνονται διὰ σὲ εἶνε τὰ ἰδικά σου δάκρυα τῆς μετανοίας, καὶ ὄχι τὰ δάκρυα τῶν ἄλλων πού προμηγνύουν τὴν κηδείαν σου, καὶ αὐτὰ τὰ εἰσπράττεις ὡς κολακείας, καὶ ἡ σύζυγός σου καὶ οἱ υἱοί σου παρατείνουν τὸν θάνατόν σου ἀναζητῶντας νὰ ἐφεύρουν λόγια κηδείας· ἕως ὅτου ὁ ἰατρὸς πού σὲ θεραπεύει δὲν εἶνε περιωρισμένης τεχνικῆς ἰκανότητος καὶ δύναται ὥρας μόνον νὰ σοῦ χαρί-

πού ἀναβάλλεται· διότι ὅσον ἐνωρίτερον γίνεται, τόσοσιν βαθυτέρα καὶ εὐκρινεστέρα εἶνε, ἐνῶ ὅσον βραδύνει, τόσοσιν γίνεται κίβδηλος καὶ ὑποκριτικὴ καὶ δὲν εἶνε κἂν μετάνοια. Δύναται κανεῖς ν' ἀπαρνηθῇ μίαν ἁμαρτίαν, τὸν καιρὸν πού δύναται καὶ νὰ τὴν διαπράξῃ. Ἄν ἔλθῃ ὁ καιρὸς πού ἐκ φύσεως δὲν θὰ δύναται νὰ τὴν διαπράξῃ, τότε ἡ ἀγριεὺει περρισσώτερον, ὁπότε δὲν δύναται νὰ μετανοήσῃ οὔτε καὶ θεωρητικῶς, ἢ καὶ ἂν «μετανοήσῃ» ἢ μετάνοιά του ἔχει πλέον μικρὰν ἢ καὶ οὐδεμίαν ἀξίαν, διότι τρόπον τινὰ «τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιεῖται».

νεύματι ταλαντεύων τὴν σωτηρίαν, καὶ φιλοσοφῶν περὶ τῆς νόσου μετὰ τὸν θάνατον, ἢ τοὺς μισθοὺς βαρύνων ταῖς ὑποχωρήσεσιν, ἢ τὴν ἀπόγνωσιν αἰνιτιτόμενος· ἕως οὗ μάχη βαπτιστοῦ καὶ χρηματιστοῦ, τοῦ μὲν ὅπως ἐφοδιάσῃ φιλονεικῶντος, τοῦ δὲ ὅπως γραφῇ κληρονόμος, ἀμφότερα τοῦ καιροῦ μὴ συγχωροῦντος.

12. Τί πρὸς ἀναμένεις εὐεργέτην, ἀλλ' οὐ Θεόν; Τί καιρόν, ἀλλ' οὐ λογισμόν; Τί φίλον ἐπίβουλον, ἀλλ' οὐ πόδον σωτήριον; Τί μὴ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὴν βίαν; Τί μὴ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν σινοχωρίαν; Τί παρ' ἄλλου δέη
10 μαθεῖν τὴν ἐξοδον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἤδη παρούσης διανοήσῃ; Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς τὰ μηδὲν ὀνήσαντα; Τί κριτικὸν ἰδοῦντα, ἴσως παρεσιῶτος τοῦ ἐξοδίου; Σαυτὸν πρὸ τῆς ἀνάγκης
15 λείψουσιν· σαυτὸν ἐλέησον, τὸν γνήσιον τῆς ἀσθενείας θεραπευτήν· σαυτῷ προσάγαγε τὸ σωτήριον ὄντως φάρμακον. Ἔως ἐξ οὐρίας πλεῖς φοβήθητι τὸ ναυάγιον καὶ ἤτιον ναυαγήσεις τῇ δειλίᾳ βοηθῶ χρώμενος. Πανηγυρισθήτω τὸ δῶρον, ἀλλὰ μὴ θρηνηθήτω· ἐπεργασθήτω τὸ τάλαντον, ἀλλὰ μὴ συγχωσθήτω. Γενέσθω τι μέσον τῆς χάριτος καὶ τῆς
20 ἀναλύσεως, ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ τὰ πονηρὰ γράμματα μόνον,

60. «Μάχη βαπτιστοῦ καὶ χρηματιστοῦ». Βαπτιστὴν λέγει προφανῶς τὸν κατηχητὴν καὶ ἀνάδοχον ἢ καὶ τὸν ἱερέα ὁ ὁποῖος σπεύδει εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην νὰ βαπτίσῃ τὸν ψυχορραγοῦντα τυμβογέροντα, ὅπως τῶρα τοὺς κοινωνοῦν· χρηματιστὴν δὲ τὸν ἰδιωτικὸν τραπεζῖτην καὶ οἰκονομικὸν σύμβουλον, ὁ ὁποῖος σπεύδει διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτας συγκαταθέσεις ἀπὸ τὸν ψυχορραγοῦντα, ὥστε νὰ κερδήσῃ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς κάτι πέραν τῶν ἀμοιβῶν του. Δὲν ἐννοεῖ δὲ ὁ ἱερεὺς Γρηγόριος, ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ διαμάχονται μετὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μὲ λεπτήν εἰρωνεΐαν λέγει κάτι τέτοιον· «Κοίταξε νὰ μὴ τρακάρουν εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην σου ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν χρηματιστὴν σου! Κοίταξε μήπως καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἐσχάτην σου ἡ καρδία σου ταλαντεύεται ἀκόμη καὶ παλεύη ποῖον ἐκ τῶν δύο νὰ ἐξυπηρετήσῃ», δεδομένου ὅτι δὲν θὰ προλαβαίνης νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσῃς καὶ τοὺς δύο».

61. Μθ 25, 18.

ση, πού και αὐτὰς δὲν τὰς ἐξουσιάζει, ἀλλὰ κινεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ μόνου, προκειμένου ν' ἀποφανθῆ περὶ τοῦ ἂν θὰ ζήσης, καὶ μόνου μετὰ τὸν θάνατόν σου κάνει θεωρίας ἐπὶ τῆς ἀσθενείας σου, ἢ, ὅταν φεύγη, ἐξογκώνει τὰς ἀμοιβάς του, ἢ σοῦ ὑπαινίσσεται ὅτι ἀπηλπίσθη καὶ δὲν δύναται τίποτε νὰ κάνῃ· ἕως ὅτου δὲν διαμάχονται ὁ βαπτιστὴς μὲ τὸν χρηματιστὴν σου²⁰, φιλονεικώντας ὁ μὲν βαπτιστὴς διὰ νὰ προλάβῃ νὰ σοῦ δώσῃ τὸ τελευταῖον ἐφόδιον, ὁ δὲ χρηματιστὴς σου διὰ νὰ ἐγγραφῆ κληρονόμος σου, ἐνῶ ἡ ὥρα σου εἶνε ἀκατάλληλος δι' ἀμφοτέρα.

12. Διατί περιμένεις νὰ ἔλθῃ ὡς εὐεργέτης σου ὁ πυρετὸς καὶ ὄχι ὁ Θεός; διατί ὁ καιρὸς καὶ ὄχι ἡ ἀπόφασίς σου; διατί ὁ ἐπίβουλος φίλος καὶ ὄχι ὁ σωτήριος πόθος σου; διατί ὄχι ἡ ἐξουσία σου ἀλλὰ ὁ καταναγκασμὸς σου; διατί ὄχι ἡ ἐλευθέρα σου βούλησις ἀλλὰ τὸ στρίμωγμα πού θὰ ὑποστῆς; Διατί νὰ σοῦ χρειάζεται νὰ μάθῃς ἀπὸ ἄλλον τὸν ἐπερχόμενον θάνατόν σου, καὶ ὄχι νὰ τὸν σκεφθῆς ὡς ἤδη ἐπικείμενον; Διατί ἀναζητεῖς φάρμακα πού εἶνε ἀνίκανα νὰ σὲ ὠφελήσουν; Διατί προτιμᾷς τὸν ἰδρωτὰ τῆς ἀγωνίας τῆς συνειδήσεως καθ' ἣν ὥραν θὰ ἔχῃς καὶ τὸν ἰδρωτὰ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου; Θεράπευσε τὸν ἑαυτόν σου, προτοῦ νὰ σὲ προφθάσῃ τὸ ἀναπόφευκτον. Ἐλέησε τὸν ἑαυτὸν σου, τὸν γνήσιον θεραπευτὴν τῆς ἀσθενείας. Πρόσφερε εἰς τὸν ἑαυτόν σου τὸ ὄντως σωτήριον φάρμακον. Ἔως ὅτου πλέεις μὲ οὖριον ἄνεμον, ἔχε τὸν νοῦν σου εἰς ἐνδεχόμενον ναυάγιον, καὶ ἔτσι χρησιμοποιοῦντας τὸν φόβον αὐτὸν ὡς βοηθὸν θὰ ἔχῃς μικροτέρα πιθανότητα νὰ ναυαγήσῃς. Λάβε τὸ δῶρον πανηγυρικῶς καὶ μὴ θρηνητικῶς καὶ ἐπιταφίως. Δούλεψε τὸ τάλαντόν σου καὶ μὴ τὸ παραχώρησ²¹. Φρόντισε νὰ ὑπάρχῃ καὶ κάποιον χρονικὸν διάστημα μετὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ θανάτου σου, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποξυθούν ἀπὸ ἐπάνω σου τὰ πονηρὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ νὰ γραφοῦν τὰ

ἀλλὰ καὶ μειεγγραφῇ τὰ βελτίονα· ἵνα μὴ τὸ χάρισμα μόνον ἔχῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίδοσιν· ἵνα μὴ τὸ πῶρ φύγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης κληρονομήσης, ἣν τὸ ἐπεργάσασθαι τῷ δώρῳ χαρίζεται. Ἔστι γὰρ τοῖς μὲν μικροψύχοις μέγα ἔτι τὸ φυγεῖν θάσσανον, τοῖς δὲ μεγαλοψύχοις τὸ καὶ τυχεῖν ἀντιδόσεως.

13. Τρεῖς γὰρ οἶδα τάξεις τῶν σωζομένων, δουλείαν, μισθαργίαν, υἰότητα. Εἰ δοῦλος εἶ, τὰς πληγὰς φοβήθητι· εἰ μισθωτός, πρὸς τὸ λαβεῖν βλέπε μόνον. Εἰ δὲ ἔπερ τούτους
10 καὶ υἰός, ὡς πατέρα αἰδέσθητι. Ἔργασαι τὸ καλόν, διὸ καλὸν τῷ πατρὶ πείθεσθαι, κἄν εἴ σοι μηδὲν ἔσοσθαι μέλλοι. Τοῦτο αὐτὸ μισθός, τὸ τῷ πατρὶ χαρίζεσθαι. Ὡν ἡμεῖς μὴ καταφρονοῦντες φαινοίμεθα. Ὡς ἔστιν ἄσιππον, χρήματα μὲν προαρπάξῃ, ὕγιαν δὲ ἀναβάλλεσθαι καὶ σώματα μὲν προ-
15 καθαίρειν, ψυχῆς δὲ κάθαρον ταμιεύεσθαι καὶ τῆς μὲν κάτω δουλείας ἐλευθερίαν ζητεῖν, τῆς ἄνω δὲ μὴ ἐφίεσθαι καὶ ὅπως μὲν οἰκήσεις μεγαλοπρεπῶς, ἢ ἀμφίεση, πᾶσαν ποιεῖσθαι σπουδὴν, ὅπως δὲ αὐτὸς πλειστοῦ ἄξιός ᾖ, μηδὲν φροντίζειν καὶ ἄλλους μὲν εὖ ποιεῖν πρόθυμον εἶναι, σαν-
20 τὸν δὲ μὴ θούλεσθαι. Καὶ εἰ μὲν ὄνιον ἦν σοι τὸ ἀγαθόν, μηδενὸς ἂν φείδεσθαι χρήματος· εἰ δὲ πρόκειται τὸ φιλάνθρωπον, καταφρονεῖς τῷ εἰοίμῳ τῆς εὐποιίας. Πᾶς σοι καιρὸς ἐκπλύσεως, ἐπειδὴ πᾶς ἀναλύσεως. Μετὰ Παύλου βοῶ

62. «Ἴνα μὴ ἐξαλειφθῇ τὰ πονηρὰ γράμματα μόνον, ἀλλὰ καὶ μειεγγραφῇ τὰ βελτίονα». Μεταφορὰ ἀπὸ τῆν γραφικὴν τέχνην, ἀπὸ τὰ παλιμψηστα. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ποὺ αἱ γραφικαὶ ὄλαι ἦσαν σπαινώτερα καὶ διαπανθρότερα εἶδη, ἐσυνήθιζον νὰ ἀποξύνουν τὰ γράμματα ἀχρήστων περιγραμῶν βιβλίων καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ φύλλα τῶν διὰ νὰ γράψουν ἄλλο κείμενον χρήσιμον.

63. «Σφωζομένων» κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ λέξις ἦτο δισημάντος, καὶ ὡς τοιαύτη χρησιμοποιεῖται ἐδῶ σημαίνει «συντηροῦμαι» (κυριολεξία) καὶ «σφζομαι» μὲ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ὁ Γρηγόριος ὡς πρὸς τὸ παράδειγμα τὴν ἔννοιαν μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ «συντηροῦμαι», ὡς πρὸς τὸ ἐννοούμενον ὁμοῦ τὴν ἔννοιαν μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σημερινοῦ «σφζομαι».

δεύτερα καὶ καλύτερα^{αα}. ὥστε ὄχι μόνον νὰ λάβῃς τὸ χάρισμα, ἀλλὰ νὰ προλάβῃς νὰ δείξῃς καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην σου· ὥστε ὄχι μόνον νὰ διαφύγῃς τὸ πῦρ, ἀλλὰ νὰ κληρονομήσῃς καὶ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν χαρίζει ἡ ἐπεξεργασία σου ἐπὶ τοῦ δώρου ποῦ λαμβάνεις. Διότι οἱ μὲν μικρόψυχοι θεωροῦν μέγα νὰ διαφύγουν τὴν βάσανον, οἱ δὲ μεγαλόψυχοι νὰ προλάβουν καὶ νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνην των.

13. Ἐγὼ τρεῖς κατηγορίας συντηρουμένων^{αα} γνωρίζω· τοὺς δούλους, τοὺς μισθωτοὺς, τοὺς υἱοὺς. Ἄν εἶσαι δούλος, φοβήσου τὸν ξυλοδαρμόν· ἂν εἶσαι μισθωτός, ν' ἀποβλέπῃς μόνον εἰς τὸ τί θὰ πληρωθῇς· ἂν δὲ πάνω ἀπ' αὐτοὺς εἶσαι υἱός, νὰ τὸν σεβασθῇς σὰν πατέρα. Ἔργασου τὸ καλόν, διότι εἶνε καλόν νὰ πειθαρχῇς εἰς τὸν πατέρα, καὶ ἂν ἀκόμη τίποτε δὲν λάβῃς. Αὐτὸ νὰ σοῦ εἶνε μισθός, τὸ ὅτι χαρίζεσαι εἰς τὸν πατέρα. Ἄς κοιτάξωμεν ἡμεῖς νὰ μὴ τὰ καταφρονήσωμεν αὐτά. Διότι δὲν εἶνε ὀρθόν τὰ μὲν χρήματα νὰ τὰ ἀρπάζωμεν προκαταβολικῶς, τὴν δὲ ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας μας νὰ τὴν ἀναβάλλωμεν· νὰ καθαρίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὰ σώματα, καὶ νὰ ἀποταμιεύωμεν διὰ τὸ μέλλον τὸν καθαρισμόν τῆς ψυχῆς· καὶ νὰ ζητῶμεν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὴν ἐπίγειον δουλείαν, καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμῶμεν κἂν τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν· καὶ νὰ καταβάλῃς κάθε φροντίδα, πῶς θ' ἀποκτήσῃς μεγαλοπρεπῆ κατοικίαν ἢ ἐνδυμασίαν, νὰ μὴ φροντίζῃς δὲ καθόλου, πῶς θὰ γίνῃς ὁ ἴδιος μεγάλης ἀξίας ἄνθρωπος· καὶ νὰ εἶσαι μὲν πρόθυμος νὰ εὐεργετῇς ἄλλους, τὸν δὲ ἑαυτὸν σου νὰ μὴ θέλῃς. Καὶ ἂν μὲν τὸ καλόν σου ἦτο ἓνα ἐμπόρευμα, δὲν θὰ ἐλυπεῖσο κανένα χρηματικὸν ποσό· ἐὰν δὲ τὸ καλόν σου εἶνε νὰ δείξῃς φιλανθρωπίαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν σου, περιφρονεῖς μίαν ἔτοιμον εὐεργεσίαν. Πᾶς καιρὸς σοῦ εἶνε κατάλληλος διὰ τὸ βάπτισμα, ἐπειδὴ καὶ πᾶς καιρὸς σοῦ εἶνε πιθανὸς διὰ τὸν θάνατον. Μαζὶ μὲ τὸν Παῦλον, τὴν μεγάλην αὐτὴν φωνήν, σοῦ

σοι, τῆς μεγάλης φωνῆς· Ἴδου νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδου νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Οὐχ ἓνα καιρὸν, ἀλλὰ πάντα τοῦ νῦν ὀρίζοντος. Καὶ πάλιν Ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός, λύων 5 τὴν νύκτα τῆς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ, Ἐν νυκτὶ ἐλπὶς πονηρά, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ τῷ πρῶτῳ ληφθῆναι λυσιτελέστερον.

14. Σπείρει μὲν διε καιρὸς καὶ συγκόμιζε καὶ λύε τὰς ἀποθήκας, διε τούτου καιρὸς, καὶ φύτευε καθ' ὥραν, καὶ κειρέσθω σοι θόρυος ὥριμος, καὶ ἀνάγου θαρρήσας ἔαρι, 10 καὶ ἀνελκε τὴν ναῦν πάλιν ἀρχομένου χειμῶνος, καὶ τῆς θαλάσσης ἀγριουμένης. Καὶ πολέμου καιρὸς ἔστω σοι, καὶ εἰρήνης, καὶ γάμου, καὶ τῶν οὐ γάμου, καὶ φιλλίας καὶ διασώσεως, ἂν ταύτης δεήσῃ, καὶ παντὸς ὅλως πράγματις, εἴ τι τῷ Σολομῶντι πεισιτέον. Πεισιτέον δέ· καὶ γὰρ ὠφέλιμος 15 ἢ παραίνεις. Ἄει δὲ τὴν σωτηρίαν ἐργάζου, καὶ πᾶς ἔστω σοι καιρὸς τοῦ θαπτίσματος ὕδρος. Ἐὰν ἀεὶ τὸ σήμερον παρατρέχων ἐπιτηρῆς τὸ εἰς αὐριον, λανθάνεις ταῖς κατὰ μικρὸν ἀναβολαῖς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ κλεπτόμενος, ὥσπερ ἐκείνου τρόπος. Ἐμοὶ ὁδὸς τὸ παρόν, Θεῷ τὸ μέλλον· ἐμοὶ τὴν νεό- 20 τητα, Θεῷ τὸ γῆρας· ἐμοὶ τὰς ἡδονάς, ἐκείνῳ τὴν ἀχρησίαν. Ὅσος ὁ περὶ οὐ κίνδυνος! ὅσα τὰ παρ' ἐλπίδα συμπτώματα! Ἦ πόλεμος παρηγάλωσεν, ἢ σεισμὸς συνέχωσεν, ἢ θάλασσα ὑπεδέξατο, ἢ θηρίον ἤρπασεν, ἢ νόσος ἀπώλεσεν, ἢ ψιξ πύ-

64. Β' Κο 6, 2.

65. Ἐφ 5, 14.

66. Ἡσ 38, 15.

67. Ἐκκλ 8, 2.

68. Ἐκκλ 8, 8.

69. Ἐκκλ 8, 1.

φωνάζω τοῦτο· «Ίδου νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδου νῦν ἡμέρα σωτηρίας»⁴⁴. Τὸ «νῦν» δὲν σημαίνει ἓνα μόνον καιρὸν, ἀλλὰ κάθε καιρὸν. Καὶ πάλιν· «Ἐγειραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπαφύσει σοὶ ὁ Χριστὸς»⁴⁵, διαλύοντας τὴν νύκτα τῆς ἁμαρτίας. Διότι, καθὼς λέγει καὶ ὁ Ἰσοαίας⁴⁶, μέσα εἰς τὴν νύκτα σοῦ ἐπικρέμαται μία καταστρεπτικὴ πιθανότης, καὶ σοῦ εἶνε συμφερότερον νὰ σὲ προφθάσῃ τὸ πρωῖ.

14. Σπεῖρε μὲν, ὅταν εἶνε καιρὸς σπορᾶς, καὶ μάζευε τὴν συγκομιδὴν σου καὶ ἐπισκεύαζε τὰς ἀποθήκας σου, ὅταν εἶνε καὶ δι' αὐτὸ καιρὸς, καὶ φύτευε τὴν ὄραν ποῦ πρέπει, καὶ τρύγα τὰ σταφύλια, ὅταν ὠριμάσουν⁴⁷, καὶ κατέβασε τὸ πλοῖον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀνοιξίς, καὶ ἀνέλκυσέ το εἰς τὴν ξηράν, ὅταν πάλιν ἔλθῃ ὁ χειμῶν καὶ ἀγριεύῃ ἡ θάλασσα. Κάνε εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην⁴⁸, καὶ τὸν γάμον καὶ τὴν ἀναστολὴν τοῦ γάμου, καὶ τὴν φιλίαν καὶ τὴν διάστασιν, ἂν τὴν χρειασθῆς, καὶ γενικῶς κάθε πρᾶγμα εἰς τὸν καιρὸν του⁴⁹, ἂν θέλῃς νὰ πεισθῆς κάπως εἰς τὸν Σολομῶντα. Πρέπει δέ· δῶτι εἶνε ὠφέλιμος ἢ συμβουλή του. Τὴν σωτηρίαν σου ὅμως νὰ τὴν ἐπιτελῆς πάντοτε, καὶ στιγμὴ κατάλληλος διὰ τὸ βάπτισμά σου νὰ σοῦ εἶνε ὅποιοσδήποτε καιρὸς. Ἄν συνεχῶς παραβλέπῃς τὸ σήμερον καὶ ὑπολογίζῃς εἰς τὸ αὔριον, κάνεις λάθος, καὶ σὲ ἀπατᾷ ὁ πονηρὸς μὲ τὰς μικρὰς ἀναβολὰς, διότι αὐτὴ εἶνε ἡ μέθοδος του. (Σοῦ λέγει·) «Δῶσε εἰς ἐμὲ τὸ παρόν σου, καὶ εἰς τὸν Θεὸν δίδεις τὸ μέλλον σου· εἰς ἐμὲ τὴν νεότητά σου, εἰς τὸν Θεὸν τὸ γῆράς σου· εἰς ἐμὲ τὰς ἡδονάς, εἰς ἐκεῖνον τὴν ἀχρησίαν». Τί κίνδυνον διατρέχεις! τί ἀπίθανα συμπτώματα ἐνδέχεται νὰ σοῦ συμβοῦν! Σὲ θανατώνει ἓνας πόλεμος· σὲ παρακῶνει ἓνας σεισμός· σὲ καταπίνει μία θάλασσα· σὲ ἀρπάζει ἓνα θηρίον· σὲ ἐξοντώνει μία νόσος ἢ μία ψίχα ψωμοῦ ποῦ τὴν κατέπιες

ραδραμοῦσα, τὸ φαυλότατον (τί γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν ἄνθρωπον εὐκολώτερον, κἂν μέγα φρονῆς τῆ εἰκόني;), ἢ πότις πλεονάσας, ἢ ἄνεμος κρημνίσας, ἢ ἵππος συναρπάσας, ἢ φάρμακον ἐκ προνοίας ἐπιβουλεύσας, τυχὸν δὲ καὶ ἀντὶ σωτηρίου φασὶν νὺν δηλητήριον, ἢ δικαστὴς ἀπάνθρωπος, ἢ δῆμιος ἀπαραίτητος, ἢ τι τῶν ὄσα ταχίστην ποιεῖ τὴν μετᾶστασιν, καὶ βοηθείας ἰσχυροτέραν.

15. Εἰ δὲ προκαταλάβοις σεαυτὸν τῆ σφραγίδι καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλίσαιο τῷ καλλίστῳ τῶν βοηθημάτων καὶ στερ-
 10 ροιάτῳ; σημειωθεὶς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τῷ χρίσματι καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς ὁ Ἰσραὴλ πάλαι τῷ νυκτερινῷ καὶ φιλακτικῷ τῶν πρωιτοκόκων αἵματι· τί σοι συμβήσεται καὶ τί σοι πεπραγμάτευται; Τῶν Παροιμιῶν ἄκουσον· Ἐὰν γὰρ κάθη, φηοῖν, ἀφοβος ἔσῃ· ἐὰν δὲ καθεύδῃς, ἠδέως ὑπνώσεις.
 15 Καὶ παρὰ τοῦ Δαυτὶδ εὐαγγελισθητι· Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ. Τοῦτό σοι καὶ ζῶντι μέγιστον εἰς ἀσφάλειαν. Πρόβατον γὰρ ἐσφραγισμένον οὐ ῥαδίως ἐπιβουλεύεται, τὸ δὲ ἀσήμαντον κλέπταις εὐάλωτον· καὶ ἀπελθόντι δεξιὸν ἐντάφιον, ἐσθῆτις
 20 λαμπρότερον, χρυσοῦ τιμιώτερον, τάφου μεγαλοπρεπέστερον, ἀγόνων χοῶν εὐσεβέστερον, ἀπαργμάτων ὠρίων καιριώτερον, ὧν τοῖς νεκροῖς οἱ νεκροὶ χαρίζονται, νόμον ποιησάμενοι τὴν συνήθειαν. Πάντα οἰχέσθω σοι, πάντα διαρπαζέσθω, χρήματα, κτήματα, θρόνοι, λαμπρότητες, ὄσα τῆς κἀτω πε-
 25 ριφορᾶς· οὐ δὲ κατὰ λυσον ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν βίον, μηδὲν ζη-

70. «Τῆ σφραγίδι»· μετὰ τὸ βάπτισμα.

71. Ἐξ 12, 7· 18.

72. Πρμ 8, 24.

73. Ψα 90, 5-8.

74. «Δεξιόν»· ἀκριβῶς αὐτὸ ποῦ τώρα λέγον ἡμεῖς.

75. «Χοαί». Αἱ ἐπιτάφιοι χοαί ἦσαν εἰδωλολατρικῶν ἐντάφιων ἔθιμον· τὸ ἀναφέρει, ἐπειδὴ ἀπευθύνεται πρὸς μὴ βαπτισθέντας, δηλαδὴ εἰδωλολάτρας ἀκόμη. Κατὰ τὸ ἔθιμον αὐτὸ οἱ εἰδωλολάτραι εἰς ὠρισμένην ἡμέραν μετὰ τὴν ταφὴν ἔχονον ἐπὶ τοῦ τάφου οἶνον διὰ τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ. Ἐντεῦθεν ὠνομάσθη καὶ μία τραγωδία τοῦ Ἀισχύλου «Χοηφόροι».

στραβά, τὸ πλεον ἐξευτελιστικόν! (διότι τί εἶνε εὐκολώτερον ἀπὸ τὸ ν' ἀποθάνῃ ἕνας ἄνθρωπος, καὶ ἂν ἀκόμη σὺ ἔχῃς μεγάλην ἰδέαν γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ;). σ' ἐξοντώνει ἕνας πότος ὀλίγον περισσότερος τοῦ κανονικοῦ· σὲ ρίπτει εἰς ἕνα κρημνὸν ἕνας ἄνεμος· σὲ παρασύρει ἕνας ἵππος· σὲ φονεύει ἕνα δηλητήριον ἀπὸ συνωμοτικὴν προμελέτην· σὲ καταδικάζει εἰς θάνατον ἕνας ἀπάνθρωπος δικαστὴς ἢ ἕνας ἄκαμπτος δῆμιος· τέλος πάντων σὲ ἀφανίζει κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ προκαλοῦν αἰφνίδιον θάνατον καὶ ὑπέρτερον πάσης βοήθειας.

15. Ἄν ὅμως προκαταλάβῃς τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὴν σφραγίδα⁷⁰, καὶ τὸ μέλλον σου θ' ἀσφαλίσῃς μὲ τὸ καλύτερον καὶ βεβαιότερον βοήθημα, ἀφοῦ θὰ ἐπισημανθῆς καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα μὲ τὸ χρίσμα καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἰσραὴλ ἐπεσημάνθη μὲ τὸ νυκτερινὸν αἷμα ποὺ ἐπροφύλαξε τὰ πρωτότοκα⁷¹. Τί σοῦ ἐπιφυλάσσεται καὶ τί σοῦ ἔχει χαλκευθῆ; Ἄκουσε τὰς Παροιμίας ποὺ λέγουν· «Ἐὰν γὰρ κάθῃ, ἄφοβος ἔσῃ· ἐὰν δὲ καθεύδῃς, ἠδέως ὑπνώσεις»⁷². Λάβε εὐαγγελισμόν καὶ ἀπὸ τὸν Δαυῖδ· «Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ»⁷³. Αὐτὸ καὶ ὅσῃ ζῆς σοῦ εἶνε ἡ μεγίστη ἀσφάλεια. Διότι πρόβατον ἐσφραγισμένον δὲν κινδυνεύει εὐκόλως, ἐνῶ τὸ μὴ σεσημασμένον εἶνε εὐκόλος λεία εἰς τοὺς κλέπτας. Καὶ μετὰ τὸν θάνατόν σου εἶνε εὐοίωνον⁷⁴ ἐντάφιον, λαμπρότερον ἀπὸ στολήν, πολυτιμότερον ἀπὸ χρυσόν, μεγαλοπρεπέστερον ἀπὸ τάφον, εὐσεβέστερον ἀπὸ ἑκάρπους χοάς⁷⁵, ἐπικαιρότερον ἀπὸ θυσίας ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, πραγμάτων τὰ ὁποῖα χαρίζουν οἱ νεκροὶ εἰς τοὺς νεκροὺς κάνοντας τὴν συνήθειαν νόμον. Ἄς σ' ἐγκαταλείψουν ὄλα, ἃς σοῦ τὰ διαρπάσουν ὄλα, τὰ χρήματα, τὰ κτήματα, τοὺς θρόνους, τὰς δόξας, ὅσα ἀνήκουν εἰς τὴν ἐπίγειον ζωὴν· σὺ τερμάτισε τὸν βίον σου μὲ ἀσφάλειαν, χωρὶς

μιωθεις τῶν ἐκ Θεοῦ σοι δοθέντων εἰς σωτηρίαν βοηθημάτων.

16. Ἄλλὰ φοβῆ μὴ διαφθείρης τὸ χάρισμα καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάλλῃ τὴν κάθαρσιν, ὡς δευτέραν οὐκ ἔχων; Τί δαί; Οὐδ
 5 φοβῆ μὴ διώκηται καιρῶ κινδυνεύσης καὶ τὸ μέγιστον ὧν ἔχεις, ἀφαιρεθῆς Χριστόν; Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο φεύξῃ καὶ τὸ γενέσθαι Χριστιανός; Ἄπαγε! Οὐχ ὑγιαίνοντος ὁ φόβος, παραφρονοῦντος ὁ λογισμός. Ὡς τῆς ἀνευλαβοῦς εὐλαβείας, εἰ δεῖ τοῦτο εἰπεῖν! ὦ τῶν τοῦ πονηροῦ σοφισμάτων! Ὅντως
 10 σκόδιος ἐστὶ καὶ φῶς ὑποκρίνεται. Ὅταν μὴδὲν ἰσχύσῃ φανερώως πολεμῶν, ἀφανῶς ἐπιβουλεύει. Καὶ γίνεται σύμβουλος ὡς χρηστός, ὧν πονηρὸς ἴν' ἐνὶ γὰρ τῷ τρόπῳ πάντως ἰσχύσῃ καὶ μηδαμῶθεν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν διαφύγωμεν. Ὅπερ οὖν κἀναπαύσθαι σαφῶς τεχνάζεται. Τὸ γὰρ φανερώως κατα-
 15 φρονεῖν τοῦ βαπτίσματος πείθειν οὐκ ἔχων, ζημιοῖ σε διὰ τῆς πλαστοῦς ἀσφαλείας, ἴν' ὁ φοβῆ γὰρ τοῦτο λάθης παθῶν διὰ τοῦ φόβου καὶ τὸ φθεῖραι τὴν δωρεὰν δεδοικῶς, ἀδιψοῦ τούτῳ τῆς δωρεᾶς ἐκπέσης. Ὁ μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστι, καὶ οὐποτε παύσεται τῆς ἑαυτοῦ διπλόης, ἕως ἂν θλίβῃ πρὸς οὐ-
 20 ρανὸν ἐπειγομένους ἡμᾶς, ὅθεν αὐτὸς ἐκπέπωκεν. Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, γινώθι τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ ἀντικειμένου. Πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα καὶ ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἡ μάχη. Μὴ λάθῃς σύμβουλον τὸν ἐχθρὸν μὴ καταφρονήσης τοῦ ἀκοῦσαι καὶ γενέσθαι πιστός. Ἐως εἰ κατηχούμενος, ἐν προθύροις εἰ τῆς
 25 εὐσεβείας. Εἴσω γενέσθαι σε δεῖ, τὴν ἀλήθην διαβῆναι, τὰ ἄγια

νά χάσης κανένα ἀπὸ τὰ βοηθήματα ποῦ σοῦ ἔδωκεν ὁ Θεὸς πρὸς σωτηρίαν.

16. Μήπως ὅμως φοβεῖσαι ὅτι θὰ καταστρέψῃς τὸ χάρισμα, καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάλλεις τὴν κάθαρσιν, ἐπειδὴ δὲν δικαιούσαι δευτέραν; Ἄλλὰ τότε τί; Δὲν φοβεῖσαι μήπως κινδυνεύσῃς ἀπὸ περιστάσιν ποῦ θὰ σὲ καταδιώξῃ καὶ χάσης τὸ μέγιστον ἀπὸ ὅσα ἔχεις, τὸν Χριστόν; Μήπως διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀποφύγῃς καὶ νὰ γίνῃς Χριστιανός; Ἄπαγε! Δὲν εἶνε φόβος φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου αὐτός, ἀλλὰ λογισμὸς παράφρονος. Πῶ πῶ εὐλάβεια ἀνευλαθῆς, ἂν λέγῃς τέτοιο πρᾶγμα! Πῶ πῶ σοφίσματα τοῦ πονηροῦ! Πράγματι εἶνε σκότος καὶ προσποιεῖται ὅτι εἶνε φῶς. Ὅταν δὲν κατορθώσῃ τίποτε μὲ τὸν φανερόν πόλεμον, ἐπιβουλεύεται ἀφανῶς. Καὶ ἐνῶ εἶνε πονηρός, παίζει τὸν ρόλον τοῦ καλοῦ συμβούλου. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ νικήσῃ ὅπωςδήποτε μὲ κάποιον τρόπον καὶ νὰ μὴ διαφύγῃ τὴν ἐπιβουλήν του ἀπὸ καμμίαν διέξοδον. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ τέχνασμα χρησιμοποιοεῖ καὶ ἐδῶ σαφῶς. Ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ σὲ πείσῃ νὰ καταφρονῆς ἀναφανδὸν τὸ βάπτισμα, σοῦ κάνει κακὸν μὲ τὴν πλαστὴν «ἀσφάλειαν», ὥστε αὐτὸ ποῦ φοβεῖσαι νὰ τὸ πάθῃς ἀπὸ τὸν φόβον σου, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς· καὶ ἐνῶ φοβεῖσαι μὴ φθείρῃς τὴν δωρεάν, νὰ ἐκπέσῃς ἀπὸ τὴν δωρεάν ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδίου συναισθήματος. Καὶ αὐτὸς μὲν τέτοιος εἶνε καὶ δὲν θὰ παύσῃ ποτὲ τὴν διπλοπροσωπίαν του, ἕως ὅτου μᾶς βλέπῃ νὰ κατευθυνώμεθα πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπ' ὅπου ὁ ἴδιος ἐξέπεσε. Σὺ ὅμως, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ καταλάβῃς τὴν μηχανορραφίαν τοῦ ἀντιπάλου. Διότι ἡ μάχη σου γίνεται πρὸς τὸν κατέχοντα τὸν κόσμον καὶ περὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων. Μὴ δεχθῆς ὡς σύμβουλον τὸν ἐχθρόν σου· μὴ περιφρονήσῃς τὸ νὰ ὀνομασθῆς καὶ νὰ γίνῃς πιστός. Ἔως ὅτου εἶσαι κατηκούμενος, εἶσαι εἰς τὰ πρόθυρα τῆς εὐσεβείας. Πρέπει νὰ εἰσέλθῃς μέσα, νὰ διαβῆς τὴν αὐλήν, νὰ ἀτενίσῃς τὰ ἅγια, νὰ ἰδῆς

καιοπιεύσαι, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρακύνθαι, μετὰ τῆς
 Τριάδος γενέσθαι. Μεγάλα ἐστὶν ὑπὲρ ὧν πολεμῆ μεγάλης
 δεῖ σοι καὶ τῆς ἀσφαλείας. Προβαλοῦ τὸν θυρεὸν τῆς πίστε-
 5 γυμοῖ σε τοῦ χαρίσματος, ἵνα κρατήσῃ ῥῆθον σου ἀόπλου
 καὶ ἀφυλάκτου. Πάσης ἡλικίας ἄπειται, πάσης ἰδέας βίου.
 Διὰ πάντων ἀποκρουσθήτω.

17. Νέος εἶ; Σιῆθι κατὰ τῶν παθῶν μετὰ τῆς συμμα-
 χίας, εἰς Θεοῦ παράταξιν ἀριθμήθητι, ἀρλοτιεσον κατὰ τοῦ
 10 Γολιάθ, λάβε τὰς χιλιάδας ἢ τὰς μυριάδας. Οὕτω τῆς ἡλι-
 κίας ἀπόλαυσον ἀλλὰ μὴ ἀνάσχη μαρανθῆναι σου τὴν νεό-
 τητα, τῷ ἀτελεῖ τῆς πίστεως νεκρωθεῖσαν. Γηραιὸς εἶ,
 καὶ τῆς ἀναγκαίας ἐγγύς προδεσμίας; τὴν πολιὰν αἰδέ-
 σθητι· ὁδὸς ἦν ἀπαιτεῖ φρόνησιν, ἀνθ' ἧς νῦν ἔχεις ἀσθε-
 15 νείας· ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις βοήθησον· πιστευσον τῷ γή-
 ρα τὴν κάθαρσιν. Τί φοβῆ τὰ νεότητος ἐν βαθεῖ γήρα καὶ
 ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς; Ἡ καὶ οὐ μένεις νεκρὸς λου-
 θῆναι, οὐ μᾶλλον ἐλεσόμενος ἢ μισούμενος; Ἡ ποθεῖς τῶν
 ἡδονῶν τὰ λειψανα, βίου λειψανον ὧν; Αἰσχροὺς τὴν μὲν ἡ-
 20 λικίαν παρακμάσαι, μὴ παρακμάσαι δὲ τὴν ἀσέλγειαν· ἀλλ'
 ἢ πάσχειν τοῦτο ἢ δοκεῖν διαμέλλοντα πρὸς τὴν κάθαρσιν.
 Νήπιον ἐστί σοι; Μὴ λαβέτω καιρὸν ἢ κακία· ἐκ βρεφους ἀ-
 γιασθήτω, ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν καθιερωθήτω τῷ Πνεύματι.
 25 Σὺ δὲ δέδοικας τὴν σφραγίδα διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενές· ὡς
 μικρόψυχος ἢ μήτηρ καὶ ὀλιγόπιστος! Ἡ Ἄννα δὲ καὶ πρὶν
 ἢ γεννηθῆναι τὸν Σαμουὴλ καθυπέσχετο τῷ Θεῷ, καὶ γεννη-

76. «Πίστις» ἐδῶ ἡ ἰδιότης τοῦ πιστοῦ.

77. «Ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν» ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῶν μαλακῶν ὀνύχων·
 ἐκφρασις πού ἐσήμαινε τὴν τρυφεράν βρεφικὴν ἡλικίαν.

78. Α' Βα 1, 11.

τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, νὰ συναναστραφῆς μὲ τὴν ἁγίαν Τριάδα. Εἶνε μεγάλα αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα πολεμεῖς, καὶ σοῦ χρειάζεται μεγάλη ἀσφάλεια. Πρόβαλε τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως¹⁶. Σὲ φοβεῖται, ὅταν μάχεσαι μὲ τὸ ὄπλον· καὶ διὰ τοῦτο σοῦ στερεῖ τὸ χάρισμα, διὰ νὰ σὲ νικήσῃ εὐκολώτερον, ἔτσι ὄπλον καὶ ἀφύλακτον. Προσβάλλει κάθε ἡλικίαν, κάθε εἶδος βίου. Ἀπόκρουσέ τον μὲ κάθε μέσον.

17. Εἶσαι νέος; ἀντιστάσου ἐναντίον τῶν παθῶν μαζὶ μὲ τὴν συμμαχίαν· συγκαταριθμήσου εἰς τὴν παράταξιν τοῦ Θεοῦ, ἀρίστευσε ἐναντίον τοῦ Γολιάθ, νίκα τὰς χιλιάδας καὶ τὰς μυριάδας. Ἔτσι ν' ἀπολαύσῃς τὴν νεότητα· ἀλλὰ μὴ δεχθῆς νὰ μαρανθῇ ἡ νεότης σου μὲ τὸ νὰ νεκρωθῇ ἀπὸ τὴν ἀτελεῖ πίστιν. Εἶσαι γηραλέος; εἶσαι κοντὰ εἰς τὴν προθεσίαν τοῦ ἀναποφεύκτου; σεβάσου τὰ λευκὰ μαλλιά σου· δεῖξε τὴν ἀπαιτουμένην φρόνησιν, ἀντὶ τῆς ἀδυναμίας ποῦ δεικνύεις τώρα. Βάλε χεῖρα βοηθείας εἰς τὰς ὀλίγας ἡμέρας ποῦ σοῦ μένουν· ἐμπιστεύσου τὴν κάθαρσιν εἰς τὸ γῆρας. Διατί φοβεῖσαι τοὺς κινδύνους τῆς νεότητος ἀφοῦ εἶσαι εἰς βαθὺ γῆρας καὶ εἰς τὰς τελευταίας σου ἀναπνοάς; Ἡ περιμένεις καὶ σὺ νὰ λάβῃς νεκρικὸν τὸ λουτρόν, ὅταν δὲν θὰ σ' ἔλεῃ τόσον (ὁ Θεός), ὅσον θὰ σὲ μισῇ; Ἡ μήπως ποθεῖς ν' ἀπολαύσῃς καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἡδονῶν, τώρα ποῦ εἶσαι ἕνα λείψανον ζωῆς; Εἶνε αἴσχος νὰ παρακμάζῃ ἡ ἡλικία καὶ νὰ μὴ παρακμάζῃ ἡ λαγνεῖα· διότι ἂν βραδύνης νὰ δεχθῆς τὴν κάθαρσιν, ἢ εἶσαι λάγνος, ἢ δίδεις τὴν ἐντύπωσιν τοῦ λάγνου. Ἐχεις νῆπιον; μὴ δίδῃς καιρὸν εἰς τὴν κακίαν· βάπτισέ το ἀπὸ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, ἀφιέρωσέ το εἰς τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῶν μαλακῶν ὀνύχων¹⁷. Ἄλλὰ σὺ φοβεῖσαι (νὰ τοῦ δώσης) τὸ βάπτισμα, ἐπειδὴ ἡ φύσις του εἶνε ἀκόμη ἀσθενής· ὡ μικρόψυχη καὶ ὀλιγόπιστη μητέρα! Ἐνῶ ἡ Ἄννα; καὶ πρὶν νὰ γεννηθῇ ὁ Σαμουὴλ, τὸν ὑπεσχέθη εἰς τὸν Θεόν¹⁸, καὶ ὅταν ἐγεννή-

θέντα ἱερὸν εὐθὺς ποιεῖ καὶ τῇ ἱερατικῇ σιολῇ συνανέτρε-
ψεν, οὐ τὸ ἀνθρώπινον φοβηθεῖσα, τῷ δὲ Θεῷ πιστεύουσα.
Οὐδὲ δεῖ σοι περιαιμμάτων καὶ ἐπασμάτων, οἷς ὁ πονηρὸς
συνεισέρχεται, κλέπτων εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ σέβας,
5 ἐν τοῖς κουφοτέροις. Δὸς ἀδιῶ τὴν Τριάδα, τὸ μέγα καὶ
καλὸν φυλακῆριον.

18. Τί ἐτι; Παρθενίαν ἀσκεῖς; τῇ καθάρσει σφραγι-
σθητι· ταύτην ποίησαι τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ συνόμιλον· αὕτη
ῥυθμιζέτω σοὶ καὶ βίον καὶ λόγον, πᾶν μέλος, πᾶν κίνημα,
10 πᾶσαν αἰσθηθῆναι. Τίμησον ἀδιῶν, ἵνα σε κοσμήσῃ, ἵνα δῶ τῇ
σῇ κεφαλῇ στέφανον χαρίτων, στεφάνῳ δὲ τρυφῆς ὑπερα-
σπίση σου. Δέδεσαι γάμῳ; καὶ τῇ σφραγίδι συνδέθητι· ταύτην
συναίκοισον σεαυτῷ τῆς σωφροσύνης φύλακα· πόσων εὐνούχων
οἶει, πόσων θυρωρῶν οὖσαν ἀσφαλεσιέραν; Οὕτω σαρκὶ
15 συνεζεύχῃς; Μὴ φοβηθῆς τὴν τελείωσιν. Καθαρὸς εἶ καὶ
μετὰ τὸν γάμον· ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐγὼ τοῦτου συναρμωστῆς,
ἐγὼ νυμφοσιόλος. Οὐ γάρ, ἐπεὶ ἡ παρθενία τιμιώτερα, ἐν
τοῖς ἀτίμοις ὁ γάμος. Μιμήσομαι Χριστὸν τὸν καθαρὸν νυμφα-
γωγὸν καὶ νυμφίον, δεῖ καὶ θαυματουργεῖ γάμῳ καὶ τιμῇ
20 συζυγίαν τῇ παρουσίᾳ. Μόνον ἔστω γάμος καθαρὸς καὶ πό-

79. Ἐδῶ βλέπομεν τὰς ἀρχὰς τοῦ νηποδατισμοῦ.

80. Ἀπ' ἐδῶ φαίνεται ὅτι καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τότε ἐλάμβανον
ἀπόφασιν ἰσοβίου παρθενίας· ἀλλ' αὕτη ἡ παρθενία δὲν ἦτο ὑπὸ τὸν
ἔλεγχον τῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο δὲ ὅμως εὐνόητον τοῦτο, διότι τὸ μὲν βά-
πτισμα ἐλαμβάνετο τότε συνήθως περὶ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος, ἐνῶ
ἡ ἀπόφασις περὶ γάμου ἢ παρθενίας λαμβάνετο ἐνωρίτερον. Αὐτὸ συνέ-
δη φερ' εἰπεῖν μὲ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

81. Πρμ 1, 9.

82. «Εὐνούχων... θυρωρῶν»· Ἐν διὰ δυοῖν. Εὐνούχοι ἦσαν δούλοι
τῶν ὀπίσθων παιδιῶν ἢ καὶ βραδυτέρον κατέστρεφον οἱ κύριοι τὰ γεν-
νητικὰ ὄργανα, ὅποτε ἀνεπτύσσοντο σωματικῶς κατὰ διάφορον τρόπον
καὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἄνευ γενετησίου ὄργη. Ἐχρησιμοποιοῦντο κυρίως ὡς
φύλακες τῶν γυναικῶν καὶ θυρωροὶ τοῦ γυναικωνίτου, καὶ διὰ τοῦτο

θη, ἀμέσως τὸν ἀφιέρωσε καὶ τὸν ἐμεγάλωσε μὲ ἱερατικὴν στολὴν, χωρὶς νὰ φοβηθῆ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, ἀλλὰ πιστεύοντας εἰς τὸν Θεόν. Δὲν σοῦ χρειάζονται καθόλου τὰ φυλακτὰ καὶ τὰ μαγικά ψιθυρίσματα, μαζὶ μὲ τὰ ὁποῖα εἰσέρχεται ὁ πονηρός, κλέπτοντας τὸ σέβας ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰ μηδαμινώτερα πράγματα. Δῶσε εἰς τὸ παιδί σου τὴν Τριάδα, τὸ μέγα καὶ καλὸν φυλακτόν⁷⁹.

18. Τί ἄλλο; Παρθενεύεις; Σφραγίσου μὲ τὸ βάπτισμα⁸⁰. Τοῦτο κάνε συνεταῖρον καὶ σύντροφον τῆς ζωῆς σου· αὐτὸ νὰ σοῦ ρυθμίζη καὶ τὸν βίον καὶ τὸν λόγον, κάθε μέλος, κάθε κίνησιν, κάθε αἴσθησιν. Τίμησέ το, διὰ νὰ σὲ στολίζη, διὰ νὰ σοῦ βάλῃ εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον χαρίτων⁸¹, καὶ νὰ σὲ ὑπερασπίσῃ μὲ στέφανον τρυφῆς. Εἶσαι δεμένος μὲ τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου; Δέσου ἐπίσης καὶ μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ βαπτίσματος. Αὐτὸ βάλε νὰ κατοικῆ μαζί σου ὡς φύλαξ τῆς σωφροσύνης. Τί νομίζεις ἀπὸ πόσους εὐνούχους καὶ πόσους θυρωροὺς εἶνε ἀσφαλέστερον⁸²; Δὲν ἐνυμφεύθης ἀκόμη ἐνῶ πρόκειται; Μὴ φοβηθῆς τὴν τελείωσιν τοῦ βαπτίσματος. Θὰ εἶσαι καθαρὸς καὶ μετὰ τὸν γάμον⁸³. Ἐγὼ ἀναλαμβάνω αὐτὴν τὴν εὐθύνην, ἐγὼ σὲ συνάπτω εἰς γάμον, ἐγὼ σοῦ δίδω τὴν νύμφην⁸⁴. Διότι ὁ γάμος δὲν εἶνε ἔπιμον πρᾶγμα, ἐπειδὴ ἡ παρθενία εἶνε τιμωτέρα. Θὰ μιμηθῶ τὸν Χριστόν, τὸν καθαρὸν νυμφαγωγὸν καὶ νυμφίον, ὁ ὁποῖος καὶ θαυματουργεῖ εἰς τὸν γάμον καὶ μὲ τὴν παρουσίαν του τιμᾷ τὴν συζυγίαν⁸⁵. Μόνον νὰ εἶνε γάμος καθαρὸς, καὶ νὰ μὴ συνδέεται μὲ βρωμεροὺς πόθους⁸⁶. Ἐνα

ἀκριβῶς ἐλέγοντο «εὐνούχοι» (=κἀτοχοὶ τῶν κλιῶν).

83. Ἐννοεῖ· ἂν βαπτισθῆς, καὶ μετὰ τοῦτο νυμφευθῆς, ὁ γάμος δὲν πρόκειται νὰ καταστρέψῃ τὴν καθαρότητα ποὺ σοῦ χάρισε τὸ βάπτισμα.

84. «Ἐγὼ»· ἐννοεῖ· ἐγὼ ὁ ἱερεὺς, ἡ Ἐκκλησία (καὶ ὄχι ἐγὼ ὁ Γρηγόριος).

85. Ἰω 2, 1 ἔ.

86. «Πόθοις ῥυπαροῖς»· ἐννοεῖ τὰς παρὰ φύσιν καὶ τὰς ἀκάρπους ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γνωσταὶ καὶ τότε καὶ πάντοτε.

θοις ῥυπαροῖς ἀνεπίμικτος. Ἐν αὐτῷ μόνον λάβε παρὰ τοῦ
 δώρου τὴν ἀσφάλειαν καὶ ὁδὸς τῷ δώρῳ τὴν ἀγγελίαν κατὰ
 καιρὸν, ἕως εὐχῆς πρόκειται προθεσμία, καὶ ἀσχολίας τι-
 μιωτέρα, καὶ ταύτην ἐκ κοινῆς ὁμολογίας καὶ συναινέσεως.
 5 Οὐ γὰρ νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ παραινοῦμεν, καὶ τῶν ὁσῶν τι
 λαβεῖν ὑπὲρ σοῦ βουλόμεθα, καὶ τῆς κοινῆς ὑμῶν ἀσφαλείας
 ἔνεκεν. Ἐν κεφαλαίῳ δὲ εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὐ βίος, οὐκ ἐπι-
 τῆδευμα ᾧ μὴ τοῦτο λυσιτελέστερον. Δέξαι ὁ ἐν ἔξουσίᾳ,
 τὸν χαλινόν ὁ ἐν δουλείᾳ, τὴν ἰσοτιμίαν ὁ ἀθυμῶν, τὴν πα-
 10 ραμυθίαν ὁ ἐν εὐθυμίᾳ, τὴν παιδαγωγίαν ὁ πένης, τὸν ἄ-
 σουλον πλοῦτιον ὁ εὐπορῶν, τὴν καλὴν ὧν ἔχεις οἰκονομίαν.
 Μηδὲν σοφίῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς σεαυτοῦ σωτηρίας.
 Κἂν γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα, ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐ
 δυνησόμεθα ὡς τό γε καθ' ἑαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισοφάλης
 15 καὶ ἀνόητον.

19. Ἄλλ' ἐν μέσῳ σιρέσῃ καὶ μολύνη τοῖς δημοσίοις·
 καὶ δεινὸν εἶ σοι δαπανηθήσονται τὸ φιλάνθρωπον; Ἀπλοῦς
 ὁ λόγος· Εἰ μὲν οἶόν τε, φύγε καὶ τὴν ἀγορὰν μετὰ τῆς κα-
 λῆς συνοδίας, πέρυγας αἰτιῶ σεαυτῷ περιθίεις ἢ περιστερᾶς,
 20 ἴν' οἰκειότερον εἶπω (τί γὰρ σοι καὶ Καίσαρι ἢ τοῖς Καίσα-
 ρος;). Ἐως οὐ καταπαύσης, οὐ μὴ ἔστιν ἁμαρτία, μηδὲ με-
 λάνωις, μηδὲ δάκνων ὄφεις ἐφ' ὁδοῦ, κωλύων σου τὰ κατὰ
 Θεὸν διαδήματα· ἄρπασον τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου·
 φύγε Σόδομα· φύγε τὸν ἐμπρησμόν· ὀδενσον ἀμετασιρεπί,
 15 μὴ παγῆς λίθος ἄλός· εἰς τὸ ὄρος σῶζου, μὴ συμπαρηλη-
 φθῆς. Εἰ δὲ προκατέχη καὶ δέδεσαι δεσμοῖς ἀναγκαίοις, ἐ-

87. Ὁ Γρηγόριος ἐννοεῖ ὅτι ὁ μετὰ τὸ βάπτισμα γάμος δὲν βλάπτει
 τὴν καθαρότητα τοῦ ἔδωκε τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ὑπὸ τρεῖς προϋποθέσεις·
 α) νὰ τηρηθῇ ὁ Χριστιανὸς ἀγνός μέχρι τοῦ γάμου· β) νὰ κἀν γάμον
 μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς μελλούσης συζύγου καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκ-
 κλησίας, δηλαδὴ μὲ μυστήριον· γ) νὰ τηρηθοῦν οἱ σύζυγοι ἐντὸς τοῦ
 γάμου ἀμόλυντοι ἀπὸ παρὰ φύσιν καὶ ἀκάθου ἡδονᾶς.

88. Γε 19, 26.

μόνον ζητῶ· λάβε ἀπὸ τὸ δῶρον τὴν ἀσφάλειαν, καὶ δῶσε εἰς τὸ δῶρον τὴν ἀγνότητα κατὰ τὸ διάστημα ποῦ πρέπει, ἕως οὗτου ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς εὐλογίας, ἕνας καιρὸς τιμώτερος πάσης ἀσχολίας, καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάνῃς μὲ κοινὴ συγκοινωνία καὶ συναίνεσιν⁸⁷. Δὲν νομοθετῶ βέβαια, ἀλλὰ συμβουλεύω, καὶ θέλω νὰ λάβω κάτι ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σου διὰ τὸ καλὸν σου καὶ χάριν τῆς κοινῆς σας ἀσφαλείας. Καὶ διὰ νὰ συνοψίσω, δὲν ὑπάρχει οὔτε εἶδος βίου οὔτε ἐπάγγελμα, ὅπου νὰ μὴ εἶνε τὸ βάπτισμα ὑπελιμώτερον. Δέξου σὺ ποῦ ἔχεις ἐξουσίαν τὸν καλινόν, ὁ δούλος τὴν ἰσοτιμίαν, ὁ θλιμμένος τὴν παρηγορίαν, ὁ χαρούμενος τὴν παιδαγωγίαν, ὁ πτωχὸς τὸν ἀναφαίρετον πλοῦτον, ὁ εὐπορὸς τὴν καλὴν διαχείρισιν τῶν ὑπαρχόντων σου. Μὴ σοφίζεσαι τίποτε καὶ μὴ μηχανᾶσαι τίποτε εἰς βάρος τῆς σωτηρίας σου. Διότι καὶ ἂν τοὺς ἄλλους ἀπατῶμεν, τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀσφαλῶς δὲν δυνάμεθα ν' ἀπατήσωμεν, ἀφοῦ τὸ νὰ κάνῃ κανεὶς ἀσώβαρα πρᾶγματα εἰς βάρος τοῦ ἑαυτοῦ σου εἶνε ἐπικίνδυνον καὶ ἀνόητον.

19. Ζῆς μέσα εἰς τὰ δημόσια πρᾶγματα καὶ μολύνεσαι· καὶ εἶνε παράδοξον ἂν φθαρῇ ἡ φιλανθρωπία σου; Ἄπλουν τὸ πρᾶγμα· ἂν δύνασαι, φύγε ἀπὸ τὴν ἀγορὰν μαζί μὲ τὸ καλὸν σου περιβάλλον, κάνε ἀετοῦ πτερὰ, ἦ, διὰ νὰ εἰπῶ κάτι ποῦ σοῦ ταιριάζει περισσότερο, πτερὰ περιστερᾶς (διότι ποίαν σχέσιν ἔχεις μὲ τὸν Καίσαρα ἢ τὰ τοῦ Καίσαρος;), ἕως οὗτου σταθμεύσης ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἁμαρτία, οὔτε μουντζούρα, οὔτε «ὄφις δάκνων ἐφ' ὁδοῦ» ποῦ σοῦ ἐμποδίζει τὴν θεάρεστον πορείαν σου. Ἄρπαξε τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ τὸν κόσμον· φύγε ἀπὸ τὰ Σόδομα, φύγε ἀπὸ τὸν ἐμπρησμόν· βιάσθη χωρὶς νὰ γυρίσης νὰ ἰδῆς ὀπίσω, νὰ μὴ γίνῃς βράχος ἄλατος⁸⁸· σῶζου εἰς τὸ ὄρος, νὰ μὴ συμπεριληφθῆς εἰς τὴν καταστροφὴν. Ἐὰν δὲ κατέχεσαι ἐκ τῶν προτέρων (ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο) καὶ δεσμεύεσαι μὲ

κείνο σεαντιῶ διαλέχθητι, μᾶλλον δέ σοι αὐτὸς διαλεχθήσομαι· κρείσσον μὲν καὶ τυχεῖν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φυλάσσειν τὴν κάθαρσιν· εἰ δὲ ἀμφοτέρω μὴ ἐνδέχεται, κρείσσον ποτε μικρὰ μολυνθῆναι τοῖς σοῖς δημοσίοις, ἢ παντάπασιν ἐκπεσεῖν τῆς χάριτος· ὥπερ, οἶμαι, κρείσσον ἐπιτιμηθῆναι τι παρὰ πατρὸς καὶ δεσπότης ἢ ἀπωσθῆναι· καὶ μικρὸν ἀγάζεσθαι ἢ παντελῶς οκοιζεσθαι. Σωφρόνων δέ, ὥπερ τῶν ἀγαθῶν τὰ μεῖζω καὶ τελεώτερα, σθιω καὶ τῶν κακῶν αἰρεῖσθαι τὰ ἐλάτιω τε καὶ κουφότερα. Διὰ τοῦτο μὴ λίαν φοβηθῆς τὴν κάθαρσιν. Κρίνεται γὰρ αἰεὶ μετὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ κατορθούμενον παρὰ τοῦ δικαίου καὶ φιλανθρώπου τῶν ἡμετέρων κριτοῦ. Καὶ μικρὸν κατορθώσας πολλάκις ὁ ἐν τῷ μέσῳ, πλέον ἔσχε τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ μὴ τὸ πᾶν κατορθώσαντος· ὥπερ, οἶμαι, παραδοξότερον ἐν πέδαις μικρὰ προβαίνειν, ἢ τρέχειν μηδενὶ βαρούμενον· καὶ διὰ βορβόρον μικρὰ ραντίζεσθαι ἢ καθαρὸν εἶναι διὰ καθαρᾶς ὁδοῦ φερόμενον. Τεκμηριον δὲ τοῦ λόγου, καὶ Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἐν ἐδικαίωσε μόνον, ἢ φιλοξενία, τᾶλλα οὐκ ἐπαινουμένην· καὶ τὸν τελώνην ἐν ὑψωσεν, ἢ ταπεινώσας, οὐδὲν ἄλλο μαρτυρηθέντα· ἵνα σὺ μάθης σεαντιῶ μὴ ῥαδίως ἀπογινώσκειν.

20. Ἄλλὰ τί μοι πλέον, φησί, προκατασχθέντι διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ τερπνὸν τοῦ ζῆν ἐμαντιῶ διὰ τοῦ τάχους

89. Ἰη Να 2, 1 ἐ.

90. Λκ 18, 13-14.

δεσμά ἀναπάλλακτα, εἶπέ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου ἢ μᾶλλον νὰ σοῦ εἰπῶ ἐγώ, τὸ ἐξῆς· Τὸ καλύτερον ἀσφαλῶς εἶνε καὶ νὰ λάβῃς τὴν κάθαρσιν καὶ νὰ φυλάσῃς αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· ἐὰν ὅμως δὲν γίνουν καὶ τὰ δύο, τότε εἶνε καλύτερον εἰς μίαν περίπτωσιν νὰ ὑποστῆς ἕνα μικρὸν μολυσμὸν εἰς τὰ δημόσιά σου, παρὰ νὰ ἐκπέσης ὅλως διόλου ἐκ τῆς χάριτος· ὅπως, νομίζω, εἶνε καλύτερον νὰ σέ ἐπιπλήξουν ὁ πατήρ σου ἢ ὁ κύριός σου, παρὰ νὰ σέ ἀποβάλουν διαπαντός· καὶ καλύτερον νὰ φωτίζεσαι ὀλίγον, παρὰ νὰ σκοτίζεσαι τελείως. Ὅπως δὲ γνώρισμα τῶν σωφρόνων εἶνε νὰ προτιμοῦν ἐκ τῶν ἀγαθῶν τὰ ἀνώτερα, ἔτσι τῶν ἰδίων γνώρισμα εἶνε καὶ νὰ προτιμοῦν ἐκ τῶν κακῶν τὰ μικρότερα καὶ ἐλαφρότερα. Διὰ τοῦτο μὴ φοβεῖσαι τόσον πολὺ τὴν κάθαρσιν. Διότι ὁ φιλόανθρωπος καὶ δίκαιος κριτῆς μας τὸ τί κατορθώνεις τὸ κρίνει πάντοτε ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς συνθήκας· καὶ πολλάκις ἕνας ποὺ κατορθώνει μικρὰ πράγματα ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας περιβάλλοντος ἐκλαμβάνεται ὡς ἀνώτερος ἐκείνου ποῦ, ἐνῶ εἶχε πλήρη ἐλευθερίαν, δὲν κατώρθωσε τὰ πάντα· Νομίζω ὅτι, ὅπως εἶνε θαυμαστότερον νὰ προχωρῇ κανεὶς βραδέως φορώντας δεσμά ἀπὸ τὸ νὰ τρέχῃ χωρὶς κανένα βᾶρος· καὶ θαυμαστότερον τὸ νὰ εἶνε ὀλίγον πιτσιλισμένος, ἐνῶ βαδίζῃ διὰ μέσου λάσπης, παρὰ τὸ νὰ εἶνε καθαρός, ὅταν βαδίζῃ εἰς καθαρὰν ὁδόν. Ἀποδείξεις δὲ αὐτοῦ ποὺ λέγω εἶνε ἡ ἐξῆς· τὴν Ῥαάβ τὴν πόρνιν, ἐνῶ διὰ τὰ ἄλλα ὅλα δὲν ἦτο καθόλου ἀξιεπίαιος, ἕνα πρᾶγμα τὴν ἐδικαίωσεν, ἡ φιλοξενία⁸⁸· καὶ τὸν τελώνην, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμίαν καλὴν μαρτυρίαν, ἕνα τὸν ὑψωσεν ἢ ταπεινώσας⁸⁹. Αὐτά, διὰ νὰ μάθῃς καὶ σὺ νὰ μὴ ἀπελπίζεσαι εὐκόλως διὰ τὸν ἑαυτὸν σου.

20. Ἄλλὰ τί θὰ κερδήσω, λέγει, ἂν δεσμευθῶ προῶ-
 ρως μὲ τὸ βάπτισμα καὶ ἀποκλείσω τόσον ἐνωρίς ἀπὸ τὸν
 ἑαυτὸν μου τὴν ζωὴν τῶν ἀπολαύσεων, ἐνῶ δύναμαι νὰ

ἀποκλείονται, ἐνὸν ἐφεῖναι ταῖς ἡδοναῖς καὶ τηνικαθια τυ-
 χεῖν τῆς χάριτος; Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι προκεκημη-
 κόσιν ὑπῆρξέ τι πλεόν, ἴσου τοῦ μισθοῦ δοθέντος καὶ τοῖς
 τελευταίοις. Ἀπῆλλαξας ἡμᾶς πραγμάτων, ὅστις ποτὲ εἶ,
 5 ὁ ταῦτα λέγων, μόγις τῆς ἀναβολῆς ἐξειπῶν τὸ ἀπόρητον
 καὶ σε τῆς κακουργίας οὐκ ἐπαινῶν, ἐπαινῶ τῆς ἐξαγορεύ-
 σεως. Ἀλλὰ δεῦρο καὶ τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύθητι, ὡς
 ἂν μὴ θλάπη τοῖς γεγραμμένοις ἐξ ἀπειρίας. Πρῶτον
 μὲν, οὐ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀλλὰ πε-
 10 ρὶ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς πιστευόντων καὶ εἰς τὸν
 καλὸν ἀμπελῶνα εἰσερχομένων, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφ' ἧς
 γὰρ ἡμέρας καὶ ὥρας ἐπίστευσεν ἕκαστος, ἀπ' ἐκείνης
 καὶ ἀπαιτεῖται τὴν ἐργασίαν. Ἐπειτα, εἰ καὶ τῷ μέτρῳ τοῦ
 μόχθου πλεῖον εἰσῆνεγκαν οἱ προεισελθόντες, ἀλλ' οὐχὶ καὶ
 15 τῷ μέτρῳ τῆς προαιρέσεως καὶ τυχόν τοῖς τελευταίοις, ἐκ
 ταύτης καὶ πλεῖον ὠφείλετο, εἰ καὶ παράδοξός πως ὁ λόγος.
 Τοῦ μὲν γὰρ ἕτερον εἰσελθεῖν, τὸ καὶ ἕτερον κληθῆναι
 πρὸς τὴν ἀμπελοργίαν αἴτιον τῶν ἄλλων δὲ τὸ διάφορον
 ὄσον ἐπισκεψώμεθα. Οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐπίστευσαν, οὐδὲ
 20 εἰσῆλθον, πρὶν ἢ συμφωνηθῆναι αὐτοῖς τὸν μισθόν· οἱ δὲ
 ἀσύμφωνοι τῇ ἐργασίᾳ προσῆλθον, ὁ μείζονός ἐστι γνώρι-
 μα πείσεως. Καὶ οἱ μὲν φθονεῶς, καὶ γογγυστικῆς εὐρέθη-
 σαν ὄντες φύσεως· οἱ δὲ οὐδὲν ἐγκαλοῦνται τοιοῦτον. Καὶ τοῖς
 μὲν μισθὸς ἦν τὸ δίδόμενον, καίπερ οἶοι πονηροῖς, τοῖς δὲ
 25 χάρις· ὥστε καὶ ἄνοιαν ἐγκληθέντες εἰκότως τοῦ πλείονος

τὸν ἀφήσω ἐλεύθερον πρῶτα εἰς τὰς ἡδονάς, καὶ ἔπειτα νὰ λάβω καὶ τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος; Διότι νά, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐξ ἀρχῆς ἐκοπίασαν εἰς τὸν ἀμπελῶνα δὲν κέρδησαν τίποτε περισσότερον, ἀφοῦ ἐδόθη ὁ ἴδιος μισθὸς καὶ εἰς τοὺς τελευταίους^α. Μ' ἀπήλλαξες ἀπὸ τὸν κόπον νὰ εὕρω ποῖος εἶσαι σὺ ποὺ τὰ λέγεις αὐτὰ διότι ἐφανέρωσες ἐπὶ τέλους τὸ μυστικὸν τῆς ἀναβολῆς τοῦ βαπτίσματος· καὶ ἐνῶ δὲν σ' ἐπαινῶ διὰ τὴν κακουργίαν σου, σ' ἐπαινῶ διὰ τὴν ἐξομολόγησιν. Ἄλλα ἔλα καὶ ἄκουσε τὴν ἐρμηνείαν τῆς παραβολῆς, διὰ νὰ μὴ βλάπτῃσαι ἐκ τῶν γραφομένων εἰς αὐτὴν μὲ τὸ νὰ μὴ τὰ ἀντιλαμβάνῃσαι. Πρῶτα - πρῶτα εἰς αὐτὴν ὁ λόγος δὲν γίνεται διὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν κατὰ καιροὺς διαφορετικοὺς καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν καλὸν ἀμπελῶνα, τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἐπίστευσεν ὁ καθείς ἀπὸ τότε τοῦ ζητεῖ (ὁ Κύριος) τὴν ἐργασίαν. Ἐπειτα καὶ ἂν αὐτοὶ ποὺ εἰσῆλθον ἐνωρίτερον προσέφεραν περισσότερα κατὰ τὸ μέτρον τοῦ μόχθου, δὲν προσέφεραν ὅμως περισσότερα κατὰ τὸ μέτρον τῆς προαιρέσεως· καὶ ἐνδεχομένως εἰς τοὺς τελευταίους, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν αὐτὴ ἡ προαίρεσις, ὁ Κύριος ὀφείλει περισσότερα, ἂν καὶ εἶνε κάπως παράδοξον αὐτὸ ποὺ λέγω. Τὸ ὅτι βέβαια εἰσῆλθον τελευταῖοι εἰς τὴν ἀμπελοργίαν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐκλήθησαν τελευταῖοι ὡς ὑπολογίσωμεν ὅμως τὴν διαφορὰν τῶν ἄλλων πόση εἶνε. Ἐκεῖνοι μὲν οὔτε ἐπίστευσαν οὔτε εἰσῆλθον, πρὶν νὰ τοὺς συμφωνηθῇ ὁ μισθός· ἐνῶ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι προσῆλθον εἰς τὴν ἐργασίαν χωρὶς καμμίαν συμφωνίαν, πᾶγμα ποὺ εἶνε γνώρισμα μεγαλυτέρας πίστεως. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπεδείχθησαν ὅτι ἔχουν φθονερὸν καὶ στασιαστικὸν χαρακτῆρα, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν φαίνονται νὰ εἶνε τέτοιοι. Καὶ εἰς ἐκείνους μὲν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐδίδεδο ἦτο μισθός, ἂν καὶ ἦσαν πονηροί, εἰς αὐτοὺς δὲ ἦτο δῶρον. Ὡστε οἱ πρῶτοι, ἀποδειχθέντες καὶ ἀνόητοι, δικαίως δὲν ἔλαβον περισσότερον

ἔστερηθήσαν. Τί δ' ἂν καὶ αὐτοῖς ὀφισθεῖσιν ἐγένετο καταμάδωμεν τὸ ἴσον τοῦ μισθοῦ δηλονότι. Πῶς οὖν αἰτιῶνται τὸν ἐργοδότην, ὡς διὰ τὸ τῆς ἰσότητος ἄνισον; Ταῦτα πάντα τὴν τοῦ ἰδρωτός ὑφαιρεῖ χάριν τοῖς πρώτοις, καὶ εἰ πρό-
 5 κεκμήκασιν. Ἐξ ὧν συμβαίνει καὶ δικαίαν εἶναι τὴν τοῦ Ἰσοῦ διανομήν, ἀντιμετρομένης τῷ πόνῳ τῆς προαιρέσεως.

21. Εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ λουτροῦ δύναμιν ἢ παραβολὴ σκιαγραφεῖ, κατὰ τὴν οἴην ἐξήγησιν· τί κωλύσειε καὶ προεισελθόντα καὶ καυσωθέντα μὴ βασκαίνειν τοῖς τελευταίοις, ἵν'
 10 αὐτῷ τοῦτῳ πλέον ἔχῃς τῷ φιλανθρώπῳ καὶ χρέος, ἀλλὰ μὴ χάριν λαβεῖν τὴν ἀντίδοσιν; Ἐπειτα εἰσελθόντας ἐκεῖ λαμβάνειν τοὺς ἐργάτας, οὐ διαμαρτίαν τοῦ ἀμπελώνος·
 15 δ σοὶ παθεῖν, κίνδυνος. Ὡστε εἰ μὲν ἦν δηλον, διτι τεύξῃ τῆς δωρεᾶς, οὕτω φρονῶν καὶ ὑποκρατῶν τι κακούργως τῆς ἐργασίας, συγγνωστὸν ἦν σοὶ πρὸς τοὺς τοιοῦτους καταφεύγοντι
 20 τὸν λογισμὸν, καὶ παρακερδαίνειν τι βουλομένῳ τῆς τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας. Ἴνα μὴ λέγω, διτι καὶ αὐτὸ τὸ καμεῖν πλέον, πλείων μισθὸς τῷ μὴ πάντῃ καπηλικῷ τὴν διάνοιαν. Εἰ δὲ κίνδυνός σοι τοῦ ἀμπελώνος παντελῶς ἐκπεσεῖν διὰ
 τῆς ἐμπορίας, καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον ζημιοῖ τὰ μικρὰ παρεκλέ-
 γων φέρε, τοῖς ἐμοῖς πελοθητι λόγοις· ἀφεις τὰς τοιαύτας παρεξηγήσεις καὶ ἀντιθέσεις δουλλογίσιως τῷ δώρῳ πρόσελ-

92. Ὁ Γρηγόριος θεωρεῖ ὡς ἀνώτερον πράγμα νὰ λάβῃ κανεὶς κάτι ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς χρέος πρὸς τοῦ χρεωστῆ ὁ Θεός, παρὰ νὰ τὸ λάβῃ ὡς χάρισμα. Ἀντιθέτως ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει διτι εἶνε πολὺ ἀνώτερον νὰ εἶνε χάρισμα, παρὰ χρέος, αὐτὸ πρὸς λαμβάνει, δταν λαμβάνῃ ἀπὸ τὸν Θεόν (Ῥω 4, 1-10).

μισθόν. Ἄς ἐρευνήσωμεν δὲ νὰ ἴδωμεν τί θὰ ἐδίδετο καὶ σ' αὐτούς, ἂν ἤρχοντο τελευταῖοι· εἶνε φανερόν δι' ἃ ἐδίδετο ὁ ἴδιος μισθός. Διατί λοιπὸν κατηγοροῦν τὸν ἐργοδότην, διὰ τὴν ἄνισον ἀπονομὴν τῆς ἰσότητος; Ὅλ' αὐτὰ ἀφαιροῦν ἀπὸ τοὺς πρώτους τὴν χάριν τοῦ ἰδρώτος, παρ' ὅλον ὅτι ἐκοπίασαν ἀπὸ ἐνωρίτερα. Καὶ ἔτσι συμβαίνει νὰ εἶνε καὶ δικαία ἡ διανομὴ τοῦ Ἰσου μισθοῦ, διότι γίνεται ἀνάλογος πρὸς τὸν κόπον τῆς προαιρέσεως.

21. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἡ παραβολὴ σκιαγραφῇ τὴν σημασίαν τοῦ βαπτίσματος, συμφώνως πρὸς τὴν ἰδικὴν σου ἐξήγησιν, τί θὰ σ' ἐμποδίσει νὰ εἰσέλθῃς ἐνωρίτερον καὶ νὰ ἠλιοκαῖς καὶ νὰ μὴ ζηλεύῃς τοὺς τελευταίους, ὥστε μὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν φιλανθρωπίαν σου νὰ κερδήσῃς περισσότερον καὶ νὰ λάβῃς τὴν ἀνταπόδοσιν ὡς χρέος ποῦ σ' ἐχρεωποῦσαν καὶ ὅχι ὡς χάρισμα²²; Ἐπειτα σκέψου ὅτι εἰς τὴν παραβολὴν οἱ ἐργάται ἀμείβονται, ἀφοῦ πρῶτα εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὅχι ἀφοῦ δὲν ἐπέτυχον νὰ εἰσέλθουν· αὐτὸ τὸ δεύτερον κινδυνεύεις νὰ τὸ πάθῃς σύ. Ἐπομένως, ἐὰν μὲν ἦτο βέβαιον, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃς τὴν δωρεὰν μ' αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν, καὶ μὲ κακουργίαν κατεκράτεις ἓνα μέρος τῆς ἐργασίας, θὰ σοῦ ἦτο συγγνωστὸν νὰ καταφεύγῃς εἰς τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῦ τοῦ εἵδους καὶ νὰ θέλῃς νὰ κερδαίνῃς κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου· διὰ νὰ μὴ σοῦ εἰπῶ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ νὰ κοπιᾷς περισσότερον, εἶνε περισσότερος μισθός δι' ἓναν ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐντελῶς κατηλικὴν διάνοιαν. Ἐὰν δὲ κινδυνεύῃς μὲ τὸ παζάρευμα νὰ χάσῃς τελείως τὸν ἀμπελῶνα, τότε μὲ τὸ σχολαστικὸν διάλεγμα τῶν λεπτομερειῶν χάνεις τὸ κεφάλαιον. Ἐλα λοιπὸν καὶ πείσου εἰς τὰ λόγια μου· ἄφησε τὰς παρερμηνείας καὶ ἀντιλογίας αὐτοῦ τοῦ εἵδους, πλησίασε τὸ δῶρον χωρὶς συλλογισμοὺς, μήπως ἀποθάνῃς πρὶν νὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ (ὀγκώδεις) ἐλπίδες σου, καὶ χωρὶς νὰ τὸ

θε, μὴ προαναρπασθῆς τῶν ἐλπίδων καὶ κατὰ σεαυτοῦ λά-
θης τὰ τοιαῦτα σοφίζόμενος.

22. Τί δαί; Οὐχὶ φιλόνηρον, φησί, τὸ Θεῖον; Καὶ
γνωσικὸν γὰρ ἐννοιῶν, δοκιμᾶζει τε τὴν ἔφειν, καὶ ἀντὶ
8 βαπτίσματος ποιεῖται τὴν δρμὴν τοῦ βαπτίσματος. Αἰνίγματι
λέγεις ὁμοιον, εἰ πεφωτισμένος ἐστὶ Θεῶ, διὰ τὸ φιλόνηρο-
πον, ὁ ἀφώτιστος, ἢ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐντὸς
ὁ ταύτης τυχεῖν σπουδάζων, δίχα τοῦ πράττειν τὰ τῆς βασι-
λείας. Ἐγὼ δέ, ὡς ἔχω περὶ τούτων, εἰπεῖν θαρρήσω ὀμαι
10 δὲ καὶ τῶν ἄλλων συνθήσεσθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας. Τῶν
τυχόντων τῆς δωρεᾶς, οἱ μὲν παντελῶς ἦσαν ἀλλότρι-
οι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σωτηρίας, πᾶν εἶδος κακίας διεξελ-
θόντες, καὶ εἶναι κακοὶ σπουδάζοντες· οἱ δὲ ἡμιμόχθηροί
πως καὶ μέσως ἔχοντες ἀρετῆς καὶ κακίας· οἱ τὸ μὲν κακὸν
15 ἔπραξαν, τῷ πραγματοποιῶν δὲ οὐ συνήνεσαν, καθάπερ οἱ πω-
ρέπιοντες τῷ ἑαυτῶν ἀρρωσιήματι. Οἱ δὲ καὶ πρὸ τῆς τε-
λειώσεως ἦσαν ἐπαινετοί· οἱ μὲν ἐκ φύσεως, οἱ δὲ κατὰ
σπουδὴν προκαθαίροντες ἑαυτοὺς τῷ βαπτίσματι· καὶ μετὰ
τὴν τελειότητα πεφήρασι κρείττους καὶ ἀσφαλέστεροι· τὸ μὲν
20 ἵνα τύχωσι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ ἵνα φυλάξωσιν. Ἐν τούτοις
βελτίους μὲν τῶν παντάπασι πονηρῶν, οἱ τῆς κακίας τι
ὑφιέμενοι· βελτίους δὲ τῶν μικρὸν τι ὑφιεμένων, οἱ σπουδαι-
ότεροι καὶ προσαρῶσαντες ἑαυτοὺς τοῦ βαπτίσματος· ἔχουσι
γὰρ τι πλεον, τὴν ἐργασίαν. Οὐ γάρ, ὥσπερ τῶν ἁμαρτη-
25 μάτων ἐξάλειψιν ἔχει τὸ λουτρόν, οὕτω καὶ τῶν κατορθω-
μάτων ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ αὐτῶν βελτίους οἱ καὶ γεωρ-
γούντες τὸ χάρισμα καὶ διτι μάλιστα εἰς κάλλος ἑαυτοὺς ἀ-
ποξέοντες.

καταλάβης κάνης δλ' αὐτὰ τὰ τεχνάσματα εἰς βάρος τοῦ ἑαυτοῦ σου.

22. Ἄλλὰ τί; Τὸ θεῖον δὲν εἶνε, λέγει, φιλόνηρον; Εἶνε, καὶ ἔχει καὶ καρδιογνωσίαν, καὶ δοκιμάζει τὸν πόθον, καὶ θεωρεῖ ὡς βάπτισμα τὸν πόθον τοῦ βαπτίσματος. Ὅταν λέγῃς, ὅτι, ἐπειδὴ εἶνε φιλόνηρος ὁ Θεός, φωτίζει τὸν ἀνεπίδεκτον φωτισμοῦ, ἢ ὅτι εἶνε ἐντὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκεῖνος ποὺ προσπαθῆ νὰ τὴν ἐπιτύχῃ, χωρὶς νὰ πράττῃ αὐτὰ ποὺ πρέπουν εἰς τὴν βασιλείαν, τότε εἶνε ὡσάν νῦ λέγῃς αἰνίγμα. Ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ διστάσω νὰ σοῦ εἰπῶ τί φρονῶ ἐπ' αὐτῶν· νομίζω δὲ ὅτι θὰ συμφωνήσουν καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι ἔχουν νοῦν. Ἐξ αὐτῶν ποὺ ἔτυχον τὴν δωρεάν ἄλλοι μὲν ἦσαν ἐντελῶς ξένοι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν σωτηρίαν, ἐδοκίμασαν κάθε εἶδος κακίας καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ εἶνε κακοί· ἄλλοι δὲ ἦσαν κάπως μοθηροὶ καὶ ἔζων μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας· αὐτοὶ ἔπραξαν μὲν τὸ κακόν, ἀλλὰ δὲν συγκατετίθεντο μ' αὐτὸ ποὺ ἔπραξαν, ὅπως κάνουν μὲ τὴν ἀσθένειάν των αὐτοὶ ποὺ ἔχουν πυρετόν· ἄλλοι δὲ καὶ πρὸ τῆς τελειώσεως (μὲ τὸ βάπτισμα) ἦσαν ἀξιέπαινοι, διότι ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν καθαροὶ ἐκ φύσεως, ἄλλοι δὲ μὲ ἀγῶνα προητοίμασαν τοὺς ἑαυτοὺς των διὰ τὸ βάπτισμα καθαρίζοντάς τους, μετὰ δὲ τὴν τελειότητα ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι καὶ ἀσφαλέστεροι· τὸ ἓνα τὸ ἔκαναν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἀγαθόν, τὸ ἄλλο διὰ νὰ τὸ διατηρήσουν. Ἐξ ὅλων αὐτῶν καλύτεροι βέβαια ἀπὸ τοὺς ὅλους διόλου πονηροὺς εἶνε οἱ ὀλιγώτεροι κακοί· καλύτεροι δὲ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους κακοὺς, οἱ προθυμότεροι, αὐτοὶ ποὺ ἐσάρωσαν τοὺς ἑαυτοὺς των πρὸ τοῦ βαπτίσματος· διότι ἔχουν κάτι ἐπὶ πλέον, τὴν ἐργασίαν. Διότι τὸ λουτρὸν ἐξαλείφει μὲν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ δὲν καταστρέφει ὁμοίως καὶ τὰ κατορθώματα. Καλύτεροι δὲ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη εἶνε ὅσοι καλλιεργοῦν τὸ χάρισμα καὶ σμιλεύουν τὸν ἑαυτόν των διὰ νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὠραιότερος.

23. Ὡστε καὶ τῶν ἀποτυγχανόντων, οἱ μὲν εἰσι παντελῶς
 κτηνώδεις ἢ θηριώδεις, ὡς ἂν ἀνοίας ἢ πονηρίας ἔχωσιν·
 οἷς μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν, οὐδὲ τὸ χάρισμα, οἶμαι, σφόδρα
 αἰδέσιμον, ἀλλ' ὄντως χάρισμα· εἰ μὲν δοθῆι, στεργόμενον,
 5 εἰ δὲ μὴ δοθῆι, περιφρονούμενον. Οἱ δὲ γινώσκουσι μὲν
 καὶ τιμῶσι τὴν δωρεάν, ἀναβάλλονται δέ, οἱ μὲν διὰ ῥαθυμί-
 αν, οἱ δὲ δι' ἀπλησίαν. Οἱ δὲ οὐδέ εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ
 δέξασθαι, ἢ διὰ νηπιότητα τυχόν, ἢ τινα τελῶς ἀκούσιον
 περιπέτειαν, ἐξ ἧς οὐδὲ βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχει τυχεῖν
 10 τοῦ χαρίσματος. Ὡσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις πλείστην διαφορὰν εἴ-
 ρομεν, οὕτω καὶ τούτοις. Χείρους μὲν οἱ παντάπασι καταφρο-
 νηταὶ τῶν ἀπληστοιτέρων ἢ ῥαθυμοτέρων· χείρους δὲ οὗτοι τῶν
 ἐξ ἀγνοίας καὶ τυραννίδος ἀποπιπτόντων τῆς δωρεᾶς. Τυραν-
 νις γὰρ οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀκούσιος διαμαρτία. Καὶ ἡγοῦμαι τοὺς
 15 μὲν καὶ δίκας ὑφέξειν, ὥσπερ καὶ τῆς ἄλλης πονηρίας οὕτω
 καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ περιφρονησεως· τοὺς δὲ ὑφέξειν μὲν, ἦτι-
 τον δέ, διτι μὴ κακίᾳ μᾶλλον ἢ ἀνοίᾳ τὴν ἀποτυχίαν εἰργάσαν-
 το· τοὺς δὲ μήτε δοξασθήσεσθαι μήτε κολασθήσεσθαι παρὰ
 τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφραγιστοὺς μὲν, ἀπονήρους δέ, ἀλλὰ
 20 παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν, ἢ δρᾶσαντας. Οὐ γὰρ δοτις οὐ
 κολάσεως ἄξιος ἤδη καὶ τιμῆς, ὥσπερ οὐδὲ δοτις οὐ τιμῆς
 ἤδη καὶ κολάσεως. Σκοπῶ δὲ κάκεινο· Εἰ κρίνεις φόνου τὸν
 φονικὸν ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ δίχα τοῦ φόνου, βεβαπί-
 σθω σοι καὶ ὁ θελήσας τὸ βάπτισμα δίχα τοῦ βαπτίσματος·
 25 εἰ δὲ οὐκ ἐκείνο, πῶς τοῦτο, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Εἰ βούλει δὲ

23. Ἐπομένως καὶ ἐξ αὐτῶν ποὺ ἀποτυχάνουν ἄλλοι μὲν εἶνε ἐντελῶς κτηνώδεις ἢ θηριώδεις ἀναλόγως μὲ τὴν ἀφροσύνην ἢ τὴν πονηρίαν ποὺ ἔχουν· αὐτοὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν, νομίζω ὅτι οὔτε τὸ χάρισμα σέβονται πολὺ ἀλλὰ τὸ θεωροῦν σὰν ἓνα ἔκτακτον κέρδος· ἂν τοὺς δοθῇ, τὸ θέλουν, ἂν δὲν τοὺς δοθῇ τὸ περιφρονοῦν. Ἄλλοι δὲ γνωρίζουν βέβαια καὶ τιμοῦν τὴν δωρεάν, ἀλλὰ τὴν ἀναβάλλουν οἱ μὲν ἀπὸ ραθυμίας οἱ δὲ ἀπὸ ἀπληστίας. Ἄλλοι πάλιν δὲν ἔχουν κὰν τὴν δύναμιν νὰ τὸ δεχθοῦν, ἢ διότι εἶνε νήπια ἢ διὰ μίαν ἄλλην τελείως ἀκούσιον σύμπτωσιν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας, καὶ νὰ θέλουν, δὲν τοὺς εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτύχουν τὸ χάρισμα. Ὅπως δὲ ἀκριβῶς εἰς τοὺς προηγουμένους εὐρήκαμεν μεγάλην διαφορὰν, ἔτσι συμβαίνει καὶ μ' αὐτούς. Χειρότεροι μὲν εἶνε ἐκ τῶν πλέον ἀπλήστων καὶ ραθύμων οἱ ὅλως δῶλου καταφρονηταί· εἶνε δὲ αὐτοὶ χειρότεροι ἐκείνων ποὺ χάνουν τὴν δωρεάν ἀπὸ ἄγνοιαν ἢ ἀπὸ ἀνυπέρβλητον ἀνάγκην· διότι ἡ ἀνυπέρβλητος ἀνάγκη δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ ἀκούσιον σφάλμα. Καὶ νομίζω, ὅτι οἱ μὲν πρῶτοι θὰ τιμωρηθοῦν τόσον διὰ τὴν ἄλλην πονηρίαν των ὅσον καὶ διὰ τὴν περιφρόνησιν τοῦ λουτροῦ· οἱ δὲ δεῦτεροι θὰ τιμωρηθοῦν μὲν, ἀλλ' ὀλιγώτερον, διότι ἀπέτυχον ὅχι τόσον ἀπὸ κακίαν, ὅσον ἀπὸ ἀνοησίαν. Τέλος οἱ τρίτοι οὔτε θὰ δοξασθοῦν, οὔτε θὰ τιμωρηθοῦν ἀπὸ τὸν δίκαιον κριτὴν, διότι εἶνε μὲν ἀσφράγιστοι ἀλλ' εἶνε ἀπονήρευτοι, καὶ τὴν ζημίαν ποὺ ὑπέστησαν τὴν ἔπαθον, δὲν τὴν διέπραξαν. Διότι ὁποῖος δὲν εἶνε ἄξιος τιμωρίας, δὲν σημαίνει ὅτι εἶνε ἄξιος τιμῆς· οὔτε ὁποῖος δὲν εἶνε ἄξιος τιμῆς, εἶνε ἄξιος τιμωρίας. Σκέπτομαι δὲ καὶ τὸ ἄλλο· ἂν καταλογίσης φόνον εἰς ἐκεῖνον ποὺ μόνον ἠθέλησε νὰ κάνῃ τὸν φόνον καὶ δὲν τὸν ἔκανε, τότε νὰ θεωρῆς καὶ βαπτισμένον ἐκεῖνον ποὺ ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔλαβε· ἐὰν πάλιν δὲν βλέπῃς ἔτσι τὸ πρῶτον, πῶς τότε βλέπεις ἔτσι τὸ δεῦτερον; Μοῦ εἶνε ἀκατανόητον. Ἡ ἂν θέλῃς, νὰ σοῦ τὸ ἐκφράσω

οὕτως· εἰ ἀρκεῖ σοι πρὸς δύναμιν τοῦ βαπτίσματος ὁ πόθος καὶ διὰ τοῦτο δικάζῃ περὶ τῆς δόξης, ἀρκεῖτω σοὶ καὶ πρὸς δόξαν, ἢ τῆς δόξης ἐπιθυμία. Καὶ τίς σοὶ βλάβη τὸ μὴ τυχεῖν ταύτης, τὴν ἔφεσιν ἔχοντι;

- 5 24. Τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τοῦτων ἠκούσατε τῶν φωνῶν, Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ, διαμαρτόνια τῆς χάριτος. Καὶ δέξασθε τὸν φωτισμὸν ἕως καιρὸς, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταδιώξῃ καὶ καταλάβῃ χωρίσασα τοῦ φωτισματος· Ἔρχεται
10 νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάσασθαι, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν. Ἐκείνη Δαυὶδ ἡ φωνή· αὕτη τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Οἴεσθε δὲ καὶ τὸν Σολομῶνα πικρῶς ὑμῖν ὀνειδίξειν τοῖς ἀργότεροις ἢ νωθεσιτέροις. Ἔως ποτε, ὀκνηρέ, κατάκεισαι λέ-
15 γοντα, ποτε δὲ ἐξ ὕπνου ἀναστήσῃ; Τὸ καὶ τὸ σκήπη καὶ προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. Μένω τὰ Φῶτα· τὸ Πάσχα μοι τιμιώτερον τὴν Πεντηκοστὴν ἐκδέξομαι· Χριστῷ συμφωτισθῆναι θέλιον· Χριστῷ συναναστήναι κατὰ τὴν ἀναστασίμιμον ἡμέραν τοῦ Πνεύματος τιμῆσαι τὴν ἐπιφάνειαν. Εἰ-
20 τα τί; Ἡξεὶ τὸ τέλος ἐξαίφνης ἐν ἡμέρᾳ, ἢ οὐ προσδοκᾶς καὶ ἐν ὥρᾳ ἢ οὐ γινώσκεις· εἰτα παραγίνεται σοι, ὥσπερ κακὸς ὁδοιπόρος ἢ περὶ τῆς χάριτος, καὶ λιμῶξεις ἐν τοσοῦτῳ πλούτῳ τῆς ἀγαθότητος· δέον τὰ ἐναντία τῷ ἐναντίῳ καρποῦσθαι, τῷ ἀόκνῳ τὸν ἄμητον καὶ τῇ πηγῇ τὴν ἀνάψυξιν, ὥσπερ
25 τὸν διψητικώτατον ἔλαφον, σπουδῇ ταῖς πηγαῖς προστρέχοντα καὶ οβεννύοντα τὸν τοῦ δρόμου κόπον τῷ ὕδατι· ἀλλὰ μὴ τὸ

93. Ψα 33, 6.

94. Ἰω 12, 35.

95. Ἰω 9, 4.

96. Ἰω 1, 9.

97. Πρμ 6, 9.

98. Ψα 140, 4.

99. Ψα 41, 2.

ώς ἐξῆς· ἐὰν σοῦ ἀρκῆ ὁ πόθος, διὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος, καὶ διὰ τοῦτο διεκδικεῖς τὴν δόξαν, νὰ σοῦ ἀρκῆ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης, διὰ νὰ ἀπονεμηθῆ ἡ δόξα. Καὶ τί σ' ἐμποδίζει νὰ τὴν ἐπιτύχῃς, ὅταν ἔχῃς τὴν ἐπιθυμίαν;

24. Καὶ λοιπόν, ἀφοῦ ἠκούσατε τὰ λόγια αὐτά, «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνοθῆ»²² οὔτε θὰ χάσουν τὴν χάριν. Καὶ δεχθῆτε τὸν φωτισμόν, ἕως ὅτου εἶνε ἀκόμη καιρὸς, διὰ νὰ μὴ σᾶς ἐπιβουλεύθῃ τὸ σκοτός²³ καὶ σᾶς κατακυριεύσῃ καὶ σᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὸ φῶτισμα. «Ἔρχεται νύξ, ὅτε οὔδεις δύναται ἐργάσασθαι»²⁴, μετὰ τὴν φυγὴν ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον. Ἐκείνη ἡ φωνὴ εἶνε τοῦ Δαυὶδ, αὐτὴ εἶνε «τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς» τὸ ὁποῖον «φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον»²⁵. Νὰ ἔχετε δὲ ὑπ' ὄψιν σας ὅτι καὶ ὁ Σολομὼν πικρῶς ὀνειδίζει σᾶς τοὺς ἀργοὺς καὶ νωθροὺς, ὅταν λέγῃ «Ἔως πότε, ὀκνηρέ, κατάκεισαι; πότε δὲ ἐξ ὕπνου ἀναστήσῃ;»²⁶· προφασίζεται τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλας «προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις»²⁷. «Περιμένω τὰ Φῶτα»· «Ἐγὼ θεωρῶ σεβαστότερον τὸ Πάσχα»· «Θὰ ἀναμείνω τὴν Πεντηκοστὴν»· «Καλύτερον νὰ φωτισθῶ μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν»· «Καλύτερον νὰ ἀναστηθῶ μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν κατὰ τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν»· «Καλύτερον νὰ τιμῆσω τὴν φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος». Καὶ ἔπειτα τί; Θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος αἰφνιδίως, τὴν ἡμέραν ποῦ δὲν περιμένεις καὶ ἐν ὥρᾳ ποῦ δὲν γνωρίζεις. Ἐπειτα σὲ συνοδεύει σὰν κακὸς ὁδοιπόρος ἡ ἔλλειψις τῆς χάριτος, καὶ θ' ἀποθάνῃς ἐκ πείνης μέσα εἰς τὸν τόσον πλοῦτον τῆς «ἀγαθότητός» σου! Ἐνῶ πρέπει νὰ καρποῦσαι τὰ ἀντίθετα μὲ τὸ ἀντίθετον· μὲ τὸ ἄοκνον τὸν θερισμόν, μὲ τὴν πηγὴν τὴν ἀνάψυξιν, ὅπως ὁ ἔλαφος ποῦ διψᾷ τόσον πολὺ, καὶ ποῦ σπεύδει τρέχοντας πρὸς τὰς πηγὰς²⁸, καὶ σβήνει μὲ τὸ ὕδωρ τὸν κόπον τοῦ δρόμου. Καὶ νὰ μὴ πάθῃς ὅ,τι ὁ Ἰ-

τοῦ Ἰομαήλ παθεῖν, ἀνδρεία ζηραίνεσθαι, ἣ τὸ τοῦ μύθου ἐν μέσῃ πηγῇ δίψῃ κολάζεσθαι. Δεινὸν παρελθεῖν πανήγυριν, καὶ τηνικαῦτα τὴν πραγματείαν ἐπιζητεῖν. Δεινὸν τὸ μάνα παραδραμεῖν καὶ τηνικαῦτα τροφῆς ἐφίεσθαι. Δεινὸν ὕστε-
 5 ροβουλία καὶ τὸ τηνικαῦτα τῆς ζημίας αἰσθάνεσθαι, διε οὐκ ἔστι λύσις ζημίας, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν καὶ τὸν πικρὸν συγκλεισμὸν τῶν ἐκάσιω θεβιωμένων καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν κόλασιν καὶ τὴν τῶν κεκαθαρμένων λαμπρότητα. Διὰ τοῦτο μὴ μέλλετε πρὸς τὴν χάριν ἀλλ' ἐπειγεσθε, μὴ
 10 λησitis ὑμᾶς προλάβῃ, μὴ μοιχὸς παραδράμῃ, μὴ ἄπλησιος πλεονεκτήσῃ, μὴ φονεὺς προαρπάσῃ τὸ ἀγαθόν, μὴ τελώνης, μὴ πόρονος, μὴ τις τῶν διασιῶν τῆς βασιλείας καὶ ἀρπακτιῶν. Βιάζεται γὰρ ἐκοῦσα καὶ τυραννεῖται δι' ἀγαθότητα.

25. Βραδύς ἴσθι πρὸς κακουργίαν, ὧ οὖτος, ταχύς δὲ πρὸς σωτηρίαν, ἐμοὶ πειθόμενος· ἴσον γὰρ ἔστι κακόν, ἐτοι-
 15 μότις τε πρὸς τὸ χεῖρον καὶ μέλλησις πρὸς τὸ βέλτιον. Ἐὰν ἐπὶ κῶμον κληθῆς, μὴ ταχύνης· ἐὰν ἐπ' ἄρνησιν, ἀποπήδησον· ἐὰν εἴπῃ σοι πονηρὸν ἐργαστήριον· Ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν, κοινώνησον αἵματος, κρύψωμεν δὲ εἰς γῆν ἄνδρα δίκαιον
 20 ἀδίκως· μηδὲ τὰς ἀκοὰς ὑπόσχῃς. Δύο γὰρ τὰ μέγιστα κερδανεῖς· ἐκείνω τε γνωριεῖς τὴν ἀμαρτίαν, καὶ σαντὸν ἐξαιρήσεις πονηρᾶς κοινωνίας. Ἄν δέ σοι λέγῃ Δαυὶδ ὁ μέγας· Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ· ἐὰν δὲ προφήτης ἄλλος· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου· ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ Σω-
 25 τήρ· Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἢ, Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, λα-

100. Γε 21, 15-19.

101. Ἐννοεῖ τὸν μῦθον τοῦ Ταντάλου, ὁ ὁποῖος ἐτιμωρήθη ἐν τῷ ἄδῃ νὰ βασανίζεται ὑπὸ τῆς δίψης, ἐνῶ ἦτο τυθισμένος ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς σιαγόνας, καὶ δταν ἐχαμήλωνε διὰ νὰ πῆ, ἐχαμήλωνε ταυτοχρόνως καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος.

102. Μθ 11, 12.

103. «Ἄρνησιν»· ἔτσι ὀνομάζει ἓνα θανάσιμον ἁμάρτημα ποῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄρνησιν τοῦ Χριστοῦ· ἐννοεῖ προφανῶς τὴν πορνείαν.

104. Πρμ 1, 11.

105. Ψα 94, 1.

σμαήλ και ξηραίνεσαι από άνυδρίαν¹⁰⁶, ή δ,τι λέγει ο μύθος και τιμωρήσαι με δίψαν ένψ εύρίσκεσαι έντός της πηγής¹⁰⁷. Είνε φοβερόν να παρέλθη ή πανήγυρις, και τότε να ζητῆς τὸ εμπόρευμα. Φοβερόν να παρέλθη τὸ μάννα, και τότε να θέλῃς τροφήν. Φοβερόν ή ύστεροβουλία και τὸ να αισθανθῆς τὴν ζημίαν τότε, όταν θα εἶνε άνεπανόρθωτος, όταν θα φύγῃς από τὴν ζωὴν αὐτήν, όταν θα κλεισθῆ πικρῶς τὸ βιβλίον τῶν ἐδώ πεπραγμένων τοῦ καθενός, όταν θα τιμωρηθοῦν οἱ άμαρτωλοί, όταν θα λαμπρυνθοῦν ὅσοι έκαθαρίσθησαν. Διὰ τοῦτο μη βραδύνετε να προσέλθετε εἰς τὴν χάριν· αλλά σπεύσατε, μη σᾶς προλάβῃ ληστής, μη σᾶς προφθάσῃ μοιχός, μη σᾶς έκμεταλλευθῆ ἄπληστος, μη άρπάσῃ πρῶτος τὸ αγαθὸν φονεύς, ή τελώνης, ή πόρνος, ή κανεῖς άπ' αὐτοῦς ποῦ βιάζουσι και άρπάζουσι τὴν βασιλείαν¹⁰⁸. Διότι βιάζεται παρά τὴν θέλησίν της και καταδυναστεύεται έξ αίτίας τῆς αγαθότητος.

25. Να εἶσαι βραδύς εἰς τοῦ κακοῦ τὴν διάπραξιν, αγαπητέ, αλλά ταχύς εἰς τὴν σωτηρίαν, πειθόμενος εἰς έμέ. Διότι ή έτοιμότης διὰ τὸ κακὸν εἶνε ἴσον κακὸν μετὴν βραδύτητα διὰ τὸ καλόν. "Αν κληθῆς εἰς διασκέδασις, μη εἶσαι ταχύς· έάν εἰς τὴν άρνησιν¹⁰⁹, φύγε πηδώντας· έάν σοῦ εἰπῆ ἰὸ πονηρὸν έργαστήριον «Έλθὲ μεθ' ήμῶν, κοινώνησον αίματος, κρύψωμεν δὲ εἰς γῆν άνδρα δίκαιον άδίκως¹¹⁰, οὔτε να θάλῃς αὐτὶ ν' άκούσης. Δύο πολὺ μεγάλα θα κερδήσης· και έκεῖνον θα τὸν κάνῃς να συναισθανθῆ τὴν άμαρτίαν, και τὸν έαυτὸν σου θα διασώσης από τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸ πονηρόν. "Αν ὁμως σοῦ λέγῃ ὁ μέγας Δαυῖδ «Δεῦτε αγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ¹¹¹, ή ένας άλλος προφήτης «Δεῦτε αναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου¹¹², ή ὁ ἴδιος ὁ σωτὴρ «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες και πεφορτισμένοι, κάγῳ αναπαύσω ὑμᾶς¹¹³, ή «Εγείρεσθε, άγωμεν έντεῦθεν¹¹⁴, άφοῦ

106. Μχ 4, 2.

107. Μθ 11, 28.

108. Ἴω 14, 51.

μπουλ λαμπρῶς ὑπὲρ χιόνα λάμπαντες ὑπὲρ γάλα τυρωθέν-
 τες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον ἀγασθέντες· μὴ ἀνιτεινώμεν,
 μὴ βραδύνωμεν. Γενώμεθα Πέτρος καὶ Ἰωάννης· ὡς ἐπὶ
 τὸν τάφον ἐκεῖνοι καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὕτως ἐπὶ τὸ λουιρὸν
 5 αὐτοὶ σπεύδωμεν, συνιρέχοντες, ἀνιτρέχοντες, ὅπως ἂν τὸ
 ἀγαθὸν προλάβωμεν ἀγωνιζόμενοι. Καὶ μὴ εἴπης, Ἄπελθὼν
 ἐπάνηκε, καὶ αἶριον βαπτισθήσομαι, δυνατὸς ὢν σήμερον
 εὖ παθεῖν· παρέσιω μοι μήτηρ, παρέσιω μοι πατήρ, ἀδελφοί,
 γυνή, τέκνα, φίλοι, πᾶν ὅτι μοι τίμιον, καὶ τηνικαῦτα σω-
 10 θήσομαι, νῦν δὲ σῶπω μοι καιρὸς λαμπρύνεσθαι. Δέος γάρ,
 μὴ κοινωνοὺς λάβης πένθους, οὓς εὐφροσύνης κοινωνοὺς
 ἤλπισας. Ἐὰν μὲν παρῶσιν ἀγαπητέον, ἐὰν δὲ ἀπῶσι μὴ
 ἀναμείνης. Αἰσχρὸν γὰρ εἰπεῖν· Ποῦ δέ μοι τὸ καρποφορού-
 μενον ἐπὶ τῷ βαπτίσματι; Ποῦ δὲ ἡ ἐμφώτειος ἐσθής, ἢ
 15 λαμπρυνθήσομαι; Ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξιῶσιν τῶν ἐμῶν βα-
 πτιστῶν, ἵνα κἂν τοῖσι εὐδοκιμήσω; Πάνυ γάρ, ὡς δεῦρ,
 ἐστὶ ταῦτα τῶν ἀναγκαίων καὶ παρὰ τοῦτο ἡ χάρις ἐλαττω-
 θήσεται. Μὴ μικρολογοῦ περὶ τὰ μεγάλα· μηδὲν ἀγενὲς
 πάθης. Μεῖζον τῶν δρωμένων ἐστὶ τὸ μοιτήριον· σαντὸν
 20 καρποφόρησον· Χριστὸν ἐνδύσαι, θρέψον με πολιτεία· οὕτως
 ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος· οὕτω καὶ Θεὸς ὁ τὰ μέγιστα
 χαριζόμενος. Οὐδὲν τῷ Θεῷ μέγα δ. μὴ καὶ πένης δίδωσιν,
 ἵνα μὴ κἀνιαῦθα παρωθῶνται οἱ πένητες· οὐ γὰρ ἔχουσιν
 ὅπως τοῖς πλουσίοις ἀμιλληθῶσιν. Ἐν ἄλλοις μὲν ἡ διαφορὰ
 25 τοῦ πλουτεῖν καὶ τοῦ πένεσθαι· ἐνιαῦθα δὲ ὁ προθυμότερος
 πλουσιώτερος.

109. Θρ 4, 7.

110. Ἰω 20, 3.

πρῶτα γίνετε λαμπρότεροι ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ πηκτότεροι ἀπὸ τὸν τυρὸν καὶ περισσύτερον ἀκτινοβόλοι ἀπὸ τὸν λίθον σάπφειρον¹⁰⁰, μὴ φέρωμεν ἀντίρρησην, μὴ βραδύνωμεν. Ἄς γίνωμεν Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ἃς σπεύσωμεν πρὸς τὸ λουτρόν, ὅπως ἐκεῖνοι πρὸς τὸν τάφον καὶ τὴν ἀνάστασιν, τρέχοντας μαζὶ καὶ ἀνταγωνιζόμενοι εἰς τὸ τρέξιμον¹⁰¹, διὰ νὰ προλάβωμεν, καθὼς ἀγωνιζόμεθα, τὸ ἀγαθόν. Καὶ μὴ εἰπῆς Ἐφύγε τώρα καὶ νὰ ἔλθῃς πάλιν, αὖριον θὰ βαπτισθῶ', ἐνῶ δύνασαι νὰ εὐεργετηθῆς σήμερον. Ἐὰν ἔλθῃ ἡ μητέρα μου, νὰ ἔλθῃ ὁ πατέρας μου, οἱ ἀδελφοί, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ φίλοι, ὅτι ἔχω ἀγαπητόν, καὶ τότε θὰ σωθῶ· τώρα δὲν εἶνε ἀκόμη καιρὸς νὰ λαμπρύνωμαι'. Ναί, ἀλλὰ ὑπάρχει φόβος αὐτοῦς ποὺ ἤλπισες νὰ τοὺς κάνῃς συμμετόχους εἰς τὴν χαρὰν σου, νὰ τοὺς κάνῃς συμμετόχους εἰς τὴν κηδείαν σου. Ἐὰν βέβαια παρευρεθοῦν (εἰς τὴν βάπτισίν σου), ἔχει καλῶς· ἐὰν ὅμως ἀπουσιάζουν, μὴ περιμένῃς. Διδότι εἶνε ἄσκημον νὰ λέγῃς· Ποῦ εἶνε αὐτὸ ποὺ ἐτοιμάζεται διὰ τὸ βάπτισμά μου; Ποῦ εἶνε ἡ λαμπρὰ στολή μου, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ στολισθῶ; Ποῦ εἶνε ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ δεξιωθῶμεν τοὺς βαπτιστάς μου, ὥστε καὶ εἰς αὐτὰ νὰ φανῶ προκομμένος; Ὡσὸν νὰ εἶνε αὐτὰ ἀπὸ τὰ πολὺ ἀναγκαῖα, καὶ χωρὶς αὐτὰ θὰ μειωθῆ ἡ χάρις! Μὴ μικρολογῆς, ὅταν πρόκηται διὰ τὰ μεγάλα. Μὴ πάθῃς τίποτε τὸ ταπεινόν. Τὸ μυστήριον εἶνε ἀνώτερον τῶν βλεπομένων. Κάνε τὸν ἑαυτὸν σου καρποφόρον· ἐνδύσου τὸν Χριστόν· φίλεψέ με μὲ τὴν διαγωγὴν σου· ἐγὼ καίρω ὅταν μοῦ δεικνύεις τὴν φιλοφροσύνην σου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καίρει καὶ ὁ Θεὸς ποὺ χαρίζει τὰ μέγιστα. Ἄπ' αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς θεωρεῖ μεγάλα τίποτε δὲν εἶνε τέτοιο ποὺ νὰ μὴ δύναται νὰ τὸ δώσῃ καὶ ὁ πτωχός· καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ τίθενται οἱ πτωχοὶ ἐκτὸς συναγωνισμοῦ· διότι δὲν θὰ εἶχαν μὲ τί νὰ συναγωνισθοῦν τοὺς πλουσίους. Ἀσφαλῶς εἰς ἄλλα πράγματα ἔγκειται ἡ διαφορὰ τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου· εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅμως πλουσιώτερος εἶνε ὁ προθυμότερος.

26. Μηδὲν ἐπεχέτω σε τοῦ πρόσω· μηδὲν ἀνθελκείω σου
 τὴν προθυμίαν. Ἔως οφθορὸς ὁ πόθος, λαβοῦ τοῦ ποδουμέ-
 νου· ἔως θερμὸς ὁ σίδηρος, τῷ ψυχρῷ σιομωθήτω, μὴ τι
 παρεμπέση μέσον καὶ διακόψη τὸν πόθον. Φίλιππος εἰμι· γε-
 5 νοῦ Κανδάκης. Εἰπέ καὶ αὐτός· Ἴδόν τὸ ὕδωρ, τί κωλύει με
 βαπτισθῆναι; Ἄρπασον τὸν καιρὸν τῷ ἀγαθῷ περιχάρηθι
 καὶ εἰπὼν βαπτίσθητι, καὶ βαπτισθεὶς οὔθητι· κἂν ἢ Αἰθίοψ
 τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν λευκάνθητι. Τύχε τῆς σωτηρίας, ἧς οὐ-
 δὲν ὑψηλότερον, οὐδὲ τιμιώτερον τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Μὴ
 10 εἴληψ· Ἐπίσκοπος βαπτισάτω με καὶ οὗτος μητροπολίτης, ἡ
 Ἱεροσολυμίτης (οὐ γὰρ τόπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος), καὶ οὗτος τῶν εἰς γεγονότων. Δεινὸν γὰρ εἰ τῷ βα-
 πτιοτῇ τὸ εὐγενές μου καθυβρισθήσεται ἢ προσβύτερος μὲν,
 ἀλλὰ καὶ οὗτος τῶν ἀγάμων, καὶ οὗτος τῶν ἐγκρατιῶν καὶ
 15 ἀγγελικῶν τὴν πολιτείαν· δεινὸν γὰρ εἰ ἐν καιρῷ καθάρσε-
 ως ῥυπωθήσομαι. Μὴ ζητεῖ ἀξιόπιστιαν τοῦ κηρύσσοντος μη-
 δὲ τοῦ βαπτίζοντος. Ἄλλος ὁ τούτων κριτῆς καὶ τῶν ἀφανε-
 σιτέρων δοκιμαστής· ἐπειδὴ ἄνθρωπος μὲν εἰς πρόσωπον,
 Θεὸς δὲ εἰς καρδίαν. Σοὶ δὲ πᾶς ἀξιόπιστος εἰς τὴν καθαρ-
 20 σιν· μόνον ἔστω τις τῶν ἐγκρίτων καὶ μὴ τῶν προδήλως
 κατεγνωσμένων, μηδὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριος. Μὴ κρίνε
 τοὺς κριτὰς ὁ χεῖρων τῆς λατρείας· μηδὲ φιλοκρίνει μοι τὰς
 ἀξίας τῶν σὲ καθαιρόντων, μηδὲ διακρίνου πρὸς τοὺς γεννή-
 τορας. Ἄλλος μὲν ἄλλου κρείττων, ἢ ταπεινότερος· σοῦ δὲ
 25 πᾶς ὑψηλότερος. Σκόπει δὲ οὕτως· Ἔστω χροσός, ἔστω σί-

111. «Γενοῦ Κανδάκης» εἶτε ἐκ λήθης εἶτε ἐκ παρανοήσεως νομίζει
 δεῖ εἶνε εἰς Κανδάκης, ἐνῶ εἶνε ἕνας εὐνοῦχος, ποῦ δὲν κατονομάζεται,
 ὑπουργὸς «τῆς Κανδάκης τῆς βασιλείσης τῶν Αἰθίοπων» (Πρξ 8, 27).

112. Πρξ 8, 86.

113. Α' Βα 16, 7.

26. Τίποτε νὰ μὴ ἀνακόπη τὴν πορείαν σου πρὸς τὰ ἔμπροσ· τίποτε νὰ μὴ ἀναχαιτίζῃ τὴν προθυμίαν σου. Ἔως ὅτου ὁ πόθος σου εἶνε σφοδρὸς, ἀρπάσου ἀπὸ τὸ ἀντικείμενόν του· ἕως ὅτου εἶνε θερμὸς ὁ σίδηρος, κτύπα τον μὲ τὸν ψυχρόν, διὰ νὰ μὴ μεσολαθήσῃ ἐνδιάμεσον διάστημα καὶ διακόψῃ τὸν πόθον. Ἐγὼ εἶμαι Φίλιππος· γίνου καὶ σὺ Κανδάκης¹¹¹. Εἶπε καὶ σὺ· «Ἴδου τὸ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι;»¹¹². Ἀρπάξε τὴν εὐκαιρίαν· καίρου μὲ τὸ καλὸν εὔρημα, εἶπε τὸ ναὶ καὶ βαπτίσου, καὶ μὲ τὸ βάπτισμα σώσου. Καὶ ἂν εἶσαι Αἰθίοψ εἰς τὸ σῶμα, γίνου εἰς τὴν ψυχὴν λευκός. Δέξου τὴν σωτηρίαν, τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερον οὔτε πολυτιμότερον διὰ τοὺς μυαλωμένους βέβαια. Μὴ εἰπῆς· Ἐὰν μὲ βαπτίσῃ ἐπίσκοπος, καὶ νὰ εἶνε μητροπολίτης ἢ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀποδεδειγμένος ἄξιός'. (ἡ χάρις δὲν εἶνε ἀπὸ τὸν τόπον ἀλλ' ἀπὸ τὸ Πνεῦμα). Ἐπίσκοπος εἶνε φοβερόν νὰ ἐξευτελισθῇ ἡ εὐγενὴς καταγωγή μου ἀπὸ τὸν (τυχόντα) βαπτιστήν. Ἡ δὲ εἶνε πρεσβύτερος, ἀλλὰ νὰ εἶνε ἄγαμος, καὶ ἐγκρατὴς καὶ ἀγγελικὸς εἰς τὸν βίον· διότι εἶνε φοβερόν νὰ λερωθῶ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ καθαρισμοῦ μου'. Μὴ ἀπαιτῆς νὰ εἶνε ἀξιόπιστος αὐτὸς ποὺ κηρύττει ἢ αὐτὸς ποὺ βαπτίζει. Ἄλλος εἶνε ὁ κριτὴς αὐτῶν καὶ δοκιμαστὴς τῶν πλέον ἀφανῶν πραγμάτων· διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος βλέπει τὰ κατ' ὄψιν, ἐνῶ ὁ Θεὸς τὴν καρδίαν¹¹³. Διὰ σὲ ὅμως εἶνε ἀξιόπιστος εἰς τὸν καθαρισμόν σου ὁ καθείς· μόνον νὰ εἶνε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνεγνωρισμένους καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐπισήμως καταδικασμένους μήτε ξένος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Μὴ κρίνης τοὺς κριτὰς σὺ ποὺ ἔχεις ἀνάγκην θεραπείας· μὴ σοῦ ἀρέσῃ νὰ κρίνης τὴν ἀξίαν αὐτῶν ποὺ σὲ καθαρίζουν, καὶ μὴ ἔρχεσαι εἰς ἀντιδικίαν μ' αὐτοὺς ποὺ σὲ γεννοῦν. Διότι αὐτοὶ βέβαια εἶνε ὁ ἕνας ἀνώτερος ἢ κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀπὸ σὲ ὅμως εἶνε ὅλοι ἀνώτεροι. Κάνε δὲ καὶ τὴν ἐξῆς σκέψιν·

δηρος, δακτύλιοι δὲ ἀμφοτέρω, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκεχαράχθωσαν εἰκόνα βασιλικήν· εἶτα κηρὸν ἐντυποῦντοσαν· τί διοίσει ἢ σφραγὶς αὐτῆ τῆς σφραγίδος ἐκείνης; Οὐδέν. Ἐπίγνωθι τὴν ἕλην ἐν τῷ κηρῷ, κἂν ἢ σοφώτατος· εἰπέ, τί μὲν τοῦ οἰδήρου, τί δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ ἐκσφράγισμα καὶ πῶς ἐν ἔστι· τῆς γὰρ ἕλης τὸ διάφορον οὐ τοῦ χαρακτῆρος. Οὕτως ἔστι σοι πᾶς βαπτισιῆς. Κἂν τῇ πολιτείᾳ προέχη, ἀλλ' ἢ γε τοῦ βαπτισματος δύναμις ἴση· καὶ τελειοποιῶς σοι πᾶς ὁμοίως, ὃ τῇ αὐτῇ πίστει μεμορφωμένος.

- 10 27. Μὴ ἀπαξιώσης συμβαπτισθῆναι πένητι πλούσιος ὢν, ὃ εὐπαιρίδης τῷ θυογενεῖ, ὃ δεσπότης τῷ δούλῳ μέχρι τοῦ νῦν. Οὐπω τοσοῦτον ταπεινοφρονήσεις, ὅσον Χριστός, ᾧ οὐ βαπτίζῃ σήμερον, ὃς διὰ σὲ καὶ δούλου μορφὴν ἐδέξατο. Ἄφ' ἧς ἡμέρας μεταποιῇ πάντες εἶξαν οἱ παλαιοὶ χαρακτῆρες·
- 15 μιᾷ μορφῇ πᾶσι Χριστός ἐπιτέθειται. Μὴ ἀπαξιώσης ἐξαγορεῦσαι σου τὴν ἁμαρτίαν, εἰδὼς ὅπως Ἰωάννης ἐβάπτισεν, ἵνα τὴν ἐκεῖθεν αἰσχύνῃ τῇ ἐνιαυθα φύγῃς (ἐπειδὴ μέρος καὶ τοῦτο τῆς ἐκεῖσε κολάσεως), καὶ δείξῃς δι' τὴν ἁμαρτίαν ὄντως μεμίσηκας παραδειγματίας αὐτὴν καὶ θριαμβεύ-
- 20 σας, ὡς ἀξίαν ὕβρεως. Μὴ διαπίυσης ἐξορκισμοῦ θεραπείαν, μηδὲ πρὸς τὸ μῆκος ταύτης ἀπαγορεύσης. Βάσανός ἐστι καὶ αὐτῆ τῆς περὶ τὸ χάρισμα γνησιότητος. Τί τοσοῦτον πονήσεις, ὅλον ἢ τῶν Αἰθιοπῶν βασίλισσα, ἐκ τῶν περᾶτων τῆς γῆς

114. «Δακτύλιοι». Οἱ δακτύλιοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦσαν ἀπλῶς διακοσμητικοί, ὅπως σήμερον, ἀλλὰ καὶ χρήσιμοι κυρίως μὲν χρήσιμοι, δευτερευόντως δὲ καὶ διακοσμητικοί, ὅπως ἀκριβῶς σήμερον τὰ φρολόγια τῆς χειρός. Διότι ὁ δακτύλιος τοῦ καθενὸς ἦτο ἡ προσωπικὴ του σφραγὶς, ἡ στερεότυπος ὑπογραφή του, τὸ οἰκόσημόν του, τὸ σῆμα κατατεθέν του, ἡ φέριμα του, φέρουσα τὴν ἐκτυπωτικὴν μήτραν εἰς τὸ σημεῖον ὅπου σήμερον εἶνε ἡ λεγομένη «πέτρα»· ἡ πέτρα εἶνε λείψανον τῆς ἀρχαίας σφραγίδος.

115. Φι 2, 7.

116. Μθ 8, 8.

εἶνε δύο δακτυλίδια¹¹⁴, ἓνα χρυσοῦν καὶ ἓνα σιδηροῦν, καὶ ἔχουν τὸ ἴδιον ἐκτύπωμα, τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως· καὶ ἐκτυπώνουν καὶ τὰ δύο σφραγίδας ἐπὶ τοῦ κηροῦ· τί θὰ διαφέρῃ ἢ μία σφραγίς ἀπὸ τὴν ἄλλην; Τίποτε. Καὶ ἂν εἶσαι εὐφυέστατος, βλέπε τὴν ὕλην τοῦ κηροῦ. Εἰπέ· τί σημασίαν ἔχει ἂν ἡ σφραγίς εἶνε ἀπὸ σίδηρον ἢ χρυσόν, ἀφοῦ εἶνε τὸ ἴδιον; ἡ διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὸ ὑλικόν καὶ ὄχι εἰς τὸ ἀποτύπωμα. Ἔτσι νὰ βλέπῃς τὸν κάθε βαπτιστὴν. Καὶ ἂν εἰς τὸν βίον εἶνε ἀνώτερος τῶν ἄλλων, ἢ δύναμις τοῦ βαπτίσματος εἶνε ἡ ἴδια. Καὶ κάθε παροχέα τῆς τελειότητος νὰ τὸν βλέπῃς τὸ ἴδιον, ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν μορφήν τῆς ἰδίας πίστεως.

27. Μὴ ἀπαξιώσῃς νὰ βαπτισθῆς μαζὶ μὲ πτωχόν, ἐπειδὴ εἶσαι πλούσιος, ὁ ἀπὸ ἐπισήμους πατέρας μὲ τὸν ἀπὸ κατωτέραν γενεάν, ὁ κύριος μ' αὐτὸν ποῦ εἶνε μέχρι τώρα δοῦλος. Ὅσον καὶ νὰ ταπεινωθῆς, δὲν θὰ ταπεινοφρονήσῃς τόσον ὅσον ὁ Χριστός, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου σὺ βαπτίζεσαι σήμερον, ὁ ὁποῖος διὰ σὲ ἐδέχθη καὶ φύσιν δούλου¹¹⁵. Ἄφ' ἧς ἡμέρας μεταβάλλεσαι, ἐξαφανίζονται ὅλα τὰ παλαιὰ γνωρίσματα. Ὁ Χριστὸς τίθεται ὡς σφραγίς ἐπάνω εἰς ὄλους μὲ τὴν ἰδίαν μορφήν. Μὴ ἀρνηθῆς νὰ ἐξομολογηθῆς τὴν ἁμαρτίαν σου, ἀφοῦ γνωρίζεις πῶς ἐβάπτισεν ὁ Ἰωάννης¹¹⁶, ὥστε μὲ τὴν ἐντροπὴν ποῦ θὰ ὑποστῆς ἐδῶ ν' ἀποφύγῃς τὴν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἐντροπὴν (διότι καὶ αὐτὸ εἶνε μέρος τῆς ἐκεῖ κολάσεως), καὶ διὰ νὰ δείξῃς ὅτι πράγματι ἐμίσησες τὴν ἁμαρτίαν παραδειγματίζοντας καὶ ἐξευτελιζοντας αὐτὴν δημοσίᾳ, διότι τῆς ἀξίζει ἐξευτελισμός. Μὴ περιφρονήσῃς τὴν θεραπείαν τοῦ ἐξορκισμοῦ καὶ μὴ κουρασθῆς διὰ τὸ μῆκος τῆς. Σοῦ εἶνε καὶ αὐτὸ μία δοκιμασία ποῦ ἐλέγχει τὴν γνησιότητα τοῦ χαρίσματος. Δὲν θὰ κοπιήσῃς καὶ τόσον, ὅσον ἐκοπίασεν ἡ βασίλισσα τῶν Αἰθιοπῶν ἢ ὁποία ἐσηκώθη ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς εἶνα

άπανασιασα, ίνα ιδη την σοφίαν Σολομώντος; Καί ιδού πλείον
 Σολομώντος ὤδε, παρά τοῖς τελείως λογιζομένοις. Μή
 κατοκνήσης, μή ὀδοῦ μήκος, μή μέτρα θαλάσσης, μή πῦρ,
 εἰ καί τοῦτο πρόκειται, μή ἄλλο μηδέν, ἢ μικρόν ἢ μείζον
 5 ἰῶν κωλυμάτων, ὥστε τυχεῖν τοῦ χαρίωματος. Εἰ δέ σοι μηδέν
 πονήσαντι, μηδὲ πραγματευσαμένῳ, τυχεῖν ἔξεσι τοῦ ποδο-
 μένου, πόσης εὐθιείας τὴν δωρεάν ἀναβάλλεσθαι; Οἱ διψῶν-
 τες, φησί, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ (Ἑσάτας διακελεύεται σοι)·
 καὶ ὄσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον, βαδίσαυτες ἀγοράσατε, καὶ πείσθε
 10 οἶνον, ἄνευ ἀργυρίου τιμῆς. Ὡ τοῦ τάχους τῆς φιλανθρωπίας!
 Ὡ τῆς εὐκολίας τοῦ συναλλάγματος! Ὡνίόν σοι τοῦτο τοῦ
 θελήσαι μόνον τὸ ἀγαθόν· αὐτὴν τὴν ὁρμὴν ἀντὶ τοῦ μεγάλου
 τιμήματος δέχεται. Διψᾷ τὸ διψᾶσθαι ποτίζει τοὺς πιεῖν ἐ-
 θέλοντας· εὐεργετῆται τὴν εὐεργεσίαν αἰτούμενος· πρόχει-
 15 ρός ἐστι μεγαλόδωρος· δίδωσιν ἥδιον ἢ λαμβάνουσιν ἕτεροι.
 Μόνον μὴ μικρολογίαν καταγνωσθῶμεν τοῦ μικρὰ αἰτεῖν καὶ
 τοῦ δίδοντος ἀνάξια. Μακάριος δὲν αἰτεῖ πόμα Χριστός, ὡς
 τὴν Σαμαρεῖτιν ἐκείνην. Καὶ δίδωσι πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου
 εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριος δὲ σπειρών ἐπὶ πᾶν ὕδωρ καὶ
 20 πᾶσαν ψυχὴν, αὖριον ἀρουμένην καὶ ἀρδομένην, ἦν θοῦς καὶ
 ὄνος πατεῖ σήμερον, χέρσον τε οὔσαν καὶ ἄνυδρον καὶ ἀλο-
 γία πιεζομένην. Μακάριος δὲ κἂν χειμάρρους ἢ οχοίνων, εἰ
 οἴκου Κυρίου ποτίζεται καὶ γίνεται οιοφόρος ἀντὶ οχοινοφό-
 ρου καὶ γεωργεῖ τροφήν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' οὐ τραχεῖάν τε καὶ
 25 ἀνόνητον. Ὑπὲρ οὐ πᾶσαν εἰσενεκίεον σπουδὴν, ὥστε μὴ δια-
 μαρτεῖν τῆς κοινῆς χάριτος.

117. Μθ 12, 42· Γ' Βα 10, 1 ἔ.

118. Ἑσ 55, 1.

119. Ἰω 4, 7.

120. Ἰω 4, 14.

121. Ἑσ 32, 20.

122. Ἰλ 4, 18.

ἴδῃ τὴν σοφίαν Σολομῶντος· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶντος ὤδε»¹¹⁷, ὅπως ἐννοοῦν οἱ σκεπτόμενοι ὡς τέλειοι. Μὴ λογαριάσῃς μήτε μῆκος ὁδοῦ, μήτε ἀποστάσεις θαλάσσης, μήτε πῦρ, ἂν εὐρίσκεται καὶ τοῦτο ἐμπρὸς σου, μήτε ἄλλο κανένα ἐμπόδιον μικρὸν ἢ μεγαλύτερον, προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃς τὸ χάρισμα. Καὶ ὅταν δύνασαι νὰ ἐπιτύχῃς τὸ ποθοῦμενον, χωρὶς νὰ κοπιᾷς ἢ νὰ διαπραγματευθῇς, πόσον ἀνόητον εἶνε νὰ ἀναβάλλῃς τὴν δωρεάν; «Οἱ διψῶντες», σοῦ παραγγέλλει ὁ Ἅγιος, «πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ, καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον βαδίσαντες ἀγοράσατε καὶ πίεσθε οἶνον ἄνευ ἀργυρίου τιμῆς»¹¹⁸. Ὡ τί ταχεῖα φιλανθρωπία! Ὡ τί εὐκολία συναλλαγῆς! Τέτοιον πρᾶγμα ἀγοράζεις μόνον μὲ τὸ νὰ θελήσῃς τὸ ἀγαθόν· καὶ μόνον τὸ ν' ἀπλώσῃς τὸ κέρι σου τὸ δέχεται ὡσάν μέγα ἀντίτιμον. Διψᾷ τὸ νὰ τὸν διψοῦν· ποτίζει ὅποιους θέλουν νὰ πίνουν· εὐεργετεῖ ὅταν τοῦ ζητοῦν νὰ εὐεργετηθῇ· εἶνε εὐκολος εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν· πολὺ περισσότερον καίρεται αὐτὸς νὰ δίδῃ ἀπὸ ὅσον καίρονται οἱ ἄλλοι νὰ λαμβάνουν. Μόνον νὰ μὴ διαπράξωμεν τὸ σφάλμα νὰ ζητήσωμεν πράγματα μικρὰ καὶ ἀνάξια αὐτοῦ ποῦ δίδει. Μακάριος ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ζητεῖ νὰ πῖν, ὅπως ἀπὸ τὴν Σαμαρεῖτιν ἐκείνην¹¹⁹, καὶ τοῦ δίδει «πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹²⁰. «Μακάριος ὁ σπεύρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ»¹²¹ καὶ εἰς πᾶσαν ψυχὴν, ποῦ αὐριον θὰ ὀργωθῇ καὶ θὰ ποτισθῇ, ἐνῶ σήμερον τὴν πατεῖ βοῦς καὶ ὄνος, ἐπειδὴ εἶνε χέρσος καὶ ἄνυδρος καὶ πιέζεται ἀπὸ ἀλογίαν. Μακάριος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, καὶ ἂν εἶνε χεῖμαρρος μὲ σχοίνους, ποτίζεται ἀπὸ τὸν οἶκον Κυρίου¹²² καὶ ἀντὶ νὰ ἀναφύῃ σχοίνους ἀναφύει σῖτον, καὶ βλαστάνει τροφὴν ἀνθρωπίνην καὶ ὄχι σκληρὰν καὶ ἀνωφελῆ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν πρέπει νὰ καταβάλωμεν κάθε φροντίδα, ὥστε νὰ μὴ χάσωμεν τὴν κοινὴν χάριν.

28. Ἔστω ταῦτα, φησί, περὶ τῶν ἐπιζητούντων τὸ βάπτισμα. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τῶν ἔτι νηπίων καὶ μήτε τῆς ζημίας ἐπαισιθανομένων, μήτε τῆς χάριτος; ἢ καὶ ταῦτα βαπτίσωμεν; Πάνυ γε, εἴπερ τις ἐπέλοι κίνδυνος. Κρείσσοον γὰρ ἀναισθήτως ἀγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγισια καὶ ἀτέλεσια. Καὶ τούτου λόγος ἡμῖν ἡ ὀκταήμερος περιτομή, τυπικὴ τις οὖσα σφραγὶς καὶ ἀλογιστοῖς ἔτι προσαγομένη· ὡς δὲ καὶ ἡ τῶν φλιῶν χρῆσις, διὰ τῶν ἀναισθήτων φυλάτιουσα τὰ πρωτότοκα. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δίδωμι γνώμην, τὴν τριετίαν ἀναμείναντας, ἢ μικρὸν ἐντὸς τούτου, ἢ ὑπὲρ τοῦτο (ἡνῖκα καὶ ἀκοῦσαι τι μυσικὸν καὶ ἀποκρίνεσθαι δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ συνιέναι τελέως, ἀλλ' οὖν τυπούμενα), οὕτως ἀγιάζειν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα τῷ μεγάλῳ μυστηρίῳ τῆς τελειώσεως. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει τοῦ μὲν βίου τὰς εὐδύνας τηλικαῦτα ὑπέχειν (ἄρχονται, ἡνῖκα ἂν διε λόγος συμπληρωθῆ καὶ τὸ μυστήριον μάθωσι (τῶν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων παρὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς τὸ ἀνεύθυνον)· τετειχίσθαι δὲ τῷ λουτρῷ, παντὶ λόγῳ λουιτελέστερον, διὰ τὰς ἐξαιφνης συμπιπτούσας ἡμῖν προσβολὰς τῶν κινδύνων καὶ θοηθείας ἰσχυροτέρας.

29. Ἀλλὰ Χριστός, φησί, τριακονταετῆς βαπτίζεται, καὶ ταῦτα Θεὸς ὢν καὶ οὐ κελεύεις ἐπισπεύδειν τὸ βάπτισμα; Θεὸν εἰπὼν, λέλυκας τὸ ζητούμενον. Ὁ μὲν γὰρ ἀποκάθαρος ἦν, καὶ οὐκ ἐδεῖτο καθάρσεως· ἀλλὰ σοὶ καθαίρεται, ὥσπερ καὶ σάρκα φορεῖ σοί, ἄσαρκος ὢν. Οὐδέ τις κίνδυνος ἦν αὐτῷ τὸ βάπτισμα παραινεῖν· αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦ παθεῖν

123. Γε 17, 18.

124. Ἐξ 12, 7.

125. «Λόγος» ἔννοει καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον, τὰ ὁποῖα χρησιμολογοῦνται ἱκανοποιητικῶς ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῶν τριῶν ἐτῶν.

126. Ακ 8, 25.

28. Καλὰ αὐτά, λέγει, δι' ὄσους ἐπιζητοῦν τὸ βάπτισμα. Ἄλλὰ τί θὰ ἔλεγες δι' αὐτὰ ποῦ εἶνε ἀκόμη νήπια καὶ δὲν αἰσθάνονται ἀκόμη οὔτε τὴν ζημίαν οὔτε τὴν χάριν; Καὶ αὐτὰ θὰ τὰ βαπτίσωμεν; Καὶ βέβαια, ἂν μᾶς βιάζη κάποιος κίνδυνος. Εἶνε προτιμότερον νὰ ἀγιάζωνται χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνωνται, παρὰ νὰ φύγουν ἀσφράγιστα καὶ ἀμύητα. Καὶ ἔχομεν αἰτιολογίαν τὴν ὀκταήμερον περιτομήν¹²³, ποῦ ἦτο μία τυπικὴ σφραγὶς καὶ ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς τῶν ὁποίων δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἀκόμη τὸ λογικόν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἐπάλειψις τῶν φλιῶν τῶν θυρῶν μετὰ τὰ ἀναίσθητα ἐφύλαττε τὰ πρωτότοκα¹²⁴. Διὰ δὲ τὰ ἄλλα ἐκφράζω τὴν γνώμην νὰ περιμένωμεν νὰ γίνουν τριῶν ἐτῶν ἢ ὀλίγον ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον, ὅταν θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἀκούσουν κάτι τὸ μυστηριακόν καὶ νὰ ἀποκρίνωνται, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατανοοῦν πλήρως, ἀλλὰ μόνον νὰ διατυπώσουν, τότε νὰ ἀγιάζουν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα μετὰ τὸ μέγα μυστήριον τῆς τελειώσεως. Ἄλλως τε ἔτσι καὶ γίνεται. Διότι τότε ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀρχίζουν νὰ ἔχουν τὴν εὐθύνην τοῦ βίου των, ὅταν θὰ ὀλοκληρωθῆ ὁ λόγος των¹²⁵, καὶ θὰ διδαχθοῦν τὸ μυστήριον (διότι τὰ ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτήματα δὲν δημιουργοῦν εὐθύνην λόγῳ τῆς ἡλικίας), ἀφ' ἐτέρου δὲ εἶνε ὅπωςδήποτε ὠφέλιμον νὰ ἔχουν ὀχυρωθῆ μετὰ τὸ λουτρὸν, ἐπειδὴ ὑπάρχουν προσβολαὶ κινδύνων ποῦ ἐπιπίπτουν ἐπάνω μας αἰφνιδίως καὶ εἶνε ὑπέρτεροι πάσης βοηθείας.

29. Ναὶ ἀλλὰ ὁ Χριστός, λέγει, ἐβαπτίσθη τριάκοντα ἐτῶν¹²⁶, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἦτο Θεός· καὶ σὺ μᾶς παροτρύνεις νὰ ἐπισπεύσωμεν τὸ βάπτισμα; Ἔδωκες ἤδη τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν μετὰ τὸ νὰ εἶπῃς ὅτι «ἦτο Θεός». Ἀκριβῶς ἐκεῖνος μὲν ἦτο αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἡ κάθαρσις καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην καθάρσεως· ἀλλὰ «καθαρίζεται» διὰ λογαριασμὸν σου, φορεῖ καὶ σάρκα, ἐνῶ ἦτο ἄσαρκος. Καὶ οὔτε ἐκινδύνευε μετὰ τὸ νὰ βραδύνη τὸ βάπτισμά του· διότι αὐτὸς ἦτο ὁ ρυθμίζων

ἦν ἑαυτῷ ταμίαις, ὡσερ καὶ τῆς γεννήσεως. Σοὶ δὲ οὐδὲ πε-
 ρὶ μικρῶν ὁ κίνδυνος, εἰ ἀπέλθοις τῇ φθορᾷ γεννηθεὶς μόνη
 καὶ μὴ τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφισσάμενος. Σκοπῶ δὲ κάκεινο, δι-
 τῷ μὲν ἀναγκαῖος ἦν οὗτος ὁ καιρὸς τοῦ βαπτίσματος· σοὶ δὲ
 5 οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος. Ἀνεδέχθη μὲν γὰρ τριακοστὸν γεγονῶς
 ἔτος, οὐ πρότερον, τοῦ τε μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικὸς εἶναι τις
 (τῶν γὰρ ἀπειροκάλων τὸ πάθος), καὶ ὡς τελείαν θάσανον
 ἀρειτῆς, καὶ τοῦ διδάσκειν καιρὸν ταύτης ἐχούσης τῆς ἡλικί-
 ας. Ἐπεὶ δὲ παθεῖν ἔδει τὸ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος,
 10 πάντα συνδραμεῖν ἔδει πρὸς τὸ πάθος ὅσα τοῦ πάθους, τὴν
 ἀνάδειξιν, τὸ βάπτισμα, τὴν ἄνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα,
 τὴν συνδρομὴν τοῦ πλήθους, τὰ θαύματα, καὶ ὡσερ ἐν σῶμα
 γενέσθαι, μὴ διεσπασμένον, μηδὲ ἀπερρηγμένον τοῖς διαστι-
 μασι. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ κηρύγματος, ὁ
 15 τῶν συνιρεχόντων σεισμὸς (οὕτω γὰρ ἡ Γραφή καλεῖ τὸν
 καιρὸν ἐκεῖνον), ἐκ δὲ τοῦ πλήθους, ἡ τῶν σημεῖων ἐπίδει-
 ξις καὶ τὰ θαύματα τῷ Εὐαγγελίῳ προσάγοντα. Ἐκ δὲ τού-
 των ὁ φθόνος· ἐκ δὲ τούτου τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ μίσους τὸ
 τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς προδοσίας· ἐκ τούτου δὲ ὁ σταυρὸς
 20 καὶ ὅσοις σεσώμεθα. Τὰ μὲν δὴ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα καὶ οὐ-
 τως ἔχοντα, ὅσον ἡμῖν ἐφικτὸν· τάχα δ' ἂν τις καὶ ἄλλος εὐρε-
 θεῖη λόγος τούτων ἀπορρητότερος.

30. Σοὶ δὲ τίς ἀνάγκη, τοῖς ὑπὲρ σὲ ὑποδείγμασι ἐπομέ-
 νῳ, κακῶς δουλεύεσθαι· ἐπεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν τηρικαυτι-
 25 ἰστορουμένων ἐτέρως ἢ ὡς τὰ νῦν ἔχοντα φαίνεται, καὶ οὐ

127. Mθ 16, 21· Πρξ 17, 3.

128. Mθ 4, 17.

129. Mθ 3, 13-17.

130. Mθ 3, 17· 17, 5· B' Πε 1, 17.

131. Mθ 4, 17.

132. Mθ 14, 13-14.

133. Mθ 21, 10.

καὶ πότε θὰ πάθῃ ὅπως καὶ πότε θὰ γεννηθῆ. Ἐνῶ διὰ σὲ ὁ κίνδυνος δὲν εἶνε καὶ μικρός, ἂν ἀποθάνῃς ἔχοντας γεννηθῆ μόνον τὴν γέννησιν τῆς φθορᾶς καὶ χωρὶς νὰ ἐνδυθῆς τὴν ἀφθορσίαν. Σκέπτομαι δὲ καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι εἰς ἐκεῖνον μὲν ἦτο ἀναγκαῖος αὐτὸς ὁ καιρὸς τοῦ βαπτίσματος, ἐνῶ διὰ σὲ δὲν συντρέχει ὁ ἴδιος λόγος. Διότι ἐξηλθεν εἰς τὴν δημοσιότητα, ὅταν ἔγινε τριάκοντα ἐτῶν, ὅχι πρὸ μπροστά, καὶ διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶνε ἕνας ἀποδεικτικὸς (ἀφοῦ αὐτὸ τὸ πάθος εἶνε τῶν ἀξέστων) καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὑπέστη πλήρη τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀρετῆς, καὶ τέλος ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἡλικία ἐθεωρεῖτο κατάλληλος διὰ νὰ διδάσκῃ κανεὶς. Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπε νὰ ὑποστῆ τὸ πάθος¹²⁷ ποῦ θὰ ἔσωζε τὸν κόσμον, ἔπρεπε ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ πάθος νὰ συσσωρευθοῦν πλησίον τοῦ πάθους, ἡ δημοσιότης¹²⁸, τὸ βάπτισμα¹²⁹, ἡ ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρία¹³⁰, τὸ κήρυγμα¹³¹, ἡ συγκέντρωσις τοῦ πλήθους¹³², τὰ θαύματα, καὶ νὰ γίνουν σὰν ἕνα σῶμα, ὅχι διεσπασμένον οὔτε τεμαχισμένον μὲ ἐνδιάμεσα χρονικὰ διαστήματα. Ἄλλως τε τὸ μὲν βάπτισμα καὶ τὸ κήρυγμα θὰ προεκάλουν τὸν σεισμὸν τῶν συγκεντρώσεων τοῦ πλήθους¹³³ (ἔτσι ὀνομάζει ἡ Γραφή τὸν καιρὸν ἐκεῖνον), τὸ δὲ πλήθος θὰ προεκάλει τὴν ἐπίδειξιν τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων ποῦ ἔφερον (τοὺς ἀνθρώπους) εἰς τὸ εὐαγγέλιον. Αὐτὰ πάλιν θὰ προεκάλουν τὸν φθόνον· ὁ φθόνος τὸ μῖσος· τὸ μῖσος τὴν συνωμοσίαν καὶ τὴν προδοσίαν· καὶ αὐτὰ τὸν σταυρὸν καὶ ὅλα ὅσα μᾶς ἔσωσαν. Καὶ ὅσα μὲν ἀφοροῦν εἰς τὸν Χριστὸν ἔχουν ἔτσι καὶ εἶνε τέτοια, καθὼς ἠδυνήθην νὰ τὰ διατυπώσω. Ἴσως ὁμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλος λόγος βαθύτερος ἀπ' αὐτά.

30. Σὺ δὲ ποίαν ἀνάγκην ἔχεις νὰ σκέπτεσαι κακῶς, καὶ νὰ θέλῃς νὰ μιμηθῆς αὐτοὺς ποῦ εἶνε ὑπεράνω σοῦ; Διότι καὶ πολλὰ ἄλλα ἀπὸ ὅσα ἰστοροῦντο τότε φαίνεται ὅτι εἶχον ἀλλιῶς καὶ ὅχι ὅπως τώρα, καὶ δὲν ἦσαν ἀνά-

συμβαίνοια τοῖς καιροῖς; Οἶον, ἐνήστευσε μικρὸν πρὸ τῆς
 πείρας, ἡμεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα· τὸ μὲν τῶν νηστειῶν ἔν, οὐ
 μικρὸν δὲ ἀμφοτέρων τῶν καιρῶν τὸ διάστημα. Ὁ μὲν γὰρ
 κατὰ τῶν πειρασμῶν ταύτας προβάλλεται ἡμῖν δὲ τὴν συννέ-
 5 κρωσιν Χριστοῦ τοῦτο δύναται, καὶ κάθαρός ἐστι προεόρτιος.
 Καὶ ὁ μὲν νηστεύει τεσσαράκοντα ἡμέρας (Θεὸς γὰρ ἦν), ἡ-
 μεῖς δὲ τῇ δυνάμει τοῦτο συνεμετρήσαμεν, εἰ καὶ τινὰς ἄπειν
 ὁ ζῆλος πείθει καὶ ὑπὲρ δύναμιν. Πάλιν μυσταγωγεῖ τὸ Πά-
 σχα τοὺς μαθητὰς ἐν ὑπερώῳ καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ πρὸ
 10 μιᾶς τοῦ παθεῖν ἡμέρας· ἡμεῖς ἐν προσευχῆς οἴκοις καὶ πρὸ
 τοῦ δεῖπνου καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἀνίσταται τριήμερος, ἡ-
 μεῖς μετὰ πολὺν χρόνον· καὶ οὔτε ἀπέρρηκται τῶν ἐκείνου τὰ
 ἡμέτερα, οὔτε συνέζευκται χρονικῶς· ἀλλ' ὅσον τύπος τις εἶ-
 ναι τῶν ἡμετέρων παραδοθέντα, τὸ πάντη παρατλήσιον διαπέ-
 15 φευγεν. Τί οὖν θαυμαστόν, καὶ τὸ θαπίσιμα παρελῆφθαι μὲν
 δι' ἡμᾶς τῷ χρόνῳ δὲ διαφέρειν; Ὁ σὺ μοι δοκεῖς ὡς μέγα
 τι καὶ θαυμασιὸν οἶον προβάλλεσθαι κατὰ τῆς ἑαυτοῦ σωτη-
 ρίας.

31. Εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, τοὺς μὲν τοιοῦτους λόγους
 20 χαίρειν ἔασατε, αὐτοὶ δὲ τῷ ἀγαθῷ προσηθήσατε, καὶ δι-
 πλοῦν ἀγῶνα ἀγωνισέσθε· τὸν μὲν προκαθαίρειν ἑμᾶς αὐτοὺς
 τοῦ θαπίσιματος, τὸν δὲ συντηρεῖν τὸ θαπίσιμα· ἐπειδὴ τῆς
 αὐτῆς ἐστὶ δυοχερείας καὶ κηρῶσθαι τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ὑ-
 πάρχον, καὶ κτηθὲν διασωσασθαι. Πολλάκις γὰρ ὁ μὲν σπου-
 25 δῆ προσέλαβε, ῥαθυμία διέφθειρεν· ὁ δὲ ὄκνος ἀπώλεσεν,

184. M^h 4, 1-2.185. M^h 4, 2.186. M^h 26, 26-29· M^q 14, 22-25· Λκ 22, 14-20· Α' Κο 11, 23-25.

187. Λκ 24, 7· Α' Κο 15, 4.

187α. Πρὸβλ. Δημοσθένην, Ὀλυμθ. Α', 28.

λογα μὲ τοὺς καιροὺς. Παραδείγματος χάριν ἐκεῖνος ἐνήστευσεν ὀλίγον πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, ἡμεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἡ μὲν νηστεία εἶνε μία δὲν εἶνε ὅμως μικρὸν τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν δύο περιπτώσεων. Διότι ἐκεῖνος μὲν προβάλλει τὴν νηστείαν ἐναντίον τῶν πειρασμῶν¹⁷⁴, ἐνῶ δι' ἡμᾶς αὐτὸ σημαίνει συμμετοχὴν εἰς τὴν νέκρωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶνε μία προεόρτιος κάθαρσις. Καὶ ἐκεῖνος μὲν νηστεύει τεσσαράκοντα ἡμέρας¹⁷⁵ (διότι ἦτο Θεός), ἡμεῖς δὲ τὸ κόβομεν αὐτὸ εἰς τὰ μέτρα τῶν δυνάμεών μας, ἂν καὶ μερικοὺς ὁ ζῆλος τοὺς πείθει νὰ πηδοῦν καὶ πέραν ἀπὸ τὰς δυνατότητάς των. Ἐπίσης ἐκεῖνος παραθέτει μυσταγωγικῶς τὸ πασχάλιον δεῖπνον εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τοῦ ὑπερψοῦ, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον, καὶ μίαν ἡμέραν προτοῦ νὰ πάθῃ¹⁷⁶, ἡμεῖς εἰς οἴκους προσευχῆς καὶ πρὸ τοῦ δείπνου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἐκεῖνος ἀνασταίνεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν¹⁷⁷, ἡμεῖς μετὰ πολὺν χρόνον· καὶ χρονικῶς τὰ ἰδικά του καὶ τὰ ἰδικά μας οὔτε ἀπέχουν οὔτε εἶνε μαζί. Ἄλλὰ τὰ ἰδικά του παρεδόθησαν ἔτσι, ὥστε νὰ εἶνε τύπος τῶν ἰδικῶν μας, ἐκφεύγουν ὅμως ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε πανομοιότυπα. Τί λοιπὸν τὸ παράδοξον ὑπάρχει, ἂν καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἕκη λάβει χάριν ἡμῶν, διαφέρει δὲ ὡς πρὸς τὸν χρόνον; Καὶ τοῦτο νομίζω ὅτι σὺ τὸ προβάλλεις σὰν κάτι μέγα καὶ θαυμαστὸν εἰς βάρος τῆς σωτηρίας σου.

31. Ἐὰν λοιπὸν μοῦ ἔχετε κάποιαν ἐμπιστοσύνην, τὰ μὲν λόγια αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀφήσατέ τα κατὰ μέρος, οἱ ἴδιοι δὲ ὀρμήσατε εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ θὰ ἀγωνισθῆτε διπλοῦν ἀγῶνα· ὁ ἕνας εἶνε ὅτι θὰ καθαρῖσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ὁ ἄλλος ὅτι θὰ συντηρήσετε τὸ βάπτισμα. Διότι εἶνε ἐξ Ἰσου δύσκολον καὶ ν' ἀποκτήσετε ἕνα ἀγαθὸν πού δὲν τὸ ἔχετε, καὶ νὰ τὸ διατηρήσετε, διὰ τὸ ἀποκτήσετε^{177α}. Πολλάκις αὐτὸ πού ἀπέκτησεν ἢ ἐπιμέλεια, τὸ κατέστρεψεν ἢ ἀμέλεια· καὶ αὐτὸ πού ἔχασεν ἢ ὀκνη-

ἀνεκαλέοαιτο ἐπιμέλεια. Καλὸν σοι βοήθημα πρὸς τὸ τυχεῖν, ὧν ἐπιποθεῖς, ἀγρυπνίαι, νηστειαί, χαμευνίαι, προσευχαί, δάκρυον, οἶκτις τῶν δεομένων, μετάδοσις. Τοῦτο σοι γενέσθω ὧν ιευύχηκας εὐχαριστήριόν τε ἅμα καὶ φυλακτήριον.

5 "Ἐχεις πολλῶν ἐπιτολῶν ὑπόμνημα τὴν εὐεργεσίαν μὴ παραδράμης. Πένης προσῆλθε; μνήσθητι πόσον πτωχέων, πόσον ἐπλούτησας. "Ἄριτον δεόμενος ἢ πόματος, Λάζαρος ἴσως τις ἄλλος. τοῖς σοῖς πτωχοῖσι προσερχοίμενος; Αἰδέσθητι τὴν μουσικὴν τράπεζαν, ἢ προσῆλθες τὸν ἄριτον, σὺ μετείληφας τὸ

10 ποιτήριον, σὺ κεκοινωνήκας τοῖς Χριστοῦ πάθεσι τελειούμενος. Ξένος προσέπεσον, ἄσικος, παρεπίδημος; Ὑπόδεξαι διὰ τούτου τὸν διὰ σὲ ξενιτεύσαντα, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ εἰσοικισθέντα σοι διὰ τῆς χάριτος καὶ πρὸς τὴν ἄνω κατοικίαν ἐλκύσαντα. Γενοῦ Ζακχαῖος, ὁ χθὲς τελώνης καὶ σήμε-

15 ρον μεγάλουψυχος πάντα τῆ εἰσόδῳ τοῦ Χριστοῦ καρποφόρησον, ἵνα μέγας ἀναφανῆς, καὶ μικρὸς ἦς τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, καλῶς Χριστὸν θεασάμενος. "Ἀρρωστος πρόκειται καὶ τραυματίας; τὴν σὴν ὑγίειαν αἰδέσθητι καὶ τὰ τραύματα, ὧν σε Χριστὸς ἠλευθέρωσεν. Ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε, τὸ σὸν

20 τιμῶν ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας. Χριστὸς δὲ τοῦτο ἔστιν. Ἐπειδὴ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνδεδυμένα. Ἐὰν χρεωφειλέτην λάβῃς προσπίπτοντα, πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον καὶ δικαίαν διάσπασον. Μνήσθητι τῶν μυρίων ταλάντων, ὧν σοι Χριστὸς ἐχαρίσατο. Μὴ γένη πράκτωρ πικρὸς τοῦ ἐλάτι-

25 τος χρέους. Καὶ ταῦτα τίοι; Τοῖς δημοδούλοις, ὁ τὸ πλεον παρὰ τοῦ Δεσπότου συγχωρηθεῖς, μὴ καὶ τῆς ἐκείνου φιλαν-

138. Λκ 16, 20 ἔ.

139. Α' Κο 10, 15-16.

140. Λκ 19, 1 ἔ.

141. Ἦσ 58, 7.

142. Γα 3, 27.

143. Μθ 18, 25 ἔ.

ρία τὸ ἐπανεφέρην ἢ ἐπιμέλεια. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃς αὐτὰ ποὺ ποθεῖς καλὰ βοηθήματα εἶνε αἱ ἀγρυπνίαι, αἱ νηστεῖαι, αἱ καμεινῖαι, αἱ προσευχαί, τὸ δάκρυ, ὁ οἶκτος πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἡ ἐλεημοσύνη. Αὐτὰ νὰ ἔχῃς ὡς εὐχαριστήριον καὶ συνάμα ὡς φυλακτὸν αὐτῶν ποὺ ἔτυχες. Ἔχεις πολλὰς ἐντολὰς ποὺ σοῦ ὑπενθυμίζουν τὴν εὐεργεσίαν· μὴ προσπεράσῃς. Σὲ πλησιάζει πτωχός; θυμήσου πόσον πτωχὸς ἦσουν καὶ πόσον πλούσιος ἔγινες. Εἶνε ἕνας ἄλλος Λάζαρος¹⁴³, ποὺ τοῦ λείπει ἄρτος ἢ ποτόν, αὐτὸς ποὺ εἶνε παραπεταμένος εἰς τὸν πυλῶνά σου; θυμήσου μετὰ φόβου τὴν μυστηριακὴν τράπεζαν εἰς τὴν ὁποῖαν συμμετέχεις, τὸν ἄρτον ποὺ μεταλαμβάνεις, τὸ ποτήριον ποὺ κοινωνεῖς¹⁴⁴ ἀγνιζόμενος μὲ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Σὲ ἰκετεύει ἕνας ξένος χωρὶς κατοικίαν, ἕνας πρόσφυγας; ὑποδέξου αὐτόν, ὑποδεχόμενος ἐν τῷ προσώπῳ του αὐτόν ποὺ πρὸς χάριν σου ἔγινε ξένος καὶ μάλιστα μέσα εἰς τὸν οἶκόν του, καὶ διὰ τῆς χάριτος εἰσῆλθε καὶ κατοικεῖ μέσα σου καὶ σὲ ἔλκει πρὸς τὴν ἄνω κατοικίαν. Γενοῦ Ζακχαῖος¹⁴⁵ ὁ χθὲς τελώνης καὶ σήμερον μεγαλόψυχος. Καρποφόρησε κάθε καρπὸν μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Χριστοῦ, διὰ ν' ἀναδειχθῇς μέγας, ἀκόμη καὶ ἂν εἶσαι μικρὸς εἰς τὸ ἀνάστημα τὸ σωματικόν, ἀφοῦ ἴδῃς καλὰ τὸν Χριστόν. Κεῖται ἐνώπιόν σου ἕνας ἄρρωστος καὶ τραυματίας; θυμήσου μὲ φόβον τὴν ὑγείαν σου ποὺ ἀπέκτησες καὶ τὰ τραύματα μὲ τὰ ὁποῖα σ' ἐλευθέρωσεν ὁ Χριστός. Ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, ἔνδυσέ τον¹⁴⁶, τιμώντας ἔτσι τὸ ἰδικόν σου ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας· εἶνε δὲ τοῦτο ὁ Χριστός· διότι «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνδεδύμεθα»¹⁴⁷. Ἐὰν συναντήσῃς χρεώστην σου νὰ σὲ ἰκετεύῃ, σχίσσε κάθε γραμματίον ἀδικὸν καὶ δίκαιον. Θυμήσου τὰ μύρια τάλαντα¹⁴⁸, τὰ ὁποῖα σοῦ ἐχάρισεν ὁ Χριστός. Μὴ γίνῃς πικρὸς εἰσπράκτωρ τοῦ μικροῦ χρέους· καὶ αὐτὰ εἰς ποίους; εἰς τοὺς ὁμοδούλους· σὺ εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἐχάρισεν τὸ πολὺ· διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῇς, ποὺ δὲν ἔλαβες ὡς

θραπίας υπόσχης δίκην, ἣν οὐκ ἐμιμήσω λαβὼν υπόδειγμα.

32. Γενέσθω σοι τὸ λουτρὸν, μὴ τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνας· μὴ τῶν ἁμαρτημάτων ἔκπλουσις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου διόρθωσις· μὴ τὸν προλαβόντα βόρβορον
 5 ἀποκλυζέτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πηγὴν καθαιρέτω· μὴ τὸ καλῶς κτᾶσθαι τυπούτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἀποκτᾶσθαι, ἣ, τὸ γε κούφωτατον, τὸ κακῶς κτηθὲν ἀποιθέσθαι. Τί γὰρ ὄφελος σοὶ μὲν συγχωρηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, τῷ δὲ ἡδίκημένῳ μὴ λυθῆναι τὴν παρὰ σοῦ ζημίαν· δύο σοὶ κακῶν ὄντων,
 10 τοῦ τε κηῖσασθαι μὴ δικαίως καὶ τοῦ τὸ κτηθὲν κατέχεσθαι; Τοῦ μὲν ἄφεισιν ἔλαβες, τὸ δὲ σήμερον ἀδικεῖς. Σήμερον γὰρ ἔστι παρὰ σοὶ τὸ ἀλλότριον· καὶ οὐκ ἀνηρέθη τὸ ἁμαρτημα, τῷ χρόνῳ δὲ διεκόπη. Τὸ μὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος τολμηθὲν, τὸ δὲ μένον μετὰ τὸ βάπτισμα· τῶν γὰρ ἡμαρτημένων,
 15 οὐ τῶν ἁμαρτιανομένων τὸ λουτρὸν ἔχει συγχώρησιν. Δεῖ δὲ μὴ σοφισθῆναι τὸν καθαρόν, ἀλλ' ἐνοσημανθῆναι· λαμπρυνθῆναι σε τελείως, ἀλλὰ μὴ χρωσθῆναι· μηδὲ ἐπικάλυψιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἀπαλλαγὴν ἔχειν τὸ χάρισμα. Μακάριοι ὧν ἀφῆθησαν αἱ ἀνομίαι· τοῦτο τῆς παντελοῦς καθάρσεως· καὶ
 20 ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· τοῦτο τῶν οὐπω τὸ θάθος καθηραμένων. Μακάριος ἀνὴρ, ὃ οὐ μὴ λογίσθαι Κύριος ἁμαρτίαν· τρίτη τις αὕτη τάξις τῶν ἁμαρτιανομένων· ὧν ἡ μὲν πρᾶξις οὐκ ἐπαινετή, τὸ δὲ τῆς γνώμης ἀνεύθυνον.

33. Τί οὖν φημί, καὶ τίς ἐμὸς λόγος; Χθὲς ἦθα Χαραναία ψυχὴ καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας συγκύπτουσα· σήμερον ἀνωρθώθης ὑπὸ τοῦ Λόγου. Μὴ συγκύψης πάλιν καὶ εἰς γῆν κλιθῆς, ὥσπερ κύφῳνι παρὰ τοῦ πονηροῦ βαρθηθεῖσα, καὶ

144. «Τῆς εἰκόνας»· ἐννοεῖ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ· κατὰ δὲ τὸν Γρηγόριον εἰκὼν τοῦ Θεοῦ εἶνε μόνον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου (βλ. καὶ λόγος περὶ δογμ. καὶ καταστ. ἐπισκ., II).

145. Ψα 81, 1.

146. Ψα 81, 1.

147. Ψα 81, 2.

148. Μθ 15, 22.

149. Ακ 18, 11.

παράδειγμα μιμήσεως τὴν φιλανθρωπίαν ἐκείνου.

32. Τὸ λουτρὸν νὰ σοῦ γίνῃ ὄχι μόνον λουτρὸν τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνος¹⁴⁴. ὄχι μόνον πλύσις τῶν ἁμαρτημάτων ἀλλὰ καὶ διόρθωσις τοῦ χαρακτῆρος· νὰ μὴ ἐκπλύνη μόνον τὸν προηγούμενον βόρβορον, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν πηγὴν του· νὰ σημάνῃ ὄχι μόνον τὴν καλὴν ἀπόκτησιν ἀλλὰ καὶ τὴν καλὴν ἀπόρριψιν, ἢ, τὸ ἐλαφρότερον, τὴν ἀπόθεσιν τοῦ κακῶς ἀποκτηθέντος. Διότι τί τὸ ὄφελος, ἂν εἰς σὲ μὲν συγχωρηθῇ ἡ ἁμαρτία, εἰς δὲ τὸν ἀδικημένον παραμείνῃ ἀσυγχώρητον ἐκεῖνο ποῦ σοῦ ζητεῖ, ὅταν ἔχῃς δύο κακά, καὶ τὸ ὅτι ἀπέκτησες ἀδίκως, καὶ τὸ ὅτι κατέχεις αὐτὸ ποῦ ἀπέκτησες; Τοῦ μὲν πρώτου ἔλαβες ἄφεσιν, τὸ δεύτερον ἀδίκημα διαπράττεις σήμερον. Διότι σήμερον κατέχεις τὸ ξένον πρᾶγμα. Τὸ ἁμάρτημα δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλ' ἀπλῶς διεκόπη μὲ τὸν χρόνον. Καὶ τὸ μὲν ἐτολήθη πρὸ τοῦ βαπτίσματος, τὸ δὲ παραμένει μετὰ τὸ βάπτισμα. Τὸ λουτρὸν συγχωρεῖ αὐτὰ ποῦ ἡμάρτησες, ὄχι αὐτὰ ποῦ ἁμαρτάνεις. Καὶ πρέπει τὸ βάπτισμα νὰ μὴ τὸ λάβῃς μὲ δόλον, ἀλλὰ νὰ τὸ δεχθῆς ὡς σφραγίδα ἐπάνω σου. Νὰ λαμπρυνθῆς τελείως, καὶ ὄχι νὰ βαφῆς. Τὸ χάρισμα νὰ μὴ σκεπάσῃ τὰς ἁμαρτίας σου, ἀλλὰ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ. «Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι»¹⁴⁵. αὐτὸ σημαίνει τὴν ὀλοκληρωτικὴν κάθαρσιν· «καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι»¹⁴⁶. αὐτὸ δηλοῖ αὐτοὺς ποῦ δὲν ἐκαθαρίσθησαν ἀκόμη κατὰ βάθος· «μακάριος ἄνθρωπος ὃς οὐ μὴ λογίσῃται Κύριος ἁμαρτίαν»¹⁴⁷. τρίτη τάξις ἁμαρτωλῶν αὐτῆ, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρᾶξις εἶνε ἀξιοκατάκριτος, ἡ δὲ γνώμη ἀνεύθυνος.

33. Τί θέλω νὰ εἰπῶ λοιπὸν καὶ τί νόημα ἔχει ὁ λόγος μου; Χθὲς ἤσουν Χαναναία ψυχὴ¹⁴⁸, ἤσουν μία συγκύπτουσα μὲ τὴν ἁμαρτίαν¹⁴⁹. σήμερον σὲ ἀνῶρθωσεν ὁ Λόγος. Μὴ συγκύψῃς πάλιν καὶ διπλωθῆς εἰς τὴν γῆν, σὰν νὰ σὲ ἐβάρη-

δυοανάκλητον ἔχης τὴν ταπεινότητα. Χθὲς ἐξηραίνου θάλ-
 λουσα τῇ αἰμορροῖᾳ (ἐπήγαγες γὰρ τὴν φοινικὴν ἁμαρτίαν)·
 σήμερον ἀνέθηλας ξηρανθεῖσα. Ἦψω γὰρ τῶν Χριστοῦ κρα-
 σπέδων καὶ τὴν ῥύοιν ἔσθησας. Φύλασέ μοι τὴν κάθαριν,
 5 μὴ πάλιν αἰμορροήσης καὶ οὐκ ἰσχύσης λαβέσθαι Χριστοῦ,
 ἵνα κλέψης τὴν σωτηρίαν. Οὐ γὰρ πολλάκις φιλεῖ Χρι-
 στός κλεπτόμενος, καὶ εἰ λίαν ἐστὶ φιλόανθρωπος· Χθὲς ἐπὶ
 κλίνης ἔρριψο παρειμένος καὶ λελυμένος καὶ οὐκ εἶχες ἄν-
 θρωπον, ἵνα, διὰ ταραχῆν τὸ ὕδωρ, βάλλῃ σε εἰς τὴν κολυμ-
 10 βήθραν· σήμερον εὗρες ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν, μάλ-
 λον δὲ Θεόν καὶ ἄνθρωπον. Ἦρθης ἀπὸ τοῦ κραβδάτου, μάλ-
 λον δὲ ἤρας τὸν κραβδάτον, καὶ ἐσιτηλίευσας τὴν ἐδεργεσί-
 αν μὴ πάλιν ἐπὶ κραβδάτου ῥιφῆς ἁμαρτήσας, τῆς κακῆς τοῦ
 σώματος ἀναπαύσεως παρειμένου ταῖς ἡδοναῖς· ἀλλ' ὡς ἔ-
 15 χεις, βάδιζε μεμνημένος τῆς ἐπιτολῆς· Ἰδοὺ ὑγιῆς γέγονας·
 μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται, κακῶ φανέν-
 τι μετὰ τὴν εὐποιῖαν. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, ἤκουσας τῆς με-
 γάλῃς φωνῆς ἐν τάφῳ κείμενος (τί γὰρ τοῦ Λόγου μεγαλο-
 φωνότερον;) καὶ προῆλθες, οὐ τετραήμερος νεκρός, ἀλλὰ
 20 πολυήμερος, τῶ τριημέρῳ συννασιᾶς καὶ τῶν ἐνταφίων δε-
 σμῶν ἐξελύθης. Μὴ νεκρωθῆς πάλιν καὶ γένη μετὰ τῶν
 κατοικούντων ἐν τάφοις, μηδὲ κατασφιγγῆς ταῖς οσிரαῖς τῶν
 οικειῶν ἁμαρτημάτων· ἄδηλον ὄν, εἰ πάλιν ἐξανασιήσῃ τῶν
 25 τᾶφων, μέχρι τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀνασιτάσεως, ἢ πᾶν
 τὸ ποίημα ἄξει εἰς κροῖον, οὐ θεραπευθησόμενον, ἀλλὰ κριθη-
 σόμενον·, καὶ λόγον ὑφἔξον, ὧν εἶ ἢ κακῶς ἐθησαύρισεν.

150. «Κύφωνα» ὁ σκολιαστὴς λέγει «Δεσμοπηρῶ κυρτώματι». Ἐκ τοῦ ῥήματος ἐκύπτω· ὄργανον τῶν δεσμοπηρῶν, τὸ ὅποιον ἐξηνάγκαζε τὸν δεσμώτην νὰ κύπτῃ.

151. Δκ 8, 48 ἔ.

152. Ἰω 5, 7.

153. Ἰω 5, 14.

154. Ἰω 11, 43.

155. Ψα 67, 7.

156. Β' Κο 5, 10.

νεν ὁ πονηρὸς μὲ κύφωνα¹⁵⁰ καὶ ὑφίστασε μίαν καταπίεσιν
 πρὸς τὰ κάτω ποῦ δυσκόλως ἀποκαθίσταται. Χθὲς ἐξηραί-
 νεσο, ἐπειδὴ ἔθαλλεν ἡ αἰμόρροιά σου (διότι ἀνέβλυζες
 τὴν κοκκίνην ἁμαρτίαν)· σήμερον ἀνέθαλες, ἐπειδὴ ἐξηράν-
 θης. Διότι ἔπιασες τὰ κράσπεδα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐσταμάτη-
 σες τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος¹⁵¹. Φύλασσε μου τὴν κάθαρόν σου,
 νὰ μὴ αἰμορροήσης πάλιν, καὶ δὲν θὰ δυνηθῆς νὰ ἐγ-
 γίσης τὸν Χριστόν, διὰ νὰ κλέψης τὴν σωτηρίαν. Διότι ὁ
 Χριστὸς δὲν δέχεται νὰ κλέπεται κατ' ἐπανάληψιν, ἂν καὶ
 εἶνε πολὺ φιλάνθρωπος. Χθὲς ἦσουν πεσμένος εἰς τὸ κρεβάτι
 ἀσάλευτος καὶ παράλυτος, καὶ ἄνθρωπον δὲν εἶχες, νὰ σὲ βάλῃ
 εἰς τὴν κολυμβήθραν, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ¹⁵². σήμερον
 εὐρῆκες ἄνθρωπον, ποῦ ὁ ἴδιος εἶνε καὶ Θεός, ἢ μᾶλλον
 Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Ἐσηκώθηκες ἀπὸ τὸ κρεβάτι, ἢ μᾶλ-
 λον ἐσήκωσες τὸ κρεβάτι, καὶ ἐδημοσίευσες ἔτσι τὴν
 εὐεργεσίαν· μὴ ἁμαρτάνης ἄλλο καὶ ριφθῆς πάλιν εἰς τὸ
 κρεβάτι, καὶ ἀφεθῇ τὸ σῶμα εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς κακῆς
 ἀναπαύσεως· ἀλλὰ βάδιζε ὅπως εἶσαι (ὕγιης πλέον) ἐνθυ-
 μούμενος τὴν ἐντολήν· «Ἴδου ὕγιης γέγονας· μηκέτι ἁμάρ-
 τανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται»¹⁵³, ὅταν μετὰ τὴν εὐερ-
 γεσίαν φανῆς κακός. Ἐνῶ ἦσουν εἰς τὸν τάφον, ἤκουσες
 τὴν μεγάλην φωνήν· «Λάζαρε δεῦρο ἔξω»¹⁵⁴. (διότι τί μεγα-
 λοφωνότερον τοῦ Λόγου ὑπάρχει;) καὶ ἐξῆλθες νεκρὸς ὄχι
 τετραήμερος, ἀλλὰ πολυήμερος· ἀνεστήθης μαζὶ μὲ τὸν τρι-
 ἡμερον, ἐλύθης τελείως ἀπὸ τὰ ἐντάφια δεσμά. Μὴ νεκρω-
 θῆς πάλιν, καὶ συναναστραφῆς μὲ τοὺς «κατοικοῦντας ἐν
 τάφοις»¹⁵⁵, καὶ μὴ κατασφιγθῆς μὲ τὰς ἀλυσίδας τῶν ἁμαρ-
 τημάτων σου. Εἶνε ἄδηλον ἂν θ' ἀναστηθῆς ἀπὸ τοὺς τά-
 φους, μέχρι νὰ ἔλθῃ ἡ τελευταία καὶ κοινὴ ἀνάστασις, ἢ
 ὅποια θὰ ὀδηγήσῃ κάθε κτίσμα εἰς δικαστήριον, ὄχι διὰ νὰ
 θεραπευθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ κριθῇ, καὶ ν' ἀπολογηθῇ, δι' ὅσα
 ἀπεταμίευσες καλῶς ἢ κακῶς¹⁵⁶.

34. Εἰ λέπραν ἔβρνες τέως τὴν ἄμορφον πονηρίαν, ἀπε-
 ξέσθης δὲ τῆς κακῆς ὕλης καὶ τὴν εἰκόνα σῶαν ἀπέλαβες,
 δεῖξον ἐμοὶ τῷ ἱερεῖ σου τὴν κάθαρσιν, ἵνα γινῶ πόσον τῆς
 νομικῆς αὐτῆ τιμιωτέρα. Γενοῦ μὴ τῶν ἐγγέα τῶν ἀχαρίτων,
 5 ἀλλὰ τὸν δέκατον μίμησαι καὶ γὰρ εἰ Σαμαρείτης ἦν, ἀλλὰ
 τῶν ἄλλων εὐγνωμονώτερος. Ἀσφάλισαι, μὴ πάλιν κακῶς
 ἐξανθήσῃς καὶ δυσθεράπευτον ἕξης τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ σώ-
 ματος. Πρῶην ἐξήραινέ σου τὴν χεῖρα μικρολογία καὶ φει-
 δωλία σήμερον ἐκτεινὰτω μετὰδοσις καὶ φιλανθρωπία. Κα-
 10 λὴ θεραπεία χειρὸς ἀρρωστούσης, σκορπίζειν, διδόναι τοῖς
 πένησιν, ἐξαντιεῖν ὧν ἔχομεν δαφυλῶς, μέχρις ἂν καὶ τοῦ
 πυθμένος ἀψώμεθα (ἴσως καὶ οὗτος πηγάζει σοὶ τροφήν, καθ-
 ἄπερ τῇ Σαραφθία, καὶ μάλιστα εἰ τύχοις Ἥλιαν τρέφουσα),
 καλὴν εὐπορίαν εἰδέναί, τὸ διὰ Χριστοῦ ἀπορεῖν, τὸν δι' ἡμᾶς
 15 πιωχεύσαντα. Εἰ κωφὸς ἦσθα καὶ ἄλαλος, ὁ Λόγος ἐνηχη-
 σάτω σοὶ μᾶλλον δὲ κάτασχε τὸν ἐνηχήσαντα. Μὴ κλείσῃς
 τὰ ὦτα πρὸς παιδείαν Κυρίου καὶ νοουθεσίαν, ὡς ἄσπις πρὸς
 ἐπάσματα. Εἰ τυφλὸς καὶ ἀφώτιστος, φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς
 σου, μὴ ποτε ὑπνώσῃς εἰς θάνατον. Ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου θέα-
 20 σαι φῶς, ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀγάσθητι, τὸ
 τρισσὸν φῶς καὶ ἀμέριστον. Ἐὰν ὄλον εἰσδέξῃ τὸν Λόγον,
 πάσας τὰς Χριστοῦ θεραπείας ἐπὶ τὴν σεαυτοῦ συνάξεις ψυ-
 χήν, ἃς κατὰ μέρος ἕκαστος τεθεράπευται. Μόνον μὴ ἀγνοή-
 σῃς τὸ μέτρον τῆς χάριτος· μόνον μὴ καθεύδοντί σοι καὶ ἀμε-
 25 ριμονοῦντι κακῶς ἐπιπολεῖρη ὁ ἐχθρὸς τὰ ζιζάνια· μόνον ἐπί-

157. M^θ 8, 4.158. Δ^κ 17, 12 ἔ.159. Γ' Β^α 17, 9 ἔ.160. Β' Κ^ο 8, 9.161. Μ^ρ 7, 32.162. Δ^κ 18, 35.163. Ψ^α 12, 4.164. Ψ^α 35, 10.165. Μ^θ 13, 25.

34. Ἐὰν ἀνέβλυζες μέχρι τώρα λέπραν, τὴν ἀμορφον πονηρίαν, καὶ τώρα ἐκαθαρίσθης μὲ ἀπόξεσιν τῆς κακῆς ὕλης καὶ ἐπῆρες πάλιν σῶσαν τὴν εἰκόνα, δεῖξε τὸν καθαρισμόν σου εἰς ἐμὲ τὸν ἱερέα¹⁵⁷, διὰ νὰ ἰδῶ, πόσον τιμώτερος εἶνε αὐτὸς ἀπὸ τὸν νομικὸν καθαρισμόν. Μὴ γίνῃς ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑννέα ἀχαρίστους, ἀλλὰ νὰ μιμηθῆς τὸν δέκατον. Διότι ἂν καὶ ἦτο Σαμαρείτης, ἦτο εὐγνωμονέστερος τῶν ἄλλων¹⁵⁸. Ἀσφαλίσου νὰ μὴ γεμίσης πάλιν μὲ τὰ κακὰ ἐξανθήματα καὶ θὰ ἔχῃς δυσθεράπευτον τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ σώματος. Πρῶτα ἡ μικροψυχία καὶ ἡ φειδωλότης σοῦ ἔκανε τὸ χέρι ξηρόν· σήμερον νὰ σοῦ τὸ ἐκτείνῃ ὑγιὲς ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ φιланθρωπία. Καλὴ θεραπεία ἐνὸς χεριοῦ πού εἶνε ἄρρωστον, εἶνε νὰ σκορπίζῃς, νὰ δίδῃς εἰς τοὺς πτωχοὺς, ν' ἀντλήῃς πλουσιοπαρόχως ἐξ ἐκείνων πού ἔχομεν, ἕως ὅτου νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν πυθμένα (μήπως καὶ αὐτὸς σοῦ πηγάσῃ τροφήν, ὅπως εἰς τὴν χήραν ἀπὸ τὰ Σάρεπτα, καὶ μάλιστα ἂν ἔχῃς τὴν τύχην νὰ τρέφῃς ἕναν Ἥλιαν¹⁵⁹), νὰ θεωρῆς καλὴν εὐπορίαν τὸ νὰ εἶσαι ἄπορος διὰ τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς¹⁶⁰. Ἐὰν ἤσουν κωφάλαλος¹⁶¹, ὁ Λόγος νὰ ἠκήσῃ εἰς τὰ αὐτιά σου· ἢ μᾶλλον κράτα αὐτὸν πού ἤκησεν εἰς τὰ αὐτιά σου. Μὴ τὰ κλείσῃς ἐνώπιον τῆς παιδείας καὶ τῆς νουθεσίας τοῦ Κυρίου, ὅπως τὰ κλείνει ἡ ἀσπὺς εἰς τὰς ἐπιπόδας. Ἄν ἤσουν τυφλὸς¹⁶² καὶ ἀφώτιστος, φώτισε τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, μήπως κοιμηθῆς τὸν θανατηφόρον ὕπνον¹⁶³. «Ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Κυρίου θέασαι φῶς»¹⁶⁴, δηλαδὴ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δέξου ὡς λάμπην τὸν Υἱόν, φῶς τριπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον. Ἐὰν δεχθῆς μέσα σου ὄλον τὸν Λόγον, θὰ συνάξῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου ὄλας τὰς θεραπείας τοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας οἱ ἄλλοι ἔλαβον ἕκαστος ἀνὰ μίαν. Μόνον μὴ ἀγνοήσῃς τὸ μέτρον τῆς χάριτος. Μόνον μὴ κοιμηθῆς καὶ ἐγκαταλείψῃς κάθε καλὴν μέριμναν καὶ ἔλθῃ ὁ ἐχθρὸς καὶ σπεῖρῃ ἐπὶ πλεον ζιζάνια¹⁶⁵. Μόνον, τώρα πού ἔγινες ἐπίφθονος

φθονος τῷ πονηρῷ γεγονώς διὰ τὴν καθαρότητα, μὴ πάλιν
 σεαυτὸν ἐλεεινὸν καταστήσης διὰ τῆς ἀμαρτίας· μόνον μὴ
 τῷ ἀγαθῷ περιχαρεῖς καὶ ἠψωθεὶς ἄμετρα, καταπέσης ἐν
 τῷ ἐπαρθῆναι· μόνον αἰεὶ φιλοπόνει τὴν κάθαρσιν, ἀναβάσεις
 5 ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενος· καὶ ἥς ἔνυχες κατὰ δωρεὰν ἀφέσεως,
 ταύτην ἐπιμελεία συντηρήσον· ἵνα τὸ μὲν ἀφεθῆναι σοι παρὰ
 Θεοῦ, τὸ δὲ συντηρηθῆναι καὶ παρὰ σοῦ γένηται.

35. Γενήσεται δὲ πῶς; Ἄει τῆς παραβολῆς ἐκείνης μέ-
 μνησο, καὶ σεαυτῷ βοηθήσεις ἄριστά τε καὶ τελεώτατα. Ἐξῆλ-
 10 θεν ἀπὸ σοῦ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ὑλικὸν πνεῦμα, διωχθὲν τῷ
 βαπτίσματι. Οὐ φέρει τὸν διωγμὸν· οὐ δέχεται ἄοικον εἶναι
 καὶ ἀνέσιον. Πορεύεται δι' ἀνδρῶν τόπων καὶ ξηρῶν θεί-
 ας ἐπιρροῆς· ἐκεῖ φιλοχωρήσαι βούλεται· πλανᾶται ζητούν
 ἀνάπανοι, οὐχ εὐρίσκει· θεβαπτιομέναις ἐντυγχάνει ψυχαῖς,
 15 ὧν τὴν κακίαν τὸ λουτρὸν ἐξέκλυσεν· φοβεῖται τὸ ὕδωρ· ἐμ-
 πνίγεται τῇ καθάρσει, καθάπερ ἡ λεγεὼν τῇ θαλάσῃ. Πάλιν
 ὑποσιτρέπει πρὸς τὸν οἶκον, ὅθεν ἀνεχώρησεν. Ἀναλοχυντιὸν
 ἔστι, φιλόνηκόν ἔστι, προσβάλλει πάλιν, πειρᾶται πάλιν. Ἐ-
 20 ἂν μὲν εὖρη Χριστὸν ἔσοικισθέντα καὶ πληρώσαντα τὴν χώ-
 ραν ἣν αὐτὸς ἐκένωσεν, ἀπεκρούσθη πάλιν, ἀπῆλθεν ἄπρα-
 κτον, ἐλεεινὸν ἐγένετο τῆς περιπλανήσεως. Ἐὰν δὲ σεσαρω-
 μένον καὶ κεκοσμημένον τὸν ἐν σοὶ τόπον εὖρη, κενὸν καὶ
 ἄπρακτον, ἔτσιμον ἐπίσης πρὸς ὑποδοχὴν τοῦδε ἢ τοῦδε τοῦ
 προκαταλαβόντος, εἰσεπήδησεν, εἰσφκίσθη μετὰ πλειονος τῆς
 25 παρασκευῆς, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν προτέρων·
 δοῦν τότε μὲν ἐλπίς ἦν διορθώσεώς τε καὶ ἀσφαλείας, νῦν

166. Ψα 88, 6.

167. Μρ 5, 9 ε.

168. Λκ 11, 24-25.

169. Λκ 11, 26.

εἰς τὸν πονηρὸν διὰ τὴν καθαρότητά σου, πρόσχε μὴπως μὲ τὴν ἁμαρτίαν κἀνης πάλιν τὸν ἑαυτὸν σου ἐλεεινόν. Μόνον μὴ, καθὼς χαίρεις μὲ τὸ ἀγαθόν, ὑψωθῆς ὑπέρμετρα καὶ καταπέσης ἐπάνω εἰς τὴν ἔπαρσίν σου. Μόνον νὰ προσέχης πάντοτε νὰ καλλιιεργῆς φιλοπόνως τὸν καθαρισμόν σου, ἀσκώντας μέσα εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβάσεις¹⁶⁶. Καὶ τὴν ἄφεσιν πού ἐπέτυχες ὡς δωρεάν συντήρησέ τὴν μὲ ἐπιμέλειαν, ὥστε τὴν μὲν ἄφεσιν νὰ τὴν ἔχῃς ἀπὸ τὸν Θεόν, τὴν δὲ συντήρησιν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου.

35. Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; Πάντοτε νὰ ἐνθυμῆσαι τὴν παραβολὴν ἐκείνην, καὶ θὰ βοηθήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἄριστα καὶ τελειότατα. Ἐξῆλθεν ἀπὸ σὲ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ὑλόφρον πνεῦμα κυνηγημένον ἀπὸ τὸ βάπτισμα· δὲν ὑποφέρει τὸν διωγμόν, δὲν ἀνέχεται νὰ εἶνε χωρὶς ἐστίαν καὶ κατοικίαν. Περνᾷ ἀπὸ τόπους ἀνύδρους καὶ ξηροὺς ἀπὸ θείαν ἐπιρροήν· ἐκεῖ θέλει νὰ διεισδύσῃ. Περιπλανᾷται ζητῶντας ἀνάπαυσιν· δὲν εὐρίσκει· συναντᾷ ψυχὰς βαπτισμένας, τὴν κακίαν τῶν ὁποίων ἐξέπλυνε τὸ λουτρόν· φοβεῖται τὸ ὕδωρ (τοῦ βαπτίσματος)· πνίγεται μέσα εἰς τὸ καθαρτήριο ὑγρὸν, ὅπως ἡ λεγεὼν εἰς τὴν θάλασσαν (τῆς Τιβεριάδος)¹⁶⁷. Ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν κατοικίαν, ἀπὸ ὅπου ἀπεχώρησεν¹⁶⁸. Εἶνε ἀναίσχυντον, εἶνε φιλόνεικον, ἐπιτίθεται πάλιν, κάνει πάλιν ἀπόπειραν. Ἐὰν μὲν εὔρη τὸν Χριστὸν νὰ ἔχῃ κατοικήσει μέσα καὶ νὰ ἔχῃ καταλάβει τὸν χῶρον, πού αὐτὸς ἐξεκένωσε, ἀποκρούεται πάλιν, φεύγει ἄπρακτον, γίνεται ἐλεεινὸν ἀπὸ τὴν περιπλάνησιν. Ἐὰν ὅμως εὔρη τὸν ἐντὸς σου τόπον σαρωμένον καὶ στολισμένον, ἄδειον καὶ ἄπρακτον, ἐξ Ἰσου ἔτοιμον πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ προφθάνοντος κατακτητοῦ, πηδᾷ μέσα, ἐγκαθίσταται μὲ περισσότερην τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐγκαταστάσεως, καὶ γίνονται «τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν προτέρων»¹⁶⁹ τόσον, ὅσον τότε μὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς διορθώσεως καὶ ἀσφαλείας, τώρα ὅμως ἡ κα-

δὲ πρόδηλος ἡ κακία, τῇ φυγῇ τοῦ καλοῦ τὸ πονηρὸν ἔλκουσα· καὶ διὰ τοῦτο βεβαιωτέρα τῷ οἰκίητορι ἢ κατάσχουσι.

36. Πάλιν ὑπομνήσω σε τῶν φωτισμῶν, καὶ πολλάκις ἐκ τῶν θείων λόγων τούτους ἀναλεγόμενος. Αὐτός τε γὰρ ἡδίων ἔσομαι τῇ τούτων μνήμῃ, (τί γὰρ φωτὸς ἡδύτερον, τοῖς φωτὸς γευσασμένοις;) καὶ σὲ περιαισιράψω τοῖς λεγόμενοις. Φῶς μὲν ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τούτου οὐζυγος εὐφροσύνη· Φῶς δὲ δικαίοις διὰ παντός. Φωτίζεις δὲ σὺ θανμασιῶς ἀπὸ ὁρέων αἰωνίων, πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται, ἀγγελικῶν, οἶμαι, δυνάμεων, αἱ συννεργοῦσιν ἡμῖν πρὸς τὰ κρείττονα. Κύριος δὲ φωτισμὸς μου καὶ σωτὴρ μου· τίνα φοβηθήσομαι; Τοῦ Δαυὶδ ἤκουσας λέγοντος· καὶ ποτὲ μὲν αἰτιῶντος ἐξαποσιαλῆναι τὸ φῶς ἀπὸ καὶ τὴν ἀλήθειαν· ποτὲ δὲ εὐχαριστιῶντος, διὸ καὶ τούτου μετείληφεν, ἐν τῷ σημειωθῆναι τὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἐπ' αὐτόν, τουτέστιν ἐνοσημανθῆναι καὶ γνωρισθῆναι τὰ σημεῖα τῆς δεδομένης ἐλλάμψεως. Ἐν μόνον φῶς φεύγωμεν, τὸ τοῦ πικροῦ πυρὸς ἔκγονον. Μὴ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἐξεκαύσαμεν. Οἶδα γὰρ πῦρ καθαρτήριον, ὃ Χριστὸς ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, πῦρ καὶ αὐτὸς ἀναγωγῆς λόγοις καλούμενος. Ἀναλωτικὸν τοῦτο τῆς ὕλης καὶ τῆς πονηρᾶς ἐστὶν ἕξω, ὃ καὶ ἀναφθῆναι τάχιστα βούλεται. Ποθεῖ γὰρ τῆς εὐεργεσίας τὸ τάχος· ἐπεὶ καὶ πυρὸς ἀνδρακας δίδωσιν ἡμῖν εἰς βοήθειαν. Οἶδα καὶ πῦρ οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ καὶ κολαστήριον· εἴτε καὶ σοδομιτικόν, ὃ πᾶσιν ἁμαρτωλοῖς ἐπιβρέχει θείῳ καὶ καται-

170. Ἐκ τῶν θείων λόγων· θεία λόγια ἐλέγτο ἡ ἀγία Γραφή.

171. Ψα 96, 11.

172. Πρμ 18, 9.

173. Ψα 75, 5.

174. Ψα 26, 1.

175. Ψα 42, 8.

176. Ψα 4, 7.

177. Δκ 12, 49.

178. Ἐδ 12, 29.

179. Γε 19, 24· Ψα 10, 6.

κία εἶνε ὀλοφάνερος καὶ μὲ τὴν φυγὴν τοῦ καλοῦ προσελκύει τὸ πονηρόν. Καὶ ἔτσι ἡ κατάκτησις γίνεται βεβαιότερα διὰ τὸν οἰκήτορα.

36. Πάλιν θὰ σοῦ ὑπομνήσω τὸν φωτισμὸν καὶ θὰ σοῦ φέρω πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια¹⁷⁶. Διότι καὶ ὁ ἴδιος θὰ γίνω γλυκύτερος μὲ τὴν μνειαν αὐτῶν (τί εἶνε γλυκύτερον τοῦ φωτός, δι' ὅσους τὸ ἐγεύθησαν;), καὶ σὲ θὰ σὲ φωταγωγήσω μὲ τὰ λεγόμενα. Ἄφ' ἑνὸς «φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ»¹⁷¹ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἡ εὐφροσύνη· ἀφ' ἑτέρου «φῶς δικαίοις διὰ παντός»¹⁷². Λέγεται δὲ πρὸς τὸν Θεὸν «Φωτίζεις σὺ θαυμαστικῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων»¹⁷³, τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, νομίζω, αἱ ὁποῖαι μᾶς βοηθοῦν πρὸς τὸ καλύτερον. Καὶ «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτὴρ μου· τίνα φοβηθήσομαι;»¹⁷⁴. Τὸν Δαυῖδ ἤκουσες νὰ ὀμλήῃ, καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ ζητῇ νὰ τοῦ ἀποσταλῇ τὸ φῶς καὶ ἡ ἀλήθεια¹⁷⁵, ἄλλοτε δὲ νὰ εὐχαριστῇ διότι μετέλαβε φῶς μὲ τὸ νὰ σημειωθῇ ἐπάνω του τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ¹⁷⁶, δηλαδὴ νὰ σημειωθοῦν καὶ νὰ φανοῦν τὰ σημεῖα τῆς ἐλλάμψεως ποῦ τοῦ ἐδίδοντο. Ἐνα μόνον φῶς ν'ἀποφεύγωμεν, αὐτὸ ποῦ γεννᾶται ἀπὸ τὸ πικρὸν πῦρ (τῆς κολάσεως). Νὰ μὴ βαδίσωμεν φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ πυρός (τῆς κολάσεως) μας καὶ ἀπὸ τὴν φλόγα ποῦ ἀνάψαμεν. Διότι γνωρίζω καὶ ἕνα πῦρ ποῦ καθαρίζει, αὐτὸ ποῦ ἤλθε νὰ βάλῃ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Χριστός¹⁷⁷, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ἀλληγορικῶς ὀνομάζεται πῦρ¹⁷⁸. Αὐτὸ τὸ πῦρ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ κατατρώγῃ τὴν ὕλην καὶ τὴν πονηρὰν κατάστασιν· αὐτὸ εἶνε ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποῖου θέλει (ὁ Χριστός) νὰ ἀναφθῇ τὸ ταχύτερον. Διότι ποθεῖ νὰ ταχύνῃ ἡ εὐεργεσία, ἀφοῦ μᾶς δίδει εἰς βοήθειαν καὶ ἄνθρακας πυρός. Γνωρίζω καὶ ἄλλο πῦρ ποῦ δὲν καθαρίζει, ἀλλὰ τιμωρεῖ· εἴτε τὸ σοδομιτικόν, τὸ ὁποῖον βρέχει εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνάμικτον μὲ θειάφι καὶ μὲ καταγιῖδα¹⁷⁹, εἴτε αὐτὸ ποῦ εἶνε ἐτοιμα-

γίδι μιγνύμενον εἴτε τὸ ἠτοιμασμένον ἰῶ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· εἴτε δὲ πρὸ προσώπου Κυρίου πορεύεται καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· καὶ τὸ τούτων εἶναι φοβερώτερον· δὲ ἰῶ ἀκοιμήτῳ σκώληκι συντίεταται, μὴ οβεννύμενον, ἀλλὰ διαιωνίζον τοῖς πονηροῖς. Πάντα γὰρ ταῦτα τῆς ἀφανιστικῆς ἐστὶ δυνάμεως· εἰ μὴ ἰῶ φίλον κἀντιᾶθα νοεῖν τοῦτο φιλανθρωπότερον καὶ τοῦ κολάζοντος ἐπαξίως.

37. Ὡσπερ δὲ πῦρ οἶδα διπλοῦν, οὕτω καὶ φῶς· τὸ μὲν, τὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ λαμπάδα, κατευθύνον ἡμῖν τὰ κατὰ Θεὸν
 10 διαβήματα· τὸ δὲ ἀπαιτηλὸν καὶ περιεργον καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀντίθειον, ἐκεῖνο εἶναι ὑποκρινόμενον, ἵνα κλέπητῃ ἰῶ φαινομένῳ· τοῦτο καὶ σκοτία ἐστὶ καὶ μεσημβρία δοκεῖ, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαιότατον. Οὕτως ἀκούω τοῖς διαπαντὸς ἐν μεσημβρινῇ σκοτία φεύγουσι. Τοῦτο καὶ νύξ ἐστὶ καὶ φωτισμὸς
 15 νομίζεται τοῖς ὑπὸ τῆς τρυφῆς διεφθαρμένοις. Τί γὰρ φησὶν δὲ Δαυὶδ; Νύξ ἦν περὶ ἐμὲ τὸν δέλαιον καὶ ἠγγύον· φωτισμὸν γὰρ εἶναι τὴν τρυφήν ὑπελάμβανον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοιοῦτοι, καὶ οὕτως ἔχοντες· ἡμεῖς δὲ φωτίσωμεν ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως· ἐστὶ δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ σπεῖρειν εἰς δικαιοσύνην καὶ
 20 τρυγᾶν καρπὸν ζωῆς (πρᾶξις γὰρ θεωρίας πρόξενος), ἵνα τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦτο μάθωμεν, τί μὲν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τί δὲ τὸ ψευδόμενον, καὶ μὴ λάθωμεν περιπεσόντες ὡς καλῶ ἰῶ χεῖρονι. Γενώμεθα φῶς, ὥσπερ οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ μεγάλου Φωτὸς ἤκουσαν, Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, λέ-

180. Mt 25, 41.

181. Ψα 96, 8.

182. Mr 9, 44· 46· 48.

183. «Τοῦ ἡγεμονικοῦ» δηλαδὴ τοῦ νοῦ πού ἡγεῖται τῆς ὑπάρξεώς μας.

184. Ἦσ 5, 20. Ἐννοεῖ αὐτοῦς πού καὶ «μέρα μεσημέρι» ὄρον τὰ ἔργα τοῦ σκότους.

185. Ψα 138, 11 ἔ.

186. Ὡσ 10, 12.

187. «Θεωρίας» θεωρίαν λέγει ἐδῶ ὁ Γρηγόριος τὰς ἐλλάμψεις καὶ ἐνοράσεις, ὅπως τὰς ἐννοεῖ αὐτός.

188. Ἰω 1, 9.

189. Mt 5, 14.

σπένον διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του¹⁰⁰, εἴτε αὐτὸ πού προπορεύεται ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου καὶ κατακαίει περίξ τοὺς ἐχθρούς του¹⁰¹. καὶ τὸ τιμωρητικὸν πῦρ πού εἶνε καὶ ἀπ' αὐτὸ φοβερώτερον, ἐκεῖνο πού ἔχει τὸν ἴδιον σκοπὸν μὲ τὸν ἀκοίμητον σκώληκα¹⁰², πού δὲν σβήνεται ποτέ, ἀλλὰ καίει αἰωνίως διὰ τοὺς πονηρούς. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ἀφανίζουσιν, ἐκτὸς ἂν κανεὶς θέλῃ νὰ ἐννοῆ τοῦτο περισσότερον φιλανθρωπῶς καὶ ἀπ' ἐκεῖνον πού κολάζει δικαίως.

37. Ὅπως δὲ ἀκριβῶς βλέπω τὸ πῦρ διπλοῦν, ἔτσι καὶ τὸ φῶς, τὸ μὲν ἓνα πού εἶνε ὁ φανὸς τοῦ ἡγεμονικοῦ μας¹⁰³ καὶ ἀσφαλίζει τὰ κατὰ Θεὸν βήματά μας, τὸ δὲ ἄλλο πού εἶνε ἀπατηλὸν καὶ ἀνειρήνευτον, καὶ ἀντίθετον τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ἐνῶ ὑποκρίνεται ὅτι εἶνε φῶς, διὰ νὰ ἐξαπατᾷ μὲ τὴν φαινομενικὴν μορφήν του. Αὐτὸ καὶ σκότος εἶνε καὶ δίδει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεσημβρινοῦ φωτός πού εἶνε ἡ ἰοχυροτέρα βαθμὶς φωτός. Αὐτὸ τὸ ὄνομα βλέπω νὰ ἔχη δι' αὐτοὺς πού φεύγουν συνεχῶς ἐντὸς μεσημβρινοῦ σκοτούρας¹⁰⁴. Αὐτὸ καὶ νύχτα εἶνε καὶ φωτισμὸς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν διεφθαρμένων ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν. Διότι τί λέγει ὁ Δαυῖδ; Νύχτα ἦτο γύρω ἀπὸ ἐμὲ τὸν δυστυχῆ καὶ δὲν τὸ ἀντελαμβανόμεν· διότι ἐνόμιζον τὴν ἀπόλαυσιν φωτισμόν¹⁰⁵. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν τέτοιοι καὶ εἶχον ἔτσι. Ἡμεῖς ὅμως ἂς φωταγωγήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν σπείρωμεν εἰς τὸν ἀγρὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τρυγῶμεν καρπὸν ζωῆς¹⁰⁶ (διότι ἡ πρᾶξις εἶνε πρόξενος τῆς θεωρίας)¹⁰⁷, διὰ νὰ μάθωμεν καὶ τὰ ἄλλα καὶ τοῦτο, ποῖον εἶνε «τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν»¹⁰⁸ καὶ ποῖον τὸ ὑποκρινόμενον, καὶ διὰ νὰ μὴ πέσωμεν κατὰ λάθος εἰς τὸ κακὸν ὡς εἰς τὸ καλόν. Ἄς γίνωμεν φῶς, ὅπως ἐχαρακτηρίσθησαν οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τὸ μέγα Φῶς, ὅταν ἔλεγεν· «Ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»¹⁰⁹. Ἄς γίνωμεν «φωστῆρες ἐν κό-

γονιος. Γενόμεθα φωσιήρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τουτέστι ζωτικῇ τοῖς ἄλλοις δύναμις. Λαβόμεθα Θεότητος, λαβόμεθα τοῦ πρώτου καὶ ἀκραιφνεστάτου Φωτός. Ὁδεύσωμεν πρὸς τὴν λάμπριν αὐτοῦ πρὸ τοῦ προσκόνει τοὺς πόδας ἡμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ καὶ πολέμια. Ἔως ἡμέρα ἐστίν, ὡς ἐν ἡμέρα εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, ἃ νυκτός ἐστι κλέμματα.

38. Πᾶν μέλος καθαρισθῶμεν, ἀδελφοί, πᾶσαν ἀγνίσωμεν αἰσθησίν· μηδὲν ἀτιελὲς ἡμῖν ἔστω, μηδὲ τῆς πρώτης γένεως, μηδὲν ἀφώτιστον καταλείπωμεν. Φωτισθῶμεν τὸν ὀφθαλμόν, ἵν' ὄρθᾶ βλέπωμε· καὶ μηδὲν εἶδωλον πορνικὸν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέρωμεν ἐκ φιλοπόνου θέας καὶ περιέργου. Κἂν γὰρ τῷ πάθει μὴ προσκυνήσωμεν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐμολύνθημεν. Εἴ τις δοκὸς ἐν ἡμῖν, εἴ τι κάρφος, ἀνακαθαίρωμεν ἵνα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὄρθᾶν δυνώμεθα. Φωτισθῶμεν ἀκοήν, φωτισθῶμεν γλῶσσαν· ἵνα ἀκούσωμεν, τί λαλήσει Κύριος ὁ Θεὸς καὶ ἀκουσίδον ἡμῖν γένηται τὸ πρῶϊνόν ἔλεος καὶ ἀκουσιθῶμεν ἀγαλλίαισιν καὶ εὐφροσύνῃν, ἀκοαῖς θείαις ἐνηχομένην· ἵνα μὴ ὤμεν μάχαιρα ὀξεῖα, μηδὲ ξυρὸν ἠκο- νημένον, μηδὲ ὑπὸ τὴν γλῶσσαν στρέφωμεν κόπον καὶ πόνον, ἀλλὰ λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, τὰς πυρίνας γλώσσας αἰδοῦμενοι. Ἰαθῶμεν δοφρησιν, ἵνα μὴ θηλυνώμεθα, μηδὲ ἀντὶ δομῆς ἡδείας κονιορτώμεθα· ἀλλ' ὀσφραίνώμεθα τοῦ ἐκκενωθέντος δι' ἡμᾶς μύρου πνευματι- κῶς ἀντιλαμβανόμενοι, καὶ τοσοῦτον ἐξ αὐτοῦ ποιούμενοι καὶ

190. Φι 2, 15.

191. Ῥω 13, 13.

192. Μθ 7, 3-5.

193. Ψα 84, 9.

194. Ψα 142, 8.

195. Ψα 56, 5.

196. Ψα 51, 4.

197. Ψα 9, 28.

198. Α' Κο 2, 7.

199. «Ὁσμῆς ἡδείας κονιορτώμεθα» ἐννοεῖ τὰς ἀρωματικὰς κόνεις τοῦ καλλωπισμοῦ, δπως εἶνε σήμερα ἡ πούδρα.

σμφ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες¹⁹⁰, δηλαδή δύναμις ζωτική διὰ τοὺς ἄλλους. Ἦς προσανατολισθῶμεν ἀπὸ τὴν θεότητα, ἀπὸ τὸ πρῶτον καὶ γνησιώτατον φῶς. Ἦς βαδίσωμεν πρὸς τὴν λάμπιν αὐτοῦ, προτοῦ νὰ σκοντάψουν τὰ πόδια μας εἰς βουνὰ σκοτεινὰ καὶ ἐχθρικά. Ἔως οἱ εἶνε ἡμέρα, «περιπατήσωμεν εὐσχημόνως ὡς ἐν ἡμέρα, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις»¹⁹¹, τὰ ὁποῖα εἶνε λαθραῖα ἔργα τῆς νυκτός.

38. Ἦς καθαρισθῶμεν, ἀδελφοί, εἰς κάθε μέλος, ἄς ἀγνίσωμεν κάθε αἴσθησιν· νὰ μὴ ἔχωμεν τίποτε τὸ ἀτελές μήτε τῆς πρώτης φύσεως· μὴ ἀφήσωμεν τίποτε τὸ ἀτελές ἢ πού νὰ ἀνήκη εἰς τὴν ἀρχικὴν φύσιν ἢ πού νὰ μὴ φωτισθῆ (ἀπὸ τὸ βάπτισμα). Νὰ φωτισθῶμεν εἰς τὸν ὀφθαλμόν, διὰ νὰ βλέπωμεν ὀρθά, καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν μέσα μας κανένα πορνικὸν εἶδωλον προερχόμενον ἀπὸ πολυπράγμονα καὶ περίεργον ὄρασιν. Διότι καὶ ἂν δὲν προσκυνήσωμεν τὸ πάθος, ὅμως εἰς τὴν ψυχὴν μολυνόμεθα. Ὅτι δοκὸν ἔχομεν εἶτε ξυλάριον¹⁹², νὰ τὸ καθαρίζωμεν, διὰ νὰ δυνάμεθα νὰ βλέπωμεν κατὰ τὰ τῶν ἄλλων. Ἦς φωτισθῶμεν εἰς τὴν ἀκοήν, ἄς φωτισθῶμεν εἰς τὴν γλῶσσαν· διὰ ν' ἀκούσωμεν, τί θὰ λαλήσῃ Κύριος ὁ Θεός¹⁹³, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀκροασθῶμεν τὸ πρῶϊνόν του ἔλεος¹⁹⁴ καὶ θὰ δεχθῶμεν εἰς τὰς ἀκοάς μας ἀγαλλίαςιν καὶ εὐφροσύνην πού μεταδίδεται μὲ θεῖους ἤχους. Διὰ νὰ μὴ εἶμεθα μάχαιρα ὀξεῖα¹⁹⁵ μήτε ξυράφι ἀκονισμένον¹⁹⁶, μήτε νὰ κρατῶμεν κάτω ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μας κόπον καὶ μόχθον¹⁹⁷, ἀλλὰ νὰ λαλῶμεν μυστικῶς σοφίαν Θεοῦ, τὴν ἀπόκρυφον¹⁹⁸, σεβόμενοι τὰς πυρίνας γλῶσσας. Ἦς θεραπευθῶμεν εἰς τὴν ὁσφρησιν, διὰ νὰ μὴ ἐκθηλωνώμεθα, μήτε νὰ πασπαλιζώμεθα μὲ σκονάκια γλυκεῖας ὀσμῆς¹⁹⁹· ἀλλὰ νὰ μοσχοβολῶμεν ἔχοντας πνευματικῶς τὸ μύρον τὸ ἐκκενωθὲν δι' ἡμᾶς, καὶ τόσον πολὺ νὰ πλαττώ-

μεταποιούμενοι, ὥστε καὶ αὐτῶν ἡμῶν δοφραίνεσθαι δομὴν
 εὐωδίας. Καθαρθῶμεν ἀφήν, γεῦσιν, λάρυγγα, μὴ μαλακῶς
 ἐπαφῶμενοι, καὶ λειότητι χαίροντες, ἀλλὰ τὸν σαρκωθέντα δι'
 ἡμᾶς Λόγον ψηλαφῶντες, ὡς ἄξιον καὶ Θωμᾶν κατὰ τοῦτο
 5 μιμούμενοι. Μὴ χυμοῖς καὶ ὕροις γαργαλιζόμενοι, τοῖς ἀδελ-
 φοῖς τῶν πικροτέρων γαργαλισμῶν, ἀλλὰ γεύόμενοι καὶ γι-
 νώσκοντες, διὸ χρησιὸς ὁ Κύριος τὴν κρείττω γεῦσιν καὶ
 μένουσαν μὴδὲ μικρὰ τὸν πικρὸν καὶ ἀχάριστον ἀγωγὸν ἀνα-
 ψύχοντες, τὸν παραπέμποντα καὶ οὐ κατέχοντα τὸ διδόμενον,
 10 ἀλλὰ τοῖς γλυκύτεροις μέλιτος λόγοις τοῦτον εὐφραίνοντες.

29. Καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι καλόν, τὴν κεφαλὴν
 καθαιρουμένους, ὡς καθαιρεται κεφαλὴ, τὸ τῶν αἰσθήσεων
 ἐργαστήριον, κρατεῖν τὴν Χριστοῦ κεφαλὴν, ἐξ ἧς πᾶν τὸ
 σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται καὶ τὴν ὑπεραίρου-
 15 σαν ὑμῶν ἁμαρτίαν κάτω βάλλειν, ὑπεραιρουμένην τῷ κρείτ-
 τονι. Καλόν καὶ ὄμνον ἀγιαζεσθαι καὶ καθαιρεσθαι, ἵνα δυ-
 νηθῇ τὸν σταυρὸν αἴρειν Χριστοῦ, μὴ παντὶ ραδίως αἰρόμενον.
 Καλόν καὶ τὰς χεῖρας τελειοῦσθαι καὶ τοὺς πόδας· τὰς μὲν,
 ὡς ἐν παντὶ τόπῳ δοῦναι αἰρεσθαι καὶ δρασσεσθαι τῆς Χρι-
 20 στοῦ παιδείας, μὴ ποτε ὀργισθῇ Κύριος καὶ πιστεύεσθαι λόγον
 διὰ τοῦ πρακτικοῦ, ὡς τὸν ἐν τῇ χειρὶ τοῦδε τοῦ προφήτου
 δεδομένον· τοὺς δὲ, μὴ δξείεις εἶναι πρὸς τὸ ἐκχέειν αἷμα,

200. Ἰω 1, 14.

201. Ἰω 20, 27.

202. «Πικροτέρους γαργαλισμοὺς» ὁ Γρηγόριος ἀποκαλεῖ τὰς ἀφροδι-
 σίους πράξεις.

203. Ψα 33, 9.

204. «Τὸν πικρὸν καὶ ἀχάριστον ἀγωγόν..., τὸν παραπέμποντα καὶ
 οὐ κατέχοντα τὸ διδόμενον». Ἰσως νὰ ἔνοιη τὸν οἰσοφάγον.

205. Ψα 18, 11.

206. Κλ 2, 19· Ἐφ 4, 16.

207. Α' Τι 2, 8.

208. Ψα 2, 12.

209. Ἰε 50, 1.

210. «Ἐν τῇ χειρὶ» ἀναφέρεται εἰς τὴν συνήθη φράσιν τῶν προφη-
 τῶν «Ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἡσαίου, ἢ Ὡσηέ, ἢ Ἰεζεκιήλ, κλπ.»

211. Ψα 13, 3· Ῥω 3, 15· Πρβλ. Πρμ 1, 16· Ἦσ 59, 7.

μεθα καὶ νὰ μεταποιούμεθα ἀπ' αὐτό, ὥστε καὶ ἀφ' ἑαυτῶν νὺ σκορπίζωμεν ὀσμὴν εὐωδίας. Ἄς καθαρισθῶμεν εἰς τὴν ἀφήν, τὴν γεῦσιν, τὸν λάρυγγα, καὶ νὰ μὴ συνηθίζωμεν τὰ μαλακὰ πιασίματα, μήτε νὰ χαιρώμεθα τὰ ἄτριχα δέρματα, ἀλλὰ νὰ ψηλαφῶμεν τὸν Λόγον ποῦ ἔγινε σὰρξ²⁹⁹ πρὸς χάριν μας, ἐπειδὴ αὐτὸς τὸ ἀξίζει, καὶ νὰ μιμούμεθα εἰς τοῦτο τὸν Θωμᾶν³⁰¹. Νὰ μὴ γαργαλιζώμεθα μὲ χυμοὺς καὶ φαγώσιμα, γαργαλίσματα ποῦ εἶνε ἀδελφὰ μὲ τοὺς ἄλλους γαργαλισμοὺς τοὺς πικροτέρους³⁰², ἀλλὰ νὰ γευώμεθα τὴν ἀνωτέραν καὶ αἰώνιον γεῦσιν καὶ νὰ αἰσθανώμεθα «ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος»³⁰³. Μήτε νὰ ἱκανοποιῶμεν διὰ μίαν μόνον στιγμὴν τὸν πικρὸν καὶ ἀχάριστον ἀγωγόν, αὐτὸν ποῦ ἐξαπολύει ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ καθέξη, αὐτὸ ποῦ δίδει³⁰⁴, ἀλλὰ νὰ τὸν εὐφραίνωμεν μὲ τὰ λόγια τὰ γλυκύτερα τοῦ μέλιτος³⁰⁵.

39. Καὶ κάτι καλύτερον ἀπὸ ὅσα εἶπα, νὰ καθαρίζωμεθα εἰς τὴν κεφαλὴν, ὅπως καθαρίζεται ἡ κεφαλὴ, τὸ ἐργαστήριον τῶν αἰσθήσεων, νὰ κρατῶμεν τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ, «ἐξ ἧς πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται»³⁰⁶, καὶ νὰ ρίπτωμεν κάτω τὴν ἁμαρτίαν ποῦ προσπαθεῖ νὰ μᾶς καταβάλλῃ, ἀλλὰ καταβάλλεται ἀπὸ τὸν ἰσχυρότερον. Εἶνε καλὸν νὰ ἀγιαζώμεθα καὶ νὰ καθαρίζωμεθα καὶ εἰς τὸν ὦμον, διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ σηκῶνῃ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ποῦ δὲν δύναται ὁ καθεὶς νὰ τὸν σηκῶσῃ εὐκόλως. Καλὸν νὰ τελειούμεθα καὶ εἰς τὰς χεῖρας καὶ εἰς τοὺς πόδας· τὰς μὲν χεῖρας, διὰ νὰ τὰς ὑψώνωμεν ὁσίως ἐν παντὶ τόπῳ³⁰⁷ καὶ νὰ πιανώμεθα ἀπὸ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ Χριστοῦ, «μήποτε ὀργισθῆ Κύριος»³⁰⁸, καὶ νὰ μᾶς προσφέρεται μὲ ἐμπιστοσύνην λόγος (Θεοῦ) διὰ τοῦ ὄργάνου αὐτοῦ, ὅπως φέρ' εἰπεῖν τὸν λόγον ποῦ δίδεται «ἐν τῇ χειρὶ»³⁰⁹ τοῦ δεῖνος προφήτου³¹⁰. τοὺς δὲ πόδας, διὰ νὰ μὴ εἶνε «ὄξεις εἰς τὸ ἐκχέαι αἷμα»³¹¹ καὶ νὰ μὴ τρέχουν νὰ κά-

μηδὲ εἰς κακίαν τρέχοντας· ἀλλ' ἐπιόμους εἰς τὸ Ἐθαγγέλιον καὶ πρὸς τὸ θραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως καὶ Χριστὸν ὑποπίπτοντα καὶ καθαίροντα δέχεσθαι. Ἐἴ τις ἐστὶ καὶ κοιλίας κάθαρσις, χωρητικῆς καὶ ἀναδοτικῆς τῶν ἐκ Λόγου τροφῶν, 5 καλὸν καὶ ταύτην μὴ θεοποιεῖν ἐκ τροφῆς καὶ τῆς καταργουμένης θρώσεως· ἀλλὰ καθαίρειν δι' μάλιστα καὶ ποιεῖν λεπτιέραν, ὥστε τὸν Λόγον Κυρίου ἐν μέσῃ δέχεσθαι καὶ ἀλγεῖ καλῶς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ παῖοντος. Εὐρίσκω καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ ἐντὸς τιμῆς ἀξιούμενα. Πείθει με τοῦτο Δαυὶδ, 10 καρδίαν καθαρὰν ζητῶν ἐν ἐαυτῷ κίττεισθαι, καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινίζεσθαι. Τὸ διανοητικόν, οἶμαι, τοῦτω δηλῶν καὶ τὰ τοῦτου κινήματα ἢ διανοήματα.

40. Τί δὲ ἡ δοφύς; Τί δὲ οἱ νεφροί; Μηδὲ γὰρ τοῦτο παρέλθωμεν. Ἀπίεσθω καὶ τοῦτων ἢ κάθαρσις· ἔστωσαν ἡ- 15 μῶν αἱ δοφύες περιεζωσμέναι καὶ ἀνεσιαλμέναι δι' ἐγκρατείας, ὥσπερ τῷ Ἰσραὴλ πάλαι, κατὰ τὸν νόμον, τοῦ πάσχα μεταλαμβάνοντι. Οὐδεὶς γὰρ καθαρῶς Αἴγυπτον ἐξέρχεται, οὐδὲ φεύγει τὸν ὀλοθρευόντα μὴ ταῦτα παιδαγωγήσας. Οἱ δὲ τὴν καλὴν ἀλλοιώσιν ἀλλοιούσθωσαν, ὅλον τὸ ἐπιθυμητικόν 20 πρὸς Θεὸν μεταφέροντες, ὥστε δύνασθαι λέγειν Κύριε, ε-

212. Ἐφ 6, 15.

213. Φι 3, 14.

214. «Κοιλίας... χωρητικῆς καὶ ἀναδοτικῆς τῶν ἐκ τοῦ Λόγου τροφῶν». Μὲ τὸ «χωρητικῆς» ἐννοεῖ τὴν ἀποκαλυπτικὴν εἰκόνα, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ προφήτης λαμβάνει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὡς τόμον τὸν ὅποιον κατατρώγει καὶ καταπίνει, καὶ μετὰ τοῦτο προφητεῖει (Ἰζ 2, 8· 8, 1-8· Ἀπ 10, 9-10)· μὲ τὸ «ἀναδοτικῆς» ἐννοεῖ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ... ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεῦσαι ὕδατος ζῶντος» (Ἰω 7, 38).

215. Ψα 50, 12.

216. Αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ λόγου (τὸ ΛΘ') εἶνε, νομίζω, τὸ κείμενον ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπέδρασαν εἰς τὴν μέχρι σήμερον διαμόρφωσιν τῆς τελετουργίας τοῦ δευτέρου μυστηρίου, τοῦ χρίσματος, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ βαπτιστὴς χρίει τὴν κεφαλὴν, τοὺς πόδας, τὰς χεῖρας, τοὺς ὄμους καὶ τὴν κοιλίαν τοῦ χριωμένου, λέγων ἐκάστοτε καὶ τὸ ἀνάλογον ῥητὸν ἐκ τῆς Γραφῆς. Καίτοι ὁ Γρηγόριος ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ πρῶτον μυστήριον, τὸ βάπτισμα, καὶ ὄχι τὸ δεύτερον. Ἄλλως τε τὸ βάπτισμα ὀνομάζει χρίσμα

νουν τὸ κακόν, ἀλλὰ νὰ εἶνε «ἔτοιμοι εἰς τὸ εὐαγγέλιον»²¹⁷ καὶ διὰ τὸ «βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως»²¹⁸ καὶ νὰ καταδέχωνται νὰ τοὺς πλύνῃ σκυφτός καὶ νὰ τοὺς σπογγίζῃ ὁ Χριστός. Ὑπάρχει καὶ τῆς κοιλίας κάθαρσις, ἡ ὁποία εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποδεχθῇ ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναμεταδώσῃ τὰς τροφὰς ποὺ λαμβάνει ἐκ τοῦ Λόγου²¹⁹, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε καλὸν νὰ μὴ θεοποιῶμεν καὶ αὐτὴν μὲ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ μὲ τὴν φθαρτὴν βρώσιν, ἀλλὰ νὰ τὴν καθαρῖζωμεν, ὅσον γίνεται περισσότερο, καὶ νὰ τὴν κάνωμεν λεπτοτέρα, ὥστε νὰ δέχεται μέσα τῆς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ὑπομένῃ τὴν καλὴν ὀδύνην ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ποὺ παραπατεῖ. Εὐρίσκω δὲ ὅτι καὶ ἡ καρδία καὶ τὰ ἐντόσθια γενικῶς κρίνονται ἄξια τιμῆς. Μὲ πείθει εἰς αὐτὸ ὁ Δαυῖδ, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ κτισθῇ μέσα του «καρδία καθαρὰ» καὶ νὰ ἐγκαινισθῇ «πνεῦμα εὐθὲς ἐν τοῖς ἐγκάτοις»²²⁰ του· νομίζω ὅτι μὲ τὸ «πνεῦμα» ἐννοεῖ τὴν διάνοιαν καὶ τὰς κινήσεις ἢ τὰ διανοήματα αὐτῆς²²¹.

40. Καὶ ἡ μέση; καὶ τὰ νεφρά; Οὕτε αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ παραβλέψωμεν. Ἡ κάθαρσις πρέπει νὰ ἐλεκταθῇ καὶ εἰς αὐτά. «Ἔστωσαν ἡμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσόμεναι»²²² καὶ συμμαζεμέναι μὲ τὴν ἐγκράτειαν, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸν Ἰσραὴλ, ὁ ὁποῖος ἔτρωγε τὸν πασχάλιον ἄμνον συμφώνως πρὸς τὸν νόμον²²³. Διότι κανεὶς δὲν ἐξέρχεται καθαρὸς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, οὔτε δύναται νὰ διαφύγῃ τὸν ἐξολοθρευτὴν, ἂν δὲν ὑπακούσῃ καὶ πράξῃ αὐτά. Τὰ δὲ νεφρά νὰ ἀλλοιωθοῦν τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν²²⁴, κατευθύνοντας ὅλον τὸ συναισθηματικὸν μέρος πρὸς τὸν Θεόν, ὥστε νὰ δύνανται νὰ λέγουν· «Κύριε ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπι-

(βλ. § 4 καὶ σχόλιον 10).

217. Λκ 12, 35.

218. Ἔξ 12, 11.

219. Ψα 72, 21.

ναντιον σου πάσα ἡ ἐπιθυμία μου, καὶ Ἡμέραν ἀνθρώπου
 οὐκ ἐπεθύμησα. Δεῖ γὰρ γενέσθαι ἄνδρα ἐπιθυμιῶν τῶν τοῦ
 Πνεύματος. Οὕτως ἄν ἡμῖν καὶ ὁ τὸ πλεῖστον τῆς ἰσχύος ἐπὶ
 τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς ὀφθαλμοῦ φέρων δράκων καταλυθεῖη,
 5 τῆς περὶ ταῦτα δυναστείας αὐτῷ νεκρωθείσης. Μὴ θαυμάσης
 δέ, εἰ καὶ τοῖς ἀσχήμοισιν ἡμῶν τιμὴν περισσοτέραν τίθημι,
 λόγῳ νεκρῶν ταῦτα καὶ σωφρονίζων καὶ κατὰ τῆς ὕλης ἰσά-
 μενος. Πάντα δῶμεν Θεῷ τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς, πάντα καθιε-
 ρώσωμεν. Μὴ λοβὸν ἥπαιτος, μηδὲ νεφροῦς μετὰ τῆς πιμε-
 10 λῆς, μηδὲ τι μέρος τοῦ σώματος, μηδὲ τὸ καὶ τό. Διὰ τί γὰρ
 τὰ ἄλλα ἡμῖν ἀτιμασιέα; Ὅλους δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνεπέγκω-
 μεν· γενόμεθα ὀλοκαυτώματα λογικά, θύματα τέλεια· μηδὲ
 τὸν βραχίονα μόνον, μηδὲ τὸ σιγθύνιον μόνον, ἀφαίρεμα ἱερα-
 τικὸν ποιώμεθα (μικρὸν γὰρ τοῦτο)· ἀλλ' ὄλους διδόντες ἡ-
 15 μᾶς αὐτοὺς, ὄλους ἀντιλαμβάνομεν· ἐπειδὴ τοῦτο ἐστὶ λαβεῖν
 καθαρώς, τὸ τῷ Θεῷ δοθῆναι, καὶ ἱεουργῆσαι τὴν ἡμῶν
 αὐτῶν σωτηρίαν.

41. Ἐπὶ πάσι καὶ πρὸ πάντων φύλασέ μοι τὴν καλὴν
 παρακαταθήκην, ἣ ζῶ καὶ πολιτεύομαι, ἣν καὶ συνέκδημον
 20 λάβοιμι, μεθ' ἧς καὶ ἀλγεινὰ πάντα φέρω καὶ τερπνὸν ἅπαν
 διαπιτύω, τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμο-
 λογίαν. Ταύτην πιστεύω σοι σήμερον· ταύτην καὶ συμβαπίσω
 καὶ συναγάξω σε. Ταύτην δίδωμι παντὸς τοῦ βίου κοινωνὸν
 καὶ προσιάειν, τὴν μίαν Θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τοῖς τρισίν
 25 εὐρισκομένην ἐνικῶς καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσα μεριστῶς·

220. Ψα 37, 10.

221. Ἰε 17, 16.

222. Δα 9, 23.

223. ε'Ὁ τὸ πλεῖστον τῆς ἰσχύος ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς ὀφθαλμοῦ φέρων δράκων». Πράγματι, ὁποῖος ἔπασσε ζωντανὸν ὄφιν, ἀντελήφθη ὅτι τὸ μέγιστον τῆς δυνάμεώς του εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐλαστικὴν μέσην του. Αὐτὸ εἶνε πασίγνωστον προκειμένου περὶ τοῦ ὄφιν. Ἀλληγορικῶς ὁ Γρηγόριος ἐννοεῖ τὴν γενετήσιον ὁρμήν.

224. Α' Κο 12, 23.

225. Β' Τι 1, 14.

θυμία μου»²⁰⁰· καὶ «Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπιθύμησα»²⁰¹. Διότι πρέπει νὰ γίνῃ κανεὶς ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν²⁰² τοῦ Πνεύματος. Μόνον ἔτσι θὰ καταλυθῆ καὶ ὁ δράκων ποῦ ἔχομεν μέσα μας, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ μέγιστον τῆς δυνάμεώς του εἰς τὸν ὀμφαλὸν καὶ τὴν μέσην του²⁰³, ἀφοῦ νεκρωθῆ ἢ εἰς τὰ νεφρὰ κυριαρχία του. Μὴ ἐκπλαγῆς δὲ ἐπειδὴ τιμῶ τόσον πολὺ καὶ τὰ ἄσχημα μέλη μας²⁰⁴, καὶ τὰ σωφρονίζω καὶ τὰ νεκρώνω μὲ τὸν λόγον, καὶ ἐναντιώνομαι εἰς τὴν ὕλην. Ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς μέλη ἄς τὰ δώσωμεν εἰς τὸν Θεόν, ὅλα ἄς τὰ καθαγιάσωμεν. Νὰ μὴ ἀφήσωμεν μήτε τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, μήτε τὰ νεφρὰ μὲ τὴν σκέπην τοῦ λίπους, μήτε ἄλλο κανένα μέρος τοῦ σώματος, μήτε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Διὰ τὴν νὰ περιφρονήσωμεν τὰ ἄλλα μέλη μας; ὄχι, ἀλλὰ νὰ προσφέρωμεν ὀλοκλήρους τοὺς ἑαυτοὺς μας· νὰ γίνωμεν λογικὰ ὀλοκαυτώματα, τέλεια θύματα. Μὴ προσφέρωμεν μόνον τὸν βραχίονα, μήτε μόνον τὸ στήθος, σὰν ἕνα ἱερατικὸν ἀφαίρεμα, διότι τοῦτο εἶνε ὀλίγον· ἀλλὰ νὰ δώσωμεν ὀλοκλήρους τοὺς ἑαυτοὺς μας, διὰ νὰ τοὺς λάβωμεν πάλιν ὀλοκλήρους. Διότι αὐτὸ εἶνε τὸ νὰ λάβωμεν καθαρῶς, τὸ νὰ δοθῶμεν εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἱεουργήσωμεν ὡς θυσίαν τὴν σωτηρίαν μας.

41. Ἐπάνω ἀπὸ ὅλα καὶ πρὸν ἀπὸ ὅλα, ἀγαπητέ μου, «φύλασσε τὴν καλὴν παρακαταθήκην»²⁰⁵, μὲ τὴν ὁποίαν ζῶ καὶ πολιτεύομαι καὶ τὴν ὁποίαν εὔχομαι νὰ ἔχω πάντοτε μαζί μου ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωμαι, μὲ τὴν ὁποίαν δύναμαι νὰ ὑποφέρω ὅλα τὰ ὀδυνηρὰ καὶ νὰ περιφρονήσω οἰονδήποτε εὐχάριστον· καὶ αὕτη εἶνε ἡ ὁμολογία εἰς Πατέρα, Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Αὐτὴν σοῦ ἐμπιστεύομαι σήμερον· μοῦ μ' αὐτὴν θὰ σὲ βαπτίσω καὶ θὰ σὲ ὑψώσω. Αὐτὴν σοῦ δίδω συνεταιῖρον καὶ προστάτιν ὅλης τῆς ζωῆς σου, τὴν μίαν θεότητα καὶ δύναμιν ποῦ εὐρίσκεται ἐνικῶς εἰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ περιέχει τὰ τρία ἀσυγχύτως· αὐτὴν ποῦ δὲν

ὅτι ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, ὅτι ἀξιομένην, ἢ μειου-
 μένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσι, πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν
 πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανοῦ κάλλος καὶ μέγεθος· τριῶν ἀπεί-
 ρων ἀπειρον συμφυταν, Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμε-
 5 νον, ὡς Πατέρα καὶ Υἱόν, ὡς Υἱόν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα,
 φυλασσομένης ἑκάστω τῆς ἰδιότητος. Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλή-
 λοις νοούμενα, ἐκείνο διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο διὰ τὴν
 μοναρχίαν. Οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῆσαι καὶ τοῖς τριοῖ περιλάμπο-
 μαί· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν καὶ εἰς τὸ ἐν ἀναφέρομαι. "Ο-
 10 ταν ἐν τι τῶν τριῶν φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν καὶ τὴν
 ὄψιν πεπλήρωμαι καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέ-
 γεθος τοῦτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λείπομένῳ.
 "Οταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν δρῶ λαμπάδα, οὐκ
 ἔχω διελεῖν ἢ μειρῆσαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον.

15 42. Φοβῆ σὺ γέννησιν, ἵνα μὴ τι πάθη Θεός, ὁ μὴ πά-
 σχων; Ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω
 διὰ τῆς ὑβρεως καὶ τῆς ἀδίκου κατατομῆς, ἢ τὸν Υἱὸν τέ-
 μνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύ-
 ματος. Τὸ γὰρ παράδοξον, δι μὴ κτίσις ἐπάγεται μόνον Θεῶ
 20 παρὰ τοῖς κακῶς Θεότητα ταλαντεύουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πάλιν
 ἢ κτίσις εἰς ἑαυτὴν τέμνεται. "Ωπερ τοῦ Πατρὸς ὑποσιέλλε-
 ται ὁ Υἱὸς τοῖς ταπεινοῖς καὶ κάτω κειμένοις, οὕτως ὑπο-
 σιελλομένης πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος·
 ὡς ἂν καὶ Θεός καὶ κτίσις ὑβρίζηται τῇ κατῆ ταύτη θεολο-
 25 γίᾳ. Οὐδὲν τῆς Τριάδος, ὧ οὗτοι, δοῦλον, οὐδὲ κτιστόν, οὐ-

226. «Φοβῆ σὺ τὴν γέννησιν...»; Δηλαδή· «Δισταξέεις νὰ ὁμολογήσης ἕνα Θεὸν ποῦ γεννᾶται; Σοῦ φαίνεται σκανδαλώδες νὰ πιστεύσης εἰς Θεὸν γεννώμενον;».

227. Οἱ εὐνομιανοὶ καὶ ὅλοι οἱ ἀρειανοὶ ἐφρόνουσιν δι τὸν δὲν εἶνε ὁ Πῶς καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὸν Θεὸν Πατέρα, διότι τότε κατατέμνεται ἢ φθάνει ἢ ἀτμητός καὶ ἐνιαῖα θεία φύσις. Ἄλλὰ καὶ ὁ Γρηγόριος ἀπαντᾷ, δι κατατμήσεις εἶνε νὰ πιστεῖται κανεῖς εἰς τρία ἄνισα μεγέθη θεότητος ὅπως οἱ εὐνομιανοί.

εἶνε οὔτε ἄνισος εἰς τὰς οὐσίας ἢ φύσεις, οὔτε αὐξάνεται ἢ μειώνεται με ἐξάρσεις ἢ ὑφέσεις, ἀλλ' εἶνε ἀπὸ κάθε ἀποψιν ἴση, ἢ ἰδία ἀπὸ παντοῦ, ὡς ἓνα κάλλος καὶ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ· εἶνε τριῶν ἀπειρῶν ἀπειρος συμφυῖα, Θεὸς τὸ καθένα, ἂν ἐκληφθῆ μόνον του, ὅπως ὁ Πατὴρ ἔστι καὶ ὁ Υἱός, ὅπως ὁ Υἱὸς ἔστι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μόνον ὅτι ὁ καθεὶς ἔχει τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρά του. Καὶ τὰ τρία μαζὶ εἶνε ἓνας Θεός, ἀφ' ἑνὸς ὡς ὁμοούσια, ἀφ' ἑτέρου διότι εἶνε μία ἀρχή. Δὲν προφθάνω νὰ σκεφθῶ τὸ ἓνα καὶ φωταγωγοῦμαι καὶ ἀπὸ τὰ τρία. Δὲν προφθάνω νὰ διακρίνω τὰ τρία, καὶ ἀναφέρομαι εἰς τὸ ἓνα. Ὅταν φαντασθῶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία, νομίζω ὅτι αὐτὸ εἶνε τὸ πᾶν, καὶ ἡ ὄρασις μου γεμίζει, καὶ τὸ πλεῖστον μου διαφεύγει. Μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ συλλάβω τὸ μέγεθος του, ὥστε νὰ ἐννοῶ ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶνε αὐτὸ πού δὲν συλλαμβάνω. Ὅταν νοερῶς ἐνώσω τὰ τρία, βλέπω μίαν πηγὴν φωτός, μὴ δυνάμενος νὰ διαχωρίσω ἢ νὰ μετρήσω τὸ φῶς πού λάμπει ἡνωμένον.

42. Φοβεῖσαι σὺ τὴν γέννησιν²²⁶, διὰ νὰ μὴ προσαφθῆ ἢ μομφὴ τοῦ πάθους εἰς τὸν Θεὸν πού εἶνε ἀπαθής: Ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν δημιουργίαν, νὰ μὴ χάσω τὸν Θεὸν με τὴν βλασφημίαν καὶ τὴν ἄδικον κατανομήν (τῆς θείας φύσεως)²²⁷, ἀποκόπτοντας ἢ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἢ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱόν. Διότι τὸ παράδοξον ἐδῶ εἶνε ὅτι ὄχι μόνον προσάπτουν εἰς τὸν Θεὸν κτιστὸν μέρος αὐτοὶ πού κακῶς μοιράζουσι (εἰς τὰ τρία πρόσωπα) τὴν θεότητα με τὸ ζῦγι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ «κτιστὸν μέρος» τὸ τέμνουσι καθ' ἑαυτό· διότι ὅπως τάσσουσι κατώτερον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν μαζὶ με τὰ κατώτερα καὶ τὰ χαμηλά, ἔτσι ἐπίσης τάσσουσι κατωτέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀξίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἐξυβρίζεται καὶ ὁ Θεὸς καὶ ἡ κτίσις με τὴν νέαν αὐτὴν θεολογίαν. Κανένα πρόσωπον τῆς Τριάδος, κύριοι, δὲν εἶνε δούλον, οὔτε κτιστὸν, οὔτε ἐπι-

δὲ ἐπέισακτον, ἤκουσα τῶν σοφῶν τινος λέγοντος. Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην, φησί, ὁ θεῖος ἀπόστολος. Εἰ ἔτι κίτομαι προσεκύνουν, ἢ εἰς κίτομα ἐδαπιζόμεν, οὐκ ἂν ἐθεοῦμην, οὐδὲ τὴν πρώτην μειποιοῦ-
 5 μὴν γένησιν. Τί φήσω πρὸς τοὺς τὴν Ἀσιάρτην προσκυνού-
 τας, ἢ τὸ Χαμῶς βδέλυγμα Σιδωνίων, ἢ τοῦ ἄσιρον τὸν ἰ-
 πον, τοῦ μικρὸν ὑπὲρ ταῦτα θεοῦ τοῖς εἰδωλολάτραις, πλήν
 κίτοματος καὶ ποιήματος· ἀτίος, ἢ μὴ προσκυνῶν τὰ δύο εἰς
 ἃ συμβεβάπτιομαι, ἢ προσκυνῶν τὰ δμῶδουλα; Ὁμῶδουλα γὰρ
 10 καὶ εἰ μικρὸν τιμιώτερα· ἐπεὶ καὶ ἐν ὁμοδοῦλοις ἐστὶ τις δια-
 φορὰ καὶ προτιμήσις.

43. Θέλω τὸν Πατέρα μεῖζω εἰπεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἴσοις
 εἶναι, τοῖς ἴσοις ἐστὶ, καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ παρὰ πάντων
 δοθήσεται. Καὶ δέδοικα τὴν ἀρχὴν, μὴ ἐλατιόνων ἀρχὴν ποιή-
 15 σω καὶ καθυδρίσω διὰ τῆς προτιμήσεως· οὐ γὰρ δόξα τῶ
 ἐξ οὗ ἢ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπεινώσις. Πρὸς δὲ καὶ ὑφορῶμαι τὴν
 σὴν ἀπλησίαν, μὴ τὸ μεῖζον λαθὼν διχοτομήσης τὴν φύσιν,
 κατὰ πάντα τῶ μεῖζονι χρώμενος. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν φύσιν
 τὸ μεῖζον, τὴν αἰτίαν δέ. Οὐδὲν γὰρ τῶ ὁμοουσίῳ τῆ οὐσίᾳ
 20 μεῖζον ἢ ἔλατιον. Θέλω τὸν Υἱὸν προτιμῆσαι τοῦ Πνεύματος,
 ὡς Υἱόν· καὶ οὐ συγχωρεῖ τὸ βάπτισμα τελειοῦν με διὰ τοῦ
 Πνεύματος. Ἀλλὰ δέδοικας μὴ τριθεταν δνειδισθῆς; Ἐχε
 οὐ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἐν τοῖς τριοῖν ἔνωσιν· ἐμοὶ τὴν μάχην πα-

228. «Ἦκουσα τῶν σοφῶν τινος λέγοντος». Ἀρχαῖος ἀνώνυμος σχολιαστὴς σημειώνει ἐδῶ· «Τὸν θαυματουργὸν Γρηγόριον ἐν Ἀποκαλύψει· δηλαδὴ τὸ χωρίον εἶνε ἀπὸ τὴν ἐρμηνεῖαν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Γρηγορίου θαυματουργοῦ, ἀρχαιοτέρου Καππαδόκου.

229. Γα 1, 10.

νοημένον ἐκ τῶν ὑστέρων· ἔτσι εἶπε κάποιος σοφός²⁸. Λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην»²⁹. Ἄν ἀκόμη ἐπροσκυνοῦσα ἓνα κτίσμα, ἢ ἐβαπτίζομένη εἰς τὸ ὄνομα ἑνὸς κτίσματος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεωθῶ, οὔτε νὰ μεταποιήσω τὴν πρώτην φύσιν μου. Τί νὰ εἰπῶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ προσκυνοῦν τὴν Ἀστάρτην, ἢ τὸ σίκαμα τῶν Σιδωνίων τὸν Χαμῶς, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ ἄστρου, ποὺ διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας εἶνε κατὰ τι ἀνώτερος ἀπ' αὐτὰ θεός, πλην ὅμως εἶνε κτίσμα καὶ δημιούργημα, καθ' ἣν στιγμὴν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ δὲν θὰ προσκυνῶ τὰ δύο (Υἶόν καὶ Πνεῦμα), εἰς τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἔχω βαπτισθῆ ὅπως καὶ εἰς τὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ θὰ προσκυνῶ αὐτὰ τὰ δύο ποὺ εἶνε δοῦλοι ὅπως καὶ ἐγώ; Ὁμόδουλά μου θὰ εἶνε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀκόμη καὶ ἂν εἶνε κατὰ τι ἐνδοξότερά μου· διότι ὑπάρχει κάποια διαφορὰ καὶ προτίμησις καὶ μεταξὺ τῶν ὁμοδούλων.

43. Θέλω νὰ εἰπῶ μεγαλύτερον τὸν Πατέρα, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Ἰσοὶ του ἔχουν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ ὅτι εἶνε Ἰσοὶ. Διότι αὐτὸ ὅλοι θὰ τὸ παραδεχθοῦν. Ἄλλὰ διστάζω μήπως κάνω αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, ἀρχὴν κατωτέρων, καὶ τοὺς θλασφημῆσω μ' αὐτὴν τὴν προτίμησιν. Διότι δὲν εἶνε δόξα διὰ τὴν πηγὴν ἢ ταπεινώσις τῶν πηγαζόντων ἐξ αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον ὅμως φοβοῦμαι καὶ σὲ τὸν ἀκόρεστον, μήπως ἀρπάσῃς τὸ «μεῖζον» (ποὺ θὰ εἰπῶ) καὶ διχοτομήσῃς τὴν (θεῖαν) φύσιν, ἐννοώντας τὸ «μεῖζον» ἀπολύτως. Διότι τὸ «μεῖζον» δὲν σημαίνει τὴν φύσιν ἀλλὰ τὸ ὅτι εἶνε αἴτιος. Διότι ἐκ τῶν ὁμοουσιῶν κανένα δὲν εἶνε μεῖζον ἢ ἔλασσον κατὰ τὴν οὐσίαν. Θέλω νὰ θέσω τὸν Υἶόν εἰς θέσιν τιμητικωτέραν τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ εἶνε Υἱός· ἀλλὰ δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπει τὸ βάπτισμα ποὺ ὀλοκληρῶνεται μὲ τὸ Πνεῦμα. Μήπως φοβεῖσαι μήπως σοῦ προσάψουν τὴν μομφὴν ὅτι παραδέχεσαι τριθεῖαν; Κράτει οὐ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἔνωσιν τῶν τριῶν προσώ-

ράπεμπον. Ἐασόν με ναυπηγόν εἶναι, σὺ χρῶ τῆ νηϊ. Καί
 εἰ ναυπηγός ἐστιν ἕτερος, ἐμὲ λάβε τῆς οἰκίας ἀρχιτέκτονα·
 σὺ ταύτην οἴκει μετὰ ἀσφαλείας καὶ εἰ μηδὲν ἐμόχθησας.
 Οὐχ ἦτιον εὐπλοήσεις ἢ οἰκήσεις τὴν οἰκίαν ἐμοῦ τοῦ ταῦτα
 5 κατασκευάσαντος, εἰ καὶ μηδὲν περὶ ταῦτα πεφίλοπόνηκας.
 Ὅρας τὴν εὐγνωμοσύνην ὄση; ὄρας τοῦ Πνεύματος τὴν χρη-
 σιτότητα; Ἐμὸς ὁ πόλεμος, ἔστω σὸν τὸ ἐκνίκημα. Ἐγὼ θαλ-
 λοίμην, σὺ δὲ εἰρήνευε τῷ προπολεμοῦντι συνευχόμενος· χει-
 ρα δίδου διὰ τῆς πίστεως. Ἐχω τρεῖς λίθους οἷς σφενδονή-
 10 σω τὸν ἀλλόφυλον. Ἐχω τρεῖς ἐμπνεύσεις κατὰ τοῦ υἱοῦ
 τῆς Σαραφθίας, αἷς ζωποιοῦσω νενεκρωμένους. Ἐχω τρεῖς
 ἐπικλύσεις κατὰ τῶν σχιδάκων, αἷς καθιερώσω τὴν θυσίαν,
 ὕδαι πῦρ ἐγείρων τὸ παραδοξότατον· καὶ τοὺς προφήτας κα-
 ταβαλῶ τῆς αἰσχύνης, μνοτηρίου δυνάμει χρώμενος.

15 44. Τί μοι δεῖ μακροτέρων λόγων; Διδασκαλίας γὰρ ὁ
 καιρός, οὐκ ἀντιλογίας. Μαριτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν
 ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, μετὰ ταύτης βαπτισθῆσθαι τῆς πίστεως. Εἰ
 μὲν ἄλλως ἐγγέγραψαι, ἢ ὡς ὁ ἐμὸς ἀπαιτεῖ λόγος, δεῦρο, καὶ
 μετεγγράφητι. Ἐγὼ τούτων οὐκ ἀφνης καλλιγράφος, γράφων
 20 ἃ γέγραμμαι καὶ διδάσκων ἃ καὶ μεμάθηκα καὶ τειτήρηκα ἐξ ἀρ-
 χῆς εἰς τήνδε τὴν πολιάν. Ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐμὸν καὶ τὸ γέρας,
 τοῦ τῆς σῆς ψυχῆς οἰκονόμου καὶ τελειοῦντος σε διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος. Εἰ δὲ οὕτως ἔχεις καὶ καλοῖς ἐνεσημάνθης τοῖς γράμ-

230. Α' Βα 17, 40.

231. Γ' Βα 17, 21.

232. Γ' Βα 18, 34 ε.

233. Γ' Βα 18, 25.

234. Ὁ Γρηγόριος παρομοιάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ μετὰ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν
 προφήτην Ἠλίαν, καὶ κατετρόπωσαν τοὺς ἐχθρούς τῆς πίστεως ἢ καὶ
 τὸν θάνατον.

235. Α' Τι 5, 21.

236. ε' Ἐγγέγραψαι· ὑπονοεῖ τὸν προσερχόμενον εἰς τὸ βάπτισμα
 ὡς χάριτην ἀγραφον ἐπὶ τοῦ ὁποίου γράφεται διὰ τῆς κατηχήσεως καὶ
 τοῦ βαπτίσματος ἢ μετ' αὐτοῦ συμφωνία τοῦ Θεοῦ, ἢ διδαχὴ τῆς χρι-
 στιανικῆς πίστεως.

πων, καὶ ἄφησε εἰς ἐμὲ τὴν μάχην. Ἐφησέ με νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ κατασκευαστὴς τοῦ πλοίου, καὶ σὺ νὰ εἶσαι μόνον ὁ χειριστὴς τοῦ πλοίου. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἄλλος εἶνε ὁ κατασκευαστὴς, βάλε ἐμὲ ἀρχιτέκτονα τῆς οἰκίας. Σὺ νὰ κατοικήῃς εἰς αὐτὴν μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας, ἂν καὶ δὲν ἐμόχθησες καθόλου. Δὲν θὰ ἔχῃς καθόλου ἀσχημον πλοῦν ἢ κατοίκησιν, ἂν ἐγὼ εἶμαι ὁ κατασκευαστὴς αὐτῶν, παρ' ὅλον ὅτι σὺ δὲν ἐκοπίασες καθόλου δι' αὐτά. Βλέπεις τί μεγάλη εὐνοια; Βλέπεις πῶσον ἀγαθὸν εἶνε τὸ Πνεῦμα; Κάνε σὺ τὴν ἀρχήν, καὶ διεξάγω ἐγὼ τὸν πόλεμον. Ἐγὼ θὰ θάλωμαι, σὺ θὰ διαγῆς εἰρηνικῶς, προσευχόμενος δι' ἐμὲ πού πολεμῶ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὑπὲρ σοῦ. Βοήθη με μόνον διὰ τῆς πίστεώς σου. Ἐχω τρία λιθάρια, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ σφενδονήσω τὸν ἀλλόφυλον²⁰⁰. Ἐχω τρεῖς πνοὰς νὰ ἐμφυσήσω εἰς τὸν (νεκρὸν) υἱὸν τῆς Σαραφθίας, μὲ τὰς ὁποίας θὰ ζωοποιήσω τοὺς νεκρούς²⁰¹. Ἐχω τρία καταβρέγματα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ καταβρέξω τὰ ξύλα, διὰ νὰ καύσω τὴν θυσίαν, διεγείροντας ἔτσι τὸ πῦρ μὲ τὸ ὕδωρ, αὐτὸ τὸ παραδοξότατον πρᾶγμα²⁰²! Καὶ θὰ νικῆσω τοὺς προφήτας τῆς αἰσχύνης²⁰³, χρησιμοποιώντας τὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου²⁰⁴.

44. Τί χρειάζεται νὰ λέγω περισσότερα λόγια; Τώρα εἶνε καιρὸς διδασκαλίας καὶ ὄχι συζητήσεως. «Μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων»²⁰⁵. θὰ βαπτισθῆς μ' αὐτὴν τὴν πίστιν. Ἐὰν ἔχῃς γραφῆ ἄλλιῶς²⁰⁶, καὶ ὄχι ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ λόγος μου, ἐμπρὸς νὰ γραφῆς μὲ ἄλλο κείμενον. Ἐγὼ εἶμαι σπουδαῖος καλλιγράφος αὐτῶν τῶν συμφωνιῶν, καὶ γράφω αὐτὰ πού ἔχω γράψει καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ διδάσκω αὐτὰ πού ἔμαθα, καὶ τὰ τηρῶ ἐξ ἀρχῆς μέχρι αὐτὴν τὴν πολιὰν ἡλικίαν. Ἰδικός μου εἶνε ὁ ἀγών, ἰδικόν μου εἶνε καὶ τὸ βραβεῖον διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ψυχῆς σου, διότι ἐγὼ σὲ κάνω τέλειον μὲ τὸ βάπτισμα. Ἐὰν πάλιν ἐγράψῃς ἔτσι καὶ ἐνεγράψῃς μὲ καλὰ

μασι, φύλασέ μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἀτρεπτος
 μένων περὶ ἀτρέπιον πράγματος. Μίμησαι τὸν Πιλάτον ἐπὶ τὸ
 κρεῖττον, κακῶς γράφοντα, καλῶς γεγραμμένους. Εἰπέ τοῖς με-
 ταπειθουνοῖ σε· Ὁ γέγραφα, γέγραφα. Καὶ γὰρ ἂν αἰσχυνόμην,
 5 εἰ, τοῦ κακοῦ μένοντος ἀκλινούς, τὸ καλὸν ῥῥοτα μετακλίνοιτο·
 δέον εὐμετακινήτους μὲν εἶναι πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρο-
 νος, ἀκινήτους δὲ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ βελτίονος. Εἰ οὕτως
 βαπτίζῃ καὶ κατὰ ταύτην τὴν μαθητείαν, Ἴδοὺ τὰ χεῖλη μου οὐ
 μὴ κωλύσω, ἰδοὺ κίχρημι τὰς χεῖρας ἐφ' Πνεύματι. Ταχύνωμεν
 10 τὴν σωτηρίαν, ἀνασιῶμεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα· σφύζει τὸ Πνεῦμα,
 πρόθυμος ὁ τελειωτής, τὸ δῶρον ἔτοιμον. Εἰ δὲ σκάσεις ἔτι καὶ
 μὴ καταδέχη τὸ τέλειον τῆς Θεότητος, ζήτει σὸν βαπτιστήν, ἢ
 καταβαπτιστήν. Ἐμοὶ δὲ σὸ σχολὴ τέμνειν Θεότητα, καὶ νεκρὸν
 σε ποιεῖν ἐν καιρῷ τῆς ἀναγεννήσεως· ἵνα μήτε τὸ χάρισμα ἔ-
 15 χης, μήτε τὴν ἐλπίδα τῆς χάριτος, ἐν ὀλίγῳ ναυαγήσας τὴν
 σωτηρίαν. Ὡς δ, τι ἂν ὑφέλης τῶν τριῶν τῆς Θεότητος, τὸ πᾶν
 ἔση καθηρηκῶς καὶ σεαυτῷ τὴν τελειώσιν.

45. Ἄλλ' οὕτω τύπος οὐδεὶς ἐν τῇ σῆ ψυχῇ, οὔτε χείρονος
 γράμματις, οὐδὲ βελτίονος· σήμερον δὲ σε γραφῆναι δεήσῃ, καὶ
 20 παρ' ἡμῶν τυπωθῆναι πρὸς τελειότητα; Εἶπω τῆς νεφέλης χω-
 ρήσωμεν· δός μοι τὰς πλάνας τῆς σῆς καρδίας· γίνομαι σοὶ
 Μωσῆς, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν ἐγγράφῳ δακτύλῳ Θεοῦ νέον

237. Ἰω 19, 22.

238. Ψα 89, 10.

239. «Εἶπω τῆς νεφέλης χωρήσωμεν...». Προσφιλῆς καὶ ἐπανεπιημ-
 μένη εἰκὼν τοῦ Γρηγορίου, κατὰ τὴν ἀπολίαν παρεμοιάζει τὸν ἑαυτὸν του
 μὲ τὸν Μωϋσῆν, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν θεῖον γνόφον τοῦ Σινά, καὶ εἰ
 λοιπὸν ἢ τὸν ἀναμένον εἰς τὰ κατώτερα ἐπίπεδα τοῦ ἕρους ἢ ὀδηγεῖν-
 ται ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν γνόφον (βλ. Θεολ. Λόγος, 2, 2· Λόγος περὶ λόγου
 καὶ καταστ. ἐπισκ., 1.2).

γράμματα, νὰ μοῦ τηρῆς τὰ γραμμένα, νὰ μένης ἄτρεπτος εἰς καιροὺς τρεπτούς, προκειμένου δι' ἓνα ἄτρεπτον πρᾶγμα. Μιμήσου τὸν Πιλάτον εἰς τὸ καλύτερον, ὁ ὁποῖος καίτοι ἔγραψε κακῶς, ἔμεινε καλῶς πιστὸς εἰς τὰ γεγραμμένα. Εἰπέ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ σὲ μεταπείσουν· «Ὁ γέγραφα γέγραφα»²⁹⁷. Διότι θὰ ἐντρεπόμουν, ἂν, ἐνῶ τὸ κακὸν μένει ἀναλλοίωτον, τὸ καλὸν ἀλλοιώνεται εὐκόλως. Πρέπει νὰ εἴμεθα εὐμετακίνητοι μὲν ἀπὸ τὸ κακὸν πρὸς τὸ καλύτερον, ἀμετακίνητοι δὲ ἀπὸ τὸ καλὸν πρὸς τὸ χειρότερον. Ἐὰν βαπτίζεσαι ἔτσι καὶ ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους μαθητείας, «Ἴδου τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω»²⁹⁸, ἰδου δα- νεῖζω τὰ χέρια μου εἰς τὸ Πνεῦμα ὡς ὄργανά του. Ἄς ἐπι- ταχύνωμεν τὴν σωτηρίαν, ἃς σηκωθῶμεν νὰ πραγματοποιή- σωμεν τὸ βάπτισμα. Τὸ Πνεῦμα εἶπε ὄλον σφρίγος, ὁ τε- λειωτῆς πρόθυμος, τὸ δῶρον ἔτοιμον. Ἐὰν ὁμως κωλαίνης ἀκόμη καὶ δὲν δύνασαι νὰ παραδεχθῆς τὸ τέλειον τῆς θεό- τητος, νὰ ἀναζητήσης ἰδικόν σου βαπτιστὴν ἢ καταποντι- στὴν. Ἐγὼ δὲν κάνω τὸν καιρόν μου νὰ τεμαχίζω τὴν θεό- τητα, καὶ νὰ σὲ κάνω νεκρὸν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγεν- νήσεως, ὥστε νὰ μὴ ἔχης μήτε τὸ χάρισμα μήτε τὴν ἐλπίδα τῆς χάριτος, καὶ νὰ κάνης ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀβαρίαν τὴν σωτηρίαν σου. Διότι ὅτι καὶ ἂν ἀφαιρέσης ἀπὸ τὰ τρία τῆς θεότητος, θὰ καταστρέψης τὸ πᾶν, καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὴν τελείωσιν.

45. Ἄλλὰ δὲν ἐγράφη ἀκόμη κανένα γράμμα ἐπὶ τῆς ψυχῆς σου, οὔτε κακὸν οὔτε καλόν, καὶ θὰ χρειασθῆ νὰ δεχθῆς σήμερον γράμματα καὶ νὰ καλλιγραφηθῆς διὰ νὰ γίνης τέλειος ἀπὸ ἐμέ; Τότε ἐμπρὸς ἃς προχωρήσωμεν μέ- σα εἰς τὴν νεφέλην²⁹⁹. Δός μου τὰς πλάκας τῆς καρδίας σου. Ἐγὼ θὰ εἶμαι διὰ σὲ Μωϋσῆς, ἂν καὶ εἶνε τολμηρὸν νὰ τὸ εἰπῶ. Μὲ τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ γράφω ἐπάνω εἰς

δεκάλογον ἐγγράφω σύντομον σωτηρίαν. Εἰ δέ τι θηρίον αἰρε-
 τικὸν καὶ ἀλόγιστον, κάτω μεινάτω, ἢ κινδυνεύσει λιθοβολούμε-
 νον ἰφ' λόγῳ τῆς ἀληθείας. Βαπτίσω σε μαθητεύων εἰς ὄνομα
 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅνομα δὲ κοινὸν τῶν
 5 τριῶν ἔν, ἡ Θεότης. Γνώση καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν,
 ὡς δλην ἀποπέμψῃ τὴν ἀθείαν, οὕτως δλη Θεότητι συντασσόμε-
 νος. Πίστευσεν τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε δρατὸς καὶ ὅσος ἀό-
 ραιτος, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γεγόμενον καὶ προνοία τοῦ ποι-
 ῆσαντος διοικούμενον, δέξασθαι τὴν εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολήν.
 10 Πίστευσεν μὴ οὐσίαν εἶναι τινὰ τοῦ κακοῦ, μήτε βασιλείαν, ἢ ἄν-
 αρχον, ἢ παρ' ἑαυτῆς ὑποστάσαν, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένην,
 ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐκ τῆς ἀπρο-
 σεξίας ἐπεισελθὸν ἡμῖν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ κτίσαντος. Πίστευσεν τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν προαιώνιον Λόγον, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ
 15 Πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως, τοῦτον ἐπ' ἑσχάτων τῶν ἡμε-
 ρῶν γεγενῆσθαι διὰ σέ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ἐκ τῆς Παρθένου
 προσελθόντα Μαρίας, ἀρρήτως καὶ ἀρυστάρως (οὐδὲν γὰρ ὑπα-
 ρόν οὐ Θεὸς καὶ δι' οὐ σωτηρία), ὄλον ἀνθρώπου, τὸν αὐτὸν καὶ
 Θεόν, ὑπὲρ ὄλου τοῦ πεπονθότος, ἵνα δλω σοὶ τὴν σωτηρίαν χα-
 20 ρίσῃται, ὄλον τὸ κατὰκριμα λύσας τῆς ἁμαρτίας· ἀπαθῆ Θεότητι,
 παθητὸν ἰφ' προσλήμματι· τοσοῦτον ἀνθρώπου διὰ σέ, ὅσον σὴ
 γίνῃ δι' ἐκεῖνον Θεός· τοῦτον ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἤχθαι εἰς θά-
 νατον, σιαυρωθέντα τε καὶ ταφέντα, ὅσον θανάτου γεύσασθαι,

240. Μθ 28, 19.

241. «Πίστευσεν...». Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὸ λεγόμενον κατὰ τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὸν βαπτιζόμενον. Ἐπ' ἔστιν δέ, ὅτι τότε εἶχε πραγμα-
 τοποιηθῆ μόνον ἡ Α' οἰκουμένη συνόδος καὶ τὸ σημερινὸν Σύμβολον
 τῆς πίστεως ἦτο συντεταγμένον καὶ γνωστὸν μόνον μέχρι τὸ τοῦ τῆς
 βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

242. Μθ 1, 28.

243. «Τοσοῦτον ἀνθρώπου διὰ σέ, ὅσον σὴ γίνῃ δι' ἐκεῖνον Θεός». Τοῦτο δὲν εἶνε ὀρθόν, διότι ὁ Πλὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς εἶνε φύσει ἀν-
 θρώπος, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι οὔτε εἰμεθα οὔτε γινόμεθα ποτὲ φύσει
 θεοί, ἀλλὰ μόνον γάρῃ καὶ ἰδοθεῖα. Οὔτε ὁ ἀνθρώπος Ἰησοῦς ἔγινε
 χάριτι Θεὸς ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ ἦτο καὶ εἶνε φύσει Θεὸς ἐξ ἄκρας ἐνώσε-
 ως τῶν δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης.

244. Ἦσ 58, 8.

- αὐτὰς τὸν νέον δεκάλογον. Γράφω τὴν σύντομον σωτηρίαν.
- 1 Ἐὰν δὲ ὑπάρξη κανένα θηρίον αἰρετικὸν καὶ ἀλόγιστον, νὰ μείνῃ κάτω, διότι ἄλλως θὰ κινδυνεύσῃ νὰ φονευθῆ διὰ τῶν λίθων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. 2 Θὰ σὲ κάνω μαθητὴν καὶ θὰ σὲ βαπτίσω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος²⁴⁰. Κοινὸν δὲ ὄνομα τῶν τριῶν εἶνε ἓνα, ἡ θεότης. Θὰ μάθῃς καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ νεύματα, ὅτι ἀποβάλλεις ὅλην τὴν ἄθεϊαν, ἅπαξ καὶ τάσσεσαι ἔτσι μὲ τὸ μέρος ὅλης τῆς θεότητος. 3 Πίστευε²⁴¹, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος, ὄρατος καὶ ἀόρατος, ἐγένεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ κυβερνᾶται μὲ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ πού τὸν ἔκανε, καὶ θὰ ὑποστῆ μεταβολὴν πρὸς τὸ καλῦτερον.
- 4 Πίστευε, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία οὐσία τοῦ κακοῦ, οὔτε βασιλεία, οὔτε εἶνε ἄναρχος (ἢ δῆθεν οὐσία τοῦ κακοῦ) ἢ αὐθύπαρκτος ἢ κατασκευασμένη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' αὐτὸ εἶνε ἔργον ἰδικόν μας καὶ τοῦ πονηροῦ, κάτι πού εἰσηλθε μέσα μας ἀπὸ ἀπροσεξίαν μας, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν δημιουργόν.
- 5 Πίστευε, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ προαιώνιος Λόγος, 6 αὐτὸς πού ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀκρόνως καὶ ἀσωμάτως, αὐτὸς κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας ἐγένε διὰ σὲ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, γεννημένος ἀπὸ τὴν παρθένον Μαρίαν²⁴², μὲ τρόπον ἀνέκφραστον καὶ χωρὶς ἀκαθαρσίαν (διότι ὅπου Θεός, τίποτε τὸ ἀκάθαρτον, καὶ οὐδέποτε ἀκάθαρτον αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖον ἔρχεται ἡ σωτηρία), ὅτι ὁ ἴδιος ἐγένεν ὀλόκληρος ἄνθρωπος καὶ ὀλόκληρος Θεός, χάριν ὀλοκλήρου τοῦ παθόντος, διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς ὀλόκληρον σὲ τὴν σωτηρίαν καὶ νὰ καταλύσῃ ὀλόκληρον τὴν καταδίκην τῆς ἁμαρτίας. Ὅτι εἶνε ἀπαθὴς εἰς τὴν θεότητα, παθητὸς εἰς τὴν φύσιν πού προσέλαβε· ὅτι εἶνε τόσο ἀνθρωπος διὰ σέ, ὅσον σὺ γίνεσαι ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ²⁴³. 7 Ὅτι αὐτὸς ἤχθη εἰς θάνατον διὰ τὰς ἀνομίας μας²⁴⁴, καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη ὅσον διὰ νὰ γευθῆ τὸν θάνατον, καὶ ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν²⁴⁵, καὶ ἀν-

καὶ ἀνασιάντα τριήμερον, ἀνεληλυθέναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα
 σε συναγάγη κάτω κείμενον· ἤξειν τε πάλιν μετὰ τῆς ἐνδόξου
 αὐτοῦ παρουσίας, κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐκ ἔτι μὲν
 σάρκα, οὐκ ἀσώματον δέ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις, θεοειδεσιτέρου
 5 σώματος, ἵνα καὶ ὁφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκενησομένων καὶ μείνη Θεὸς
 ἔξω παχύτητος. Δέχου πρὸς τοῦτοις ἀνάσιαισι, κρίσειν, ἀνταπό-
 δοσιν τοῖς δικαίοις τοῦ Θεοῦ σταθμοῖς. Ταύτην δὲ εἶναι φῶς
 τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν διάνοιαν, τοιτέστι Θεὸν δρώμενόν τε
 καὶ γινωσκόμενον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος, ὃ δὴ
 10 καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότιος δὲ τοῖς τυφλώτινοι
 τὸ ἡγεμονικόν, τοιτέστιν ἀλλοτριωσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν
 τῆς ἐντεῦθεν ἀμβλυωπίας. Δέχου καὶ ἐργάζου τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ
 τοῦτω ἢ θεμελίω τῶν δογμάτων· ἐπειδὴ Πίστις χωρὶς ἔργων
 νεκρά, ὡς ἔργα δίχα πίστεως. Ἔχεις τοῦ μυστηρίου τὰ ἔκφορα,
 15 καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρητα. Τὰ δὲ ἄλλα εἶσω μα-
 θήσῃ, τῆς Τριάδος χωριζομένης, ἃ καὶ κρύψεις παρὰ σεαυτῷ
 σφραγίδι κρατούμενα.

46. Πλὴν ἐκεῖνο εὐαγγελίζομαι σοι. Ἡ σίασις ἦν ἀντίκα
 στήση μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸ τοῦ μεγάλου θήματος, τῆς ἐκεῖ-
 20 θεν δόξης ἐστὶ προχάραγμα. Ἡ ψαλμωδία μεθ' ἧς δεχθήσῃ
 τῆς ἐκεῖθεν ὑμνωδίας προοίμιον. Αἱ λαμπάδες ὡσπερ ἀνά-
 ψεις τῆς ἐκεῖθεν φωταγωγίας μυστήριον, μεθ' ἧς ἀπαντήσο-
 μεν ἢ νυμφίω φαιδραὶ καὶ παρθένοι ψυχαί, φαιδραῖς ταῖς
 λαμπάσι τῆς πίστεως, μήτε καθεύδουσαι διὰ ῥαθυμίαν, ἵνα
 25 μὴ λάθῃ παρῶν ἀδοκῆτως ὁ προσδοκώμενος, μήτε ἀτροφοὶ

246. Μρ 16, 19· Λκ 24, 51· Πρξ 1, 9.

247. Α' Θε 2, 19· Β' Τι 4, 1.

248. Ἀπ 1, 7.

249. Ἰα 2, 20.

250. Ταῦτα λέγει, διότι ὁμιλεῖ ἐνώπιον ἀκροατηρίου εἰς τὸ ὅποιον
 ὑπάρχον καὶ κατηχούμενοι πού θέν θά βαπτισθοῦν ἀκόμη, ἢ ἄλλοι ἀ-
 βάπτιστοι πού ἦλθον μόνον διὰ νὰ τὸν ἀκούσσουν.

251. «Αἱ λαμπάδες ὡσπερ ἀνάψεις· σήμερον τὰς λαμπάδας αὐτὰς
 κατὰ τὴν βάπτισιν ἀνάπτουν καὶ κρατοῦν διὰ λογαριασμόν τοῦ βαπτίζο-
 μένου ἄλλοι, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπαγγέλλουν τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐξ
 αἰτίας τῆς νηπιότητος καὶ ἀνικανότητός του.

ἦλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς²⁴⁶, διὰ νὰ περισυλλέξῃ καὶ σὲ συνανυψώσῃ ἐνῶ ἦσουν πεταμένος κάτω. ἜΚαι ὅτι θὰ ἔλθῃ πάλιν μετὴν ἐνδοξον παρουσίαν του καὶ θὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς²⁴⁷. δὲν θὰ εἶνε πλέον σάρξ, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀσώματος, μετὰ ἓνα τρόπον ποὺ αὐτὸς γνωρίζει, μετὰ σῶμα θεοειδές, ὥστε καὶ νὰ τὸν ἴδουσι αὐτοὶ ποὺ τὸν ἐφόνευσαν²⁴⁸ καὶ νὰ παραμείνῃ Θεὸς ξένος πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ χειροπαστοῦ.

9 Παραδέχου ἐπὶ πλέον ἀνάστασιν, κρίσιν, ἀνταπόδοσιν μετὰ τὰ δίκαια σταθμὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἀνταπόδοσις εἶνε φῶς εἰς τοὺς καθαρισθέντας κατὰ τὴν διάνοιαν, ὅτι δηλαδὴ θὰ βλέπουν καὶ θὰ γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀναλόγως πρὸς τὴν καθαρότητά του ἕκαστος, πρᾶγμα ποὺ ἀκριβῶς τὸ ὀνομάζομεν καὶ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, σκότος δὲ δι' αὐτοὺς ποὺ εἶνε τυφλοὶ εἰς τὸ ἡγεμονικόν, δηλαδὴ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐδῶ τυφλοσύνην. Ἰδέου καὶ ἐργάζου τὸ καλὸν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ θεμέλιον τῶν δογμάτων. Δεῖτε «πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά»²⁴⁹, ὅπως καὶ τὰ ἔργα χωρὶς τὴν πίστιν. Σοῦ εἶπα ὅσα ἐκ τοῦ μυστηρίου εἶνε ἀνακοινώσιμα καὶ δὲν εἶνε ἀπόρρητα εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν πολλῶν²⁵⁰. Τὰ δὲ ἄλλα θὰ τὰ μάθῃς μέσα, καθὼς θὰ σοῦ τὰ χαρίζῃ ἡ Τριάς, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ τὰ κρύψῃς μέσα σου φυλαγμένα μετὴν σφραγίδα.

46. Παρὰ ταῦτα σοῦ μεταδίδω καὶ τοῦτο τὸ χαρμόσυνον προμήνυμα· ἡ στάσις ποὺ θὰ σταθῆς ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος, εἶνε προτύπωσις τῆς ἐκεῖ δόξης. Ἡ ψαλμωδία, μετὴν ὁποῖαν θὰ σὲ ὑποδεχθοῦν, εἶνε προοίμιον τῆς ἐκεῖ ὑμνωδίας. Αἱ λαμπάδες ποὺ θὰ ἀνάψῃς²⁵¹ εἶνε μυστικὴ προεικόνισις τῆς ἐκεῖ φωταγωγίας, μετὴν ὁποῖαν θὰ προὔπαντήσωμεν τὸν νυμφίον ψυχῆς ἡμεῖς χαρούμεναι καὶ παρθένοι, μετὰ τὰς χαρμοσύνους λαμπάδας τῆς πίστεως, χωρὶς νὰ κοιμώμεθα ἀπὸ ὀκνηρίαν, διὰ νὰ μὴ μᾶς διαλάβῃ ἡ ἀπροσδόκητος ὥρα τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ποὺ προσ-

καὶ ἀνέλαιοι καὶ καλῶν ἔργων ἐπιθεεῖς, ἵνα μὴ τοῦ νυμφῶνος ἐκπέσωμεν. Ὁρῶ γὰρ τὸ πάθος ὡς ἐλεεινόν. Ὁ μὲν παρέσται ἀπαιτούσης τῆς κρηυγῆς τὴν ἀπάντησιν· αἱ δὲ ἀπαντήσονται, ὅσαι φρόνιμοι, μετὰ λαμπροῦ τοῦ φωτός καὶ θαυλε-
 5 σιέρας τῆς τούτου τροφῆς· αἱ δὲ ταραχθήσονται ζητοῦσαι τὸ ἔλαιον οὐκ ἐν καιρῷ παρὰ τῶν ἐχόντων. Ὁ δὲ εἰσελεύσεται δρομαῖος· αἱ δὲ συνεισελεύσονται· αἱ δὲ ἀποκλεισθήσονται, τὸν τοῦ εἰσελθεῖν καιρὸν εἰς τὸ παρασκευάσασθαι θαπανήσασαι, καὶ πολλὰ μετακλαύσονται, ὅπως μαθοῦσαι τὴν ζημίαν τῆς
 10 ῥαθυμίας, διὰ μὴκέτι ὁ νυμφῶν αὐταῖς εἰσιτηὸς ἦ, καὶ πολλὰ θεομέναις, ὃν κακῶς ἑαυταῖς ἀπέκλεισαν· ἄλλον τρόπον μιμησάμεναι τοὺς ὑστεροῦντας τοῦ γάμου, ὃν ὁ καλὸς πατήρ ἐστὶν τῷ καλῷ νυμφίῳ, διὰ τὴν γυναῖκα τὴν νεόνυμφον, ἣ διὰ τὸν ἀγρὸν τὸν νεῶνητον, ἣ τὸ ζεύγος τῶν βοῶν ἃ κακῶς
 15 ἐκίησαντο, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μείζονα ζημιούμενοι. Οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ τῶν ὑπεροπτικῶν καὶ ῥαθυμῶν, οὐδὲ τῶν ῥυπαρῶς ἀλλ' οὐ νυμφικῶς ἐστολισμένων, κἄν ἐντεῦθεν ἑαυτὸν ἀξιῶση τῆς ἐκεῖθεν λαμπροφωρίας, καὶ λαθῶν ἑαυτὸν παρενεῖρη κεναῖς ἐλπίσιν ἐξαπατώμενος. Εἶτα τί; Ὅταν ἐνδοξὸν γενώμεθα,
 20 τότε οἶδεν ὁ νυμφίος ἃ διδάξει καὶ ἃ συνέσται ταῖς συνεισελεύουσαι ψυχαῖς. Συνέσται δέ, ὡς οἶμαι, διδάσκων τὰ τελεώτερα καὶ καθαρώτερα· ὧν καὶ ἡμεῖς μεταλάβοιμεν, οἱ τε διδάσκοντες ταῦτα καὶ οἱ μαθητὸντες, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

μένομεν, καὶ χωρὶς νὰ εἴμεθα ἄνευ τροφῆς καὶ ἐλαίου ἢ πτωχοὶ εἰς καλὰ ἔργα, διὰ νὰ μὴ ἐκπέσωμεν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα. Διότι βλέπω πόσον θλιβερὸν εἶνε τὸ πάθημα. Αὐτὸς μὲν θὰ ἀφικθῆ καὶ ἡ κραυγὴ (ποῦ θ' ἀκουσθῆ) θὰ προστάζη τὴν προὔπαντήσιν, αἱ δὲ ψυχαί, ὅσαι εἶνε συνεταιί, θὰ τὸν προὔπαντήσουν μὲ ζωηρὰν τὴν λαμπρότητα τοῦ φωτὸς καὶ μὲ πλουσίαν τὴν τροφήν του, αἱ δὲ ἄλλαι θὰ ταραχθοῦν καὶ θὰ ζητοῦν ἔλαιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν εἰς μίαν ἀκατάλληλον ὄραν. Ἐκεῖνος δὴ μὴ εἰσέλθῃ ταχύς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλαι θὰ εἰσέλθουν μαζί του, ἄλλαι θὰ ἀποκλεισθοῦν, διότι ἐσπατάλησαν τὸν χρόνον τῆς εἰσόδου εἰς τὴν προπαρασκευήν, καὶ θὰ θρηνήσουν πολὺ, διότι ἀργὰ πλέον θὰ μάθουν τὴν ζημίαν τῆς ὀκνηρίας, ὅταν ὁ νυμφῶν δὲν θὰ εἶνε πλέον δυνατὸν νὰ ἀνοικθῆ διὰ νὰ εἰσέλθουν αὐταί, καὶ θὰ παρακαλεῦν πολὺ, διότι αὐταὶ ἀπέκλεισαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των τὸν νυμφῶνα²²². καὶ ἐμιμήθησαν μὲ ἓνα ἄλλον τρόπον ἐκείνους ποὺ ἔλειψαν ἀπὸ τὸν γάμον, τοῦ ὁποῖου τὸ συμπόσιον ὁ καλὸς πατήρ παραθέτει πρὸς τιμὴν τοῦ καλοῦ νυμφίου, διότι ἄλλος ἐνυμφεύθη γυναῖκα προσφάτως, ἄλλος ἠγόρασεν ἄγρον προσφάτως, ἢ ζεῦχος βοῶν²²³, πράγματα ποὺ κακῶς τὰ ἀπέκτησαν, διότι ἔτσι μὲ τὰ μικρὰ ἔχασαν τὰ μεγάλα. Διότι ἐκεῖ δὲν θὰ εἰσέλθῃ κανεὶς καταφρονητῆς καὶ ῥήθυμος, οὔτε ἐνδεδυμένος ἀκαθάρτως καὶ ὄχι ὡς πρέπει εἰς γάμον, καὶ ἂν ἀκόμη ἀπ' ἐδῶ κατορθώσῃ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκεῖ λαμπροφωρίαν καὶ ἀναμικθῆ κατὰ λάθος μὲ τοὺς ἄλλους, ἐξαπατώμενος μὲ κούφιας ἐλπίδες. Ἔπειτα τί; Ὅταν εἰσέλθωμεν μέσα, τότε ὁ νυμφίος γνωρίζει τί θὰ διδάξῃ καὶ πῶς θὰ συναναστραφῆ μὲ τὰς ψυχὰς ποὺ εἰσῆλθον μαζί του. Θὰ συναναστραφῆ δέ, καθὼς νομίζω, διδάσκοντας τὰ τελειότερα καὶ καθαρῶτερα. Εἰς αὐτὰ εὐχομαι νὰ συμμετάσχωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅσοι τὰ διδάσκομεν καὶ ὅσοι τὰ μαθαίνετε, ἐν Χριστῷ ποὺ εἶνε ὁ Κύριός μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.



ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὄνόματα τοῦ κεμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.
 — Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὄνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὗρισκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			18	68,6		
			22	24	68,6	
1	2	246,11		28	68,14	
	16 - 18	98,5	30		68,7	
2	7	190,20· 212,18· 280,9	Ἔξοδος			
	9	146,14		3	2	286,14
	16 - 17	286,6		6	186,17	
	21 - 23	212,19		14	184,21	
3	8	232,9		7	1	40,1
4	25	212,19	12	7	306,12· 338,8	
	26	66,19		11	362,16	
5	3	212,19		13	306,12	
	24	66,21		13	286,16	
6	9	66,22	13	21	286,16	
7	11	92,17	14	10	56,10	
9	1 ε.	68,1	15	3	186,6	
	12	92,14		25	146,18	
11	5	232,9	16	18	90,22	
14	17 - 20	194,15	19	3	34,20· 258,8	
15	6	68,1		10	258,15	
17	12	338,6		12	196,7	
18	2 ε.	68,3		14	36,17	
19	24	186,15· 354,25		16	258,12	
	26	314,15		24	36,2· 258,11	
21	15 - 19	328,1	20	2	186,5	
22	2 ε.	68,2	24	1	36,4	
23	12	68,5		18	34,20	

25	18	226,8
31	18	38,4
32	15	38,5
33	23	38,12
34	29	286,12

Λευϊτικόν

8	31	260,8
11	κεφ.	38,3

Δευτερονόμιον

4	24	186,2·246,10
6	7	16,18
11	17	92,16
14	κεφ.	38,3
32	8	100,14

Ἰησοῦς Ναυῆ

2	1 ε.	316,17
---	------	--------

Κριταί

13	22	70,8·260,16
----	----	-------------

Βασιλειῶν Α'

1	11	310,26
2	12 ε.	258,23
	22 ε.	258,23
4	15 ε.	258,21
15	28	176,21
16	7	332,18
17	40	370,9

Βασιλειῶν Β'

6	6-7	258,24
---	-----	--------

Βασιλειῶν Γ'

3	12	74,8
5	5	262,13
10	1 ε.	336,1
17	9 ε.	350,13
	21	370,11
18	25	370,13
	34 ε.	370,12
	44-45	92,15
19	11-12	68,18

Βασιλειῶν Δ'

2	11	68,21·236,17
---	----	--------------

Παραλειπομένων Β'

1	11	262,13
	12	74,8

Ψαλμοί

1	2	16,15
2	1	112,15
	3	146,10·166,19
	12	360,20
4	2	136,17
	7	232,23·354,14
8	2	38,20
	4	42,9·274,12
9	23	358,20
10	6	354,25
12	4	350,19
13	3	360,22
	5	198,13
17	11	232,23
	12	56,11
18	2	154,4
	6	92,8

	7	96,6	75	5	854,8
	11	860,10	77	65	282,8
21	2	160,12	78	5	282,9
22	2	194,5	79	2	146,10· 282,9
23	7-10	186,13	81	1	158,18
	10	186,15		8	158,18
26	1	354,11	88	6	240,14· 852,4
27	8	188,5	84	9	358,16
31	1	346,18· 346,20	87	2	188,5
	2	346,21	90	5-6	306,15
32	6	270,5		13	296,8
	9	270,4	93	1	186,17
33	2	16,17	94	1	328,28
	6	328,6	96	3	356,2
	9	360,7		11	354,7
35	7	74,22	102	20	100,18
	10	198,26· 350,19	103	4	98,21· 172,14
37	10	364,1		5	172,15
39	10	372,8		20	98,6
41	2	328,25		23	98,7
42	3	354,13		30	246,11· 248,24
43	24	282,8	109	1	156,18
44	3	144,5		8	138,5
	7	138,15	110	7	154,17
45	11	14,22	113	6	154,5
50	12	246,6· 362,10	113	131	44,15· 190,21
	14	246,7	124	4	176,28
51	4	358,19	136	4	18,12
52	6	198,13	138	6	74,24
54	18	16,16		11 ð.	356,17
56	5	358,19	140	4	326,16
58	4	174,13		5	204,8
65	6	112,16	142	8	358,17
67	7	348,22		10	246,6· 246,14
	9	186,13	144	16	234,1
	13	186,14 (δλζ)	146	4	98,10
	21	186,17			
	36	186,18			
72	21	362,19	8	9	244,1

'I ð 6

4	9	246,14
28	8	92,8
	10	90,1
28	14	154,8
	25	92,19
88	1	24,14
	8	24,18
	18	54,19
	22	92,8
	26 - 29	92,7
	81	98,9
	86	82,14

Παροιμίες

1	9	812,11
	11	828,18
	18	860,22
8	24	808,18
8	9	828,14
	28	288,7
6	22	140,8· 152,19· 154,18
	25	128,22· 154,18
18	9	854,8
16	8	288,23
24(30)	2	282,10
	29 - 81	228,1
25	16	18,24

Ἐκκλησιαστικῆς

1	7	88,18
8	1	18,24· 804,18
	2	804,8
	8	804,11
7	24	74,12
8	17	74,12
18	14	288,4

Ἄσμα Ἄσμάτων

2	15	88,1
5	16	148,18

Σοφία Σολομώντος

1	7	46,12· 246,1· 246,5·
		246,8
8	8	288,4
7	20	86,8
	22	248,4
	28	248,8
	26	188,18
14	16	80,22

ᾨσηὲ

10	12	358,20
----	----	--------

Ἄμωδς

4	18	172,17
---	----	--------

Μιχαίας

4	2	828,24
---	---	--------

Ἰωήλ

4	18	888,82
---	----	--------

Ἀβδακούμ

1	8	88,28
8	9 - 10	99,9

Ζαχαρίας

18	7	154,5
----	---	-------

	28	364,2	12	22	244,16
				31	246,10
	Ματθαῖος			32	248,15
1	16	192,20		34	168,28
	18 ἔ.	192,20· 280,10		35	176,20
	28	142,18· 374,16		42	336,1
2	2	144,1	13	3 ἔ.	14,3
	9	286,20		4	34,7
	11	144,1		25	350,25
	18	144,3		48	288,3
8	6	884,16		58	168,17
	18 - 17	340,11	14	18 - 14	340,12
	18 ἔ.	(281)· 144,8		21	144,12
	17	340,11		25	144,16
4	1 - 11	144,10		28 ἔ.	144,17
	1 - 2	342,4	15	22	348,25
	1 ἔ.	294,8	16	17	70,8
	1	244,18		21	340,9
	2	140,9· 144,11· 342,6	17	1 ἔ.	286,23
	8	294,14		2	144,6
	6	294,19· 298,1		5	340,11
	8 - 9	298,8		27	144,18
	17	340,11 (δλζ)	18	25 ἔ.	344,28
5	14	168,9· 356,24	19	24	170,4
6	24	228,7	20	1 ἔ.	318,8
7	8 - 5	358,14		28	140,8
	6	20,8· 38,23		28	192,6
	20	52,21	21	10	340,15
8	2 ἔ.	148,5		41	86,18
	4	350,3		42	68,8
	8	280,28	24	27	192,18
	24	140,9· 144,16		36	140,7
	26	144,17	25	1 ἔ.	378,2
9	2	144,8		18	300,18
	15	188,12		31 ἔ.	158,18
	35	146,18		41	358,1
11	12	328,12	26	15	146,7
	27	188,18		26 - 29	342,9
	38	144,15· 328,25		36 ἔ.	148,5

	39	140,6·174,1
27	34	148,16
	35	146,14
	45	146,16
	46	160,12
	51	146,20·146,21
	52	146,21
28	6	148,2
	19	246,10·374,3
	20	158,2

Μαροκος

1	18	144,10
	24	146,2
2	19	188,12
3	23	248,10
4	14 έ.	14,18
5	9 έ.	146,3·352,16
	18	22,14
6	5	188,17
7	32	350,15
9	44	356,4
	46	356,4
	48	356,4
10	18	176,3·176,17
	40	140,6
	45	192,6
13	32	140,7·180,8
14	33	140,10
	37	140,10
	22 - 25	342,9
16	6	148,2·280,11
	19	142,3·376,1

Λουκας

1	32	158,8
	33	158,22
	35	158,2·244,15

	41	142,20
	78	158,7
2	7	142,21·142,23·244,15·
		280,10
	9 έ.	142,23
	9	286,19
	46	140,7
	51	140,7
	52	140,7
3	21	(281)·140,7·244,15
	22	244,16
	23	338,20
4	1 - 13	144,10
	1	244,16
	2	140,9·244,16
	14 έ.	244,16
	30	196,5
	34	146,2
5	8	70,8·260,17
6	12	140,7
7	13	146,5
8	5 έ.	14,18
	30 έ.	22,14·146,3
	43 έ.	348,8
9	1	240,19
	29	144,6
10	18	146,4
	19	296,4
	30	146,1
11	13	248,23
	20	246,10
	24 - 25	352,17
	26	352,25
12	35	362,14
	49	354,19
13	8	292,23
	11	346,25
	32	140,8
14	18 έ.	378,18

16	20 é.	344,7		7	336,17
17	12 é.	350,5		10	248,24
18	13 - 14	316,18		14	336,18
	19	176,3· 176,17		24	216,1
	35	350,18		5	7
19	1 é.	344,14		14	348,15
	2 é.	260,25		17	172,12
	9	262,2		19	140,5· 168,1· 170,18·
22	14 - 20	342,9			172,9
	42	174,1		21	148,1
	44	140,10· 182,15		22	166,18
23	43	146,15		26	166,18
	46	148,1		27	166,18
24	5	212,5		30	140,6
	6	148,2		36	140,5
	7	342,11		6	27
	12	142,22		33	188,18· 190,6
	49	248,24· 250,1		38	294,17
	51	142,3· 244,17· 376,1		38	172,19· 174,4
				40	174,17
				41	144,12
				51	144,12
				57	170,15
				63	246,15
				7	7
				37	168,23
				38	144,18
				8	(862)· 144,14
				12	188,9· 190,15
				15	140,6
				28	140,5
				29	182,11
				40	192,11
				48	144,19
				59	146,4· 196,6
				9	4
				10	140,5· 326,10
				9	194,4
				11	194,4
				18	140,4· 146,19
				36	140,3
				11	25
					190,17· 192,7
Ἰωάννης					
1	1	188,4· 188,16			
	8	216,12			
	5	162,16· 198,27			
	9	190,15· 198,19· 326,12·			
		356,21			
	14	38,13· 280,10· 286,22·			
		360,3			
	18	138,7· 188,15			
	28	146,11			
	29	158,21· 194,10			
2	1 é.	312,19			
	7	146,17			
3	5	170,3· 244,3· 246,12			
	8	246,13			
	14	182,12			
	34	174,11· 246,7			
	35	140,4			
4	6	140,9· 144,15			

	34	140,7· 146,6
	35	140,9· 146,5
	43	146,7· 348,17
12	35	326,8
	47	140,6
	49	140,5· 182,10
14	2	24,14
	6	138,8· 176,5· 190,4· 190,17· 194,3
	9	188,21
16 - 17		240,22
	16	244,17
	17	246,2
	24	174,21
	26	240,25· 242,13· 246,13· 246,15· 248,14
	28	140,2· 164,14
	31	328,26
15	13	140,4· 182,10
	18 ε.	168,23
	26	108,3· 208,9· 242,1· 246,2
16	7	242,1· 248,24
	8	242,1
	12	72,12· 242,11
	13	246,2· 246,14(δλζ)· 246,15
	15	170,12
	33	144,11
17	1	166,19
	2	166,19
	3	176,1· 176,13· 176,15
	5	166,19
	6	166,20
	10	170,12
18	9	140,4
	11	140,4
19	18	146,14
	22	372,22

	28	144,13
	42	148,2
20	3	330,4
6 - 7		142,22
	17	140,2· 166,14
	21	140,5
	22	190,19· 240,20· 250,1
	27	360,4
21	25	72,15

Πράξεις

1	4	250,1
	9	142,3· 148,3· 244,17· 376,1
2	3	240,20· 246,10· 248,2· 248,24
	4	244,17
	33	182,12
	36	140,3· 156,12
3	21	156,17· 164,1
5	4	248,16
	9	246,15· 248,16
8	16	248,1
	20	248,24
	(27	332)
	36	332,5
9	3	286,24
10	20	246,14
	44	248,1
13	2	204,11· 246,14(δλζ)
	4	246,14
16	3	238,21
17	3	340,9
	28	190,18
19	2 - 6	248,1
21	26	238,22
22	6	286,24
23	8	202,2
26	13	286,24

Ῥωμαίους

1	23	62,16
	30	22,5
(3	8	297)
	15	360,22
(4	1-10	320)
	8	68,1
(5	20	297)
6	4	282,23-294,2
8	9	246,1
	10	246,15
	11	246,12
	14	246,9
	15	246,2-246,8
	26	178,20-216,2-250,1
	29	280,11
9	28	10,13
	29	186,15
10	12	266,22
11	33	54,17-74,20
	36	230,3
12	1	260,10
	6	24,25
13	13	358,6
14	26	176,6
15	20	230,24
	33	186,17
16	19	206,9
	20	186,17

Κορινθίους Α'

1	17	148,17
	24	138,10-138,25-190,3
	30	138,25-190,22-192,3- 192,4
2	7	358,21
	9	42,6
10-11		246,13

	10	44,16-208,19-246,15
	11	180,12-244,23
	16	246,1
3	16	246,16
5	6	192,13
6	2	20,19
	19 ε.	246,9
	19	246,16
	20	146,8
7	23	146,8
10	13	44,23
	15-16	344,10
11	23-25	342,9
12	11	246,7-248,2-248,3
	23	364,6
	28	248,3
	30	248,24
13	9	72,5
	12	66,12-72,9-276,6-276,11
14	15	216,4
15	3-4	374,23
	4	148,2-342,11
	14-17	42,14
	20	280,11
	25	156,16
	28	140,7-158,18-162,25
	45	158,21

Κορινθίους Β'

3	17	246,1-246,2(δλς)
	18	240,15
4	4	190,7
5	10	348,25
	20	150,1
	21	158,21
6	2	304,1
	16	260,11
	18	186,12
8	9	350,14

12	2	72,1
	4	40,3· 72,3
13	3	72,7
	13	246,10

Γαλάτας

1	10	368,1
2	20	182,14· 262,18
3	13	158,20
	14	250,1
	27	344,21
	28	164,11
4	4	142,17
	6	248,24
5	11	238,22

Έφεσίους

1	14	246,9
	17	166,14
	22-23	160,1
4	11	248,3
	16	360,18
	30	204,12
5	14	304,3
	19	246,8
6	15	362,1
	16	294,10

Φιλιππησίους

1	10	150,6
2	1	246,8
	7	140,3· 142,1· 142,2· 156,11· 162,3· 334,3
	8	140,4
	9	156,9
	10	156,10
	15	158,1
3	14	362,2
	21	262,1
4	7	42,4

Κολασσαείς

1	15	190,1
	17	42,20
	18	280,12
2	19	360,13
3	5	260,26
	11	164,11

Θεσσαλονικείς Α'

2	19	376,2
5	19	150,2

Θεσσαλονικείς Β'

2	4	148,8
3	1	198,1

Τιμόθεον Α'

1	17	176,7· 186,13
2	5	178,21
	8	360,19
5	21	370,16
6	4	10,11
	15	186,14· 186,16
	16	176,6
	20	10,10

Τιμόθεον Β'

1	6	248,24
	14	364,18
2	14	10,11
	16	10,10
4	1	148,3· 376,2
	3	10,10

Τίτον

1	2	126,9
3	5	174,15· 246,12· 282,21

'Εδραίους		2	20	376,18
1	2	266,21		
	8	188,11· 190,6		
	7	98,7· 172,14		
	14	100,12		
2	4	248,24		
	10	140,8· 182,12		
	14	148,1		
	17	182,18		
	18	162,28		
8	2	140,8		
4	15	192,16· 288,9		
5	7	140,9· 160,25 (8ς)· 160,26· 182,14		
	8	140,4· 160,25· 182,12		
6	1	164,8		
	20	194,10· 194,11		
7	1 έ.	194,11		
	2	194,13· 194,14		
	8	142,18		
	10	120,2· 270,21		
	25	178,15		
8	8	182,18		
9	13	296,19		
	24	98,18		
10	4	296,21		
	88	104,16		
12	26	286,21		
	27	286,25		
	29	186,2· 246,10· 354,20		
13	8	194,21		
	'Ιάκωβος			
1	17	248,24		
	Πέτρου Α'			
	1	19	146,8	
		21	166,19	
	8	19	148,2	
		21	282,1	
		22	148,8	
	4	14	246,9	
	5	8	86,20· 148,8	
	Πέτρου Β'			
	1	17	166,19· 840,11	
		19	244,1	
	'Ιωάννου Α'			
	1	1	200,10	
		3	198,27	
	2	1	178,27	
		27	246,13	
	3	2	126,7	
	4	6	246,2	
	5	7	226,20	
	'Αποκάλυψις			
	1	4	188,16	
		7	876,5	
		8	188,16	
	4	8	188,16	
	5	12	166,19	
	11	17	188,16	
	16	5	188,16	
	22	2	146,14	
		14	146,14	

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄαρων 86,2· 258,9.
 Ἄβιουδ 86,4.
 Ἄβραάμ(68)· 68,1· 120,8.
 ἀγαθὸν τὸ ἄκρως 176,19.
 ἀγάπη 58,1.
 ἄγγελος, -οὶ 48,11· 100,8· 118,20·
 220,24· 284,21· (ἄγγελοι τρεῖς
 68)· λειτουργὸς ἄγγελος 48,
 12.
 ἀγεννησία 124,8· 244,18· ἀγεννη-
 σία τοῦ Πατρὸς 208,14.
 ἀγέννητον 48,19· 108,8· 122,17·
 124,1· 124,18· 126,17· 128,8·
 128,10· 206,2· 208,1· 284,4.
 ἀγέννητος 264,15.
 Ἅγια ἄγιον 260,5· 282,10· 310,1·
 ἁγιασμὸς 192,8.
 ἅγιοι 282,22.
 Ἄγλαοφῶν, -ντες(84)· 84,11.
 ἀγγελία 314,2.
 ἄγνοια 180,7· 180,24· 190,16.
 ἀγρυπνία 292,24.
 Ἄδὰμ 124,20· 152,18· 158,21· 190,
 12· 192,18· 212,18· 214,8.
 ἀδελφοὶ 18,6.
 ἀδιάβλητα πάθη βλ. πάθη.
 (Ἄδωναί 184).
 (ἀθανασία 81· ἀθανασία ψυχῆς
 30).
 (Ἄθανάσιοι 164).
 ἀθάνατον 76,8· 124,12· 234,5.
 ἀθεΐα(80)· 80,1· 374,6.
 Αἰγύπτιοι 56,10· 144,8.

Αἴγυπτος 18,11· 144,8· 362,17.
 αἶδιον 108,18· 128,21.
 Αἰθίοψ, -ες 332,7· 384,28·
 αἰνιγματισταὶ 148,6.
 (αἰρέσεις γνωστικαὶ 206).
 αἰρετικοὶ(10· 11· 18· 28· 86· 149)
 166,10· 374,1
 (Αἰσχύλος 306).
 αἰτία 164,19· αἰτία πρώτη 58,24·
 220,10· 250,2· αἰτία ποιητικὴ
 καὶ συνεκτικὴ 42,20· αἰτία
 πρεσβυτέρα 284,14· 252,17.
 αἴτιον 108,20· 266,7· αἴτιον πρῶ-
 τον 100,7· 106,23.
 αἴτιος 184,2.
 (αἰῶνες 206).
 ἄκακον 124,12.
 ἀκατάληπτον τῶν κομμάτων τοῦ
 Θεοῦ 74,21.
 ἀκοή 24,8.
 ἀκολούθησις τοῦ Πνεύματος 282,
 8.
 ἀκροατῆς 26,19.
 (Ἄλέξανδρος Μέγας 18).
 (Ἄλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς 122).
 ἀλήθεια 72,10· 104,15· 112,10·
 130,12· 154,18· 190,4· 214,6·
 274,14· 286,11.
 ἀμαρτήματα 290,28· 388,16· 346,
 8· (ἀμαρτήματα προπατορικῶν
 290).
 ἀμαρτία(280)· 156,5· 178,26· 190,
 16· 192,16· 290,4· 296,21·
 328,21· 334,16· 352,2· 360,
 15· 374,20.

ἄμειψις ζωῆς 282,7.
 ἄμνός 194,10
 ἄμύητοι 20,12.
 ἀναβάσεις 100,5.
 ἀναγέννησις 244,8· 372,14· (ἀνα-
 γέννησις τοῦ βαπτίσματος
 290)· ἀναγέννησις δευτέρα
 292,1.
 (ἀνάδοχος 300).
 ἀναίρεσις δουλείας 282,7.
 ἀνακλίσεις 292,24.
 ἀναλλοίωτον 48,20· 124,12.
 ἀνάλυσις 20,18· 266,11· 302,23.
 ἀνάμνησις (29)· ἀναμνήσεις ψυ-
 χῶν 28,14.
 ἀνάπαυσις 24,19.
 ἀνάπλυσις 48,3· 244,9· 292,1.
 ἀναρχία 106,3.
 ἄρχον, -α 48,20· 108,18· 124,3·
 206,3· 234,5.
 ἄναρχος 266,13· 266,18.
 ἀνάστασις 82,6· 192,7· 280,11·
 342,11· 376,6 (ἀνάστασις
 Χριστοῦ 212)· ἀνάστασις κοι-
 νῆ (290)· 348,24· ἀνάστασις
 τελευταία 174,18.
 (Ἀνατολή 8).
 ἄνθρωπος 124,23· 192,11· 234 21.
 ἀνθρωπότης 154,10.
 Ἄννα 310,25.
 ἀνταπόδοσις 32,6· 376,6.
 ἀντικείμενος 308,21.
 ἀξία 210,10· 230,8· ἀξία τοῦ
 Πνεύματος 366,23.
 ἀλόγωνσις 288,22.
 ἀλόθεσις σαρκῶς 282,3.
 ἀποκατάστασις 243,17· 292,2.
 ἀπολύτρωσις 192,4.
 (ἄρειανοί 7· 10· 366)· ἄρειανῶς

250,5.

Ἄρειος 262,26· 264,13.
 ἀρετὴ 26,6.
 (Ἀριάδνη 85).
 Ἄριστοτέλης (30· 81· 122· 128·
 202· 208· 212)· 30,2.
 ἀρχάγγελοι 100,4.
 ἀρχέτυπον 66,10· 190,9.
 ἀρχή, -αὶ 100,4· 266,14· ἀρχαὶ
 τρεῖς 250,3· 264,17.
 ἀρχιερεὺς 194,10· 260,9.
 ἀρχιερωσύνη 182,13.
 (Ἄσια Μ. 19).
 Ἄσμα Ἄσμάτων 282,11.
 Ἀσσύριοι 18,12.
 Ἀστάρτη 368,5.
 (ἀστρολογία 33).
 ἀσώματον 48,2· 48,17.
 ἄ-ομοί(30)· 30,1. Βλ. καὶ ἐπι-
 κούρειοι.
 ἄυλον 48,1.
 ἄυλος 46,21.
 οὐτοαλήθεια 176,5.
 οὐτοκάθαρσις 338,22.
 ἀφθαρσία 340,3.
 ἀφθαρτον 48,20.

B

(Βαβυλῶν 10).
 (βαβυλώνιος αἰχμαλωσία 184).
 (βάπτισις 9· 280· 376· βάπτισις
 τοῦ Χριστοῦ 8).
 βάπτισμα (8· 280· 281· 282· 296·
 298· 312· 313· 314· 370· 374)·
 244,5· 278,8· 280,10· 282,20·
 290,2· 292,17· 294,6· 296,11·
 304,16· 308,15· 316,22· 318,

9· 322,5· 324,24· 226,1· 330,
14· 334,8· 338,1· 340,4· 342,
15· 346,18· 352,11· 368,21·
372,10· 376,19.

βαπτιστής(300)· 334,7.

(Barbel J. 9)

βασίλεια 242,24· βασίλεια αὐρα-
νῶν 276,13· 322,7· 376,10.

(Βασίλειος Μ. 78).

βασίλευς 186,13· βασίλευς δικαι-
οσύνης 194,14· βασίλευς Σα-
λήμ 194,13.

(Βενεδικτῖνοι 9).

βίος ἔνθεος 190,17· βίος δεύτερος
290,16.

βούλημα 266,9.

βούλησις 174,9· 220,5.

βρέφος 310,22.

(βυζαντινοὶ 16).

Γ

γάμος (313· 314)· 312,12· 312,20.
(Γανυμήδης 29).

γέλως 24,3

γένεσις πρώτη 290,12.

γέννημα 106,18· 136,3· 154,21·
156,14· 188,23· 212,20· 214,
12· 266,18.

γέννησις(280)· 76,20· 106,24· 112,
7· 116,17· 122,15· 124,8· 126,
6· 128,19· 154,21· 164,24·
244,19· 268,20· 270,1· 272,25·
278,16· 280,7· 340,1· 366,15·
368,5· γέννησις Θεοῦ 20,17·
118,7· (γέννησις Κυρίου 8)·
γέννησις Πίου 208,15· 272,12·
274,1· (γέννησις τοῦ Χριστοῦ
ἐκ παρθένου 212)· γέννησις
θεϊκὴ 268,15· γέννησις πνευ-

ματικὴ 110,17· γέννησις ἄ-
νω 118,11· γέννησις ἐξ ἀνα-
στάσεως 278,17· γέννησις ἀ-
παθῆς 188,18· γέννησις ἀσώ-
ματος 110,2· γέννησις ἐκ βα-
πτίσματος 278,17· γέννησις
ἐνσώματος 110,3· γέννησις ἐκ
σωμάτων 278,16· γέννησις
κατὰ σάρκα 110,15.

γεννητοαγέννητον 126,19.

γεννητὸν 108,3· 122,17· 124,1·
128,10· 206,2· 208,1.

γεννήτωρ 106,17· 156,14· 182,4·
266,1.

(Γιαχβὲ 184).

γνώσις 190,17· 230,22· 242,16·
γνώσις Θεοῦ 276,15· γνώσις
τῶν μεγίστων 182,3· γνώσις
τῶν ὄντων 276,12.

(γνωστικοὶ 206)· γνωστικαὶ αἰρέ-
σεις 6λ. αἰρέσεις.

Γ λιθά 310,10.

Γραφή (30· 31· 286· 354· 362)·
10,6· 24,6· 34,13· 82,13· 88,
23· 112,10· 152,6· 154,2· 198,
3· 202,9· 228,25· 230,19· 232,
4· 236,11· 244,1· 294,24· 340,
15· Παλαιὰ Διαθήκη (184)·
202,3· 240,4· (Γένεσις 78)·
Ψαλμοὶ 160,21· Παροιμίαι
224,24· 306,13· Καινὴ Διαθή-
κη (282· 283)· 240,5· (Πρά-
ξεις 202)· Καθολικαὶ 226,21·
(Ἀποκάλυψις 368).

(Γρηγόριος θαυματουργὸς 368).

(Γρηγόριος Νύσσης 19· 78).

Δ

Δαίδαλος (84· 85)· 84,12.

δαίμονες 30,7· 146,2.
 δαμόνια 20,10.
 δάκρυον, -α 22,21· 292,23.
 Δανιήλ 54,3.
 Δαυὶδ (370)· 38,20· 74,21· 144,4·
 176,23· 198,25· 240,14· 306,
 15· 326,11· 328,22· 354,12·
 362,9.
 δεῦπνον 342,11.
 (Δημόκριτος 30).
 (Δημοσθένης 342· Δημοσθένειος
 104).
 Διαθῆκαι 236,21· 238,1.
 διαίρεσις 20,18.
 διάνοια 24,4.
 δίδυμοι 206,6.
 διθεία 218,20.
 διθεῖται 218,16.
 δικαιοσύνη 58,2· 190,22.
 (Διογένης 31).
 (Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης 100).
 δόγμα, -ατα 30,4· 36,14· 52,22·
 376,13· (δόγμα τῆς ἀθανασίας
 τοῦ ἀνθρώπου 30-31).
 δογματίζειν 42,15.
 δογματισταὶ 224,15.
 δόξα 24,20· 188,3· 242,23· 302,3·
 δόξα ἀδίου 100,19· δόξα
 Θεοῦ 106,3.
 δουλεία 302,7· 302,16.
 δοῦλον 366,25.
 δοῦλος 156,1.
 (Düsseldorf 9)
 δύναμις, -εις 88,16· 190,3· 202,17·
 220,5· 222,20· 234,2· 364,24·
 δυνάμεις Θεοῦ 20,15· 252,1·
 δυνάμεις νοερὰι 100,5· δύναμις
 τοῦ βαπτίσματος 290,17·
 δύναμις ἀστρον 30,8.

(Δύσις 8).
 δωρεὰ 308,17· 322,11· 324,6· 352,
 5.
 δώρημα 282,15· 298,5.
 δῶρον 282,19· 298,12· 300,17·
 314,2· 320,22.

E

Ἑβραῖοι (184· 185)· 56,10· 184,2.
 ἔθνη 238,19.
 ἔθος 60,22.
 εἰδωλα 30,6· 236,22· 238,15.
 εἰδωλολάτραι (33· 306)· 368,7.
 εἰκὼν 66,10· 190,7· 288,20· 296,
 9· 346,3· εἰκὼν Θεοῦ (274·
 346)· 274,3.
 Ἑκκλησία (8· 312· 318· 314)· 318,
 11· 332,21.
 (ἐκκλησιαστικὸν συγγραφεὺς 78).
 ἐκλυσις δεσμῶν 282,3.
 ἐκπλικτις 302,23.
 ἐκπορευόμενον 108,4.
 ἐκπόρευσις 208,14· ἐκπόρευσις
 Πνεύματος 208,15.
 ἐκπορευτὸν 208,5.
 ἐφορα 20,8.
 ἐλευθερία 156,4· 302,16.
 Ἐλλαμψις 100,8· Ἐλλαμψις τῆς Θε-
 ότητος 34,18.
 (Ἑλλάς 84).
 Ἑλλήν-ες (40· 84· 96· 202· 212)·
 40,10· 106,4· 106,21· 302,4·
 204,2· 220,14· 222,3.
 ἐλπὶς 66,20· ἐλπὶς τῆς χάριτος
 372,15.
 (Ἐλωχίμ 184).
 (Ἐμπεδοκλῆς 46).
 ἐνανθρώπησις 178,25.

ἔνδυμα 284,2· ἔνδυμα ἀφθαρείας
282,20.

ἐνέργεια, -αι 184,20· 186,15· 172,
18· 202,8· 204,7· 234,2· 248,
6.

ἐνθεοὶ 216,8.

(Ἐννεάδες 106).

ἐντολαὶ 276,2· ἐντολὴ πρωτόγονος
286,7.

Ἐνώς 66,19.

ἔνωσις 218,3· 222,20· 224,1.

Ἐνώχ 66,21.

ἐξαγόρευσις 292,25· 318,6.

(Ἐξαήμερος 78).

ἐξουσία, -αι 100,4· 186,10.

ἐπαγγελίαι 42,5.

ἐπανόρθωσις τοῦ πλάσματος 282,
4.

ἐπαρσις (241)· 294,21· 296,10.

ἐπίγνωσις 244,9.

ἐπιδημία 168,14.

ἐπικούρειοι ἄτομα (46)· 46,19.

Ἐπίκουρος (30)· 30,1.

ἐπίνοια 220,18.

(ἐπιστήμη 31).

(ἐπιστήμων 31).

ἐπιφάνεια τοῦ Πνεύματος 326,19.

(Ἐπαφάνιος Κύπρου 8).

ἐπόπτης, -αι 54,18· 70,9.

ἔρεισμα πίστεως 282,6.

(Ἐρμῆς 202).

(Ἐσδρας 184).

ἔτεροούσιος, -α 184,22· 228,20.

Εὐα 212,18· 214,8.

Εὐαγγέλιον 286,28· 238,21· 240,
18· 340,17.

(Εὐαγγελισμὸς 8).

εὐγενεία 22,26.

εὐεργεσία 296,28.

Εὐκλείδης (84)· 84,6.

εὐλάβεια 18,9.

εὐνομιανοὶ (7· 10· 149· 366)· 10,4.

εὐσέβεια 36,9.

εὐχὴ 22,22· 216,7.

Z

Ζαχαῖος 260,25.

(Ζεῦξις Ἡρακλειώτης 84)· Ζεύ-
ξιδες 84,10.

(Ζεὺς 222).

ζύμη 192,18.

H

ἡγεμονία 64,9.

ἡδονὴ (30)· 24,2· ἡδονὴ ἀφιλό-
σοφος 30,2.

Ἡλεὶ 258,20.

Ἡλίας (ὁ προφήτης)· (370)· 26,
19· 68,18· 92,15· 350,18.

(Ἡλίας Κρήτης 9· 12· 18· 31·
33· 34· 48· 96· 104· 106· 108·
120· 122· 128· 186· 202).

Ἡσαίας (360)· 70,9· 212,2· 304,
6· 336,8.

Θ

θάνατος (290· 22,25· 192,17.

θεαγωγία (33)· 30,8.

θεατῆς 26,18.

θεῖον 46,2· 54,5· 58,16· 66,9· 124,
14· 184,1· 206,16· 230,4· 232,
22· θεῖον ἀσώματον 50,22·
θεῖον οὐ περιγραφτὸν 52,14·
(θεῖον ὑλικὸν 48).

θέλημα 174,2· θέλημα θεῖον 172,
26· θέλημα τοῦ Πατρὸς 174,
6· θέλημα τοῦ Πιού 174,5·
θέλημα ἀνθρώπινον 178,25.
θεοειδής, -εῖς 66,8· 164,7· 290,18.
(Θεόκριτος 108).
θεολογεῖν 40,1.
θεολογία 14,23· 16,21· 22,3· 34,
14· 36,18· 198,17· 208,4· 240,
1· 242,4· 258,8· 366,24· θεο-
λογία τῆς Τριάδος 200,2.
θεολόγος, -οι (7)· 22,16· 26,21·
34,4· 40,10· 184,18· 222,5·
222,18· 262,5· 276,1· θεολό-
γοι χειροτονητοὶ 256,5· (θεο-
λόγος εἰδωλολάτρης 40).
θεόπνευστοι 48,16.
Θεὸς 192,17· 202,8· 204,14· 234,
21· Θεὸς παθητὸς 152,18· Θε-
ὸς προφητῶν 70,22· θεοὶ 20,
24· 30,6· 62,8· θεοὶ τρεῖς
264,18.
θεότης 102,1· 104,11· 108,1· 154,
9· 174,9· 210,18· 220,2· 220,
11· 224,10· 242,23· 252,19·
262,23· 286,23· 294,20· 364,
24· 372,16· 374,5· 376,1· θε-
ότης τοῦ Πατρὸς 240,8· θε-
ότης τοῦ Πιού (7)· 138,2·
266,2· θεότης τοῦ Πνεύμα-
τος 198,17· 242,15· 244,18·
266,2.
Θεοτόκος Παρθένος 110,16· βλ.
καὶ Μαρία.
(Θεοφάνεια 8· 9· 230-231).
θεοφόροι 242,25.
θεραπευταὶ 20,10.
θεωρία 36,6· 50,2· 222,22.
θεωροὶ 54,19.

θητόν 76,8.
θρόνοι 100,4.
θύμα 260,9· θύματα τέλεια 364,12.
θυμὸς 22,26.
θύρα 194,4.
θυοῖαι 30,6· 238,15· 260,3.
Θωμᾶς 380,4.

I

Ἰακώβ 68,4· 186,18.
ἰδέαι (29)· 28,18.
ιδιότης, -ητες 210,14· 242,23· 244,
19· 250,16· 262,23· 266,5·
266,18· 366,6.
Ἰεζεκιήλ (360)· 70,9.
Ἰερεμίας (10)· 12,19· 56,15·
256,7.
(ἱερεὺς 300).
Ἰεροσολυμίτης 332,11.
ἱερόσουλοι 152,7.
(Ἰερώνυμος 7).
ἰλαστήριον 260,6.
(Ἰλιάς 85· 96· 222).
(Ἰνδὸς 18).
Ἰουδαῖοι 144,4· 238,19.
ἰσοτιμία τῆς φύσεως 228,25.
Ἰσραήλ 68,14· 146,10· 186,18·
306,11· 362,8· 362,16.
(Ἰωάννης βαπτιστῆς 72).
Ἰωάννης εὐαγγελιστῆς (7· 72)·
72,15· 226,15· 330,3· 334,16.
(Ἰωάννης Χρυσόστομος 8· 312).
Ἰωβ 24,13.

K

κάθαροι 36,5· 274,22· 290,9· 292,

7· 302,15· 308,4· 310,16· 312,
7· 316,8· 332,15· 338,23· 346,
19· 362,14.
Καίσαρ 260,22· 314,20.
καλὸν πρῶτον 178,2.
Κανδάκης (332)· 332,5.
(Καυπαδόκης 368).
κατακλυσμός ἀμαρτίας 282,4· κα-
τακλυσμός κόσμου 290,3.
καταληπτῶν 52,15.
κατάλυσις σκοτίου 282,5.
(κατήχησις 370).
(κατηχητής 300).
κατηχούμενος, -οι (9· 298· 376)·
308,24.
κιδωτός 258,24· 260,6.
(κιναιδισμός 30).
κίνημα 266,9.
κλεις τῆς βασιλείας τῶν οὐρα-
νῶν 282,7.
(Κλήμης Ἄλεξ. 78).
κλήσις, -εις 130,9· 132,10· 136,10·
206,18· 210,2· 244,22· κλή-
σεις τοῦ Πλοῦ 188,11.
Κνώσσιος χορὸς (85)· 84,12.
(Κνωσσὸς 85).
κοινὸν 174,8· κοινὸν τὸ εἶναι 170,
14.
κοινότης 220,18.
κοινωνία τοῦ Λόγου 282,4.
κομψοὶ 10,5.
κόσμος, -οι 32,4· 170,23· 172,1·
κόσμος μικρὸς 78,18.
(Κρατύλος 186).
(Κρήτη 85).
κρίματα Θεοῦ 74,15.
κρίσις 32,6· 154,18· 234,21· 376,
6.
κριτής 316,12.

κρίσις 20,17· 264,21· 268,20· 270,
1· 366,16.
κρίσιμα, ἀτα 110,4· 114,13· 202,8·
204,14· 208,10· 216,16· 368,3.
κρίσις πάντων 270,16.
κρίσιον 366,25.
Κόνες (31)· 30,5.
(κυνικὸι φιλόσοφοι 31).
Κύριος 186,4· 186,14.
κυριώτητες 100,4.
(Κωνσταντῖνος Μ. 298).
(Κωνσταντινούπολις 7· 8).

Λ

(Λαβύρινθος 85).
Λάζαρος 146,6.
(Λάμμα 108).
λαμπρότης, -ητες 100,4· 288,2·
λαμπρότης τῶν ψυχῶν 282,1.
Λευί 120,3· 270,21.
λογικά 54,9.
λογισμὸς ἐπιδάτης 18,9.
Λόγος 20,14· 22,7· 88,14· 54,9·
72,15· 108,4· 188,16.
λόγος 24,4· 58,2· (λόγοι θεολο-
γικὸι 7· 9)· λόγοι θνητοὶ πε-
ρὶ ψυχῆς 30,3.
(Λουκάς 281).
λουτρῶν 284,2· 296,14· 320,7· 322,
25· 324,16· 330,4· 338,17·
346,2· 352,15· λουτρῶν παλιγ-
γενεσίας 282,21.
λύπη 24,2.
(Λύσις 30).

Μ

Μανιχαῖοι 124,19.

μάννα 90,22.
 μαντεία 30,8.
 Μανωέ (69)· 68,22· 260,15.
 Μαρία (281)· 374,16.
 Μαρκίων (206)· 206,22.
 μαρτυρία 202,3· 244,12.
 (Μεθόδιος Πατάρων 78).
 Μελχισεδέκ 194,11.
 μεσιτεία 178,19.
 μετάθεσις δίου 282,1.
 (μετάνοια 298· 299).
 μεταποίησης συνθέσεως 282,8.
 μεταποιητής 180,10.
 μετάστασις 76,19· 286,25.
 (μετεμψυχώσεις 29).
 (μετενσωματώσεις 29)· μετενσωματώσεις ψυχῶν 28,18.
 μετουσία φωτός 282,5.
 (Μινώταυρος 85).
 μισθαργία 302,8.
 (Migne 9)
 μοιχεῖαι 20,22.
 (μοναχοὶ μαῦροι 9).
 μοναρχία 106,4· 220,10· 224,9· 366,8.
 μονογενής 188,15· 210,18· 272,8.
 (Μορμώ 108).
 (μήσις 89).
 μῦθοι 20,10.
 μυθολόγοι 224,15.
 μυσταγωγία (88)· 298,9.
 μύσται (88)· 38,8.
 μυστήριον 12,17· 234,23· 370,14· 376,14· μυστήρια Θεοῦ 208,16· 388,18· μυστήριον (ἐκ τῶν 7)· (282· 314)· 278,15· (μυστήριον τοῦ βαπτίσματος 362· μυστήριον τοῦ χρίσματος 362).

Μωυσῆς (372)· 16,18· 23,19· 40,1· 184,19· 226,8· 258,7.

N

Ναδάβ 36,3.
 (νεκρομαντεία 33).
 (νεοφώτιστοι 9).
 νήπια 338,2.
 (νηποδαπτισμός 8· 312).
 νηστεῖαι 22,22.
 νομικὸν αἷμα 296,18.
 νόμος (88)· 38,6· 236,23· νόμος πρῶτος 66,2· νόμος γραπτὸς 286,10· νόμος τῆς φύσεως 78,1· νόμος φυσικὸς 42,21.
 νοῦς 58,2.
 νυμφαγωγός 312,18.
 νυμφίος 312,19· 376,23.
 Νύσσα (18· 19)· 18,10.
 Νῶε 66,22· 92,18.

O

ὁδός, -οὶ 24,25· 26,1· 194,3· ὁδός τοῦ λόγου καὶ τῆς θεωρίας 26,12.
 ('Οδυσσεὺς 84).
 'Οὔρα 258,21.
 οἰκονομία (186)· 142,7· 172,13· 188,1· 238,23.
 ὀλοκαυτώματα 364,12.
 ('Ομηρος 85· 96· 222).
 ὀμόδουλα 368,9.
 ὀμολογία 290,19· 364,22.
 ὀμοούσιον, -α 136,17· 190,7· 206,14· 210,16· 212,21· 214,12· 224,2· 226,22· 228,14· 246,

11· 868,19.
 ὁμοουσιότης 866,7.
 ὁμότιμον 216,10· 216,23· ὁμότιμον
 τῷ Πατρὶ 140,15· ὁμότιμον
 τὸ εἶναι 170,14.
 (ὁμοφυλοφιλία 30).
 ὀνόματα 180,10· 194,21· 210,20·
 ὀνόματα κοινὰ τῆς Θεότητος
 188,8· ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱ-
 οῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος 374,
 3· (ὄνομα τοῦ Θεοῦ 185)·
 ὀνόματα τῆς οὐσίας 184,18·
 (ὄνομα ἀνεκφώνητον 184).
 (Ὅρφεύς 28).
 Οὐαλεντίνος (206)· 206,22.
 οὐσία 48,18· 66,5· 124,17· 134,12·
 134,20· 202,16· 204,6· 210,6·
 222,20· 242,24· 868,19· οὐσία
 Θεοῦ 122,20· 124,12· 126,2·
 126,18· 128,2· 130,8· 136,1·
 184,9· οὐσία τοῦ Πατρὸς
 128,14· οὐσία τοῦ Υἱοῦ 128,
 15· οὐσία τοῦ Πνεύματος
 366,18· οὐσία πρώτη 98,25·
 οὐσίαι ἀνόμοιοι 264,12.
 ὄχημα 282,5.
 ὄψις 24,3.

Π

παθήματα τοῦ Χριστοῦ 32,7.
 πάθη 20,23· 24,7· σωτήριον πά-
 θος 340,9· (ἀδιάβλητα πάθη
 156).
 παιδοφθοραὶ 20,22.
 Παλαμήδης (84)· 84,7.
 (Πανάριον 8).
 (παντεπόπητος 186).
 παντοκράτωρ 186,12.

(παράδεισος 78).
 παραινήτης ὁ Λόγος 180,5.
 παράκλησις 180,6.
 Παράκλητος 198,24.
 παρθενία (312)· 22,20· 312,7·
 312,17.
 Παρθένος 192,19· βλ. καὶ Μα-
 ρία.
 παρουσία ἔνδοξος 376,3.
 (Παράσιος 84)· Παράσιοι 84,
 11.
 Πάσχα 326,16· 342,2.
 Πατὴρ (164· 210)· 34,15· 108,3·
 108,16· 108,6· 110,19· 114,1·
 120,10· 122,18· 124,24· 134,
 11· 172,1· 188,9· 198,21· 230,
 4· 250,18· 266,1.
 (πατροπασχίται 164).
 Παῦλος (11· 296· 320)· 10,12·
 26,14· 26,20· 40,2· 70,26· 72,
 4· 74,12· 148,18· 164,9· 166,
 18· 226,15· 238,21· 262,18·
 276,5· 302,23·
 πειρασμοὶ 342,4.
 πειραστῆς 294,7.
 πέμπτον 46,22· πέμπτον σῶμα 48,
 1.
 Πεντηκοστή 326,17.
 περιγραπτὸν 52,14.
 (περίοδοι 29)· περίοδοι ψυχῶν
 28,14.
 περιτομή 238,16· περιτομή ὀκτα-
 ἡμερος 338,6· (περιτομή
 πνευματικῆ 280).
 Πέτρος 70,1· 70,7· 226,14· 260,
 17· 330,3.
 Πιλάτος 372,2.
 πῖστις (318)· 28,1· 94,3· 148,18·
 168,19· 234,22· 310,8· 370,

17· (πίστις χριστιανική 298).
 πλάνη 166,10.
 πλάσμα 212,20.
 Πλάτων (14· 28· 29· 30· 40· 54·
 72· 78· 96,100· 106· 120· 186·
 202· 274)· 28,13.
 (πλατωνικοί φιλόσοφοι 30).
 (Πλειάς 98).
 (Πλούτων 222).
 (Πλωτίνος 106).
 Πνεῦμα (202· 210)· 34,15· 58,
 1· 104,10· 106,16· 108,7· 188,
 10· 196,8· 198,11· 214,22·
 230,5· 250,14· 294,10.
 (πνευματισμός 33).
 ποίημα 336,2· 204,20· 368,8.
 ποιητής τῶν αἰώνων 180,10.
 ποιμὴν 194,4.
 (Πολιτεία 30).
 πολιτεία, -αι 24,24· 290,16.
 πολυαρχία 106,4· 218,10.
 (Πολύγνωτος Θάσος 84)· Πο-
 λύγνωτοι 84,10.
 πολυθεία 264,7.
 πονηρὸς 24,5· 304,18· 312,3.
 (πορνεία 328).
 (Ποσειδῶν 222).
 (Ποσειδώνιος 30).
 (Πούλια 98).
 (Πράξεις Πέτρου 18).
 πράξις 276,2.
 προαιρέσεις 24,24.
 πρόδατον 194,9.
 πρόδλημα 106,18· 116,9· 162,16.
 προσβολὴς 106,17.
 πρόδρομος 72,15.
 (πρόνοια 30)· πρόνοια τοῦ ποι-
 ῆσαντος 374,8· πρόνοια μι-
 κρολόγος 30,2.

πρόδοος Πνεύματος 274,2.
 (προσευχὴ Κυριακὴ 246).
 προσευχῆς οἶκοι 342,10.
 προσηγορίαί 186,10· 236,15· προ-
 σηγορίαί Θεοῦ 20,15· προση-
 γορίαί Ἰησοῦ 182,21· 194,16·
 προσηγορία τῆς πρώτης φύ-
 σεως 58,2.
 προσκίνησις 132,15· 216,8· προσ-
 κίνησις Μονογενοῦς 218,17.
 πρόσλημμα 174,4· 374,21.
 πρόσληψις 192,10.
 προσφιλοσοφεῖν 50,1.
 πρόσωπον, -α (164· 210)· 250,6·
 266,4.
 προφητείας εἶδος ἀπόρρητον 70,
 21.
 προφητῆται 70,10.
 πτωχοτροφία 22,20.
 Πυθαγόρας (28)· 28,11.
 (πυθαγόρειοι φιλόσοφοι 28).
 πῦρ 58,1.

P

Ῥαδὸ 316,17.
 (Ῥασπούτιν 13).

Σ

Σαβαώθ 186,15.
 (σαβελλιανοὶ 164).
 Σαβέλλιος, -οι (164· 210)· 164,8·
 210,4· 262,24· 250,5.
 σαδδουκαῖοι (202)· 202,1.
 Σαμαρείτης 144,19· 350,5· Σαμα-
 ρεῖτις 336,18.
 Σαμουήλ 310,26.
 (Σαμψὼν 69).
 Σαουλ 176,22.
 Σαραφθία 350,18· 370,11.

σάρκωσις 280,10.
 (Σάσιμα 7· 8).
 Σήθ 190,12· 212,19· 214,8.
 Σιδώνιοι 868,6.
 (Σινά 372).
 σκηνή τοῦ Μωϋσέως 98,16.
 Σόδομα 314,14.
 Σολομών 16,24· 74,7· 152,20· 262·
 8· 304,14· 326,13.
 σοφία 58,1· 74,12· 188,25.
 στάσις 22,21.
 σταυρός 148,17· 360,17.
 στεναγμοί 292,23.
 Στοά (31)· 80,4.
 (στοίκοι 81· 48).
 σύγχυσις 266,11.
 συμβεβηκός 204,7.
 (σύμβολον τῆς πίστεως 874· 876).
 (Συμεών ὁ νέος θεολόγος 7).
 (Συμπόσιον 80).
 συμφύτι 284,16· 866,4.
 συναΐδια 108,17· 266,19.
 συναλοιφή 266,11.
 συνάναρχα 108,17.
 σύνδουλον 204,20.
 συνεκδημία Χριστοῦ 282,6.
 συνθῆκαι 290,16.
 συντελεστής 180,10.
 συντήρησις 172,14.
 σφραγίς (282· 296)· 282,21· 284,
 3· 288,18· 296,8· 306,8· 310,
 24· 312,12.
 (Σωκράτης 80).
 σῶμα, -ατα 28,15· 46,21· 50,3· 76,
 14· 290,7.
 σωτηρία (298)· 178,23· 188,2·
 278,4· 288,7· 800,1· 804,15·
 808,1· 814,12· 822,12· 828,15·
 832,8· 364,17· 372,10· 374,1·

874,18.

T

(Τάνταλος 328).
 ταπεινώσις 316,19.
 ταυτότης τῆς οὐσίας 266,10.
 τελειότης 238,24.
 τελείωσις 164,8· 240,3· 812,15·
 372,17· τελείωσις τοῦ νοῦ
 282,7.
 τεχνίτης 64,17.
 τεχνολόγοι 148,22.
 Τηθύαι 222,8.
 Τῆξις ψυχῆς 292,24.
 (Τίμαιος 40· 54· 78· 106· 120·
 294).
 τιμή 182,14· 242,24.
 τιμωρία 188,2.
 τμήμα 212,20.
 τομή 20,18.
 (τριαδικότης τοῦ Θεοῦ 212).
 Τριάς (236)· 88,15· 100,23· 106,
 15· 150,5· 198,18· 200,22· 210,
 20· 216,24· 222,1· 240,15·
 276,18· 296,5· 310· 812,5·
 366,25· 376,16.
 τριθεΐα 218,24· 368,22.
 τριθεΐται 218,15.

Y

ὑδωρ 294,10.
 Ὑλός (164· 210)· 34,15· 106,16·
 108,7· 110,22· 112,21· 114,1·
 120,9· 122,18· 172,1· 188,9·
 198,22· 230,5· 250,14· Ὑλός
 Θεοῦ 180,14· Ὑλός ἀνθρώπου

192,18.

υιότης 210,8· 302,8.

υιώνος Θεός 206,8.

ὕλη 32,4· ὕλη ἀρχέγονος 120,5.

ὕπακοή 162,8.

ὕπνοια 180,2.

ὕπόστασις, -εις 48,22· 210,10· 264,

7· ὑποστάσεις τρεῖς 266,4.

ὕποταγή 158,7· 158,16· ὑποταγή

Χριστοῦ 160,7.

Φ

(Φαῖδρος 30· 54· 72· 100).

(Φαίδων 14· 29).

Φάνητες 222,9.

φάρμακον σωτήριον 300,15.

Φειδίας, -αι ὁ Ἀθηναῖος (84)·

84,10.

φιλαδελφία 22,19.

φιλανδρία 22,19.

Φίλιππος 332,4.

φιλοξενία 12,19.

φιλοπάτωρ 264,19.

φιλοσοφεῖν 34,5· 40,11· 56,13.

(φιλοσοφία 31).

φιλόχριστοι 264,22.

(Φίλων 78).

(Φοίνικες 84).

φύσις 48,22· 66,5· 68,20· 124,3·

126,4· 184,9· 142,6· 164,20·

166,12· 190,5· 208,21· 210,10·

218,1· 230,8· 250,6· 266,18·

368,17· φύσις Θεοῦ 66,22·

68,16· 70,25· 74,13· 130,8·

210,19· φύσις θεία (54· 366)·

54,7· 250,10· φύσις Πατρὸς

(366)· 188,22· φύσις Υἱοῦ

(366)· 264,20· (φύσις Πνεύ-

ματος 366)· φύσις Θεότητος

132,12· (φύσις δύο θεία καὶ

ἀνθρωπίνη 374)· φύσις πρώ-

τη 46,6· 58,8· 60,20· 182,9·

φύσις τῆς εἰκότος 190,8· φύ-

σις ἀκήρατος 38,15· φύσις ἄ-

τρεπτος 182,17· φύσις ἄλη-

πτος 192,12· φύσις ἀσύνθε-

τος 250,23· 288,10· φύσις ἀ-

σώματος 118,17· φύσις τοῦ

αἰτίου 134,16· φύσεις νοεραὶ

40,22· φύσις νοητὴ 98,19· 98,

24· φύσις ἀόρατος 290,8· φύ-

σις ἡ ἄνω ἢ ἀνωτάτω 210,

21· 220,24· φύσις κρείττων

140,20· φύσεις καθαραὶ 100,

5· φύσις λογικὴ 32,5· 58,23·

62,21· 284,10· φύσις ὁρατὴ

290,8· φύσις γενητὴ 40,20·

68,12· 106,13· φύσις γεννή-

ματος 124,5· φύσις ἀγγελικὴ

130,1· φύσις ἀνθρωπίνη 76,

2.

φῶς 58,1· φῶς τὸ ἀκρότατον ὁ

Θεός 284,8· φῶς ἄγγελος

284,17· φῶς ἀνθρώπος 284,

21· φῶς ἄχρονον 286,20· φῶς

πρώτον 296,13· 358,3· φῶς

γνώσεως 356,18.

Φῶτα (9· 279· 280)· 278,3· 280,

17· 326,16.

(Φῶτιοι 164).

φῶτισμα (281)· 280,17· 282,8·

282,20· 284,1· 326,9.

φωτισμός, -οὶ (3)· 278,14· 326,

8· 354,3· φωτισμός τοῦ βα-

πτίσματος 288,6.

X

χαμευνία 292,24.

Χαμῶς 368,6.

χάρις 298,13· 300,19· 318,2· 320,
11· 328,9· 330,17· 332,11
336,26· 338,3· 344,13.

χάρισμα, -ατα (320)· 26,15· 282,
20· 288,19· 298,2· 302,1· 306,
10· 308,3· 310,5· 322,27· 324,
3· 334,22· 336,5· 346,18· 372,
14.

χερουβίμ 38,17.

(Χοηφόροι 306).

χρῖσις 192,21.

χρῖσμα (282)· 282,20· (χρῖσμα=
βάπτισμα 362).

Χριστιανός, -οί (8· 11· 314)· 148,

22· 238,20· 308,7.

Χριστός 192,20· 216,18.

(Χριστούγεννα 8· 9· 280· 281).

(Χρυσόστομοι 164).

Ψ

ψαλμοδία 22,20.

ψυχαγωγία (33)· 30,8.

ψυχή, -αί (29· 274)· 28,15· 32,5·
76,4· 76,15· 116,21· 128,25·
290,7.

Ω

Ὠκεανοὶ 222,8.

(Ὠσηὲ 360).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7 – 9
ΚΕΙΜΕΝΟΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	10–379
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ, ΛΟΓΟΣ ΚΖ' (Κατὰ Εὐνομιανῶν προδιάλεξις)	10–33
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ, ΛΟΓΟΣ ΚΗ' (Περὶ Θεολογίας)	34–103
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ, ΛΟΓΟΣ ΚΘ' (Περὶ Υἱοῦ)	104–151
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ, ΛΟΓΟΣ Λ' (Περὶ Υἱοῦ)	152–195
ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ, ΛΟΓΟΣ ΛΑ' (Περὶ ἁγίου Πνεύματος)	196–255
ΛΟΓΟΣ Κ' (Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων)	256–277
ΛΟΓΟΣ Μ' (Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα)	278–379
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	381–405
1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	381–392
2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	392–405

Έκτύπωση Ύφασε: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΛΙΟΧΩ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη